LILA • Robert M. Pirsig

Lila

Ahlâkın sorgulanması

ROBERT M. PIRSIG

İngilizceden çeviren:
Süha Sertabiboğlu

AYRINTI

ROBERT M. PIRSIG

1928'de Minneapolis'te doğan Robert Maynard Pirsig Minnesota Üniversitesi'nde felsefe, kimya ve gazetecilik öğrenimi gördü. Hindistan'daki Benares Hindu Üniversitesi'nde Doğu felsefesi üzerine çalıştı. 1959 ile 1962 yılları arasında Montana ve Illinois'daki çeşitli üniversitelerde kompozisyon ve retorik dersleri verdi. Bu dönemin sonunda ağır bir sinir krizi geçirdi ve elektrik şoku terapisi gördü. Pirsig, 1963 ile 1967 arasında Minneapolis'te teknik yazar olarak çalıştı.

Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı-Değerlerin Sorgulanması'nı (Çev. Süha Sertabiboğlu, Ayrıntı Yayınları, 1995) başlangıçta kısa, hafif bir felsefi deneme olarak yazmayı tasarlamıştı, ama 1968'de motosikletle ülkeyi baştan başa geçerek yaptığı bir geziden sonra anlatı çatısını bu gezi üzerine oturttu. Pirsig sonradan yazdığı sonsözde şöyle diyor: "Kitap tam 121 yayımcı tarafından reddedildikten sonra bir yayımcı kitap için standart avans olan 3000 doları ödemeyi kabul etti. Yayımcı kitabın kendisini niçin yayımcılık yaptığını düşünmeye zorladığını anlatıp kitabı basacağını, ama bu 3000 doların büyük olasılıkla bundan alacağım son para olacağını, bu yüzden de cesaretimin kırılmaması gerektiğini söyledi. Böyle bir kitapta amaç para değildi." Oysa 1974'te basılan *Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı* kısa zamanda olağanüstü satarak bir best-seller haline geldi. Hem okurlardan hem de eleştirmenlerden çok olumlu tepkiler alan bu hayli çetrefil düşünce metni, tam bir "kült kitap" oldu.

Tam olarak belli bir türün içine sokulamadığı için çeşitli eleştirmenlerin roman, otobiyografi ve felsefi deneme olarak sınıflandırdıkları bu metinde, adı belirtilmeyen bir anlatıcının oğlu ve iki arkadaşıyla birlikte Minnesota'dan California'ya yaptığı on yedi günlük bir motosiklet yolculuğunun ayrıntıları, aklın ve deliliğin doğasından motosiklet onarımına birçok konuya ilişkin felsefi tartışmalarla iç içe anlatılır. Hem bir motosiklet yolculuğunun hem de bir düşünce yolculuğunun hikâyesi olan *Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı*, Batı kültürünün temel felsefi problemlerine ve insanlığın teknolojiyle ilişkisine dair derin bir araştırmanın ürünü olarak görülüp övülmüştür.

Bir deniz yolculuğu üzerine kurulu olan *Lila-Ahlâkın Sorgulanması* (Çev.: Süha Sertabiboğlu, Ayrıntı Yayınları, 1998) ise bir "yalnızın", bir "düşünce isyancısının" kitabı ve ilk kitabın devamı niteliğindedir.

Ayrıntı: 202
Edebiyat dizisi: 68

Lila
Ahlâkın Sorgulanması
Robert M. Pirsig

İngilizceden çeviren
Süha Sertabiboğlu

Yayına hazırlayanlar
Özden Arıkan & Sinem Yazıcıoğlu

Kitabın özgün adı
Lila
An Inquiry into Morals

Bantam Books/1991
basımından çevrilmiştir

© 1991 Robert M. Pirsig

Bu kitabın Türkçe yayın hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak illüstrasyonu
Sevinç Altan

Kapak düzeni
Arslan Kahraman

Düzelti
Ayten Koçal

Baskı ve cilt
Sena Ofset (0 212) 613 38 46

Birinci basım *1998*
İkinci basım *2005*

Baskı adedi *2000*

ISBN 975-539-198-3

AYRINTI YAYINLARI
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr
Dizdariye Çeşmesi Sk. No.: 23/1 34400 Çemberlitaş-İst. Tel.: (0 212) 518 76 19 Faks: (0 212) 516 45 77

Robert M. Pirsig

Lila

Ahlâkın Sorgulanması

E D E B İ Y A T D İ Z İ S İ

GÜLÜNESİ AŞKLAR/*Milan Kundera* ◢ KALECİNİN PENALTI ANINDAKİ ENDİŞESİ/*Peter Handke* ◢ YÜZBAŞI VE KADINLAR TABURU/*Mario Vargas Llosa* ◢ BİZ/*Yevgeni Zamyatin* ◢ KESİK BİR BAŞ/*Iris Murdoch* ◢ YENİ TANRILAR/*Alberto Vasquez-Figueroa* ◢ İNFAZA ÇAĞRI/*Vladimir Nabokov* ◢ EVET AMA, BİR LOKOMOTİF BUNU YAPABİLİR Mİ BAKALIM?/*Woody Allen* ◢ ÇALI HOROZU/*Michel Tournier* ◢ BANYO/*Jean-Philippe Toussaint* ◢ BALKON/*Jean Genet* ◢ GÜNEŞ İMPARATORLUĞU/*J.G. Ballard* ◢ BEYAZ ZENCİLER/*Ingvar Ambjörnsen* ◢ SİYAH MADONNA/*Doris Lessing* ◢ KAPANDA ÜÇ KAPLAN/*G. Cabrera Infante* ◢ ZAMANIN KIYISINDAKİ KADIN/*Marge Piercy* ◢ ANARŞİNİN KISA YAZI/*Hans Magnus Enzensberger* ◢ FOTOĞRAF MAKİNESİ/*Jean-Philippe Toussaint* ◢ GÜLÜN GÜNLÜĞÜ/*Ursula K. LeGuin* ◢ HOTEL DU LAC/*Anita Brookner* ◢ AZİZLER ve ÂLİMLER/*Terry Eagleton* ◢ VEDA YEMEĞİ/*Michel Tournier* ◢ ORLANDO/*Virginia Woolf* ◢ UTANÇ BİTTİ/*Anja Meulenbelt* ◢ YAKIN GELECEĞİN MİTOSLARI/*J. G. Ballard* ◢ KARANLIĞIN SOL ELİ/*Ursula K. LeGuin* ◢ AĞ/*Iris Murdoch* ◢ WATT/*Samuel Beckett* ◢ EKOTOPYA/*Ernest Callenbach* ◢ GECEYİ ANLAT BANA/*Djuna Barnes* ◢ İNSAN POSTUNA BÜRÜNMÜŞ KÖPEK/*Ingvar Ambjörnsen* ◢ CUMA/*Michel Tournier* ◢ AFRODİT'İN BAŞKALDIRISI/*Lawrence Durrell* ◢ GÜNDELİK MUTLULUĞA ALIŞMA/*Anja Meulenbelt* ◢ MURPHY/*Samuel Beckett* ◢ MASAL MASAL İÇİNDE/*Khimaira/John Barth* ◢ ZEN VE MOTOSİKLET BAKIM SANATI/*Robert M. Pirsig* ◢ PARFÜMÜN DANSI/*Tom Robbins* ◢ SINIRSIZ RÜYALAR DİYARI/*J. G. Ballard* ◢ FRANSIZ TEĞMENİN KADINI/*John Fowles* ◢ BEYAZ OTEL/*D.M. Thomas* ◢ MYRA/*Gore Vidal* ◢ DALGALAR/*Virginia Woolf* ◢ ATLANTİK ÖTESİ/*Witold Gombrowicz* ◢ HAYRANLIK/*Anja Meulenbelt* ◢ FERDYDURKE/*Witold Gombrowicz* ◢ MELEKLER ZAMANI/*Iris Murdoch* ◢ PAULINA 1880/*Pierre Jean Jouve* ◢ EŞEKARISI FABRİKASI/*Iain Banks* ◢ ROCK LANETİ/*Iain Banks* ◢ KAYIP ZAMAN/*Anja Meulenbelt* ◢ SENİ İÇİME GÖMDÜM/*Andrew Jolly* ◢ BAŞTAN ÇIKARICININ GÜNLÜĞÜ/*Sören Kierkegaard* ◢ KONFIDENZ/*Ariel Dorfman* ◢ ALTIN DAMLA/*Michel Tournier* ◢ BİR GARİP VAKA: MATMAZEL *P./Brian O'Doherty* ◢ NIETZSCHE AĞLADIĞINDA/*Irvin D. Yalom* ◢ KIZILAĞAÇLAR KRALI/*Michel Tournier* ◢ AİLEDE BİR ÖLÜM/*James Agee* ◢ KUTSAL BÖLGE/*Carlos Fuentes* ◢ KALPSİZ AMANDA/*Jurek Becker* ◢ 62-Maket Seti/*Julio Cortázar* ◢ ÇARPIŞMA/*J.G. Ballard* ◢ ÜÇLEME-Molloy-Malone Ölüyor-Adlandırılamayan/*Samuel Beckett* ◢ DUR BİR MOLA VER/*Tom Robbins* ◢ HIRSIZIN GÜNLÜĞÜ/*Jean Genet* ◢ KÜÇÜK DEĞİŞİMLER/*Marge Piercy* ◢ LILA/*Robert M. Pirsig* ◢ ERGİNLİK YAŞI/*Michel Leiris* ◢ AŞKSIZ İLİŞKİLER/*Samuel Beckett* ◢ ESİRGEYEN GÖKYÜZÜ/*Paul Bowles* ◢ YALANCI JAKOB/*Jurek Becker* ◢ DİVAN/*Irvin D. Yalom* ◢ PORNOGRAFİ/*Witold Gombrowicz* ◢ MERCIER İLE CAMIER/*Samuel Beckett* ◢ BİR ERKEĞE NASIL TECAVÜZ EDİLİR?/*Märta Tikkanen* ◢ /BENDENİZ VE MARCO POLO/*Paul Griffiths* ◢ DOĞMAMIŞ KRİSTOF/*Carlos Fuentes* ◢ RÜYA SAKİNLERİ/*Iris Murdoch* ◢ HİÇ İÇİN METİNLER ve Uzun Öyküler/*Samuel Beckett* ◢ DUYGU YOLCULUĞU/*Laurence Sterne* ◢ BETTY BLUE/*Philippe Djian* ◢ AĞAÇKAKAN/*Tom Robbins* ◢ ANARŞİST/*Tristan Hawkins* ◢ BAKAKAİ/*Witold Gombrowicz* ◢ PORTNOY'UN FERYADI/*Philip Roth* ◢ 101/2 BÖLÜMDE DÜNYA TARİHİ/*Julian Barnes* ◢ SUNİ TENEFFÜS/*Ricardo Piglia* ◢ MANŞ ÖTESİ/*Julian Barnes* ◢ ADA/*Aldous Huxley* ◢ GÜLÜN MUCİZESİ/*Jean Genet* ◢ MÖSYÖ/*Jean-Philippe Toussaint* ◢ ÇİÇEKLERİN MERYEM ANASI/*Jean Genet* ◢ BAŞUCU OĞLANI/*Alison Fell* ◢ YARATIK/*John Fowles* ◢ SENİ SEVMİYORUM/*Julian Barnes* ◢ ZENCİLER/*Jean Genet* ◢ TÜNEL/*Ernesto Sábato* ◢ KARA PRENS/*Iris Murdoch* ◢ KARNINDAN KONUŞANIN ÖYKÜSÜ/*Pauline Melville* ◢ TANRI'NIN AĞZINDAN EVRENİN HİKÂYESİ/*Franco Ferrucci* ◢ HAYATIN VE AŞKIN YASALARI/*Connie Palmen* ◢ KAHRAMANLAR VE MEZARLAR/*Ernesto Sábato* ◢ KAYNAK VE ÇALI/*Michel Tournier* ◢ CENNETE BİR KOŞU/*J.G. Ballard* ◢ DİŞİ ADAM/Joanna Russ ◢ FLAUBERT'İN PAPAĞANI/*Julian Barnes* ◢ ALDATMA/*Philip Roth* ◢ KOKAİN GECELERİ/*J.G. Ballard* ◢ ACABA NASIL?/*Samuel Beckett* ◢ MANTISSA/*John Fowles* ◢ KOLEKSİYONCU/*John Fowles* ◢ BENJAMIN: DAR GEÇİTTEKİ AYDIN/*Jay Parini* ◢ METEORLAR/*Michel Tournier* ◢ ARKADAŞLIK/*Connie Palmen* ◢ AŞK VESAİRE/*Julian Barnes* ◢ SİRİUS'TAN GELEN KURBAĞA/*Tom Robbins* ◢ BAYAN GULLIVER CÜCELER ÜLKESİNDE/*Alison Fell* ◢ GELECEKTEN ANILAR/*William Morris* ◢ BENİMLE TANIŞMADAN ÖNCE/*Julian Barnes* ◢ İNGİLTERE İNGİLTERE'YE KARŞI/*Julian Barnes* ◢ İYİ İŞ/*David Lodge* ◢ YİTİK RUHLAR IRMAĞI/*Connie Palmen* ◢ TERAPİ/*David Lodge* ◢ ÖLÜRKEN/*Jim Crace* ◢ GÜZELLİK HIRSIZLARI/*Pascal Bruckner* ◢ SÜPER KENT/*J.G. Ballard* ◢ SISKA BACAKLAR/*Tom Robbins* ◢ BETON ADA/*J.G. Ballard* ◢ İLK AŞK, SON TÖRENLER/*Ian McEwan* ◢ GILLES ile JEANNE/*Michel Tournier* ◢ BİR KOMÜNİSTLE EVLENDİM/*Philip Roth* ◢ KIZILDERİLİNİN ŞARKISI/*James Welc* ◢ SİNEMA MÜDAVİMİ/*Walker Percy* ◢

Wendy ve Nell için

Birinci Bölüm

I

Lila, yakınında bir adamın varlığından habersizdi. Kızcağız derin uykudaydı, korkulu bir düş görüyordu besbelli. Adam karanlıkta kızın dişlerinin gıcırtısını duydu ve yalnızca kendisinin görebildiği bir tehdide karşı koyuyormuş gibi birdenbire dönen vücudunun hareketini hissetti.

Yukarıdaki açık kapaktan süzülen ışık öylesine donuktu ki, makyajdan ve yaştan kaynaklanan her türlü çizgiyi gizliyordu, böylece Lila, sarı saçlarıyla, geniş elmacık kemikleriyle, küçük, kalkık burnuyla ve içtenliğiyle bazı doğal şefkat duyguları uyandıran klasik çocuksu yüzüyle küçük bir kız çocuğu gibi, tatlı bir meleğe benziyordu. Sanki birazdan sabah olduğunda gök mavisi gözlerini açıverecek ve bu gözler yeni, güneşli bir günün ve gülümseyen ana-babasının ve belki de

ocakta pişmekte olan domuz pastırmasının ve etrafını saracak mutluluk beklentisinin verdiği heyecanla ışıldayacakmış gibi bir duyguya kapıldı adam.

Ama hiç de öyle olmayacaktı. Lila'nın gözleri akşamdan kalma mahmurluğun şaşkınlığıyla açıldığında göreceği, tanıdığını bile hatırlayamayacağı ak saçlı bir adamın -gece barda karşılaştığı birinin- yüzü olacaktı. Duyacağı mide bulantısı ve baş ağrısı biraz pişmanlığa ve kendini hor görmesine yol açabilir ama, bir yere kadar diye düşündü adam -böyle şeyler çok geçmişti başından- ve bu son adamla karşılaşmadan önceki yaşam tarzına nasıl döneceğini tasarlamaya başlayacaktı yavaş yavaş.

Kız, "Dikkat et!" gibi bir şeyler mırıldandı. Sonra anlaşılmaz bir söz çıktı ağzından ve öteki tarafa döndü; sonra da, herhalde açık kapaktan gelen soğuk esintiden ötürü, battaniyeyi başının üzerine kadar çekti. Teknenin ranzası öylesine dardı ki dönerken kızın vücudu adama yaslandı ve adam boylu boyunca tüm vücuduyla onun sıcaklığını hissetti. Önceden duyduğu şehvet yeniden uyandı, kolunu kadına uzatıp göğsünü tuttu - dolgun ama çok yumuşak, fazla olgunlaşıp çürümeye yüz tutmuş bir şey gibiydi sanki.

Onu uyandırıp tekrar sevişmek istedi, ama daha düşünürken bile içinde uyanan hüzün buna engel oldu. Duraksaması sürdükçe hüznü de arttı. Onu daha iyi tanımak isterdi. Tüm gece boyunca, bu kızı daha önce, çok önceleri, bir yerlerde görmüş olduğu gibi bir duyguya kapılmıştı.

Bu düşünce her şeyi yıkmıştı sanki. Şimdi hüznü iyice büyüyüp kamaranın karanlığı ve yukarıdaki kapaktan gelen donuk mavi ışıkla karışıyordu. Yukarıda, kapaktaki açıklığın kenarlarıyla çerçevelenmiş yıldızlar vardı ve tekne sallandıkça hareket ediyor gibiydiler. Orion'un bir bölümü zaman zaman kayboluyor, sonra yine görünüyordu. Çok yakında tüm kış takımyıldızları geri dönecekti.

Uzaktaki bir köprüden geçen otomobillerin, gecenin soğuk havasında net duyulan sesleri geliyordu. Kingston'a gidiyorlardı; Hudson Nehri üzerindeki o uçurumlu yere. Tekne, güneye giderken gecelemek için bu küçük dere ağzına yanaşmıştı.

Pek fazla zaman yoktu. Nehir boyundaki ağaçlarda neredeyse hiç yeşillik kalmamıştı. Rengi dönmüş yaprakların çoğu dökülmüştü. Ani soğuk rüzgârlar son birkaç gündür, dallarından koparıp havada döndürdükleri yaprakları, suyu yükselen kanal boyunca ilerleyen teknenin

yoluna, nehrin karşı kıyısına doğru ansızın helezonlar oluşturarak uçuşan kırmızı, kestane rengi, altın sarısı ve kahverengiler halinde savurarak, kuzeyden nehir vadisinin güneyine esip durmuştu. Kanalda başka gemi yoktu. Nehir kıyısı boyundaki çekeklerde duran birkaç tekne terk edilmiş ve ıssız görünüyordu; yaz bitmiş ve sahipleri işlerine güçlerine dönmüştü çünkü. Gökyüzünde, Kanada'nın kutup bölgelerinden gelen kuzey rüzgârlarıyla güneye uçan yabanördeklerinin ve yabankazlarının oluşturduğu V şeklinde sürüler vardı hep. Superior Gölü'nde, artık okyanusun bin kilometre gerisinde kalmış o iç denizde bu yolculuğa başladığında -sanki bin yıl önceymiş gibi geliyordu ona- bu kuşların birçoğu herhalde henüz yavruydular.

Pek fazla zaman yoktu. Dün ilk kez güverteye çıktığında ayağı kaymış, düşmekten zor kurtulmuştu ve tüm teknenin buzla kaplı olduğunu görmüştü.

Phaedrus, Lila'yı daha önce nerede gördüğünü düşünüyor, ama bulamıyordu. Ama yine de, daha önce onu görmüş gibiydi. Üstelik sonbahardı, diye düşündü, kasım ayıydı ve hava çok soğuktu. Tramvayda, vatman ve kondüktörle kendisi, bir de üç sıra arkasında, yanında kız arkadaşıyla oturan Lila'dan başka hiç kimse olmadığını hatırladı. Koltuklar sarı renkli kamış örgüyle kaplıydı, sert ve pürüzlüydü; yıllarca dayanacak biçimde tasarlanmışlardı; ama birkaç yıl sonra bu taşıtların yerini otobüsler almış, rayların ve yukarıdaki elektrik hatlarının ve tramvayların hepsi gitmişti.

Sonra hatırladı; art arda üç film seyretmiş ve çok sigara içmişti, başı çok kötü ağrıyordu ve başı, tramvaydan inmeden yarım saat öncesinden beri, yol boyunca zonklayıp durmuştu, inince de, aspirin bulacağı evine varmak için karanlık yolda bir buçuk blok öteye yürüyecekti, böylece baş ağrısından kurtulana dek yaklaşık bir buçuk saat daha geçecekti. Sonra iki kızın çok yüksek sesle gülüştüklerini duyup ne oluyor diye dönüp bakmıştı. Kızlar birdenbire susmuştu ve ona bakışlarından, gülmüş olabilecekleri tek şey belli oluyordu. Ona gülüyorlardı. Koca bir burnu ve perişan bir görünümü vardı, bakmaya değer biri değildi ve başkalarıyla ilişkisi hiç de iyi değildi. Daha yüksek sesle gülmüşe benzeyen, yani soldaki, Lila'ydı. Tam olarak aynı yüz -altın sarısı saçlar, pürüzsüz bir cilt ve mavi gözler- gülüşünü bastırmakla neye güldüğünü gizleyebileceğini sanmıştı herhalde. Birkaç blok sonra hâlâ konuşup gülüşerek inmişlerdi.

Birkaç hafta sonra onu kent merkezinde, işten çıkış saatindeki ka-

labalık içinde yine görmüştü. Bir anda olup bitmişti bu karşılaşma. Kız başını çevirmişti; adam kızın yüzünde onu tanıdığını gösteren bir ifade görmüştü ve kız sanki bir an duraklamıştı, onun bir şey yapmasını ya da söylemesini bekleyerek. Fakat adam hiçbir şey yapmamıştı. İnsanlarla çabucak ilişki kurma yeteneği yoktu, zaten artık çok geçti ve ikisi de yürüyüp gitmişlerdi; o akşam uzun süre ve daha sonra da günlerce, o kızın kim olduğunu, yanına gidip bir şeyler söylemiş olsaydı neler olacağını merak edip durmuştu. Ondan sonraki yaz, kentin güneyindeki bir plajda onu gördüğünü sanmıştı. Kız kumda yatıyordu, kızın yanından geçerken yüzünü baş aşağı görmüş, birden çok heyecanlanmıştı. Bu kez öyle pasif kalmayacaktı. Bu kez harekete geçecekti ve cesaretini toplayıp geri döndü, kumda kızın ayaklarının dibinde durdu, sonra da bu kez doğru yönden gördüğü yüzün Lila olmadığını fark etti. Başka biriydi. Buna ne denli üzüldüğünü hatırladı. O günlerde kimsesi yoktu.

Ama bunlar çok önceydi, uzun yıllar önce. Kızın değişmiş olması gerekirdi. Bunun aynı kişi olması mümkün değildi. Yani bu kızı tanımıyordu. Ne fark ederdi ki? Böyle önemsiz bir olayı yıllar sonra hatırlamanın ne gereği vardı?

Bu yarı unutulmuş görüntüler garip, diye düşündü, düş gibi. Daha dün gece tanıdığı, bu uyuyan Lila da bir başkasıydı. Ya da tam anlamıyla başka biri değildi de, daha az belirgin, sıradan biriydi. Bir bu Lila, yani o anda yanında uyuyan, doğmuş, o anda yaşayan, uykusunda dönüp duran ve epey kısa bir süre sonra ölecek olan tekil özel kişi vardı; bir de ölümsüz, Lila'da bir süre yaşayıp sonra gidecek olan -onun *lila* dediği- bir başkası daha vardı. Uyuyan Lila'yla daha bu gece tanışmıştı. Ama asla uyumayan, uyanık Lila bir süredir ona bakıyordu ve o da uzun süredir ona bakıp durmuştu.

Bu çok garipti. Havuzdan havuza geçerek kanaldan aşağı indiği tüm o süre boyunca o da aynı yolculuğu yapmıştı, ama o, kızın orada olduğunu bilmiyordu. Troy'daki havuzlarda belki de kızı görmüş, ona karanlıkta doğrudan bakmış, ama görememişti. Haritası, birbirine yakın bir sürü havuz gösteriyordu ama bunların yüksekliğini belirtmiyordu ve mesafeler yanlış hesaplanırsa ne karmaşık işler çıkabileceğini söylemiyordu, geç kalıyor ve tükeniyordunuz. Havuzlara bizzat girinceye dek yeşil ışıkları, kırmızı ışıkları, beyaz ışıkları ve havuz görevlisinin evinin ışıklarını ve karşı yönden gelen gemilerin ışıklarını ve köprülerin ve ayaklarının ışıklarını ayırt etmeye çalışırken tehlike böy-

lesine belirgin değildi ve o siyahlığın içinde, karanlıkta çarpmak ya da tekneyi üzerine oturtmak istemediği daha kim bilir neler vardı. Böyle bir şeyle daha önce hiç karşılaşmamıştı, gergin bir deneyimdi bu ve bütün o gerginlik sırasında kızı başka bir teknede gördüğünü hatırlıyordu sanki.

Gökyüzünden aşağı iniyorlardı. On, on beş, yirmi metre değil, belki nerdeyse yüz metre hem de. Tekneleri aşağı iniyordu, gece boyunca gökyüzünden aşağı, bütün bu süre zarfında, hiçbiri farkına varmadan. Son havuzun son kapağı açıldığında nehrin koyu renkli, yağlı sularına bakıyorlardı. Nehir beton direkli devasa bir yapıyı geçip uzaktaki bir ışığa doğru akıyordu. Bu görünen yer Troy'du ve adam, tekne iki nehrin birleştiği yerdeki girdaplara yakalanıp rotadan çıkıncaya dek o yöne doğru ilerlemişti. Sonra tam yol motorla nehir akıntısına karşı dümen kırıp uzak taraftaki bir yüzer havuza doğru dönmüştü.

"Burada bir buçuk metre yüksekliğinde gelgit vardır," demişti havuz görevlisi.

Gelgit! diye düşünmüştü. Deniz seviyesi demekti bu. Demek karadaki tüm insan yapımı havuzlar geride kalmıştı artık. Gemilerin yükselmesi ve alçalması artık yalnızca Ay'ın okyanus üzerinden geçişine bağlıydı. Kingston'a giderken bu his, arada bir engel olmadan okyanusla birleşme hissi ona yepyeni, muazzam bir boşluk duygusu vermişti hep.

Aslında bu tekne yolculuğu tümüyle boşluktan başka bir şey değildi ve bu gece, havuza bitişik barda Rigel ve Capella'ya bunu anlatmaya çalışmıştı. Rigel yorgun, kafası dağınık ve ilgisiz görünmüştü, ama onun tayfası olan Bill Capella dinlemeye hevesliydi ve anlıyor gibi görünüyordu.

"Oswego'daki gibi," demişti Capella, "Orada olduğumuz süre boyunca havuzların açılmasını bekliyor, yola devam edememek ne korkunç bir şey diye bağırıp çağırıyorduk; ama yaşamımızın en güzel dönemiydi."

Phaedrus, Rigel ve Capella'yı, eylül fırtınasıyla gelen yağmurlar sonucu sel sularının kanal duvarlarını aşıp şamandıraları batırdığı, havuzları öteberiyle doldurduğu ve tüm kanalın iki hafta kapalı kaldığı zaman tanımıştı. Büyük Göller'den gelip güneye giden gemiler bağlanıp kalmıştı ve mürettebatın yapabileceği hiçbir şey yoktu. Ansızın, herkesin yaşamında bir boşluk oluşuvermişti. Zamanda beklenmedik bir yarık açılmıştı sanki. Önce herkesin tepkisi kızgınlık oldu. Öylece

oturup hiçbir şey yapamamak çok korkunçtu. Yatçılar yalnızca kendi özel gezileriyle ilgilenir, başkalarıyla konuşmayı pek istemezlerdi; ama şimdi yapacakları en iyi şey her gün teknelerinde oturup birbirleriyle konuşmaktı. Gereksiz biçimde değil, derinlemesine konuşmak. Herkes birisini, bir başkasının teknesinde ziyaret ediyordu. Her yerde parti veriliyordu, aynı anda ve tüm gece boyunca. Kasaba halkı mahsur kalmış teknelerle ilgileniyor ve bazıları denizcilerle tanışıyordu. Gereksiz biçimde değil, derinlemesine. Ve daha çok parti veriliyordu.

Bu felaket, önceleri herkesin feryat ettiği bu talihsizlik, tam da Capella'nın tanımladığı hale dönüşmüştü. Gerçekten herkes hayatının en mutlu günlerini yaşamıştı. Onları böylesine mutlu kılan, boşluktu.

Barda Rigel, Capella ve Phaedrus'tan başka kimse yoktu. Uç taraftaki odasında birkaç bilardo masası, kapının karşısında, ortada bir bar ve kirli masaları bulunan ufacık bir yerdi. Görünüş olarak hiçbir stili yoktu. Fakat uyandırdığı duygular yine de hoştu. Boşluğunuzu istila etmiyordu. İşte buydu özelliği. Büyük iddiaları olmayan, yalnızca bar olan bir bardı.

"Bence, bunu yaratan boşluktur," demişti Rigel'e.

"Neyi kastettin?" diye sormuştu Rigel.

"Boşluk hakkında mı?"

Rigel gözlerini kısmış, ona bakıyordu. O şık çizgili gömleğine ve yün denizci kepine rağmen, söylemediği bir şeyden ötürü mutsuz görünüyordu. Belki de, bu yolculuğu yapmadaki tüm amacının tekneyi Connecticut'ta satmak olmasıydı mutsuzluğunun nedeni.

Phaedrus, Rigel'le tartışmaya girmemek için dikkatli konuştu: "Bence bu teknelerle satın aldığımız şey boşluktur, hiçliktir... uçsuz bucaksız açık denizin boşluğudur... ve hiçbir şeyin yapılmayacağı zamanın boşluğudur... Onca parayı vermeye değer bu. Bu boşluğu başka türlü sağlamak çok zor çünkü."

"Kendini bir odaya kapatır, kapıyı da kilitlersin," dedi Rigel.

"Bu bir işe yaramaz," diye yanıtladı Phaedrus, "Telefon çalar."

"Cevap vermezsin."

"Posta idaresi sokak kapısını çalar."

"Ne kadar zamanda bir? Açmak zorunda değilsin."

Rigel tartışacak bir şey arıyordu yalnızca. Capella da, laf olsun diye söze girip "Komşular alır mektubu," dedi.

"Sonra çocuklar eve gelip televizyonu açarlar."

"Kapatmalarını söylersin," dedi Capella.

"O zaman odadan çıkmış olursun."

"Pekâlâ, öyleyse duymazlıktan gelirsin," dedi Capella.

"Tamam, peki öyleyse. Ama birisi kilitli bir odada oturur, telefona cevap vermez, sokak kapısı çalındığında açmaz ve hatta çocuklar eve gelip televizyonu açtığında dışarı çıkmayı reddederse neler olur?"

Bunun üzerine düşündüler ve sonunda biraz gülümsediler.

İçeri girdiklerinde barmenin yüzü çok sıkıntılıydı. Hiç işi yoktu. Fakat onlardan sonra dört ya da beş müşteri daha gelmişti. Barmen bunlardan, oranın müdavimine benzeyen, teklifsiz ve ortama alışık ikisiyle konuşuyordu. Diğer ikisinin elinde bitişik odadan alındığı belli bilardo sopaları vardı.

"Boşluk falan yok," dedi Rigel. Hâlâ tartışma yaratmak istiyordu. "Burada bulunsaydın bilirdin."

"Neyi kastediyorsun?"

"Burada boşluk yok," diye yanıtladı Rigel. "Tıka basa tarih dolu. Şimdi tümüyle ölü, ama bu bölgeyi bilseydin boşluk olmadığını görürdün. Eski sırlarla dolu. Hepsi de buralarda gizli."

"Ne sırrı?" diye sordu Rigel'e.

"Hiçbir şey göründüğü gibi değil," dedi Rigel. "Şu anda bulunduğumuz küçük dere, biliyor musun nereye gider o? Şu ilerideki kavsi döndükten sonra birkaç yüz metreden fazla gideceğini sanmazsın, öyle değil mi? Şu ufacık derede, buradan sonuna dek ne kadar gidebileceğini tahmin edersin?"

Phaedrus yirmi mil tahmininde bulundu.

Rigel güldü. "Eski zamanlarda sonsuza dek gidebilirdin," dedi. "Bu dosdoğru Atlas Okyanusu'na gider. İnsanlar bunu bilmiyor artık. Tüm New Jersey eyaletini *takip* eder. Dağlara doğru giden ve Delaware'e inen bir kanala ulaşmak için kullanılır. Bu nehir vasıtasıyla ta Pennsylvania'dan yola çıkan mavnalarla kömür taşınır. Benim büyük dedemin işi buymuş. Buralarda para kazanmadığı iş kalmamış. İyi de yapmış."

"Senin ailen buralı öyleyse," dedi Phaedrus.

"Devrimin hemen sonrasından beri," dedi Rigel. "Otuz yıl öncesine kadar da buradan ayrılmamışlar."

Phaedrus, Rigel'in devam etmesini bekledi fakat o başka bir şey söylemedi.

Kapı açıldığında soğuk bir esinti geldi ve büyük bir kalabalık girdi içeri. İçlerinden biri Rigel'e el salladı. Rigel de başıyla selam verdi.

"Onu tanıyor musun?" diye sordu Phaedrus.

"Torontolu," dedi Rigel.

"Kim o?"

"Onunla yarışmıştım," dedi Rigel. "Bunların hepsi Kanadalı. Yılın bu zamanında buraya gelirler."

Kanadalılardan biri kırmızı bir süveter giymişti, bir diğerinin başında, arkaya yatırılmış mavi bir denizci beresi vardı, bir diğeri ise parlak yeşil renkte bir ceket giymişti. Hepsi de, birbirlerini çok iyi tanıdıklarını, ama burayı hiç bilmediklerini belli eden bir şekilde davranıyordu. Sanki bir konuk hokey takımı gibi, açık havaya çıkmışlar gibi bir coşkunluk vardı hallerinde.

O anda Phaedrus, onları daha önce Oswego'da, *Karma* adlı büyük bir teknede gördüğünü ve bir kabileyi andırdıklarını hatırlamıştı.

"Bu mekândan hoşlanmamış gibi davranıyorlar," dedi Capella.

"Bütün istedikleri güneye gitmek," dedi Rigel.

"Ama bunlarda bir gariplik var," diye devam etti Capella, "gördükleri şeyleri *onaylamıyorlarmış* gibi sanki."

"Evet, *bunu* onaylıyorum," dedi Rigel.

"Neyi kastediyorsun?" diye sordu Capella.

"Bunlar ahlâklı insanlar," dedi Rigel. "Bundan biraz yararlanabiliriz."

Müzik dolabının üzerindeki listeyi inceleyen bir Kanadalı bazı düğmelere bastı ve aletin saçtığı ışıklar salonda çepeçevre dönmeye başladı.

Bir gürültü dalgası sarstı onları. Hoparlör çok açılmıştı. Phaedrus, Capella'ya bir şeyler söylemeye çalıştı. Capella eliyle kulağını kapatarak güldü. Phaedrus ellerini yukarıya kaldırdı, ikisi de geriye yaslandı ve müziği dinleyip biralarını içtiler.

Daha da çok insan geldi ve bar dolup taşmaya başladı; çoğu buralı kişilere benziyordu, ama denizcilerle iyi kaynaşmış gibiydiler, birbirlerine alışıktılar sanki. Bira, gürültü ve yabancıların samimiyeti orayı tam bir koltuk meyhanesine dönüştürmeye başlamıştı. Phaedrus içki içti, sesleri dinledi ve müzik dolabına monte edilmiş bir tür aygıttan çıkarak tavanda dönüp duran küçük ışıkları seyretti.

Düşünceleri oradan oraya sürüklenmeye başladı. Rigel'in söylediklerini düşündü. Doğu bölgesi farklı bir ülkeydi. Farkı ise anlatmak zordu; onu göremez, yalnızca hissedebilirdiniz.

Hudson vadisindeki bazı binaların mimarisi 1800'lü yılların başına has bir "Currier and Ives"* duygusu uyandırıyordu; Sanayi Devrimi'n-

* Nathaniel Currier (1813-88) ve James Merrit Ives (1824-95) tarafından kurul-

den önceki yavaş, kibar ve düzenli yaşama has bir duyguydu bu. Phaedrus'un memleketi olan Minnesota'da bu duygudan eser yoktu. Çoğunlukla ormanlar, Kızılderililer ve kütükten yapılmış evler vardı o zamanlar orada.

Suda seyahat ederek Amerika'yı bir uçtan bir uca geçmek, zamanda geri gitmek ve çok eskiden yaşamın nasıl olduğunu görmek gibiydi. Phaedrus, demiryollarının üstünlük kazanmasından önce kullanılmış eski ticaret yollarını izliyordu. Bu nehrin bazı kesimlerinin, güzel ormanlar ve uzaktaki dağlarla, hâlâ Hudson River Resim Okulu tablolarındaki gibi görünmesi hayret vericiydi.

Tekne güneye doğru yol aldıkça, özellikle de, gittikçe çoğalan malikânelerin giderek artan toplumsal aura'sını fark etmişti. Evlerin tarzı gittikçe Yeni Dünya'dan uzaklaşıyor, Avrupa'ya yaklaşıyordu.

Bardaki Kanadalılardan ikisi, bir kadınla bir erkek, birbirlerine öylesine sokulmuşlardı ki aralarından zarf açacağı geçiremezdiniz. Müzik durduğunda Phaedrus onları Rigel ve Capella'ya gösterdi. Erkek, elini kadının bacağına atmıştı, kadınsa hiçbir şey olmuyormuş gibi gülümseyerek içkisini içiyordu.

Phaedrus Rigel'e sordu: "Bunlar senin ahlâklı Kanadalılardan mı?"

Capella güldü.

Rigel bir an onlara şöyle bir bakıverdi, sonra kaşlarını çatarak başını çevirdi yine hızla. "Bunlar iki türlüdür," dedi. "İlki bu ülkeyi burada karşılaştığı çerçöp yüzünden onaylamaz, diğeri ise bu ülkeyi burada karşılaştığı çerçöp yüzünden *sever*."

Rigel başıyla ikisine işaret etti, bir şey söyleyecekti; ama müzik ve ışıklar yeniden açıldı, ellerini yukarıya kaldırdı, Capella güldü ve yine arkalarına yaslandılar.

Biraz sonra mekân soğumaya başladı. Kapı açıktı. Orada bir kadın duruyor, sanki birisini arıyormuş gibi gözleriyle salonu tarıyordu.

"KAPIYI KAPA!" diye bağırdı birisi.

Kadınla Rigel uzun süre bakıştılar. Sanki kadının aradığı kişi Rigel'miş gibi görünüyor, ama kadın yine de öylece bakıyordu.

"KAPIYI KAPA!" diye bağırdı başka birisi.

"*Sana* söylüyorlar Lila," dedi Rigel.

Kadın herhalde aradığını görmüş olacak ki yüzü birden öfkeyle doldu. Kapıyı tüm gücüyle çarpıverdi.

---

muş, XIX. yüzyıl Amerikan yaşamını gösteren taşbaskı resimler üretmiş bir şirket. (ç.n.)

"OLDU MU?" diye bağırdı.

Rigel ona anlamsız bir yüzle baktıktan sonra yüzünü masaya çevirdi.

Müzik durmuştu. Phaedrus göz kırptı ve "Bu bizi sevenlerden biri mi?" diye sordu.

"Hayır, bu Kanadalı değil ki," dedi Rigel.

"Kim bu?" diye sordu Phaedrus.

Rigel bir şey söylemedi.

"Nereli bu kız?"

"Onunla bir işim yok benim," dedi Rigel.

Birden, yeni bir gürültü dalgasıyla sarsıldılar.

"DUR BİRAZ!..." diye bağırıyordu müzik.

Renkli ışıklar yine tüm salonda çepeçevre dönüyordu.

"BERABER OLALIM!..."

"SENLE BEN!..."

Capella başka isteyen var mı diye sorarcasına eline bir kutu bira aldı. Phaedrus başıyla onayladı ve Capella kalkıp gitti.

"VE YAPALIM HAYDİ..."

"YAPALIM HAYDİ..."

"HANİ ŞU YAPMAYA..."

"BAYILDIĞIMIZ ŞEYİ!.."

Rigel bir şeyler söyledi ama Phaedrus onu duyamadı. Eli rahat durmayan uzun boylu Kanadalıyla kız arkadaşı dans pistindeydiler. Bir süre onları seyretti, tahmin edebileceğiniz gibi, keyifleri yerindeydi.

"DANS ET BİRAZ..."

"SEVİŞ BİRAZ..."

"HAYDİ BU GECE..."

"HAYDİ BU GECE..."

Şehvet uyandırıcı. Kısa, tahrik edici ses patlamaları. Gettodan gelen kara bir vaaz.

Phaedrus, o anda barda tek başına oturan Lila'ya baktı. Onda bir şey ilgisini çekmişti. Sekstir, diye düşündü.

Kızın makyajı sıradandı; sarı boyalı saçlar, kırmızı tırnaklar; ilginç hiçbir şey yoktu, yalnız tüm bunlardan bir müstehcenlik yayılıyordu. Bunlara bakar bakmaz, fazla düşünmenize gerek kalmadan, onun en iyi yaptığı şeyi sanki hemen anında hissediyordunuz. Ama yüzünde neredeyse patlayıcı bir ifade vardı.

Müzik durunca seksi Kanadalıyla kız arkadaşı dans pistinden çıkıp geldiler. Lila'yı görünce duraklar gibi oldular, sonra yavaşça bara doğ-

ru yürümeye devam ettiler. Sonra Phaedrus, Lila'nın onlara bir şey söylediğini ve çevrelerindeki üç kişinin birden gerginleştiğini gördü. Adam döndü, gerçekten korkmuş görünüyordu. Kolunu kızın üzerinden çekip Lila'ya doğru döndü. Lila'nın aradığı kişi bu olsa gerekti. Adam ona bir şeyler söyledi, Lila da ona bir şeyler söyledi ve sonra adam başını evet anlamında salladı, sonra yine salladı; adam ve kız birbirlerine bakıp bara döndüler ve Lila'ya hiçbir şey söylemediler. Çevrelerindeki diğer kişiler yavaş yavaş dönüp yeniden konuşmalarına devam ettiler.

Bira Phaedrus'u etkilemeye başlıyordu. Ama kafası yine de garip bir şekilde netti.

Lila'yı biraz daha inceledi: Kadın bacak bacak üstüne atmıştı ve eteği dizlerinden yukarıdaydı. Geniş kalçalar. V yakalı ve sıkıca kemerin altına sokulmuş parlak, saten bir bluz. Onun altındaysa gözünü ayırması çok zor olan göğüsler vardı. Cüretkâr bir bayağılıktı, "Mae West" türü bir şeydi bu. Mae West'e biraz benziyordu. Sanki, "Haydi, cesaretin varsa gel, yapacağını *yap*," der gibiydi.

Aklından bazı müstehcen şeyler geçti. Bütün bu uyarıcı işaretlerle canlanan ateş her neyse, sırf ortada özgün bir şeyler yok diye sönecek değildi. Hormonlarına yapılabilecek her türlü şeyi yapıyorlardı bunlar. Uzun süredir denizde yalnızdı Phaedrus.

"DANS ET BİRAZ..."

"SEVİŞ BİRAZ..."

"HAYDİ BU GECE..."

"HAYDİ BU GECE..."

"Bu kızı tanıyor musun?" diye bağırdı Rigel'e.

Rigel başını hayır anlamında salladı. "Onunla ilgilenme!"

"Nereden geldi bu?"

"*Lağımdan!*" dedi Rigel.

Rigel gözlerini kısarak baktı ona. Rigel bu gece gerçekten çok kafa ütülüyordu.

Kapı açıldı ve daha başkaları da girdi. Capella eli kolu birayla dolu geldi.

"DANS ET BİRAZ..."

"SEVİŞ BİRAZ..."

Capella Phaedrus'un kulağına bağırdı: "NE DE HOŞ, SAKİN, NEZİH BİR YER SEÇMİŞİZ!!!"

Phaedrus başını bir aşağı bir yukarı sallayarak gülümsedi.

Lila'nın bardaki diğer adamlardan biriyle konuşmaya başladığını ve adamın samimi bir şekilde karşılık verdiğini görebiliyordu. Ama diğerleri mesafeli davranıyordu ve sanki kendilerini bir şeyden koruyormuş gibi suratları asıktı.

"DANS ET BİRAZ..."

"SEVİŞ BİRAZ..."

"HAYDİ BU GECE..."

"HAYDİ BU GECE..."

"HAYDİ BU GECE..."

"HAYDİ BU GECE!"

Gidip kızla konuşabilecek cesareti bulabilecek miydi acaba?

"YAVRUM!!"

Bunu arzuladığından hiç kuşkusu yoktu.

Acele etmedi, birasını bitirdi. Alkolün verdiği gevşemeyle, birazdan olacakların verdiği gerginliğin birbirini tam dengelemesiyle oluşan pasif durum soğuk bir ciddiyete benziyordu, ama pek öyle değildi. Kızı uzun süredir gözlüyordu Phaedrus ve kız onun kendisini gözlediğini biliyordu, o da kızın onun kendisini gözetlediğini bildiğini biliyordu; iki ayna karşı karşıya durduğunda görüntüler bir tür sonsuzluk gibi birbirinin ardı sıra devam ettiğinde görülen, imgelerin bir tür geri çekilmesi biçimindeydi bu.

Sonra Phaedrus bira kutusunu aldı ve barda kızın yanındaki noktaya doğru yürüdü.

Bar tezgâhında kızın parfümünün kokusu tütün ve içki kokuları arasından süzülüp geliyordu.

Kız, bir süre sonra dönüp ona baktı. Yüzü makyajdan bir maske gibiydi ama hafif bir gülümseme hoşnutluğunu gösteriyordu, sanki uzun zamandır bunu bekliyormuş gibi.

Kız "Sizi daha önce nerede görmüştüm?" dedi.

Bir klişe, diye düşündü Phaedrus; ama bu tür şeylerin de bir protokolü vardı. Evet ya; "Sizi daha önce nerede görmüştüm?" Bu protokolü hatırlamaya çalıştı. Hamlaşmıştı. Protokole göre, onu görmüş olabileceğiniz yerleri ve oradaki tanıdıklarınızı sayacaktınız ve bu, samimiyetin artması sürecinde konuşmayı başka konulara götürecekti ve işte Phaedrus da söyleyecek bazı yer adları bulmaya çalışıyordu kızın yüzüne bakarken ve aman Tanrım bu *oydu*, tramvaydaki kızdı, "Sizi daha önce nerede görmüştüm?" diye soruyordu ve aydınlanmayı başlatan da buydu.

Aydınlık, yüzünün ortasına doğru artıyor, fakat ondan gelmiyordu. Yüzü bir perdenin ortasındaymış ve ışık da perdenin arkasından geliyormuş gibiydi sanki.

Aman Tanrım, bu gerçekten *oydu*; buncâ yıldan sonra.

"Teknede mi kalıyorsunuz?" diye sordu kız.

Teknede kaldığını söyledi Phaedrus.

"Richard Rigel'le mi birliktesiniz?"

"Onu tanıyor musunuz?" diye sordu Phaedrus.

"Ben çok insanı tanırım," dedi kız.

Barmen, Phaedrus'un ısmarladığı biraları getirdi, o da parasını ödedi.

"Richard'ın gemisinde mi çalışıyorsunuz?"

"Hayır. Benim tekne onunkine yanaşık. Bütün teknelerin aynı zamanda gelmesi yüzünden her şey birbirine girdi."

Bunca zamandır nerelerdeydin? demek geldi içinden, ama kız neden söz ettiğini anlamazdı. *O gün neden kalabalığa karışıp gittin? O gün de bana mı gülüyordun?* Gemilerle ilgili bir şey. Gemilerle ilgili bir şey söylemeliydi.

"Oswego'dan bu yana kanallardan birlikte geçtik," dedi Phaedrus.

"Neden sizi orada görmedim o zaman?" dedi Lila.

Sen beni daha önce orada gördün, diye düşündü, fakat aydınlık artık kaybolmuştu ve kızın sesi hep düşünde canlandırdığı gibi değildi; öyleyse artık o da, diğer tüm insanlar gibi bir yabancıydı yalnızca.

Kız, "Richard'ı Roma'da ve Amsterdam'da gördüm, ama sizi görmedim," dedi.

"Onunla birlikte şehre inmedim. Teknemde kaldım."

"Tek başına mısın?"

"Evet."

Kız ona, gözleriyle bir şey sorarcasına baktı ve sonra, "Beni masanıza davet et," dedi.

Sonra da diğerlerinin duyabileceği kadar yüksek bir sesle, "Bu *bardaki pisliğe tahammül edemiyorum!*" diye devam etti. Kastettiği iki kişi bunu anlayıp birbirlerine baktılar fakat ona hiç bakmadılar.

Masaya gittiklerinde Rigel yoktu ama Capella, Lila'ya büyük bir merhaba çekti, kız da ona büyük bir gülümseme patlattı.

"Nasılsın Bill?" dedi kız.

Capella iyi olduğunu söyledi.

"Richard nerede?" diye sordu kız.

"Bilardo oynamaya gitti" dedi Capella.

Kız Phaedrus'a bakarak "Richard eski arkadaşımdır," dedi.

Phaedrus buna yanıt vermeyince bir süre sessizlik oldu.

Sonra kız Phaedrus'a, nereye yolculuk ettiğini sordu.

Phaedrus henüz bilmediğini söyledi.

Lila, kışı geçirmek için güneye indiğini anlattı.

Kız ona nereli olduğunu sordu, Phaedrus da Ortabatı'dan olduğunu söyledi. Kız bununla pek ilgilenmedi.

Phaedrus kıza, daha önce Ortabatı'da ona benzeyen birisini görmüş olduğunu anlattı ama kız orada hiç bulunmadığını söyledi. "Bana benzeyen çok insan var," dedi.

Bir süre sonra Capella kalkıp bara gitti. Phaedrus bir tür boşluğa göğüs gererek kızla yalnız kaldı. Bir şeyler söylemek gerekiyor, ama ne diyeceğini bilmiyordu. Bu durumun kızı da sıkmaya başladığının farkındaydı. Phaedrus onun "tip"i değildi; kız bunu anlamaya başlamıştı, ama bira, işi götürüyordu. Bira, farkları siliyordu. Yeterince bira oldu mu, her şey ait olduğu yere, saf biyolojiye indirgenirdi.

Bir süre sonra Lila dans etmeyi önerdi. Phaedrus olumsuz yanıt verdi ve öylece oturup durdular. Ama sonra uzun boylu Kanadalı'yla kız arkadaşı piste çıkıp yeniden dansa başladı. Çok iyiydiler. Hareketleri gerçekten uyumluydu; ama Phaedrus Lila'ya bakınca, içeriye ilk girdiği andaki görünümü almış olduğunu fark etti.

Kızın yüzü yine o patlayıcı görünümü almıştı. "Seni orospu çocuğu!" dedi kız. "Bu herif benimle birlikte *gelmişti.* Beni bu yolculuğa *davet* eden oydu! Ama şimdi bu *kadınla* birlikte. Tanrım, beni *öldürecek* bu."

Sonra müzik yeniden başladı, disko ışıkları döndü ve Lila merakla Phaedrus'a baktı. Bu sıradan bir bakıştı ve disko ışıkları dönüp duruyordu, ama kızın gözlerinin o güzel uçuk mavi rengini o an fark etti Phaedrus. Bu gözler kızın konuşmasıyla ya da genel görünümüyle uyuşmuyor gibiydi. Garip. Hafızasını kaybetmiş bir çocuğun gözleri gibiydiler.

Bira kutuları boşalmıştı, Phaedrus birer bira daha ısmarlamayı önerdi, ama kız, "Haydi, dans edelim," dedi.

"Ben iyi dans edemem," dedi Phaedrus.

"Önemli değil," dedi kız. "İçinden gelen hareketi yap, ben sana uyarım."

Phaedrus öyle yaptı, kız da uydu ve Phaedrus buna şaştı. Bir tür

girdaba girmişlerdi. Disko ışıklarıyla birlikte dönüp durdular ve çekildikçe çekildiler girdabın içine.

"Sandığından daha iyisin," dedi kız ve doğruydu: Gerçekten iyiydi.

"HAYDİ BU GECE..."

"HAYDİ BU GECE..."

Phaedrus, insanların onları seyrettiğinin farkındaydı, ama görebildiği tek şey Lila ve boyuna dönüp duran ışıklardı.

Boyuna dönüp duruyordu. Ve boyuna dönüp duruyordu - kırmızı, mavi, pembe, turuncu, sarı. Salonun her yerindeydiler ve tavandan geçiyorlar ve bazen Lila'nın yüzünde, bazen de Phaedrus'un gözlerinde parlıyorlardı - kırmızı, pembe ve sarı.

Dans et biraz...

Seviş biraz...

Haydi bu gece...

Haydi bu gece...

Tereddüt yok olmuş, bira ve müzik ve Lila'nın parfümü baskın gelmişti, kızın uçuk mavi gözleri *Sen o musun?* diye soran garip bir bakışla süzüyordu onu, içinden ona hep *Evet, ben oyum* diyordu Phaedrus ve bu yanıt yavaş yavaş Phaedrus'un kollarına, Lila'yı tutan ellerine, sonra Lila'nın bedenine geçti, kız bunu hissetti ve Lila'nın öfkesi geçmeye başladı, Phaedrus'un da tedirginliği.

Dans et biraz...

Seviş biraz...

Haydi bu gece...

Haydi bu gece...

Birinde Kanadalı dansçı gelip Phaedrus'un yerini almak istedi.

Lila "defol"masını söyledi ona ve Phaedrus, bedenindeki değişimleri gördükçe kızın bundan nasıl zevk duyduğunu anladı. Bundan sonra ikisi de, en azından o gece için bir şeylerin yerine oturduğunu anlamışlardı, bunun ötesiyse düşünülmeyecek kadar uzaktı.

Phaedrus kızla birlikte tekneye nasıl döndüğünü pek hatırlamıyordu. Belleğinde kalan yalnızca müziğin ritmi ve o uçuk mavi gözlerdeki sorgulayıcı bakışlar, sonra da onun ranzada Phaedrus'a, sanki suda boğulmakta olan birinin can havliyle yapışması gibi, tüm gücüyle sarılışıydı.

Dans et biraz...

Seviş biraz...

Haydi bu gece...

Haydi bu gece...

Phaedrus, uykusunun geldiğini hissetti.

Ne garip, diye düşündü Phaedrus. Seninle yatağa girmeleri için onca hile, oyun, plan ve vaat, bunun için çok uğraşıyorsun, ama hiçbir şey olmuyor. Ama sonra *bunun* gibi biri çıkıp geliyor ve sen hiç de fazla bir çaba harcamıyorsun ve sonra yanında uyanacağın kişi o *kız* oluyor.

Çok anlamsız bu, diye düşündü uykulu bir halde... çok anlamsız. Ve o nağmeler kafasının içinde tekrar tekrar çaldı durdu, tekrar tekrar, hep tekrar tekrar, ta ki uyuyakalıncaya dek.

Dans et biraz...

Seviş biraz...

Haydi bu gece...

Haydi bu gece....

II

Phaedrus uyandığında kapak boşluğundan, havanın daha az karanlık olduğunu gördü. Şafak sökmek üzereydi.

Sonra, yalnız olmadığını fark etti. Kendisiyle koridor arasında, ranzadan kalkmasını fiziksel olarak engelleyen bir vücut vardı. Bunun Lila olduğunu hatırladı.

Phaedrus dikkatli bir manevrayla, açık kapaktan dışarıya süzülüp güverteye çıkabileceğini ve kamaraya kumanda kabininden girebileceğini düşündü.

Kendini dikkatle yukarıya çekti ve sonra kızı rahatsız etmeksizin kapaktan dışarıya çıktı.

İşte olmuştu.

Çıplak ayaklarının altındaki soğuk güverte gerçekten uyandırmıştı

onu. Buz hissetmiyordu ama fiberglas çatının buzlanmasına az kalmıştı. Bunlar, kafasındaki alkol buharlarını dağıtmasına yardımcı oldu. Donan bir teknenin tepesinde çıplak ayakla yürümek kadar uyandırıcı bir şey yoktur.

Şimdi her şey çok sakindi. Şafak henüz öylesine yeniydi ki, uzakta derenin oluşturduğu kavis zar zor görülebiliyordu. Rigel'in söylediğine inanmak zordu, o kavisten dönen bir kömür mavnasının dosdoğru okyanusa gidebileceğine yani.

Phaedrus, gidip Rigel'in teknesine uzanan halatları kontrol etti. Biraz gevşemişlerdi. Halat sarmalının boşluğunu aldı ve tamamen gerdirdi. Bunları yatmadan önce yapmış olması gerekirdi. Ama böyle ayrıntıları düşünemeyecek kadar sarhoştu o sıra.

Çevresine bakındı ve soğuğa karşın, şafağın gizemi onu sardı. Ondan sonra başka tekneler de gelip önüne, arkasına yanaşmıştı. Bunlardan biri de herhalde Lila'nın geldiği tekneydi. Liman yer yer eski, köhne görünüyor, yer yer de elitleştirilme belirtileri gösteriyordu. Sahte bir Viktoryen havası vardı ama kötü durmuyordu. Uzakta bir vinç ve birtakım gemi direkleri vardı. Hudson Nehri hiç görünmüyordu.

Yine de bu limanla herhangi bir ilişkisinin olmaması çok rahatlatıyordu onu. Phaedrus, nehir kıyısının ötesinde ya da liman binalarının arkasında neler olduğunu ya da yolların nereye gittiğini ya da evlerin kimlere ait olduğunu ya da bugün burada kimlerin ortaya çıkacağını ya da kimlerle tanışacaklarını bilmiyordu. Bu gördükleri, resimli bir kitap gibiydi ve o da bu kitaba bakan, sayfanın çevrilmesini bekleyen bir çocuktu sanki.

Titreme büyüyü bozdu. Tüyleri diken diken olmuştu. Teknenin kıç tarafına gitti, seren direğini tek koluyla indirdi ve derenin içine saldı. Sonra kumanda kabinine indi, tik ağacından yapılma ağır kapağı geri ittirdi ve kendini, bildik hareketlerden kaynaklanan bir zarafetle aşağıya bıraktı. Çok zor edindiği bir "zarafet"ti bu. Tekneye ilk kez bindiğinde sanki evde yürüyor gibi yürümüş, mazotlara basıp kaymış, kamara merdiveninden baş aşağı düşmüş ve köprücük kemiğini kırmıştı. Ama şimdi, teknenin uçan bir trapez gibi yükselip düştüğü ve sallandığı fırtınalarda bile bir örümcek maymun gibi hareket etmesini öğrenmişti.

Kamaranın karanlığında el yordamıyla tepedeki lambaya uzanıp ışığı yaktı. Karanlığın yerini birden, tik ve maunun bildik görünümü aldı.

Phaedrus ön kamaraya doğru ilerledi ve Lila'nın karşısındaki ranzadan giysilerini buldu. O gittikten sonra kız öteki yanına dönmüştü belli ki. Kızın gölgeli görüntüsü, öteki tarafından görüldüğü birkaç dakika önceki görüntüsünün hemen hemen aynısıydı.

Ön kamaranın kapısını kapattı, ana kamaraya gitti, bir tahta dolap kapağını çekip açtı, kalın kahverengi süveterini aldı ve giydi. İttirdiği dolap kapağının birdenbire kapanmasıyla çıkan gürültü sessizliği bozdu. Phaedrus kamara merdivenine geri döndü, üst kapağın istinatlarını düzeltti ve ağır üst kapağı iterek kapattı.

Burasının ısınması gerekiyordu.

Merdivenle bitişik harita masasından kibrit ve alkol buldu. Bir fincan alkolü dikkatle, kamaranın öte tarafındaki bölme duvarına monte edilmiş küçük bir kömür sobasına götürdü ve içindeki briket kömürlerin üzerine döktü. Dışarıda, kıyıdaki o resimli kitaptaki her şey büyüyle yapılırdı. Onlar ısıyı ve elektriği, düşünmelerine bile gerek kalmadan bulurlardı. Ama bu küçük yüzer dünyada gerek duyduğunuz her şeyi kendi kendinize sağlamak zorundaydınız.

Bir kibrit çakıp sobanın içine attı ve alkolün bir 'Puf!" sesiyle sobayı soluk mavi-mor bir alevle doldurduşunu izledi. Sobayı dünden doldurduğuna seviniyordu. O işi şu anda yapmak zorunda kalmayı istemezdi... Gerçekten dün müydü o? Sanki bir hafta öncesi gibiydi...

Sobanın kapağını kapattı, bir süre sobayı seyretti ama gözünün ucuna daha önce hiç görmediği kocaman bir bavul ilişince o tarafa baktı.

Nerden geldi bu, diye düşündü.

Onun değildi.

Lila getirmiş olsa gerekti.

Pirinçten, yalpalıklı bir gaz lambasını da yakmak için kibrit çakarken bunu düşünüyordu. Fitili alev iyice görününceye dek ayarladı. Sonra tepedeki elektrik ampulünü söndürdü ve lambanın altındaki ranzaya oturdu, sırtını dürülmüş bir uyku tulumuna yasladı.

Düşünebildiği kadarıyla, tekneye gelmeleri için kızla birlikte birtakım işler yapmış olması gerekti, yoksa kız bu bavulu getiremezdi.

Şimdi gaz lambasının ışığı kamaranın tüm ahşap, bronz, pirinç ve kumaş aksamında parlıyor ve artık ısındığı için çatırdayıp duran siyah kömür sobasından da yine görünmez bir ısı yansıyordu. Birazdan her şey ısınacak, her şey rahatlık saçacaktı.

Ama o bavul hariç. Aklına gelen şeyler hiç de rahatlatmıyordu onu.

Kızın, bavulunu Rigel'in güvertesine düşürdüğünü hatırladı. Gerçekten kötü. Tekneye gelmek üzere yürürlerken dönmüş ve kıza sessiz olmasını söylemişti. Kızın ise tüm limandan duyulabilecek bir sesle "Sessiz ol deme *bana*!" diye bağırdığını hatırladı.

Her şeyi hatırlamaya başlıyordu: Kızın kaldığı tekneye gidişi, eşyalarını toparlamasını bekleyişi, onun o "pis kalleş George" ve "*oros-pu*su Debbie" hakkında söylediklerini dinleyişi.

Eyvah, eyvah...

Ama yine de o kadar kötü olduğunu sanmıyordu. Birkaç gün sonra Manhattan'da olacaklardı ve sonra kız giderdi. Ziyanı yoktu.

Phaedrus kızın bavulunun, metal kart kutularının tümünü kılavuz ranzasının bir tarafına ittirmiş olduğunu gördü. Bunlar, Phaedrus'un üzerinde çalıştığı bir kitap içindi ve kart kataloğu tipi dört uzun dosyadan biri köşeden düşmek üzereydi. Bir bu eksikti, diye düşündü; ona on beş ebadında, yaklaşık üç bin tane kartın tüm döşemeye yayılması.

Phaedrus kalktı ve dışarı kaymış olanları kutulara sokarak kartlarını sağlama alıp düşmelerini önledi. Sonra kutuları ranzanın gerisinde, daha güvenli bir yere ittirdi, sonra tekrar yerine gidip oturdu.

Bu kartları yitirmektense tekneyi yitirmeyi yeğlerdi. Bu kartlardan yaklaşık on bir bin tane vardı. Boyuna çoğalıp durdukları dört yıl boyunca bunları düzenleyip sonra yine düzenleyip ve sonra yine düzenleyip hepsini birbirine uydurmaya çalışmaktan serseme dönmüştü. Neredeyse vazgeçecekti.

Bunların genel konusuna "Nitelik Metafiziği" ya da kimi zaman "Değerler Metafiziği" ya da bazen kısaca "NM" diyordu.

Dışarıda, kıyıdaki binalar başka bir dünyada, kartlar ise başka bir dünyadaydı. Bu "kart dünyası" harika bir dünyaydı ve birinde az kalsın onu yitiriyordu; çünkü bir kelime olsun yazamaz duruma gelmiş, bu dünyayı belleğinden tamamen silen olaylar geçirmişti. Ama şimdi neredeyse çoğunu yeniden oluşturmuştu ve bir daha yitirmek istemiyordu.

Fakat onu daha önce yitirmiş olması belki de iyi bir şeydi, çünkü şimdi yeniden oluştururken her türden yepyeni malzeme öyle bir bollukla akıp geliyordu ki en önemli sorunu, bıçkı fabrikasına giden kütüklerin nehirde birikmesiyle oluşmuş bir yığın gibi bunların, beynini kurtulamayacağı bir şekilde tıkamasına fırsat vermeden işlenmeleriydi. Şu anda kartlarının asıl görevi onun bazı şeyleri hatırlamasına yardımcı olmak değildi. Unutmasına yardımcı olmaktı. Çelişkili gibi du-

ruyordu, fakat amaç, kafasını boş tutmak, son dört yıldaki tüm fikirlerini, üzerinde kafa yormasına gerek kalmayacak bir şekilde bu kılavuz kamarasında saklamaktı. İstediği buydu.

Bir fincan çayla ilgili eski bir benzetme vardır. Taze çay içmek istiyorsanız fincanınızdaki eski çaydan kurtulmanız gerekir, yoksa fincanınız taşar ve her şey sırılsıklam olur. Kafanız da o fincan gibidir. Kapasitesi sınırlıdır ve dünyayla ilgili bir şeyler öğrenmek istiyorsanız bunu alması için kafanızı boşaltmanız gerekir. Tüm yaşamınızı fincanınızdaki eski çayın şıpırtısıyla, bunun harika bir şey olduğunu düşünerek harcamak çok kolaydır; çünkü yeni bir şeyi gerçekte hiç denememişsinizdir, çünkü hiçbir zaman içeri alamamışsınızdır, çünkü eskisi onun girişini önlemiştir, çünkü siz eskisinin çok iyi olduğundan eminsinizdir, çünkü siz yeni bir şeyi hiç denememişsinizdir... bu böylece sürüp gider sonsuz bir sarmal biçiminde.

Phaedrus'un büyük değil de küçük boyutlu kartlar kullanmasının nedeni, küçük kartlarla dolu bir kart kataloğu kutusunun sağladığı erişim olanağının daha rasgele bir nitelik taşımasıdır. Bilgiler küçük kümeler halinde düzenlenirse, bir seri halinde işlenmiş oldukları zamankinden çok daha değerli bir hale gelir. Örneğin, her müşterinin numaralı bir kutusunun olduğu ve her istediği anda bu kutulara ulaşabildiği postanelere gitmek daha iyidir. Kötü olanıysa tüm müşterilerin aynı anda gelmesi, kuyruğa girip mektuplarını, her seferinde her şeyi alfabetik olarak ayırmakla yükümlü ve emekliliğine birkaç yıl kalmış olan ve de onların beklemekten hoşlanıp hoşlanmadığına hiç aldırmayan romatizmalı Joe'dan almalarıdır. Katı bir sıra düzeniyle kısıtlanmış dağılım, hangi yeni değişimlere izin verileceğini, hangilerineyse verilmeyeceğini buyuran Joe'lar yaratır ve bu katılıktan kurtuluş yoktur.

Kartlardan bazıları aslında bu konuyla ilgiliydi: Rastgele bir erişim ve Nitelik. Bu ikisi birbiriyle yakından ilişkilidir. Hücrelerin de posta kutuları gibi birbirinden görece bağımsız olduğu organik gelişimin temelinde rastgele bir erişim vardır. Kentler rastgele erişim temeli üzerine kurulmuştur. Demokrasiler onun üzerine kuruludur. Serbest piyasa sisteminin, ifade özgürlüğünün ve bilimdeki gelişmenin temelinde hep o vardır. Kütüphaneler, tam da kart kataloğu kutuları *sayesinde* uygarlığın en güçlü araçlarından biridir. Ana katalogdaki kartların her noktada artmasına ve azalmasına olanak tanıyan Dewey Ondalık Sistemi olmasaydı, tüm kütüphaneler güncelliğini yitirir, yararsız bir hale gelir ve yok olurdu.

O dosyalar pek fazla gösterişli olmasalar da bir kart kataloğunun gizli gücüne sahiptiler. Phaedrus'un kafasının boş kalmasını sağlayarak ve sıralı düzen gereğini en aza indirgeyerek, yeni bulunan, yeni uyanmış fikirlerin unutulmamasını sağladılar, dışarıda kalmasını önlediler. Fikirleri öldürecek ideolojik Joe'lar yoktu, çünkü fikirler onların düşünme tarzlarına uymuyordu.

Yeni fikirlerin uygunluğu konusunda önyargılı davranmadığı ya da onları bir düzene sokmaya çalışmayıp içeriye doluşmalarına izin verdiği için fikirler bazen öyle hızla geliyordu ki Phaedrus yazmaya yetişemiyordu. Ana konu, yani tüm metafizik öyle muazzamdı ki, akış bir çığa dönüşmüştü. Kartlar her yönde öylesine artıyordu ki, gördükçe daha çok görülecek şeyler olduğunu görüyordu. Fikirleri sonsuza dek hep içine çeken Venturi hali gibi bir şeydi bu. Okuyacak bir milyon şey olduğunu görmüş, o bir milyon da onu... çok fazla... çok fazla yere götürmüştü ve bunların hepsini bir araya getirmeye bir ömür yetmezdi. Çığın getirdiği karların altından kalkamamıştı Phaedrus.

Bu kartları deste deste alıp kömür sobasının kapağının iç tarafında, yanan briket kömürlerin üzerinde dosyalamak ve sonra kapağı kapatıp dumana dönüşürlerken metalden çıkan çıtırtıları dinlemek gibi bir isteğin su yüzüne çıktığı zamanlar olmuştu. O zaman bunların hepsi gider ve o da özgürlüğe kavuşurdu gerçekten.

Başka türlü kurtula*mazdı*. Kafasında, bu işi yapma sorunu hep kalacaktı.

Böylece zamanının çoğunu, sabit bir organizasyonu erteledikçe bunun daha zor olacağını bilerek kaosa dalmış bir halde harcamıştı. Fakat eninde sonunda bir tür düzenin ortaya çıkacağından ve bunun, beklentileri açısından daha iyi olacağından emin olduğunu hissediyordu.

Sonunda bu inancı doğru çıktı. Saatlerce oturup da tek bir notun üretilmediği dönemler olmaya başlamıştı ve anladı ki bu, organize olma zamanıydı artık. Kartların bu organizasyonu kendiliklerinden, çok daha kolay yaptıklarını keşfettiğinde sevindi. "Bu metafizik evreni nereden başlıyor?" -ki aslında olanaksız bir soruydu bu- diye sormak yerine tüm yapacağı şey, eline iki kart alıp "Hangisi önce geliyor?" diye sormaktı. Kolaydı bu ve daima bir yanıtı var gibiydi. Sonra üçüncü bir kartı alacak, birinci gelenle karşılaştıracak ve yine "Hangisi önce geliyor?" diye soracaktı. Yeni not birinciden sonra gelmişse ikinciyle karşılaştıracaktı. O zaman, üç not kartından oluşmuş bir organizasyonu var demekti artık.

Bu işlemi her kart için yineledi.

Çok geçmeden bazı kategoriler oluştuğunu fark etti. Önceki notlar ortak bir konuda, daha sonrakiler ise başka bir konuda birleşmeye başladı. Tek bir konuda yeterli sayıda kart birleşip de bunun kalıcı olacağını hissettiği zaman, kartlarla aynı ebatta bir indeks kartı aldı Phaedrus; buna şeffaf bir plastik indeks etiketi iliştirdi, etiketle birlikte bulunan küçük karton parçasına konu başlığını yazdı, bunu etiketin içine koydu ve indeks kartını ilgili konudaki not kartlarının üzerine yerleştirdi. Artık kılavuz ranzası üzerindeki dosyalarda etiketlenmiş indeks kartlarından yaklaşık dört yüz ya da beş yüz tane vardı.

Zaman zaman bir sürü farklı şey denemişti: Alt konuları ve bunların da alt konularını gösteren renkli plastik etiketler; göreli önemi gösteren yıldızlar; konuların hem duygusal, hem de mantıksal yönlerini gösteren, çizgiyle ikiye ayrılmış kartlar; ama bunların hepsi de karışıklığı azaltacağına artırmış ve Phaedrus, bunlara ait bilgileri başka bir yerde tutmanın daha çok kolaylık sağlayacağını görmüştü.

Bunun gelişimini izlemek büyüleyiciydi. Daha önce metafiziğin tümünü yazmış hiç kimseyi tanımıyordu ve bunu yapmanın bir kuralı da, nasıl gelişeceğini önceden kestirmenin bir yolu da yoktu.

Konu kategorilerine ek olarak beş kategori daha çıkmıştı ortaya. Phaedrus bunların çok önemli olduğunu hissediyordu:

Bunların ilki BAĞDAŞTIRILAMAYANLAR'dı. Bu kategori, yaptığı işle arasına giren yeni fikirleri kapsıyordu. Bunlar, diğer kartları düzenlerken, tekneyle giderken, gemiyle ilgili bir şeyle meşgulken ya da konsantrasyonunun bozulmasını istemediği başka herhangi bir işi yaparken ansızın gelmişlerdi. Normalde beyniniz bu fikirlere, "Çek git, meşgulum" der ama bu yaklaşım NİTELİK için son derece kötüdür. BAĞDAŞTIRILAMAYANLAR kümesi bu sorunun çözümüne yardımcı oldu. Bu notları, onları kabul etmek için zamanı ve isteği oluncaya dek orada, el altında tuttu.

Konu dışı ikinci kategorinin adı PROGRAM'dı. PROGRAM notları, geriye kalan diğer tüm kartlara ne yapılması gerektiği konusundaki bilgilerden oluşmaktaydı. Phaedrus'un kafası ağaçlarla meşgulken bunlar ormanla ilişkiyi sürdürdüler. On binden fazla ağacın yüz bine çıkmaya çalışıp durduğu bir durumda kaybolmamak için PROGRAM notları kesinlikle gerekliydi.

Bu bilgileri böylesine güçlü kılan, *bunların* da not kartları üzerinde olmaları ve her bilginin bir kartta bulunmasıydı. Bunun anlamı

PROGRAM notlarına erişimin de rastgele olması ve gereksinim doğduğunda herhangi bir zorluk olmaksızın değiştirilebilmeleri ya da yeniden sıraya koyulabilmeleriydi. Bilgisayarı bulanlardan biri olan John Von Neumann'ın bir yazısında, "Bilgisayarı böylesine güçlü kılan tek şey, programın veri *olması* ve başka herhangi bir veri gibi işlem görebilmesidir," dediğini hatırladı. Phaedrus bunu okuduğunda biraz anlaşılmaz bulmuştu ama şimdi bir anlam kazanıyordu.

Bir sonraki notlar ELEŞTİRİ notlarıydı. Bunlar, ters tarafından kalkıp da her yerde hatadan başka hiçbir şey bulamadığı günler içindi. Böyle günlerde kimi notları çıkarıp atarsa sonradan pişman olacağını deneyimiyle biliyordu; bu yüzden bunun yerine, yok edilmesini istediği her şeyi ve yok etme nedenlerini not ederek öfkesini yatıştırırdı. ELEŞTİRİ notları, daha tarafsız bir değerlendirme yapabileceği, daha sakin bir dönem için günlerce, bazen aylarca bekliyordu.

Sondan bir önceki grup ZOR kategorisiydi. Bunlar, önemli bir şey söylüyormuşa benzeyen, ama düşünebildiği hiçbir konuya uymayan not kartlarını içeriyordu. Yeri daha sonra netlik kazanacak bazı kartlara takılıp kalmayı önlüyorlardı.

Son kategori ÇÖP'tü. Bunlar, yazıldığı anda çok değerli gibi gelen, ama daha sonra berbat görünen notlardı. Bazen de, yazdığını unutmuş olduğu notların tekrarlarını içerirlerdi. Bu tekrarlar atılırdı ama bundan başkası elden çıkarılmazdı. Çöp yığınının iş gören bir kategori olduğunu tekrar tekrar keşfetmişti Phaedrus. Oradaki notların çoğu ölmüş, ama bazıları yeniden yaşam bulmuştu ve yeniden yaşam bulmuş bu notların bazıları elindeki en değerli şeylerdi şimdi.

Aslında bu son iki küme, ÇÖP ve ZOR, onun en çok ilgilendiği kümelerdi. Düzenleme çabalarının tüm dürtüsü bunları olabildiğince aza indirmeye çalışmaktı. Bir kez ortaya çıktıklarında bunları önemsiz görme, halının altına süpürme, pencereden atma, onları küçümseme ve unutma eğilimine karşı savaşmak zorundaydı. Bunlar, onun sisteminin ezilenleri, dışlananları, paryaları, günahkârlarıydı. Fakat onlarla bu denli ilgilenmesinin nedeni, tüm organizasyon sisteminin niteliğinin ve gücünün onlara nasıl davrandığına bağlı olduğunu sezmesiydi. Eğer paryalara iyi davranıyorsa sistemi iyi demekti. Kötü davranıyorsa sistemi zayıf demekti. Onlara, organizasyon için harcanan tüm çabaları boşa çıkarma olanağı verilmemeli, fakat o da kendini onları unutmaktan alıkoymalıydı. Onlar, suçlayıcı bir şekilde orada kalmalı ve Phaedrus da onları dinlemeliydi.

Yüzlerce konu daha büyük parçalar halinde, parçalar kısımlar halinde ve kısımlar da bölümler halinde bir araya geliyordu; yani not kartları, sonunda kitabın içeriği halinde düzenleniyordu; ama bu, düzenlenişi tepeden tabana doğru değil de tabandan tepeye doğru olan bir kitaptı. Phaedrus bu işe bir ana fikirle başlamamış ve yalnızca buna uyan notları Joe'vari bir tarzda seçmemişti. Bu vakada "Joe", yani organizasyon ilkeleri bizzat not kartlarınca, demokratik bir şekilde seçilmişti. ÇÖP ve ZOR notları bu seçime katılmayarak alttan alta bir hoşnutsuzluk katmanı oluşturmuşlardı. Ama Phaedrus her şeyi düzenleyen bir sistemin mükemmel olmasının beklenemeyeceğini hissediyordu. Çöp kümesini, kasten baskı altına almaksızın, olabildiğince küçük tutmalıydı ve bundan fazlası da beklenemezdi.

Bu sistemin tanımı, olduğundan çok daha kolay gibi gösterir onu. Phaedrus sık sık yeni gelen ZOR notlarının ve ÇÖP notlarının tüm konu üretme sisteminin yanlışlığını göstereceği durumlar yaşamıştı. Bazı not kartları iki yahut üç kategoriye birden uyarken, diğerleri hiçbir kategoriye uymadığında, Phaedrus tüm düzenleme sistemini yırtıp atmak ve farklı bir şekilde, yeniden düzenlemek gerekeceğini, çünkü bunu yapmazsa ÇÖP kümesinin, ZOR kümesinin ve ELEŞTİRİ kümesinin ona, bunu yapmak zorunda bırakıncaya dek gittikçe artan bir şiddetle ulumaya başlayacaklarını fark ediyordu.

Ne kötü günlerdi; bazen yeni düzenlemeyle, ÇÖP kümesi ve ZOR kümesi öncekinden *daha büyük* olur çıkardı. Eski düzenlemeye uyan kartlar yenisine uymaz ve Phaedrus geriye dönüp her şeyi eski tarzda, yeniden yapmaktan başka çaresi kalmadığını fark ederdi. *Gerçekten* kötü günlerdi.

Kimi zaman, başladığı yere geri dönebilmesini sağlayacak bir PROGRAM işlemi yapmaya girişirdi ama bunu yapma sürecinde PROGRAM işleminin modifikasyon gerektirdiğini görüp böylece onu modifiye etmeye koyulurdu, ama modifikasyon işlemi sırasında modifikasyonun modifikasyon gerektirdiğini fark eder, böylece onu modifiye etmeye başlar, ama daha sonra *onun da* iyi olmadığını anlar, sonra tam o anda telefon çalar ve arayan kişi ona bir şey satmak isteyen ya da daha önce yazmış olduğu kitabı için kendisini kutlayan ya da onu bir konferansa davet eden ya da bir yerde konuşma yapmasını isteyen biri olurdu. Bunlar genellikle iyi niyetle arayan kişilerdi ama onlarla teması bittikten sonra Phaedrus eli kolu bağlanmış halde öylece oturup kalırdı.

Bu tekneyle insanlardan kaçarsa yeterli zamana kavuşacağını düşünmüştü önceleri; ama bu da umduğu kadar iyi sonuç vermedi. Bu kez de başka türlü müdahalelerle karşılaşırsınız. Bir fırtına çıktığında demir konusunda endişelenirsiniz. Ya da başka bir yat oraya yanaşır; gelirler ve sosyal ilişki kurmak isterler. Ya da limanda bir içki partisi vardır... falan filan...

Kalktı, kılavuz ranzasına gitti, bir miktar kömür briketi alıp kömür sobasına attı. İçerisi ılık ve hoş oluyordu artık giderek.

Kutulardan birini alıp baktı. Ön kısmı boyanın altından paslanmıştı. Paslanmaz bile olsa, çelikten yapılmış bir şeyin gemide paslanmasını önleyemezdiniz ve bu kutular yumuşak, bayağı çelik sacdan yapılmıştı. Gemici kontrplağından yeni kutular yapmalı ve tutkalla tuttırmalıydı vakti olduğunda. Belki Güney'e inince.

Bu kutu en eskilerinden biriydi. Bakmayalı şu anda bir yıldan fazla olmuş kartlar vardı içinde.

Onu alıp masaya götürdü. Kutunun en önünde duran ilk konu DUSENBERRY'ydi. Buna bakarken bir nostalji duygusu geldi Phaedrus'a. DUSENBERRY'nin, tüm kitabın merkezinde yer alacağını düşünmüştü bir zamanlar.

Bir süre sonra kutunun dip kısmından bir deste boş kart çıkardı ve en üstteki karta "PROGRAM", onun da altına "Lila gidene dek her şeyi bırak," yazdı. Sonra kartı desteden ayırarak PROGRAM kümesinin üzerine koydu ve desteyi de kutunun arkasına yerleştirdi. O anda yaptığı şeylerle ilgili bir PROGRAM notu yazmanın gerekli olduğunu fark etmişti. Bu, onu yazdığınız anda size gereksiz gibi gelir, ama daha sonra kesintiler kesintileri kesintiye uğratmış kesintileri kesintiye uğrattığında, bunu yapmış olduğunuz için memnun olursunuz.

ELEŞTİRİ notları aylardır DUSENBERRY'nin gitmesi gerektiğini söyleyip durmuştu ama Phaedrus ondan kurtulabileceğini hiç sanmıyordu. O konu orada, duygusal denebilecek nedenlerle öylece kalmıştı. Ama yeni gelen notlarla giderek önemi azalmıştı ve ÇÖP kümesinin kenarında, sendeleyerek tutunuyordu.

Tüm DUSENBERRY konu bölümünü çıkarıp aldı. Kartların kenarları kahverengiye dönüşmüştü ve ilk karttaki mürekkep de kahverengiye dönüşmekteydi.

Kartta diyordu ki: "Verne Dusenberry, Doçent, İngiliz Edebiyatı Bölümü, Montana Eyalet Üniversitesi. Beyin tümöründen öldü, 1966, Calgary, Alberta."

Herhalde o tarihi hatırlayabilmek için yazmıştı bu notu.

III

Bin dokuz yüz altmış altı. Aman Tanrım, yıllar nasıl da hızla geçmiş.

Şu anda yaşıyor olsa Dusenberry'nin nasıl olacağını merak etti. Aslında çok da etmedi. Dusenberry'nin ölmesinden önce, çökmekte olduğunu gösteren belirtiler vardı ve Phaedrus'un, onu ikisinin de İngiliz Edebiyatı Bölümü'nde ders verdiği Montana Bozeman'dan tanıdığı yıllarda gücünün doruğuna varmış ve sonra düşüşe geçmiş olduğu belliydi.

Dusenberry, Bozeman'da doğmuş ve oradaki yüksekokulu bitirmişti, ama fakültedeki yirmi üç yılından sonra onu atadıkları görev, yalnızca birinci sınıfların üç bölümlük kompozisyon öğretmenliğiydi; ne edebiyat dersleri, ne de daha ileri sınıfların kompozisyon dersi verilmişti ona. Akademik olarak, uzun süredir kürsünün bugün yarın kur-

tulacağı asistanlardan oluşan ZOR yığınındaydı. Onu ÇÖP yığınına atılmaktan kurtaran tek şey iş güvencesi hakkıydı. Kürsüdeki kişilerle sosyal ilişkisi çok azdı. Diğer üyeler ona karşı farklı derecelerde de olsa bir yabancılaşma halindeydiler.

Bu, Phaedrus'a garip görünüyordu; çünkü onunla yaptığı konuşmalar sırasında Dusenberry hiç de asosyal biri değildi. Bazen, çatık kaşları ve uçları aşağı sarkık ağzıyla asosyal gibi görünürdü, ama Phaedrus kendisini tanıdıktan sonra Dusenberry gerçekte çok canlı, neşeli, genç kızımsı-teyzemsi tarzıyla çok konuşkan biriydi. Onda hafiften bir "ibne" havası vardı, sokak kadını gibi ve biraz da dedikoducuydu; Phaedrus ilk önce, ötekilerin ona düşman olmalarının nedeninin bu olduğunu sanmıştı. O günlerde Montanalıların Marlboro reklamlarındaki gibi baktıkları ve davrandıkları sanılırdı; ama zamanla Phaedrus ona soğuk davranma nedenlerinin bu olmadığını anladı. Asıl neden Dusenberry'nin genel olarak alışılmışın dışında olmasıydı. Küçük bir üniversite kürsüsünde, alışılmışın dışına çıkan küçük farklılıklar bile yıllar içinde büyük farklara dönüşebilirdi ve Dusenberry'nin farklılıkları hiç de küçük değildi. En büyük farklılık, Phaedrus'un birçok kez işittiği, küçük gören bir ifadeyle söylenen o cümleyle açığa vurulmuştu: "Ha, evet, Dusenberry... Dusenberry ve onun Kızılderilileri."

Dusenberry de fakülteden söz edeceği zaman aynı küçük gören ifadeyi takınırdı: "Ha evet, *İngiliz Edebiyatı* Bölümü." Ama bölümdeki kişilerden söz ettiği çok enderdi. Üzerinde konuşurken içten bir heyecan duyduğu tek konu Kızılderililerdi, özellikle de Kanada sınırında bulunan Rocky Boy'daki Chippewa-Cree Kızılderilileriydi; antropoloji bölümünde onlarla ilgili bir doktora tezi yazıyordu. Öğretmen olarak geçirdiği yirmi üç yılının yirmi bir yılında arkadaşlık ettiği Kızılderililer dışında, tüm bu yılları yaşamının harcanmış bir dönemi saydığı bilinsin isterdi.

Üniversitedeki tüm Kızılderili öğrencilerin danışmanıydı ve bu görevi ne zamandan beri yürüttüğünü kimse hatırlamıyordu. Öğrenciler bir bağlantı halkasıydı. Bunu, öğrencilerin ailelerini tanımak, onları ziyaret etmek için bir başlangıç noktası haline getirmeyi ve buradan onların yaşamlarına girmeyi amaçlamıştı. Tüm hafta sonlarını ve tatillerini Kızılderili yerleştirme kamplarında geçirir, törenlerine katılır, onların işlerini takip eder, çocukları hastalandığında hastaneye götürür, sorunla karşılaştıklarında onlar adına devlet memurlarıyla görüşürdü ve bunun da ötesinde, kendi halkından yüz kez daha fazla sevdiği bu

insanların yaşam tarzlarıyla, kişilikleriyle, sırlarıyla ve gizemleriyle kendinden geçerdi.

Birkaç yıl sonra doktorası bitince İngiliz Edebiyatı bölümünde ders vermeyi sonsuza dek bırakacak, bunun yerine antropoloji öğretmeye başlayacaktı. Bunun ona mutluluk getirecek bir çözüm olacağı düşünülürse de, Phaedrus'un işittiklerinden, öyle olmayacağı çoktan belliydi. O yalnızca İngiliz edebiyatı alanında değil, antropoloji alanında da sıradışı biriydi.

Onun sıradışılığını oluşturan en önemli şey, "nesnelliği" antropolojide bir ölçüt olarak görmeyi reddetmesiydi. Doğru yürütülen bir antropoloji araştırmasında nesnelliğin yeri olmadığına inanıyordu.

Bu, Papa'nın Katolik Kilisesi'nde yeri olmadığını söylemek gibi bir şeydir. Amerikan antropolojisinde akla gelebilecek en büyük küfür buydu ve Dusenberry bundan hemen haberdar edildi. Doktora çalışması için başvurduğu tüm Amerikan üniversiteleri onu geri çevirmişti. Fakat o, inancını değiştirmek yerine tüm Amerikan üniversite sistemini *atlayıp* İsveç'in en eski üniversitesi olan Uppsala'da, Prof. Åke Hultkranz'a gitmişti ve doktora tezi orada kabul edilmek üzereydi. Dusenberry ne zaman bu konudan söz etse süt dökmüş kedi gibi bir gülümseme gelirdi yüzüne. Bir Amerikalı, İsveç'te Amerikan Kızılderilileriyle ilgili antropoloji doktorası yapıyor ha? Çok komik!

"Nesnel yaklaşımla ilgili sorun," derdi Dusenberry, "bu yöntemle pek bir şey *öğrenememizdir*... Kızılderilileri tanımak için tek yol onlarla ilgilenmek ve onların sevgisini, saygısını kazanmaktır... o zaman sizin için yapamayacakları hemen hemen hiçbir şey yoktur... Ama bunu yapmazsanız..." Başını sallar ve dalar giderdi.

"Bu 'nesnel' araştırmacıları gördüm, yerleştirme kamplarına geldiler," demişti, "ve kesinlikle hiçbir yere varamadılar...

Bir sözde bilimsel mit vardır; 'nesnel' olursak yeryüzünden uçacağımızı, her şeyi gerçekte olduğu haliyle, çarpıtılmadan, Tanrı'nın gökyüzünden gördüğü gibi göreceğimizi söyler. Ama bu saçmalıktır. Birisi nesnelse onun yaklaşımı insanlara uzaktır. Soğuk ve mesafeli bir bakışla bakar.

Kızılderililer bunu görür. Onlar bunu bizden daha iyi görür. Ve görünce de bundan pek hoşlanmazlar. Bu 'nesnel' antropologların o lanet olası konumunu anlayamazlar ve şüphelenirler, bu yüzden de seslerini keser ve hiçbir şey konuşmazlar...

Ya da onlara sadece saçma şeyler söylerler... ki antropologların ço-

ğu bunlara önceleri inanır, çünkü 'nesnel bir şekilde' bakmışlardır olaya... Kızılderililer de bazen güler arkalarından.

Bu antropologlardan bazıları dallarında büyük isim yapmışlardır," diye devam ediyordu Dusenberry, "çünkü tüm *o* jargonu bilirler. Fakat aslında onların bildiği, bildiklerini sandıklarından azdır. Ve hiç hoşlanmazlar bunu söyleyenlerden... benim yaptığım gibi..." Gülmüştü sonra.

"İşte bu nedenle Kızılderililer konusunda nesnel değilim," demişti. "Ben onlara *inanıyorum*, onlar da bana inanıyorlar ve bütün fark da bu. Onlar bana, diğer beyaz adamlara asla anlatmadıkları şeyleri anlattılar, çünkü bunları asla kendilerine karşı kullanmayacağımı biliyorlar. Bu onlarla ilişki kurmanın tümüyle farklı bir yoludur. Önce Kızılderililer gelir, sonra antropoloji...

"Bu beni birçok yönden kısıtlıyor. Söyleyemeyeceğim bir sürü şey var. Ama çok şey bilip de az şey söylemek, bence az şey bilip çok şey söylemekten daha iyidir... Sence de öyle değil mi?"

Phaedrus İngiliz Edebiyatı bölümünde yeni olduğundan Dusenberry ona merak ve ilgiyle yaklaşmıştı. Dusenberry her şeye merak duyardı ve Phaedrus'u tanıdıkça merakı daha da artmıştı. Dusenberry'nin karşısında onu şaşırtan, çevresine kendisinden bile daha yabancı görünen, lisansüstü çalışmasını Hindistan'ın Benares kentinde, Hindu felsefesi üzerine yapmış –aman Tanrım!– ve kültürel farklılıklar üzerine birtakım şeyler bilen biri vardı. Hepsinden önemlisi, Phaedrus çok analitik bir düşünceye sahip gibi görünüyordu.

"İşte *bende* olmayan şey de bu," dedi Dusenberry. "Bu insanlar hakkında ciltler dolusu şey biliyorum ama bunları yapısal bir bütün haline getiremem. Aklım hiç o yönde işlemiyor."

Böylece Dusenberry her fırsatta Phaedrus'a saatlerce Amerikan Kızılderilileri hakkında bilgiler aktardı durdu, ondan genel yapı konusunda bir fikir almak, tüm bunların daha genel bakışla taşıdığı anlamın bir resmini elde etmek umuduyla. Phaedrus dinledi, ama hiçbir yanıt vermedi.

Dusenberry, Kızılderili diniyle özellikle ilgiliydi. Kızılderililerin, çevrelerindeki beyazların kültürüyle kaynaşmada bu denli yavaş olmalarının bu dine bağlı olduğundan emindi. Dinsel pratiği en güçlü kabilelerin beyaz standartlarıyla en "geri kalmış"lar olduğunu fark etmişti ve Phaedrus'un bunun için bazı teorik dayanaklar sağlamasını istiyordu. Phaedrus ise Dusenberry'nin büyük olasılıkla haklı olduğunu dü-

şünüyor, ama teorik bir dayanak bulamıyor ve tüm bu tezi biraz sıkıcı ve akademik buluyordu. Dusenberry bu izlenimi düzeltmek için bir yılı aşkın bir süre hiç çaba harcamadı. O hep Phaedrus'a Kızılderililer hakkında bilgi verip durdu ve bunun karşılığında Phaedrus'un fikirsizliğinden başka bir şey bulamadı. Ama sonra, Phaedrus'un başka bir öğretmenlik işi için Bozeman'dan ayrılmasından birkaç ay önce Dusenberry ona, "Sanırım sana göstermem gereken bir şey var," dedi.

"Nerede" diye sordu Phaedrus.

"Kuzey Çeyen yerleştirme kampında, Busby'nin aşağısında. Hiç gittin mi oraya?"

"Hayır," dedi Phaedrus.

"Peki, orası perişan bir yerdir, ama bazı öğrencilere kendilerini oraya götüreceğime söz vermiştim ve sen de bizimle gelmelisin. Amerikan Yerli Kilisesi'nin bir ayinini görmeni istiyorum. Öğrenciler katılmayacak, ama sen katılmalısın."

"Benim dinimi mi değiştireceksin?" dedi Phaedrus şaka yollu.

"Belki de," dedi Dusenberry.

Dusenberry, tüm gece boyunca, gün doğana dek bir Kızılderili çadırında oturacaklarını anlattı. Phaedrus isterse gece yarısından sonra ayrılabilirdi, fakat ondan önce kimsenin ayrılmasına izin verilmezdi.

"Ne yapacağız gece boyunca?" diye sordu Phaedrus.

"Çadırın ortasında bir ateş vardır ve buna bağlı törenler yapılır, hep şarkı söylenip davul çalınır. Pek konuşulmaz. Ayin bittikten sonra sabah tören yemeği vardır."

Phaedrus düşündü ve sonra kabul ederek yemeğin nasıl bir şey olduğunu sordu.

Dusenberry hınzır hınzır güldü. Dedi ki: "Bir zamanlar onların özel yiyeceği var sanılırdı, biliyorsun, beyaz adamlar gelmeden önce. Yaban mersini, geyik eti ve daha bir sürü şey, ama onlar ne yaptı? Del Monte marka üç kutu mısır konservesi çıkardılar ve kutuları konserve açacağıyla açmaya başladılar. Elimden geldiğince dayanmaya çalıştım. Sonunda onlara, 'Hayır! hayır! hayır! *Konserve* mısır olmaz,' dedim ve bana güldüler. 'Tam bir beyaz adam gibi. Her şeyi doğru yapmak zorunda,' dediler.

Ondan sonra tüm gece boyunca her şeyi dediğim tarzda yaptılar, bunun daha da büyük bir şaka olduğunu düşünüyorlardı, çünkü bu kez yalnızca beyaz adamın mısırını yemekle kalmıyorlardı, ayini de bir beyaz *yönetiyordu*. Ve hepsi bana gülüyordu. Böyle şeyleri hep yaparlar.

Birbirimizi *seviyoruz. En iyi* günlerimi orada geçirdim."

"Bütün gece boyunca oturmaktaki amaç nedir?" diye sordu Phaedrus.

Dusenberry ona anlamlı bir şekilde bakıp "Hayaller," dedi.

"Ateşten ötürü mü?"

"Bu hayallere neden olduğu kabul edilen kutsal bir yiyecek var. 'Peyote' derler."

Phaedrus bu ismi ilk kez duyuyordu. Leary* ve Alpert'in kötü ünlerinin duyulacağı günlerin hemen öncesi ve hippilerin, gezginlerin, çiçek çocuklarının, peyoteyle onun sentetik eşdeğeri olan LSD sayesinde oluşan o muhteşem çağının henüz arifesiydi. O zamanlar peyoteyi antropologlar ve Kızılderili sorunlarıyla ilgili diğer uzmanlar dışında hemen hemen kimse bilmiyordu.

Kart kataloğunda Dusenberry ile ilgili notların hemen arkasında, Kızılderililerin peyoteyi on dokuzuncu yüzyıl sonlarında Meksika'dan nasıl sessizce getirdiklerini ve onu yiyerek, dinsel bir ayin saydıkları değişik bir ruh haline geçtiklerini anlatan bir kart destesi vardı. Peyote kullanan Kızılderililer bunu, bir Kızılderilinin inzivaya çekilip, oruç tutup, dua edip kapalı bir hücrenin karanlığında günlerce tefekküre dalıp da sonunda Büyük Ruh'un kendisine göründüğü ve yaşamını teslim aldığı geleneksel "hayal arayışı"yla erişilen duruma daha çabuk ve güvenli bir şekilde varmanın yolu olarak görürlerdi; bunu Dusenberry anlatmıştı.

Kartlarından birinde Phaedrus, peyoteyle yaşananların eski hayal arayışı tanımlamalarıyla benzerliğini gösteren bir alıntıyı aktarmıştı. Bu tanımlamalara göre peyote, "baş dönmesi, bir mutluluk hali ve her türlü algıya, duyuya ve iç zihinsel olaylara karşı dikkatin artması" durumuna yol açıyordu.

> Algısal değişimlerin seyri önce canlı ve kendiliğinden oluşan, sonra yanılsamalara ve sonunda görsel halüsinasyonlara dönüşen görsel imgeler biçimindedir. Duyular çok geniş bir yelpazeyi içererek şiddetlenir ve öfori, duygu yitimi, huzur ve endişeyi kapsayabilir. Düşünceler karmaşık gerçeklerin çözümlenmesine ya da aşkın sorunlara doğru kayar. Bilinç tüm bu tepkileri aynı anda kapsayacak biçimde genişler. Halüsinojen ilaçtan yüksek dozda alınmasının ardından daha sonraki aşamalarda şahıs, kişisel kimliğin yok olmasıyla birlikte doğayla bir

* Timothy Lear. LSD'yi bulan kişi. (ç.n.)

bütünleşme duygusu yaşayabilir ve bu, uhrevi bir mutluluğa ya da hatta vecde yol açabilir. Kişinin o anın gerçeğiyle temasını yitirmesine yol açan asosyal bir tepki de oluşabilir. Kişi, kendi bedenini terk ettiği duygusunu yaşayabilir, gayet ayrıntılı hayaller görebilir yahut ölümün gelmekte olduğunu hissedebilir ve bu, korku ve paniğe yol açabilir. Yaşanacak deneyimi belirleyen şey kişinin ruhsal durumu, kişilik yapısı, fiziksel ortam ve kültürel etkilerdir.

Phaedrus'un bu yazıyı aldığı kaynak, "yapılmakta olan araştırma ve tartışmaların politik ve toplumsal konularca gölgelendiği" sonucuna varmıştı ki 1960'lardan beri bir gerçekti bu. Kartlarından birinde Dusenberry'nin Montana yasama meclisinde bu konuda tanıklık yapmaya çağrıldığı yazıyordu. Yüksekokul müdürü ondan, herhalde siyasi yankılardan kaçınmak için, hiçbir şey söylememesini istemişti. Dusenberry bundan yakınmış ve daha sonra Phaedrus'a, kendini bu konuda çok suçlu hissettiğini söylemişti.

Altmışlı yıllardan sonra peyote konusu tümüyle, bireysel özgürlüklerle demokrasi arasındaki, galibi olmayan politik çekişmelerden biri haline geldi. LSD elbette, ölüme yol açan halüsinasyonlarla bazı masum insanlara zarar veriyordu ve elbette Amerikalıların çoğunluğu LSD gibi maddelerin yasaklanmasını istiyordu. Fakat Amerikalıların çoğunluğu Kızılderili değildi ve elbette Amerikan Yerli Kilisesi'ne de mensup değildi. Burada yapılan, dinsel bir azınlığa yönelik baskıydı, oysa Amerika'da böyle şeyler olmadığı savunuluyordu.

Peyoteye karşı olan çoğunluk kültürel bir önyargıyı, yani "halüsinasyon" deneyiminin bizatihi kötü olduğu yolunda, bilimsel ve tarihsel kanıtlarla desteklenmeyen bir inancı sergiliyordu. Halüsinasyon deliliğin bir biçimi olduğuna göre "halüsinojen" terimi elbette kötü bir anlam taşır. Bu görüş, Budizmi "kâfirlik" ve Müslümanlığı "barbarlık" olarak niteleyen önceki görüşler gibi, bazı metafizik iddiaların doğru olduğu varsayımına dayanır. Oysa bu maddeyi ayinlerinin bir parçası olarak kullanan Kızılderililer de buna aynı şekilde haklı olarak "halüsinasyon giderici" diyebilirler, çünkü onlara göre de bu madde, çağdaş yaşamın halüsinasyonlarını ortadan kaldırmakta ve onların altında gömülü gerçeği açığa çıkarmaktadır.

Bu Kızılderili görüş açısının gerçekten bazı bilimsel dayanakları vardır. Deneyler, LSD verilmiş örümceklerin, bir "halüsinasyon" durumunda olması beklendiği gibi amaçsızca dolanıp durmadığını, tersine

olağanüstü mükemmel, simetrik ağlar ördüğünü göstermiştir. Kızılderililerin tezini desteklemektedir bu. Ama siyasi kararların gerçeklere bağlı kalarak verildiği enderdir.

"PEYOTE" notlarının indeks kartının arkasında "YER. KAMPI" adlı başka bir kart vardı. Dusenberry ve Phaedrus'un katıldığı törenleri anlatan yüzden fazla -amma da çok- "YER. KAMPI" kartı bulunuyordu. Çoğunun çöpe ayrılması gerekirdi. Bunları, bir zamanlar tüm kitap Amerikan Yerli Kilisesi'nin gece boyu süren bu toplantıları çevresinde oluşacakmış gibi göründüğü için hazırlamıştı Phaedrus. Bu tören, yazılacak tüm yazıları birleştiren bir tür omurga olacaktı. Buradan dallara ayrılacak ve konudan konuya geçerek, ilk kez orada aklına gelmiş karmaşık gerçekleri ve aşkın sorunları ortaya koyacaktı.

Orası, U.S. 212 numaralı karayolundan geçerken, yaklaşık iki yüz metre uzaktan görünebilir; ama tüm göreceğiniz katranlı kâğıtla kaplı gecekondular, uyuz köpekler ve belki, hurdası çıkmış arabaların geçtiği toprak bir patikada yürüyen pejmürde kılıklı Kızılderililerdir. Tüm bunların ortasında sanki bu perişanlığı vurgulamak istermişçesine, bir misyoner kilisesinin bembeyaz kulesi durur.

Kuleden uzakta, apayrı, turist çekmek için konmuş gibi duran, ama yoldan arabayla gidemeyeceğiniz, çevresinde bir şeyin satıldığını gösteren herhangi bir reklam panosu yahut işaret ve yazı olmayan (ve herhalde şimdiye dek çoktan kaldırılmış) büyük bir Kızılderili çadırı vardı.

O Kızılderili çadırının anayoldan fiziksel uzaklığı yaklaşık iki yüz metreydi, ama o gece Dusenberry ile birlikte aşılan kültürel mesafe binlerce yıldan fazlaydı. Peyote olmasa Phaedrus bu denli uzağa gidemezdi. Orada öylece oturup, iyi eğitilmiş bir antropoloji öğrencisi gibi her şeyi "nesnel bir şekilde" gözlerdi ancak. Ama peyote bunu önledi. Phaedrus gözlemedi, katıldı, tam Dusenberry'nin istediği gibi.

Kurutulmuş peyote tomurcuklarının dağıtıldığı alacakaranlık vaktinden gece yarısına dek tören ateşine bakarak oturdu. Çadırın kenarı boyunca çepeçevre dizilmiş Kızılderili yüzlerinden oluşan çember, ateşin değişen ışığı ve gölgeleriyle korkunç görünmüştü önceleri. Yüzler biçimsiz ve eskinin Kızılderili masal kitaplarındaki gibi uğursuz görünüyordu; sonra bu yanılsama geçti ve yalnızca gizemli görünür oldular.

Ondan sonra, yeni bir fiziksel duruma kendinizi uydurduğunuz za-

manlarda hep olduğu gibi, düşüncelerde bir düşüş ortaya çıktı. "Burada ne işim var?" diye düşündü. "Şu anda evde neler oluyor acaba?.. O İngilizce sınav kâğıtlarını pazartesiye dek nasıl okuyacağım?" ...ve bunun gibi şeyler. Ama düşüncelerin ısrarı giderek azaldı, Phaedrus bulunduğu yere ve gözlediği şeye giderek daha çok alıştı.

Gece yarısını geçince, saatler boyu şarkıları ve çalan davulları dinledikten sonra bir şeyler değişmeye başlamıştı. Görünümlerin egzotik yanı siliniyordu giderek. Bir izleyici olmak, tüm bunlardan uzaklığını gittikçe daha çok hissetmek yerine, algıları bunun tersi yöne doğru gitmeye başladı. Şarkılara bir sıcaklık duyuyordu giderek. Yanında oturan Kızılderiliye, John Tahta Bacak'a, "John, bu harika bir şarkı!" diye mırıldandı, samimi söylüyordu.

John şaşkın bir yüzle baktı ona.

Bu müziğe karşı ve şarkıları söyleyen insanlara karşı yaklaşımında beklenmedik, muazzam değişimler oluyordu. Onların konuşmalarındaki, her türlü şeyi kullanışlarındaki, birbirlerine karşı tavırlarındaki bir şey onun ta içinde, başka hiçbir şeyin uyandıramayacağı yankılar uyandırıyordu.

Bunun ne olduğunu anlayamıyordu. Onu duygulandıran şey yalnızca peyote miydi? Öyle olduğunu sanmıyordu. Bu, duygusallıktan da derindi. Duygusallık, deneyimin bilinen duygularla sınırlandırılmasıdır. Oysa bu ilk kez ortaya çıkan bir şeydi. Burada bir çelişki vardı. İlk kez ortaya çıkan bir şey, insanın çocukluğunu geçirdiği ve evine gidip de bir zamanlar tırmandığı bir ağacı ya da hep sallandığı salıncağı gördüğü zaman yaşayacağı duyguları veriyordu. Yeniden evinde olma duygusu. Daha önce hiç bulunmadığın bir yerde evine dönmüş olmak.

Ama neden kendini evinde hissetsindi ki? Burası onun dünyada bunu hissedeceği en son yerdi.

Aslında bunu hissetmiyordu. Onun yalnızca bir parçası evinde hissediyordu kendini. Diğer parça ise hâlâ yabancı olduğunu hissediyordu, analitik ve gözlemciydi. İki kişiye bölünmüş gibiydi sanki; bunların biri orada sonsuza dek kalmak, diğeriyse oradan hemen gitmek istiyordu. İkinci kişiyi anlıyordu ama bu ilk kişi kimdi? Bu ilk kişi bir sırdı.

Bu ilk kişi onun kişiliğinin çok ender konuşan ve kendini diğer insanlara göstermeyen gizli bir yanı, karanlık bir yüzü olsa gerekti. O yanını tanıdığını sanırdı. Onun hakkında düşünmekten hiç hoşlanmazdı.

Bu yan somurtkan, sert bakışlıydı; otoriteyi sevmeyen, "asla bir baltaya sap olamamış" ve asla olmayacak bir yandı; bunu biliyordu ve onun için üzülüyor, fakat elinden bir şey gelmiyordu. O hiçbir yerde mutlu olmuyor, hep gitmek istiyordu.

Bu vahşi yan ona ilk kez, "Oradan oraya gezinmeyi bırak," ve "Senin gerçek halkın bunlardır," diyordu ve orada görmeye başladığı şey buydu, şarkıları ve davulları dinleyip ateşe bakıp dururken. Bu insanlardaki bir şey kendisinin "kötü" yanına, "Senin ne hissettiğini gayet iyi biliyoruz. Biz de kendimizi öyle hissediyoruz" diyordu sanki.

Öteki yan, "iyi" ve analitik yan sadece gözlüyordu ve o güne dek yaptıklarından daha büyük ve daha kusursuz, olağanüstü simetrik bir entelektüel ağ örmeye başlamıştı çoktan.

Bu entelektüel ağın merkezinde, çadıra girdiklerinde, dışarı çıktıklarında, ateşe odun attıklarında, törensel peyoteyi ya da çubukları ya da yiyecekleri elden ele dolaştırdıklarında, Kızılderililerin bunları yalnızca *yaptıkları* şeklinde bir gözlem vardı. Bunları yapmakla *uğraşmıyorlardı. Yapıyorlardı*, hepsi bu. Gereksiz hiçbir hareket yoktu. Ateşi beslemek için bir odun atarken yalnızca atıyorlardı. Tören havası yoktu. Bir törene *katılıyorlardı*, ama bunu yapışlarında hiçbir tören yoktu.

Normal zamanda buna böylesine büyük önem vermezdi ama şimdi peyote zihnini açmıştı ve yönelecek başka yeri olmayan dikkati bu konuya şiddetli bir şekilde dalmıştı.

Bu dolaysızlık ve basitlik onların konuşmalarında da vardı. Konuşmalarında da hareketleri gibi, tören yoktu. Söyledikleri daima ta içlerinden geliyordu sanki. Ne söylemek istiyorlarsa onu söylüyorlardı. Sonra da susuyorlardı. Bu, onların sözcükleri telaffuz etme tarzı değildi yalnızca. Onların tarzıydı bu, düz konuşma tarzı, diye düşündü...

Düz konuşma. Düzlüklerde yaşayanların, Ortabatı ovalarının yerlisi Kızılderililerin dilinde konuşuyorlardı. Bu dinlemekte olduğu, saf Amerikan Ortabatı şivesiydi. Sadece Kızılderili dili değildi, beyazdı aynı zamanda. Woody Guthrie şarkılarında ve kovboy filmlerinde işiteceğiniz bir tür Ortabatı ve Western aksanıydı. Henry Fonda'nın *Gazap Üzümleri*'nde, Gary Cooper, John Wayne, Gene Autry, Roy Rogers ya da Willam S. Boyd'un yüzlerce Western'de benimsediği konuşma tarzı buydu; süslü bir üniversite profesörü gibi değil, *düzlüklerin* şivesiyle, az ve öz, kısaltılmış, pek az tonlama değişimi gösteren, ifadeye göre değişmeyen bir tarzda konuşurdu onlar. Ama yine de yüzeyin altında, kaynağını bulamadığınız bir sıcaklık vardı.

Filmler bu şiveyi tüm dünyaya öylesine tanıttılar ki sonunda bir klişe haline geldi; ama Kızılderililerin bu şiveyi konuşma tarzları klişe falan değildi. Amerikan Western şivesini, o güne dek konuşmasını işittiği her kovboy kadar otantik konuşuyorlardı. *Daha* da otantik hatta. Bu onların takındığı bir şey değildi. *Onlar* buydu.

Phaedrus, İngilizcenin bu insanların anadili bile olmadığını düşünmeye başlayınca ağ büyüdü. Bunlar evlerinde İngilizce konuşmuyorlardı. Nasıl oluyordu da bu dilsel "yabancılar" Amerikan İngilizcesinin Ortabatı şivesini beyaz komşuları *kadar iyi* olmaktan da öte, aslında onlardan *daha iyi* konuşabiliyorlardı? Törenden uzak tavırlarından hiçbir şeyi taklit etmeye çalışmadıkları açıkça belli olduğu halde bu dili nasıl oluyor da bu denli kusursuz taklit edebiliyorlardı acaba?

Ağ büyüdükçe büyüdü. Taklit *etmiyorlardı* ki. Bu insanların yapmadığı tek bir şey varsa, o da taklit etmekti. Her şey doğrudan yüreklerinden geliyordu.

Galiba tüm ana fikir buydu - her şeyi doğrudan, dolaysız, taklitsiz çıktığı yere indirgemek. Peki ama, eğer taklit etmiyorlarsa neden bu tarzda konuşuyorlardı? Neden taklit yapıyorlardı?

Sonra o büyük peyote aydınlanması geldi:

Bunlar, *asıl kaynak!*

Bu aydınlık, Phaedrus sanki kendisini bir sinema perdesinden çıkıyormuş ve filmi öteki taraftan perdeye yansıtan insanları ilk kez görüyormuş gibi hissedinceye dek genişledi.

Kart kutusunda geriye kalanların çoğu, şu anda önündekilerin bin taneden fazlası doğrudan, bu orijinal sezgiden çıkıp gelişenlerdi.

Bu not kartları arasında bir de, On Ayı adlı Komançi şefinin 1867 yılındaki sağlık ocağı heyet toplantısında yaptığı konuşmanın metni vardı. Phaedrus bunu Kızılderili konuşma tarzı üzerine bir kitaptan, Ortabatı şivesini beyazlardan öğrenmiş olması olanaksız birinin ağzından Ortabatı şivesiyle konuşma örneği olarak kullanmak üzere almıştı. Bir kez daha okudu.

On Ayı, bir araya gelmiş kabilelere ve özellikle de Washington temsilcilerine hitaben konuşuyordu; diyordu ki:

> Sizin bana söylemiş olduğunuz, benim hoşlanmadığım şeyler var. Bunlar şeker gibi tatlı değil, sukabağı gibi acı. Siz, bizleri bir kampa

yerleştirmek ve bize evler ve sağlık ocakları yapmak istediğinizi söylediniz.

Ben bunları istemiyorum.

Ben rüzgârın özgürce estiği ve güneşin ışıklarını kesecek hiçbir şeyin olmadığı kırlarda doğdum. Ben kuşatılmış alanların olmadığı ve her şeyin özgürce soluk aldığı yerlerde doğdum. Orada ölmek istiyorum, duvarların arasında değil. Rio Grande ile Arkansas arasındaki her dereyi, her ağacı bilirim. O ülkede avlandım ve yaşadım. Benden önceki atalarım gibi yaşadım ve onlar gibi mutlu yaşadım.

Ben Washington'dayken, Büyük Baba bana, tüm Komançi ülkesinin bizim olduğunu ve orada yaşamamıza kimsenin engel olmayacağını söyledi. O halde neden bizden nehirleri ve güneşi ve rüzgârı terk edip evlerde yaşamamızı istiyorsunuz? Bizden, koyun için buffalodan vazgeçmemizi istemeyin. Genç erkekler bundan söz edildiğini duymuş ve bu onları üzmüş ve kızdırmış. Artık bunun lafını etmeyin. Büyük Baba'yla konuştuklarımızı gerçekleştirmeyi severim. Bana mallar ve armağanlar gelince ben ve halkım memnun oluyoruz, çünkü bu, onun bizi gözünden ırak tutmadığını gösterir.

Teksaslılar ülkemden uzak dursalardı barış olabilirdi. Ama o, üzerinde yaşamamızı söylediğiniz yer çok küçük.

Teksaslılar otların en gür ve ormanın en iyi olduğu yerleri aldılar.

Bizde kalsaydı bizden istediğiniz şeyleri yapardık. Ama artık çok geç. Beyaz adam, sevdiğimiz ve yalnızca ölene dek kırlarında gezmek istediğimiz ülkeyi aldı. Bana söyleyeceğiniz hiçbir iyi şey unutulmayacak. Onu çocuklarım gibi yüreğimin yanında taşıyacağım ve Büyük Ruh'un adı kadar sıklıkla dilimde olacak. Ülkemde otları kirletecek kan istemiyorum. Ülkemi hep temiz ve saf istiyorum ve diliyorum ki halkımın arasına giren biri, geldiğinde barışı bulsun ve giderken de burada bıraksın.

Phaedrus bunu tekrar okuduğunda bu kez, kovboy tarzı konuşmaya hatırladığı kadar benzemediğini fark etti -lanet olası, kovboy konuşmasından daha iyiydi sanki- ama yine de beyazların Ortabatı şivesine Avrupalıların dilinden daha yakındı. Burada dosdoğru, bodoslama bindiren, alenen duyuran, hiçbir stil süslemesi olmayan, ama On Ayı'nın karşıtlarının karmaşık bürokratik dilini utandıracak bir şiirsel güce sahip cümleler vardı. Bu, 1867'nin içe dönük ve karmaşık Viktoryen hitabet sanatının taklidi değildi!

Kızılderililerin Amerikan konuşma tarzının yaratıcıları olduğu yolundaki orijinal sezgi daha geniş bir boyuta varmıştı: Kızılderililer

Amerikan *yaşam* tarzının da yaratıcılarıydılar. Amerikan kişiliği Avrupalı ve Kızılderili değerlerin bir karışımıdır. Bunu fark ettiğiniz anda, daha önce hiç açıklayamadığınız bazı şeyleri anlamaya başlarsınız.

Şimdi Phaedrus'un sorunu tüm bunları, ikna edici bir kitap halinde düzenlemekti. Bu, Amerika'yla ilgili, alışılmış açıklamalardan öylesine kökten farklıydı ki insanlar asla inanmayacaklardı. Onun saçmaladığını sanacaklardı. Yalnızca genel şeylerden söz ederse bunu başaramayacağını biliyordu. İnsanlar, "Ha, evet, milletin boyuna uydurduğu o ilginç fikirlerden biri daha," ya da "Kızılderililer hakkında genelleme yapamazsın, çünkü onların hepsi farklıdır," diyecek ya da buna benzer basmakalıp bir söz söyleyip sırtlarını döneceklerdi.

Bu konuya, insanların iyi bildiği bir kovboy filmi gibi somut bir şeyle, örneğin *Butch Cassidy and the Sundance Kid*'le başlayarak yan yollardan yaklaşabileceğini düşündü bir süre.

Bu filmin, herhalde tarihsel ve efsanevi bir duygu vermek için her şeyin kahverengi monokrom gösterildiği bir açılış sahnesi vardır. Sundance Kid poker oynamaktadır ve dramatik bir gerilim vermek için mizansen biraz yavaşlar. Tek görünen şey Kid'in yüzüdür. Öteki oyunculardan birinin ise yüzünün ancak bir bölümü, o da bazen görünür ve Sundance Kid'in yüzünün önünden zaman zaman bir duman geçer. Kid'in yüzü ifadesizdir, ama tetikte ve kendine hâkimdir.

Görünmeyen bir poker oyuncusunun sesi duyulur: "Evet, galiba herkesi silip süpürdün ahbap. Oturduğundan beri tek bir eli bile kaybetmedin."

Kid'in yüz ifadesinde hiçbir değişim olmaz.

"Bu başarının sırrı nedir?" diye sürdürür poker oyuncusu. Sesi tehdit edicidir. Korkutucudur.

Sundance bu konuda düşünüyormuş gibi, bir süre yere bakar, sonra gözlerini kaldırır sakince. "Dua," der.

Demek istediği bu değildir, fakat alaycı bir şekilde de söylememiştir. İfadesi muğlaklığın bıçak sırtında, dengede durmaktadır.

"Seninle ikimiz oynayalım," der poker oyuncusu.

Kartlar açılmak üzeredir. *Bu,* Vahşi Batı'nın klişesidir. Yüzlerce filmde tekrarlanmış, binlerce tiyatroda ve milyonlarca televizyonda tekrar tekrar gösterilmiştir. Gerilim artar, ama Sundance Kid'in yüz ifadesi değişmez. İçinde bulunduğu, gittikçe daha tehlikeli bir hale gelen, şiddetin her an patlak verebileceği durumu görmemize karşın, gözlerinin hareketi, kımıldamadan duruşu, onunla çevresi arasında hu-

zurlu bir uyum oluşturur sanki.

Şimdi Phaedrus'un yapmak istediği, o sahneyi açılış resmi olarak kullanmaktı. Buna, kimsenin farkına bile varmayacağı, ama kendisinin doğruluğundan kuşku duymadığı tek bir açıklamayı ekleyecekti. "Şu anda görmüş olduğunuz," diyecekti, "Amerikan Kızılderili kültür tarzının bir uygulamasıdır."

Daha sonra, ne oldukları anlaşılınca, Amerikan Kızılderililerinin eskiden beri bilinen özellikleri çıkacaktı ortaya: Sessizlik, davranışlarda sadelik ve ansızın, korkunç bir şiddet sergilemeye tehlikeli derecede yatkınlık.

Bu, meseleyi anlatmanın dramatik bir yolu olacak, diye düşündü. Dikkatiniz çekilmeden önce onu görmezsiniz, ama fark ettiğiniz anda gayet açık ve nettir. Robert Redford'un bağlantı kurduğu ve Amerikan halkının kuvvetle karşılık verdiği değerlerin kaynağı Amerikan Kızılderilisinin değerler modelidir. Hatta koyu kahverengi monokrom ortamda Redford'un yüzü bile Kızılderili rengi almıştır.

Filmin amacı bir Kızılderiliyi canlandırmak değildir elbette. Bu, Vahşi Batı'yı göstermenin bir yolu olarak "kendiliğinden" gelmiştir. Ama Phaedrus'un tezi, bunun "kendiliğinden" gelmesinin ve izleyicilerin buna "kendiliğinden" yanıt vermesinin altındaki nedenin, bu filmin neyin iyi olduğu hakkındaki Amerikan duygularının kaynağına ulaşmış olmasıdır. Kızılderili olan işte bu, neyin iyi olduğu hakkındaki Amerikan değerlerinin tarihsel kültürel sistemidir.

Avrupalı gözlemcilerin beyaz Amerikalıların özellikleri diye açıkladıkları her şeyin bir listesini çıkarırsanız beyaz Amerikalı gözlemcilerin Kızılderililerde saptadığı alışılmış özelliklerle bir benzerlik bulursunuz. Ayrıca, Amerikalıların Avrupalıları tanımlamada kullandığı özellikleri içeren bir başka liste çıkarırsanız Kızılderililerin beyaz Amerikalılarla ilgili görüşleriyle bayağı bir benzerlik bulursunuz.

Bu görüşü kanıtlamak için Phaedrus durumu tersine çevirmek istedi: Bir kovboyun bir Kızılderiliyi nasıl taklit ettiğini göstermek yerine bir Kızılderilinin bir kovboyu nasıl taklit ettiğini gösterecekti. Bunun için antropolog E.A. Hoebel'ın bir Çeyen Kızılderili erkeği hakkında kaleme aldığı tasviri bulmuştu:

> Ketum ve ağırbaşlıdır... [Çheyenne erkeği]... tam bir kendine güven duygusuyla hareket eder. Konuşması akıcıdır fakat asla dikkatsizce değildir. Başkalarının duygularına karşı dikkatli, sevecen ve cömerttir.

Kızdırılırsa kolay kolay sinirlenmez ve duygularını bastırmaya çalışır. Avda güçlüdür, savaşta saldırgan olmayı sever. Düşmanlara karşı en ufak bir acıma duygusu yoktur ve olabildiğince saldırganlığı yeğler. Ritüellerde yapılacak şeyleri iyi bilir. Ne boşboğaz ne de asık yüzlüdür. Genellikle sakindir, hafifçe dışavurulan bir mizah duygusu vardır. Cinsel yönden bastırılmış ve mazohisttir, ama bu mazohizm kültürel yönden uygun bulunan dinsel ayinlerde ifade bulur. Sanatsal anlatımda çok yaratıcı bir hayal gücü göstermez, ama gerçekliğe sımsıkı tutunur. Yaşamın sorunlarını alışılmış yollarla çözmeye çalışır, ama öte yandan, yeni durumlara uyum sağlamada dikkate değer bir kapasite gösterir. Düşüncesi, yüksek derecede mantıklı olmasına karşın, mistisizmle renklenmiştir. Egosu güçlüdür ve kolay kolay yıldırılamaz. Güçlü bir toplumsal bilinçle ve temel içgüdülere hâkim olma yeteneğiyle kendini gösteren süperegosu güçlü ve egemendir. O, "olgun", huzurlu, sakin bir kişidir; toplumsal konumuna güvenir, sıcak toplumsal ilişkiler kurabilir. Endişeleri büyüktür, ama bunlar kolektif ifadenin gelenekselleşmiş biçimlerine kanalize edilmiştir ve sonuçlar doyurucudur. Fazla nevrotik eğilim göstermez.

Şimdi bu, yirmi üç, elli ya da daha fazla filmde *Hopalong Cassidy* rolünü oynamış William S. Boyd'un tanımı değil de nedir? Bir tek Kızılderili "mistisizm"i dışında, karakter tanımı kusursuz bir şekilde uymaktadır.

Amerikan kovboylarının hep William S. Boyd gibi olup olmadığı önemli değildir. Önemli olan, Amerikalıların 1930'larda, Büyük Bunalım'ın en karanlık günlerinde milyonlarca doları bu filmleri görmek için savurmuş olmasıdır. Bunu yapmak zorunda değillerdi. Kimse onları buna zorlamadı. Ama yine de bu filmleri görmeye gittiler, daha sonraları *Butch Cassidy and the Sundance Kid*'i görmeye gittikleri gibi.

Bunu yapmalarının nedeni bu filmlerin onların inandığı değerleri onaylamasıydı. Bu filmler Amerika'nın kültürel değerlerini gençlere aktaran ve yaşlılarda var olan değerleri ise onaylayan ritüeller, hatta neredeyse dinsel ritüellerdi. Bu, kasıtlı, bilinçli bir işlem değildi; insanlar hoşlandıkları şeyi yapıyorlardı yalnızca. Ama hoşlandıkları şey analiz edildiğinde Kızılderili değerlerinin özümsenmesi çıkıyordu ortaya.

Phaedrus'un kart kutularındaki notların daha binlercesi bu analizi sürdürüyordu: Avrupalıların çoğu, beyaz Amerikalıların kılıksız ve pasaklı tipler olduğunu düşünür ama beyaz Amerikalılar yerleştirme

kamplarında yaşayan Kızılderililer kadar kılıksız ve pasaklı değildir. Avrupalılar genellikle Amerikalıların biraz fazla dolaysız ve açık sözlü, görgüsüz ve biraz küstah tavırlı olduğunu düşünürler, ama Kızılderililer daha da fazlasıdır. II. Dünya Savaşı'nda, Amerikalı askerlerin çok içki içtiği, sarhoş olunca da olay çıkardığı Avrupalıların dikkatini çekmişti. Bu konuda Kızılderililerle benzerlik gayet açıktır. Fakat öte yandan Avrupalı komutanlar Amerikan askerlerinin savaştaki yüksek direncini takdir etmişlerdir ve bu da bir Kızılderili özelliğidir.

Kovboy filmlerinin resmetmeyi sevdiği (ve Avrupalıların hor görme eğiliminde olduğu) o sabit, "Söylerken gülümse!" bakışı saf Kızılderili özelliğidir; yalnızca, Kızılderili böyle baktığı zaman bu, tehdit ediyor olduğu anlamına gelmez. Bu sabit bakışların nedeni daha derinlerdedir.

Kızılderililer vakit öldürmek için konuşmaz. Konuşacak bir şeyleri yoksa konuşmazlar. Konuşmayınca da biraz uğursuz bir izlenim bırakırlar. Kızılderililer böyle sessiz kalınca beyazlar gerginleşir ve kendilerini nezaket gereği bu boşluğu genellikle, söyledikleri şeyden başka anlamlara gelen bir tür yüzeysel konuşmalarla doldurmak zorunda hissederler. Fakat Avrupa aristokratik dilinin bu nazikçe dolambaçlı konuşmaları Kızılderililere göre "çatal dilli"dir ve onlarda öfke uyandırır. Bunlar Kızılderilinin ahlâkını çiğner. O sizin ya yürekten konuşmanızı ya da susmanızı ister. Bu, yüzyıllardır, Kızılderili-beyaz çelişkisinin kaynaklarından biri olmuştur ve modern beyaz Amerikan kişiliği bu çelişkinin bir uzlaşması olsa da, çelişki hâlâ vardır.

Bugüne dek Amerikalılar, Avrupalılar tarafından yanlış bir şekilde "çocuk gibi", naif, olgunlaşmamış ve şiddete eğilimli olan, çünkü kendini kontrol etmesini bilmeyen kişiler olarak nitelendi. Aynı yanlış Kızılderililer için de yapıldı. Bugüne dek beyaz Amerikalılar Kızılderililer tarafından, yanlış bir şekilde, sizi sahteliklerini anlayamayacak kadar aptal sanan züppeler olarak nitelenmiştir. Aynı yanlış Avrupalılar için de yapılır.

Tüm Amerikalıların, özellikle de Batı Amerikalılarının züppelik karşıtlığı, Kızılderili yaklaşımından gelmedir. Çeyen'lerin beyaz adama taktığı ad *wihio*'dur, yani "örümcek." Arapaholar da aynı anlama gelen *niatha* sözcüğünü kullanırlar. Kızılderililere göre, beyazlar konuştuklarında örümceklere *benzerdi*. Otururlar, gülümserler, amaçlarını anlatmayan şeyler söylerlerdi ve kafaları hep Kızılderilinin çevresinde bir ağ örmekle meşguldü. Ağ ören düşüncelerine kendilerini öylesine kap-

turırlardı ki Kızılderilinin de onu gözlediğini ve yaptığı şeyi görebildiğini fark edemezlerdi bile.

"Avrupa siyasetinin ağlarına takılmayı" reddeden Amerikan tecrit politikasının kaynağı budur, diye düşündü Phaedrus. Amerikan tecrit politikasına en çok destek, Amerikan Kızılderililerine en yakın bölgelerden gelmişti.

Not kartları Avrupalı ve Kızılderili kültür farklarını ve bunların sonuçlarını ayrıntılandırarak devam edip gidiyordu ve notlar sayıca artarken bu tezlerin sonucu olarak ikincil bir tez ortaya çıktı: Kızılderili değerlerinin sızması ve özümsenmesi henüz sona ermedi. Bu olgu hâlâ sürüyor ve bugün Amerika'daki birçok rahatsızlığın ve hoşnutsuzluğun nedeni budur. Her Amerikalıda birbiriyle çelişen bu iki değer sistemi hâlâ çatışıyor.

Bu çatışma, diye düşündü Phaedrus, kendisinin çok önceleri peyote toplantısında gördüklerini başkalarının neden görmemiş olduğunu açıklıyordu. Özellik ve tavırlarınızı düşman bir kültürden almışsanız bu nedenle onlara saygı duymazsınız. Alabamalı bir beyaza onun Güneyli aksanının zenci şivesinden geldiğini söylerseniz büyük olasılıkla bunu inkâr eder ve kızar; oysa Güneyli aksanının coğrafi dağılımının siyah nüfusun en yoğun olduğu bölgelerle uyum göstermesi bunu pekâlâ açıkça kanıtlamaktadır. Aynı şekilde, bir yerleştirme kampı yakınında yaşayan Montanalı bir beyaza Kızılderiliye benzediğini söylerseniz bunu hakaret sayabilir. Hatta bunu yüz yıl önce söylemiş olsaydınız esaslı bir kavga çıkabilirdi. O zaman Kızılderililer cehennem ifritleriydi! En iyileri ölü olanıydı.

Ama Kızılderililere, Amerikan kişisel Yenidünya değerlerine yaptıkları katkıdan dolayı asla gereken saygı gösterilmese de bu değerler başka birilerinden gelmiş olamaz. "Yenidünya değerleri"nden sık sık, sanki bunlar yeni dünyanın kayalarından, nehirlerinden ya da ağaçlarından kaynaklanıyormuş gibi söz edildiği işitilir; oysa kayalar, ağaçlar ve nehirler kendi başlarına toplumsal değer üretemezler. Ağaçlar, kayalar ve nehirler Avrupa'da da var.

Yenidünya değerlerinin kaynağı, o ağaçların, kayaların ve nehirlerin arasında yaşayan halktı. "Dağ Adamları" gibi ilk öncüler Kızılderilileri isteyerek ve seve seve taklit ettiler. Onlar Kızılderililerden farksız olduklarının söylenmesinden hoşlanırdı. Bu topraklara daha sonra yerleşenler, Dağ Adamları'nın bu Yenidünya tarzını aynen aldılar, ama kaynağını görmediler, ya da gördülerse bile yadsıdılar ve bunları ken-

di harcadıkları büyük çabalara ve dünyadan soyutlanmışlıklarına bağladılar.

Fakat Avrupalı ve Kızılderili değerleri arasındaki çatışma hâlâ vardı ve Phaedrus bu savaşın sürmekte olduğu kişilerden biri olduğunu hissediyordu. O peyote ayinindeki "evine dönmüşlük" duygusunu yaşamasının nedeni buydu. Kendisinde hissettiği ayrışma ve kendisiyle bazı sorunları olduğu düşüncesi hiç de onun içinde değildi. Görmüş oldukları, "kendisi"nin, resmen asla bilmediği kökeniydi. Bu, kendi üzerine düşürdüğü, tüm Amerikan kültürünün ayrım çizgisiydi. Daha birçoklarında da vardı aynısı.

Bu konu üzerinde uzun uzun düşündüğü bir gün, Mark Twain adı ortaya çıkmıştı. Twain, Hannibal'liydi; Missouri'deydi bu kent ve Amerika'nın doğusuyla batısı arasındaki büyük ayrım hattını oluşturan Mississippi kıyısında yer alıyordu. Twain'in en korkunç kötü adamlarından biri, yeni gelen yerleşimcilerin o zamanlar çok korktukları Kızılderiliyi canlandıran "Injun Joe"ydu. Ama Twain biyografisi yazarları, onun kahramanlarının seçiminde etkili olan kendi kişiliğindeki derin bir ayrıma da dikkat çekmişlerdir. Bir yanda Tom Sawyer adıyla yaratılan, düzenli, entelektüel, itaatkâr, temiz ve görece sorumluluk sahibi delikanlı; öte yanda Huckleberry Finn adını verdiği vahşi, özgürlük tutkunu, eğitimsiz, yalancı, sorumsuz, alt tabakadan bir Amerikalı.

Phaedrus, Twain'in kişiliğindeki ayrımın, kendi sözünü ettiği kültürel yarığa denk düştüğünü fark etti. Tom, New England görgüsü almış, Avrupa'ya Amerikan Batısı'ndan daha yakın, Doğulu biridir; Huck ise Kızılderililere daha yakın, yerinde hiç duramayan, hiçbir bağı olmayan, toplumun gösterişine kanmayan, yalnızca özgür olmaktan daha fazla şeyler isteyen bir Batılı.

Özgürlük. Kızılderililer hakkındaki tüm düşüncelerin merkezinde bu konu vardı. Kızılderililerle ilgili not kartlarındaki konular arasında en önemlisi özgürlüktü. Amerika'nın dünya tarihine yaptığı katkılar arasında en büyüğü toplumsal hiyerarşiden kurtulma idealiydi. Amerikan Devrimi'nde bunun için savaşılmış ve bu, İç Savaş'la da doğrulanmıştı. Bugün de hâlâ tüm ulusu bir arada tutan en güçlü, vazgeçilmez ideal buydu.

Ama Jefferson'ın, toplumsal eşitlik doktrinini "apaçık" diye nitelendirmesine karşın, aslında bu doktrin hiç de apaçık değildir. Bilimsel

kanıtlar ve tarihin toplumsal kanıtları bunun tersinin apaçık olduğunu gösterir. Avrupa tarihinde, tüm insanların eşit yaratılmış olduğunu gösteren bir "apaçıklık" yoktur. Avrupa'da, tarihi, insanların eşit yaratılmadığının "apaçık" olduğu bir zamana dek gerilere gitmeyen tek bir ulus yoktur. Bir zamanlar eşitlik doktrinini yüceltmiş olan Jean Jacques Rousseau bunu elbette ki Avrupa, Asya ya da Afrika tarihinden almamıştır. O bu fikri Yenidünya'nın Avrupa üzerindeki çarpıcı etkisinden ve Yenidünya'da yaşayan, "Soylu Vahşi" adını verdiği özel türde bir insanın düşüncesinden almıştı.

"Tüm insanlar eşit yaratılmıştır" düşüncesi Amerikan Kızılderilisinin dünyaya armağanıdır. Oraya yerleşen Avrupalılar bunu, bazen uydukları bazen de uymadıkları bir doktrin haline getirmişlerdir yalnızca. Bunun asıl kaynağını oluşturan kişiler içinse toplumsal eşitlik salt bir doktrin olmayıp onun kemiklerine işlemişti. Ona göre, dünyanın başka türlü olabilmesi anlaşılır gibi değildi. Onun için başka türlü bir yaşam yoktu. On Ayı'nın onlara anlatmaya çalıştığı buydu.

Phaedrus Kızılderililerin bunu henüz yitirmediğini düşündü. Fakat anladı ki, henüz kazanmamışlardı da; savaş daha bitmemişti. Bu hâlâ Amerika'nın en önemli iç çelişkisiydi. Bu bir fay hattıydı, Amerikan kültürel kişiliğinin ortasından geçen bir kopukluktu. Amerikan tarihine daha başından beri egemen olmuştu ve bugün ulusal gücün de, zayıflığın da kaynağı olmayı sürdürmekteydi. Ve Phaedrus, araştırması derinlere indikçe, araştırmasının Avrupalı değerlerle Kızılderili değerleri ve özgürlükle düzen arasındaki bu çelişkiye yönelmesi gerektiğini anladı.

IV

Phaedrus Dusenberry'yi Bozeman'dan ayrıldıktan sonra yalnızca iki kez görmüştü: Birincisi Dusenberry'nin ziyarete geldiği ve kendisinde bir "gariplik hissettiği" için dinlenmesinin gerektiği zaman; ikincisiyse Alberta, Calgary'de, o "garipliğin" beyin tümörü olduğunu ve yalnızca birkaç ay ömrü kaldığını öğrendikten sonra. O zaman Dusenberry, kafası kendi ölümünün içsel hazırlıklarıyla meşgul, içine kapanmış ve üzgün bir haldeydi.

Üzüntüsünün bir bölümü de Kızılderilileri yüzüstü bırakmasından kaynaklanıyordu. Onlar için çok şey yapmak isterdi. Yıllarını onların konukseverliğinden yararlanarak geçirmişti ve şimdi buna karşılık olarak verebileceği hiçbir şey yoktu. Phaedrus Dusenberry'nin, tüm verilerinin analizine yardım etmesi ricasını yerine getiremediğini hissetti,

ama Phaedrus kendisine ait korkunç sorunlarla meşguldü; bu konuda yapabileceği hiçbir şey yoktu ve zaten artık çok geçti.

Fakat altı yıl sonra, başarılı bir kitabın yayımlanmasının ardından bu sorunların çoğu yok olmuştu. İkinci kitabın konusunun ne olacağı sorusu ortaya çıktığında bunun yanıtıyla ilgili bir sorun yoktu. Phaedrus eski Ford kamyonetine karavanını taktı; yine geriye, Montana'ya, yerleştirme kamplarının bulunduğu doğu ovalarına yollandı.

Bu kez ne öyle Nitelik Metafiziği falan gibi bir şey, ne de bunun için bir plan vardı. Kitabında Nitelik konusunu incelemişti. Bunun daha fazla tartışılması, jüriyi kendi lehine çeviren bir avukatın konuşmaya devam edip sonunda onların yine aleyhine dönmesine neden olması gibi bir şey olurdu. Phaedrus şimdi yalnızca Kızılderililer hakkında konuşmak istiyordu. Söyleyecek çok şey vardı.

Kamplarda, Dusenberry'nin bıraktığı ipuçlarını toplamak umuduyla, Dusenberry ile birlikteyken tanıştığı Kızılderililerle konuştu. Onlara Dusenberry'nin arkadaşı olduğunu söylediğinde hepsi de "Ah, evet, Dusenberry– *İyi* adamdı," diyorlardı. Bir süre konuşuyorlar, ama çok geçmeden konuşma zorlaşıyor ve bitiyordu.

Söyleyecek bir şey bulamıyordu. Ya da bulduğunda öylesine biçimsiz ve sıkılgan bir şekilde söylüyordu ki, konuşmanın akışını bozuyordu. Dusenberry'deki rastgele konuşma yeteneği onda yoktu. Bu işe uygun biri değildi o. Dusenberry tüm hafta sonu boyunca oturup onlarla aileleri, arkadaşları yahut onlar için önemli olan herhangi bir şey hakkında çene çalabilirdi ve bundan hoşlanırdı. Aslında antropolojiye bunun için girmişti. Ona göre harika bir hafta sonu buydu. Ama Phaedrus yüzeysel konuşmaları nasıl yapacağını hiç öğrenmemişti ve bu tür konuşmalara girer girmez aklı hep kendi özel soyutlamalar dünyasına kayıp gidiyor, konuşma da bitiyordu.

Belki antropoloji dalında bir şeyler okursa Kızılderililere ne soracağını daha iyi bilebileceğini düşündü. Bunun üzerine, bir süre için onlara veda etti ve sıcak ovaları bırakıp Bozeman yakınlarındaki Rocky Dağları'na doğru sürdü kamyonetini. Orada, şimdi üniversite olmuş yüksekokuldan antropoloji dalında bulabileceği en iyi kitapları aldı ve sonra orman üst sınırına yakın, eski ve uzak bir kampinge gidip kitap okumak üzere yerleşti. Orada, tasarladığı bir kitabın planlarını hazırlayıncaya dek kalmak niyetindeydi.

Tekrar o bodur çamlara, yabani çiçeklere, dondurucu gecelere ve sıcak gündüzlere dönmek ona iyi geldi. Sabahları buz gibi karavanda

uyanma, ısıtıcıyı açma, sonra bir dağ yolunda koşuya çıkma töreninin tadını çıkarıyordu. Çay içip kahvaltı etmek için geri döndüğünde karavan iyice ısınmış olurdu ve böylece, okuma ve not almayla geçireceği bir güne başlayabilirdi artık.

Bu, kitap yazmak için harika bir yol olabilirdi, fakat öyle çıkmadı. Antropoloji metinlerinde okuduklarıyla hevesi giderek kırıldı ve sonunda bırakmak zorunda kaldı.

Phaedrus tüm antropoloji dalının, Phaedrus'un Kızılderililer hakkında söylemesi gereken hiçbir şeyin kabul edilemez kılınacağı şekilde donatılmış ve düzenlenmiş olduğunu, önce inanamadan, sonra da giderek artan bir öfkeyle gördü. Bu konuda kuşku yoktu. Sayfalar geçtikçe, devam etmesinin olanaksızlığı giderek daha açıkça ortaya çıktı. Bu konuda bütünüyle dürüst, gerçek ve değerli bir kitap yazabilirdi ama, buna antropoloji demeye kalkarsa bu daldaki kişiler onu ya yok sayacaklar ya da saldıracaklar; sonuçta dışlayacaklardı.

Dusenberry'nin, "nesnel antropoloji" dediği şeye karşı burukluğunu ve düşmanlığını hatırladı; fakat o bunu hep, Dusenberry'nin yerleşmiş geleneklere karşı yersiz yıkıcılığına bağlardı. Oysa öyle değildi.

Bu daldaki kişiler onun kitabını çürütürken şöyle bir şeyler diyebilirlerdi:

> Böyle bir tez renkli ve ilginç olabilir, ama deneysel destek olmaksızın antropolojiye yararlı diye nitelenemez. Antropoloji insanla ilgili söylentilerin ve sezgilerin derlemesi değil, insanın bilimi olmaya çalışır. Eğitimi ya da deneyimi olmayan biri yerleştirme kampında, halüsinojen madde almış Kızılderililerle dolu bir çadırda bir gece geçirdiyse bu antropoloji değildir. Bu dala ömrünü vermiş, iyi eğitimli, metodik, yüzlerce araştırmacının bulamadığı bir şeyi keşfetmiş gibi davranmak, antropoloji disiplininin kaçınmaya çalıştığı bir tür "kendine aşırı güven" sergilenmesidir.
>
> Bu tür tezlerin antropolojide pek de alışılmadık olmadığını belirtmek gerekir. Aslında bunlar, antropoloji tarihinin ilk dönemlerinde bu dala egemendiler. Spekülatif, sezgiye dayalı, herhangi bir gerçek olguyla desteklenmeyen saçmalıkların bu alandan metodik bir şekilde temizlenmesi ancak bu yüzyıl başında Franz Boas ve çalışma arkadaşlarının ciddi bir şekilde "Bu yazıların hangisi bilimsel, hangisi değil?" diye sormaya başlamasından sonradır.
>
> Her antropolog zaman zaman, incelediği kültürle ilgili spekülatif tezlere varır. Bunlar onun bu alana karşı ilgisini sürdüren cazibenin bir

bölümüdür. Ama her antropolog, gerçek olguların ve kanıtların incelenmesi sonucu, sözünü ettiği şeyi bildiğinden emin oluncaya dek, bu tezleri kendine saklamayı öğrenir.

Çok ürkütücü. Bizim gibi söylersen biz de seni dinleriz. Phaedrus bunu daha önce de duymuştu.

Bunun anlamı daima görünmez bir önyargı duvarına çarpmış olduğunuzdur. Duvarın içindeki hiç kimse sizi dinlemeyecektir bile; söylediklerinizi doğru olmadığı için değil de, o duvarın dışında diye bilindiğiniz için sadece. Phaedrus daha sonraları, Nitelik Metafiziği olgunlaştığında bu duvara daha esaslı, tam anlamını verecek bir isim buldu. "Kültürel bağışıklık sistemi" adını verdi ona. Ama şu anda tek fark ettiği, bu duvar delininceye dek, Kızılderililer hakkında söyleyeceği şeylerle hiçbir yere varamayacağıydı. Güven uyandırmayan, çılgınca düşünceleriyle antropolojiye bir katkıda bulunmasına olanak yoktu. Yapabileceği en iyi şey o duvara ustaca saldırmaktı.

Karavandaki günleri bu konuda gittikçe daha az okuyarak, daha çok düşünerek geçiyordu. Çevresindeki oturacak yerlerin üzerinde, yerde, raflarda duran kitaplar artık onun işine yaramazdı. Antropologların çoğu zeki, konusuyla ilgili, insancıl kişiler gibi görünürdü; ama bunların hepsi antropolojik kültürel bağışıklık sistemi duvarlarının arasında faaliyet gösterirdi. Bazı antropologların duvarı aşma mücadelesi verdiğini fark ediyordu, ama duvarların iç tarafında, onların dışarı çıkmasına olanak sağlayacak entelektüel araçlar yoktu.

O duvarla biraz daha fazla uğraşınca bunun içindeki tüm yolların 1899'da Columbia Üniversitesi'nin ilk antropoloji profesörü olan ve bu alana, bugün bile Amerikan antropolojisini çoğunlukla hâlâ onun gölgesinde bırakacak ölçüde damgasını vuran Franz Boas'a çıktığını fark etti. Onun entelektüel nüfuz alanında çalışan öğrencileri üne kavuşmuştu: Margaret Mead, Ruth Benedict, Robert Lowie, Edward Sapir, Alfred Kroeber, Paul Rodin ve diğerleri. Bunlar öyle büyük ve öylesine zengin bir antropoloji literatürü oluşturdular ki, bazen kültürel antropolojinin tamamı bunların yapıtlarından ibaret sanılırdı. Duvarı aşmanın anahtarı, Boas'ın felsefi yaklaşımının irdelenmesinden geçiyordu.

Boas, XIX. yüzyıl Almanyası'nda matematik ve fizik eğitimi almıştı. Boas'ın etkisi yalnızca özel antropoloji teorisinin kuruluşunda değil, antropolojik araştırma yönteminin de kuruluşunda yatıyordu. Bu

yöntem, onun eğitimini aldığı "katı" bilimin ilkelerini benimsemişti.

Margaret Mead diyordu ki: "O, olgunlaşmamış genelleştirmeden vebadan korkar gibi korkardı ve bizi buna karşı hep uyarırdı." Genelleştirme gerçeklere ve yalnızca gerçeklere dayanmalıydı.

"Bilimin onun dini olduğu kuşkusuzdu," diyordu Kroeber. "İlk başlardaki inançlarını materyalist olarak nitelerdi. Bilim, 'öznel' olan hiçbir şeye tahammül edemezdi; değer yargıları -ve hatta bu arada fenomen olarak kabul edilen değerler bile- kesinlikle bırakılmalıydı."

Phaedrus'un "Goldschmidt" başlıklı bir karta aktardığı sözler şöyleydi: "Boas bu ampirisizmi, gerçeklere, ayrıntılara ve kayıtların saklanmasına yönelik bu fikri öğrencilerine ve antropolojiye aktardı. Bu, antropolojik düşüncede öylesine baskın unsurlardan biridir ki, 'masa başı antropoloğu' terimi büyük bir hakaret addedilir ve iki kuşak sonra biz hâlâ, antropolojide yeterliliğin kanıtlanması için alan çalışmasının gerekliliğinde ısrar ediyoruz."

Phaedrus, Boas ile ilgili okuyacaklarını bitirdiğinde, karşısındaki bağışıklık sisteminin, yani Dusenberry'nin görüşlerini reddeden bağışıklık sisteminin kaynağını bulmuş olduğundan emindi. Bu, klasik XIX. yüzyıl bilimi ve onun, bilimin yalnızca neyin gerçek olduğunu saptama yöntemi olduğunda ve içinde inançlara yer olmadığında direten ısrarıydı. Boas'ınkinin dışında bir sürü antropoloji ekolü ortaya çıkmıştı ama Phaedrus bunlar arasında bilimsel nesnellik konusunda ona karşı çıkanına rastlamadı.

Phaedrus okumayı sürdürdükçe Victoria dönemi biliminin kültürel antropolojiye ne kadar olumsuz etkilerde bulunduğunu gittikçe daha çok gördü. Aslında tüm bunlar, Boas'ın fiziksel bilimleri kültürel antropoloji üzerinde egemen kılmasıyla, yalnızca masa başı antropoloğunun teorilerinin bilimsel desteği olmadığını değil, Boas'ın kendi alanı olan fiziğin katı yöntemleriyle doğrulanmadığı için hiçbir antropoloji kuramının bilimsel desteği bulunmadığını göstermişti. Boas'ın günün birinde gerçek olgulardan böyle bir teori çıkacağını sandığı anlaşılıyorsa da onun bu beklentilerinin üzerinden yaklaşık yüz yıl geçmiş olmasına karşın henüz çıkmamıştı. Phaedrus hiçbir zaman çıkmayacağına inanıyordu. Kültür kalıpları fizik kurallarına göre yürümez. Bir kültürde belli bazı yaklaşımların varlığını fizik kurallarına dayanarak nasıl kanıtlayabilirsiniz? Bir davranış tarzı, moleküler etkileşim yasalarıyla nasıl açıklanabilir? Kültürel değer nedir? Her kültürün belirli bazı değerleri olduğunu *bilimsel olarak* nasıl gösterebilirsiniz?

Gösteremezsiniz.

Bilimin değer yargısı yoktur. Resmen yoktur. Tüm antropoloji dalı, hiç kimsenin, kimsenin genel doğasıyla ilgili hiçbir şeyi kanıtlayamayacağı bir şekilde donatılmış ve düzenlenmişti. Ne söylerseniz söyleyin, söylediğiniz şey lanet olası bir gerzeğin bunun bilimsel olmadığı savıyla vurulabilirdi.

Var olan her kuram, antropolojiyle hiçbir ilgisi olmayan farklılıklar üzerine tatsız kavgalarla lekelenmişti. Bunlar hemen hemen hiçbir zaman gözlemlerin doğruluğuyla ilgili kavgalar değildi. Soyut anlamlarla ilgiliydi bunlar. Birinin çıkıp teorik bir şey söylediği an, hiçbir antropolojik bilgiyle çözümlenemeyecek farklılıklar üzerinde dehşetli bir it dalaşının başlama sinyali gibiydi sanki.

Bu alan tümüyle, birbirlerine sövüp duran ve birbirlerini araba kullanmasını bilmemekle suçlayan kızgın şoförlerle dolu bir caddeye benziyordu; oysa asıl sorun caddenin kendisindeydi. Bu cadde, insanla ilgili nesnel bilimsel araştırmaların fiziksel bilimlerle paralel ilerleyeceği bir şekilde yapılmıştı. Oysa sorun, insanın böyle nesnel bilimsel araştırmalara uygun olmamasıydı. Bilimsel araştırmanın incelediği nesnelerin değişmeden kaldığı varsayılırdı. Neden-sonuç ilişkisi yasasına uyacakları, yani belli bir nedenin daima, tekrar tekrar aynı sonucu vereceği varsayılırdı. Fakat insan böyle değildi. Vahşiler bile böyle değildi.

Sonuç, teorik yönden bir kaostu.

Phaedrus, Brandeis Üniversitesi'nden Robert Manners ve David Kaplan tarafından yazılmış, *Antropolojide Kuram* adlı kitapta okuduğu bir tanımdan hoşlanmıştı. "Antropoloji literatürü," diyorlardı, "bir sürü darmadağınık önseziyle, yorumla, hipotezle ve genellemelerle dolu. Bunlar hep böyle darmadağınık, olgunlaşmamış ve birbirleriyle ilintisiz kalma eğilimindeler ve çoğunlukla kaybolup yahut unutulup gidiyorlar. Bu eğilim her antropolog kuşağıyla her seferinde yeniden ortaya çıkıyor."

"Kültürel antropolojide kuram oluşturulması kesip yakma tarımına benziyor," diyorlardı, "yerlilerin ara sıra, çalılarla dolmuş eski tarlalarına dönme ve bunları kesip yakarak açtıkları tarlaları birkaç yıllığına ektikleri gibi tıpkı."

Phaedrus nereye baksa kesilip yakılma görüyordu. Bazı antropologlar antropolojinin özünde kültür olduğunu söylüyordu. Bazıları da orada kültür diye bir şey olmadığını söylüyordu. Bazıları onun özünde

tarihten, bazıları da yapılanmadan başka bir şey olmadığını söylüyordu. Bazıları bu özün işlevden ibaret olduğunu söylüyordu. Bazıları ise onun değer yargılarından başka bir şey olmadığını söylüyordu. Boas'ın saf bilimselliğini izleyen bazıları da antropolojide değer yargısı diye bir şeyin olmadığını söylüyordu.

Phaedrus, antropolojide değer yargısının olmadığı düşüncesini kafasında "hedef" diye işaretledi. Duvarın delineceği en iyi yer burasıydı. Değer yargısı yoktu ha? Nitelik yoktu? Bir saldırıya başlayabileceği odak noktası buydu işte.

Anlaşılan, çoğu kişinin yapmaya çalıştığı, genelde vahşilerin yaptığı gibi, tüm teoriyi lanetleyip bu teorik indirgemeciler hakkında hiç *konuşmamayı* kabul ederek tüm bu metafizik kavgalardan çıkmaktı. Kendilerini, *kendi* özel vahşilerinin çarşamba günleri yaptığıyla sınırladılar. Bu, bilimsel olarak tehlikesizdi tabii; bilimsel bir yararı da yoktu.

Antropolog Marshall Sahlins bir yazısında diyordu ki: "Bu alanda 'evrensel' teriminin olumsuz bir çağrışımı vardır; çünkü akademik, ortodoks XX. yüzyıl Amerikan antropolojisinin pratikte bilimdışı diye nitelediği yaygın genelleştirme arayışlarını ifade eder."

Phaedrus'un tahminine göre antropologlar bu yöntemle dallarını "bilimsel yönden temiz" tuttuklarını sanıyorlardı; ama bu temizlik öylesine boğucuydu ki, dalı boğup öldürmekten başka bir işe yaramamıştı. Eğer bir veriden genelleme yapamıyorsanız onunla yapabileceğiniz başka hiçbir şey yoktur.

Genellemesi olmayan bir bilim, bilim değildir. Düşünün, birisi Einstein'a diyor ki: "Hayır, '$E=mc^2$' diyemezsiniz. Bu, çok genelleyici, çok indirgemeci olur. Biz yalnızca fiziğin gerçek olgularını istiyoruz, böyle yüksekten uçan teorileri değil." Deli saçması. Ama antropolojide söyledikleri işte buydu.

Genelleştirilemeyen veri, söylentiden başka bir şey değildir. Phaedrus okumaya devam edip durdukça bu, okuduklarının genel niteliği haline geliyor gibiydi. O vahşiler hakkında, bu vahşiler hakkında tozlu ciltler dolusu kitaplarla raf üstüne raf doldurdu; ama görebildiği kadarıyla antropolojinin, yani "insan bilimi"nin, bu bilim çağında, insan etkinlikleri üzerinde hemen hemen hiçbir yönlendirici etkisi yoktu.

Zırva bilim. Kendi kendilerini ayaklarından tutup yukarı çekerek kaldırmaya çalışıyorlardı bunlar. "A" kutusunun içinde "B" kutusu varsa, "B" kutusunun içinde yine "A" kutusu olamaz. Bu zırvalıktır. Düşünün ki bu "bilim"in içinde "insan" var, onun da içinde "bilim"

var, onun da içinde "insan" var, onun da içinde "bilim" var - böylece gidiyor da gidiyor.

Bozeman çevresindeki dağlardan, kutular dolusu notlar ve alıntılarla dolu defterler ve antropolojide yapabileceği hiçbir şey olmadığı düşüncesiyle ayrıldı.

Tekrar ovalarda, bir taşra otelinde, okunacak hiçbir şeyin olmadığı bir gece Phaedrus, köşeleri kıvrılmış küçük bir *Yankee* dergisi buldu, sayfalarını karıştırdı ve Cathie Slater Spence tarafından yazılmış, "1 Nisan Salağını Ararken" başlıklı kısa bir makalede durdu.

Bu yazı, belki de bugüne dek görülmüş en yüksek zekâya sahip, ama daha sonraki yaşamında hiçbir yere varamamış bir dâhi çocuk hakkındaydı. Diyordu ki: "1 Nisan 1898'de doğan William James Sidis beş yaşındayken beş dil konuşabiliyor ve Platon'u Yunanca aslından okuyabiliyordu. Sekiz yaşında Harvard'ın giriş sınavını kazandı, ama kabul edilmek için üç yıl bekledi. Yine de Harvard'ın en genç öğrencisiydi ve 1914 yılında iftiharla mezun oldu. 'İster İnan İster İnanma' başlıklı yazılarda sık sık sözü edilen Sidis, *New York Times*'ta 19 kez kapak konusu yapıldı."

Ama Harvard'ı bitirdikten sonra bu "Harika Çocuk" kendi garip ve anlamsız görünen ilgilerinin peşine düştü. Onu göklere çıkaran basın bu kez ona karşı cephe aldı. En kırıcı örnek de 1937'de *New Yorker*'daydı. "1 Nisan Salağı" başlıklı dergi makalesi Sidis'in hobilerinden fiziksel özelliklerine varıncaya dek her şeyiyle alay ediyordu. Sidis, yayın yoluyla hakaret ve özel yaşamına saldırı nedeniyle dava açtı. Yayın yoluyla hakaret nedeniyle mahkeme dışında bir miktar gelir elde ettiyse de özel yaşama saldırı suçu ABD Yüksek Mahkemesi tarafından, emsal oluşturan bir kararla reddedildi. "Bu makale, söz konusu ettiği kişinin özel yaşamıyla ilgili mahrem ayrıntılarını göz önüne sermede acımasızca davranmıştır," bunu kabul etti mahkeme; ama Sidis "kamuya mal olmuş bir kişilik" idi ve bu nedenle, basının ilgisine karşı korunma talep edemezdi; ki bu olgu bir hayalet gibi, 1944'te ölene dek Sidis'in peşini bırakmayacaktı. Ölümünden sonra biyografisini yazanlar ona "dâhice bir başarısızlık" ve yeteneklerine rağmen önemli hiçbir şey başaramamış, "kül olmuş bir deha" dediler.

Massachusetts, Ipswich'li Dan Mahony 1976'da Sidis hakkında yazılanları okuyup şaşkına dönmüştü. "Tüm bu süre boyunca o, ger-

çekten neler yaptı ve neler düşündü acaba?" diye merak etti Mahony. "Onun para etmeyen işlerle uğraştığı gerçek; fakat Einstein bir patent bürosunda çalışırken görecelik teorisiyle çıkagelmişti. Sidis'in, çoğu kişinin sandığından daha üstün olduğu yolunda bir his var içimde."

Mahony son on yılını Sidis'in çalışmalarını arayarak geçirdi. Tozlu bir tavan arasında, *Kabileler ve Devlet* adlı kalın bir kitabın müsveddesini buldu; bu yapıtında Sidis, New England siyasal sisteminin Penacook Kızılderililerinin demokratik federasyonundan derinden etkilendiğini inandırıcı bir şekilde savunuyordu.

Bu cümleyi okuyunca Phaedrus'un vücudundan bir şok dalgası geçti, ama makale devam ediyordu.

Mahony, Sidis'in kitabı *Canlı ve Cansız*'ı başka bir sıradışı dâhi olan Buckminster Fuller'a gönderdiğinde Fuller bunu, kara deliklerin varlığını -hem de 1925 te!- hayret verici bir şekilde, önceden bilen, "harika bir kozmoloji çalışması" diye nitelemişti.

Mahony, Sidis'in bir bilimkurgu romanını, ekonomi ve siyasetle ilgili yazılarını ve Boston hakkında, takma bir adla yazdığı 89 tane haftalık gazete makalesini buldu. "Hayret verici olan bizim, Sidis'in ürettiklerinin ancak dış yüzüne dokunabilmemizdir," diyor Mahony. "Örneğin *Barış Yolları* adı altında yalnızca tek bir sayfa müsvedde bulduk, ama onu tanıyan kişiler çok daha fazla müsvedde gördüklerini söylediler. Sanırım Sidis'te, bizi bekleyen birkaç sürpriz daha vardır."

Dergiyi elinden bırakan Phaedrus, sanki birisi motelin camından içeriye bir taş atmış gibi hissetti. Sonra makaleyi tekrar tekrar, okuduklarının etkisi gitgide daha derine indikçe şaşarak okudu. O gece çok zor uyuyabildi.

Göründüğü kadarıyla, vaktiyle otuzlu yıllarda Sidis, Kızılderililerle ilgili tam da aynı tezi savunmuştu. İnsanlara, ülkesi hakkında söyleyebileceği en önemli şeyi söylemeye çalışıyordu ve onlar da kendisine açıkça "salak" diyerek ve yazdıklarını yayımlamayarak ödüllendiriyordu onu. Sidis'in söylediklerini bulmanın bile bir yolu yok gibiydi.

Phaedrus makalede sözü edilen Mahony'yle temas kurmaya çalıştı fakat onu bulamadı; bunun nedeni kısmen, çabalarının biraz gönülsüzce olmasıydı. Sidis'in yazılarını görebilse bile bunlarla yapabileceği pek fazla bir şey olmadığını biliyordu. Sorun, yazdıklarının doğru olmaması değildi. Onlarla kimsenin ilgilenmemesiydi.

V

Hava soğumuştu yine, Phaedrus kalkıp kömür sobasına biraz daha briket kömür attı.

Dağlardaki o üzücü deneyimden sonra her şeyi bırakıp daha yararlı bir şeylere yönelmek istemişti, fakat o sırada hissettiği üzüntü yalnızca geçici bir duraklamaydı. Kızılderililerle ilgili daha büyük ve daha önemli açıklamaların giriş kısmıydı. Bu kez çalışması, beyazların antropoloji normlarıyla ele alınan Kızılderili-beyaz karşıtlığından ibaret olmayacaktı. Beyazlar ve beyazların antropolojisine karşılık Kızılderililer ve "Kızılderili antropolojisi" henüz kimsenin duymadığı bir biçimde ele alınacaktı. Bu çıkmazdan, boyutu büyüterek çıkacaktı.

Anahtarın, değer yargılarında olduğunu düşündü. Bu, antropologların yeni düşüncelere karşı çevrelerinde örmüş oldukları tüm kültürel

bağışıklık duvarının en zayıf yeriydi. Değer onların kullanmak zorunda olduğu bir terimdi ama, Boas'ın biliminde, gerçekte değer yargısı falan yoktu.

Phaedrus da değerler hakkında bir şeyler biliyordu. Dağlara çıkmadan önceki zamanlarda değerlerle ilgili koca bir kitap yazmıştı. Nitelik. Nitelik değerdi. Bunlar aynı şeydi. Değerler o duvardaki en zayıf nokta değildi yalnızca; kendisi de o noktaya saldıracak en güçlü kişiydi belki.

Bu saldırı için, Harvard antropoloji profesörü Clyde Kluckhohn'la birlikte antropolojiye değerleri yeniden sokma çabalarına öncülük eden, Boas'ın öğrencilerinden Alfred Kroeber'den beklenmedik bir destek buldu. Başka bir yerde Kluckhohn diyordu ki: "Kültürü tümüyle anlaşılabilir kılmanın temelini oluşturan tek şey değerlerdir, çünkü aslında tüm kültürlerin yapılanma biçimi öncelikle kültürlerin değerlerine dayanır. Bu, özellikle bir kültürü, değerlerini hesaba katmadan gözler önüne sermeye kalkışıldığında çok belirgin hale gelir. Yapılan açıklama, birbiriyle ilişkisi aynı yer ve zamanda birlikte var olmaktan ibaret şeylerin bir araya gelmesinden oluşan anlamsız bir bütünlük -alfabetik olarak da düzenlenebilecek bir bütünlük, yani tam bir çamaşırhane listesi- haline gelir."

Kluckhohn durumu kabul ediyor ve diyordu ki: "Yakın zamana kadar, özellikle de antropologların, değerlere sözde kalan bir bağlılıktan bile kaçınmalarındaki aşırılık çarpıcıdır. Antropologların bu konuda çekingen davranmaları, iyi de kötü de olsa, bilimimizde var olmakta direnen bir doğal tarih geleneğine bağlanabilir." Ama *Kültür, Kavramlara ve Tanımlara Eleştirel Bir Bakış*'ta deniyordu ki: "Kültür, gözlemlenebilir, tanımlanabilir ve karşılaştırılabilir doğa fenomenleri olarak görünen değerlerin ve değer sistemlerinin açık ve sistematik incelemesini de kapsamalıdır."

Değerlerin kullanımına karşı bu olumsuzluğun nesnel yaklaşımın sonucu olduğunu açıklıyorlardı. Bunun, Dusenberry'nin başının belası olan aynı nesnellik olduğunu not etti Phaedrus. "Değerlerin uzun süredir, doğa bilimlerince dikkate alınmaları uygunsuz diye tabu haline gelmelerine yol açan, bu öznel yanlarıydı," diyordu Kroeber ve Kluckhohn. "Bunun yerine [değerler], Almanların 'manevi bilim'i içinde yer alan ve adına 'beşeri bilimler' denen özel bir entelektüel etkinlik grubuna sürgün edildi. Değerlerin Tanrı tarafından verildikleri için ebedi olduklarına ya da tanrısal esinle geldiklerine ya da en azından, insanın

bedensel bölümünce ve dünyanın diğer bedensellik ve maddeselliklerince değil de, insanın biraz tanrısal bir nitelik taşıyan ruhsal bölümünce keşfedildiğine inanılırdı. Fiziğin, astronominin, anatominin ve henüz gelişmemiş fizyolojinin yalnızca iki yüzyıl öncesinin Batı bilimi kadar ötesine geçebilmiş yeni ve mücadeleci bir bilim, değerler ülkesindeki bu uzak ve umutsuz bölgeyi filozoflarla teologlara bırakmayı ve kendisini mekanik olarak ele alınabilecek şeylerle sınırlamayı seve seve kabul edebilirdi."

Kluckhohn değerlerin kötü tanımlanmış olduğunu ve birbiriyle çelişen bir sürü tanıma tabi olduğunu kabul ediyor, ama değerlerin sözel tanımlarının alan çalışması için gerekli olmadığını da öne sürüyordu. İyi tanımlanmış olsalar da, olmasalar da gerçek pratikte bunların ne olduğu konusunda görüş birliği bulunduğunu söylüyordu. Herkesi, değerleri kendi istediği gibi tanımlayacağı *Değerler Tasarısı*'nda serbest bırakarak bu sorunu çözmeye çalışıyordu; ama bu, formel toplumsal bilimlerde kabul edilir bir şey değildir.

Değerler Tasarısı'nda Kluckhohn, Amerika'nın Güneybatı bölgesinde birbirine komşu beş kültürü komşularının değerlendirmelerine dayanarak tanımlama yöntemiyle bu kültürlere ilişkin sağlam bir tanıma varıyordu. Ama Phaedrus başka şeyleri okumaya devam edince değerlerin antropolojideki diğer genel terimler gibi, alışılmış kızgın saldırılara uğradığını gördü: Judith Blake ve Kingsley Davis değerler konusunda şunları söylemişlerdi:

> Kültürel biçimler, değerlerle ilgili temel yaklaşımlar, egemen töreler, başlangıç noktası ve belirleyici ilke olarak kabul edilirlerse çözümlenmemiş birer varsayım durumuna düşerler. Normları anlamamızı sağlayan soruların bile sorulamama eğilimi ağır basar ve toplumla ilgili bazı gerçekleri anlamak imkânsız olmasa da zorlaşır.

Töreler, belirleyiciler, normlar... sosyolojinin, saldırmak istediği şeyleri adlandırmada kullandığı jargon terimleriydi bunlar. Duvarlarla çevrili bir kentte otururs anız böyle değerlendirirsiniz, diye düşündü Phaedrus. Jargon. Onlar kendilerini dünyadan soyutlamışlardır ve gerçekte ancak kendilerinin anlayabileceği bir jargonla konuşurlar.

"Daha da kötüsü," diye devam ediyorlardı,

> normlara ya da değerlere bağlı yaklaşımlara dayanarak açıklama yap-

manın aldatıcı rahatlığı metodolojik sorunlara karşı kayıtsızlığı teşvik eder. Öznel duygulanımları ve etik karakterleri nedeniyle, normlar ve özellikle değerler, kesin olarak belirlemesi dünyada en zor şeyler arasındadır. Bunlar anlaşmazlık nedenleri ve uzlaşmazlık konularıdır... Araştırmacı... bilineni bilinmeyenle, spesifik olanı spesifik olmayanla açıklamaya itilir. Normatif ilkeler konusundaki tanısı evrensel geçerlilik taşıyacak kadar muğlak olabilir, yani tek tek her bir şeyi de, her şeyi de tanımlanabilir kılar. Örneğin, Amerikalılar alkollü içkilere, tiyatro ve sinema biletlerine, tütüne, kozmetiklere ve mücevherlere çok para harcıyorsa bunun açıklaması basittir: Hoşça vakit geçirme ideolojisine inanmaktadırlar. Öte yandan zencilerle beyazlar arasında toplumsal bir yakınlık yoksa bu, "ırkçılık" değer yargısı yüzündendir. Kinik eleştirmen, bir "kültür"e ait değerlerin nedensel yoruma elverişli olması için, daima birbirinin karşıtı olan çiftler halinde tanımlanmasını öğütleyebilir.

"Verilen kesin tanımlar, 'değer'in muğlak karakterini gösterir," diyordu Blake ve Davis. "İşte, örneğin değer oryantasyonu üzerine 437 sayfalık bir kitaptaki 'değer oryantasyonu' tanımı:

Değer oryantasyonları, karmaşık, ama değerlendirme işleminin analitik olarak ayırt edilebilen ve 'genel insanlık' sorunlarının çözümüyle ilgili olduğu gibi, insan eylem ve düşüncelerinin hep devam eden akıntısına düzen ve yön veren üç öğenin -yani bilmeye dayalı, duygulara dayalı ve yönlendirici öğelerin- karşılıklı etkileşiminden kaynaklanan, belli modellere kesinlikle uygun (sıra-düzenli) ilkelerdir."

Zavallı Kluckhohn, diye düşündü Phaedrus. Bu, onun tanımıydı. Araç diye bindiği o kurşundan balonla bir yere gidebilmesi olanaksızdı.

Bu saldırı Phaedrus'ta işin içine girme ve tartışma isteği uyandırdı. Değerlerin muğlak olduğu ve birincil sınıflama için kullanılmaması gerektiği doğru değildir. Değer yargısıyla ilgili hiçbir şey muğlak olamaz. Oy verme odasına giren bir seçmen bir değer yargısına varmaktadır. Bunda muğlak olan ne var ki? New York borsasının neresi muğlaktır? Orada alınıp satılanlar değerler değil mi? Peki ya ABD Hazinesi? Dünyada kim Maliye Tahsil Dairesi'den daha spesifiktir? Kluckhohn'un hep dediği gibi, değerler, gerçek deneyime dayanarak yaklaştığınızda hiç de muğlak değildir. Ancak, onlar hakkındaki ifadeleri ge-

tirip antropolojinin genel jargonuyla bütünleştirmeye kalkışırsanız muğlak hale gelirler.

Kroeber ve Kluckhohn'un "değerler"ine yönelik saldırı Phaedrus'u bu alana girmekten alıkoyan şeye iyi bir örnek oluşturuyordu. Attığınız her adımda, kullandığınız temel terimlerle ilgili tartışmaları kazanmak zorunda bırakılırsanız bir yere varamazsınız. Kızılderililer hakkında konuşmak, her cümleden sonra metafizik bir kavgayı kazanma zorunluluğu olmasa da yeterince zordur zaten. Bunun antropolojiye başlamadan önce yapılması gerekirdi, sonra değil.

Sorun buydu. Tüm antropoloji alanı entelektüel bataklık üzerine yapılmış bir evdir. Teorik ağırlığı olan bir veriyi bu eve sokmaya kalkışırsanız batar ve çöker. Bilimlerin en yararlı ve en verimlilerinden biri olmasını umduğumuz bu alan, içindeki insanların iyi olmamasından ya da konusunun önemsiz olmasından değil, üzerine oturduğu bilimsel ilkelerin onu taşımaya yeterli olmamasından ötürü batmıştır.

Ama eğer Phaedrus antropolojiyle ilgili bir şey yapacaksa, bunu yapacağı yerin antropolojinin kendisi değil de onun üzerine oturduğu alanın genel kütlesi olduğu açıktı. Antropolojideki tıkanmanın çözümü yeni bir teorik antropoloji yapısı kurmaya çalışmak değil de, ilk önce böyle bir yapının inşa edilebileceği sağlam bir zemin bulmaktır. Onu metafizik diye bilinen felsefe dalının tam ortasına indiren, vardığı bu sonuçtu. Metafizik, beyazların ve beyaz antropolojisinin, duvar içi jargonlu bakış tarzlarıyla her şeyi berbat etmeden Kızılderilerle ve "Kızılderili antropolojisi"yle karşı karşıya gelecekleri geniş boyut olacaktı.

Vay be! Ne iş! Boyundan on kat daha büyük bir işe mi girişmişti yoksa? Bu konu, koca bir rafı kitapla doldurabilirdi. Bir koridor dolusu rafı hem de! Ama bu konuda düşündükçe tümüyle vazgeçmekten başka seçeneği olmadığını anladı Phaedrus.

Ama bir rahatlık duyuyordu. Metafizik, ABD'de felsefe öğrencisi ve sonra da Hindistan'da felsefe dalında yüksek lisans öğrencisiyken başka her şeyden daha çok ilgisini çeken çalışma alanıydı. Yabancısı olduğu antropolojinin o bitmez tükenmez arapsaçı ve ıstıraplarından sonra yeni bir başlangıcın hoş duygusu gelmişti. Kendi fundalık arazisine inmişti sonunda.

Metafizik, Aristoteles'in deyişiyle Birinci Felsefe'dir. Hiyerarşik düşünce yapılanmasının en genel ifadelerinin bir toplamıdır. Notlarından birinde onun, "felsefenin, gerçekliğin doğası ve yapısıyla uğraşan dalı" diye bir tanımını aktarmıştı. Metafizik, "Algıladığımız nesneler

gerçek mi, yoksa yanılsama mıdır? Dış dünya, bizim onu bilmemizden bağımsız olarak var mıdır? Nihai olarak gerçeklik, tek bir temel maddeye indirgenebilir mi? Eğer öyleyse, esas olarak manevi midir, yoksa maddi mi? Evren, anlaşılabilir bir düzen midir, yoksa anlaşılmaz bir kaos mudur?" gibi sorular sorar.

Metafiziğin birincil statüsünü görünce, herkesin onun varlığını ve değerini kabul edeceğini sanırsınız, ama gerçek kesinlikle öyle değildir. Metafizik, Antik Yunan döneminden beri felsefenin merkezi parçası olmasına karşın evrensel olarak kabul edilmiş bir bilgi alanı değildir.

Metafiziğin iki tür düşmanı vardır. Birincisi, özellikle *mantıksal pozitivistler* diye bilinen bilimsel filozoflardır ki bunlar gerçeğin doğasını meşru olarak ancak doğa bilimlerinin araştırabileceğini ve metafiziğin gerçeğin bilimsel gözlemi için gereksiz, kanıtlanamaz varsayımlar toplamından başka bir şey olmadığını söylerler. Metafizik, gerçeği doğru anlamaya elverişli olamayacak kadar "mistik"tir. Bu elbette, Franz Boas'ın ve dolayısıyla modern Amerikan antropolojisinin ait olduğu gruptur.

İkinci grup düşman, mistiklerdir. Mistik terimi bazen "esrarlı" ya da "doğaüstü" ile, büyü ve büyücülükle karıştırılır ama felsefedeki anlamı farklıdır. Tarihte en saygın filozoflar arasında mistikler de vardır: Plotinus, Swedenborg, Loyola, Shankaracharya ve daha birçokları. Mistikler, gerçeğin temel doğasının dildışı olduğu, dilin her şeyi parçalara böldüğü, oysa gerçeğin asıl doğasının bölünmemiş olduğu şeklinde bir ortak görüşü paylaşırlar. Mistik bir din olan Zen, bölünmüşlük yanılsamasının meditasyonla aşılabileceğini savunur. Amerikan Yerli Kilisesi peyotenin normalde bu meditasyona, yani Kızılderililerin geçmişte Hayal Arayışı'yla edindikleri bir anlayışa karşı dirençli olanlara bunu empoze edebileceğini savunur. Dusenberry'nin görüşünce bu mistisizm, geleneksel Kızılderili yaşamının tam merkezidir ve Boas bunun pozitif bilimin ve onun bir parçası olan antropolojinin kapsamı dışında olduğunu göstermiştir.

Tarihsel mistiklerin tezine göre metafizik, gerçeği doğru anlamaya uygun olamayacak kadar "bilimsel"dir. Metafizik, gerçeklik değildir. Metafizik, gerçeklikle ilgili *adları* içerir. Metafizik, size otuz bin sayfalık bir mönü verilen, ama yemek verilmeyen bir lokantadır.

Phaedrus, *hem* mistisizmin *hem de* bilimin, metafiziği tümüyle zıt nedenlerle reddedeceğinin, kendisinin Nitelik Metafiziği için önceden gayet iyi malum olduğunu düşündü. İkisi arasında, yani Kızılderilile-

rin anlayışıyla antropologların anlayışı arasında bir köprü varsa, metafizik bu köprünün bulunduğu yerdeydi.

Metafiziğe karşı iki düşmanlıktan mistiklerin düşmanlığını daha korkunç buluyordu Phaedrus. Mistikler size der ki, metafiziğe kapıyı açtığınız anda her türlü doğru gerçeklik anlayışına elveda diyebilirsiniz. Düşünce gerçeğe giden bir yol değildir. O yola engel oluşturur; çünkü düşünceyi, düşünceden daha önce gelen bir şeye ulaşmak için kullanmaya kalkışırsanız düşünceniz sizi o şeye doğru götürmez. Sizi ondan *uzağa* götürür. Bir şeyi tanımlamak, onu entelektüel ilişkilerden oluşmuş bir kaos durumuna düşürmektir. Ve bunu yaptığınızda gerçek anlayışı yok edersiniz.

Mistisizmin merkezindeki gerçek, Phaedrus'un ilk kitabında "Nitelik" dediği gerçek metafizik, bir satranç taşı değildir. Niteliğin tanımlanması gerekmez. Onu tanımsız, tanımdan da öte anlarsınız. Nitelik, entelektüel soyutlamalardan bağımsız ve ondan önce gelen, dolaysız bir deneyimdir.

Nitelik, bilecek birinin ve bilinecek bir şeyin olduğu mantığıyla bölünemez, tanımlanamaz ve anlaşılamaz; ama bunların hiçbiri metafizik olamaz. Metafizik bölünebilir, tanımlanabilir ve anlaşılabilir olmalıdır, yoksa metafizik olmaz. Metafizik, özünde bir tür diyalektik tanım olduğundan, Nitelik ise özünde tanımdışı olduğundan, bu, "Nitelik Metafiziği"nin özünde terimler arası bir çelişki, mantıksal bir safsata olduğu anlamına gelir.

Bu, neredeyse rastgeleliğin matematiksel tanımı gibi bir şeydir. Rastgelelik ne olduğunu anlatmaya çalıştıkça daha az rastgele hale gelir. Ya da "sıfır," belki de "boşluk" haline gelir. Bugün bu terimlerin "hiçlik" ile neredeyse hiç ilgisi kalmamıştır. "Sıfır" ve "boşluk", "bir şeyliğin" karmaşık ilişkileridir. Eğer Phaedrus mistik anlayışın bilimsel doğasıyla ilgili bir şey söylerse bilim bundan yararlanır; ama gerçek mistik anlayış, en azından zedelenir. Niteliğe gerçekten iyilik etmek istiyorsa onu rahat bırakmalıdır Phaedrus.

Tüm bunları böylesine korkunç kılan da kitabında kendisinin Niteliğin tanımlanamayacağında ısrar etmiş olmasıydı. Ama şimdi onu tanımlamaya kalkışıyordu. Bu bir tür ihanet miydi? Kafasında birçok kez tartıp durmuştu bunu.

Bir parçası diyordu ki: "Bunu yapma. Sana sorun yaratmaktan başka işe yaramaz. Çoktan tümüyle açıklığa kavuşmuş bir şey hakkında bin tane saçmasapan tartışma başlatacaksın. On bin düşman ve sıfır

dost edineceksin, çünkü gerçeğin yapısı hakkında bir şey söylemek için ağzını açtığın anda, otomatikman, gerçeğin başka türlü olduğunu söylemiş bir sürü düşmanın olacak."

Fakat asıl sorun, bu konuşanın onun yalnızca bir parçası olmasıydı. Başka bir parçası daha vardı ve "Ah, yine de yap sen onu. İlginç olur," diyordu boyuna. Bu, tanımlanmamış şeyleri sevmeyen entelektüel parçaydı ve ona Niteliği tanımlamamasını söylemek şişman birine buzdolabından ya da bir alkoliğe meyhanelerden uzak durmasını söylemek gibi bir şeydi. Entelektüel akıl için, Niteliği tanımlamanın kendine ait, içten gelen, zorlayıcı bir niteliği vardır. Çok fazla sigara ya da çok uzun sürmüş bir parti gibi, sonradan bir baş ağrısı bırakırsa da belli bir heyecan verir. Ya da dün geceki Lila gibi. Bu, ne sürüp giden bir güzelliktir, ne de ebedi mutluluk. Ne isim vereceksin ona? Yozlaşma, diye düşündü.

Metafizik bir şey yapmak, gerçek mistik anlayışa göre, yozlaşmış bir etkinliktir.

Ama tüm bunlara karşılık, diye düşündü, yozlaşmadan ödünsüzce, doktriner bir şekilde kaçınmak da başka tür bir yozlaşmadır. Bağnazlara özgü bir yozlaşmadır. Saflık, tanımlanırsa saflık olmaktan çıkar. Çevre kirliliğine karşı çıkışlar çevre kirliliğinin bir *biçimidir*. Dünyanın mistik gerçeğini sabit metafizik anlamlarla kirletmeyen tek kişi henüz doğmamış -ve doğması da düşünülmemiş- biridir. Geriye kalanlarımız daha az saf olmayı kabullenmek zorundayız. Sarhoş olup bardan kız götürmek ve metafizik hakkında yazmak yaşamın bir parçasıdır.

Nitelik Metafiziği'ne yönelik mistik itirazlar için tüm söyleyeceği buydu. Ondan sonra mantıksal pozitivizminkilere döndü.

Pozitivizm, bilginin tek kaynağının bilim olduğunu vurgulayan bir felsefedir. Gerçekle değer arasında kesin bir ayrım yapar; dine ve geleneksel metafiziğe düşmandır. Her türlü bilginin deneyimden gelmesi gerektiğini savunan ampirisizm görüşünün gelişmiş halidir ve bilimsel bile olsa doğrudan gözleme indirgenemeyen her düşünceye kuşkuyla bakar. Pozitivizme göre felsefe, bilimsel dilin çözümlenmesiyle sınırlıdır.

Phaedrus, mantıksal pozitivizmle ünlenmiş Viyana Çevresi üyelerinden biri olan Herbert Feigl'dan sembolik mantık dersi görmüştü ve matematiksel kesinliği felsefenin ve diğer alanların sorunlarını çözecek şekilde genişletebilen mantığın olanakları karşısında büyülendiğini hatırlıyordu. Fakat o zaman bile, metafiziğin anlamsız olduğu savı

yanlış gelmişti ona. Mantıklı, tutarlı bir düşünce evreninde yaşadığınız sürece metafizikten kaçamazsınız. Mantıksal pozitivizmin "anlamlılık" kriteri saf metafiziktir, diye düşündü.

Ama bu önemli değildi. Nitelik Metafiziği mantıksal pozitivistlerin anlamlılık sınavından *geçer*, hem de en yüksek notla geçer. Nitelik Metafiziği mantıksal pozitivizmin ampirik temelini eskiye göre daha kesinlikle, daha kapsamlı bir şekilde, daha büyük bir aydınlatma gücüyle *yeniden ifade eder*. Değerlerin, mantıksal pozitivizmin kendini sınırladığı deneyimin dışında kalmadığını söyler. Değerler, bu deneyimin *özüdür*. Hatta değerler özne ve nesnelerden *daha* ampiriktir.

Hangi felsefi inanışta olursa olsun, sıcak bir sobanın üstüne oturan kişi, herhangi bir entelektüel tartışma olmaksızın, yadsınmaz derecede düşük nitelikli bir durumda bulunduğunu doğrular: Yani durumunun *değeri* olumsuzdur. Bu düşük nitelik, belirsiz, kafa karıştırıcı gizli dinlerle ilgili bir metafizik soyutlama değildir. Bu bir *deneyimdir*. Bir deneyim hakkında bir yargı değildir. Bir deneyimin tanımı değildir. Değerin kendisi bir deneyimdir. Bu nedenle de, önceden tümüyle tahmin edilebilir. Onu doğrulamaya eğilimli herkes tarafından doğrulanabilir. Yeniden üretilebilir. Tüm deneyimler içinde en az muğlak, yanılgı olasılığı en düşük olanıdır. Kişi daha sonra bu düşük niteliği tanımlamak için bazı küfürler üretebilir, ama daima değer ilk sırada, küfürler ikinci sırada gelir. Birincil bir düşük değerlendirme yoksa bunun ardından ikincil bir küfür gelmez.

Buna bu denli sert saldırmanın nedeni burada bize kültürel yönden miras kalmış kör bir nokta bulunmasıdır. Kültürümüz bize, doğrudan küfre yol açanın sıcak soba olduğunu düşünmeyi öğretir. Düşük değerlerin, küfür eden kişinin özelliği olduğunu öğretir.

Oysa öyle değil. Değer, sobayla kültürün *arasındadır*. Özneyle nesnenin *arasında* değer vardır. Bu değer, daha sonra atfedilebileceği bir "kişi"den ya da "nesne"den daha çabuk ve daha dolaysız biçimde duyulur. Sobadan daha *gerçektir*. Düşük niteliğin nedeninin soba mı, yoksa belki de başka bir şey mi olduğu henüz tam kesin değildir. Ama niteliğin düşük olduğu tümüyle kesindir. Nitelik, daha sonra sobaların, ısının, küfürlerin ve kişinin entelektüel tarzda oluşturulacağı ilk ampirik gerçektir.

Bu ilk ilişki aydınlandığı anda korkunç miktarda giz de çözülmüş olur. Asıl neden olan değerler ampirisist kişiye öylesine karışık görünür ki ampirisist bunları öznelere ya da nesnelere yüklemeye çalışır

durur. Oysa bunu yapamazsınız. Yoksa her şeyi birbirine karıştırırsınız, çünkü değerler iki gruba da ait değildir. Kendilerine özgü ayrı bir kategoridir onlar.

Nitelik Metafiziği'nin yapacağı şey bu ayrı kategoriyi, yani Niteliği ele almak ve nasıl hem özneleri hem de nesneleri içerdiğini göstermektir. Nitelik Metafiziği dünyanın ilk ampirik gerçeğinin Nitelik olduğu varsayımından yola çıkıldığında her şeyin nasıl muazzam bir şekilde daha tutarlı -*inanılmaz derecede* daha tutarlı- hale geleceğini gösterir...

... ama bunu göstermek elbette çok büyük bir işti...

***

Garip bir gürültü geldi kulağına, alışık olduğu gemi seslerinden farklıydı. Bir süre kulak verdi ve ön kamaradan geldiğini fark etti. Lila'ydı bu. Kız horluyordu. Bir şeyler mırıldandığını duydu. Sonra yine sustu...

Bir süre sonra, yanaşmakta olan küçük bir teknenin pat-pat seslerini duydu. Herhalde erken çıkmış bir balıkçı dereye giriyordu. Ardından hemen tüm kamara teknenin dalgasıyla hafifçe sallandı, lamba da biraz salındı. Biraz sonra ses geçip gitti ve yeniden sessizlik oldu...

... Biraz daha uyuyup uyumamayı düşündü. Bir "gece adamı" olmaya alıştığı günlerde sabaha karşı saat üçte ya da dörtte yatıp öğleye doğru kalktığını hatırladı. Anlaşılan o zamanlar şafakla ikindinin geç saatleri arasında hiçbir önemli şey olma ihtimali yoktu ve o da bu saatlerden olabildiğince kaçmıştı. Ama şimdi tersiydi. Güneşle birlikte kalkmazsa yitireceği şeyler vardı. Yapacak bir şey olup olmaması önemli değildi.

Dusenberry ile ilgili kartlarını topladı, çıkardığı kutuya geri koydu ve sonra ayağa kalkıp kutuyu, almış olduğu kılavuz ranzasına, diğerlerinin arasına tıktı. Kılavuz ranzasının yukarısındaki kamara lombarından dışarının ışığı görünüyordu. Gökyüzünün biraz bulutlu olduğunu gördü. Açılabilirdi. Liman karşısındaki binalar griydi. Dere kıyısındaki bazı ağaçlarda hâlâ yaprak vardı, ama kahverengiye dönüşmüş ve düşmeye hazırdılar. Ekim ayının renkleri.

Kapağı ittirip açarak başını dışarı çıkardı.

Dışarısı soğuktu, fakat eskisi kadar değil. Hafif bir esintiyle teknenin kıçına doğru dalgalanan suları yüzünde hissetti.

VI

Richard Rigel uyandı ve saatine baktı. Saat 7.45 olmuştu. Yorgun olduğunu hissediyordu ve sinirliydi. O sersem yazarla Lila Blewitt'in onun güvertesinde paldır küldür yürümelerinden sonra doğru dürüst uyuyamamıştı.

Geçip giden teknelerin gece boyunca boyuna bir içeri bir dışarı yol alan dalgalarıyla sallanan takası yüzünden kendi teknesi, aynı bir Pullman tren vagonu gibi iskeleye çarpıp durmuştu. Buna karşı da yapabileceği hiçbir şey yoktu.

Kalkıp yazarın gemi halatlarını kendisi gerdirebilirdi. Fakat *onun* işi değildi bu.

Asıl kızdığı, yazara teknesine yanaşıp bağlanma *iznini* bile vermemiş olmasıydı. Yazara Oswego'da, oradaki acil durum nedeniyle yana-

şabileceği söylenmiş ve anlaşılan, o da bunu yaşam boyu bir hak olarak görmüştü.

Artık daha fazla uyumak olanaksızdı. En iyisi kalkmaktı. Bill'in de kalkması gerekecekti. Yapacak çok iş vardı bugün.

Richard Rigel teknenin ön kamarasına gitti, Capella'yı başının üstünde bir yastıkla buldu ve yastığı çekti. "Uyan Bill" dedi.

Capella gözlerini açtı, irkilmiş görünüyordu ama sonra çabucak kendine geldi.

"Yapacak çok iş var," diye tekrarladı Rigel.

Capella esneyerek saatine baktı. "Direği kaldırmak için bizi saat dokuzda alacaklarını söylediler."

"Daha erken açılırsa hazır olmalıyız," diye yanıtladı Rigel.

Kıçtaki kendi kamarasına gitti, pijamalarını çıkardı, dikkatle katlayıp çekmeceye koydu. Dönmek için yalnızca bir haftası kalmıştı. Mahkemedeki duruşmalarını devretmek için Simonsen'i tutabilirdi, ama şansı yaver gider de gecikme olmazsa zamanında geri dönebilirdi... Ne berbat bir tatil.

Capella seslendi: "Komşudan ne haber?"

" 'Büyük Yazar'ı mı soruyorsun?" diye yanıtladı Rigel. " 'Büyük Yazar'ın bu sabah kalkabileceğini sanmıyorum."

"Neden?" diye sordu Capella.

"Dün gece gürültüsünü *duymadın mı*?"

"Hayır."

"Çok derin uyumuşsun anlaşılan... Doğru ya! Sen öndeydin. *Benim* kamaramın üstüne düştü."

"*Düştü* mü?"

"Evet, onunla o dans ettiği kadın güverteden paldır küldür geçtiler ve bu arada birkaç defa da düştüler. Bu işe bulaşmak istemediğim için yukarıya çıkmadım. Amma gürültüydü yahu!"

Rigel tekne tuvaletinde, yüzünü yıkamak ve tıraş olmak için leğene sıcak su doldurdu. Bağırarak seslendi: "Hareket etmeden önce onun teknesinden kurtulmamız gerek. Gidip onu uyandırmalısın."

"Uyandırmak mı?" diye yanıtladı Capella.

"Evet," dedi Richard Rigel. "Çalar saatini kurabilecek halde değildi."

Daha hafif bir sesle ekledi: "Onun halini merak ediyorum, öyle bir kızı alıp getirdikten sonra."

Sudan sıcak buharlar çıkıyordu fakat Rigel'i tatmin etmiyordu bu.

İki yıl önce bu sıcak su sistemini yaptırmak anasının nikâhına mal olmuştu. Bunun için bir yaz boyu beklemek zorunda kalmıştı üstelik. Şimdi de tekneyi satıyordu. Her şey değişiyor. Ne olacağını kimse bilemez artık.

Rigel sıcak banyo lifini iyice sabunlayıp yüzüne sürdü. Büyük Yazar'ın saygın okurları kendisini dün gece Lila'yla dans ederken görmeliydiler, diye düşündü. Ama belki de bir sakınca görmezlerdi. Sarhoşluk ve orospuluk *onun* saygın okurları arasında "Niteliğin" bir biçimi olarak kabul ediliyordu belki de.

Bu yazar gibi birini yakından görmek ilginçti. Oswego'da çok çekingen duruyordu. Bunlar uzaktan çok iyi görünürler ama gerçekte nasıl olduklarını anlamak için yakından baktığınızda tüm çatlaklar ve lekeler ortaya çıkar. Çekingen değildi. Kaba ve görgüsüzdü sadece.

Son gece tipik biçimde geçmişti. Yazarın, o pek tuttuğu "hiçlik" düşüncesiyle ilgili söylediği bir sürü şeyi dinledikten sonra Rigel konuyu bir balıkçılık öyküsüyle örneklemeye çalışmıştı. Büyük Yazar dinlememişti bile. Rigel onu açık denizde tekneyle tek başına seyretme konusunda uyarmaya çalışmıştı, fakat o dinlemezdi. Sonra da onu Lila hakkında uyardığı halde o kızı masalarına çağırma cüretini göstermişti.

Görgüsüz herif. Buna dayanmayı böylesine zorlaştıran da kasten yapmamasıydı. Başka türlüsünü bilmiyordu herif... Genellikle çok çocuksu görünüyordu, fakat onda yine de insanı çıldırtan... zekice haller vardı. Kendisini böyle sinirlendirmesine izin vermemeliydi. Aslında pek de fazla önemli biri değildi... Dikkat etmezse jiletle yüzünü kesebilirdi.

Böyle bir sürü insan vardı elbette, ama bu herifi böylesine çekilmez kılan, "Nitelik" konusunda uzman geçinmesiydi; büyük "N" ile başlayan "Nitelik" hem de. Ama milleti iyi *uyutmuştu*! Malın gözü bir avukatı jüriyi etkilemeye çalışırken izlemek gibi bir şeydi bu. Onları duygusal yönden kendi tarafına bir çekti mi yapacağınız pek bir şey kalmazdı artık.

Richard Rigel leğeni boşalttı, iyice yıkayıp duruladı, sonra havluyu katladı ve iyice kuruması için askısına astı.

Capella, "Onu uyandırmaya gidersem teknesiyle ilgili ne diyeyim?" diye sordu.

Rigel bir süre düşündü. "Galiba onunla ben konuşsam daha iyi olur," dedi.

Bu işi zarifçe yapacaktı. Onu kahvaltıya davet edecek ve yazar daveti geri çevirirken uyanıp kalkmış olacaktı; o zaman da ona, teknesinin hareket etmesi gerektiği söylenebilirdi.

Şimdi temizlenmiş ve tıraş olmuş Richard Rigel kendini biraz daha iyi hissediyordu. Aynada saçlarını tararken saygın görünüp görünmediğine baktı, sonra bir kravat taktı. Kravat iyi durmuyordu. Onun gibi, Cary Grant tipinde birinin, üstelik de böyle bir yerde fazla şık giyinmesi pek uygun olmazdı. Kravatı çıkardı, yaka düğmesini çözdü ve yakasını dikkatle biraz açtı. Böyle çok daha iyiydi.

Güverteye çıkarak çevresindeki limana baktı. Karaya çıkmak için, bir sürü tehlikeli kalasla aşılacak eski çürümüş tahtalar ve gemi hurdaları vardı arada. Şansın varsa düşüp boynunu kırmazdın. Belki de koca bir gün burada geçecekti.

Richard Rigel döndü ve seyredildiğini görünce şaşırdı. Büyük Yazar'ın kendisi yandaki teknenin kaptan köşkündeydi.

"Merhaba!" dedi Richard Rigel yüksek bir sesle.

"Merhaba."

Komşunun yüz ifadesi yumuşak görünüyordu. Dün giydiği aynı mavi pamuklu gömleği giymişti, bir cebinin üzerindeki o aynı yemek lekesiyle.

"Seni böyle erkenden kalkmış bulacağımı ummazdım," dedi Richard Rigel.

"Tekneni vinç sahasından çıkarmak istiyorsan hemen açılabilirim," diye yanıtladı yazar.

Bu, insanın düşüncelerini okuyan biri herhalde, diye düşündü Rigel. "İskelede bir başka tekne daha olabilir," dedi.

"Ben baktım, yok."

Gece yaptıklarından sonra bayağı iyi gibi görünüyordu. İyi olmaya *kararlı*, diye düşündü Rigel.

"Daha çok erken," dedi Rigel, "Benim sıramdan önce bir tekne olabilir. Kahvaltıya ne dersin?"

Bunu söylediği anda artık yazarı kahvaltıya çağırması gerekmediğini fark etti, fakat artık çok geçti.

"Fena fikir değil," diye yanıtladı yazar. "Bir bakayım, Lila'yı kaldırabilecek miyim?"

"Ne?" Richard Rigel irkildi. "Yo, tabii ki hayır. Bırak kadın uykusunu alsın. Yalnızca sen gel."

"Neden?" diye sordu yazar.

İşte, yine o görgüsüzlük. Neden olduğunu gayet iyi biliyor. "Çünkü bu kuşkusuz, seninle son görüşmemiz," Rigel gülümsedi, "Yalnız laflamayı tercih ederim."

Capella güverteye çıktı ve üçü, karaya uzanan tahtaların üzerinden tek sıra halinde geçtiler.

Restoranda Capella "Burasının aynı yer olduğuna inanmak zor," dedi.

Rigel bir köşede sessiz duran müzik dolabına baktı. "Buna da şükür," dedi.

Bar aynasının önündeki bir karatahtada kahvaltı mönüsü vardı. Onun yanında duran yaşlı bir kadın barın arkasından, yanlarındaki masada kahvaltı eden üç işçiyle konuşuyordu. Akşamki barmenin karısı herhalde, diye düşündü Rigel.

Yazar yine o kayıtsız kişiliğine bürünüyordu. Dikkati pencereden dışarıya, gemi enkazlarına ve geldikleri iskeleye doğru kaymıştı. Lila'yı arıyordu herhalde.

Capella, "Öyle dans etmesini nerden öğrendin? Gerçekten gecenin yıldızıydın," dedi ona.

Yazar yeniden dikkat kesildi. "Neden?" diye sordu. "Beni mi izliyordun?"

"Herkes izliyordu," dedi Richard Rigel.

"Hayır." Yazar sırıttı. "Ben dans etmeyi bilmem." Komik bir şekilde bakıyordu onlara.

"Çok mütevazısın." Rigel gülümsedi. "Hepimizi hayran bıraktın... özellikle de bayanı."

Yazar kuşkulu gözlerle bakıyordu onlara. "Ah, siz dalga geçiyorsunuz."

"Belki çok sarhoş olduğun için hatırlamıyorsun."

Capella güldü, ama yazar, "Çok sarhoş değildim *ben*" dedi kızgın bir şekilde.

"Evet, çok sarhoş değildin *sen*," dedi Rigel. "Bu nedenle saat ikide benim güverteden öyle usulcacık, parmaklarının ucuna basarak geçtin."

"Onun için özür dilerim," dedi yazar. "Kız bavulunu düşürdü."

Rigel ve Capella birbirlerine baktılar. "Bavul ha!" dedi Capella.

"Evet," diye yanıtladı yazar. "Kaldığı tekneden ayrılıp benimle birlikte Manhattan'a, arkadaşlarının yanına gidiyor."

"Vay be!" dedi Capella, Rigel'a göz kırparak. "Kızlarla bir kez

dans etti mi bavullarını kapıp geliyorlar. Bunun sırrını bir öğrensek keşke. Sence nasıl yapıyor bunu ha?" dedi Rigel'e.

Richard Rigel kaşlarını çatarak çevreye bakındı. Bu gidişi beğenmemişti. Yaşlı kadın siparişlerini ne zaman alacak diye merak ediyordu. Eliyle, gelmesini işaret etti.

Kadın gelince jambon, yumurta, tost ve portakal suyu ısmarladı. Ötekiler de siparişlerini verdiler.

Beklerlerken Richard Rigel gelgitin saat on civarında tersine döneceğini söyledi. Yazara, onun için en iyi stratejinin suların kabarık olduğu son saat olan dokuza dek beklemek, sonra suların çekilmeye başlamasıyla gidebildiği kadar uzağa ve hızla gitmek, geceleri demir atmak ve Manhattan'a doğru bir sonraki günün gelgitini beklemek olduğunu söyledi. Yazar ona bu bilgi için teşekkür etti.

Kahvaltı boyunca pek konuşmadılar. Rigel şaşkındı ve bu adam tarafından köşeye sıkıştırılmış hissediyordu kendini. Bu adamda, ona söyleyeceğiniz şeyi söylemenizi engelleyen, size onu söyleme fırsatı bırakmayan bir şey vardı. Nitelik hakkında öyle çabucak ve ustaca konuşuyordu ki, bambaşka bir dünyadaydı sanki.

Kahvaltıyı bitirdikten sonra yazara döndü. Ona söylemek zorunda olduğu şeyden hoşlanmıyordu ama yine de söylemek zorunda hissediyordu kendini.

"Yol arkadaşı olarak kimi seçeceğin beni ilgilendirmez," dedi. "Dün gece söylediklerimi pek dikkate almamışa benziyorsun. Ama sana Lila'yı teknenden kovmanı son kez öğütlemem gerektiğini düşünüyorum."

Yazar şaşırmış görünüyordu. "Sanırım benim bir tayfaya ihtiyacım olduğunu söylemiştin."

"Ama ona değil!"

"Nesi var ki onun?"

Yine aynı şey. "Bu *kadar* saf olamazsın," dedi Rigel.

Yazar, neredeyse kendi kendine mırıldandı. "Belki de Lila göründüğünden daha iyidir."

Richard Rigel onu yanıtladı: "Hayır; Lila, göründüğünden çok daha kötüdür."

Yazar önce gülümseyen Capella'ya sonra da gözlerini kısmış olan Rigel'e baktı. "Böyle düşünmenin sebebi nedir?" dedi.

Richard Rigel yazarı bir süre süzdü. Bu yazar her şeyden *habersizdi* gerçekten. "Lila Blewitt'i uzun süredir tanırım," dedi. "Neden onun

hakkında söylediklerime kulak asmıyorsun?"

"Kimdir bu kız?" dedi yazar.

"O, çok düşük nitelikli, çok zavallı biridir."

Yazar, "nitelik" sözcüğünü duyunca sanki ona bir tür meydan okuma yöneltilmiş gibi, gözlerini kaldırıp baktı. Evet, bu bir meydan okumaydı elbette.

Yazarın gözleri yine eski yerlerine döndü. "Ne iş yapar?" diye sordu, kaçamak bir şekilde.

Capella, Rigel'e bakınca Richard Rigel gülmeden duramadı.

"*Senin* gibi adamları bulur dostum," dedi. "Sana kimse onun gibiler hakkında hiçbir şey *anlatmadı* mı?"

Bir meydan okuma daha. Yazarın kafasındaki çarklar neredeyse görünür bir şekilde dönüyordu.

Rigel onu daha fazla zorlasa mı, zorlamasa mı diye düşünüyordu. Aslında bunu yapmanın bir anlamı yoktu. Ama yazarın, özellikle de dün geceden sonraki halinden memnun tavrında var olan bir şey onu yine de devam etmeye zorladı. Ama sonra bunu yapmamaya karar verdi. "Bir tayfa istiyorsan eğer," dedi, "Manhattan'da birkaç gün beklesene; o zaman Bill'i alabilirsin. Bence Bill bu işi ikinizden de iyi bilir."

Bill gülümseyerek başını salladı.

Manhattan'a tekneyle gitme konusunda konuştular yine. Çok basitti. Önceden 79. Cadde Marinası'nı telefonla aramalıydılar, çünkü yılın bu geç döneminde bile oraya rezervasyonsuz girmek zordu. Chesapeake'e bir ekim gezisinin hoşuna gideceğini söyledi Rigel. Ama zamanı yoktu tabii.

Yazar birdenbire, "Bence siz ne söylediğinizin farkında değilsiniz. Nereden biliyorsunuz bunu?" dedi.

"*Neyi* nereden biliyoruz?" diye sordu Rigel.

"Lila hakkında söylediklerinizi."

"Ben bunu, boşanma davasını aldığım çok yakın bir arkadaşımdan biliyorum," diye yanıtladı Richard Rigel.

Belleğinde, Jim'le kol kola bürosuna gelen Lila'nın görüntüsü canlandı. Zavallı Jim, diye düşündü. "Arkadaşın Lila onun hayatını tümüyle mahvetti."

"Şimdiki halinden çok daha çekiciydi eskiden," diye ekledi. "Hızla çöküyor herhalde."

Capella, "Bana bundan hiç söz etmemiştin," dedi.

"Bu herkesi ilgilendiren bir konu değil," dedi Rigel. "Üstelik o adamın adını anamazdım Bill, yoksa sen onu tanırdın."

Sonra yazara baktı ciddi bir yüzle. "Onun kadar üzgün, yüzüstü bırakılmış birini daha göremezdin. Karısını, çocuklarını, dostlarının çoğunu yitirdi; itibarı yok oldu. Geleceğinin parlak olduğu bir bankadaki işinden istifa etmek zorunda kaldı. Aslında müdür yardımcılığı için sıradaydı. Sonunda kendini toparlamak için taşınmak zorunda kaldı. Ama banka müdürünü tanıyorum ve bunu Jim'in siciline işleyeceğinden eminim ve korkarım bu, Jim'in kariyerinin sonu olacak. Hiçbir yönetim kurulu onu gerçekten sorumlu bir göreve getirmeyecektir."

"Bu gerçekten kötü," dedi yazar ve gözlerini masaya indirdi.

"Bu tümüyle gerekliydi," dedi Richard Rigel. "Kimse adi bir bar orospusundan uzak duracak kadar kendine hâkim olamayan birine milyonlarca dolarını emanet etmek istemez."

Bir meydan okuma daha. Bu kez yazarın bakışları sertleşti. Mücadeleyi kabul edecekmiş gibi görünüyordu.

"Suç kimdeydi?" dedi.

"Anlamadım, nasıl yani?" diye sordu Richard Rigel.

"Demek istediğim, arkadaşının felaketinde suçlu Lila mıydı, yoksa karısı ve o arkadaşı dediklerin ve bankadaki üstleri miydi? Onu *gerçekte* kim mahvetti?"

"Anlayamadım," dedi Richard Rigel.

"Onu mahveden kızın aşkı mıydı, yoksa *öbürlerinin* nefreti mi?"

"Ben buna *aşk* falan demem."

"Peki ötekilerinkine *nefret* der misin? O adam nefretlerini hak edecek ne yapmış ki *onlara*?"

"Sen artık çocukça saflık yapmıyorsun," dedi Richard Rigel. "Sen artık bilerek saçmalıyorsun. Karısının ona kızmaya *hakkı* olmadığını mı söylemek istiyorsun bana?"

Yazar biraz düşündü. "Bilmiyorum," dedi, "ama bu işte bir yanlışlık var."

"Bence de var," dedi Richard Rigel.

"Mantıken, bu işte hep bir yanlışlık vardır," diye devam etti yazar. "Kimseye zararı olmayan bir aşk olayı nasıl böyle kötü olabilir ki?... Bir düşün hele. Zarar gören var mı?"

Richard Rigel düşündü. "Bu, aşk olayı falan değildi. Lila Blewitt aşkın ne anlama geldiğini bilmez. Bu bir aldatma olayıydı."

Öfkesinin arttığını hissediyordu Rigel. "Bu "aşk" sözcüğünü, onun

ne olduğunu bilmeyen öyle çok insanın ağzından öyle çok kez işittim ki." Jim'in karısının, kendi bürosundaki hali gözlerinin önündeydi hâlâ. Kadın gözlerini elleriyle kapatmıştı ve sesinin titremesini önlemek için büyük bir çaba harcıyordu. İşte orada aşk *vardı*.

Rigel dedi ki: "Başka bir sözcük kullanacağım: 'Onur.' Sözünü ettiğimiz kişi karısının onurunu lekeledi, çocuklarının onurunu lekeledi, ona güvenen herkesin onurunu lekeledi; kendisininkiyle birlikte. İnsanlar onun zayıflığını bağışladılar, fakat ona saygılarını yitirdiler ve onu sorumluluk gerektirecek bir iş verilmeyecek duruma düşüren de buydu.

"Ama bu, Lila açısından bir zayıflık değildi. O, ne yaptığını biliyordu."

Yazar ona bakıp duruyordu. Dilini yutmuş gibiydi.

"Senin kendi ailenin durumu nedir bilmiyorum arkadaş, ama seni uyarıyorum; eğer dikkatli olmazsan bu kız aynı şeyi sana da yapacaktır."

Sonradan aklına geleni de ekledi: "Eğer daha yapmamışsa tabii."

Rigel, sözlerinin etkisini görmek için yazara baktı. Yüz ifadesinde bir değişim yoktu. Anlaşılan, o kalın kabuğu hiçbir şey delebilmiş değildi.

"Ama kime zarar verdi ki?" diye sordu Capella.

Rigel şaşkın bir halde baktı Bill'e. O da mı? Capella'yı daha anlayışlı sanırdı. Zamanı gösteren bir belirtiydi bu.

"Evet, içimizden bazıları," dedi yazara dönerek "sanırım o hedonist 'Nitelik' felsefen mi her neyse, hâlâ ona karşı koymaya devam ediyorlar."

"Ben yalnızca bir soru sordum," dedi yazar.

"Ama o, belli bir görüş açısını yansıtan bir soru," diye yanıt verdi Richard Rigel, "ve o görüşü benim de dahil olduğum bazı kişiler iğrenç buluyor."

"Nedenini hâlâ bilmiyorum."

Tanrım, bu herif çekilmezdi. "Pekâlâ, nedenini sana anlatacağım. Dinleyecek misin?"

"Elbette."

"Hayır; demek istediğim, *gerçekten* dinleyecek misin?"

Yazar yanıt vermedi.

"Kitabında, 'Niteliğin' ne olduğunu herkesin bildiğini ve kabul ettiğini söylüyorsun. Ama açıkça görülüyor ki herkes değil! 'Niteliği' ta-

nımlamayı reddediyorsun, böylece bu konu üzerinde tartışmayı engelliyorsun. Bu konular üzerinde uzun uzadıya tartışan 'diyalektikçi'lerin alçak herifler olduğunu söylüyorsun bize. Sanırım bu, hukukçuları da kapsıyor. Bu da bayağı iyi yani.

Eleştirmenlerinin elini ayağını iyice bağla ki sana karşı koyamasınlar, üstelik onların saygınlığına da çamur at ve sonra de ki 'Haydi, çıkın da dövüşelim.' Bravo, bravo."

"Çıkıp dövüşebilir miyim?" dedi yazar. "Benim kitaptaki ifademin doğrusu, insanların Niteliğin ne olduğu konusunda *uzlaşamadıkları*, fakat uzlaşmazlıklarının ancak, Niteliğin bağlı olduğunu sandıkları nesnelerle ilgili olduğuydu."

"Arada ne fark var?"

"Üzerinde tam bir görüş birliği bulunan Nitelik, her şeyin evrensel kaynağıdır. İnsanların üzerinde uzlaşamadığı nesneler ise ancak geçicidir."

Aman Tanrım, ne *gösterişli konuşma*, diye düşündü Rigel. " 'Her şeyin evrensel kaynağı' da neymiş? Bazılarımız, üzerinde senden başka kimsenin konuşamadığı o her şeyin evrensel kaynağı *olmadan* da pekâlâ yapabiliriz. Bazılarımız o eski moda, geçici nesnelerimize bağlı kalmayı tercih ediyoruz. Bu arada, sen o harika 'her şeyin evrensel kaynağı'yla nasıl temas kuruyorsun? Özel bir tür radyo alıcın mı var? Hı? Nasıl temas kuruyorsun?"

Yazar yanıt vermedi.

"Cevabını bekliyorum," dedi Richard Rigel. "Nitelikle nasıl temas kuruyorsun?"

Yazar yine yanıt vermedi.

Richard Rigel bir rahatlama hissetti. Kendini sabahki halinden daha iyi hissetti birden. Sonunda ona bir şeyleri anlatabilmişti. "Bunun yanıtları var," dedi yazar sonunda, "ama bunların tümünü bu sabah verebileceğimi sanmıyorum."

Pek kolay kurtulamayacaktı.

"Daha kolay bir soru sorayım o halde," dedi Richard Rigel. "Sen bu 'her şeyin evrensel kaynağı'yla temastasın, öyle değil mi?"

"Evet," dedi yazar. "Sen de temastasındır; yeter ki onu anlamış ol."

"Tamam, *çalışıyorum*," dedi Richard Rigel, "ama sen de bana biraz yardım etmelisin. Bu 'her şeyin evrensel kaynağı' üstelik sana neyin iyi olduğunu, neyin olmadığını da gösteriyor değil mi?"

"Evet," dedi yazar.

"Pekâlâ, şimdiye dek oldukça genel konuştuk, şimdi de oldukça net bir soru sorayım: Sen bu sabaha karşı saat ikide benim teknenin üzerinden paldır küldür geçerken bu, göklerin ve yerin yaratılmasından sorumlu olan, o her şeyin evrensel kaynağı, radyondan sana, yanında yürüyen kadının bir Nitelik Meleği olduğunu mu yayınladı?"

"*Ne?*" dedi yazar.

"Tekrarlıyorum," dedi. "Tanrı sana bu sabaha karşı saat ikide, birlikte güvertemin üzerinden geçtiğiniz New York, Rochester'lı Bayan Lila Blewitt'in *Nitelikli* olduğunu mu söyledi?"

"Ne Tanrısı?"

"Tanrıyı *bırak*, sen *şahsen*, Bayan Lila M. Blewitt'in Nitelikli bir kadın olduğu kanısında mısın?"

"Evet."

Richard Rigel sustu. *Bu* yanıtı beklemiyordu.

Bu Büyük Yazar gerçekten böylesine budala olabilir miydi?... Belki de gizliden bir oyun tezgâhlamaya hazırlanıyordu... Richard Rigel bekledi, ama hiçbir şey çıkmadı.

"Evet," dedi uzun bir aradan sonra, "Her Şeyin Yüce Kaynağı bugünlerde gerçekten sürprizlerle dolu."

Öne doğru eğildi ve Büyük Yazar'a çok ciddi bir şekilde hitap etmeye başladı. "Lütfen, ileriki günlerde, benimle değil de yalnızca sizinle konuşan o 'Her Şeyin Yüce Kaynağı'nın, sizin fikirlerinizin birçoğu gibi, yalnızca kendi bereketli hayal gücünüzün bir icadı, kendi ahlâksızlığınızdan kaynaklanan her hareketi Tanrı vergisiymiş gibi aklamanıza olanak tanıyan bir icat olması ihtimalini düşünün. Bence tanımlanamayan 'Nitelik' çok tehlikeli bir maldır. Sersemlerin ve bağnazların yoğrulduğu hamurdur o."

Yazar gözlerini kaçıracak ya da irkilecek, rengi atacak ya da kızacak, çekip gidecek ya da yenilgiye uğradığını belli edecek diye bekliyordu Rigel, fakat o, her zamanki kayıtsız haliyle öylece oturuyordu.

Aslında bu konudan sıyrılmayı başardı, diye düşündü Richard Rigel. Ama fark etmez. Onun tüm "Nitelik" iddiasının beli kırılmıştı.

Sonunda, yaşlı kadın boş tabakları almaya geldiğinde yazar sordu: "Sen hep Nitelik olmaksızın mı idare *ediyorsun*?"

Kendini savunamıyor, diye düşündü Richard Rigel ve şimdi de *beni* sıkıştırarak köşeye kıstırmaya çalışıyor. Saatine baktı, yeterli zamanı vardı. "Hayır, ben hep Nitelik olmaksızın idare etmiyorum," dedi.

"Peki onu nasıl tanımlıyorsun?"

Richard Rigel sandalyenin arkasına yaslandı. "Bir kere," dedi, "deneyimden bağımsız nitelik yoktur. Bunca yıldır o olmadan pekâlâ yapabildik ve hiçbir güçlükle karşılaşmadan böylece devam edeceğinden de eminim."

"Ben Niteliğin deneyimden bağımsız olduğunu söylemedim," diye sözünü kesti yazar.

"Evet ama, sen benden niteliği tanımlamamı istemiştin," diye çıkıştı Richard Rigel, "ve ben de tanımlamaya başlamıştım. Neden sözümü kesiyorsun?"

"Pekâlâ."

"Ben niteliğin daima, belirli bazı şeylerin deneyiminde olduğunu gördüm; gerçi bana hangi şeylerde nitelik olduğunu, hangilerinde olmadığını sorarsan hepsini teker teker saymadan cevap vermede zorlanırım. Ama genel olarak ve nitelik verme işleminin çoğunluğuyla ilgili olarak söylersem; nitelik, çocukluğumda öğrendiğim ve birlikte büyüdüğüm, tüm yaşamımda kullandığım ve yanlış bulmadığım değerlerde bulunur. Bunlar, arkadaşlarla, aileyle, hukuk çevrelerindeki kişilerle ve diğer arkadaşlarla paylaşılan değerlerdir. Bu ortak değerlere inanmamız sayesinde birbirimize karşı ahlâklı davranabiliyoruz."

"Avukatlık mesleğinde," dedi Rigel, "geleneksel ahlâk değerlerini paylaşmayan ve neyin iyi, neyin kötü olduğu hakkında kendilerine özgü hükümleri olduğunu sezdiğimiz epey insanla karşılaşırız. Bunu biliyor musun?"

Yazar başını salladı. İyi etti. Başka bir şey yapması çok zordu zaten.

"Evet, onlara bir ad veririz," diye devam etti Rigel. "Onlara suçlu deriz."

Yazar sanki yine sözünü kesmek istiyormuş gibi baktı, ama Rigel elini aşağı doğru sallayarak dinlemesini sağladı. "Şimdi sen toplum değerlerinin ve onların ürettiği yasaların tümüyle yanlış olduğunu savunabilir ve bunun birçok örneğini verebilirsin. Buna hakkın var. Ülkenin yasaları senin bu görüşü savunma hakkının güvencesidir. Yasalar sana ayrıca toplumun 'kötü' yasalarını değiştirmek için siyasi ve yasal istemlerde bulunma olanağını da tanıyor. Ama bu istemde bulunma yolları var olduğu sürece ve bu yasalar değişinceye dek ne sen, ne Lila ya da herhangi biriniz, neyin 'Nitelikli' olduğuna, neyin olmadığına karar vererek, başka hiç kimseyi dikkate almaksızın, canınızın istediği gibi davranamazsınız. Başkalarının uyduğu kurallara uymak gi-

bi ahlâksal ve yasal bir yükümlülüğünüz *var*."

Rigel devam etti. "Senin kitabının en çok kızdığım yönlerinden biri de zamanlamasıdır; tüm ülkede bir sürü genç kendilerini suçla ilgili yasaların üzerinde görüyor; asker kaçakları, kundakçılar, hainler, devrimciler, hatta *suikastçılar*; bunların hepsi de başka hiç kimsenin göremediği Tanrı vergisi gerçeği kendilerinin gördüğü inancıyla kendilerini haklı buluyor.

Motosikletin temel yapısının nasıl korunacağından bölümler dolusu söz etmişsin, ama toplumun temel yapısının nasıl korunacağı hakkında tek bir söz bile etmemişsin. Böylece senin kitabın, bu radikaller ve bu türden bir şey arayan inanç grupları arasında çok satmış olabilir. Onlar kendi keyiflerince davranmalarını haklı gösterecek bir şey arıyorlar. Sen de onlara destek verdin. Onları cesaretlendirdin." Sesinin sinirli bir ton almaya başladığını hissetti Rigel. "Senin niyetinin iyi olduğundan kuşkum yok, ama niyetin ne olursa olsun yaptığın şey kötü bir işti."

Rigel arkasına dayandı. Yazar afallamış görünüyordu. İyi. Capella ciddi görünüyordu. İyi. Bill iyi bir çocuktu. Bu radikal entelektüeller bazen bu yaşta kişileri elde edip kafalarını o lanet olası heveslerle doldururlar ve onları kendilerine inandırırlar; çünkü bunlar dünyanın gerçekte nasıl olduğunu görebilecek yaşta değildir. Ama Bill Capella'dan umutluydu.

"Ben kötü bir şey yapmadım," dedi yazar.

"Sen 'nitelik'li şeyler yapmaya çalışıyorsun, öyle değil mi?"

"Evet," dedi yazar.

"Pekâlâ, kimsenin tanımlayamadığı, kulağa hoş gelen o sözcüklere bu kadar fazla bulaşınca neler olduğunu görmüyor musun? Niteliğin ne *olduğunu* tanımlayan yasalarımız işte bu yüzden *var*. Bu tanımlamalar senin hoşlanacağın kadar mükemmel değil belki; fakat emin ol ki herkesin orada burada canının istediğini yapmasından çok daha iyidirler. Bunun sonuçlarını gördük."

Yazar şaşırmış görünüyordu. Capella büyülenmiş görünüyordu. Richard Rigel bundan hoşlandığını hissetti. Sonunda amacına ulaşmıştı ve kendisine bir yararı olmasa da bu ona daima zevk verirdi. Bu konuda yetenekliydi. Belki de nitelik ve onun *gerçekte* ne olduğu hakkında kendisi bir kitap yazmalıydı.

"Söyle bana," dedi, "Lila Blewitt'in nitelikli olduğuna gerçekten ve samimi olarak inanıyor musun?"

Yazar uzun bir süre düşündü. "Evet," dedi.

"Peki, Lila'nın nitelikli olduğunu nasıl olup da düşünebildiğini neden bize açıklamaya çalışmıyorsun? Bunu yapabileceğini düşünüyor musun?"

"Hayır, bunu yapabileceğimi sanmıyorum."

"Neden?"

"Çok zor."

Richard Rigel'in beklediği yanıt bu değildi. Buna bir son verip ayrılma zamanının geldiğini anladı. "Evet," dedi uzlaşmacı bir şekilde, "belki de benim görmediğim bir şey vardır."

"Sanırım" dedi yazar.

Hasta görünüyordu. Uzun süre teknede yalnız yolculuk etmişti. Richard Rigel yine saatine baktı. Gitme zamanı gelmişti. "Bir tek şey daha söyleyeyim," dedi, "ve umarım bunu kişisel bir hakaret olarak değil de üzerinde düşünülmesi gereken bir şey olarak alırsın: Oswego'da ve dün gece senin bugüne dek gördüklerim içinde toplumdan en kopuk kişilerden biri olduğunu fark ettim. Sanırım bir şekilde kendini tanımanın ve çevrendeki toplumun değerleriyle bütünleşmenin bir yolunu bulamazsan hep böyle kalacaksın. Diğer insanlar için önemlidir bu. Anlaman gerekir."

"Anlıyorum şeyi..." diye söze başladı yazar. Ama Rigel'e göre, anlamadığı kesindi.

Rigel, "Gitmemiz *gerek*," dedi Capella'ya ve masadan kalktı. Bara giderek hesabı ödedi ve yazarla kapıda bir araya geldiler.

"Sonunda beni dinlemene şaşırdım," dedi Richard Rigel, iskeledeki teknelerine doğru yürürlerken. "Bunu yapabileceğine gerçekten inanmazdım."

Tekneler görüş alanına girince Lila'yı yazarın teknesinin güvertesinde dururken gördüler. Kız onlara el salladı. Onlar da kıza el salladılar.

VII

Phaedrus'un teknesi Kingston'da, iskelenin ve limanın kapı komşusu gibi göründüğü, iplerle bağlı bir evdi. Ama şimdi bu geniş nehrin ortasında o "komşuluk" artık yoktu ve güverte altındaki ev, en büyük endişenin tekne rüzgârla yana yattığında içeridekilerin kaymaması ve kırılmaması olduğu bir ambardan ibaretti. Şimdi güverte üzerindeyken dikkati yelkenin biçimine, rüzgârın yönüne, nehrin akıntısına ve güvertede yanında duran, sınır işaretlerini gösterecek şekilde katlanmış haritaya, fenerlere ve okyanusa giden yolu gösteren kırmızı-yeşil şamandıralar dizisine yönelmişti. Nehir suyu çamurdan ötürü kahverengiydi ve içinde bir sürü öteberi vardı, ama çarpmaktan kaçamayacağı hiçbir şey yoktu. Rüzgâr yelkene elverişliydi, fakat ara ara sertleşiyor ve herhalde nehir vadisinin kavisinden ötürü biraz yön değiştiriyordu.

Phaedrus'un canı sıkkındı. Rigel'in söyledikleri ona gerçekten dokunmuştu çünkü. Bir gün, böyle birisini dert etmeyecek kadar kalın bir kabuk edinecekti belki ama, o gün henüz gelmemişti. Nereden çıktıysa, yelkenli bir teknenin, düşüncelerin dışarıdan engellenmeksizin, özgürce ve sakince gelişeceği soyutlanmış ortamı, huzuru ve sükûneti sağlayacağı fikrine kapılmıştı. Bu asla olmadı. Seyir halindeki yelkenli bir tekne, *kendi* gerektirdiklerinin dışındaki şeyleri düşünmeye pek az zaman bırakır ve tehlike üstüne tehlike demektir. İskelede duran bir tekne ise görüş alanındaki her konuşkan yolcu için karşı koyulmaz bir mıknatıstır.

Phaedrus bu duruma boyun eğmişti ve ilk tanıdığında Rigel, yolculuk nedeniyle karşılaştığınız, bugün var yarın yok yüzlerce kişiden biriydi. Lila da bu sınıftandı... ve bir gece sonra kime bağlanacağınızı -ya da kiminle yatacağınızı- asla bilmediğiniz gezgin türü yaşam hakkında söylenecek çok şey vardı.

Onu en çok üzen de, Rigel'in saldırılarına aptalca boyun eğişiydi. Kahvaltıya sırf o küçük vaazı dinlemesi için çağrılmıştı belki de. Şimdi artık günlerce kara kara düşünüp duracak, söylenen her şeyi gözden geçirecek, her sözü tekrar tekrar yineleyecek ve zamanında vermesi gereken doğru yanıtları düşünecekti boyuna.

Öteki yönden gelen küçük bir motorlu tekne yaklaştı. Yanlarından geçerken dümenci kabin içinden el salladı. Phaedrus da aynen karşılık verdi.

Hava tahmin ettiğinden daha iyi çıkıyordu. Dünkü sert kuzey rüzgârı diniyordu, yerini herhalde ılık bir lodos alacaktı ve bu da birkaç gün boyunca hava iyi olacak demekti. Nehir buralarda genişti ve akıntı günün çoğu saatinde ondan yanaydı. Bu sabahki o sahne olmasaydı iyi bir gün olabilirdi.

O olayın bıraktığı duygu ise korkunç bir şaşkınlık ve usançtı; büyük bir ilerleme sağladığınızı sandığınız anda birden bunun gibi bir sorun çıkıp da sizi başladığınız noktaya döndürüverince yaşanan türden bir duygu; sanki karatahtaya geri dönmek, sıkıcı bir şeye yeniden başlamak gibi. Phaedrus düşünmek bile istemiyordu artık.

Çevresinde Rigel gibi bir sürü sorun çıkaran kişi bulunduğunu, fakat bunların en kötülerinin ahlâkçı pozu takınanlar olduğunu düşündü. Bedava ahlâk. Kendilerine hiçbir maliyeti olmadan başkalarını düzeltmek için harika yöntemlerle dolu. Ego da var içinde. Bu kişiler ahlâkı, bir başkasını alçaltıp böylece kendilerini daha iyi göstermek için kul-

lanırlar. Hangi ahlâk kuralı olursa olsun fark etmez, dinsel ahlâk, politik ahlâk, ırkçı ahlâk, kapitalist ahlâk, feminist ahlâk, hippi ahlâkı, hepsi aynıdır. Ahlâk kuralları değişir ama kötülük ve egoizm aynı kalır.

Ama sorun, salt kötülüğün bu sabah olanları tümüyle açıklamaya yetmemesiydi. Başka bir şey daha vardı. *Rigel* neden sabahın *o* erken saatinde ahlâkla böyle ilgilensin ki? Bu hiç de mantıklı görünmüyordu. ... Onun gibi bir yelkenci-avukata uygun değildi bu. Bu yüzyıla uygun değildi zaten. Belki 1880'lerde kilise diyakozu bir avukat böyle konuşabilirdi ama bugün değil. Rigel'in dayanak aldığı kutsal görevler, yuva ve aileyle ilgili tüm o saçmalıklar elli yıl önce bitmişti. Rigel'i böyle heyecanlandıran bunlar olamazdı. İnsanlara ahlâk üzerine vaazlar vermek için didinip durmak onun açısından pek anlamlı değildi.... hem de sabahın sekizinde... *tatilde*, Tanrı aşkına.

Üstelik günlerden pazar bile değildi.

Pek garipti bu...

Onu heyecanlandıran başka bir şey vardı. Onun yapmaya çalıştığı, Phaedrus'u cinsel ahlâkın o eski tuzağına düşürmekti. Eğer Phaedrus Lila'nın Nitelikli olduğu yanıtını verse seksin Nitelik olduğunu söylemiş olurdu ki bu doğru değildi. Lila'nın Niteliksiz olduğunu söylese hemen ardından gelecek soru, "Neden onunla yatıyorsun?" olacaktı. Bu, dünyanın en eski suç tuzağı olsa gerekti. Lila'nın peşinden gitmezsen erdem taslayan yaşlı bir namus kumkuması olursun. Eğer onun peşinden gidersen bu kez de kart bir zampara olursun. Ne yaparsan yap suçlusun ve kendinden utanmalısın. Bu tuzak, en azından Âdem'le Havva'dan beri vardı.

Suyun kıyısından yükselen bir kayalığın ardından çıkan geniş bir çayır, yüzyıl başından kalma, Viktoryen tarzda bir konağı kısmen açıkta bırakan bir koruluğa doğru uzanıyordu. Çayırda, dün görmüş olduğu, aynı metruk görüntü -insansızlık- egemendi. Ne ortalıkta oynayan bir çocuk ne de bir hayvan vardı.

Burasının, bu eski Hudson Nehri vadisinin, tıpkı daha önceki gelişlerinde de olduğu gibi, yüz yıldan daha uzun bir zaman önce yapılmış resimlerindeki haline çok benzediğini fark etti. Nehrin kıyıları dik ve ormanlıktı; nehre sakin ve huzurlu bir görünüm veriyordu bu. Her şey uzun zamandır hiç değişmemiş gibi duruyordu. Phaedrus, Erie kanal sistemine girdiğinden beri her şeyin daha eski ve yorgun olduğunu fark etmişti. O duygu şimdi daha da baskındı.

Yüzlerce yıl önce bu kanal sistemi kıtada yolculuk yapmanın tek

yoluydu. Önceleri teknesinin neden daima, vardığı her kentin en eski bölümünde durduğunu merak etmişti Phaedrus; ama sonra ufak teknelerin durdukları yerin, kentlerin ilk kuruldukları yerlere denk düştüğünü fark etti.

Bir zamanlar hızla gelişip önem kazanmış olan bu nehir ve göl limanlarında hüzün vardı şimdi. Demiryollarının üstünlük kazanmasından önce Hudson Nehri ve Erie kanal sistemi Büyük Göller'e ve Batı'ya giden ana ulaşım yoluydu. Şimdi ise ara sıra geçen bir petrol mavnasından başka hemen hemen hiçbir şey yok. Nehir neredeyse terk edilmiş.

Ne zaman Doğu'ya gelse böyle bir hüzne kapılırdı, ama bunun tek nedeni eskilik ve terk edilmişlik değildi. O bir Ortabatılıydı ve çoğu Ortabatılının ülkenin bu kesimine karşı önyargılarını o da paylaşıyordu. Buradaki, her şeyin daha da tabakalanmış halinden hoşlanmıyordu. Zengin daha zengin, yoksul daha yoksul görünmeye başlar burada. Daha da kötüsü her şeyin böyle olması gerektiğini düşünüyor gibidirler. Kararları budur. Bunun değişeceğini gösteren bir belirti de yoktur.

Minnesota ya da Wisconsin gibi bir eyalette yoksul olsanız da, eğer çok çalışır ve gerektiğince temiz yaşarsanız yine de bir gurur duyabilir ve yüzünüz geleceğe dönük durabilirsiniz. Ama burada, New York'ta eğer yoksulsanız yalnızca yoksulsunuzdur. Bu, sizin hiçbir şey olmadığınız anlamına gelir. Gerçekten hiçbir şey değilsinizdir. Eğer zenginseniz gerçekten bir şeysinizdir. Bu olgu bu bölgede olup biten diğer her şeyin yüzde doksan beşini açıklar.

Belki de Kızılderililer konusunda kafa yorduğu için bunu daha çok fark ediyordu. Bu farklılıklardan bazıları salt kentsel-kırsal ayrımından kaynaklanıyordu; çünkü Doğu daha kentseldir. Ama bu farkların bazıları da Avrupa değerlerini yansıtıyordu. Buraya her geldiğinde açıkça hissedebiliyordu; insanlar burada daha biçimsel, daha kişiliksiz ve ... daha *kurnazdı*. Sömürgendi. Avrupalıydı. Ve aşağılıktı üstelik, hem de cimri.

Batı'da, Kızılderililer arasında, şefin kabilenin en yoksul adamı olması hâlâ yaşayan bir espridir. Bir şeye gereksinimi olan herkesin gideceği kişi odur ve Kızılderili yasasına, "Yenidünya cömertliği"ne göre şefin onlara yardım etmesi gerekir. Phaedrus bu nehir boyunca bunu pek göremeyeceğiniz kanısındaydı. Düşünüyordu da, nehir gemilerinde çalışan yabancı bir adam, örneğin Astor malikânesine gelse ve dese ki, "Işığınızı gördüm de bir durup 'merhaba' diyeyim dedim." Bu

yabancı, kapıdaki baş uşağı geçemez. Onun haddini bilmezliği karşısında dehşete kapılırlar. Ama Batı'da olsa, herhalde onu içeriye davet etmek zorunda hissederlerdi kendilerini.

Buralar, yolda ilerledikçe daha kötüleşir. Sonunda New York'a varıncaya dek, zengin gittikçe daha gösterişli olur, yoksul ise gittikçe daha sünepeleşir. Evsiz barksız berduşlar havalandırma mazgalları üzerinde takılırlarken milyarderler limuzinleri ve eskortlarıyla yanlarından geçer gider. Her ikisi de nedense doğal karşılar bu durumu.

Gariptir ki durumun en kötü olduğu yer bu vadidir. Vermont ya da Massachusetts'e girerseniz bu uçurum azalmaya başlar. Phaedrus bunu nasıl açıklayacağını bilmiyordu. Tarihsel bir şeydi belki de.

New England tümüyle farklı yapıda göçmenler tarafından kurulmuştu. Fark buydu. İlk günlerde New England'da tümüyle tek bir büyük WASP* ailesi kalıcı bir şekilde yerleşikti ama bu vadide herkes hareket halindeydi. Hollandalı, İngiliz, Fransız, Alman, İrlandalı - ve bunların ilişkileri genelde düşmancaydı. Bu saldırgan sömürgen atmosfer daha en baştan beri vardı. Belki aynı yoğunlukta sınıf ayrımı, daha da fazlasıyla New England'da da vardı, ama bölgede yaşayanlar aileyi parçalamamak için bunu yumuşatıp gizlediler. Burada ise açıkça gösterdiler. Buradaki "Hudson Şatoları"nın varlık nedeni buydu: Zenginliğin açıkça gösterilmesi.

Belki Rigel'in bu sabahki "ahlâk"ı da Doğu'dandır diye düşündü.

... Ama hayır, değildi. Başka bir şeydi bu. O gerçek bir Doğulu olsaydı bu konuda sessiz kalır ve mesafesini artırırdı. Neden bu işe bulaşmak istedi? Buna mecbur değildi. Kızgındı.

... Ün meselesi belki de.

Ünlü bir kişi olduğunuzda sizi alaşağı etmeye çalışmak bazı kişilerin hoşuna gider ve bu konuda yapabileceğiniz pek fazla bir şey yoktur. Phaedrus tüm yaz boyunca böyle birine hiç rastlamamıştı: Birisi hemen hiç neden yokken birdenbire üstünüze atlayıveriyorsa ünlü bir kişi olduğunuzu düşündükleri içindir. Belki o da böyle bir şeydi. Geçmişte böyle şeyler biraz içkinin içildiği partilerde olurdu. Ama *kahvaltıda* değil.

Herkes üstünüze övgülerle geldiği zaman bu size bir uyarıdır. O zaman, sizle konuşurken sizinle ilgili yanlış bir imaj edinmiş olduklarını

* Beyaz, Anglo-Sakson, Protestan; ABD'de en avantajlı toplumsal kategori. (ç.n.)

fark edersiniz. Rigel de Oswego'da böyleydi, fakat öyle gerilerde kalmıştı ki, Phaedrus bunu unutmuştu.

Bu ün konusu da tümüyle Kızılderili-Avrupalı değerlerin çatışmasıyla ilgili bir fenomendir. İnsanları birden ünlülüğe atıvermek, bol bol övgüye ve servete boğmak ve sonra da değerleri anlaşıldığı anda onları yok etmeye çalışmak garip bir Amerikan fenomenidir. İnsanın önce ayağının dibinde oturur, sonra gırtlağına sarılırlar. Bunun nedeni, sizin aynı zamanda hem bir Avrupalı gibi toplumsal yönden üstün, hem de bir Kızılderili gibi toplumsal yönden eşit olduğunuzun varsayılmasıdır, diye düşündü. Bu amaçların farklı olması bir şeyi değiştirmezdi.

Bunun sonucunda sizin edineceğiniz şey bir gerginlik, bir işadamı gerginliğidir; siz dünyanın en rahat, en çok gülümseyen, en sakin -aynı zamanda da rakibini alt edip ileriye geçmek için kendini yiyip bitiren- adamısınızdır. Herkes kendi çocuğunun okul birincisi olarak kürsüye çıkıp konuşmasını ister ama, hiç kimsenin başkalarından daha iyi olduğu düşünülmez. Sınıfta sonlarda gelen bir çocukta suçluluk duygusu egemendir, içi içini yer ve "Bu haksızlık! Herkes eşittir!" diye düşünür. Sonra ünlü kişi, John Lennon, ona bir fotoğrafını imzalamak için dışarı çıkar. Ünlünün, John Lennon'ın sonu budur.

Bu iş tekin değil. Ünlü olmadıkça bunun tekin olmadığını anlayamazsınız. Sizi, olmak istedikleri şey olduğunuz için severler fakat onların olmadığı bir şey olduğunuz için de sizden nefret ederler. Ünlülerle ilişkide daima bu iki ayrı yüz vardır ve hangisinin görüneceğini asla bilemezsiniz. Rigel'le olan durum buydu. Önceleri gülümsüyordu, çünkü büyük bir adamla konuştuğunu düşünüyordu ve bu onun Avrupalı modelini hoşnut ediyordu. Ama şimdi öfkeli, çünkü büyük adam üstün geliyor, ya da bunun gibi bir şey.

Yaşlı Kızılderililer bu konuya nasıl yaklaşacaklarını bilir. İnsanların isteyebileceği her şeyden kurtulmuştur onlar. Mal mülk edinmezler, kimileri çaputlara sarınarak giyinir. Bu duygularını bastırır, bunlardan vazgeçerler ve aristokratların, eşitlikçilerin, otlakçıların ve suikastçıların onları değersiz görmesini sağlarlar. Bu şekilde, ünlü olmanın eziyetlerini çekmeden çok şey başarırlar.

Tekne bu iş için uygundur. Tekneyle bu eski ve terk edilmiş kanal sisteminden giderseniz insanlarla birebir temelinde, arada ünlülük meselesi olmadan ilişki kurabilirsiniz. Rigel yalnızca bir tesadüftü.

Kamaradan bazı sesler geldi. Phaedrus, bir şey mi boşta kalıp da savruluyor diye düşündü. Sonra yolcusunu hatırladı. Kız herhalde ya giyiniyor ya da başka bir şey yapıyordu.

"Bu teknede yiyecek hiçbir şey yok," diye seslendi Lila.

"Bir yerlerde bir şeyler var," diye yanıtladı.

"Hayır, yok."

Kızın yüzü kapak boşluğundan belirdi. Kavgaya hazır görünüyordu. En iyisi, kahvaltı etmiş olduğunu ona söylememekti.

Kız farklı görünüyordu. Eskisinden kötüydü. Saçları taranmamıştı. Gözleri kızarmış, altlarında çizgiler belirmişti. Dün geceki halinden çok yaşlı görünüyordu.

"Yeterince aramamışsındır," dedi adam. "Buz kutusuna bak."

"Nerede?"

"Direğin yanındaki, halkalı büyük tahta kapak." Kızın yüzü yine kayboldu ve hemen sonra adam, onun bir şeyleri karıştırıp altüst ettiğini gösteren başka birtakım gürültüler duydu.

"En dipte bir şeyler var gibi görünüyor," dedi kız. "Üç kutu tuzlanmış et ve bir kavanoz fıstık ezmesi var. Kavanoz hemen hemen bomboş... Hepsi bu. Ne yumurta, ne domuz pastırması, hiçbir şey yok...."

"Tamam, ama şu anda yoldayız," dedi adam. "Hazır yolumuza uygunken şu akıntıdan yararlanmalıyız, yoksa koca bir günü kaybederiz. Bu gece iyi bir yemek yiyeceğiz."

"*Bu gece mi*?"

"Evet," dedi adam.

Kızın mırıldanmalarını duydu: "Fıstık ezmesiyle tuzlanmış et... Başka hiçbir şeyin yok mu?... Oo, dur bir dakika," dedi kız, "burada yarım paket çikolata var."

Daha sonra kızın "Of!" dediğini duydu.

"Ne oldu?" diye sordu.

"Çikolatada bir tuhaflık var. Tadı bayat.... Kahve durumu nasıl? Kahven var mı?" Sesi yalvarır gibiydi.

"Evet," dedi adam "Yukarı gel dümeni tut da aşağı inip sana kahve yapayım.

Kız kapaktan çıktığında, üzerinde büyük kırmızı harflerle L-O-V-E yazılı, tenini sımsıkı saran beyaz bir tişört giymiş olduğunu gördü adam.

Kız onun bakakaldığını görünce, "Yine yaz giysilerine döndük. Hava bayağı iyi," dedi.

"Dün, böyle olacağını hayatta tahmin edemezdin," dedi adam.

"Ben yarın ne olacağını hiçbir zaman bilmem zaten," diye yanıt verdi kız. "Kahvaltı edeceğimi sanmıştım örneğin."

Kız adamın diğer tarafına geçip oturmak üzere hareket etti. L-O-V-E'ın dört harfi tahrik edici yönlere kaydı.

"Bu teknelerin dümeni nasıl tutulur biliyor musun?" diye sordu adam.

"Elbette," dedi kız.

"Öyleyse şuradaki kırmızı şamandıranın sağ tarafını kerterizle." Kızın görmesini garantilemek için parmağıyla gösterdi. Sonra ayağa kalktı, kaptan köşkünden çıkıp kapağa yöneldi ve aşağı indi.

Kutuların içinde yiyecek bir şeyler aramaya koyuldu, ama bir süre aradıktan sonra kızın haklı olduğunu, teknede hiç yiyecek *bulunmadığını* anladı. Stoklarının böyle kıt olduğunu bilmiyordu. Üçte biri kalmış bir kutu peynirli kraker buldu.

"Peynirli krakerle kahveye ne dersin?" diye sordu.

Yanıt yok.

Bir daha seslendi. "Yanında fıstık ezmesi... bir tür 'Avrupai kahvaltı.'"

Bir süre sonra kız, "Tamam," diye seslendi.

Adam ocağın yalpalığını gevşetti, böylece ocak teknenin dip tarafına indi; sonra bir raftan sobanın gaz ocağını ısıtmak için propan alev makinesini alıp getirdi.

Bu ocak gerçekten başa belaydı. Kapı tokmağı büyüklüğünde saplara iliştirilmiş, iğne şeklinde, incecik vanaları vardı ki bu, tam bir dönüşün tüm mekanizmayı tahrip edeceği anlamına geliyordu.

"En yakın nerede durabiliriz?" diye sordu Lila.

"Duramayız," dedi adam. "Sana söyledim. Durursak akıntının dışına çıkarız ve West Point'i sürüne sürüne geçmek zorunda kalırız." Kızın bu nehrin günde iki kez ters yönde aktığını bildiğinden emin değildi.

"Rigel, Nyack'ta iskele olduğunu söylüyor," diye ekledi, "ve oradan Manhattan'a yelkenle kolayca gidiveririz. O son mesafeyi kısa tutmak istiyorum... Biraz emniyet payı bırakalım... Orada ne olacağı bilinmez."

Propan alev makinesini bir kibritle yakıp alevi gaz ocağının bir ta-

rafına doğru tuttu; gazı buharlaştıracak kadar ısıtması gerekiyordu. Bu ocaklar gazyağını yakamazdı; ancak gazyağı buharını yakabiliyorlardı.

"Richard da orada mı olacak?" diye sordu Lila.

"Nerede?"

"Duracağımız yerde."

"Emin değilim," dedi Phaedrus. "Daha doğrusu, orada olmayacağından eminim."

Ocak propan aleviyle akkor hale gelince Phaedrus kapı tokmağı gibi sapı birazcık çevirdi: Ocağı sıcak mavi bir alev kapladı. Propan alev makinesini kapattı ve kızgın ucu herhangi bir şeye değmeyecek şekilde rafa yerleştirdi. Sonra lavabodan çaydanlığa su doldurup ocağın üstüne koydu.

Lila, "Onu tanıyalı ne kadar oldu?" diye sordu.

"Kimi?"

"Richard'ı."

"Gereğinden fazla oldu," dedi adam.

"Niye öyle diyorsun?"

"Kendi başıma olmayı severim de ondan," dedi adam.

"Sen de yalnızlığı seviyorsun, öyle mi?" dedi Lila. "Tıpkı benim gibi."

Merdivenin yarısına kadar çıkıp kız yerinde mi diye baktı. Her şey yolundaydı.

"Sırf kendine ait böyle bir teknen olması güzel bir şey olsa gerek," dedi kız. "Kimse sana karışamaz. Hep gezer dursun."

"Evet," dedi adam. İlk kez kızın gülümsediğini gördü. "Kahvaltı için üzgünüm," dedi. "Bizim bulunduğumuz, çalışan bir iskeleydi. Vincin dibindeydik. Vincin çalışabilmesi için çıkmak zorundaydık."

Kahve hazır olunca yukarı taşıdı, onun yanına oturdu ve dümeni aldı.

"Bu hoşuma gitti," dedi Lila. "Bulunduğum son tekne çok kalabalıktı. Herkes bir başkasının ayağına dolaşıyordu."

"Burada böyle bir sorun yok" dedi adam.

"Sen hep teknede tek başına mı yolculuk edersin?" diye sordu kız.

"Bazen tek başıma, bazen arkadaşlarla."

"Evlisin, değil mi?"

"Ayrıldım."

"Biliyordum," dedi Lila. "Çok da olmadı üstelik."

"Nereden biliyorsun bunu?"

"Çünkü bu teknede hiç yiyecek yok. Gerçek bekârlar daima yemek yaparlar. Buz kutularında yalnızca tuzlanmış et yoktur."

"Nyack'a vardığımızda kasabadaki en büyük bifteği yiyeceğiz," dedi adam.

"Nyack neresi?"

"Manhattan'dan az önce, New Jersey tarafında. Oradan sonra yalnızca birkaç mil var."

"İyi," dedi kız.

"New York'ta çok tanıdığın var mı?"

"Evet," dedi kız. "Çok var."

"Daha önce gittin mi oraya?"

"Evet."

"Ne yapmaya?"

Kız ona bir saniye baktı. "Çalışmaya."

"Nerede?"

"Bir sürü işte."

"Ne yaptın?"

"Sekreterlik," dedi kız.

"Oo," dedi adam.

Konuşmayı da burada kesti. Kızın daktilo yazması hakkında anlatacaklarını dinlemek istemiyordu.

Başka bir konu düşünmeye çalıştı. Yüzeysel konuşmada hiç iyi değildi. Hiçbir zaman hem de. Dusenberry olmalıydı burada. Durum yine Kızılderili kampındaki gibi oluyordu.

"New York'u seviyor musun?" diye sordu adam.

"Evet."

"Neden?"

"İnsanlar çok içten."

Alay mı ediyordu? Ama hayır, yüz ifadesi öyle değildi. Yüzü anlamsızdı. New York'ta hiç bulunmamış olması gibi.

"Nerede oturuyorsun?" diye sordu.

"West Forties," dedi kız.

Kızın söze devam etmesini bekledi, ama devam etmedi.

Anlaşılan hepsi buydu. Gerçek bir geveze. Bu kız Kızılderililerden de *beterdi.*

Dün geceden bu yana büyük değişim. Bugün aydınlanma yok, herhangi bir şeye bakmaksızın hep ileriye dönük, donuk bir yüz var sadece.

Kızı bir süre seyretti.

Ama bu kesinlikle kötülük dolu bir yüz değildi. Düşük nitelikli değildi. Güzel görmek isterseniz güzel görebilirdiniz.

Kızın başı geniş, diye düşündü. Brakisefal derdi bir fiziksel antropolog buna. Bir Sakson başı, muhtemelen, isminden yola çıkarak. Halktan birinin başı, bir Ortaçağ çiftçisinin başı; dayağa elverişli, alt dudağı kıvrılmaya hazır. Ama şeytanca değil.

Ama gözler başka yerdendi nedense. Yüzü, vücudu, konuşma ve hareket tarzı hep güçlü ve her şeye hazırdı, fakat o gözler, doğrudan size baktığında bambaşka bir şeydi; kuyunun dibinden yukarıya bakan korkmuş bir çocuğun gözleri gibiydi sanki. Hiç uymuyordu yüzüne.

Güzel bir vadiydi geçtikleri, görmeye değer bir vadiydi, hava harikaydı; ama kız bunlara dikkat bile etmiyordu. Öncelikle kızın neden tekne yolculuğuna çıktığını merak etti. İlk teknedeki insanlardan koptuğuna üzülüyor diye düşündü, fakat bu konuya girmek istemiyordu.

"Richard Rigel'le iyi geçinir misin?" diye sordu.

Kız biraz irkilmiş görünüyordu. "Onunla geçinmediğimi nereden çıkardın?" dedi.

"Dün gece sen bara ilk kez girdiğinde o sana kapıyı kapatmanı söyledi, hatırlıyor musun? Sen de kapıyı çarptın ve 'Oldu mu?' dedin, ben de sizin tanıştığınız ve birbirinize kızgın olduğunuz izlenimini edindim."

"Onu tanırım," dedi Lila. "Ortak tanıdıklarımız var."

"Peki, neden sana kızgındı?"

"Bana kızgın falan değil. Yalnızca konuşması öyle."

"Neden?"

"Bilmiyorum" dedi kız.

Daha sonra da "Onun saati saatine hiç uymaz. Bir an çok dostanedir, sonra hemen öyle davranıverir. Böyledir işte," dedi.

Rigel hakkında bu kadar çok şey bilmesi için onu çok iyi tanıyor olması gerekir, diye düşündü Phaedrus. Belli ki kız her şeyi anlatmamıştı, ama söyledikleri kesinlikle doğruya benziyordu. Rigel'in bu sabahki saldırısını, Phaedrus'un hiç aklına gelmeyen bir tarzda açıklıyordu. Rigel huysuz ve Don Kişot'vari biriydi ve insanlara hiçbir açıklaması olmadan saldırırdı.

Ama Phaedrus'un içinde bir şey bu açıklamayı kabul etmiyordu. Daha iyi bir açıklama vardı. Henüz onu duymamıştı. Tüm bunlar neden Rigel'in bu kıza saldırdığını ve kızın neden onu korur gibi görün-

düğünü açıklamıyordu. Genellikle, bir insan diğerinden nefret ederse bu duygu karşılıklıdır.

"Rigel Rochester'da nasıl tanınır?" diye sordu adam.

"Nasıl yani?" dedi Lila.

"İnsanlar onu sever mi?"

"Evet popülerdir," dedi Lila.

"Huysuz olduğu ve kendisine hiçbir şey yapmamış kişilere tavır aldığı halde mi?"

Lila kaşlarını çattı.

"Onun çok 'ahlâklı' biri olduğunu söyleyebilir misin?" diye devam etti Phaedrus.

"Yo, özellikle öyle değil," dedi Lila. "Diğer herkes gibi." Kız gerçekten sıkılmış görünüyordu. "Neden soruyorsun bu soruları? Neden *kendisine* sormuyorsun? O senin arkadaşın, öyle değil mi?"

Phaedrus yanıtladı: "Bu sabah bana korkunç derecede kibirli, ahlâkçı ve vaaz verircesine davrandı, ben de eğer sen onu tanıyorsan bunun nedenini bana açıklayabilirsin diye düşündüm."

"Richard mı?"

"Dün gece seninle birlikte olmama karşı çıkıyor gibiydi."

"Ne zaman konuştun onunla?"

"Bu sabah. Tekneler açılmadan önce bir süre konuştuk."

"Benim ne yapacağım onu ilgilendirmez," dedi Lila.

"Peki neden böyle yaygara yapıyor?"

"Sana söyledim ya, ara sıra böyle yapar. Ne yapacağı belli olmaz onun. Ayrıca, başkalarının işine karışmayı sever."

"Ama sen onun özellikle ahlâkçı olmadığını söyledin. Neden ahlâkla uğraşıp durdu peki?"

"Bilmiyorum. Annesinden almış. O her özelliğini annesinden almış. Ara sıra böyle konuşur. Ama aslında kötü bir niyeti yoktur. Huysuzdur sadece."

"Peki, ama..."

Lila'nın mavi gözlerinde gerçekten öfkeli bir bakış belirdi. "Neden onun hakkında bu kadar çok şey öğrenmek istiyorsun?" dedi. "Onunla ilgili bir şeyler elde etmeye çalışıyorsun herhalde. Senin sorularından hoşlanmadım. Bunları duymak istemiyorum. Onu senin arkadaşın sanmıştım."

Kızın çenesi sımsıkı kapandı ve yanak kasları gerildi. Adamdan uzağa dönerek küpeştenin ötesine, akıp geçen sulara dikti gözlerini. Kı-

yı boyunda, muhtemelen Albany'ye giden bir tren belirdi. Yanlarından geçerken bir gürleme duyuldu ve kuzeye doğru kaybolup gitti. Burada tren rayları olduğundan haberi bile yoktu Phaedrus'un.

Başka nelerden haberi yoktu? Daha birçok şeyden haberi olmadığı duygusuna kapılmıştı. "Sırlar," demişti Rigel. Yasak şeyler. Şu anda başlayan, Atlas Okyanusu kıyılarıydı: Tümüyle bambaşka bir kültür.

Kıyıdan geride Phaedrus'un daha önce dikkatini çekenlere benzeyen bir konak vardı. Gri taştan yapılmıştı, öylesine kasvetli ve bunaltıcıydı ki, büyük bir tarihsel trajedinin dekoru gibi duruyordu. Doğu'nun hırsız baronlarından biri daha, diye düşündü Phaedrus. Yahut onun torunlarından... ya da belki alacaklılarından biri.

Konağı bir süre inceledi. Koskoca bir çayırın gerisine çekilmişti. Her şey yerli yerindeydi. Tüm yapraklar tırmıkla toplanmış ve çimler biçilmişti. Ağaçlar bile dikkatle sıralanmış ve budanmıştı. Tüm yaşamını sabırla bu işe harcamış, itaatkâr bir bahçıvanın işine benziyordu bu.

Lila kalktı ve yıkanmak istediğini söyledi. Kızgın görünüyordu, ama Phaedrus bu konuda ne yapması gerektiğini pek bilmiyordu. Yıkanacağı suyu nasıl pompalayacağını anlattı ona ve kız peynirli kraker tabağıyla fincanını alıp kapak boşluğuna girdi.

Merdivenin yarısına dek inince döndü ve "Fincanını ver, yıkayacağım," dedi. Yüzü ifadesizdi. Adam fincanını verdi ve sonra kız gözden kayboldu.

***

Tekne uzaklaştıkça ağaçların ardından yükselen konağa bakmaya devam etti yine. Koskocaman, gri ve eski görünümlü ve biraz da ürkütücüydü. Ruha egemen olmasını biliyorlardı gerçekten.

Daha iyi görmek için dürbünü aldı. Kıyıda, küçük bir meşe koruluğundaki ağaçların altında, beyaz bir masanın çevresine dizilmiş beyaz boyalı sandalyeler vardı. Süslü kıvrımlı biçimlerinden, bunların bezemeli demirdökümden yapılmış olduğunu tahmin etti. Bunlarda, buraların tüm ruhunu yansıtan bir şey vardı. Katı, soğuk ve rahatsız. Viktoryen ruhtu bu: Yaşama karşı tüm yaklaşımları buydu. "Nitelik" derlerdi ona. Avrupa niteliği. Statü ve protokolle dolu.

Rigel'in bu sabahki vaazında da aynı duygu vardı. Ahlâk üzerine o vaazla, bu konakları yaratan şey aynı toplumsal modeldi. Yalnızca Do-

ğulu değildi bu, Viktoryen tarzdı. Phaedrus bu etken üzerinde pek fazla düşünmemişti ama bu konaklar, çayırlar ve demirdöküm mobilyalar bunu kesinleştiriyordu.

Mezun olduğu okuldaki öğretmeni, beyaz saçlı Profesör Alice Tyler'ı hatırladı; Viktoryen tarz üzerine ilk dersinin başında, "Bu, Amerikan tarihinin, öğretmekten en *nefret* ettiğim bölümüdür," demişti kadın. Neden diye sorulduğunda da "Çok sıkıcı," demişti.

Amerika'daki Viktoryenler, demişti, birdenbire edindikleri serveti ve gücü nerede kullanacakları konusunda ilkeleri olmayan yeni zenginlerdi. Sıkıcı yönleri, çirkin kabalıklarıydı: Kendini idare eden kuralları kendisine yetersiz kalmış birinin kabalığı.

Parayı nasıl kullanacaklarını bilmiyorlardı. Sorun buydu. Bunun bir nedeni de kısmen İç Savaş sonrası sanayi devrimiydi. Çelikten, keresteden, sığırdan, makinelerden, demiryolundan ve toprak üzerinden büyük servetler kazanılıyordu. Nereye baksanız yeni icatların daha önce hiçbir şeyin olmadığı yerlerde servetler yarattığını görüyordunuz. Avrupa'dan ucuz işgücü akıyordu. Ne gelir vergisi ne de toplumsal yasalar servetin paylaşılmasını sağlayan bir zorlama getirebildi.

Serveti elde etmek için onca kapışıp çabaladıktan sonra geri veremezlerdi artık. Böylece her şey birbirine karışıp sarmallanmış bir hale geldi.

"Sarmallanmış" iyi bir sözcük. Onların süslemeli ahşap işlerinin kıvrımları ve kumaşlarının şal desenleri gibi kendi içine kıvrılıyor. Victoria döneminin sakallı erkekleri. Uzun kıvrımlı giysiler içinde Victoria dönemi kadınları. Ağaçlar arasında dolaşırlarken geliyordu onlar gözünün önüne. Katı ve sıkıcı. Sırf pozdu hepsi.

Çocukluğunda ona nazik davranmış bazı yaşlı Viktoryenleri hatırladı. Onu huzursuz eden bir nezaketti bu. Onu düzeltmeye çalışıyorlardı. Onların ilgisinden yarar sağlayacağı umuluyordu. Viktoryenler kendilerini hep önemli görürlerdi ve hepsinden önemli gördükleri de kendi ahlâk kuralları yahut "erdem" demeyi sevdikleri şeydi. Victoria dönemi aristokratları niteliğin ne olduğunu *bilir* ve bunu, yetişme konusunda kendileri kadar şanslı olmayan kişiler için çok dikkatle tanımlarlardı.

Onların bu sabah kahvaltıda Rigel'in ardında durup, söylediği her sözü onayladıkları geldi gözünün önüne. Bunu yaparlardı da. Rigel'in savunduğu üstünlük tam da onların takınacağı bir tavırdı.

Bunun aynısını bir Avrupa ülkesinin, tercihen de İngiltere ya da Al-

manya'nın kralıymışsınız gibi davranarak yapabilirsiniz. Uyruğunuzdaki kişiler size sadık ve muhtaçtır. Kendi "yaşam görevi"nize saygı göstermelisiniz. Sizin içinizdeki kişisel duyguları uluorta açığa vurmanıza izin verilmez. Yaşamdaki Viktoryen amacınız bu pozu takınmak ve sürdürmektir.

Viktoryenlerin işkence çekmiş çocukları, onların ahlâkını sık sık "Püritenizm" olarak nitelendirirler fakat aslında bu, Püritenlere iftiradır. Püritenler asla Viktoryenler gibi rüküş, sahte ve süslü tavuskuşları değillerdi. Püritenlerin ahlâk kuralları, evleri ve giysileri gibi sade ve gösterişten uzaktı. Onların belli bir güzelliği de vardı; çünkü Püritenler en azından ilk dönemlerinde buna gerçekten inanıyordu.

Viktoryenler ahlâk konusunda Püritenlerden değil, aynı çağdaki Avrupa'dan esinlenmişlerdi. Onlar en yüksek İngiliz ahlâk standartlarını izlediklerini sanıyorlardı, ama göz önüne aldıkları İngiliz ahlâkı Shakespeare'in kabul edeceği bir şey değildi. Bu ahlâk, kraliçe Victoria'nın kendisi gibi, İngiliz olmaktan çok Alman romantik geleneğinden gelmeydi.

Onların stilinin özü kendini beğenmişlik pozuydu. Bu konakların takındığı poz da budur - kuleler, gösterişli süsler ve bezemeli demirdöküm. Aynı şeyi korseler ve eteklerin kalça kısmına konan desteklerle kendi bedenlerine de uyguladılar. Aynı şeyi masada, konuşmada, duruşta, uyulması olanaksız kurallarla ve cinsel baskıyla tüm toplumsal ve ruhsal yaşamlarına da uyguladılar. Onların tabloları bunu kusursuz bir şekilde yakalamıştı - antik Yunan sütunları çevresinde, antik Yunan giysilerine bürünmüş, ifadesiz, düşüncesiz, ciltleri kaymak gibi kadınlar, herhalde çok yüce ve saf oldukları için kimsenin farkına varmadığı sarkmış bir göğüs dışında, kusursuz bir form ve duruşla oturuyorlar.

Ve buna "nitelik" dediler.

Onlar için poz, nitelik *idi*. Nitelik toplumsal korse, bezemeli demirdökümdü. Bu görgü kuralları, bencillik ve insan terbiyesinin baskılanması "niteliği"ydi. Viktoryenler ahlâkçı olduğunda acıma denen şey ortadan kalkardı. Toplumsal yönden uygun bulduklarını onaylar, bulmadıklarını ya baskı altına alır ya da görmezden gelirlerdi.

Tüm zamanlar için "Gerçek", "Erdem" ve "Nitelik" kavramlarının ne olduğunun saptanmasından sonra, Viktoryenlerin ve sonraki Edward döneminde onları izleyenlerin bütün bir genç kuşağını bu idealler uğruna I. Dünya Savaşı siperlerine göndermeleriyle bu dönem sona erdi. Ve o gençleri katlettiler. Bir hiç uğruna hem de. O savaş Vic-

toria dönemi ahlâki bencilliğinin doğal bir sonucuydu. Bu savaş bittiğinde kurtulan çocuklar Charlie Chaplin'in komedilerindeki ipek şapkalı, çok şık giysili, burnu havada yaşlılara gülmekten hiç bıkmadılar. Yirmili yılların gençleri Hemingway, Dos Passos ve Fitzgerald okudular, kaçak cin içtiler, geceleri tango yaptılar, hızlı spor arabalar sürdüler, yasak aşklar yaşadılar, kendilerine "kayıp kuşak" dediler ve onlara Viktoryen ahlâkı yeniden hatırlatan her şeyi kesinlikle reddettiler.

Bezemeli demirdöküm. Balyozla vursanız eğilmez. Çirkin, kaba parçalara ayrılır yalnızca. Bu yüzyılın entelektüel toplumsal reformları o Viktoryenleri paramparça etti. Artık onlardan geriye kalan yegâne şey, o bezemeli demirdöküm yaşam tarzının bu konaklar gibi acayip yerlerde ve Rigel'in bu sabahki konuşmasında ortaya çıkan çirkin parçalarıdır.

Dünyayı o tumturaklı ahlâk kurallarıyla sonsuza dek düzeltmek yerine tam tersini yaptılar: Dünyaya, hâlâ içinde yaşadığımız bir ahlâki boşluk bıraktılar. Rigel de bu boşluğun içinde. Ahlâk üzerine o kahvaltı hitabetine başlarsa maval okur yalnızca. Ne hakkında konuştuğunu bilmez. Bir Viktoryene öykünmeye çalışır sadece, çünkü bunun iyi göründüğünü sanır.

Phaedrus Rigel'e, onun sorusunun çok zor olduğunu, bu yüzden de soruyu yanıtlayamayacağını söylemişti; ama sorunun yanıtlanamayacağı anlamına gelmezdi bu. Yanıtlanabilirdi ama doğrudan yanıtlarla değil. Zekice, on ikiden vuran yanıtlar, içinde yaşadığınız kültürden gelmelidir ve içinde yaşadığınız kültürün Rigel'e çabucak verilecek bir yanıtı yoktur. Onu yanıtlamak için bu kültürde ahlâkla ifade edilen şeyin temel anlamına geri dönmeniz gerekir, ama bu kültürde ahlâkın hiçbir temel anlamı yoktur. Yalnızca eski geleneksel, sosyal ve dinsel anlamlar vardır ve bunların hiçbir gerçek entelektüel temeli yoktur. Yalnızca gelenektir bunlar.

Tüm bunların Phaedrus'a böylesine sıkıcı gelmesinin nedeni buydu. Gerisin geriye, başlangıca. Gitmesi gereken yer orasıydı.

Çünkü Nitelik, *ahlâkın ta kendisidir*. Kesinkes böyledir. İkisi *özdeştir*. Ve eğer Nitelik dünyanın temel gerçeğiyse, o halde bu, ahlâkın da dünyanın temel gerçeği olduğu anlamına gelir. Dünya, temelde bir ahlâk düzenidir. Ama ne Rigel'in hatta ne de pozcu Viktoryenlerin, en çılgınca düşlerinde bile düşünebilecekleri ya da duyabilecekleri bir ahlâk düzenidir bu.

VIII

Dünyanın yalnızca ahlâki değerlerden oluştuğu düşüncesi ilk başta imkânsız gelir. Çünkü yalnızca nesnelerin gerçek olacağı varsayılır. "Niteliğin" yalnızca, nesneler hakkında ne düşündüğümüzü anlatan muğlak bir uç sözcük olduğu varsayılır. Niteliğin nesneleri yaratabileceği düşüncesi tümüyle yanlışmış gibi gelir. Ama biz özneleri ve nesneleri, gözlerimizdeki merceklerin onları beynimize baş aşağı göndermesine karşın düzgün görmemizi sağlayan nedenin aynısından ötürü birer gerçek olarak görürüz. Belirli bazı yorumlama modellerine öylesine alışmışızdır ki başka modellerin varlığını unuturuz.

Phaedrus, her şeyi baş aşağı ve tersine gösteren özel gözlüklerle yapılmış bir deney hakkında okuduklarını hatırladı. Deneklerin beyni bu duruma hemen uyum sağlamış ve dünyayı yine "normal" görmeye

başlamışlardı. Birkaç hafta sonra gözlükler çıkarıldığında denekler yine her şeyi baş aşağı görmüş ve daha önceleri kesin doğru olarak belledikleri görme biçimini yeniden öğrenmek zorunda kalmışlardı.

Özneler ve nesneler için de aynı şey geçerlidir. İçinde yaşadığımız kültür bize deneyimlerimizi yorumlayacağımız entelektüel gözlükler verir ve öznelerle nesnelerin öncelikliliği kavramı bu gözlüklerin yapısında vardır. Eğer birisi baktığı şeyleri biraz farklı bir gözlükle görür ya da maazallah gözlüklerini çıkarırsa, gözlüklerini takmaya devam edenlerin doğal eğilimi, o kişinin söylediklerini gerçekten delilik olmasa da garip diye nitelendirmektir.

Fakat o kişi deli değildir. Nesneleri değerlerin yarattığı fikri, siz ona alıştıkça daha az garip gelmeye başlar. Öte yandan, modern fizik gittikçe daha garip görünür ve bu garipliğin artacağını gösteren belirtiler ortaya çıkar. Ama her iki olayda da, gariplik gerçeğin sınanması değildir. Einstein'ın dediği gibi, sağduyu -tuhaf olmama- on sekiz yaşından önce kazanılmış bir önyargılar yığınından ibarettir. Gerçeği sınama yöntemleri mantıksal tutarlılık, deneyimle doğrulanma ve kolayca açıklanabilirliktir. Nitelik Metafiziği bunları karşılar.

Nitelik Metafiziği, ampirisizm denen şeyi onaylar. İnsanların tüm meşru bilgilerinin duyulardan ya da duyuların sağladığı şeyler üzerinde düşünmekten kaynaklandığını savunur. Ampirisistlerin çoğu düşünceyle, otoriteyle, gelenekle ya da salt teorik mantık yürütmeyle elde edilen bilgilerin geçerliliğini kabul etmezler. Sanat, ahlâk, din ve metafizik gibi alanları gerçekliği doğrulanamaz sayarlar. Nitelik Metafiziği ise sanata, ahlâka ve hatta dinsel mistisizme ait değerlerin gerçekliğinin doğrulanabilir olduğunu ve bunların geçmişte ampirik nedenlerle değil, metafizik nedenlerle dışlandığını söylemesiyle ampirisizmden ayrılır. Bu değerler, tüm evrenin öznelerle nesnelerden oluştuğu ve özne ya da nesne olarak sınıflanamayan bir şeyin gerçek olmadığı yolundaki metafizik varsayım yüzünden dışlanmışlardır. Bu varsayımın hiçbir ampirik kanıtı yoktur. Bu, yalnızca bir varsayımdır.

Bu, insanların ortak deneyimlerine çok çirkin bir şekilde karşı duran bir varsayımdır. Sıcak bir sobanın üzerine oturmayla elde edilebilen düşük değerin nesnel olmadığı ve hatta öznel de olmadığı halde bir deneyim olduğu açıktır. Düşük değer önce gelir, soba, ısı ve acı gibi şeyleri içeren öznel düşünceler ise sonra. Değer, düşünceyi akla getiren gerçektir.

Fizikte, başka şeylerden ayırt edilemeyen bir şeyin var olmadığı

şeklinde bir ilke vardır. Nitelik Metafiziği buna ikinci bir ilkeyi daha ekler: Değeri olmayan bir şey başka şeylerden ayırt edilemez. Sonunda, bu ikisini birleştirirsek, *değeri olmayan bir şey var olamaz.* Nesne, değeri yaratmış değildir. Değer nesneyi yaratmıştır. Değerin deneyimin ön cephesi olduğu görülürse burada ampirisistler için bir sorun kalmaz. Nitelik Metafiziği, ampirisistlerin, deneyimin tüm gerçeğin başlangıç noktası olduğu inancını tümüyle tekrarlar. Tek sorun, kendisine ampirisizm diyen özne-nesne metafiziğiyle ilgilidir.

Bu durumda, Nitelik Metafiziği'nin amacı tüm özne-nesne düşüncesini çöpe atmakmış gibi görünürse de bu doğru değildir. Özne-nesne metafiziğinin tersine, Nitelik Metafiziği kendine özgü, tek bir gerçekte diretmez. Eğer öznelerle nesnelerin son gerçek olduğunda diretilirse o zaman bizim ancak -"nesnel" dünyaya tekabül eden- tek bir yapı kurmamıza izin verilmiş demektir ve diğer yapılar gerçekdışıdır. Ama Nitelik yahut üstünlük son gerçek olarak görülürse birden fazla gerçekliğin var olması mümkün hale gelir. O zaman kesin "Gerçek" aranmaz. Bunun yerine her şeyin en yüksek nitelikli açıklaması, eğer geçmiş geleceğe yol gösterecekse bu açıklamanın geçici, daha iyisi gelinceye dek yararlı kabul edilmesi gerektiği bilinerek aranır. Bu durumda, entelektüel gerçekler bir sanat galerisindeki tabloları inceler gibi, hangisinin "gerçek" tablo olduğunu bulmaya çalışarak değil, onlardan sadece zevk alarak ve değeri olan şeyleri edinerek incelenebilir. Pek çok entelektüel gerçeklik vardır ve biz bunların kimisini ötekilerden daha nitelikli olarak algılayabiliriz; ama bunu böyle yapmamız kısmen tarihimizin ve o anda geçerli olan değer biçimlerimizin sonucudur.

Ya da başka bir benzetmeyi kullanırsak, Nitelik Metafiziği'nin yanlış, özne-nesne metafiziğinin doğru olduğunu söylemek dik açılı koordinatların doğru, kutup koordinatlarının yanlış olduğunu söylemek gibidir. Kuzey kutbunu merkez alan bir harita ilk başta şaşırtıcı gelir ama her santimi bir Mercator haritası kadar doğrudur. Kuzey kutbunda kullanabileceğiniz tek harita budur.

Bunların ikisi de gerçeği yorumlamanın entelektüel biçimlerinden başka bir şey değildir ve dik açılı koordinatların bazı durumlarda daha iyi, daha basit bir açıklama sağladığı söylenebilir yalnızca.

Nitelik Metafiziği dünyayı yorumlamada özne-nesne metafiziğinden daha iyi koordinatlar sunar, çünkü daha geniş kapsamlıdır. Dünyanın daha büyük bölümünü ve daha iyi bir şekilde açıklar. Nitelik Metafiziği özne-nesne ilişkilerine iyi bir açıklama getirir; ama Phaed-

rus'un antropolojide gördüğü gibi, özne-nesne metafiziğinin değerler hakkındaki açıklaması on para etmez. Değerleri açıklamaya çalıştığında, inandırıcı olmayan, psikoloji üzerine anlaşılmaz gevelemelerden oluşan bir laf salatası çıkar ortaya hep.

Yıllardır okuduklarımıza göre, değerlerin beynin "daha aşağı" merkezlerindeki bir yerden çıktığı sanılıyordu. Bu merkez hiçbir zaman kesin olarak bulunamadı. Bu değerlere sahip olma mekanizması hiç bilinemedi. Hiçbir insanın bu bölgesine müdahale edilerek değerlerine bir şey eklenemedi ya da değerlerde bir değişimin sonucunda bu bölgede bir değişim gözlenemedi. Beynin bu bölgesi uyuşturulsa ya da lobotomi operasyonuyla çıkarılsa kişinin tüm kararları "değerlerden arınacağı" için daha iyi bir bilim adamı olacağı yolunda hiçbir kanıt ortaya sürülemedi. Sonuçta bize, değerler, eğer varsalar da orada kalmalı dendi; başka nerede olacaklardı ki?

Bilim tarihinden haberdar olanlar burada, çıkarsamayla varılmış ve hiçbir zaman mikroskopta ya da başka bir yerde gösterilememiş diğer bilimsel varlıklardan *phlogiston*'un* tatlı kokusunu ve ışık veren eterin ılık parlaklığını fark edeceklerdir. Çıkarsamayla türetilmiş varlıklar yıllardır varsa ve kimse bunları bulamıyorsa bu, çıkarsamaların yanlış önermelerden yapıldığını, çıkarsamaların kaynaklandığı ana teorinin temelden bazı yanlışlarının olduğunu gösteren bir işarettir.

Ampirisistlerin geçmişte değer yargılarından kaçınmasının gerçek nedeni, değerlerin deneyimle sınanamaması değil de, onları bu saçma beyin bölgesine uydurmaya kalkıştığınızda, gerilerde bir yerde yoldan ayrılmış olduğunuzu söyleyen bir duyguya kapılmanız ve o konuyu tümüyle bırakıp daha çok geleceği olan başka bir şeyi düşünmek istemenizdir.

Bu değerleri maddeye dayanarak açıklamak, büyük bir kabı daha küçük bir kabın içine sığdırmaya çalışmak gibidir. Değerler maddenin alt türleri değildir. Madde, değerin bir alt türüdür. Bu içerme işlemini tersine çevirir ve maddeyi değerlere dayanarak açıklarsanız muamma ortadan kalkar: Madde "inorganik değerlerin kararlı bir biçimi"dir. O zaman sorun ortadan kalkar. Nesneler dünyasıyla değerler dünyası birleşir.

* Phlogiston: Simyacıların yanma olayının esası olarak kabul ettikleri uçucu madde. (ç.n.)

Alışılmış özne-nesne metafiziğinin değerleri açıklamadaki yetersizliği, Phaedrus'un "ornitorenk" adını verdiği örnekte kendini gösterir. İlk zoologlar yavrularını emziren hayvanları memeliler, yumurtlayanları ise sürüngenler olarak sınıflandırmışlardı. Sonra Avustralya'da, tam bir sürüngen gibi yumurtlayan ve sonra yumurtadan çıkan yavrularını tam bir memeli gibi emziren, ördek gagalı ornitorenk keşfedildi.

Keşif tam bir sansasyon yarattı. "Ne bilmecedir bu!" diye bağırıldı. Ne muamma! Ne müthiş bir doğa harikası! On sekizinci yüzyılın sonlarında ilk doldurulmuş örnekler Avustralya'dan İngiltere'ye ulaştığında, farklı hayvanların parçalarının birleştirilmesiyle oluşturulmuş sahte bir şey oldukları sanıldı. Bugün bile hâlâ, doğayla ilgili dergilerde bazen "Doğada neden böyle bir paradoks var?" diye soran makalelere rastlanır.

Bunun yanıtı: Paradoks falan yok. Ornitorenk hiç de paradoks olacak bir şey yapmış değil. Onun herhangi bir sorunu yok. Ornitorenkler, gelip de onları illegal ilan edecek zoologlar daha var olmadan milyonlarca yıl öncesinden beri yumurtluyor ve yavrularını emziriyorlar. Asıl muamma, asıl bilmece, bunca olgun, nesnel, bilim eğitimi almış gözlemcilerin, kendi ahmaklıklarını nasıl olup da hiçbir şeyden habersiz, zavallı bir ornitorenke yükleyebilmesindedir.

Zoologlar sorunlarının üzerini örtebilmek için bir yama bulmak zorundaydı. Ornitorenkle dikenli karıncayiyeni içeren yeni bir takımı, monotremata'yı yarattılar; hepsi bu. Bu hayvanlar iki kişiden oluşan bir ulus gibiydi.

Dünyanın özne-nesne sınıflamasında Nitelik, ornitorenkle aynı durumdadır. Bu işin uzmanları onu sınıflayamadıkları için, onda bir yanlışlık olduğunu iddia etmişlerdir. Var olan tek ornitorenk de Nitelik değildir. Özne-nesne metafiziği, kocaman, güçlü, canavar ornitorenk sürüleriyle tanımlanır. Özgür iradeye karşılık determinizm, düşüncenin maddeyle ilişkisi, maddenin atom altı düzeyde kesintiye uğraması, evrenin ve barındırdığı yaşamın görünürdeki amaçsızlığı gibi sorunların hepsi özne-nesne metafiziğinin yarattığı canavar ornitorenklerdir. Batı felsefesi, özne-nesne metafiziğini merkez aldığında neredeyse bir "ornitorenk anatomisi" olarak *tanımlanabilir*. Felsefi manzaranın değişmez parçaları gibi duran bu yaratıklar iyi bir Nitelik Metafiziği uygulandığında sihirli bir şekilde yok olur.

Dünya bize, hepsinin bir şekilde birbirine uyacağını düşünmekten hoşlandığımız, ama gerçekte birbirine asla uymayan yap-boz parçala-

rının sonsuz bir akışı gibi gelir. Ornitorenk gibi uymayan parçalar hep vardır ve biz bunları görmezden gelebilir ya da bunlara aptalca açıklamalar getirebiliriz; ya da tüm yap-bozu parçalayıp onu birleştirmenin daha çok parçayı içeren diğer yöntemlerini deneyebiliriz. Özne-nesne açıklamalı evrenin tüm şekilsiz, uyumsuz yapıları parçalanır ve bunlar değer merkezli metafizikte yeniden bir araya getirilirse, öksüz kalmış her tür parça daha önce hiç uymadığı kadar güzel bir şekilde birbirine uyuverir.

***

Nitelik Metafiziği'nce ele alınan, neredeyse bu "değer" ornitorenki kadar büyük bir başka ornitorenk de "bilimsel gerçek" ornitorenkidir. Birçok insanı uzun süredir rahatsız etmiş, çok büyük bir canavardır bu. Yüz yıl önce, "Neden bilimce en makbul gerçek, hiçbir küçük çocuğun anlaması beklenemeyecek olanıdır?" diye soran matematikçi ve gökbilimci Henri Poincaré tarafından teşhis edilmiştir.

Gerçek, dünyadaki ancak bir avuç, en ileri fizikçinin anlayabileceği bir şey olmak *zorunda mıdır*? En azından, insanların çoğunun onu anlaması gerekir. Gerçek yalnızca, kullanmak için üniversite düzeyinde matematik bilgisi gerektiren sembollerle mi ifade edilmek zorundadır? Gerçek, yeni bilimsel teoriler formüle edildikçe yıldan yıla *değişecek* bir şey olmak zorunda mıdır? Farklı fizik ekollerinin, hiçbiri kesin çözüme varmaksızın yıllarca üzerinde *kavga* edecekleri bir şey mi olmalıdır gerçek? Eğer öyleyse, bir insanı "gerçeği anlayamıyor" diye yaşam boyu bir akıl hastanesinde yargısız, jürisiz, şartsız alıkoymak ne kadar adaletlidir? Dünyanın bir avuç, en ileri fizikçisinin bu kriterle yaşam boyu kilit altında tutulması gerekmez mi? Bu durumda kim deli, kim akıllıdır?

Değer merkezli bir Nitelik Metafiziği'nde bu "bilimsel gerçek" ornitorenki kaybolur. Aslında değer olan gerçek, her çocuk tarafından anlaşılabilir hale gelir. Bu, herkesin her zaman karşılaşabileceği bir deneyimin evrensel başlangıç noktasıdır. Nitelik Metafiziği'nde bilim, bu gerçeği tanımlayan, değişmez entelektüel biçimlerdir; ama biçimler, tanımladığı bilimin kendisi *değildir*.

Nitelik Metafiziği'nin uğraştığı üçüncü büyük ornitorenk, "nedensellik" ornitorenkidir. Ampirik olarak neden diye bir şeyin olmadığı yüzyıllardır söylenir. Onu asla göremezsiniz, ona dokunamazsınız, onu işitemezsiniz ya da hissedemezsiniz. Onu hiçbir şekilde yaşayamazsınız. Bu, küçük bir felsefi ya da bilimsel ornitorenk değildir. Oyunun baş aktörü olmuştur hep. Bu metafizik sorun üzerindeki tezlere harcanan kâğıt kocaman ormanlara denk olsa gerektir.

Nitelik Metafiziği'nde "neden", "değer" ile yer değiştirebilecek metafizik bir terimdir. "A, B'nin *nedenidir*" demekle "B, A önkoşuluna değer kazandırır" demek aynı şeydir. Fark yalnızca sözcüklerdedir. "Mıknatıs, demir tozlarının ona doğru hareket etmesine *neden olur*" demek yerine, "Demir tozları bir mıknatısa doğru hareket etme *değeri kazandırır*," diyebilirsiniz. Bilimsel konuşursak, bu ifadelerden hiçbiri diğerinden daha doğru değildir. Kulağa biraz garip gelebilir belki; ama bu, dilsel alışkanlıklarla ilgili bir şeydir, bilimle değil. Dil, verinin değiştiğini söylemeye alışıktır; ama bilimsel veri değişmemiştir. Aynı şey, Phaedrus'un düşünebileceği diğer her türlü bilimsel gözlem için de geçerlidir. "B, A önkoşuluna değer kazandırır"ı daima, hiçbir bilimsel gerçeği değiştirmeden, kolayca, "A, B'nin nedenidir"in yerine koyabilirsiniz. "Neden" terimi, evrenin bilimsel tanımından, doğrulukta ve bütünlükte hiçbir azalma olmaksızın, tümüyle çıkarılabilir.

Nedenle değerin tek farkı, "neden" sözcüğü tam kesinliği ifade ederken "değer"in taşıdığı anlamın tercihlerden biri olmasıdır. Klasik bilimde dünyanın daima tam kesinliğe dayanarak yürüdüğü varsayılır ve "neden" sözcüğü bunu ifade etmek için daha uygundur. Ama modern kuvantum fiziğinde tüm bunlar değişmiştir. Parçacıklar, yaptıkları şeyi "tercih ederler." Bir parçacığın davranışı kesinlikle önceden tahmin edilemez. Mutlak bir neden olarak ortaya çıkan yalnızca, çok geniş kapsamlı bir tercihler düzenidir. Bu nedenle, "neden" sözcüğünü dilden çıkarıp onun yerine "değer"i koyarsanız yalnızca ampirik yönden anlamsız bir terimi anlamlısıyla değiştirmiş olmazsınız; aynı zamanda, gerçek gözleme daha uygun bir terimi kullanmış olursunuz.

***

Bundan bir sonraki ornitorenk, "madde"dir. "Madde" de, "neden" gibi, doğrudan yaşanan bir şey değil, türetilmiş bir kavramdır. Maddeyi kimse asla görmemiştir ve asla görmeyecektir. İnsanların tüm gördüğü

şey verilerdir. Verileri belirli modeller içinde bir arada tutan şeyin, onların bu "madde"nin yapısında var olmaları olduğu varsayılırdı. Fakat on yedinci yüzyılda John Locke'un gösterdiği gibi, maddenin ne olduğunu hiçbir özelliği düşünmeksizin soracak olursak kendimizi bir hiçliği düşünürken buluruz. Kuvantum fiziğinin verileri, atom altı parçacıklar dediğimiz şeylerin madde tanımını doldurmasının imkânsız olduğunu gösterir. Özellikler "kuvantum" denen küçük yığınlar halinde var olur, sonra yok olur, sonra var olur ve sonra yine yok olurlar. Bu yığınlar zaman içinde sürekli değildir; ama yine de zaman içinde sürekli olan, temel, belirlenmiş bir "madde" özelliğidir. Kuvantum yığınları madde olmadığı için ve var olan her şey genel bilimsel kanıya göre bu atom altı parçacıklardan oluştuğu için, bundan çıkan sonuca göre dünyada hiçbir madde yoktur ve hiçbir zaman da olmamıştır. Tüm kavram büyük bir metafizik yanılsamadır. Phaedrus ilk kitabında Aristoteles'e, bu terimi uyduran ve başlatan o hokkabaza az sövüp saymamıştı.

Ama eğer madde yoksa, şunu sormak gerekir: O zaman neden her şey kaos içinde değil? Neden deneyimlerimiz bir şeye bağlıymış gibi duruyor? Bir bardak su aldığınızda suyun özellikleri neden farklı yönlere uçup gitmiyor? Eğer bu, madde denen şey değilse özelliklerini tek biçimli halde tutan nedir? Madde kavramını ilk planda yaratan soru budur.

Nitelik Metafiziği'nin buna yanıtı, "nedensellik" ornitorenkine verilen yanıta benzer: "Madde" sözcüğünü görüldüğü her yerde silip atmak ve yerine "kararlı inorganik değerler biçimi" ifadesini koymak. Fark yine dilseldir. Hangi terimin kullanıldığı, laboratuvarda en ufak bir fark yaratmaz. Hiçbir göstergenin okunuşu değişmez. Gözlenen laboratuvar verileri harfiyen aynı kalır.

"Değer"in "neden" ve "madde" yerine geçmesinin en büyük yararı, fiziksel bilimin, geleneksel olarak bilimsel düşüncenin alam dışında sayılan diğer alanlarla bütünleşmesine izin vermesidir. Phaedrus, atom altı parçacıkları yöneten "değer" ile bir insanın bir yağlıboya tabloya kattığı "değer"in aynı şey olmadığını fark etmişti. Fakat ikisinin akraba olduklarını ve bunların arasındaki tüm ilişkinin tam bir kesinlikle tanımlanabileceğini de fark etti. Bu tanımlama yapıldığı anda beşeri bilimlerle pozitif bilimler arasında, ornitorenklerin yüzlerce, binlercesinin düşeceği dev bir bütünleşme ortaya çıkar. İlk düşeceklerden biri, tüm bunları ilk planda başlatan -"Antropoloji Teorisi" adlı- orni-

torenkti; Phaedrus bunu gördüğüne sevindi. Eğer bilim, maddelerin ve onlar arasındaki ilişkinin incelenmesiyse o zaman kültürel antropoloji dalı bilimsel bir saçmalıktır. Maddeye dayanılırsa kültür diye bir şey yoktur. Onun ne kütlesi ne de enerjisi vardır. Kültürle kültür olmayanı birbirinden ayırt edebilecek hiçbir bilimsel laboratuvar aleti geliştirilmemiştir.

Fakat eğer bilim, değerin kararlı biçimlerinin incelenmesiyse o zaman kültürel antropoloji en mükemmel şekilde bilimsel bir alan haline gelir. Kültür, değerin toplumsal biçimlerinden oluşmuş bir ağ olarak nitelenebilir. Değerler Tasarısı antropoloğu Kluckhohn'un dediği gibi, antropoloğun incelediği şey, değer biçimleridir.

Kluckhohn'un yaptığı muazzam hata, değerleri tanımlamaya kalkışmasıydı. Özne-nesne dünya görüşünün böyle bir tanımlamaya olanak sağlayacağını sanmıştı. Savunduğu tezi yıkan şey, gözlemlerinin doğruluğu değildi. Onun tezini yıkan şey, gözlemlerinden uzak tutamadığı, maddeye dayalı bu metafizik antropoloji varsayımlarıydı. Oysa bunu uzak tutmayı başardıkları anda antropoloji metafizik bataklığından kurtulup sonunda sağlam bir zemine oturur.

Phaedrus tekrar tekrar, Nitelik merkezli bir evren haritasının daha önce hep sisler içinde kalmış yerler için olağanüstü netlikte açıklamalar getirdiğini gördü. Bu, değerle öncelikli olarak ilişkili sanatta beklenirdi. Ama değerle çok az ilgisi olduğu sanılan dallar için bir sürprizdi bu. Matematik, fizik, biyoloji, tarih, hukuk - bunların hepsinin yapısında, şimdi incelemeye alınacak bir değer temeli vardı ve her türlü sürpriz açığa çıkacaktı.

Bir hırsız yakalandı mı daha bir yığın suç aydınlatılır genellikle.

IX

Metafizik bir sınıflandırma hiyerarşisinde en önemli ayrım ilk ayrımdır; çünkü bu ayrım, altındaki her şeye hükmeder. Eğer bu ilk ayrım kötüyse bunun çevresinde gerçekten iyi bir sınıflandırma sistemi kurmanız olanaksızdır.

Phaedrus, kitabında Niteliği tanımlamayı reddederek, diyalektik satranç tahtasının dışına çıkararak onu metafizikten korumaya çalışmıştı. Tanımlanmayan bir şey metafiziğin dışındadır, çünkü metafizik ancak tanımlanabilir terimlerle çalışabilir. Tanımlayamadığınız bir şey üzerinde tartışamazsınız. Phaedrus, değerin çıkartıldığı bir dünya tanınamaz hale geleceği için, Niteliği tanımlayamasanız bile onu yine de kabul etmeniz gerektiğini göstermişti.

Ama Phaedrus eninde sonunda, özne-nesne metafiziğinin ne denli

kötü olduğu konusunda söylenip durmayı kesmek ve değişim için olumlu bir şeyler söylemek zorunda kalacağını anladı. Eninde sonunda, Niteliğin özneler ve nesneler olarak ikiye ayrılmasından daha iyi bir bölünme tarzını ortaya koymak zorunda kalacaktı. Ya bunu yapacak ya da metafizikten tümüyle çıkacaktı. Başkalarının kötü metafiziğini kınamak iyiydi de onun yerine tek bir sözcükten oluşmuş bir metafizik koyamazdınız.

"Nitelik" terimini kullanmakla bile mistik gerçeğin hiçliğini çiğnemişti zaten. "Nitelik" teriminin kullanılması mistik gerçekle ilgisi olmayan, kendine özgü bir yığın soruyu ortaya atıyor ve bunları yanıtlanmamış halde bırakıp, çekip gidiyordu. "Nitelik" adı bile bir tür tanımlamaydı, çünkü mistik gerçekliği bazı belirli ve sınırlı anlayışlarla bir araya getirmeye çalışıyordu. Phaedrus sorunla karşılaşmıştı zaten. Evrenin mistik gerçeği kasaptaki pahalı etlerde daha mı çok vardı gerçekten? Bunlar "Nitelikli" etlerdi, değil mi? Kasap bu terimi yanlış mı kullanıyordu? Phaedrus'un buna yanıtı yoktu.

... Bu sabah, Rigel'le yaşanan sorun da buydu. Phaedrus'un bir yanıtı yoktu. Eğer Nitelik hakkında konuşacaksanız Rigel gibi birinin sorularını yanıtlamaya hazır olmalısınız. O herife sorulu-cevaplı bir kateşizm gibi yapıştırıvereceğiniz hazır bir Nitelik Metafiziği edinmek zorundasınız. Phaedrus'ta Nitelik kateşizmi yoktu ve darbeyi bu yüzden yemişti.

Gerçekte, önündeki sorun bir Nitelik Metafiziği'nin olup olmaması değildi. Bir Nitelik Metafiziği vardı zaten. Özne-nesne metafiziği, ilk Nitelik ayrımının -yani bölünmez deneyimin ilk diliminin- özneler ve nesneler şeklinde olduğu bir metafiziktir aslında. O dilimi ayırdığınız zaman insanların tüm deneyiminin o iki kutudan birine uyacağı varsayılır. Ama sorun, uymamasıdır. Phaedrus'un görmüş olduğu, bu iki kutunun üzerinde duran metafizik bir kutunun, yani Niteliğin varlığıydı. Ve bunu gördükten sonra, Niteliğin bir sürü farklı tarzda bölünebileceğini de gördü. Özneler ve nesneler, bu tarzlardan yalnızca biriydi.

Asıl soru, "Hangisi en iyisi?" idi.

Gerçeği bölmenin farklı metafizik yolları yüzyıllar boyu, satranç açılışları kitabına benzer bir yapıda dallanma eğilimi göstermiştir. Eğer birisi dünya "bir"dir dese, başka birisi, "O halde neden birden fazla gibi görünüyor?" diye sorabilir. Bunun yanlış algılamadan kaynaklandığı yanıtını verirseniz de, "Hangi algılamanın yanlış, hangisinin doğru

olduğunu nereden biliyorsunuz?" diye sorabilir. Sonra *buna* da yanıt vermek zorunda kalırsınız ve böylece sürüp gider.

Kusursuz bir metafizik yaratmak, her zaman kazanacak bir satranç stratejisi yaratmaya benzer. Böyle bir şey yapamazsınız. İnsan yeteneği sınırlarının dışındadır bu. Bir metafizik sorunu hangi düşünsel konumda ele alırsanız alın, daima birisi çıkıp daha çok soruyla karşılaşacağınız başka düşüncelere götüren sorular sormaya başlayacaktır bu sonsuz entelektüel satrançta. Bu oyunun, düşünme dizgesini oluşturan çizgilerden birinin mantıkdışılığının kabul edilmesiyle biteceği sanılır. Mat olmaya benzer bir durum olarak düşünülür bu. Ama birbiriyle çatışan düşünceler, üzerinde uzlaşılan bir mat durumu olmaksızın, yüzyıllardır sürüp gidiyor.

Phaedrus, sonunda berbat açılışlar olduğu ortaya çıkan şeylerin peşinde çok fazla zaman harcamıştı. Bu zamanın oldukça büyük bir bölümü de, ilk kitabında vurguladığı, evrenin *klasik* ve *romantik* yanları arasında bir ana ayrım çizgisi oluşturmaya çalışmakla geçmişti. O kitaptaki amacı Niteliğin bu ikisini nasıl birleştirebileceğini göstermekti. Ama Niteliğin bu ikisini birleştirmede en iyi yol olması, bunun tersinin de -yani klasik-romantik ayrımının, Niteliği bölmede en iyi yol olduğunun da- doğru olduğunu garantilemezdi. En iyi yol bu değildi. Örneğin Amerikan Kızılderili mistisizmi, özne-nesne ayrımında olduğu gibi, öncelikle klasik ve romantik biçimlere ayrılmış dünyada da, aynı şekilde, ornitorenk gibiydi. Bir Amerikan Kızılderilisi inzivaya çekilip de hayal görmek için oruç tuttuğunda aradığı hayal, dünyanın yüzeydeki güzelliğinin romantik bir şekilde kavranması değildir. Öte yandan, dünyanın klasik entelektüel biçiminin görüntüsü de değildir. Başka bir şeydir. Tüm bu metafizik, Kızılderili mistisizmini açıklama girişimiyle başladığından, sonuçta Phaedrus Nitelik Metafiziği'nin temel bölünümü için bu klasik-romantik ayrımını tercih etmekten vazgeçti. Sonunda oluşturduğu ayrım aslında isteyerek seçtiği bir şey değildi. Daha çok, *o ayrım Phaedrus'u* seçmişti sanki. Ruth Benedict'in *Kültür Kalıpları* adlı kitabını, özellikle herhangi bir şeyi aramaksızın okurken küçük bir öyküde birden duruverdi. Bu öykü haftalarca kafasına takılı kaldı. Bir türlü aklından çıkmıyordu.

Öykü, içinde ahlâki çelişki bulunan bir olay kaydıydı. XIX. yüzyılda New Mexico, Zuñi'de yaşamış bir Pueblo Kızılderilisiyle ilgiliydi. Bu öykü (orijinal anlamı "olay kaydı" olan) bir Zen *koan*'ı gibi, tek bir doğru yanıt içermemesine karşın, Phaedrus'un sözü edilen ahlâki du-

ruma gittikçe daha çok gömülüp kalmasına yol açan bir sürü farklı anlamlar taşımaktaydı.

Benedict şöyle yazıyordu: "Etnologların çoğunluğu... ayıplanarak toplum dışına itilen kişilerin, başka bir kültürün aynı yere koymayacağı kişiler olduğunu fark etmek gibi bir deneyim edinmişlerdir...

Böyle bir kişi için, karşılaştığı ikilemi çözmenin en iyi yolu genellikle en güçlü doğal dürtülerini şiddetle bastırmak ve kültürün onurlu kıldığı rolü kabul etmektir. Bu kişi toplumun saygısına gerek duyan birisiyse genellikle, gidebileceği tek yön budur."

Yazar, sözü edilen kişinin Zuñi'deki en dikkat çekici tiplerden biri olduğunu yazıyordu.

> Hiçbir tür otoriteye inanmayan bir toplumda o adam, her grupta sivrilmesini sağlayan, yerlilere özgü kişisel bir manyetizmaya sahipti. O, ılımlılığı ve sakin tarzı yücelten bir toplumda şamatacı, kavgacı biriydi ve kimi zaman vahşice davranabiliyordu. O adam, "konuşkan" -yani samimi bir tarzda sohbet eden- uysal kişiliğe değer veren bir toplumda tepeden bakan ve soğuk biriydi. Zuñi'nin böyle bir kişiliğe karşı tek tepkisi onu cadı diye damgalamaktı. Bir pencereden içerisini gözetlediği söyleniyordu ve bu, cadılığın kesin belirtisiydi. Her nasılsa bir gün içip sarhoş olmuş ve kimse kendisini öldüremez diye yüksekten atıp tutmuştu. Rahiplerin karşısına çıkarıldı; onlar da onu, cadı olduğunu itiraf edene dek inmemek üzere, başparmaklarından tavan kirişine astılar. Cadılara yapılan işlem daima budur. Ama o, hükümet kuvvetlerine bir haberci yolladı. Yetiştiklerinde omuzları yaşam boyu düzelmeyecek şekilde sakat kalmıştı ve kanun görevlilerinin sakatlıktan sorumlu rahipleri hapse atmaktan başka yapacakları bir şey yoktu. Bunlardan biri Zuñi'nin yakın tarihinin belki de en saygın ve önemli rahibiydi ve eyalet hapishanesindeki mahkûmiyetini bitirip geri döndükten sonra rahiplik görevine asla devam etmedi. Otoritesinin yok edildiğini düşünüyordu. Bu, Zuñi tarihinde belki de eşi olmayan bir intikamdı. Bu elbette, cadının kendi eylemiyle, açıkça karşısına çıktığı bir rahiplik kurumuna karşı meydan okumayı da içeriyordu.
>
> Fakat öykü kahramanının bu bozgundan sonraki kırk yılında yaşamının akışı hiç de kolayca tahmin ettiğiniz gibi olmadı. Bir cadı, lanetlendi diye dinsel gruptaki üyeliğinden çıkarılmaz ve saygınlığa giden yol böyle bir etkinlikten geçer. Onun dikkat çekici bir sözel belleği ve güzel bir sesi vardı. Mitolojik öyküleri, o toplumun ritüellerini, ilahileri inanılmaz derecede iyi öğrenmişti. Ölünceye dek ağzından çıkan

yüzlerce öykü ve ritüel şiir kâğıda geçirildi ve o, şarkılarının çok daha yaygın olduğu kanısındaydı. Törensel yaşamda vazgeçilmez hale geldi ve öldüğünde Zuñi'nin başkanıydı. Kişiliğinde doğuştan gelen eğilimler onu toplumuyla uzlaşmaz çelişkilere sürüklemişti ve düştüğü ikilemi, doğal bir yeteneğini kullanarak aşmıştı. Gayet iyi tahmin edebileceğiniz gibi, hiç de mutlu biri değildi. Zuñi'nin yöneticisi, dinsel grubunda yüce bir kişi ve toplumda önemli biri olarak ölüm korkusuna kapılmıştı. Az buçuk mutlu bir halkın arasında ihanete uğramış biriydi o.

O adam, doğuştan gelen özelliklerinin tüm kurumlarca hoşgörüyle karşılanacağı Ortabatı Kızılderilileri arasında yaşasaydı sürdüreceği yaşamı göz önüne getirmek zor değildir. O zaman kişisel otoritesi, kavgacılığı, çevresine tepeden bakması değer verilen özellikleri olacaktı. Başarılı bir rahip ve Zuñi yöneticisi olarak mizacının ayrılmaz bir parçası olan mutsuzluğunun, bir Çeyen savaş şefinde yeri olamazdı; bu onun doğal yapısının değil, doğal tepkilerine çıkış yolu bulamadığı bir kültüre has standartların fonksiyonuydu.

Phaedrus bu bölümü ilk okuduğunda ürkütücü bir duyguya kapıldı - garip bir aynanın karşısına geçse ve birden, hiç ummadığı birisinin görüntüsüyle karşılaşsa kapılacağı duyguydu bu. Peyote toplantısında kapıldığı duygunun aynısıydı. Bu Zuñi Kızılderilisi başka birisi değildi kesinlikle.

Burada olup biten, izole bir kabileye has bir olay değildi yalnızca. Bu olay evrensel bir önem taşıyordu. *Bütün insanlara* ait bir şeydi. Bu "cadı"nın içine düştüğü duruma öyle ya da böyle, bir şekilde düşmemiş bir tek Allah'ın kulu yoktur. Fakat onun durumu öylesine egzotik, öylesine aşırıydı ki, kendiliğinden, açıkça ortadaydı; görülebiliyordu.

Öykü, iyiyle kötü arasındaki bir mücadeleydi, ama sunduğu koan, "Hangisi hangisiydi?" koanıydı. Bu kişi gerçekten iyi miydi; yoksa belki aynı zamanda kötü müydü?

İlk okuyuşta bu adam bir iyilik modeli, aşağılık zalimlerin arasında kalmış, erdemli, yalnız biri gibi görünüyordu belki; ama bu çok kolaya kaçmak olurdu. Öyküdeki olaylar tersini gösteriyordu. Ona işkence edenlerden biri "Zuñi'nin yakın tarihinin belki de en saygın ve önemli rahibiydi." Eğer ona işkence eden kişi o kadar kötüyse neden böylesine saygı görmüştü? Tüm Zuñi kültürü kötü müydü? Bu saçma olurdu. Bundan çok daha karmaşık bir şeyler vardı burada.

Phaedrus öykünün, "cadı" çağrışımıyla yanlış yöne gittiğini fark etti. Bu sözcük, rahiplere karşı mücadeleyi tek başına yüklenmişti; çünkü bir başkasına cadı diyen biri açıkça, bağnaz bir zalimdir. Fakat ona cadı mı dediler gerçekten? Cadı, söylencelerde ucu sivri, kara bir külah giyen ve Cadılar Bayramı'nda süpürgesine binip uçarak Ay'ın önünden geçen bir kocakarıya dönüştürülmüş *druid** rahibesidir. Onlar da *böyle* mi nitelemişlerdi bu adamı?

Phaedrus bu olayı bir koan gibi tekrar tekrar değerlendirdikçe Benedict'in olaya doğru olmayan bir yorum katmış olduğunu anladı. Yazar, farklı kültürlerin farklı kişilik özellikleri yaratacağı yolundaki önemli ve kuşkusuz doğru tezini destekleyecek öyküler arayıp bulmuştu. Ama bu adam yalnızca bir "uyumsuz"dan çok daha farklı bir şeydi. Çok daha derinlere giden bir şeyler vardı burada.

"Uyumsuz", bazı şeyleri açıklıyor gibi görünüp de açıklamayan sözcüklerden biridir. "Uyumsuz", bir şeylerin açıklan*mamış* olduğunu söyler yalnızca. Eğer o adam uyumsuzsa neden orayı terk edip gitmedi? Onu orada kalmaya ikna eden neydi? Ürkeklik değildi elbette. Zuñililer neden görüşlerini değiştirdiler de eskinin "cadı"sını başkanları yaptılar? Ne adamın ne de onların değiştiğini gösteren bir kanıt var elimizde. Yazar onun, toplumsal saygınlık gereksinimini karşılamak için "doğal bir yeteneğini kullandığını" söylüyor. Herhalde öyledir, ama Zuñi'de olsun, başka yerde olsun, uyumsuz bir işkence kurbanını bir başkana dönüştürmek için, güzel ses ve toplumsal saygı gereksiniminden daha etkili bir toplumsal güç gerekir.

Bunu nasıl başardı? "Güçleri" nelerdi? Pueblo Kızılderililerinin düşünme tarzında, bin yıllık yerleşik bir kültürün ardından bir ayyaşın ve pencere dikizleyicinin sıyrılıp geçmesine izin veren bir özellik mi vardı?

Phaedrus böyle olduğunu sanmıyordu. O adam için düşüneceği daha iyi bir isim *sihirbaz* ya da *şaman*, yahut o bölgede yaygın bir şekilde kullanılan, çok farklı bir kişi anlamında İspanyolca bir terim olan *brujo* olabilirdi. *Brujo* uçan süpürgeye binerek uçan, yarı masalsı, yarı komik değil de dinsel bir gücü olduğunu iddia eden, yerel kilise otoritelerinin dışında, kimi zaman da karşısında yer alan gerçek bir kişidir.

Bu, rahiplerin suçsuz bir insana zulmetmesi olayı değildi. Rahiplik

* Keltlerde rahiplik, öğretmenlik, yargıçlık gibi işlevler de üstlenmiş bilgin. (ç.n.)

kurumuyla bir şaman arasındaki çok daha derin bir çatışmaydı. Antropolog E. A. Hoebel'den alınan bir bölüm Phaedrus'un görüşünü doğruluyordu:

> Çoğu ilkel kültürde rahiplerle şamanların işlevleri arasında bilinen bir ayrım olmasına karşın, dinin güçlü bir şekilde örgütlenmiş kiliselere dönüştüğü çok daha gelişmiş kültürlerde rahipler şamanlara karşı amansız bir savaş vermektedirler... Rahipler değişmez geleneklerle saptanmış katı yapılı bir hiyerarşi içinde çalışırlar. Güçleri örgütten gelir ve örgüte verilmiştir. Dinsel bir bürokrasi oluştururlar.
>
> Öte yandan şamanlar, adı çıkmış bireycilerdir. Her biri kendi başınadır, bürokratik bir disiplinin denetiminden uzaktır; bu yüzden şamanlar örgütlü kilise için daima bir tehdittir. Rahiplere göre onlar, haddini bilmez sahtekârlardır. Jeanne D'Arc, Tanrı'nın melekleriyle doğrudan ilişki kurduğu için şamandı. Sözünü geri almayı ve yanlışlığı kabul etmeyi inatla reddetti ve kilise görevlileri ona şehit olma yazgısını reva gördüler. Şamanla rahibin mücadelesi pekâlâ bir ölüm kalım mücadelesi olarak nitelenebilir.

Phaedrus haftalarca bu sorunlarla uğraşıp durduktan sonra anahtarın, rahibin "otoritesinin yok edilmiş olduğu" ifadesinde yattığını fark etti. Çok ciddi bir şeyler olmuştu. Rahip hapishaneden çıktıktan sonra rahiplik görevine dönmeyi reddetmişti. Ne olmuşsa müthiş bir şeydi bu.

Phaedrus, Zuñi'nin tüm aklı ve ruhu için, muazzam bir savaş yaşandığı sonucuna vardı. Rahipler kendilerini iyi, *brujo*'yu kötü ilan etmişlerdi. *Brujo* ise kendisini iyi, rahipleri kötü ilan etmişti. Kartlar açılmış ve *brujo kazanmıştı*!

Phaedrus, Benedict'in tüm bunları atlamasının, Boas'a özgü, bilimin "nesnelliği"yle yetişmiş olmasından kaynaklandığından kuşkulanmaya başladı. Yazar Zuñi kültürünün yalnızca, beyaz gözlemciden bağımsız yanlarını göstermeye çalışmıştı.

Bu, yazarın açıklamalarında *brujo*'nun beyazlarla temasının çok iyi diye nitelenmesine karşın, onun neden yalnızca kendi kültürü içindeki ilişkilere dayanarak analiz edildiğini göstermektedir. Yardım için haber gönderdiği ve onu kurtaran kişi, beyaz adamdı. Tüm şarkılarıyla öykülerini hemen kâğıda yazan ve onu kabile üyelerinin habersiz olamayacakları kitaplarda üne kavuşturan da herhalde beyaz antropologlardı.

Phaedrus, Zuñi halkının *brujo*'yu yönetici yapmasının asıl nedeninin bu olması gerektiği sonucuna vardı. *Brujo*, istediği anda kendisini kolayca bir kenara itiverecek bir kabileyle başa çıkabileceğini göstermişti. Onu Zuñi yöneticisi yapan güzel sesi değildi. Gerçekten büyük bir politik güç sağlamıştı.

Bazen kendi toplumunuza özgü sorunları, Zuñi'deki *brujo*'nunkiler gibi egzotik koşullarda ortaya konduğunda daha iyi görürsünüz. Antropoloji incelemesinin büyük bir armağanıdır bu. Phaedrus bu koşullar üzerinde tekrar tekrar düşündükçe bunların içerdiği iki ayrı tür iyi ve kötü olduğu ortaya çıktı.

Brujo'yu kınayan ve ona cezasını veren kabile değerleri sistemi birinci türden bir iyiydi; Phaedrus bu olgu için "statik iyi" terimini buldu. Her kültürün değişmez yasalarından, geleneklerinden ve bunların temelindeki değerlerinden türemiş kendine özgü statik iyi modelleri vardır. Bu statik iyi modelleri kültürün temel yapısıdır ve onu belirler. Statik anlamda, kabilesinin görevlendirilmiş otoritesine karşı çıkan *brujo*'nun kötü olduğu gayet açıktır. Herkesin böyle yaptığını düşünebiliyor musunuz? Varlığını binlerce yıldır sürdürmüş tüm Zuñi kültürü kaos içine düşer.

Ama buna ek olarak her kültürün dışında, hiçbir kural sisteminin içinde olamayan, ama kültür değiştikçe hep yeniden keşfedilmesi gereken bir de *Dinamik* iyi vardır. İyi ve kötü *tümüyle* kabile geleneğiyle ilgili bir sorun değildir. Eğer öyle olsaydı hiçbir kabilede değişim olamazdı; çünkü gelenek, geleneği değiştiremez. Kabilede değişimi sağlayan, kabile geleneğinin dışında, başka bir iyi ve kötü kaynağının olması gerekir.

Eğer *brujo*'ya hangi etik ilkeleri izlediğini sorsanız herhalde bunları ifade edemezdi. Neden söz ettiğinizi bile anlayamazdı. O, istese bile tanımlayamayacağı, muğlak bir "daha iyi" duygusunun peşinden gidiyordu yalnızca. Herhalde rahipler onun, kabile otoritesini yıkarak kendi imajını oluşturmaya çalışan egoist biri olduğunu düşünüyorlardı. Fakat o, öyle olmadığını daha sonra gösterdi. Eğer böylesine egoist olsaydı kabilede kalmaz ve birlikteliği korumaya çalışmazdı.

Brujo'nun değerlerinin kabileyle çelişmesinin nedeni en azından kısmen, yeni komşularının bazı farklı tarzlarına değer vermesini öğrenmiş olması, diğerlerinin ise öğrenmemiş olmalarıydı. O, derin kültürel değişimlerin habercisiydi. Bir kabile, değerlerini ancak tek tek kişilerle değiştirir ve birisinin ilk olması gerekir. Bu ilk kişi kim olursa

olsun, diğer herkesle çelişkiye düşecektir. O adamın kendi tarzını kültüre uydurmak zorunda olmaması yalnızca, kültürün ona uymak üzere değişmesi nedeniyledir. Onu bir lider gibi gösteren de budur. O adam herhalde, sırf kendisi olurken kimseye pek fazla, şunu şöyle yap, bunu böyle yap dememiştir. O, mücadelesini asla kişisel bir mücadeleden başka bir şey gibi görmüş olamaz. Ama kültür değişim halinde olduğu için, çoğu kişi *brujo*'nun tarzını yaşlı rahiplerinkinden daha yüksek Nitelikli görmüş ve onun gibi olmaya çalışmıştır. Dinamik anlamda *brujo* iyiydi, çünkü iyinin ve kötünün yeni kaynağını kabilenin diğer üyelerinden daha önce görmüştü. Kuşkusuz, yaşamı boyunca, Zuñi halkı için tümüyle yıkıcı olacak bir kültür çatışmasını önleyecek çok şey yapmıştı.

Onu, içinde bulunduğu kabileye karşı bir asi haline getiren kişisel özellikleri ne olursa olsun, bu adam "uyumsuz" değildi. Zuñi kültürünün ayrılmaz bir *parçasıydı* o. Kabile, yüzlerce yıl önceki, kaya oyukları içindeki soyutlanmış bir yaşamdan bu yana süren bir evrim halindeydi. Şimdi ise beyazlarla işbirliği ve beyazların yasalarına uyma durumuna giriyordu. O adam kabilenin toplumsal evriminde aktif bir etkendi ve onun kişisel çatışmaları kabilenin kültürel gelişiminin bir parçasıydı.

Phaedrus, eskiden yaşamış bir Pueblo Kızılderilisiyle ilgili bu öykünün bu gözle bakılırsa derin ve büyük bir anlam kazandığını ve yarattığı müthiş dramatik duyguyu haklı çıkardığını düşündü. Bunun üzerinde aylarca düşündükten sonra ödül olarak iki terim kaldı elinde: Doğmakta olan Nitelik Metafiziği'nin temel ayrımı haline gelmiş dinamik iyi ve statik iyi terimleri yani.

Kesinlikle doğruya benziyordu bu. Gerçeğin temel ayrımı özneyle nesne değil, statikle Dinamikti. A. N. Whitehead, "İnsanoğlu bazı şeylerin, o anda kullandığı dil için çok çapraşık olan muğlak sezgileriyle ileriye itilmiştir," diye yazdığında sözünü ettiği şey Dinamik Nitelikti. Dinamik Nitelik, gerçeğin entelektüel öncesi keskin kenarı, tümüyle basit ve daima yeni olan her şeyin kaynağıydı. Zuñi'deki *brujo*'yu motive eden ahlâki güç buydu. Onun saptanmış ödül ve ceza modelleri yoktur. Algılanan tek iyisi özgürlüktür ve algılanan tek kötüsü statik niteliğin kendisidir, yani yaşamın sürüp giden özgür güçlerini hapsedip öldürmeye çalışan, tek yanlı sabit değerlerin oluşturduğu bir biçimdir.

Statik nitelik, yani rahiplerin ahlâki otoritesi Dinamik Niteliğin ar-

dından gelir. Eski ve karmaşıktır. Bir bellek bileşeni vardır daima. İyi, saptanmış değerlerin ve değerli nesnelerin oluşturduğu kurulu modele uymaktır. Adalet ve yasalar da aynı şeydir. Statik ahlâk, kahramanlar ve kötü adamlarla, aşklar ve nefretlerle, havuçlar ve sopalarla doludur. Değerleri kendi kendine değişmez. Dinamik Nitelik onu değiştirinceye dek her yıl aynı şeyi söyleyip durur. Bunu bazen daha yüksek sesle, bazen daha yavaş bir sesle söyler; ama mesaj hep aynıdır.

Phaedrus, bu konu üzerinde düşündüğü daha sonraki birkaç ay boyunca statik-Dinamik ayrımını Zuñi'nin ahlâk çatışmasından alıp bununla ilgisiz gibi görünen başka konulara aktarmaya başladı. Daha önceki örnekte yer alan sıcak sobanın olumsuz estetik niteliği bu kez statik-Dinamik Nitelik ayrımıyla yeni anlamlar kazanıyordu. Sobanın üstüne oturan kişi düşük nitelikli durumunu ilk kez fark ettiği anda deneyiminin ön kenarı Dinamiktir. "Bu soba sıcak," diye düşünüp de sonra ondan uzaklaşmak için mantıksal bir karara varmaz. "Ne olduğunu bilmediği bir şeyin muğlak bir algısı," onu Dinamik olarak uzaklaştırır. Durumu açıklayacak statik düşünce biçimini daha sonra yaratır.

Özne-nesne metafiziği bu türden düşüncesiz Dinamik eylemlerin ender olduğunu varsayar ve bunları elden geldiğince yadsır. Mistik öğreti ise ters yöne gider ve olumlu olsun, olumsuz olsun her deneyimin süregiden Dinamik kenarına, hatta düşüncenin bile süregiden Dinamik kenarına tutunmaya çalışır. Phaedrus, yalnızca özne-nesne bilimi okuyan ve yalnızca düşünsel mistisizm okuyan iki tür öğrenciden, mistik öğrencilerin sobadan daha önce uzaklaşacaklarını düşündü. Mistik meditasyonun amacı deneyimden uzaklaşmak değil de, geçmişin eskimiş, kafa karıştırıcı, statik entelektüel bağlantılarını ayıklayarak bilimi deneyime daha yakın kılmaktır.

Özne-nesne metafiziğinde ahlâk ve sanat ayrı dünyalardır; ahlâk, özne niteliğiyle; sanat ise nesne niteliğiyle ilgilidir. Nitelik Metafiziğindeyse böyle bir ayrım yoktur. İkisi aynı şeydir. Neyin öznel, neyin nesnel olduğuna bakmaktan tümüyle vazgeçilirse ve bunun yerine neyin statik, neyin Dinamik olduğuna bakma yolu seçilirse bunların ikisi de daha anlaşılabilir hale gelir.

Phaedrus, müzik alanından bir örnek buldu. Örneğin, dedi, caddede yürürken birisinin radyosunu açmış olduğu bir arabanın yanından geçtiğinizi düşünün; radyoda çalan, sizin daha önce hiç duymadığınız bir müziktir, fakat öyle fantastik, güzel bir müziktir ki sizi yolunuzdan alıkoyar. Bitinceye dek durup dinlersiniz. Günler sonra o caddenin, o

müziği duyduğunuz andaki durumunu çok net bir şekilde hatırlarsınız. Önünde durduğunuz dükkânın vitrininde neler olduğunu hatırlarsınız. Caddedeki arabaların ne renk olduğunu, caddeyi çevreleyen binaların üzerindeki gökyüzünün neresinin bulutlu olduğunu hatırlarsınız ve bunların hepsi öylesine *canlı* bir şekilde geri gelir ki çalınan o şarkıyı merak eder ve onu yeniden işitinceye dek beklersiniz. Eğer bu şarkı o denli güzelse onu tekrar duyacaksınızdır, çünkü onu başkaları da dinlemiştir ve aynı duyguları onlar da yaşamıştır ve bu da şarkıyı popüler hale getirir.

Bir gün bu şarkı radyoda yine çalar ve aynı duyguyu yine yaşarsınız ve kulak kesilip adını öğrenirsiniz ve hemen caddeye çıkıp kasetçi dükkânına koşar, onu satın alırsınız ve çalmak için eve geleceğiniz ana dek zorlukla sabredersiniz.

Eve varırsınız. Çalarsınız onu. Gerçekten güzeldir. Tüm odayı bambaşka bir şeye dönüştürmez, ama gerçekten iyidir. Tekrar çalarsınız. Gerçekten güzel. Bir kez daha çalarsınız. Yine güzel, ama onu tekrar çalmak istediğinizden emin değilsinizdir. Yine de tekrar çalarsınız. İyidir, ama artık tekrar çalmayı kesinlikle istemiyorsunuzdur. Bir kenara koyarsınız.

Ertesi gün yine çalarsınız, iyidir, ama bir şeyler azalmıştır. Ondan hâlâ hoşlanıyorsunuzdur ve daima hoşlanacaksınızdır. Tekrar çalarsınız. Evet, elbette güzel bir parçadır. Fakat onu dolaba kaldırırsınız ve ara sıra bir arkadaşınıza çalarsınız ve belki aylar ya da yıllar sonra, bir zamanlar vurulduğunuz bir şeyin anısı olarak dolaptan çıkarırsınız.

Şimdi, ne olmuştur? Şarkıdan bıktığınızı söyleyebilirsiniz, ama ne anlama gelir bu? Şarkı niteliğini yitirmiş midir? Eğer yitirmişse neden hâlâ onun iyi bir parça olduğunu söylüyorsunuz? Ya iyidir ya da değildir. Eğer iyiyse neden çalmıyorsunuz? İyi değilse neden arkadaşınıza onun iyi olduğunu söylüyorsunuz?

Bu soru üzerinde yeterince düşünürseniz, ahlâkta var olan Dinamik Nitelik ve statik nitelik arasındaki ayrımın aynısının sanatta da var olduğunu görürsünüz. Sizde kaseti alma isteği uyandıran ilk iyi, Dinamik Nitelikti. Dinamik Nitelik bir tür sürpriz gibi gelir. Müziğin yaptığı, sizin var olan statik biçimlerinizi bir an, Dinamik Niteliğin tüm çevrenizde parlamasını engelleyemeyecek şekilde zayıflatmaktı. Özgür bir şeydi bu, statik biçime uymuyordu. İkinci iyi, yani ona karşı hevesinizi yitirmiş olsanız da onu bir arkadaşınıza tavsiye etmenize yol açanı ise statik niteliktir. Statik nitelik, normalde beklediğiniz şeydir.

***

Phaedrus bundan sonra, ne sanatı ne de ahlâkı ilgilendiren, ama dolaylı yoldan bizzat mistik gerçeğe dayanan başka bir örneğe rasladı.

Bu, Walker Percy tarafından yazılmış "Delta Faktörü" adlı denemeydi. Yazar soruyordu:

> Bir adam sıradan bir çarşamba akşamı, örneğin New Jersey'nin Short Hills banliyösü gibi güzel bir çevrede neden kendini kötü hisseder? Aynı adam çok kötü bir ortamda, örneğin Key Largo'daki eski bir otelde, bir kasırga sırasında neden kendini iyi hisseder?... Her zaman evinden işine gittiği lüks bir trenle Larchmont'tan New York'a giden, gereksinimleri karşılanıp dürtüleri doyurulmuş; iyi bir evi, sevdiği bir eşi ve ailesi, iyi bir işi olan ve olağanüstü "kültür ve eğlence olanakları"ndan yararlanan bir adam niçin, nedenini bilmeden kendini sık sık kötü hisseder?
>
> Böyle bir adamın kalp krizi geçirip, New Rochelle'de trenden indirilip, bilincini yeniden kazanıp, kendini yabancı bir yerde bulduğunda, yıllardır, belki de yaşamında ilk kez kendini fark etmesi ve kendi eline şaşkınlıkla ve beğenerek bakmaya başlaması nedendir?

Bunlar akıldan çıkmayan sorulardır, ama Dinamik ve statik bileşenlerine ayrılmış Nitelikle, bunlara ulaşan bir yol ortaya çıkar. New Jersey'nin Short Hills banliyösünde bir ev sıradan bir çarşamba akşamı statik biçimlerle doludur. Key Largo'daki bir kasırga statik biçimlerden *Dinamik* bir kurtuluş vaat eder. Kalp krizi geçiren ve New Rochelle'de trenden indirilen adamın tüm *statik* biçimleri darmadağın olmuştur, artık onları bulamaz ve o anda onun için yalnızca *Dinamik* Nitelik vardır. Kendi eline hayret ve beğeni dolu duygularla bakmasının nedeni budur.

Phaedrus, yalnızca kalp krizini atlatmış bir adamın değil, bir bebeğin de kendi eline mistik bir hayret ve beğeniyle baktığını fark etti. Poincaré'nin değindiği, nesnel bilimin gerçeğini hiç anlamayan, ama değer gerçeğini gayet iyi anlayan çocuğu hatırladı. Bu değer gerçeği statik ve Dinamik alanlara ayrılırsa o çocuğun gelişimiyle ilgili, başka türlü açıklanamayan birçok şey açıklanabilir.

Dölyatağındaki bir bebeğin basınç ve ses gibi basit farkları ayırt etme yeteneğini kazanabileceği ve doğumdan sonra da ışık, sıcaklık ve açlık gibi daha karmaşık farkları ayırt etmesini öğreneceği düşünülebi-

lir. *Biz* bu farklılıkların basınç, ses, sıcaklık ve açlık vs. olduğunu biliriz ama bebek bilmez. Biz bunlara uyaranlar adını veririz ama bebek onları bu şekilde tanımaz. Bebeğin bakışıyla, ne olduğunu bilmediği bir şey dikkatini çekmektedir. Bu genelleştirilmiş "bir şey", yani Whitehead'in "muğlak algı"sı Dinamik Niteliktir. Bebek birkaç aylık olduğunda kendi elini ya da bir çıngırağı, bunun bir el ya da bir çıngırak olduğunu bilmeksizin, daha önceki örneklerde müziğin ya da kalp krizinin yarattığı aynı hayret, gizem ve heyecanla inceler.

Eğer bebek Dinamik Niteliğin bu gücüne karşı kayıtsız kalıyorsa geri zekâlı olacağı tahmininde bulunulabilir; ama Dinamik Nitelikle normal bir şekilde ilgiliyse farklılıkları hemen ayırt etmeye başlayacak, sonra farklılıklar arasındaki ilişkileri, sonra da ilişkilerin tekrarlayan biçimlerini fark edecektir. Ama birkaç aylık olduktan sonra duyular, sınırlar ve istekler arasındaki o muazzam karmaşık bağıntıyı gerçekten anlayabilecek duruma gelmeye başlar ve bunu ulaşabileceği bir *nesne* olarak görür. Bu nesne birincil bir deneyim olmayacaktır. Birincil deneyimlerden *türetilen* statik değerlerin karmaşık bir biçimi olacaktır.

Bebek, nesne denen karmaşık değerler biçimini ürettikten ve bu biçimin iyi işlediğini bulduktan sonra, bunu üreten çıkarsamalar zincirinin başından sonuna dek ilerlemede, bu sanki tek bir hamleymiş gibi beceri ve hız kazanır. Bu, araba kullanmaya benzer. İlk önce, neyin neye neden olduğunu görmekle çok yavaş ilerleyen bir deneme-yanılma süreci vardır. Ama bu süreç çok kısa zamanda öylesine hızlanır ki, kişi bunun üzerinde düşünmez bile. Aynı şey nesneler için de doğrudur. Bu karmaşık biçimler, araba sürer gibi, üzerinde düşünmeksizin kullanılır. Ancak sürme işlemi başarısız olduğunda ya da bir "nesne"nin yanılsama olduğu anlaşıldığında çıkarsama işleminin farkına varılır. Özneleri ve nesneleri birincil olarak görmemizin nedeni budur. Yaşamımızda, bunların başka bir şey olduğu dönemi hatırlamayız.

Böylece, statik değer biçimleri, fark edilebilen şeylerin evreni haline gelir. Bu varlıklar arasında, "önce" ve "sonra" gibi, "benzer" ve "benzemez" gibi ilksel statik farklılıklar çok büyük, karmaşık bilgi biçimlerine dönüşür ki bunlar, içinde yaşadığımız mitos ve kültür olarak kuşaktan kuşağa aktarılır.

Dinamik Niteliği algılamada, genellikle küçük çocukların büyüklerden ve acemilerin ustalardan, ilkel insanların da "ileri kültür"den gelenlerden bazen daha hızlı olmalarının nedeni budur. Amerikan Kı-

zılderilileri her şeyin sürekli değişen merkezini kavramada olağanüstü yeteneklidir. Onların süssüz konuşmalarının ve davranmalarının nedeni budur. Süs onların mistik bütünlüğünü bozar. Hareketleri, davranışları ve konuşmaları Büyük Ruh'la uyum içindedir ve yaşamlarının antik merkezinde başka hiçbir şey var olmamıştır.

Onların *manitu* terimleri genellikle, bütün dinlerin tanrıcı olduğunu sanan beyazlarca ve sözel farklılıklara pek önem vermeyen Kızılderililerin bizzat kendileri tarafından, "Tanrı" nın yerine geçecek şekilde kullanılır. Ama David Mandelbaum'un *Ortabatı Cree'leri* adlı kitabında belirttiği gibi, "*Manitu* terimi öncelikle Yüce Varlığı anlatmada kullanılırdı ama birçok kullanımı daha vardı. Becerinin, talihin, nimetin, şansın ortaya çıktığı, şaşırtıcı olaylar için de kullanılırdı. Günlük yaşantı akışının üzerinde bir fenomen anlamına gelirdi."

Başka bir deyişle "Dinamik Nitelik".

Phaedrus, dünyanın temel bölümünü olarak statik ve Dinamik Niteliği tanımakla bir amaca ulaşmış olduğunu hissetti. Nitelik Metafiziğinin bu ilk bölümlenmesi ilkel mistisizmden kuvantum mekaniğine dek uzanan yelpazeyi kaplamaktaydı. Bundan sonra Phaedrus'a kalan, boşlukları elinden geldiğince metodik bir şekilde doldurmaktı.

Geçmişte Phaedrus'un kendi radikal eğilimleri yalnızca Dinamik Niteliği düşünmesine ve statik nitelik biçimlerini ihmal etmesine neden olmuştu. O güne dek hep geçerli olmuş düşüncesine göre bu statik biçimler ölüydü. Onlarda aşk yoktu. Hiçbir umut yoktu onlarda. Onlara yenilmek ölüme yenilmekti; çünkü değişemeyen şey yaşayamazdı. Ama şimdi, bu radikal eğilimlerin kendi davasını zayıflattığını görüyordu. Yaşam yalnızca Dinamik Nitelik içinde var olamaz. Onun dayanma gücü yoktur. Herhangi bir statik biçim olmaksızın, yalnızca Dinamik Nitelikte kalmak kaosta kalmaktır. Phaedrus, Dinamik Niteliğin ne olduğuyla boşuna uğraşmak yerine, ne olmadığını araştırarak onun hakkında daha çok şeyin öğrenilebileceğini anladı.

Statik nitelik biçimleri, çerçeveleri daraldığında, körü körüne inanıldıklarında ve Dinamik değişimi baskı altına aldıklarında ölüdür. Ama statik biçimler yine de, Dinamik gelişimi yozlaşmadan korumak için gerekli, dengeleyici gücü sağlarlar. Yaşadığımız dünyayı yaratanın Dinamik Nitelik, yani özgürlük Niteliği olmasına karşın, dünyamızı koruyan da bu statik nitelik biçimleri, yani düzenin niteliğidir. Ne statik, ne de Dinamik Nitelik bir diğeri olmadan varlığını sürdürebilir.

Bu kavramlar Zuñi'deki *brujo*'nunki gibi bir duruma uygulanırsa

doğru oldukları görülebilir. Dinamik *brujo* ile ona işkence eden statik rahipler birbirlerinin can düşmanı gibi görünüyorsa da aslında birbirlerine gerekliydiler. Her iki tür insan da var olmak zorundaydı. Eğer Zuñi halkının çoğunluğu sarhoş olup, kendini üstün görüp, pencerelerden içeri bakıp dursaydı eski yaşam tarzı asla sürdürülemezdi. Ama yeni bir yabancı fikri tutup topluma sokmaya hazır, *brujo* gibi vahşi, toplum dışı bir rezil olmasaydı Zuñi toplumu varlığını sürdürmesi için gerekli esnekliği kazanamazdı. Bu iki güç arasındaki gerilim, yaşamın evriminin sürdürülmesi için gereklidir.

Eskiden yaşamış o Kızılderilinin güzelliği bunu anlamış görünmesindedir, diye düşündü Phaedrus. Her şeyi yıkıp sonra da güneş batarken bir tür ahlâki zaferle çekip gitmeyi düşünmemişti o. O zaman, rahiplerin temsil ettiği eski tarz geri döner ve çekilen tüm acılar boşa gitmiş olurdu. O bunu yapmadı. Yaşamının geri kalan kısmında orada kalıp kabilesinin statik biçiminin bir parçası oldu ve reformlarının kabilenin süregiden kültürünün bir parçası haline geldiğini görmek için yaşadı.

Doğru yönde ilerlediğini önce yavaş yavaş, sonra gittikçe artan bir hızla fark eden Phaedrus'un ilgi odağı Dinamik Niteliği daha fazla açıklamaya çalışmaktan uzaklaştı ve statik biçimlere yöneldi.

X

Lila kamara ranzasında oturmuş, kahvenin ağzında bıraktığı kötü tadı düşünüyordu. Bu tatta kötü bir şey vardı. Sudaki o lastik kokusundan geliyordu bu. Su da kötüydü zaten. Kahvede de vardı aynısı.

Kendini iyi hissetmiyordu Lila. Başı hâlâ ağrıyordu. Dün geceden. Kaç para harcamıştı? Merak etti. Pek fazla parası kalmamıştı. Sonra hatırladı: O adam ödemişti çoğunu.... Başı gerçekten kötü ağrıyordu.

Karnı gerçekten açtı. Bu gece o adama en azından kocaman bir biftek ısmarlatmalıydı ... yanında mantar ... ve soğan... ah, işte buna *dayanması* zordu!

Yine her şey değişmişti. Dün *Karma*'yla Florida'ya gidiyordu. Şimdiyse bu teknedeydi. Yaşamı gittikçe kötüleşiyordu gerçekten. Biliyordu. En azından bazı şeyleri planlamaya alışmıştı. Ama şimdi her

şey tümüyle plansız olup bitiyordu.

Karma şimdi kim bilir neredeydi? Ve George'la Debbie. George herhalde o kadınla sürtüyordu hâlâ! *İkisi de* suda boğulurdu inşallah. Lila, parasını bile geri istememişti. Vermeyeceklerini biliyordu.

Ama yine de istemesi gerekirdi. O paraya gerçekten ihtiyacı vardı. O eski duygulara kapılıyordu yine. Dert demekti bu. Sinirleri bozulduğunda başı hep derde girerdi. George'la Debbie'nin yaptıklarına tepesi atmasaydı şimdi *Karma*'da olacaktı. George'u geri alabilirdi. Onun yüzünden kendini kaybetmek sersemlikti. Her şeyi daha kötü hale getirmekten başka işe yaramamıştı.

Şimdi de bu yeni Kaptan yüzünden asabı bozulmuştu. Bu günlerde herkese illet oluyordu. Ne anlamı vardı ki bunun? Aslında bu adamla arasında hiçbir sorun yoktu. Herif dangalağın biriydi yalnızca, hepsi buydu. Richard hakkında o aptalca sorular. Richard'ın bu adamla ne ilgisi olduğunu merak etti. Herhalde öylesine tanıdığı biriydi yalnızca ve kendisi de onları iyi arkadaş sanmıştı.

Belki vardıklarında Richard da New York'ta olurdu.

Her halükârda şimdi bu Kaptan'a bağlıydı artık. En azından New York'a ya da bu gece kalacakları yere varıncaya kadar. O kadar dayanabilirdi.

New York'a vardıklarında da bu adama ihtiyacı olabilirdi.

Adamı bir süre, merdivenden yukarıya bakarak izledi. Öğretmene benziyor, diye düşündü; Lila'dan hiç hoşlanmayan türden hem de. Yapmaması gereken bir şeyi yaptığı için Lila'ya hep illet olan biri gibiydi. Ona çoktandır kızgın birisi gibiydi.

Bu kötü duygulardan kurtulmalıydı. Eğer bunu yapmazsa başına neler geleceğini biliyordu. Bir kez daha yukarı çıkmayı denemeliydi. Adamın yüzüne bakmak zorunda değildi. Çıkıp yalnızca oturabilirdi orada.

Kendini hazırladıktan sonra Kaptan'ı bir süre daha izledi, bir gülümseme takındı, merdivenden yukarı, güverteye çıktı ve oturdu.

İşte, pek de zor değildi.

Yanında süveterini getirmişti ve giymek için ayağa kalktı. "Hava soğudu," dedi adama.

"Daha da soğuk olmadığı için şanslıyız," dedi Kaptan. "Yılın bu zamanında artık hiçbir şeye güvenilmez."

"Kış geldi," diye ekledi adam. "Seren direğine dikkat et. Böyle bir nehir vadisinde rüzgârın nerden eseceği belli olmaz."

"Nerdeyiz?" diye sordu kız.

"Poughkeepsie'nin güneyindeyiz," dedi adam. "Artık çevre biraz daha fabrika dolu. İlerde dağları görebilirsin."

"Seni seyrediyordum," dedi kız.

"Ne zaman?"

"Az önce."

"Haa."

"Kaşlarını çok çatıyorsun. Kendinle çok konuşuyorsun sen. Aynı Morris gibi."

"Morris kim?"

"Bir arkadaşım. Dört saat boyunca oturup tek bir laf etmezdi, ben de gerçekten bana kızgın olduğunu sanırdın; halbuki kızgın falan değildi. Bazı erkekler böyledir. Başka bir şey düşünüyor olurdu hep."

"Evet, ben de öyleyim işte."

Bir süre sonra kız suyun üzerinde yüzen bir sürü öteberi olduğunu gördü. Bazı dallar, otlara benzer bir şeyler gördü ve tüm bunların çevresinde köpükler vardı.

"Nedir bu, sudaki şeyler?" diye sordu kız.

"Kasırgadan kalma," dedi adam. "Herhalde büyük parçalarla karşılaşacağız ve sonra seyrelecek."

"Korkunç görünüyor," dedi kız.

"Castleton'da bundan söz etmişlerdi," diye ekledi adam. "Her şeyin nehirle birlikte akıp gittiğini söylediler. Ağaçlar, çöp varilleri, eski piknik masaları. Bunlar hep, yarısı suyun içinde gidiyor... Yelken kullanmamın nedenlerinden biri de bu yüzden pervaneye bir şey takılmaması."

Parmakla ilerisini gösterdi. "Ordaki dağlara vardığımızda muhtemelen rüzgâr komik bazı şakalar yapmaya başlayacak. Yelkeni bırakıp motoru çalıştırmak zorunda kalacağız." Gösterdiği yerde nehir sağ tarafa, dağların içine doğru gidiyor görünüyordu. "Dünyanın Sonu denen o geçitte," diye ekledi.

Birkaç dakika geçti ve kız uzakta, bir dalın ya da başka bir şeyin sudan dışarı çıktığını gördü; ayakları yukarıda yüzen bir hayvana benziyordu.

Yaklaştılar ve kız bunun bir köpek olduğunu gördü. Şişmişti ve ayaklarının ikisi havaya kalkacak şekilde yan yatmıştı.

Kız bir şey söylemedi.

Kaptan da bir şey söylemedi.

Daha sonra, yanından geçerlerken kız köpeğin kokusunu duydu; adamın da o kokuyu duyduğunu biliyordu.

"Bu nehirler lağım gibidir," dedi Kaptan. "Topraktaki tüm pisliği ve zehirleri alıp denize götürür."

"Ne zehri?"

"Tuzlar ve kimyasal maddeler. Eğer toprağı drenaj yapmadan sularsan zehirle dolar ve ölür. Böyle bir arazide hiçbir şey yetişmez. Nehirler toprağı temiz ve taze tutar. Tüm bu atıklar bizimle aynı yolculuğu yapıyor."

"Nereye? Neyi kastediyorsun?"

"Okyanusa."

"Haa.... Sahi, biz dosdoğru New York'a gidiyoruz," dedi kız.

Kaptan bir şey söylemedi.

"Ne zaman orada oluruz?" diye sordu.

"Yarına, bir aksilik çıkmazsa," diye yanıtladı Kaptan. "Acelen mi var?"

"Hayır," dedi Lila. Aslında oraya hiç gitmemişti. Yanında kalabileceği, Jamie'den ve daha birkaç kişiden başka hiç kimseyi tanımıyordu ve çok zaman geçmişti, belki de onların hepsi gitmişti artık.

Kız sordu: "Senin müşteri orada mı olacak?"

"Ne müşterisi?"

"Senin tekneyi alacak olan."

"O ben değilim. Florida'ya gidiyorum ben."

Florida? Lila şaşırdı, "Sanırım tekneni satmak için New York'a gittiğini söylemiştin," dedi.

"Hayır ben değilim o."

"Dün gece böyle dedin."

"Ben değilim," dedi Kaptan. "O, Rigel'di. Ben Florida'ya gidiyorum. Söylediğimi yanlış duymuşsun herhalde."

"Ohhh," dedi Lila, "Ben de *Richard*'ın Florida'ya gittiğini sanmıştım."

"Hayır.... Ay sonuna varmadan Hatteras Burnu'nun güneyine inmek istiyorum," dedi Kaptan, "ama her şey beni yolumdan alıkoyuyor sanki. Şimdi de sonbahar fırtınaları geldi ve bu, tekneyi günlerce yerine mıhlayabilir."

Florida, diye düşündü Lila. Florida'da güneş hep altın bir portakal rengindeydi ve her şey bambaşkaydı. Kumun parlaklığı bile farklıydı Florida'da. Fort Lauderdale'deki plajı ve palmiye ağaçlarını ve havlusunun altındaki sıcak kumu ve sırtındaki kızgın güneşi hatırladı. Ne güzeldi.

"Tek başına mı gideceksin?" diye sordu.

"Tabii."

"Yiyeceksiz mi?"

"Yiyecek alacağım."

Florida'da her türlü yiyeceğin en iyisi vardı. En iyi deniz ürünleri - pompano,* karides ve levrek. Şu anda bunlardan birini görse kesinlikle saldırabilirdi. Off, bunları *düşünmemeliydi*!

"Sana bir aşçı lazım," dedi kız. "Yemek yapmıyorsun. Yemek yapacak biri gerek sana."

"Bir çaresini bulurum," dedi adam.

Kız bir seferinde ışıklı bir köprü altından karides avlamaya gitmişti ve sonra karidesleri pişirmişler, kumsala getirip soğuk bira içmişlerdi, yiyemeyeceğin kadar çok karides vardı. Ah, ne kadar iyiydi. Rüzgârın nasıl da tatlı ve ılık olduğunu hatırlıyordu ve hepsi tıka basa doymuşlar, palmiye ağaçlarının altında yatmışlar, romlu kola içmişler, gece boyunca konuşup sevişmişlerdi, güneş okyanustan doğuncaya dek. Şimdi kim bilir nerelerdeydi o çocuklar. Belki de onları bir daha hiç göremeyecekti.

Ve tekneler, diye düşündü. Her yer tekne doluydu.

"Ne kadar zaman sürecek yolculuğun?" diye sordu kız.

"Epey sürecek," dedi adam. "Belki bir ay."

"Bayağı uzun bir süre.... Bu tekneyle ne zamandır böyle gidiyorsun?"

"Ağustosun on birinden beri."

"Emekli misin?"

"Ben bir yazarım," dedi adam.

"Ne hakkında yazıyorsun?"

"Sanırım, genellikle yolculuk hakkında," dedi. "Bir yerlere gider, bir şeyler görürüm ve gördüğüm şeyleri düşünürüm ve sonra onlar hakkında yazarım. Böyle yapan çok yazar var."

"Yani şu anda gördüğümüz şeyleri mi yazacaksın?"

"Elbette."

"Nesini yazacaksın ki? Hiçbir şey olduğu yok."

"Daima olan bir şey vardır," dedi adam. "Sen 'hiçbir şey olmuyor' dediğinde sadece senin bir şeyin ne olduğu hakkındaki klişene uyan hiçbir şeyin olmadığını söylüyorsundur."

"Ne?"

* Atlas Okyanusu'nun sıcak sularında yaşayan bir balık. (ç.n.)

"Bunu anlatması zor," dedi adam. "Şu anda da bir şey oluyor ama sen bunun önemsiz olduğunu düşünüyorsun, çünkü bunu gösteren bir film görmedin. Ama Hudson Nehri'nde yelkenli tekneyle gezen insanlarla ilgili arka arkaya üç tane film ve belki de televizyonda Washington Irving ve Hudson Nehri'nin tarihiyle ilgili bir belgesel görseydin de *sonra* bu yolculuğa çıksaydın, 'Vay be,' derdin, çünkü gördüğün şey senin aklına yerleştirilmiş düşünsel bir resme uygun olurdu."

Lila onun neden bahsettiğini hiç anlamıyordu. Adam bunları, bayağı zekice olduğuna inanıyormuşçasına söylemişti.

Kız adama uzunca bir süre baktı ve bir şeyler söylese mi diye düşündü, ama sonra vazgeçti. Dirseğinin altından geçen suları seyretti.

Bir süre sonra "Bu akşam gerçekten iyi bir yemek istiyor musun?" diye sordu.

"Elbette," dedi adam.

"Ben yaparım," dedi Lila.

"Sen mi?"

"Biftekleri alır getiririz ve sen de nasıl yaptığımı seyredersin. Anlaştık mı?"

"Bunu yapmak zorunda değilsin," dedi adam.

"Hayır, sorun değil," dedi kız, "yemek yapabilirim. Yemek yapmaya *bayılırım* ben. En çok sevdiğim şeylerden biri yemek yapmaktır."

Kız adamın giydiği gömleğe baktı. Göğüs cebinde kocaman bir yemek lekesi vardı. Kimbilir ne zamandır giyiyordu bu gömleği. Bu adam günlerdir gömlek değiştirmemişti.

"Bu gömleği New York'ta çamaşır makinesine atacağım" dedi kız.

Adam biraz gülümsedi.

Kız yine Florida'yı düşündü.

Bir süre sonra yine adama döndü ve "Gerçekten güzel bir şey görmek ister misin?" diye sordu.

"Nedir?" diye sordu Kaptan.

"Göstereceğim," dedi kız.

Aşağıya indi, bavulunu alıp ranzanın üzerine koydu ve açtı. Bavulun köşesindeki gözlerden birinde çevresi kırmızı kurdeleyle sarılı bir deste kâğıt vardı. Kız kurdeleyi çözdü ve kapağında büyük kırmızı harflerle "JUNGLE QUEEN" yazılı, renkli bir broşürü çıkardı. Onun altında dünyanın en güzel gemisinin fotoğrafı vardı. Lila resmi açtı ve katlanmış bir köşesini dikkatle düzeltti.

Broşürü güverteye çıkarıp Kaptan'ın yanına oturdu ve ona göster-

di. Broşürü rüzgârdan uçmasın diye sımsıkı tutuyordu.

"Bu, Florida, Fort Lauderdale'de üç yıl önce bindiğim bir gemi," dedi. "Kız arkadaşımla birlikte. 'X' işaretini görüyor musun? Orda oturuyorduk."

Gemi iki katlı, şekerden süslerle kaplanmış, kocaman, güzel bir düğün pastasına benziyordu. Ön tarafında Florida eyaletinin bayrağı vardı. Kız bu gemi hakkında her şeyi biliyordu. Çünkü ona binmişti. Birçok kez. Gökyüzü pembe-mavi renkteydi ve rüzgârla giden, pamuk gibi, büyük bulutlar vardı. Gemi güneş batmadan az önce kalkmıştı, onun için böyle görünüyordu gökyüzü. Gemideki tüm bayraklar rüzgârda dalgalanıyordu. Alize rüzgârıydı bu. Her tarafta, alize rüzgârıyla dalgalanan koyu yeşil hindistancevizi ağaçları vardı ve rüzgârdan ötürü üzeri hafifçe dalgalanmış deniz günbatımından ötürü tümüyle pembe-maviydi. Gerçekte olduğu gibiydi. Resim öylesine gerçek gibi görünüyordu ki suyun sıcaklığını hissetmek için parmağını sokmak geliyordu içinden.

Kaptan bir eliyle dümeni tutarken diğer eliyle resmi aldı. Bir süre baktı ve sonra kız onun dipteki yazıyı okuduğunu gördü. Kız bu yazıyı ezbere biliyordu:

Fort Lauderdale'de *MUTLAKA GÖRÜN*
DÜNYACA ÜNLÜ, ORİJİNAL
JUNGLE QUEEN
"Dünyanın En Güzel Gecesini Sunar"
550 kişilik yeni yolcu gemimize gelin.
Barbekü ve Karidesli Akşam Yemeğiyle Gezinti - 19.00'da başlıyor
Alkollü içkiler mevcuttur
Otelinizden, motelinizden ya da telefonla
rezervasyon yaptırın.

Adamın yüz ifadesi değişmedi. Elindeki broşürü birisini muayene eden bir doktor gibi inceledi. Sonra kaşlarını çattı ve "Sahibini falan mı tanıyorsun?" dedi.

"Hayır," dedi Lila, "Bu yalnızca, birkaç yıl önce bindiğimiz bir gemi."

"Bu bir *dolmuş gemisi,*" dedi adam.

"Dolmuş gemisi de ne?"

"Dolmadan kalkmaz."

"Tabii," dedi Lila. Adamın kaşlarını neden çattığını anlamamıştı. "Ama çok fazla doldurmuyorlar. Aç da içine bak."

Kaptan broşürü açınca Jungle Queen'in büyük bir resmi çıktı ortaya. "Bu senin için neden bu kadar önemli?" diye sordu adam.

"Bilmem," dedi Lila. Gerçekten dinliyor mu diye adama baktı. "Birçok farklı dünya hatırlıyorum," dedi. "Bilmem anlatabiliyor muyum... ama birçok farklı dünyalar var, onlara yalnızca dokunuyorum, bir an onların içinde oluyorum ve sonra yine dışında kalıyorum.... Bunlar, dedemin, içinde bir zamanlar oynadığım evine benziyor. Bir zamanlarki köpeğime... işte öyle şeyler. Ara sıra birisiyle paylaşmak dışında, başka birisi için hiçbir anlamı yok aslında bunların."

Kaptan broşürü okumaya başladı: "Otuz yıllık bir Lauderdale geleneği.... 'Dilediğince ye' yemeği, vodvil şov ve şarkı treniyle Fort Lauderdale'in 'kaçırılmaz gecesi' haline geldi. Bu gecenin benzeri yoktur...."

Kaptan kıza baktı. "Şarkı treni nedir?" diye sordu.

"O kadına bayılırdım," dedi kız.

"Kime?"

"Şarkı trenini yöneten kadına. Benim ablam olabilirdi pekâlâ. Keşke ablam *olsaydı* derdim. Önceleri herkes öylesine tıka basa doymuştu ki kimse pek şarkı söylemek istemiyordu, ama o kadın herkesi ateşledi."

"O kadın hiç bana benzemez," diye devam etti. "Siyah saçları, gerçekten güzel siyah saçları ve güzel bir yüzü, bir de şu 'manyetik kişilik' dedikleri türden çekiciliği vardı. Ne demek istediğimi anlıyor musun? Orada bulunan herkesi gerçekten severdi ve onların da hepsi onu severdi. Başkalarından üstün olduğunu düşünüyormuşçasına davranmazdı... Önümüzde oturan bir yaşlı adam vardı ve adam hiçbir şey söylemiyordu... aynı senin gibiydi..." Lila Kaptan'a baktı. "Kadın tutup adamın yanına oturdu, kollarını boynuna doladı, 'Put Your Arms Around Me Baby' şarkısını söylemeye başladı ve adam hemencecik, gülümsemesini tutamaz hale geldi. Kimsenin orada oturup da yalnızmış gibi davranmasına izin vermezdi.

Görecektin, ne kadar zekiydi. Demek istediğim, her şeyi anında, çabucak kavrayıverirdi. Adamın biri onu ellemeye çalıştı ve kadın, sanki adam ona on dolar falan uzatmış gibi, tatlı bir şekilde gülümsedi. 'Onu karına sakla tatlım,' dedi ve herkes güldü. O *adam* bile hoşlandı bundan. Kadın kendini korumasını biliyordu.

" 'Oh You Great Big Beautiful Doll'u, 'Yes Sir, That's My Baby'yi, 'Nothing Could Be Finer Than to be in Carolina'yı ve daha bir sürü şarkıyı söyledi. Keşke hepsini hatırlayabilseydim. Tüm bu süre boyunca gemi nehirde, karanlıktaki palmiye ağaçları arasında gidiyordu, her şey harikaydı. Kadın sonra 'Shine On Harvest Moon'u söyledi ve tam o sırada gemi nehrin bir dönemecini geçerken palmiye ağaçları aralandı ve birden dolunay görünüverdi. Herkes 'Aaa!' deyiverdi. Görüyor musun, kadın tam o dönemece geldiği anda şarkı söylemeye başlayacak şekilde *planlamış* işi."

"Of!" Kaptan kızgın görünüyordu.

"Ne oldu?"

"Çok fazla."

"Nedir çok fazla olan?" diye sordu Lila.

"Bunların hepsi statik," dedi adam.

"Nedir o?"

"Bunlar hep basmakalıp şeyler, arka arkaya!"

Adam Jungle Queen'in fotoğrafını işaret etti. "Tepesindeki şu bacalara bak. Bunlar buharlı gemi bacaları. Oysa bu, buharlı gemi falan değil."

"Güzel dursun diye konmuşlar."

"Güzel *durmuyorlar* ama. Güzel bir gemide böyle sahte süsler ve böyle düzmece bacalar olmaz."

Lila broşürü geri aldı. "Bu çok güzel bir gemi," dedi.

Kaptan başını salladı "Güzellik, başka bir şey gibi görünmeye çalışan şeyler değildir."

Başka bir şey *sensin*, diye düşündü Lila.

"Güzellik, neyse o olan şeylerdir," dedi adam. "Belki de o gemide tek bir orijinal şey yoktur."

"Neden orijinal olmak zorunda ki?"

"Bu, *oyun yapmaktır. Yapmacıktır*."

"Ne *fark* eder ki? İnsanların hoşlandığı buysa eğer?"

Adamın buna bir yanıtı yoktu.

"Disneyland da hep sahtedir," dedi Lila. "Allah bilir sen ondan da hoşlanmazsın, öyle mi?"

"Hayır."

"Peki filmler, televizyon? Bunların da hepsi sahte herhalde, öyle mi?"

"Neye yaradıklarına bağlı," dedi Kaptan.

"Çok zevk alman gerek herhalde," dedi Lila. Sonra da broşürü dikkatle katladı. Onunla tartışmak Kaptan'ı sinir etmişe benziyordu. Kimsenin kendisiyle tartışmasını istemiyordu adam.

Adam dedi ki: "Bence bu gemiyle üç milyon kişiyi gezdiriyorlarsa doğru bir iş yapıyorlar. Ama bu, tamamen -başını salladı adam- fahişeliktir."

"*Fahişelik mi*?"

"Evet. Bu, müşterinin parasını alıp ne istiyorsa onu vermekten ve onu öncekinden daha yoksul halde bırakmaktan başka bir şey değil. O şarkıcının şarkılarıyla yaptığı da budur. Yeni bir şarkı söyleyerek onları daha zenginleştirebilirdi; ama bunu yapmak istemez, çünkü daha önce hiç duymadıkları bir şarkıyı söylerse beğenmeyebilirler, ona önem vermeyebilirler yahut ona kızabilirler ve o da işinden olur, artık para kazanamaz. Kadın bunu biliyordu ve onlara gerçekten kendine ait bir şarkıyı asla söylememesinin nedeni buydu, öyle değil mi? O kadın yalnızca, onların hoşlanacağından emin olduğu türde birini taklit ediyordu ve bununla idare ediyordu. İşte bu yüzden o bir fahişedir. Onlarla sevişen birisini taklit etmesi için *para veriyorlar* kendisine."

Kendine hâkim ol Lila, diye düşündü kız. Gerçekten çıldırmak üzereydi. O kadın, *olduğundan* başka bir şey değildi! Sahte olan, bu *herifti*! O kadının nasıl olduğunu nereden *biliyordu*? *Orada* bulunmamıştı bile.

"İnsanlar kendisi olmalı," diye devam etti adam. "Sahte bir gemideki sahte şarkıcılar olmamalı."

Dayan Lila.

Kız biraz gülümsedi ve "Üşüyorum," dedi. Dikkatle kalkıp yine aşağıya, kamaraya döndü.

Tuttuğu nefesini orada bıraktı.

Tanrım, onu deli etmişti bu!

Ulan! Ulan!

Bacaymış. Asıl kendisi, boş laf tüten, kocaman, züppe bir *baca*; hepsi *bu* işte. "Doğru, ya! koskoca, sahte bir baca. Tam olarak bu. Kendini çok zeki sanıyor. Suratından okunuyor bu. Ama zeki falan *değil*. *Aptalın* biri. *Hiçbir şey* bildiği yok. Fahişenin ne olduğunu bile bilmiyor. Ne kadar aptal *olduğunun* farkında bile değil.

Lila yine bavulunu açtı, broşürü dikkatle katladı, onu öteki şeyleriyle birlikte kırmızı kurdeleyle bağladı, sonra özel bölümüne koydu ve bavulu kapatıp kilitledi.

Dayan Lila. Böyle insanlar için sinirlerini bozma, diye düşündü. Seni kızdırmalarına izin verme. Onların istediği de bu zaten.

Elleri titriyordu.

Oo, Oo.

Bunun ne demek olduğunu biliyordu. Ranzadan çantasını aldı, açtı ve haplarını çıkardı, lavabodan plastik bir bardak alıp içine biraz su pompaladı ve ilaçları yuttu. Bunu böyle çabucak yapmazsa bir işe yaramazdı. Dalganın gelişini sabahtan beri hissediyordu zaten. Bu dalgayla çok uzun süre sürüklenmişti. O adama patlaması gerekirdi. O zaman böyle bir şey olmazdı işte.

Baca! O resme sanki bir karıncaya bakar gibi bakmıştı. Onun gibi bacaların yaptığı budur. Ne kadar entel olduklarını göstermek; başka bir şey değil. Lila *onların* nasıl olduğunu biliyordu. Onlara karşı iyi davranmaya başladığın anda sana böyle saldırıya geçerler. Bunun gibilerin hoşlandığı tek şey vardır: Ağızlarından tüten boş lafları duymak.

Evet, neyse ne, diye düşündü. New York'a varıncaya kadar *bu* teknede yapabileceği daha fazla bir şey yoktu. Sonra da çeker giderdi.

Birden üşüdü. Elleri titremeye başladıktan sonra hep böyle olurdu. Hapların zamanında etki edeceğini umuyordu. Bazen işe yaramazlardı. Bavulunu yeniden açtı, bir başka süveter çıkarıp sırtındaki süveterin üzerine giydi, sonra bavulu yine kapattı ve üst ranzaya kaldırdı.

Yine karada yaşamaya dönsem iyi olacak, diye düşündü Lila. Bu gemi yaşamından bıkmış, usanmıştı gerçekten. Umduğu gibi değildi bu tarz yaşam. Hiç değildi hem de. Bu adama bir gece daha dayanmazdı ama, otobüs parası ödemek istemiyordu.

Ranzanın gerisindeki rafta bir radyo vardı. Lila onu alıp açmaya uğraştı. Radyo çalışmıyordu. Tüm düğmeleri ileriye geriye oynattı, ama yaptıklarının hiçbiri işe yaramıyordu. Sonra bir düğme buldu ve ona basınca statik bir ses duyuldu. Çalışıyordu.

Bir yığın istasyon vardı. Spikerlerden biri Manhattan'la ilgili bir şeyler söylüyordu.

Lila bir süre dinledi. Artık sesler daha yakındı. İstasyonun birinden gelen müzik yakın ve düş gibiydi, herkesin dans edebileceği türden.

Şimdi New York'a varmaktan başka bir şey istemiyordu. Dört yıl mı olmuştu? Hayır, beş! Beş koca yıl. Nasıl da geçip gitmişti zaman?

Jamie asla orada olmayacaktı. Onu yine bir görse, onun her zamanki bakışını, kendini iyi hissettiğinde ona gülümsemesini görse. Tüm istediği buydu. Biraz da para tabii.

Onu bulmak zordu. Arayıp sormak zorunda kalacaktı. Mindy biliyor olabilirdi. Belki o da gitmişti. Kimse bir yerde uzun süre kalmıyordu. Bilen birisini bulmalıydı.

O eski yerler kim bilir nasıldı şimdi? Ara sıra bunun gibi bir slow parça çalarlardı ve Jamie bununla dans ederdi. Ellerini Lila'nın bedenine koyuşu. Ona dokunuşu, ona sarılışı. Tüm bunlar müzikle birlikte geri geldi. Lila gerçek bir prensesti o zamanlar; ama kendisi bunun farkında değildi.

Onun "Lila" diye seslendiğini duyuyordu sanki, "Senin aklından bir şeyler geçiyor. *Seziyorum.* Nedir?" Bir süre sonra Lila ona anlatırdı, o da hep dinlerdi ve Lila ona ne söylerse söylesin, o Lila'yla asla tartışmazdı. Onu terk etmesi delilikti. Asla terk etmemeliydi.

Lila, üzerinde iki süveterle bile hâlâ üşüyordu. Bir battaniye gerekliydi ona. Dün gece uyandığında üzerinde bir battaniye olduğunu hatırlıyordu, ama şimdi yoktu. Kalktı, teknenin baş tarafına gitti, yataktaki battaniyeyi çıkarıp ana kamaraya getirdi.

Ellerinin titremesi artıyordu. Böyle tepesi attığında hep olurdu bu ve yapabileceği hiçbir şey yoktu. Kaptan'a bağırıp çağırması gerekirdi, ama bunun için artık çok geçti. Birisine bağırıp çağırdı mı, ya da vurdu mu, ya da hatta küfretti mi, bazen o dalga durur du.

Radyoyu kapattı.

Yukarıdan gelen rüzgâr sesini ve suyun tekneye sürtünürken çıkardığı sesi dinledi. Çok sakindi bu. *Karma*'dan çok farklıydı.

Manhattan'da ne yapacaktı kim bilir? Para kazanmak için. Garsonluk belki. Başka hiçbir iş için artık pek uygun değildi. Birini bulmalıydı. Hep öyle yapmıştı. Keşke Kaptan farklı olsaydı da ta Florida'ya kadar birlikte gitselerdi. Ama o aptal bir bacaydı. Sidney'i hatırlattı Lila'ya. Sidney, her zaman bir doktor, avukat yahut onun gibi bir şey olacağını tahmin edeceğin bir tipti. Her zaman güya çok nazikti fakat onunla gerçekten hiç konuşamazdın. Sana hep tepeden bakardı ve senin bunun farkında olmadığını sanırdı.

Annesinin, her zaman gözüne kestirmesini öğütlediği tip buydu işte. Kaptan'da da aynı ifade vardı - daima bir şeyler düşünüyormuş gibiydi sanki. Sidney şimdi çok para kazanan ve dört çocuğu olan bir çocuk doktoruydu, öyle duymuştu. "Gördün mü!" derdi annesi olsa.

Aman Tanrım, bırak şu *kadını*. Neden annesi, elleri titremeye başlayınca gözünün önüne geliyordu? Annesinin hoşlandığı erkekler hep zenginlerdi. Burdaki Kaptan gibi. Sidney gibi. Onlar üçkâğıtçının,

fahişenin ta kendisiydi. Para için evlenen kadınlar yani. Annesi hakkında böyle düşünmemeliydi. Annesini hiç düşünmemeliydi.

Geliyordu. Dalga geliyordu. Haplar durduramayacaktı onu.

Ama Kaptan, Sidney değildi. Daha farklı biriydi. Gerçekten garipti, söylemediği bazı şeyleri biliyormuş gibiydi sanki.

Dün gece onunla dans ettiğinde, hatırlıyordu, önce sıradan biri gibiydi, ama sonra yavaş yavaş, gittikçe bambaşka biri olmuştu. Adam gerçekten uçmuştu, hiçbir şeyi düşünmez olmuştu.

Bu adam bir şeyler *biliyordu*. Lila onun söylediği şeyleri hatırlayabilseydi keşke. Bazı Kızılderililer hakkında konuşmuş ve iyiyle kötü hakkında bir şeyler söylemişti.

Neden böyle konuşmuştu ki?

Başka bir şeyler vardı. Lila'nın dedesinin eviyle ilgili şeylerdi bunlar.

Hatırlamaya çalıştı.

Dedesi hep iyi ve kötü hakkında konuşurdu. Rahipti o.

Kaptan'la ilgili bir şey. O ölü köpeğe bakışı ve hiçbir şey söylememesi. Hayır, bir şey *söylemişti*! Hepsinin, köpeğin gittiği yere gittiğini söylemişti!

Dedesinin duvarında, şimdi hatırlıyordu, dedesinin odasının duvarında, nehri geçip bir adaya doğru giden bir kayığın resmi asılıydı eskiden, kayığın içinde de bir adam. Resmin altında Almanca bir şeyler yazardı. Dedesi bunun "Ölüm Adası" anlamına geldiğini söylemişti. Sonra dedesi ölmüş ve Lila onu hep o adaya giderken düşlemişti. Lucky'nin olduğu yere. Dedesi oraya vardığında Lucky'yle karşılaşmışlardı.

Dedesi hep iyiyle kötü hakkında konuşurdu ve Lila'ya, iyi olmazsa günahlarından ötürü cehenneme gideceğini söyler dururdu. Kayıkçı, insanları alıp nehrin ötesine, cehenneme götürürdü, çünkü onlar günah işlemişlerdi.

Lucky, Lila'nın siyahlı-beyazlı köpeği. Şimdi o, iki ayağı havada, suyun üzerinde yüzen o köpek gibiydi tıpkı.

Neden şimdi hatırlıyordu bunu? Dedesinin evi yandığında o resim de yanmış gitmişti. Tanrı, dedesinin evini işte bu yüzden yakmıştı. Dedesini cehenneme yollamak için. Her şey birbirine karışmıştı.

Hiçbir şeyin anlamı yok, diye düşündü Lila. Hiçbir zaman da olmamıştı zaten, ama artık her şey daha kötüydü.

Kimdi bu adam? Merak etti. Her şey sanki bir rüyaymış gibi. Li-

la'nın aslında buraya ait olmaması gibi tıpkı. İyi gitmeyen bir şeyler vardı kendisinde, biliyordu bunu. Ama kim bilir neydi bu.

Rüzgârı dinledi. Gittikçe daha gür çıkıyordu sesi. Tekne gittikçe daha çok yana yatıyordu. Bu nehir neden böyle bomboştu? Bu nehir neden böyle tenhaydı? New York'a yaklaşmışlardı hani? Öteki tekneler neredeydi?

Rüzgâr neden şiddetleniyordu?

Nehir kıyısındaki insanlar. Tekne geçerken hiç ses seda çıkarmamışlardı. Tekneyi sanki hiç *görmüyorlardı* bile.

Ansızın şiddetli bir rüzgâr çıktı, tekne öteki tarafa yatıverdi ve Lila olduğu yere tutundu; başını kaldırıp kapaktan yukarıya bakınca Kaptan'ı görebildi. Adam, Lila'nın ona baktığını görmüyordu ve yüzü sanki bir cenazedeymiş gibi üzgün ve ciddiydi. Bir tabut taşıyordu sanki. Bir sorun vardı.

Korkunç bir şey geliyordu. Bir şeyler olacaktı. Böyle süremezdi bu. Ta iliklerinde hissediyordu Lila. Geliyordu. Sudaki o köpek geldiğine göre.

O köpek Lucky'ye benziyordu. Neden geri gelmişti ki?

Biliyordu! Dağlardaki o yere geliyorlardı! Kaptan orası için ne demişti? "*Dünyanın Sonu!*" Ne demek istemişti bununla?!

NE DEMEK İSTEMİŞTİ!!

Lila yine ranzaya oturdu. Battaniyeyi yüzüne kadar çekip kulak kesildi. Duyduğu tek şey rüzgârın uğultusu ve suyun gemi bordasına sürtünerek çıkardığı sesti.

Birazdan, korkunç bir "HIRRRRR!!!" sesi geldi....

Lila çığlık attı!

XI

Phaedrus motorun gazını keserek sesli ve hızlı rölantiye getirdi. Sonra tekneyi, yelkene çarpıp da kırbaç gibi şaklatan, uğuldayan rüzgâra doğru döndürdü. Hızla ileriye koşup yelken halatını kurtardı. Yelkeni elinden geldiğince çabuk aşağı indirip ilk rodasına kadar sarıverdi ve sonra hemen, tekne yönünü kaybetmeden tekrar dümenin başına döndü.

Çıldırmış rüzgâr. Bela bir fırtına vardı burada. Castleton'da bundan söz etmemişlerdi. Hay aksi!

Suyun üzeri sırf köpüklü dalgalar ve uçuşan su zerrecikleriyle kaplıydı. Buraya varmadan önce görmesi gerekirdi bunu. Gerektiğince dikkat etmemişti.

Tepe makarasının takozunu çıkarıp seren direğini dirsek yuvasına

indirdi, sonra yine yerine oturdu.

Yelkenleri toplanmış ve tekne motor gücüyle giderken artık her şey kontrol altına alınmış gibiydi. Sağ üst tarafında Storm King dağı, solda da Breakneck tepesi uzaktan hayal meyal görünüyordu. İleride West Point ve "Dünyanın Sonu" denen nehir dirseği vardı. Bu rüzgâr, dağ geçidinin baca gibi çekmesinden kaynaklanıyordu anlaşılan.

Bir süre sonra rüzgârın daha fazla şiddetlenmediğini gördü. Orta şiddette kalmaya devam ediyor gibiydi.

Bu tekneyi, yelkenliyle gezerek hep oturup güzel bir manzara seyredeceği yanılgısıyla satın almıştı. Ama görünen o ki, tüm bu sürede, bir şeye dikkat etmek zorunda olmaksızın beş dakika bile rahat oturamayacaktı.

Şimdi de yelkeni çok beceriksizce sardığını ve yelkenin gevşek kalıp rüzgârla dalgalandığını gördü. Dümeni bağladı, yeniden baş tarafa gitti ve bu kez tüm yelkeni dikkatle sarıp stoperleri iyice bağladı.

Lila'nın neden hâlâ aşağıda olduğunu ve tüm bu olanlara tepki vermediğini merak etti. Onu yukarıya çağırıp, dümeni tutturup, bu arada kendisinin de yelkeni toplayabileceğini düşünmüştü ama içinden bir şey bu işi tek başına yapsa daha kolay olacağını söylüyordu. Bu kız böyle bir iş için kullanacağın "baş üstüne efendim" türü bir tayfa değildi.

İlerilerde, nehrin yönünün değişmesinden kaynaklanan dalgalar vardı. Su, yolunu değiştirmeye zorlandığı için kızmış gibiydi. Yaklaşınca suyun dipten kaynadığını ve garip girdaplar halinde döndüğünü gördü. Teknenin yönünü onlardan uzaklaştırdı.

Lila'ya söylediği her şey kötü sonuç vermişti. Durumu daha da kötüleştirmenin bir anlamı yoktu. Kız başka bir dünyada yaşıyordu. Gerçekten öyleydi. Bu dünyaya da, kendi tarzlarınızı dayatarak giremezdiniz.

Kız eğer dinleseydi ona dolmuş gemisi hakkında söyledikleri önemli şeylerdi. Ama dinlemedi. Bu kız iyi bir dinleyici değildi. Onun birtakım değişmez statik kalıpları vardı ve onunla tartışırsanız size yalnızca sinirlenebilir ve belki de bir şekilde kinlenebilirdi. Phaedrus bunu çok görmüştü. Yaşamı boyunca bu saçmalıklara karşı durmuştu.

Askeri akademinin güney girişinde rüzgâr azalıp hafif bir esintiye döndü. Tekne, kaleye benzer yüksek duvarların dibinden geçerken Phaedrus bunu görmesi için Lila'yı yukarıya çağırmayı düşündü ama çağırmamanın daha iyi olacağına karar verdi. Lila bununla ilgilenmezdi.

Bir süre sonra akademi görünmez oldu ve rüzgâr yeniden artıp yelkene elverişli bir esinti haline geldi. Yelkeni açmamaya karar verdi. Gün devam edip gidiyordu. Yorulmuştu artık. Buradan sonrası motorla gidilebilirdi.

Bu gece bir yere gitmekten hoşlanmayacağı kesindi. Tek istediği uyumaktı.

Lila Nitelikli mi? İşte Rigel'in o asap bozucu sorusu yine. Buna bir yanıt buluncaya dek, dönüp dönüp gelecekti hep. Phaedrus'un kafası böyle çalışırdı. Neden "evet" diye yanıtlamıştı ki? Kız kesinlikle, Rigel'in haklı olduğunu göstermişti. Hiçbir yanıt vermemesi gerekirdi.

Bir köpekte Buda doğası olabilir mi? İşte o da böyle bir soru. Kesinlikle bunun aynısı bir soru.

Bunu Mumon'un o bildik Zen şiirine doğrudan aktarabilirdiniz:

Lila Nitelikli mi?
İşte en önemli soru bu.
Ama eğer "evet" dersen, ya da "hayır" dersen.
Yitirirsin kendi Niteliğini.

Mükemmel bir aktarma bu. Olup biten tamı tamına budur. Phaedrus "evet" yanıtını vermişti: Onun hatası buydu. Zen'in kaçındığı, "dilediğince seçme" türü bir duruma düşürülmesine izin vermiş ve şimdi takılıp kalmıştı.

Yanıtlanamaz olan, o soru değildi. O soru yanıtlanabilirdi ama yanıtı sürüp gidiyordu ve asla tamamlayamazdınız.

... Niteliği içeren Lila değildir; Nitelik Lila'yı içerir. Hiçbir şey Niteliği içeremez. Bir şeyi içermek ona sahip olmaktır ve bir şeye sahip olmak ona hükmetmektir. Hiçbir şey Niteliğe hükmedemez. Eğer bir hükmetme ve sahip olma varsa Lila'ya hükmeden ve ona sahip olan, Niteliktir. O kız onun tarafından yaratılmıştır. O kız bu Niteliğin değişen statik biçimlerinin birleşimidir. Onda bundan başka bir şey yoktur. Lila'nın kullandığı sözcükler, aklından geçen düşünceler, koruduğu değerler tüm dünyanın üç buçuk milyar yıllık tarihinin sonuç ürünleridir. O kız evrimsel değer biçimlerinden oluşmuş bir tür cangıldır. O kız tüm onların nasıl bir araya geldiğini, bir cangılın kendisinin nasıl oluştuğunu bilmesinden daha fazla bilmez.

Ayrıca bu "Lila Cangılı"nın ortasında bir de geçmiş uygarlıkların tarih öncesi harabeleri vardır. Bu harabeleri bir arkeolog gibi, tabaka

tabaka, gittikçe daha eski yüzyılların uygarlıklarından geçerek, zamanın gerisine doğru uzaklığı, toprak yüzeyinden dibe doğru uzaklıkla ölçerek kazabilirsiniz.

Bu ilginç bir fikirdi. Tüm analizi bu bir tek kişide yapabilir, onunla görüşebilir, onun değerlerinin ne olduğunu bulabilir ve sonra tüm metafiziği belirli tek bir vakaya dayanarak sergileyebilirdiniz... Tüm metafizik, kendisini gerçeğe döndürecek bir şey için ağlayıp duruyordu. Florida'ya dek, tüm yol boyunca sorular sorabilirdi ona.

Bunun üzerinde bir süre düşündü.

İdeal bir röportaj ortamı olacaktı bu.

Ama kız ona ne anlatabilirdi ki? Kalıpları var, fakat o bunların ne olduğunu bilmiyor. Kız gelip burada oturacak, ona daktilo yazması hakkında, dolmuş gemisi hakkında ve sevdiği her tür yiyecek hakkında bir şeyler anlatacak ve kahveden şikâyet edecekti, Phaedrus da hiçbir şey elde edemeyecekti. Bir hata olacaktı bu.

Bir şey daha yanlış geliyordu ona. Bu iş çok yapmacıktı, nesnel "gözlemsel" saçmalıklarla doluydu hep. Dinamik yanı tümüyle yok sayıyordu. Dinamik belirsizliğin daima bir açık ucu vardı. Kızın söylediği şeylerden yola çıkarak bir şeyleri önceden tahmin etmek olanaksızdı.

Hem de, kızın onu pek umursadığı yoktu. Belki de ona hiçbir şey anlatmayacaktı. Kızılderililerle, "nesnel" antropologlar gibi tıpkı.

Dusenberry olmalıydı burada. O, bilgiyi kızdan alırdı. Ben yalnızca teoriye uygunum, diye düşündü Phaedrus.

Ama teoride bir sorun yoktu. Lila statik değer biçimlerinden oluşmuştur ve bu biçimler bir Dinamik Niteliğe doğru evrilmektedir. Her halükârda teori budur. Bu kız da diğer herkes gibi, bir yere doğru gitmektedir. Kim bilir o yer neresidir.

Bu teori aylarca önce, "Her yaşam statik nitelik biçimlerinin Dinamik Niteliğe doğru göçünden oluşur," cümlesiyle aklına gelmişti. O andan beri de kafasında kaynayıp durmuştu hep.

Geleneksel, maddeye dayalı metafizikte yaşam bir şeye doğru evrilmez. Yaşam, atomların özelliklerinin bir uzantısıdır yalnızca; başka bir şey değil. Böyle olması gerekir, çünkü var olan her şey atomlar ve enerjinin değişik biçimlerinden ibarettir. Ama Nitelik Metafiziği'nde, evrilen şey atomların biçimleri değildir. Evrilen, statik değer biçimleridir ve bu, evrimle ilgili verileri değiştirmemekle birlikte, hakkında yapılabilecek yorumları tümüyle tersine çevirir.

Özne-nesne metafiziğinin, tüm dünyanın maddeden oluştuğu yolundaki bu varsayımı, tarihsel olarak Evrim Teorisi'ne daha ilk başından beri gölge düşürür. Bu teori daha ilk çıktığında neden-sonuç ilişkisi yasalarının fotonlar, elektronlar ve diğer küçük parçacıklar düzeyinde artık geçerli olmadığı, elektronların ve fotonların, hiçbiri için önceden tahmin edilemeyen ve hiçbir nedene bağlanamayan bir tarzda yalnızca belirip yok oldukları henüz bilinmiyordu. Yani sonuç olarak bugün bizim, evrensel neden-sonuç yasalarının "insan"ı ödünsüzce denetlediği, ama bedeninin parçacıklarını denetlemediği bir evrim teorimiz var. Bunun saçmalığı göz ardı edilecek herhalde. Çünkü bu sorun kimsenin alanına girmiyor. Fizikçiler bunu görmezden gelebilir, çünkü onlar insanla ilgili değiller. Sosyal bilimciler de bunu görmezden gelebilir, çünkü onlar da atom altı parçacıklarla ilgili değiller.

Yani modern fizik evrimin determinist açıklamasının altındaki halıyı onlarca yıl önce çektiği halde bu açıklama yokluk nedeniyle devam etmektedir, çünkü akla uygun gelen başka bir açıklama hiç olmamıştır. Ama maddeye dayalı evrimde daha ilk baştan beri, asla giderilemeyen, kafa karıştırıcı bir yan vardır hep. Bu teori en uygunun varlığını nasıl sürdüreceği konusunda ciltler doldurur ama, neden sorusunu bir kez bile yanıtlamaz.

Bu, başlangıçta, pek önem taşımıyor gibi görünen, hariçten gazel okuyan türden bir sorudur ve insan aklı bunu çabucak def edecek bir yanıt arar. Bu soru, bazı köktendinci din adamlarının kafasından çıkan o düşmanca, cahil sorulardan biri gibi durmaktadır. Ama neden en iyi uyum sağlayan varlığını sürdürüyor? Bir yaşam neden varlığını sürdürebiliyor? Bu mantıkdışı. Yaşamın varlığını sürdürmesi kendi içinde çelişkilidir. Eğer yaşam doğadaki fiziksel ve kimyasal güçlerin kesinkes bir sonucuysa yaşam neden aynı güçlere karşı varlığını sürdürme mücadelesi veriyor? Yaşam ya fiziksel doğanın tarafındadır ya da onun karşısındadır. Eğer doğanın tarafındaysa varlığını sürdüren bir şey yoktur. Fakat eğer fiziksel doğanın karşısındaysa, o zaman onu fiziksel doğaya karşı motive eden, doğanın fiziksel ve kimyasal güçleri dışında bir şey var demektir. Termodinamiğin İkinci Yasası, her türlü enerji sisteminin kurulu bir saat gibi "duracağını" ve hiçbir zaman kendi kendini kuramayacağını söyler. Ama yaşam, düşük enerjili deniz suyunu, güneş ışığını ve havayı yüksek enerjili kimyasal maddelere çevirerek kendini yeniden "kurmak"la kalmaz, kendini gittikçe daha hızlı "kuran", daha çok ve daha iyi saatlere dönüştürerek sürekli çoğaltır.

Örneğin, neden basit karbon, hidrojen, oksijen ve azot bileşiğinden oluşmuş bir grup kararlı madde bir kimya profesörü şeklinde düzenlenmiş olmak için milyarlarca yıldır mücadele etsin ki? Onları hareketa geçiren ne? Bir kimya profesörünü güneşin altındaki bir kayanın üzerinde uzunca bir süre bırakırsak doğanın güçleri onu basit karbon, oksijen, hidrojen ve azot, kalsiyum fosfor bileşiklerine ve az miktarda diğer minerallere dönüştürür. Tek yönlü bir reaksiyondur bu. Hangi türden bir kimya profesörünü kullanırsak kullanalım, hangi yöntemi uygularsak uygulayalım bu bileşikleri tekrar bir kimya profesörüne dönüştüremeyiz. Kimya profesörleri, özellikle güneş ısısının varlığıyla çürüyüp daha basit organik ve inorganik bileşiklere, geri dönmez bir şekilde dönüşen, çoğunlukla dayanıksız bileşiklerin bir karışımıdır. Bu, bilimsel bir gerçektir.

Soru şudur: O halde doğa neden bu işlemi ters yöne çeviriyor? İnorganik bileşiklerin öteki yöne gitmesine neden olan nedir? Güneş enerjisi değil. Güneş enerjisinin ne yaptığını gördük. Bunun başka bir şey olması gerekir. Nedir bu?

Phaedrus evrim konusunda okuduklarının hiçbir sayfasında buna bir yanıt bulamadı. Dinsel yanıtları biliyordu elbet, ama bunlar bilimsel gözlemle doğrulanmış değildir. Evrimciler buna verdikleri yanıtta, evrensel gerçeklerin bilimsel gözlemi sonucunda, yaşamın yöneldiği bir amacın ya da bir modelin varlığını gösteren hiçbir kanıta rastlanmadığını söylerler yalnızca.

Bu son ifade, evrimcileri çok ilgilendirdiği asla düşünülmeyen bu konuyu, olduğu gibi halının altına süpürüverir. Fakat evrim teorisinin ilk dönemlerinin tarihi okunursa bunun doğru olmadığı görülür. Adı Darwin değil, Jean Baptiste Lamarck olan ilk büyük evrimci tüm yaşamın, Niteliğin eşanlamlısı olan mükemmelliğe doğru evrildiğini söylemiştir. Hemen hemen aynı teoriye Darwin'den habersiz ulaşarak Darwin'i teorisini açıklamaya zorlamış olan Alfred Wallace da doğal ayıklanmanın insanın gelişimini açıklamada yeterli olmadığını belirtmiştir. Darwin'den sonra daha birçokları yaşamın amaçsızlığını reddetmeye devam etmiştir.

Phaedrus, Ernst Mayr tarafından yazılmış bir *Scientific American* makalesinde tüm bu konunun iyi bir özetini bulmuştu.

> Doğal ayıklanmayı dinsel ya da felsefi nedenlerle ya da bu teorinin yalnızca, evrimi açıklayamayacak kadar raslantısal bir işlem gibi gö-

rünmesi nedeniyle reddedenler yıllardır, ortogenez, homogenez, aristogenez ya da Teilhard de Chardin'in "Omega İlkesi" gibi adlarla alternatif tasarılar ileri sürmektedirler; bu tasarıların hepsi mükemmelliğe doğru ya da gelişme yönünde, kendiliğinden var olan bir eğilime ya da dürtüye dayalıdır. Bu teorilerin hepsi erekçidir; evrensel teleolojinin bazı modellerini, evrimin bir amacını ya da programını postulat olarak benimserler.

Teleolojik teorilerin yandaşları tüm çabalarına karşın, postulat olarak benimsedikleri ereklerini açıklayacak (doğaüstü görüşler dışında) hiçbir mekanizma bulamamışlardır. Böyle bir mekanizmanın var olma olasılığı moleküler biyolojideki buluşlarla hemen hemen kalmamıştır.

Evrim, pervasızca fırsatçıdır: Bir organizmaya kendi popülasyonundaki diğer üyelere ya da başka türlerin bireylerine karşı rekabette bir üstünlük sağlayan her türlü varyasyonu tercih eder. Bu olgu milyonlarca yıldır, evrimsel gelişme dediğimiz şeyin motoru olmuştur. Bu gelişmeyi hiçbir program denetlemiş ya da yönlendirmiş değildir. Bu gelişim, doğal ayıklanmanın anında verdiği kararların sonucudur.

Mayr elbette, konunun çözümlenmiş olduğunu varsayma eğilimindedir ve bu yaklaşım kuşkusuz, evrim karşıtları dışında herkesin üzerinde uzlaştığı bir konsensüsü yansıtmaktadır. Ama Phaedrus bunu okuduktan sonra kartlarından birine şunları yazmıştı: "Yaşamın yöneldiği hiçbir mekanik modelin var olmadığı belli gibi görünüyor ama bu soru hiç, yaşamın mekanik modellerden kaçıp kaçmadığı şeklinde sorulmuş mu?"

Phaedrus sorunun bu şekilde sorulduğunu hiç sanmıyordu. Onu bu şekilde ele almak için gerekli kavramlar yoktu. Statik evrensel yasaların temel olarak kabul edildiği bir metafizikte yaşamın her türlü yasadan kaçarak evrildiği düşüncesi şaşkın bir soru işareti çizer ancak. Bunun hiçbir anlamı yoktur. Bu, tüm yaşamın kaosa doğru gittiğini, çünkü yasalarla bağlanmış metafiziğin tasarlayabileceği yapısal modellere tek alternatifin kaos olduğunu söylemeye benzer.

Ama Dinamik Nitelik önceden yapılandırılamamasına karşın, kaotik de değildir. O, statik modellerin içeremediği değerdir. Madde merkezli evrimciler nihai "mekanizmalar"ın ya da "programlar"ın yokluğunu göstermekle yaşamın biyolojik amaçsızlığını kanıtlayan su götürmez bir gerçek oluşturmuş değiller. Onların farkında olmadan ortaya serdiği şey değerlerin gerçeği nasıl yarattığını gösteren harika bir örnektir.

Bilim statik biçimlere değer verir. Onun işi bunları aramaktır. Buna uymayan bir şey ortaya çıktığında bu, normalin ortaya çıkması değil de normalde geçici bir kesinti olarak düşünülür. Normal statik biçimden herhangi bir sapma, açıklanması ve eğer olanaklıysa denetim altına alınması gereken bir şeydir. Gerçekle ilgilenen bilimin açıkladığı şey ancak mekanizmaları ve programları izleyen "gerçek"tir. Mekanizmaları ve programları izlemeyen öteki değersiz saçmalıkları dikkate almayız.

Görüyor musunuz bilim nasıl çalışıyor? Asla görmediğimiz bir şey var olamaz. Bizim onu asla görmememizin nedeni ona asla bakmamış olmamızdır ve ona asla bakmamış olmamızın nedeniyse onun önemsiz, değersiz olması, bizim de yapacak daha önemli işlerimizin bulunmasıdır.

Farklı metafizik yönelimi sayesinde Phaedrus, Mayr'ın, evrim gelişimine yön verdiğinden söz ettiği, abes ve önemsiz gibi görünen o "anında" kararların gerçekte Dinamik Niteliğin ta kendisi olduğunu hemen anladı. Dinamik Nitelik, o her şeyin kaynağı, gerçeğin düşünce öncesi keskin kenarı daima "anında" ortaya çıkar. Başka nerede çıkabilir ki?

"Anında" Dinamik Niteliğe karşı bu önyargı ortadan kalkarsa yeni gerçeklik dünyaları serilir önümüze. Yaşamın yöneldiği bir mekanizma elbette yoktur. Mekanizmalar yaşamın düşmanıdır. Mekanizmalar ne denli statik ve esneklikten uzaksa yaşam onlardan kaçınmak ve onları yenmek için o kadar çok uğraşır.

Örneğin yerçekimi kanunu evrenin en ödünsüz statik düzen biçimidir. Ama buna karşılık, bu yasaya her Allah'ın günü nanik yapmayan tek bir canlı yoktur. Yaşam, neredeyse yerçekimi yasasına karşı örgütlü bir itaatsizlik olarak bile tanımlanabilir. Bir organizmanın bu yasaya itaatsizlik düzeyinin o canlının evrimleşme düzeyinin bir ölçüsü olduğu gösterilebilir. Öyle ki, basit protozoa kirpiksi çıkıntılarıyla kımıldayıp dururken solucanlar uzaklıklarını ve yönlerini kontrol edebilmeyi becermekte, kuşlar göğe uçmakta ve insan dosdoğru Ay'a gitmektedir.

Termodinamiğin İkinci Yasası gibi diğer fiziksel yasalar için de benzer analizler yapılabilirdi ve Phaedrus'a, evren yasalarına yönelik bu kasıtlı ihlaller yeterince toparlanır ve bundan bir genelleme oluşturulursa bambaşka bir evrim teorisi çıkarılabilir gibi göründü. Eğer yaşam fiziksel kurallar temelinde açıklanacaksa, yaşamın kasıtlı olarak

bu yasaların dışına çıkına çabalarını gösteren bir sürü kanıt görmezden gelinemez. Atomların kimya profesörleri haline gelmesinin nedeni, doğadaki bir şeylerin kimyasal denge yasalarından, yerçekimi yasasından, termodinamik yasalarından ya da moleküllerin özgürlüğünü kısıtlayan başka herhangi bir yasadan hoşlanmaması olsa gerektir. Uymak zorunda oldukları için izledikleri yasalar ancak, hangi türden olursa olsun hiçbir yasayı izlemeyen bir varoluş tarzını sunanlardır.

Bu, yaşam biçimlerinin neden yalnızca nedensel "mekanizmalar"ı "programlar"a ya da fiziksel kuralların kör operasyonlarına göre değişmediğini açıklar. Yaşam biçimleri değersiz bir şekilde değişmez. Bu yasalardan kaçınacak, onları çiğneyecek ve atlatacak şekilde değişir. Yaşam biçimleri hep, bu yasaların sunabileceğinden "daha iyi" bir şeylere karşılık vererek evrimleşir.

Bu ilk önce, evrimcilerin en ısrarlı oldukları düşünceyle çelişiyor görünür: Yaşamın, doğal ayıklanmanın "en iyi uyum sağlayanın varlığını sürdürmesi" ilkesinden başka hiçbir şeye karşılık vermediği düşüncesiyle yani. Fakat "en iyi uyum sağlayanın yaşamını sürdürmesi" ilkesi, "mutantlar" ya da "uyumsuzlar" gibi, tam anlamını sormadığınız sürece en iyi gibi duran slogan deyimlerden biridir. Neye en iyi uyum sağlıyor? Varlığını sürdürmeye mi? Bu, hiçbir anlamı olmayan, "varlığını sürdürenlerin varlığını sürdürmesi"ne dönüşür. "En iyi uyum sağlayanın varlığını sürdürmesi" ilkesi ancak, "en iyi uyum sağlayan"ın "en iyi" ile, yani "Nitelik"le eşitlenmesi durumunda anlamlıdır. Darwinciler de yalnızca eski niteliği değil, tanımlanmayan Niteliği kastediyorlar! Mayr'ın makalesinin açığa çıkardığı gibi, "en iyi uyum sağlayan"ın ne olduğunu tanımlamanın bir yolu olmadığından kesinlikle emindirler.

Güzel! Onların savunduğu "tanımlanmayan en uygun şey", Dinamik Nitelikle aynıdır. Doğal ayıklanma, işlev halindeki Dinamik Niteliktir. Nitelik Metafiziği'yle Darwinci evrim teorisi arasında hiçbir kavga yoktur. Nitelik Metafiziği'yle, yaşamın bir amacı olduğunda ısrar eden "teleolojik" teoriler arasında da kavga yoktur. Nitelik Metafiziği'nin yaptığı şey, bu birbirine karşıt doktrinleri, ikisini de çelişkiye düşmeksizin uzlaştıran, daha geniş bir metafizik yapıda birleştirmektir.

Nehir şimdi, Phaedrus'un yanındaki haritanın Tappan Zee diye adlandırdığı geniş bir göle açılıyordu. Zuider Zee gibi, diye düşündü. Bun-

ların eski Hollandaca adlarını korumaları güzel. Dönüp arkasına baktı ve arasından geçtiği sıradağları gördü. Son sıradağ. Amerika Kıtası sona eriyordu. Bu güçlü ve ağır tekne biraz sonra, aslında ait olduğu Atlas Okyanusu'na açılacaktı ilk kez. Phaedrus tüm bu haftalardan sonra heyecan duyuyordu bundan. Bu tekne yalnızca, uysal nehir ve göl sularında "şamandıradan şamandıraya" gitmek için değil, okyanusları geçmek ve kıtaların çevresini denizden dolaşmak için yapılmıştı.

İkindinin erken saatleriydi daha. Motor korkunç hız yapıyordu. Phaedrus, nehrin dağlarla daralmasının onu böyle hızlandırdığını sanıyordu. Hesaplarına göre, artık gelgit tersine dönmeye başlayacak ve daha yavaş bir gidiş olacaktı.

Zaten, üzerinde bunca düşündüğü "statik biçimlerin Dinamik Niteliğe doğru göçü" şimdiye dek kendisini göstermişe benziyordu. Eskiden, onun gibi düşünceler yenildiğinde daima, geleneksel madde metafiziğinin varsayımlarıyla yere serilirdi; ama şimdi arkasında Nitelik Metafiziği olduğunda ayağa kalkmıştı. Bu düşüncenin tek bir tartışmayla nasıl olup da yere serildiğini birçok kez düşünmüş, fakat işe yarar bir şey bulamamıştı hiç. O düşünce ortaya çıkalı beri aylardır çeşitli arıtma işleriyle uğraşmıştı.

Yaşamın "statik biçimlerin Dinamik Niteliğe doğru göçü" olarak açıklanması evrimin bilinen gerçeklerine uymakla kalmamış, bunları yorumlamak için yeni yollar da açmıştı.

Biyolojik evrim, atom altı düzeydeki zayıf Dinamik güçlerin atom üstü düzeyde muazzam statik inorganik güçleri yenmek için stratejiler bulduğu bir süreç olarak görülebilir. Onlar bunu, birçok seçeneğin hassas bir şekilde dengede durduğu ve zayıf bir Dinamik gücün bu dengeyi şu ya da bu yönde değiştirebileceği atom üstü mekanizmaları seçerek yaparlar.

Zayıf Dinamik atom altı güçlerin, birincil araçları olarak tuttukları özel atom, karbondur. Her tür yaşam karbon içerir, ama karbonun özelliklerini incelediğimizde onun kristal biçimlerinden birinin aşırı sertliği dışında pek de olağandışı bir şey göremeyiz. Kaynama noktası, iletkenlik, iyonlaşma gibi diğer fiziksel sabitlerine baktığımızda da karbon, periyodik cetveldeki yerinin gerektirdiği değerleri gösterir ancak. Yani karbonda, kimya profesörlerini insansız bir gezegene fırlatmayı bekleyen mucizevi bir gücü ima edecek hiçbir şey yoktur kesinlikle.

Karbonu benzersiz kılan özellik, kimyasal bağlanma özellikleri belirsiz olan IV. grup atomların arasında en hafifi ve aktifi olmasıdır. I. gruptan III. gruba dek uzanan, genellikle pozitif değerlikli metaller, V. gruptan VII. gruba dek uzanan, negatif değerlikli ametallerle kimyasal bileşik oluşturur; ama kendi grubunun diğer üyeleriyle kimyasal bileşik yapmazlar. Ama karbonun bulunduğu grup metallerle ametallerin arasında yer alır; öyle ki, karbon bazen metallerle, bazen ametallerle birleşir; bazen öylece oturup hiçbir şeyle birleşmez; bazen de kendi kendisiyle birleşip uzun zincirler, dallanmış ağaçlar ve halkalar oluşturur.

Phaedrus, karbonun bağlantı kurma seçeneklerindeki bu belirsizliğin zayıf Dinamik atom altı güçlerin gereksindiği durum olduğunu düşündü. Karbonun bağlantısı onların ele geçirebileceği hassas dengeli bir mekanizmaydı. Hemen hemen sonsuz çeşitte yollar arasından önce birini sonra diğerini seçerek her türlü özgürlüğe doğru yöneltebilecekleri bir araçtı.

Ne müthiş bir çeşitlilikti seçilen. Bugün bilinen iki milyondan fazla karbon bileşiği vardır ve bu, dünyadaki bilinen diğer tüm kimyasal bileşiklerin yaklaşık yirmi katıdır. Yaşamın kimyası karbon kimyasıdır. Bitkilerin ve hayvanların her türünün bir diğerinden ayırt edilmesini sağlayan şey, son tahlilde, karbon atomlarının seçtiği bağlantı tarzındaki farklardır.

Ama Dinamik karbon bağlantısının bulunması, evrim stratejisinin yalnızca bir türünü oluşturur. Diğer tür ise bulunanın korunmasıdır. Dinamik bir ilerleme, kendisini ilerleme yapılmadan önceki duruma dönecek şekilde yozlaşmaktan koruyacak bir statik biçim bulamadığı sürece hiçbir anlam taşımaz. Evrim sürekli ileriye doğru bir hareket olamaz. Bu, stoplu bir dişli çarkın kertik kertik dönüşü gibi, yeni bir yükseltiye dek Dinamik bir hareketi ve sonra, eğer sonuç başarılı görünüyorsa, kazanılan ilerlemenin stopla statik olarak desteklenmesini, sonra yeni bir Dinamik hareketi, sonra yine statik stoplamayı içeren bir işlem biçiminde olmalıdır.

Dinamik gücün moleküler düzeye çıkıp orada kalabilmek için bulması gereken şey, sınırlı Dinamik özgürlüğünü inorganik yasalardan koruyacak ve aynı zamanda, basit bileşiklere dönüşerek bozulmaya karşı direnebilecek karbon molekülüydü. Doğayı inceleyince görüldüğü üzere, Dinamik gücün bunu başarabilmesi için tek yol bu sorunu iki türlü molekülü bularak aşmaktı: Yani aşınmaya, ısıya, kimyasal ve

diğer zararlara karşı koyabilecek bir statik molekül; bir de atom altı belirsizliği moleküler düzeyde sürdürecek ve kimyasal birleşme yolunda "her şeyi deneyebilecek" Dinamik molekül.

Statik molekül, yani protein denen, kimyasal yönden "ölü", plastiğimsi molekül Dinamik molekülü çevreler ve onu, duyarlılığını bozacak ve onu yok edecek ışığın, ısının ve diğer kimyasal maddelerin güçlü saldırısından korur. DNA denen Dinamik molekül ise statik moleküle ne yapacağını söyleyerek, statik molekül yıprandığında yenileyerek, kendisini yıpranmasa da yenileyerek ve kendi doğasını karşıt durumların üstesinden gelecek şekilde değiştirerek buna karşılık verir. Yaşamın en basit biçimi olan bazı virüslerde, birlikte çalışan bu iki tür molekülden başka hiçbir şey yoktur.

Tüm biyolojik evrimsel biçimlerin bu Dinamik ve statik işlevlere bölünümü evrimin daha yüksek düzeylerine doğru da uzanır. Besinlerin içeriye girmesine izin verip zehirleri dışarıda bırakan yarı geçirgen hücre zarlarının oluşumu statik bir stoptur. Kemikler, kabuklar, postlar, kürkler, barınaklar, giysiler, evler, köyler, kaleler, ritüeller, simgeler, yasalar ve kütüphaneler de böyledir. Bunların hepsi de evrimsel yozlaşmayı önler.

Öte yandan, hücrelerin yeniden üretiminde mitozdan mayoza geçiş, cinsel seçmeye olanak tanıyan ve muazzam bir DNA çeşitliliğine yol açan Dinamik bir ilerlemedir. Hücrelerin, bitkiler ve hayvanlar denen metazoa toplulukları şeklindeki kolektif düzenlenişi de böyledir. Cinsel tercih, sembiyoz, ölüm ve yaşamsal yenileniş, toplumsallaşma, iletişim, kuramsal düşünce, merak ve sanat da böyledir. Maddeye dayalı bir evrimsel bakışla bakılırsa bunların çoğunluğu, moleküler makinenin rastlantısal özellikleri olarak görülür sadece. Ama değere dayalı bir evrim açıklamasında tüm bunlar, yaşam biçimini her yana yönelebilme yeteneğinin ve özgürlüğünün daha üst düzeylerine çeken Dinamik sürecin sonuçlarıdır.

Bazen Dinamik bir gelişim ileriye doğru atılır, ama stop mekanizması bulamaz ve bunun sonucunda başarısız olarak daha önce stoplanmış konuma geri düşer. Bütün canlı türleri ve kültürler bu şekilde geriler. Bazen de bir statik biçim öylesine güçlü hale gelir ki ileriye doğru her türlü Dinamik hareketi engeller. Her iki durumda da, evrim süreci bir süre durdurulur. Ama durdurulmadığında sonuç ya düşmanları denetim altına alma gücünde bir artıştır, ya her yöne yönelebilme yeteneğinde bir artıştır ya da bunların her ikisi birden ortaya çıkar. Her

yöne yönelebilme yeteneğindeki artış Dinamik Niteliğe yöneliktir. Düşmanları denetim altına alabilme gücünde bir artış ise statik niteliğe yöneliktir. Dinamik Nitelik olmaksızın organizma büyüyemez. Statik nitelik olmaksızın da organizma varlığını sürdüremez. Bunların ikisi de gereklidir.

Şimdi, kimya profesörüne geri döner ve onu ampirik olarak toplanmış verilerini incelerken, bunların ne anlama geldiğini çıkarmaya çalışırken canlandırırsak bu kişi daha bir anlam kazanır. Bu adam tüm bunlara gözlemden başka hiçbir amaç taşımaksızın bakan, uzaydan gelmiş, tarafsız bir ziyaretçi değildir. Bu adam tüm bunları kesinlikle hiçbir amacı olmaksızın yapan, statik, moleküler, nesnel, biyolojik bir makine de değildir. Anlıyoruz ki bu adam deneylerini, atom altı güçlerin milyarlarca yıl önce onu yaratmaya başladığı andaki amaçlarının tam aynısı bir amaçla yapmaktadır. Bu adam, statik evrim biçimlerini geliştirecek ve onun hem her yöne yönelebilme yeteneğini, hem de doğanın düşman statik güçlerine karşı direncini arttıracak bilgiler aramaktadır. "Katıksız zevk" gibi kişisel dürtüleri olabilir; yaptığı işin Dinamik Niteliğidir bu. Ama parasal kaynak sağlamak için başvuruda bulunduğunda istemini insanlığın genel evrimsel amacının dallarından birine bağlar, doğal ve haklı olarak.

XII

Bir zamanlar Phaedrus metafiziğe, "aklın yüce ülkesi" demişti, onu dağcılığın "yüce ülke"sine benzeterek. Oraya gitmek büyük, varmak daha da büyük çaba gerektirir; ama bu yolculuğu yapamazsanız yaşamınız boyunca tek bir düşünce vadisiyle sınırlı kalırsınız. Nitelik Metafiziği'nin açtığı bu yüce ülke geçidi, yaşam gerçeklerinin çok daha zengin bir yorum kazandığı diğer bir düşünce vadisine girişi sağlar. Bu vadi, muazzam ve bereketli bir anlayışlar ovasına açılır.

Bu anlayışlar ovasında statik değer biçimleri dört sisteme ayrılır: İnorganik biçimler, biyolojik biçimler, sosyal biçimler ve entelektüel biçimler. Bunların kapsamı gayet geniştir. Var olanların hepsi budur. Bu dört konu üzerine -yani İnorganik, Biyolojik, Sosyal ve Entelektüel konularda- bir ansiklopedi oluşturursanız hiçbir şey dışarıda kalmaz.

Bundan kasıt hiçbir "şey"dir. Hiçbir ansiklopedide tanımlanamayacak Dinamik Nitelik dışarıda kalır yalnızca.

Ama bu dört sistem geniş kapsamlı olmasına karşın bir bütünlük oluşturmaz. Bunların hepsi aynı anda ve birbirinden hemen hemen bağımsız bir şekilde işlev görür.

Bu biçim sınıflandırması çok orijinal değildir ama Nitelik Metafiziği bunlar hakkında hiç alışılmamış bir savın oluşturulabilmesine olanak sağlar. Bu sava göre, bunlar birbirini takip etmez. Her biri ayrı ayrıdır. Birbirleriyle ilgileri çok azdır. Her üst düzey, daha alttakinin üzerine kuruluysa da o alttaki düzeyin bir uzantısı değildir. Tamamen tersidir. Daha yüksek düzeyin genellikle daha alttaki düzeyin karşıtı olduğu, ona kendi amaçları elverdiğince hükmettiği, onu denetimi altına aldığı düşünülebilir.

Her şeyin maddenin bir uzantısı olmasının gerektiği, madde egemenliğindeki bir metafizikte böyle bir gözlemde bulunmak olanaksızdır. Bu durumda, atomlar ve moleküller statik nitelik biçimlerinden yalnızca biridir ve bir düzeyin öteki üç tanesine hükmetmesinin mantıklı bir gerekçesi yoktur.

Düzeylerin birbirlerinden bağımsızlığını gösteren harika bir benzetme bilgisayarda donanım ile yazılım arasındaki ilişkidir, diye düşündü Phaedrus. Yıllar önce, karmaşık askeri bilgisayarları açıklayan teknik broşürler yazdığı zamanlarda bu ilişki hakkında bir şeyler öğrenmişti. Bilgisayarların elektronik sorunlarını çözmeyi öğrenmişti. Hatta, entegre devre çiplerinin henüz var olmadığı o günlerde kendisine, ayrı ayrı transistörlerden, diyotlardan, rezistanslardan ve kondansatörlerden oluşmuş, birbirine tellerle bağlanıp lehimlenmiş dijital devreler yapmıştı. Ama tüm bu bilgileri edindikten dört yıl sonra bile, bir programın ne olduğu konusunda ancak çok belli belirsiz bir fikir edinebilmişti. Birlikte çalıştığı elektrik mühendislerinin programlarla hiçbir ilgisi yoktu. Programcılar başka bir yerde, başka bir yapı içindeydiler.

Daha sonra, programcılarla çalışmaya başladığında, en ileri programcıların bile bir flip-flop devresinin nasıl çalıştığını bilmediklerini fark edince şaşırdı. Hayret verici bir şeydi bu. Flip-flop, "1"i ya da "0"ı olan bir elektrik devresidir. Bir flip-flopun nasıl çalıştığını bilmiyorsanız bilgisayarı nasıl bilebilirsiniz?

Bunun yanıtı, bir programcının elektrik devresi yapımını bilmesinin gerekmemesidir. Bir donanım teknisyeninin de program bilmesi

gerekli değildir. Farklı biçimlerden oluşan bu iki grup birbirinden bağımsızdır. Bellek eşlemi ve "Makine Dili Komut Repertuvarı" denen küçük bir bilgi bağlantısı -yani tek bir sayfaya sığdırabileceğiniz kadar ufak bir liste- dışında, aynı bilgisayarda bir arada bulunan elektronik devrelerle programların birbiriyle hiçbir ilgisi yoktur.

Makine Dili Komut Repertuvarı Phaedrus'u hayrete düşürdü, çünkü onu bambaşka bir perspektiften görmüştü. Voltaj düzeylerinin tek bir makine dili komutu yaratmak için bir grup flip-floptan diğerine nasıl aktarıldığını gösteren yüzlerce krokiyle ilgili donanım açıklamaları yazmıştı. Bu Makine Dili komutları her bir devrenin hedeflediği sonuçtu. Bunlar bir açıp kapama işlemleri senfonisinin final konseriydi.

Phaedrus daha sonra programlamayla ilgilenmeye başlayınca bu elektronik devreler senfonisinin ona hiç benzemeyen diğer senfoninin yalnızca tek bir notası olarak görüldüğünü anladı. Kapı devreler, yükselme ve düşme süreleri, voltaj düzeyi sınırları ortadan kayboldu. Hatta onun flip-flop grupları bile birer "kaydedici" haline geldi. Her şeye, Phaedrus'un çalıştığı "gerçek" dünyayla hiçbir benzerliği olmayan, mantıksal ilişkilerin saf ve simgesel dünyasından bakılıyordu. Daha önce tüm tasarımın hedefi olan Makine Dili Komut Repertuvarı şimdi en alt düzeydeki programlama dilinin en alt düzeydeki öğesiydi artık. Programcıların çoğu bu bilgileri hiçbir zaman doğrudan kullanmıyor, hatta ne anlama geldiğini bile bilmiyordu.

Elektronik devreyi yapan kişiyle programcı "Akümülatörü Yükle" (load accumulator) komutunun anlamını biliyorlarsa da birinin çıkardığı anlam ötekinden tümüyle farklıydı. Bu anlamların arasındaki tüm ilişki, karşılaştırmada benzerlikti. Bir kaydedici, bir flip-flop grubuna benzer. Voltajda bir değişiklik, numarada bir değişikliğe benzer. Ama bunlar aynı şey değildir. Hatta, "donanım" ve "yazılım" denen bu iki statik biçimler grubu arasındaki incecik bağlantıda bile aynı anlam iki tarafta aynen geçerli değildi. Aynı makine dili komutu, iki farklı biçim grubu arasında tümüyle farklı bir varlıktı.

Bu alt düzey programlama dilinin de üzerinde, üst düzey program dili olan FORTRAN ya da COBOL vardı o günlerde; bu üst düzey program dilinin alt düzey program diliyle ilişkisi alt düzey program dilinin elektronik devreleriyle olan ilişkisi kadardı, yani çok azdı. Bu üst düzey dilin de üzerinde yine başka bir biçimler düzeyi olan uygulamalar katmanı vardı; bu da, örneğin sözcük işlem programıyla oluşturulmuş bir romandı. Phaedrus'u en çok şaşırtan da, bir bilgisayarın elektrik ya-

pısını osiloskopla sonsuza dek inceleseniz de bu romanı asla bulamamanızdı.

Tüm bunları Nitelik Metafiziği için önemli kılan, statik nitelik biçimlerinin farklı düzeyleri arasındaki ilişkiyle çarpıcı bir paralellik göstermesidir.

Elbette o roman, onu destekleyecek paralel bir voltajlar biçimi olmaksızın bilgisayarda var olamaz. Ama bu, o romanın o voltajların bir ifadesi yahut özelliği olduğu anlamına gelmez. O roman bir elektronik devrede bulunmak zorunda değildir. Bir diskin ya da bir silindirin ya da bir teyp bandının manyetik alanlarında da olabilir, ama ne manyetik alanlardan ibaret ve ne de onlara aittir. Bir defterde de olabilir, ama ne mürekkep ve kâğıttan ibaret ve ne de onlara aittir. Bir programcının beyninde olabilir, ama orada bile ne beyinden ibarettir, ne de beyne aittir. Aynı program sonsuz türde bilgisayarda çalıştırılabilir. Program, çalışırken kendisini farklı bir programa dönüştürebilir. Başka bir bilgisayarı çalıştırıp kendisini bu ikinci bilgisayara aktarabilir ve çıktığı yerde kalan tüm izlerini yok ederek ilk bilgisayarı kapatabilir; biyolojik yeniden oluşma işlemiyle benzerlikler gösteren bir işlemdir bu.

Toplumsal ahlâk biçimlerini inorganik kimya biçimleriyle açıklamaya çalışmak kelime işlemciyle yazılmış bir romanın konusunu bilgisayarın elektroniğiyle açıklamaya çalışmak gibidir. Bunu yapamazsınız. O romanı olanaklı kılanın elektronik devreler olduğunu görebilirsiniz, ama romanın konusunu onlar vermez. Roman kendine özgü birtakım biçimlerden oluşur. Aynı şekilde, yaşamın biyolojik biçimlerinin ve organik kimyanın moleküler biçimlerinin DNA denen bir "makine dili" arabirimi vardır; ama bu, karbon, hidrojen yahut oksijen atomlarının yaşamın sahibi oldukları ya da onu yönlendirdikleri anlamına gelmez. Her evrim düzeyinin ilk kez işgali daha alttaki evrim düzeylerine özgürlük sağlıyor gibi görünür. Ama daha üstteki düzey gelişince kendi amaçlarını gütmeye koyulur.

Statik değer biçimi düzeylerinin birbirinden bağımsız doğası anlaşıldığında bir sürü bilmece çözülür. Bunlardan ilki, değerin kendisinin oluşturduğu bilmecedir. Değer, özne-nesne metafiziğinde daima en muğlak ve belirsiz terimlerden biri olmuştur. Değer nedir? Dünyanın yalnızca değerden ibaret olduğunu söylediğinizde sözünü ettiğiniz şey nedir?

Phaedrus, daha önce kimsenin dünyanın aslında değerden ibaret olduğu düşüncesine varmamış olmasının nedeni budur, diye düşündü.

Bu sözcük çok muğlak. Bir bardak suyu bir arada tutan "değer"le bir ulusu bir arada tutan "değer"in aynı şey olmadığı açıktır. Bu nedenle, dünyanın değerden başka bir şey olmadığını söylemek açıklayıcı değil, kafa karıştırıcıdır.

Ama şimdi, değerleri evrim düzeylerine göre sınıflamakla bu muğlaklık kalkmıştı. Bir bardak suyu bir arada tutan değer, değerin inorganik biçimidir. Bir ulusu bir arada tutan değer, değerin toplumsal biçimidir. Bunlar birbirinden tümüyle farklıdır, çünkü bunlar farklı evrim düzeylerindedir. Ve bunlar, en kuşkucu entelektüeli bile sıcak sobanın üstünden zıplatan biyolojik biçimden tümüyle farklıdır. Bu biçimlerin, hepsinin tarihsel evrim süreci tarafından yaratılmış olmalarından başka hiçbir ortak yanları yoktur. Fakat o süreç bir değer evrimidir. Bu nedenle, "statik değer biçimleri" adı hepsi için kullanılabilir.

Böylece, bir bilmece çözülmüştür. Bir başka büyük bilmece de düşünce-madde bilmecesidir.

Eğer dünya yalnızca düşünce biçimlerinden ve madde biçimlerinden ibaretse bu ikisi arasındaki ilişki nedir? Bu konuda bulabileceğiniz yüzlerce cilt felsefe kitabını okusanız, bunu kimsenin bilmediği -ya da en azından, başka herkesi inandıracak kadar bilmediği- kararına varırsınız. Bir materyalist ekol vardır; gerçeğin maddeden ibaret olduğunu, düşünceyi bunun yarattığını söyler. Bir idealist ekol vardır; gerçeğin düşünceden ibaret olduğunu, maddeyi bunun yarattığını söyler. Bir de pozitivist ekol vardır; bu tartışmanın sonsuza dek sürebileceğini söyler, konuyu bir kenara bırakır.

Bu konuyu bir kenara bırakabilseniz iyi olurdu ama ne yazık ki bu konu, pozitivizmin yol göstermesini beklediği fiziğin en çok başını ağrıtan sorunlarından biridir. Bu baş ağrısı laboratuvarda keşfedilen bir şeylerden ötürü değildir. Veri veridir. Yanlış olan, yalnızca verilerle ilgilenilen entelektüel çerçevedir. Yanlışlık özne-nesne metafiziğindedir.

Geleneksel özne-nesne metafiziği, Nitelik Metafiziği'yle aynı dört statik biçimi, onları ikişerli iki gruba ayırarak kullanır: "Madde" denen inorganik-biyolojik biçimler ve "düşünce" denen sosyal-entelektüel biçimler olarak yani. Ama sorunların kaynağı bu ayrımdır. Özne-nesne metafiziği maddeyi ve düşünceyi tümüyle ayrı ve tümüyle farklı saydığında güneş sisteminden daha büyük bir ornitorenk yaratır.

Özne-nesne metafiziği bu ölümcül ayrımı yapmak zorundadır, çün-

kü kendi yapılanmasında özneleri ve nesneleri en üst konuma yerleştirmiştir. Her şey ya nesne ya da özne, ya madde ya da madde dışı olmak zorundadır; çünkü evrenin birincil bölünümü budur. İnorganik-biyolojik biçimler "madde"den oluşmuştur ve bu yüzden "nesnel"dirler. Sosyal-entelektüel biçimler "madde"den oluşmamıştır ve bu nedenle bunlara "öznel" denir. Sonra da bu,"madde"ye dayalı keyfi bölünümü yapan geleneksel metafizik sorar: "Düşünceyle madde, özneyle nesne arasındaki ilişki nedir?"

Buna verilen yanıt hem düşünceyi hem de maddeyi ve bunlarla birlikte, "insan" denen diğer bir ornitorenke uzanan sorunu uydurmaktır. "İnsan"ın bir bedeni vardır (ve dolayısıyla, kendisi beden değildir) ve aynı zamanda bir de düşüncesi vardır (ve dolayısıyla, kendisi düşünce değildir). Ama biri çıkıp da bu (beden de, düşünce de olmayan) "insan" nedir, diye sorsa hiçbir sonuca varamaz. Biçimlerden bağımsız bir "insan" yoktur. İnsan biçimlerdir.

Bu uydurma "insan" kelimesinin birçok eşanlamlısı vardır: "İnsanoğlu", "kişi", "birey" ve hatta "ben", "o" ve "onlar" gibi zamirler. Dilimiz bunların çevresinde öylesine yapılandırılmış ve bunlar da kullanıma öylesine elverişlidir ki bunlardan kaçınmak olanaksızdır. Gerçekte buna gerek de yoktur. Bunlar, "madde" gibi, kendilerine özgü, bağımsız, birincil gerçekleri değil de biçimler toplamını ifade eden terimler oldukları unutulmadığı sürece kullanılabilirler.

Değeri merkez alan bir Nitelik Metafiziği'nde dört grup statik biçim, düşünce ve madde diye ayrı bölümlere ayrılmaz. Madde, belirli inorganik değer biçimlerine verilen addır yalnızca. Biyolojik biçimler, sosyal biçimler ve entelektüel biçimler bu madde biçimi tarafından desteklenir, fakat ondan bağımsızdır. Onların, maddenin kurallarından ve yasalarından türetilemeyen, kendilerine özgü kuralları ve yasaları vardır. Alışılmış bir düşünme tarzı değildir bu; ama bu tarzda düşünmeyi bıraktığınızda o şekilde düşünmeye nasıl olup da kandırıldığınıza şaşarsınız. Her şeyden önce, bir atomun kendi yapısında New York kentini oluşturmak için gerekli bilgiyi taşıma olasılığı nedir? Biyolojik, sosyal ve entelektüel biçimler maddeye ait değildir. Bu biçimleri yaratan ve yok eden yasalar elektronların, protonların ve diğer temel parçacıkların yasaları değildir. Bu biçimleri yaratan ve dağıtan güç, değerin gücüdür.

Nitelik Metafiziği'nin vardığı sonuç, tüm ekollerin doğrudan, düşünce-madde sorununun içinde olduğudur. Statik inorganik biçimlerin

içinde düşünce vardır. Statik entelektüel biçimlerin içinde madde vardır. Düşünce ve madde hem statik değer biçimlerinin tümüyle ayrı evrim düzeyleridir; hem de buna karşın, çelişkiye düşmeksizin birbirlerini içerebilirler.

Düşünce-madde paradoksu varlığını sürdüreceğe benziyor, çünkü değer biçimlerinin bu iki düzeyi arasındaki bağlantı halkaları yok sayılmıştır. İki terim eksiktir: Biyoloji ve toplum. Ruhsal biçimler inorganik doğadan gelmez. Onlar toplumdan, toplum biyolojiden, biyoloji inorganik doğadan gelir. Antropologların iyi bildiği gibi, insanın düşüncelerine sosyal biçimler, sosyal biçimlere biyolojik biçimler, biyolojik biçimlere ise inorganik biçimler hükmeder. Düşünceyle madde arasında doğrudan bir bilimsel bağlantı yoktur. Atom fizikçisi Niels Bohr'un dediği gibi: "Dile takılıp kalmışız." Entelektüel doğa tanımlamalarımız daima kültür türevlidir.

Modellerin entelektüel düzeyi, kendisini, kökeni olan sosyal düzeyden, yani kiliseden kurtarma yolundaki tarihsel süreçte kendi yararına bir "sosyal süreçten bağımsızlık miti" uydurmaya itildi. Bilim ve mantık, diyordu bu mit, asla sosyal dünyadan değil, yalnızca nesnel dünyadan gelir. Nesneler dünyası kendisini düşünceye, hiçbir sosyal aracıya gerek olmaksızın kabul ettirir. Bu bağımsızlık mitinin tarihsel nedenlerini anlamak kolaydır. Bu olmasa bilim asla varlığını sürdüremezdi. Ama yakından incelenirse bunun böyle olmadığı görülür.

Nitelik Metafiziği'nin açıkladığı üçüncü bilmece, antikçağa uzanan "özgür iradeye karşı determinizm çelişkisi"dir. Determinizm insanın evrendeki diğer tüm nesneler gibi, değişmez bilimsel yasaları izlediğini ve bunun istisnasının olmadığını savunan felsefedir. Özgür iradecilik ise insanın seçimlerini, bedeninin atomlarından bağımsız olarak yaptığını savunan bir felsefi doktrindir.

Bu kavga en uzun ve en gürültülü kavga olmuştur, çünkü her iki taraftan birinin pes etmesi mahvedici sonuçlar verir. Eğer özgür irade inancı pes ederse belli ki bir özne-nesne metafiziğinde ahlâka yer olmayacaktır. Eğer insanlar maddenin neden-sonuç yasasını izliyorsa o halde insan gerçekte iyiyle kötü arasında bir seçim yapamaz.

Öte yandan, eğer deterministler savundukları konumun yitmesine izin verirlerse bu, bilim gerçeğini yadsımak gibi görünecektir. Geleneksel madde metafiziğine bağlanılırsa determinizm felsefesi kaçınıl-

maz bir sonuçtur. Eğer "her şey" "madde ve onun özellikleri" sınıfına, "madde ve onun özellikleri" "daima yasaları izleyen şeyler" sınıfına ve "insanlar" "her şey" sınıfına girmişse o zaman insanların daima madde yasalarını izleyeceği su götürmez bir mantıksal sonuçtur.

Elbette insanlar, bilimin sonsuza dek sergileneceğini söyleyen diğer bir yanılgı olan Determinist açıklama dışında yaptıkları her şeyde madde yasalarını körü körüne izliyor gibi görünmezler. Antropoloji de içinde olmak üzere tüm sosyal bilimler insan davranışlarında bu fiziksel neden-sonuç yasalarının varlığını savunan metafizik inanç temeli üzerine kuruludur. Ahlâk yasaları, eğer var oldukları söylenebiliyorsa, dünyanın gerçek doğasıyla ilgisi olmayan, yapay yasalardır ancak. "Ahlâklı" bir insan alışılmış tarzda davranır, "polislere dikkat eder", "başını belaya sokmaz" ve bundan başka bir şey olamaz.

Bu ikilem Nitelik Metafiziği'nde yoktur. Davranışların statik nitelik modelleriyle denetlendiği boyutta seçim yoktur. Ama belirlenemeyen Dinamik Niteliğin izlendiği boyutta davranışlar özgürdür.

Ama Nitelik Metafiziği'nin etik konusunda söyleyecekleri, Özgür İradeye karşı Determinizm çelişkisinin çözülmesi konusunda söyleyeceklerinden çok daha fazladır. Nitelik Metafiziği, ahlâki hükümler aslında değer yargıları ve değer de dünyanın temel altyapısı olduğuna göre, ahlâki hükümlerin dünyanın temel altyapısı olduğunu söyler.

Nitelik Metafiziği, evrenin en temel düzeyinde bile, statik değer biçimleriyle ahlâki hükümlerin aynı şey olduğunu söyler. "Doğa Yasaları" ahlâk yasalarıdır. Elbette hidrojenle oksijenin, suyu, ahlâka uygun bir iş olduğu için oluşturduklarını söylemek ilk başta gülünç ve saçma ve gereksiz görünür. Ama kimya profesörlerinin pipo içmesinin ve sinemaya gitmesinin evrenin karşı konulmaz neden-sonuç güçlerinin onları buna zorlaması nedeniyle olduğunu söylemek de bundan daha az gülünç, saçma ve gereksiz değildir. Geçmişteki mantık, kimya profesörleri yalnızca atomlardan oluştuğuna ve atomlar da yalnızca neden-sonuç yasalarını izlediğine göre kimya profesörlerinin de neden-sonuç yasalarını izlemeleri gerektiği biçimindeydi. Ama bu mantık ters yönde de uygulanabilir. Kimya profesörlerinin genellikle ahlâklı kişiler olduğu gözleminden, atomların ahlâklılığını kolayca çıkarsayabiliriz. Eğer kimya profesörleri seçim yapıyorsa ve kimya profesörleri yalnızca atomlardan ibaretse, bundan, atomların da seçim yaptığı sonucu çıkar. Bu iki görüş açısı arasındaki fark bilimsel değil, felsefidir. Bir elektronun, herhangi bir şeyi, yapmak zorunda olduğu için mi, yoksa

yapmak istediği için mi yaptığı sorusunun elektronun ne yaptığı konusundaki verilerle hiçbir ilgisi yoktur.

Yani Phaedrus'un söylediği, yalnızca yaşamın değil, her şeyin etik bir etkinlik olduğuydu. Başka hiçbir şey değil. Yaşamı inorganik gerçek biçimleri yaratıyorsa, Nitelik Metafiziği de onların bunu "daha iyi" olduğu için yaptıklarını ve bu "daha iyi olma" kavramının -yani Dinamik Niteliğe karşı ilk yanıtın- her tür iyi ve kötünün dayanağı olan etiğin temel öğesi olduğunu postulat olarak benimser.

Ahlâkla bilimin birdenbire, tek bir sistemde bütünleşiverdiği bu anlayış kafasında doğduğu anda Phaedrus öylesine çılgına döndü ki günlerce başka hiçbir şey düşünemedi. Soyut bir düşünceyle bundan daha çok çılgına döndüğü tek an, tanımlanamayan Nitelik düşüncesiyle ilk kez karşılaştığı zamandı. O ilk çılgınlığın sonuçları tam bir facia olmuştu; ama bu kez, sakinleş ve siper kaz, dedi kendi kendine. Bu onun için muazzam Dinamik bir ileri hamleydi; ama burada tutunmak istiyorsa, olabildiğince çabuk ve esaslı bir statik stoplama yapması gerekiyordu.

XIII

Ona gerekli olan, stoplamaydı elbette. Tarihte, bilimle ahlâkı birleştirme yolundaki tüm çabalar bir facia olmuştu. Ahlâkla ilgisiz nesnel konular yığını üzerine bir ahlâk sistemini yapıştıramazsınız. Ahlâkla ilgisiz nesnel konular bu yapıştırma işine asla gerek duymaz. Gereksiz bir şey diye atar o kabuğu üzerinden.

Ama Nitelik Metafiziği bu kabuğun atılmasına izin vermez. Nitelik Metafiziği ilk olarak, "ahlâkla ilgisiz nesnel konu"nun ahlâkın düşük dereceli bir biçimi olduğunu söyler. Kabuğun dökülmesi olanaksızdır. Nitelik Metafiziği ikinci olarak, eğer o konu ahlâkın düşük dereceli bir biçimi değilse bile yine de ahlâkın ondan türetildiğini göstermeye metafizik bir gerek olmadığını söyler. Geleneksel ahlâk biçimleriyle, statik değer biçimlerinin ayrıldığı dört sistemden inorganik ya da

biyolojik doğa arasında hemen hemen hiçbir ilişki yoktur. Bu ahlâk biçimleri inorganik doğaya, romanların bilgisayara yüklenmesi gibi yüklenmiştir. Onlara karşı olmaları, onları desteklemelerinden daha olağandır.

Bu da, her şeyin kilit noktasıdır.

Nitelik Metafiziği'nin evrimsel yapısı tek bir ahlâk sisteminin olmadığını gösterir. Ahlâk sistemi çoktur. Nitelik Metafiziği'nde, inorganik biçimlerin kaosu yendiği, "doğa yasaları" denen bir ahlâk vardır; biyolojinin açlığı ve öldürücü inorganik güçleri yendiği, "orman kanunu" denen bir ahlâk vardır; toplumsal biçimlerin biyolojiyi yendiği, "yasa" denen bir ahlâk vardır; ve toplumu denetimi altına almak için hâlâ mücadele veren bir entelektüel ahlâk vardır. Bu ahlâk kuralı gruplarından hiçbirinin bir ötekiyle ilgisi, romanların flip-floplarla ilgisinden daha fazla değildir.

Bugün geleneksel olarak "ahlâk" denen şey yalnızca sosyal-biyolojik kuralları kapsar. Özne-nesne metafiziğinde bu sosyal-biyolojik kurallar grubu evrenin önemsiz, "öznel", fiziksel olarak var olmayan bir bölümü diye nitelenir. Ama Nitelik Metafiziği'nde tüm bu ahlâk grupları, bir de Dinamik ahlâk yalnızca gerçek değildir, her şeydir.

Genelde, izlenecek iki yoldan biri seçilecekse ve diğer her şey birbirine eşitse, daha Dinamik olan, yani daha yüksek bir evrim düzeyindeki seçim daha ahlâklıdır. Buna bir örnek olarak şu ifade verilebilir: "Bir doktorun bir mikrobu öldürmesi, mikrobun hastasını öldürmesine izin vermesinden daha ahlâklıdır." Mikrop yaşamak istiyor. Hasta da yaşamak istiyor. Ama hastanın ahlâki önceliği vardır; çünkü o, daha yüksek bir evrim düzeyindedir.

Bu, kendiliğinden, yeterince açık gibi görünür. Ama çok açık olmayan şey, değer merkezli bir Nitelik Metafiziği'nde bir doktorun hastasını tercih etmesinin kesinlikle, bilimsel olarak ahlâklı olduğudur. Bu, bazı doktorlara uygulanacak, ama tüm doktorlara uygulanmayacak; ya da bazı kültürlere uygulanacak, ama tüm kültürlere uygulanmayacak keyfi bir sosyal düzen değildir. Bu, bugün de, ebediyen de, herkes için her zaman doğru, H_2O gibi gerçek bir doğrunun ahlâki biçimidir. Nihayet, sonunda, ahlâkı mantık temelinde ele alabiliyoruz. Ahlâki konuları eskisinden daha hassas bir şekilde çözümleyen evrime dayalı yasaları çıkarsayabiliriz artık.

Mikropla hasta arasındaki evrimsel ahlâk çelişkisinde evrimsel fark çok büyüktür ve sonuç olarak durumun ahlâki niteliği belirgindir.

Ama birbiriyle çelişen statik biçimler birbirine daha yakın olduğunda durumun ahlâki gücü daha az belirgin hale gelir.

Mikrop-hasta konusuna paralel diğer bir popüler ahlâk konusu da vejetaryenliktir. Hinduların ve Budistlerin iddia ettiği gibi, hayvanların etini yemek ahlâksızlık mıdır? Bizim bugünkü ahlâkımız bunun ancak, eğer bir Hindu ya da Budistseniz ahlâksızlık olduğunu söyler. Bunun dışında böyle bir sorun yoktur; çünkü ahlâk, toplumsal bir uzlaşmadan başka bir şey değildir.

Öte yandan, evrimsel bir ahlâk bunun herkes için ahlâksızlık olduğunu, çünkü hayvanların daha yüksek bir evrim düzeyinde, yani tahıllardan, meyvelerden ve sebzelerden daha Dinamik olduğunu söyler. Ama bu yasağın ahlâki gücü pek fazla değildir, çünkü bunların evrim düzeyleri birbirine, doktorun hastasıyla mikrop arasındaki uzaklığa göre daha yakındır. Ayrıca buna, bu ahlâki ilkenin ancak tahılların, meyvelerin ve sebzelerin bol olduğu durumlarda uygulanabileceği de eklenir. Hinduların bir kıtlık zamanında ineklerini yememeleri ahlâksızlık olur, çünkü bu durumda, daha aşağı bir organizma için insanları öldürmüş olacaklardır.

Değer merkezli bir Nitelik Metafiziği maddeye bağlı olmadığından ahlâki konuları mikroplar, meyveler ve sebzelerden daha yüksek evrim düzeylerindeki konular olarak görmekte özgürdür. Bu daha yüksek düzeylerde konular daha ilginç hale gelir.

Bir toplumun bir insanı öldürmesi bilimsel olarak ahlâklı mıdır? Bu, kavgası dünyanın tüm mahkemelerinde ve yasama organlarında hâlâ süren, büyük bir ahlâk sorunudur.

Evrimsel bir ahlâk ilk önce, evet, bir toplum kendisinin yok olmasını önlemek için bir insanı öldürmekte haklıdır diyecekmiş gibi görünür. Haydutlar tarafından tehdit edilen ilkel ve ücra bir köyün, kendini korumak için onları öldürme hakkı ve zorunluluğu vardır, çünkü köy daha yüksek bir evrim biçimidir. Amerika Birleşik Devletleri İç Savaş için asker topladığında herkes suçsuz insanların öldürüleceğini biliyordu. Kuzey, köleci eyaletlerin bağımsızlıklarını kazanmasına izin verebilir ve yüzlerce, binlerce yaşamı yok olmaktan esirgeyebilirdi. Fakat evrimsel ahlâk Kuzey'in o savaşı açmakta haklı olduğunu, çünkü ulusun insan bedeninden daha yüksek bir evrim düzeyi olduğunu ve insanların eşitliği ilkesinin ise ulustan da daha yüksek bir evrim biçimi olduğunu savunur. John Brown'ın gerçeği asla soyut bir görüş değildir. O hâlâ ilerlemeye devam ediyor.

Ama bireysel suçluların idamında olduğu gibi, toplumun doğrudan tehdit edilmediği durumlarda konu daha karışık hale gelir. Vatana ihanet, isyan ya da savaş durumunda suçlunun topluma yönelik tehdidi gayet açık olabilir. Ama bir suçlu, kurulu bir toplumsal yapıyı ciddi bir şekilde tehdit etmemişse evrimsel ahlâk onun öldürülmesinin ahlâki yönden doğru olmadığını savunur.

Onun öldürülmesini ahlâksız kılan, suçlunun yalnızca bir biyolojik organizma olmamasıdır. O, toplumun yalnızca hatalı bir parçası da değildir. Bir insanı öldürdüğünüzde bir düşünce kaynağını da öldürmüş olursunuz. İnsan bir düşünceler toplamıdır ve bu düşünceler ahlâki yönden bir toplumdan önce gelir. Düşünceler, değer biçimleridir. Sosyal değer biçimlerinden daha yüksek bir evrim düzeyindedir onlar. Tıpkı bir doktorun mikrobu öldürmesinin hastayı öldürmesinden daha ahlâklı olması gibi, bir düşüncenin bir toplumu öldürmesi de bir toplumun bir düşünceyi öldürmesinden daha ahlâklıdır.

Bunun ötesinde daha da zorlayıcı bir neden vardır: Toplumlar, düşünceler ve ilkeler kendi başlarına, statik biçimlerden oluşmuş yığınlardan başka bir şey değildir. Bu biçimler Dinamik Niteliği kendi kendilerine algılayamaz ya da buna uyamazlar. Ancak canlı bir varlık yapabilir bunu. Ölüm cezasına karşı en güçlü ahlâki sav, toplumun Dinamik yeteneğini -yani değişim ve evrim yeteneğini- zayıflattığıdır. Gerçek sosyal değişimi gerçekleştirenler "iyi" çocuklar değildir. "İyi" çocuklar uyumlu oldukları için iyi görünürler. Ancak yüz yıl sonra iyi görünenler, yani toplumsal evrimin gerçek Dinamik gücü ise "kötü" çocuklardır. Zuñi'deki *brujo*'nun verdiği gerçek ahlâk dersi buydu. Eğer rahipler onu öldürselerdi toplumlarının gelişim ve değişim yeteneğine büyük bir zarar vermiş olurlardı.

Bu konu, Phaedrus'u dünyanın tüm ahlâki çelişkilerini teker teker ele alıp bu analize nasıl uyduklarına bakmaya kışkırtıyordu; ama buna başlarsa asla bitiremeyeceğini fark etti. Nereye baksa, aklına hangi örnek gelse hepsini bu çerçeve içinde sergileyebiliyor ve böyle yapınca da çelişkilerin doğası daha çok açıklık kazanıyordu sanki.

Aslında bunlar, Rigel'in onu gün boyu gıcık eden sorusunun da yanıtı gibiydi: "Lila Nitelikli mi?"

Biyolojik yönden evet, sosyal yönden hayır. Apaçık belli! Evrimsel ahlâk bu soruyu bir karpuz gibi ikiye böler. Biyolojik ve sosyal biçim-

lerin birbiriyle ilgisi olmadığından Lila aynı zamanda hem niteliklidir hem de değildir. Onun uyandırdığı duygu da tam buydu zaten - aynı anda hem niteliğin hem de niteliksizliğin verdiği bir tür karma duygu. Nedeni buydu.

Ne kadar basitti. Yüksek nitelikli bir teorinin işaretidir bu. Soruyu bazı karmaşık, dolambaçlı yollardan yanıtlamıyor kesinlikle. Sorunu öyle bir çözüyor ki bunu nasıl olup da sorduğunuza şaşıyorsunuz.

Bu kız biyolojik yönden iyi, sosyal yönden ölçeğin bayağı altında, entelektüel yönden ise hiçbir yerde değil. Ama Dinamik olarak... Ah! İşte bu önemli. Onda felaket Dinamik bir şeyler var. Tüm o saldırganlık, o dayatırcasına konuşma; o garip, şaşkın, mavi gözler. Gürleyen ve orasından burasından buhar çıkaran bir tepenin dibinde oturmak gibi sanki... Onunla daha çok konuşmak ilginç olacaktı.

Ön tarafa, kapağa doğru bir adım attı ve aşağıya baktı. Kız aşağıda, ranzanın üzerinde uyuyor gibiydi. Phaedrus bunu kendisi de kullanabilirdi. Bu gece kız herhalde uykusunu almış, uyanık olacak ve gitmeye can atacaktı. Phaedrus ise zom olacaktı.

Phaedrus yaklaşmakta olan bir şamandıranın hafifçe ona doğru eğildiğini ve onun altındaki, tekneye karşı akan bir akıntıdan kaynaklanan su hareketini gördü. Nehir artık ters yöne akıyordu ve gidişleri yavaşlayacaktı. Çok yakında hava da kararacaktı, ama çok şükür ki fazla yolları yoktu.

İlerideki bir mavnanın konumu, Phaedrus'un teknesinin nehrin New York şehri tarafından çok uzaklaşmakta olduğunu gösteriyordu. Teknenin yönünü, karşıdan gelecek trafiğin dışında kalacak şekilde, birkaç derece döndürdü. Önündeki engin sular üzerinde römorkörle arkadan itilen bir mavna gördü. Mavnada güverte boyunca uzanan borular vardı ve bu, onun herhalde petrol ya da kimyasal madde taşıdığını gösteriyordu. Mavna ona doğru geliyordu ve bir çarpışma tehlikesi olmadığını gördüğü halde, yine de onun daha uzağından geçecek bir rotaya girdi.

Bu "deniz"in kıyıları uzaktaydı ama binaların ve kıyıdaki fabrikaların büyük kente özgü olduğunu görebiliyordu. Arkalarında yükselen tepe yoktu, kasvetli bir sanayi karmaşası vardı yalnızca. Saatine baktı. Üç buçuk. Bir iki saat daha gün ışığı vardı. Karanlık olmadan Nyack'ta olacağa benziyorlardı. Tekne bugün gerçekten iyi yol yapmıştı. Tüm bu gelgitlerin ve nehrin doğal akıntısının üstüne eklenen o kasırga selinin suları yapmıştı bunu.

Bu arada, Rigel'in sorusunun yanıtı buydu işte. Phaedrus rahatlayabilirdi artık. Rigel, belli ki kendisinin de anlamadığı, geleneklere bağlı, dar bir sosyobiyolojik ahlâk kuralını güdüyordu.

Phaedrus bunun içine girdiğinde bu statik ahlâk kurallarını soyutlamanın gerekli olduğunu görmüştü. Bunlar, çelişkilerini çözümledikleri statik düzeyleri kadar birbirinden ayrı, her biri kendi başına birer küçük ahlâk imparatorluğuydu:

İlk olarak, biyolojik yaşamı cansız maddelerden üstün tutan ahlâk kuralları vardı. İkincisi, toplumsal düzeni biyolojik yaşamdan üstün tutarak, uyuşturucuları, cinayeti, zinayı, hırsızlığı ve buna benzer şeyleri yasaklayan -geleneksel ahlâk denen- ahlâk kuralları vardı. Üçüncüsü, entelektüel düzeni toplumsal düzenden üstün tutan -demokrasi, jüriyle yargılanma, konuşma özgürlüğü, basın özgürlüğü gibi- ahlâk kuralları vardı. Sonunda, dördüncü olarak bir de, kural olmayan Dinamik ahlâk var. Buna "sanat kuralı" ya da bunun gibi bir ad verilebileceğini düşündü; ama sanat genellikle adın önemini düşüren, gereksiz bir süs gibi algılanır. Zuñi'deki *brujo*'nun ahlâkı - işte Dinamik ahlâk buydu.

Ortaya çıkan gerçek, bir düzeydeki organizasyonu bir arada tutan statik biçimlerin aynı zamanda, başka bir düzeydeki organizasyonun, varlığını sürdürmek için savaşması gereken biçimler olduğuydu. Ahlâk, basit bir kurallar toplamı değildir. Birbiriyle çelişen değer biçimlerinin çok karmaşık bir savaşıdır. Bu çelişki evrimden kalmadır. Yeni biçimler geliştikçe eskileriyle çatışmaya girerler. Her evrim aşaması, arkasında bir sorunlar dalgası bırakır.

İyi ve kötü kavramı, birbiriyle çelişen statik biçimler arasındaki bu mücadeleden doğar. Yani doktorun ahlâki yönden kesinlikle durdurmakla yükümlü olduğu kötü hastalık, mikrobun daha düşük düzeyli statik ahlâk biçiminde hiç de kötü değildir. Mikrop da, kendisinin daha düşük düzeyli inorganik kötü güçler tarafından yok edilmesine karşı koymak için ahlâki bir çaba harcamaktadır.

Phaedrus, değerler arasındaki diğer çoğu mücadelenin evrimsel nedenlere bağlanabileceğini ve bunun sonucunda hem mücadelelerin sınıflanmasına mantıksal bir temel sağlanabileceğini, hem de bunlara mantıklı bir çözüm bulunabileceğini düşündü. Ahlâkın evrimsel basamaklar biçiminde yapılanması, bugünkü kültürel mirasımızda yüzergezer durumdaki, şekli belirsiz ve karmakarışık, her türden ahlâk düşüncesine biçim verir birden. "Sefahat" buna bir örnektir. Evrimsel bir

ahlâkta sefahatin anlamı gayet açıktır. Sefahat, biyolojik nitelikle sosyal nitelik arasında bir çatışmadır. Seks, içki, uyuşturucu ve tütünün yüksek bir biyolojik niteliği vardır, yani bunlar hoş duygular verir; ama sosyal nedenlerle zararlıdır. Bunların hepsi sizin paranızı alır. Ailenizi parçalar. Toplumun dengesini tehdit eder.

Rigel'in bu sabah ona savurduğu o saçmalıklar, yani Viktoryen ahlâk anlayışı gibi. O ahlâk tümüyle tek bir kuralın -toplumsal kuralın- gereğiydi. Phaedrus, kuralın gittiği sürece iyi olduğunu, ama gerçekte hiçbir yere gitmediğini düşündü. Kural ne geldiği yeri ne de gideceği yeri biliyordu ve bunları bilmediği için de öyle olmak zorundaydı: Umutsuzca statik, umutsuzca aptal, kendi içinde bir tür kötülük.

Kötülük... O ahlâka yüz elli yıl önce böyle deseydi başı gerçekten derde girebilirdi. O dönemde insanlar toplumsal geleneklerine meydan okuduğunuzda öfkeden kudururlar ve misilleme yapma isteği duyarlardı. O zaman Phaedrus sosyal bir tehlike olarak toplum dışına itilmiş bulurdu kendini. Bunu altı yüz yıl önce söyleseydi bir odun yığınında yakılabilirdi.

Ama bugün pek de riskli değil. Ucuz kahramanlığın bir üst kademesi. Belki bir avuç köktendinci, aşırı sağcı ve bu türden, eğitimsiz, cahil insan dışında herkes Viktoryen ahlâk kurallarının aptalca ve kötü olduğunu, yahut en azından modası geçmiş olduğunu düşünüyor. Rigel'ın bu sabahki vaazı bu yüzden bu kadar tuhaf geldi. Rigel gibiler vaazlarını, düşüncelerinin herkesçe paylaşıldığı varsayımıyla yaparlar. Böylece güvencededirler. Bu saçmalıkların yıllar önce bittiğini bilmiyor mu? Altmışlı yıllardaki devrimde neredeydi?

Tüm bu yüzyıl boyunca neredeydi? Tüm bu yüzyıl bunun üzerinde, yani entelektüel ve sosyal biçimler arasındaki savaş üzerinde döndü. Yirminci yüzyılın şarkısı buydu. Toplum mu düşünceye hükmedecek, yoksa düşünce mi topluma? Eğer toplum kazanırsa düşünceden geriye ne kalacak? Eğer düşünce kazanırsa toplumdan geriye ne kalacak? Evrimsel ahlâkın her şeyden daha çok aydınlattığı konu buydu. Toplum biyolojinin ne kadar uzantısıysa düşünce de toplumun o kadar uzantısıdır; daha fazla değil. Düşünce kendi yoluna gidiyor ve bunu yaparken de toplumla savaş halinde ve ona boyun eğdirmeye, onu kilit altında tutmaya çalışıyor. Evrimsel ahlâk, düşüncenin böyle davranmasının ahlâka uygun olduğunu söyler, ama bir de uyarı içerir: İnsanların fiziksel sağlığını bozan bir toplum nasıl istikrarını tehlikeye atarsa, toplumsal temelinin sağlığını bozan ve yok eden entelektüel biçim-

ler de kendi istikrarını tehlikeye atar.

"Tehlikeye atmıştır" demek daha doğru. Bu zaten oldu bile. Bu yüzyıl akla hayale sığmayacak entelektüel gelişimler ve akla hayale sığmayacak toplumsal yıkımlar çağı oldu. Tek soru, bu sürecin daha ne kadar gidebileceğidir.

Biraz sonra Phaedrus ilerde, tam da Rigel'in tarif ettiği yerde Nyack Yat Kulübü'nün gemi bağlama yerlerini gördü. Gün boyu tekne yolculuğundan ölesiye yorulmuşlardı. Tekne yaklaşınca Phaedrus motoru yavaşlattı ve tekne kancasını güverteden çözdü.

Lila'nın yüzü yine kapak boşluğunda göründü.

Bu, Phaedrus'u bir an irkiltti. Bu kız gerçekti işte. "Lila" denen o ileri metafizik soyutlama hakkındaki tüm o teorik düşüncelerden sonra işte bütün bunların konusunu oluşturan şey, Phaedrus'un karşısındaydı.

Kızın saçı taranmıştı ve üzerine giydiği bir hırka, süveterinin "yakası" dışındaki bölümünü örtmüştü.

"Şimdi biraz daha iyiyim," dedi kız.

Kız daha iyi görünmüyordu. Yüzü makyajla değişmiş, daha kötü olmuş... bir tür maskeye dönmüştü. Cildi pudradan bembeyazdı. Sarı saçları yüzüne yabancı siyah kaşlara yalancı tanıklık ediyordu. Korkutucu, ölüm eşiğini çağrıştıran bir göz farı.

Phaedrus ilerideki bağlantı şamandıralarından bazılarında, konuklar için ayrıldığı anlamına geliyor gibi duran kırmızı-beyaz işaretler olduğunu gördü. Motorun gazını azalttı ve tekneyi en dıştakine yanaşacak şekilde, geniş bir açıyla döndürdü. Teknenin şamandıraya kendi hızıyla ulaşacak momentte olduğunu hesapladığı anda vitesi boşa aldı, tekne kancasını kavradı ve şamandırayı tutmak üzere başa gitti. Hava ancak, şamandıranın görünebileceği kadar aydınlıktı. Yarım saate kadar karanlık olacaktı.

XIV

Lila bulundukları yerde çevresine bakındı. İleri tarafta uzun mu uzun bir köprü vardı. İçinde bulundukları büyük gölün öteki kıyısına dek uzanıyor gibiydi. Bir yığın otomobil geçip gidiyordu köprünün üstünden. Herhalde New York City'ye gidiyorlar, diye düşündü. Artık yaklaşmışlardı. Sudaki şamandıralara bağlanmış başka tekneler de vardı çevrelerinde, fakat içlerinde kimse yok gibiydi. Her şey boş ve ıssız görünüyordu. Herkes hemen çıkmış, orayı terk etmiş gibiydi sanki. İnsanlar neredeydi? Nehir burada bitiyor gibiydi. Her şey çok ıssızdı. Bugün öğleden sonra ne olmuştu? İyi hatırlamıyordu. Bir şeyden korkmuştu. Rüzgârdan ve gürültüden. Sonra uyuyakalmıştı. Şimdi de buradaydı. Neden?

Ne işi vardı burada? Düşündü, bilmiyordu. Bir yerlerdeki başka bir

kasaba, başka bir adam, başka bir gece onu bekliyordu. Uzun bir gece olacaktı.

Kaptan ona dönüp komik bir bakışla baktı ve "Yardım et de kayığı suya indirelim. Tek başıma da yaparım, ama iki kişi daha kolay olur," dedi.

Kızı alıp direğin yanına götürdü ve vinci kullanmayı bilip bilmediğini sordu. Kız evet dedi. Sonra adam direkten sarkan bir ipin ucundaki kancayı önlerinde, güverte üzerinde baş aşağı duran kayığa taktı ve kıza yukarı çekmeye başlamasını söyledi. Kız söyleneni yaptı ama kayık ağırdı ve kız, işi yapma tarzından adamın pek hoşlanmadığını fark ediyordu. Ama yapmaya devam etti ve uzun bir süre sonra kayık iple havada asılı hale geldi. Kaptan onu teknenin yan tarafına doğru ittirdi. Adam yavaş yavaş indirmesini söyledi kıza. Kız vincin ipini koyverdi.

"Yavaş!" dedi adam.

Kız daha yavaş koyverdi ve Kaptan tekneyi suya yönelttnek için ellerini ileriye uzattı. Sonra döndü ve "Şimdi oldu," dedi. Kız en azından bir şeyi doğru yapabilmişti. Kaptan hafifçe gülümsedi.

Belki bu gece o kadar da kötü olmayacaktı.

Lila kamaraya indi, bavulundan eski havlusunu, giyeceği son giysileri, saç kurutma makinesini ve makyaj malzemelerini çıkardı. Lavabodan bir sabun alıp bir sabunlama bezine sardı ve yanına aldı.

Yine güverteye çıktığında, Kaptan teknenin yan tarafına kayığa inebilmeleri için küçük bir merdiven takmıştı. Kız aşağı inip kayığa bindi, sonra Kaptan da elinde büyük bez torbalarla onun arkasından kayığa bindi. Kız bunların ne için olduğunu merak etti.

Adamın kürek çekmesine neredeyse hiç gerek yoktu. Azıcık bir mesafe vardı kıyıya; o, sudan çıkan birtakım tahta direklerin ve raşitik gibi görünen tahta iskelenin ve ona bitişik beyaz bir binanın bulunduğu yere yani. Binanın gerisinde, kasabaya doğru yükselen bir tepe vardı, öyle görünüyordu.

Beyaz binadaki bir adam banyoların yerini gösterdi onlara. Kaptan ona liman ücretini ve banyo parasını ödedi. Sonra aşağıdaki uzun bir koridora indiler ve kız "Bayan" kapısından girdi. İçerisi karanlık ve kirli bir banyoydu ve dışarıda tahta bir sıra vardı. Elektrik düğmesini bulmak için epey araması gerekti. Duşu açıp sıcak suyu ayarladı, giysilerini çıkardı ve sıranın üstüne koydu.

Duş iyiydi, sıcaktı. Bu iyiydi işte. Bazen bu tür yerlerde soğuk su-

dan başka bir şey bulamazsınız. Duşun altına girdi, bu hoşuna gitti. *Karma*'nın Troy'da olduğu zamandan bu yana ilk duştu bu. Galiba asla yeterince banyo yapamayacaktı. Tekneler temiz değildi.

Erkekler de temiz değildi. Bedeninin dün gece Kaptan'la birlikte olan yerlerini çok iyi temizledi.

O adama Lila gibi biri gerekliydi. Kamyon motoru gibi kokuyordu herif. Giydiği gömlek haftalardır değiştirilmemiş gibi duruyordu. Ona bir iyilik edip onunla Florida'ya gitse iyi olacaktı. Adam kendine bakmaktan acizdi. Lila bakabilirdi ona.

Ama bu adama bağlanmak da istemiyordu. Kimseye bağlanmak istemiyordu. Aradan bir süre geçince bağlanmak isterlerdi Jim gibi ve işte o zaman sorunlar başlardı.

Lila havluyla kurulandı ve giyinmeye başladı. Bluzu ve eteği kırışmıştı ama kırışıklar açılırdı. Tahta sıranın bitişiğindeki aynanın yanında bir priz buldu ve saç kurutma makinesinin fişini takıp saçlarını kurutmaya başladı.

Manhattan çok yakındaydı artık. Jamie orada olsaydı her şeyle ilgilenirdi. Onu görse ne iyi olurdu. Belki. Onu anlamak mümkün değildi. Orada olmayabilirdi. O zaman Lila zor durumda kalırdı. O zaman ne yapar, bilmiyordu. Bunu düşünmek de istemiyordu.

Sonra, Kaptan'a akşam yemeği yapacağını söylemiş olduğunu hatırladı.

Adamın o büyük bez çantaları yanına almasının nedeni buydu demek; yiyecek taşımak için. Belki ona iyi bir yemek hazırlarsa adam onu Florida'ya kadar götürürdü.

Rimelini yavaşça ve dikkatle sürdü, hazır olunca koridora çıktı ve köşeyi döndüğünde Kaptan orada bekliyordu. Kaptan'a doğru yürürken onun şimdi daha iyi göründüğünü fark etti. Adam yıkanmış, traş olmuş ve o gömleği değiştirmişti.

Dışarıda hava kararmıştı. Yokuş yukarı çıkan bir caddede, sokak lambaları altında yürüdüler. Yanlarından bazı insanlar geçti fakat onlara bakmadılar.

Burası küçük bir kasabaya benzemiyordu. Büyük bir kentin bir semtine benziyordu daha çok. Caddeler çok geniş değildi, büyük kentler gibi biraz kirlice ve kasvetliydi. Kasaba merkezine vardıklarında Lila bazı vitrinlere baktı ama bakacak pek bir şey yoktu.

Lila patates kızartması kokusu aldığını sandı. Ama çevrede McDonald's, Burger King yahut o türden bir yer görmemişti.

Onun patates kızartmasına özendiği görülmüş müydü hiç! Açlıktan ölüyordu!

Belki biraz kızarmış patates alabiliriz, diye düşündü. Fakat o zaman da sorun, tekneye gidene kadar onların buz gibi olmasıydı. Belki kendisi kızartabilirdi. Fakat onu içinde kızartacak bir şey gerekliydi bunun için. Kaptan'a, derin bir tavası olup olmadığını sordu. Emin olmadığını söyledi adam. Kız, olmasını umuyordu.

Süpermarkette fiyatlar pahalıydı. Kız iki parça pahalı fileminyon biftek, iri Idaho patatesleri, patates tava yapmak için yağ, tatlı için çikolatalı puding ve sabah tost yapmak için ekmek aldı. Ayrıca yumurta, tereyağı ve sucuk. Bir de süt.

Süt almak için eğildiğinde kıza bir alışveriş arabası çarptı. Lila "Ah, özür dilerim," dedi. Kabahat onda değildi üstelik; ama markette çalışan birine benzeyen kadın ona kötü kötü baktı ve özür de dilemedi.

Lila iki büyük çantayı dolduracak kadar yiyecek malzemesi almıştı. Açlıktan ölüyordu. Yiyecek malzemesi almayı severdi zaten. Bunların çoğunu herhalde yiyemeyecekti.

Ama hiç belli olmazdı. Belki Kaptan'la bu gece anlaşırlardı. O zaman New York'ta alışverişe çıkabilirlerdi. Bir sürü şey gerekliydi kıza.

Kız alışveriş arabasını doldurduktan sonra kasaya gitti ve kasadaki kadının kendisine çarpan kadın olduğunu gördü. Yüzünde aynı kötü bakışla. Kadın Lila'ya annesini hatırlattı. Lila elinden geldiğince nazik bir şekilde, malları tekneye taşımak için alışveriş arabasını kullanıp kullanamayacaklarını sordu. Onları çantalarla taşımaktan çok daha kolay olacaktı bu. Ama yanıt "Hayır"dı.

Lila Kaptan'a baktı, fakat adam bir şey söylemedi. Yalnızca parayı ödedi ifadesiz bir yüzle.

İkisi de birer çantayı alıp çıkış kapısına doğru yürümeye başladıklarında yüksek sesle bir "AH!!" ve sonra "BIRAK BENİ!" ve sonra "SENİ ANNEME SÖYLEYECEĞİM!!!" dendiğini duydular.

Lila döndü, kasadaki kadının zenci bir kızın yakasından tuttuğunu gördü, kız kadına vuruyor ve bağırıyordu, "BIRAK BENİ! BIRAK BENİ!! ANNEME SÖYLEYECEĞİM!!"

"Sana buradan UZAK durmanı söylemiştim!" dedi kasadaki kadın.

Kız on ya da on iki yaşlarında görünüyordu.

"Gidelim," dedi Kaptan.

Ama Lila, "Bırak o kızı!" diyen kendi sesini duydu.

"Karışma bu işe," dedi Kaptan.

"BURAYA GİRMEK İSTERSEM GİRERİM!" diye bağırdı kız. "Sen bana karışamazsın!"

"BIRAK O KIZI!" dedi Lila.

Kadın şaşırmış bir yüzle baktı Lila'ya. "Burası BİZİM MARKETİMİZ!" dedi kadın.

"N'olur gidelim," dedi Kaptan.

Kadın hâlâ kızı bırakmıyordu.

Lila patladı: "Hemen BIRAK o kızı, yoksa polis çağırırım!"

Kadın kızı bıraktı. Kız, Lila ve Kaptan'ın yanından koşarak geçip çıkış kapısından kaçtı. Kasiyer kadın kıza baktı. Sonra Lila'ya baktı. Ama kadının yapabileceği bir şey yoktu artık.

Geçmişti. Lila ve Kaptan dışarı çıktılar. Dışarıda kız Lila'ya baktı, çabucak gülümsedi ve sonra sıvıştı.

"Nedir bu olanlar?" dedi Kaptan.

"Kadın benim asabımı bozdu."

"Her şey senin asabını bozuyor zaten."

"Bunu yapmak zorundaydım," dedi Lila. "Bu gece kendimi iyi hissederim artık."

İçki satan bir dükkândan iki ellilik viski, iki litre kokteyl ve bir torba buz aldılar. Yükleri gerçekten ağırlaşmıştı teknenin bulunduğu küçük beyaz binaya doğru giden o dar caddeden inerken.

"Ne diye karıştın o kavgaya?" diye sordu Kaptan. "O iş seni ilgilendirmez."

"İnsanlar çocuklara çok kötü davranıyor," dedi Lila.

"Senin sorunların sana yetiyor sanmıştım," dedi Kaptan.

Kız bir şey dèmedi. Ama kendini iyi hissediyordu. Bağırıp çağırdıktan sonra kendini hep böyle iyi hissederdi. Nedenini bilmiyordu ama hep böyleydi bu.

Nehir kıyısına doğru yürürlerken Kaptan tek kelime konuşmadı. Asabı bozulmuştu. Bir şey olmaz, diye düşündü kız. Adamın kızgınlığı geçerdi nasılsa.

İskele öyle karanlıktı ki kayık zor görünüyordu. Bastığı yere dikkat etmeliydi kız. Yiyecekleri düşürmek istemiyordu.

Kaptan içi yiyecek dolu çantasını iskeleye bıraktı ve kayığı çözdü. Sonra Lila'ya kayığa binmesini söyledi. Sonra tüm eşyaları kıza verdi ve kendisi de kayığa bindi. Aralarında bu koca çantalar varken adamın kürek çekmesi çok zordu; o yüzden küreğin birini alıp önce bir taraf-

tan, sonra öteki taraftan çekerek götürdü kayığı.

Kız arkasına bakınca o büyük ve uzun köprünün New York'tan gelen ışıklarla aydınlanmış gökyüzünün önünde bir gölge gibi durduğunu gördü. Çok güzeldi. Elini suya soktu ve suyun ılıklığını hissetti.

Birden kendisini gerçekten iyi hissetti. Florida'ya birlikte gideceklerini biliyordu. Güzel bir gece olacaktı.

Teknenin karanlık tarafına varınca Kaptan, Lila merdivenden tırmanırken kayığı sabit bir şekilde tuttu. Sonra yiyecek dolu çantaları karanlıkta yine ona verdi ve kız onları güverteye koydu.

Sonra adam tekneye tırmanıp da kayığı tekneye bağlarken kız çantaları mutfağa indirdi.

Tavan lambasına benzer bir şeyin yanındaki elektrik düğmesine dokundu ve lamba yandı, pek parlak olmasa da. Viski ve kokteyl şişelerini çantadan çıkardı, kokteylin fazlasını ve buzu buz kutusuna koydu. Yiyeceklerin geri kalanını da banyoda kullandığı eşyaları alabilmek için çıkardı. Banyo eşyalarının hepsini çıkarıp aldı, ıslak olan havlu dışında hepsini götürüp kılavuz ranzasındaki bavuluna koydu. Havluyu da kurusun diye kılavuz ranzasının kenarına astı.

Kaptan yukarı gelmesini ve el fenerini tutmasını söyledi. Kız yukarı çıktı ve adam güvertedeki tahta bir kapağı açıp dibine ininceye dek ışığı tuttu. Adam ilk önce bir yığın eskimiş ip, sonra da bir hortum ve eskimiş bir çapa çıkardı. Sonra bazı teller ve sonra da üzerinde ızgarası bulunan dört ayaklı, eski, paslı bir demir kap çıkardı.

Adam onu fener ışığında tutup yukarı kaldırdı ve "Japon mangalı" dedi. "Superior Gölü'nden beri kullanmamıştım.... Kılavuz ranzası üzerinde odun kömürü var."

Bunun anlamı, "Git onu getir"di. Kız ranzanın olduğu yere indi, bir torba odun kömürü buldu ve yukarı götürüp verdi. Adam sonunda tekrar konuşmuştu.

Kız kamara merdiveninden, adamı torbadaki odun kömürünü mangala koyarken seyretti. "Bu tekneyle neresi hoşuna giderse oraya gidersin, değil mi?" dedi kız. "Kimse sana emir veremez. Kimse seninle tartışamaz."

"Doğru," dedi adam. "Şimdi şuradaki harita masasının hemen arkasındaki... o küçük rafta duran gazyağını uzat bana. Benim olduğum yerin tam arkasında."

Adam arkasına uzandı ve onu eliyle gösterdi. Kız onu aldı ve adama verdi.

"Ben patates tava yapmaya başlayacağım," dedi Lila, "tencerelerin ve tavaların nerede olduğunu söylersen."

"Harita masasının gerisinde. O sandıklardan birinin en dibinde," dedi Kaptan. "Kapağı kaldır, göreceksin."

Lila harita masasının üzerindeki diğer bir elektrik ampulünü yaktı ve derin bir sandık ve içinde bir sürü, farklı türlerde tencere ve tavaların üst üste yığıldığı karmakarışık bir yığın buldu. Sandık masanın gerisindeydi ve tencerelere ulaşmanın tek yolu harita masasının üzerine yüzükoyun yatıp elini o dikdörtgen biçimi boşluktan içeri, aşağıya uzatmak ve onları yakalayıp dışarı çıkarmaktı. Tavaları yakalama girişimi dolabın içinde korkunç bir tangırtıya yol açtı. Kız, umarım bu gürültü Kaptan'da kendi ev halinin izlenimini bırakmıştır, diye düşündü.

Derin bir tava yoktu. Geniş bir tava hissetti ve onu çekip çıkardı. Hemen hemen yeni, paslanmaz çelikten bir tavaydı bu. Ama yağda kızartmaya yetecek kadar derin değildi. Tekrar sandığa uzandı, biraz daha tangırtı kopardı ve derin bir tencereyle ona uyan bir kapak çıkardı bu kez. Bu işe yarardı.

"Patates tava için tel süzgecin olduğunu sanmıyorum," dedi kız.

"Hayır," dedi Kaptan, "bildiğim kadarıyla yok."

Sorun yoktu. Delikli kaşıkla da yapabilirdi bunu.

Öyle bir kaşık aradı, buldu ve onun yanında bir de patates soyacağı vardı. Patates soyacağını patateslerden biri üzerinde denedi. İyiydi, keskindi. Soymaya başladı. Böyle uzun, sert, düzgün Idaho patateslerini soymak hoşuna gitti. Bunlardan güzel tava olacaktı. Düşen kabukları lavaboda biriktirdi, işi bitince onları elle toplayıp atabilirdi.

"Florida'ya vardıktan sonra ne yapacaksın?" dedi Kaptan'a.

"Herhalde yola devam ederim," dedi adam.

Mangaldan bir alev yükseldi ve kız bu ışıkla adamın yüzünü gördü birden. Yorgun görünüyordu.

"Nereye doğru devam edeceksin?" diye sordu kız.

"Güneye," dedi adam. "Orada, Meksika'da, bir zamanlar kaldığım bir kasaba var, Campeche Körfezi'nde. Bir süre yine orada kalmak hoşuma gider. Ve eskiden tanıdığım bazı insanları görmek, hâlâ oradaysalar tabii."

"Ne yapıyordun orada?"

"Bir tekne yapıyordum."

"Bu tekneyi mi?"

"Hayır, hiç bitmeyen bir tekneyi," dedi adam. "Her şey ters gitti."

Odun kömürlerini maşanın kenarıyla dürttü.

"Bu tekne işinde dert üstüne dert vardır," dedi adam. "Teknenin omurgası yapılmış, iskeleti bitmişti. Tahta kaplama işine başlamaya hazırdık, ama hükümet içinde bulunduğumuz ormanın '*veda*' olduğunu ilan etti; sanırım bunu, artık tahta yok, anlamında kullanıyorlardı.

Biraz daha tahta almak için Campeche'ye gittik, parasını ödedik; ama hiç gönderilmedi. Meksika'da, bir yabancının onları dava etmesi olanaksız. Bunu biliyorlar.

Sonra Mexico'daki tüm bağlantılarımız 'kayboldu'. Boya verildi, fakat onu bir kayığın üzerine sürmemizden sonra kayboldu."

" 'Biz' dediğin kim?" diye sordu Lila.

"Ben, bir de benim gemi marangozu."

Kız patatesleri soyarken Kaptan merdivenden inip aşağıya geldi. Gaz lambasını yaktı, sonra elektrik lambalarını kapattı, sonra bir raftan bardakları çıkardı, sonra buz kutusunu açtı. Bardakları buzla doldurdu, kokteyli açtı ve bardaklara koydu. Viskiyi koyarken kızın bardağını eline aldı ve kız, adam viskiyi doldururken ne zaman durması gerektiğini söyledi.

Sonra adam, "Pancho Piquet'in şerefine," dedi.

Lila içti. Tadı güzeldi.

Kız ona soyulmuş patatesleri gösterdi. "Öyle acıktım ki bunları çiğ çiğ yiyebilirim," dedi kız, "ama yemeyeceğim tabii."

Bir doğrama tahtası buldu ve patatesleri doğramaya başladı; önce uzunlamasına kesip onları oval parçalara ayırdı; sonra da tekrar, kalem kalınlığında böldü. Bıçak güzel. Gerçekten keskin. Kaptan durmuş onu izliyordu.

"Pancho Piquet kim?" diye sordu kız.

"*Carpentero de ribera*. Yaşlı bir Kübalıydı. İspanyolcayı öyle hızlı konuşurdu ki Meksikalılar bile anlamakta zorluk çekerlerdi. Boris Karloff'a benzerdi. Kübalı ya da Meksikalıya hiç benzemezdi.

"Ama hayatımda gördüğüm en hızlı marangozdu," dedi Kaptan. "Ve en dikkatlisi. O cangıl sıcağında bile asla yavaşlamazdı. Orada elektrik yoktu; ama el aletleriyle, çoğu kişinin elektrikli aletlerle yapacağından daha hızlı çalışırdı. Elli ya da altmış yaşlarındaydı, bense yirmi falandım. Ondan geri kalmamaya çalıştığımı gördükçe o Boris Karloff gülüşüyle gülerdi hep."

"Peki neden onun şerefine içiyoruz?" diye sordu Lila.

"Evet, beni uyardılar, '*El tome!*' O içer! Ve içti," dedi Kaptan.

"Bir gece şiddetli bir *norte*, yani bir poyraz Meksika Körfezi'nden kopup geldi.... Çok şiddetli bir rüzgârdı! Palmiye ağaçlarını neredeyse yere değecek kadar eğiyordu. Onun evinin çatısını aldı götürdü.

Fakat onu tamir edeceğine içki içip sarhoş oldu ve bir aydan daha uzun bir süre sarhoş gezdi. Karısı birkaç hafta sonra yiyecek almak için para dilenecek duruma düştü. Çok acıklıydı bu. Sanırım içmesinin nedeni kısmen, her şeyin ters gittiğini ve teknenin asla yapılamayacağını bilmesiydi. Bu da doğruydu. Benim param bitti ve bu işten vazgeçmek zorunda kaldım."

"Yani bu yüzden mi onun şerefine içiyoruz?" dedi Lila.

"Ya, o adam bir tür uyarıydı," dedi Kaptan. "Benim de gözlerimi açıp bir şeyi görmemi sağladı. Tropikal bölgelerin gerçekte nasıl olduğunu hissettim. Florida ve Meksika'ya gitmek konusundaki tüm bu konuşmalar bunları hatırlattı bana."

Doğranmış patatesler dağ gibi yükseliyordu. Kız patatesi çok fazla yapıyordu. Ama zararı yoktu. Fazla olması az olmasından daha iyidir.

"Oraya dönmeyi neden istiyorsun?" diye sordu kız.

"Bilmiyorum. Orada hep o hüzün vardır. Şu anda orayı düşünürken bile hissedebiliyorum bunu. 'Hüzünlü Dönenceler' der ona antropolog Lévi- Strauss. Nedense seni geri çeker hep. Ne demek istediğimi Meksikalılar anlar. Daima, her şeyin gerçeğinin bu hüzün olduğu ve acıklı bir gerçekle yaşamanın burada, Kuzey'de mutlu bir şekilde yaşamaktan daha iyi olduğu duygusu vardır."

"Yani sen Meksika'da kalmaya mı gidiyorsun?"

"Hayır, böyle bir tekneyle olmaz. Bu tekne her yere gidebilir, Panama'ya, Çin'e, Hindistan'a, Afrika'ya. Kesin plan yok. Ne olacağını asla bilemezsin."

Patatesler tümüyle doğranmıştı. "Şimdi bu ocağı nasıl yakacağım?" diye sordu kız Kaptan'a.

"Onu sana yakayım," dedi adam.

"Neden bana öğretmiyorsun?" dedi Lila.

"Çok uzun sürer," dedi Kaptan.

Kaptan ocağı pompalarken kız içkisini bitirdi, adamınkini tazeledi ve kendisine bir içki daha doldurdu.

Adam mangala bakmak için güverteye çıktı, kız tencereyi ocağa koydu ve süpermarketten aldıkları bir şişe yağın hepsini tencereye boşaltı, sonra da tencerenin kapağını kapattı. Bu kadar çok yağın ısınması zaman alacaktı.

Biftekleri, üzerlerine tuz ve karabiber ekmek için süpermarket ambalajından çıkardı. Etler sarı lamba ışığında muhteşem görünüyordu.

Karabiberde sorun yoktu da tuzluk tıkanmıştı. Kapağını çıkarıp harita masası üzerine çarptı ama delikler hâlâ tıkalıydı, bunun üzerine parmaklarıyla içinden bir tutam tuz aldı ve öylece serpti.

Biftekleri Kaptan'a verdi. Sonra salatayla uğraşmaya başladı, marulları doğrayıp iki tabağa koydu, o keskin bıçağı kullanarak domatesleri doğradı. İş yaparken maruldan biraz alıp ağzına attı.

"Oh! Oh! Oh!" dedi kız.

"Ne oldu?" diye sordu adam.

"Ne kadar acıkmış olduğumu unutmuşum. Sen böyle hiçbir şey yemeden gün boyunca nasıl dayanabiliyorsun anlamıyorum. Nasıl yapabiliyorsun bunu?"

"Evet, aslında ben kahvaltı etmiştim," dedi adam.

"Ettin mi?"

"Sen kalkmadan önce."

"Neden beni uyandırmadın?"

"Senin arkadaşın Richard Rigel senin gelmeni istemedi."

Lila kapak boşluğundan yukarı, Kaptan'a uzun uzun baktı. Adam da, ne söyleyecek diye ona bakıyordu.

"Richard bazen böyle yapar," dedi kız. "Bir yerde öğle yemeği yiyeceğimizi sandı herhalde."

Richard'a gerçekten kin duyuyor, diye düşündü kız, ve benim tepemi attırmaya çalışıyor yine. Bununla uğraşmaktan vazgeçmeyecek. Böyle güzel bir gecede bununla uğraşmayacağını sanırdın. Çok güzel bir geceydi. İçkinin etkisini göstermeye başladığını hissediyordu.

"Seninle Florida'ya gelmemi istersen gelirim," dedi Lila.

Adam bir şey söylemedi. Bifteğin birini çatalla dürttü sadece.

"Ne düşünüyorsun?" dedi kız.

"Emin değilim."

"Neden emin değilsin?"

"Bilmiyorum."

"Yemeğini yapar, üstünü başını düzeltirim ve seninle yatarım," dedi Lila, "ve benden sıkıldığında bana yalnızca güle güle dersin, ben de giderim. Anlaştık mı?"

Adam yine bir şey söylemedi.

Kamara çok sıcak olmaya başlamıştı, kız süveterini çıkarmak için yukarıya çekti.

"Bana gerçekten ihtiyacın var, bunu biliyorsun," dedi kız.

Süveterini çıkardığında adamın onu çıkarmasını beklediğini gördü. O özel bakışıyla. Kız, bunun ne anlama geldiğini biliyordu. İşte başlıyor, diye düşündü.

Kaptan dedi ki: "Bugün öğleden sonra sen uyurken düşündüğüm şey, sana, bazı şeyleri bir araya getirmeme yardımcı olacak bazı sorular sormaktı."

"Nasıl sorular?"

"Henüz bilmiyorum," dedi adam. "Başlıca, senin neden hoşlanıp neden hoşlanmadığın hakkında mesela."

"İyi, tamam, onu da yapabiliriz."

Adam dedi ki: "Belki, senin bazı şeylere karşı yaklaşımın hakkında sorular sorabileceğimi düşündüm. Senin değer yargıların nelerdir ve onları nasıl edindin. Bunun gibi şeyler. Yalnızca sorular sormak ve senin yanıtlarını, nereye yöneleceğimi bilmeden not etmek istiyorum; belki sonra bazı şeyleri bir araya getirmeye çalışırız."

"Tabii," dedi Lila. "Nasıl sorular bunlar?" Aranmaya başlıyor, diye düşündü kız. Adamın bardağının hemen hemen boşalmış olduğunu gördü. Kapak boşluğundan uzanıp bardağı aldı ve doldurdu.

"Bir insanı bir arada tutan, hoşlandığı ve hoşlanmadığı şeylerin biçimidir ve tüm dünyayı bir arada tutan da hoşlanılanların ve hoşlanılmayanların biçimidir. Tarih yalnızca biyografiden oluşur. Tüm sosyal bilimler de öyledir. Antropoloji eskiden kolektif nesneleri merkez olarak almıştı ve ben de bunun bireysel değerlere dayanarak daha iyi ifade edilip edilemeyeceğini araştırmakla ilgileniyorum. Belki de dünya hakkındaki en kesin gerçeğin tarih ya da sosyoloji değil de biyografi olduğu yolunda bir his var içimde."

Kız, adamın neden söz ettiğini anlamıyordu. Düşünebildiği tek şey Florida'ydı.

Adamın bardağını yukarıya uzatıp verdi. Ocağın mavi alevi yağın altında ıslık sesi çıkarıyordu boyuna. Tencerenin kapağını kaldırdı ve yağın içindeki ısı dalgalanmalarını gördü, fakat ortalık yeterince aydınlık olmadığından patatesleri kızartmaya başlama zamanının gelip gelmediğini anlayamıyordu.

"Sen başka bir kültür oluşturuyorsun," dedi adam. "Herhangi birinin kültürü. Kültür, Dinamik değişim yeteneği olan evrimleşmiş bir statik nitelik biçimidir. Sen busun. Senin bugüne dek bulunmuş en iyi tanımın budur.

Sen söylediğin her şeyi düşünebilirsin ve düşündüğün her şey yalnızca sensindir, fakat aslında kullandığın dil ve sahip olduğun değerler binlerce yıllık kültürel evrimin sonuçlarıdır. Bunların hepsi, ilgisiz görünse de aslında devasa bir dokuya ait kalıntıların arasındadır. Lévi-Strauss bir kültürün ancak, onun düşünce süreçlerini diğer kültürlerle ilişkisinin kalıntılarıyla yeniden canlandırarak anlaşılabileceğini postulat olarak benimser. Bu sence anlamlı mı? Senin kendi belleğinin kalıntılarını kaydetmek ve bununla bir şeyleri yeniden oluşturmak istiyorum."

Kız, adamın bir yağ termometresi var mıdır acaba, diye düşündü. Ufak bir parça patates koparıp tencereye attı, patates yavaşça dönüp durdu ama cızırdamadı. Onu yakalayıp çıkardı ve biraz daha marul yedi.

"Sen Heinrich Schliemann'ı duymuş muydun?"

"Heinrich ne?"

"Herkesin mitolojik sandığı bir kentin, antik Troya'nın harabelerini bulan arkeolog.

Schliemann'ın, stratografik teknik dediği tekniği bulmasından önce arkeologlar okumuş mezar soyguncularından başka bir şey değildi. Schliemann daha yeni kentlerin altında daha eski kentleri bularak bir tabakadan sonra diğer tabakanın dikkatle nasıl kazılacağını gösterdi. Ben bunun tek bir kişide yapılabileceğini düşünüyorum. Senin dilini ve değerlerini parçalarına ayırabilir ve yüzyıllar önce yerleştirilmiş ve seni sen yapan eski kalıplara dek bunların izini sürebilirim."

"Benden çok fazla bir şey çıkarabileceğini sanmıyorum," dedi Lila.

İçki gerçekten tuttu onu, diye düşündü kız. Gün boyunca nasıl da sessizdi. Şimdi de susturamazsın.

Kız, "Yahu, seninle Florida'ya geleyim mi diye sormakla bir düğmeye bastım herhalde," dedi.

"Ne demek istiyorsun?"

"Gün boyunca senin o sessiz tiplerden biri olduğunu sanmıştım. Şimdi ise bana tek kelime ettirmiyorsun."

Adam kızın sözlerinden alınmışa benziyordu.

"Tamam, benim için zararı yok," dedi kız. "Bana istediğin her soruyu sorabilirsin."

Sonunda yağ yeterince kızmış görünüyordu. Delikli kaşığı kullanarak ilk bölüm patatesi yağa daldırdı, kabarcıkların gürlemesiyle bir bu-

har bulutu çıktı. "Biftekler olmak üzere mi?" diye sordu kız.

"Birkaç dakika daha."

"İyi," dedi kız. Patates kızartmasının ocaktan yükselen kokusuyla karışan biftek kokusu kızı neredeyse bayıltacaktı. Daha önce hiç bu kadar acıktığını hatırlamıyordu. Patateslerin kabarcıkları sessizleşince patatesleri kaşıkla dışarıya aldı, bir kâğıt havlunun üzerine yaydı, üzerlerine tuz serpti, sonra da ikinci partiyi tencereye koydu. Bunlar olduktan sonra Kaptan biftekler hazır diyene dek bekledi. Sonra, biftekleri koyması için tabakları uzattı ona.

Adam biftekleri aşağıya iletince, "Ay! Harika!" diye düşündü kız. Patates kızartmalarını kâğıt havluyla alıp bifteklerin üzerine döktü.

Kaptan aşağı indi. Yemek masasının kanatlarını açtılar; tabakları, viskiyi, kokteyli ve patates kızartmasının kalan kısmını masaya taşıdılar ve birden her şey tamamdı işte. Kız Kaptan'a baktı, Kaptan da kıza. Her gece böyle olabilir, diye düşündü kız.

Ay! Biftek öyle güzeldi ki kız ağlamak istiyordu! Patates kızartması! Ahh! Salata!

"Bunları yemenin nasıl bir his olduğunu bilmiyorsun," dedi kız.

"Nasıl bir his?" Adamın yüzünde hafiften bir gülümseme vardı.

"Bu senin sorularından biri mi?" diye sordu kız. Ağzı kızarmış patatesle doluydu. Biraz yavaşlaması gerekliydi.

"Hayır," adam güldü, "sorulardan biri değil. Yalnızca senin geçmişin hakkında bir şeyler öğrenmek istiyorum."

"İş görüşmesi gibi mi?" dedi kız.

"Tabii, evet, bu bir başlangıçtır."

Adam kalktı, bardakları doldurdu.

Kız bir süre düşündü. "Rochester'da doğdum. İki kız kardeşin küçüğüydüm.... Senin öğrenmek istediğin böyle şeyler mi?"

"Bir saniye," dedi adam. Kalktı, bir not kâğıdıyla kalem aldı.

"Yani, bunların hepsini yazacak mısın?"

"Tabii," dedi adam.

"Aman, boşver!"

"Neden?"

"Bunu yapmanı istemiyorum."

"Neden ama?"

"Haydi, yemek yiyelim, rahatlayalım ve arkadaş olalım."

Adam biraz kaşlarını çattı, sonra omuzlarını silkti, yine ayağa kalktı ve not defterini yerine koydu.

Kız biftekten ikinci parçayı yerken, belki de bunları söylememeliydi, diye düşündü. Eğer Florida'ya gitmek istiyorsa söylememeliydi. "Sen yine devam et, sorular sor," dedi kız. "Ben konuşurum. Konuşmayı severim."

Kaptan kızın içkisini verdi ve sonra onun yanına oturdu.

"Pekâlâ, en çok sevdiğin şeyler nelerdir?"

"Yemek."

"Başka?"

"Daha çok yemek."

"Ya ondan sonra?"

Kız bir süre düşündü. "Şu anda yaptığımız şey. Köprünün öte yanındaki, şehirden gelen ışıkları gördün mü? Öyle birdenbire nasıl da güzeldi."

"Başka?"

"Erkekler," kız güldü.

"Ne tür erkekler?"

"Her tür. Benden hoşlanan her tür."

"En hoşlanmadığın şey nedir?"

"Kötü insanlar.... Kasabadaki o mağazadaki kadın gibi. Onun gibi milyonlarca insan var ve ben bunların hepsinden nefret ediyorum. Daima başkasını küçük düşürüp kendilerini büyütmeye çalışır bunlar.... Sen de yapıyorsun bunu, biliyorsun."

"Ben mi?"

"Evet, sen."

"Ne zaman?"

"Bugün öğleden sonra. Hiç görmediğin bir gemi hakkında o büyük lafları ederek."

"Ha, şu."

"Sakın öyle kötü davranma da iyi geçinelim. Ben bir tek kötü huylu insanlara illet olurum."

"Kötü huylulardan sonra?" diye sordu Kaptan.

"Kendini senden üstün gören insanlara."

"Başka?"

"Daha bir sürü şeye."

"Neye?"

"Evet, istemediğim bir sürü şey var. Yaşlanmak istemiyorum. İnsanların kötü olmasını istemiyorum. Ah, bunu söylemiştim."

Kız bir süre düşündü. "Bazen böyle yalnız kalmayı istemiyorum.

Biliyorsun, George'la ilişkimizin gerçekten yolunda gideceğini sanıyordum. Ama sonra o Debbie geldi ve George sanki beni hiç tanımıyormuş gibi davrandı. Ben ona hiçbir şey yapmamıştım oysa. Bu, adilikten başka bir şey değil."

"Daha başka?"

"Bu kadarı yetmez mi? Beni üzen öyle pek özel bir şey yoktur. O ortaya çıkmadan ne olacağını bilemem." Adama baktı. "Bazen bir şey birden üzerime geliverir ve ben korkarım.... Bugün öğleden sonra oldu bu."

"Nedir o?"

"Motoru çalıştırdığında."

"Çok kötü bir rüzgâr vardı."

"O yalnızca bir rüzgâr değildi. Öyle sıradan bir şey değil. O, gelmekte olan bir fırtına gibi ve benim evim yok. Benim gidecek hiçbir yerim yok." Ağzına bir parça daha biftek attı. "Bu tekneyi sevdim. Bu teknede fırtınalar yaşadın mı?"

"Evet, ama bu tekne şişe mantarı gibidir. Dalgalar geçer gider."

"Bu iyi. Bu hoşuma gitti."

"Neden bu nehirde böyle yalnız dolaşıyorsun?"

"Yalnız değilim. Seninle birlikteyim."

"Peki geçen gece?"

"Yalnız değildim." Kız güldü. "Hatırlamadın mı?" Uzandı ve adamın yanağını okşadı. "Hatırlamadın mı?"

"Benimle tanışmadan önce."

"Seninle tanışmadan önce beş dakika bile yalnız kalmadım. O George denen hayvanla birlikteydim. Hatırlamadın mı?"

"O herifle bu geziyi yapabilmek için tüm bahar boyunca para biriktirmiştim. Ama böyle kaçtı gitti. Bana paramı bile geri vermediler.... Ah, lanet olsun, o heriften konuşmayalım. O yok artık."

"Nereye gidiyordunuz?"

"Florida'ya."

"Oo," dedi Kaptan. "Demek bu yüzden benimle Florida'ya gelmek istedin."

"Hı, hı," dedi kız.

Adam bunları düşünürken kız salatasını yemeye başladı. "Bir daha yapma bunu bana," dedi kız. "Bu tekneyi yiyecekle doldıralım, tamam mı?"

"Yine de benim soruma yanıt vermedin," dedi adam. "Benimle tanışmadan önce, George'u tanımadan önce neden evlenmedin?"

"Ben evlendim," dedi Lila. "Çok önceleri."

"Sonra boşandın."

"Hayır."

"Hâlâ evlisin."

"Hayır, eşim öldürüldü."

"Ah, bunu duyduğuma üzüldüm."

"Üzülme."

Biftek mükemmel pişmişti ama biraz daha karabiber gerekliydi. Kız uzandı, kesme tahtasının yanında duran biberliği aldı, bifteğe biraz karabiber ekti ve biberliği Kaptan'a verdi.

"Çok zaman önceydi bu," dedi kız. "Onu hiç düşünmüyorum."

"Ne iş yapıyordu o adam?"

"Kamyon şoförüydü. Çoğu zaman yollardaydı. Onu pek gördüğüm yoktu. Sonra bir gece eve gelmedi, polis beni aradı ve öldüğünü söyledi. Hepsi bu."

"Peki sen ne yaptın?"

"Sigortadan biraz para aldım ve bir cenaze töreni yaptılar, ben de siyah bir elbise giydim falan, ama artık bunu hiç düşünmüyorum."

"Neden o adamdan hoşlanmıyordun?" diye sordu Kaptan.

"Hep kavga ederdik," dedi Lila.

"Ne yüzünden?"

"Sırf kavga işte.... O hep benden şüphelenirdi. O evde yokken benim ne yaptığımdan.... Onu aldattığımı sanıyordu."

"Aldattın mı?"

Lila adama baktı. "Dur biraz.... Ben evliysem evliyimdir. Böyle bir şey yapmam.... Asabımı bozma."

"Sordum yalnızca," dedi Kaptan.

Kız biraz daha salata attı ağzına. "Bana hiç saygısı yoktu."

"Neden evlendin onunla?"

"Hamile kalmıştım" dedi Lila.

"Kaç yaşındaydın o zaman?"

"On altı. Kızım doğduğunda on yedi yaşındaydım."

"Çok küçükmüşsün," dedi Kaptan.

Kız yemekten önce içtiği içkilerle uçmaya başlıyordu şimdi. Biraz sakinleşmeliyim, diye düşündü ve sarhoş olduğumda hep yaptığım gibi aptalca bir şey yapmamaya dikkat etmeliyim. Çok konuşuyordu.

Kızın başı dönüyordu. Sonra lambanın sallandığını gördü. "Bu ne?" diye sordu.

"Gemi dalgası," dedi Kaptan. "Büyük bir dalga.... Bu ilki. Bir saniye sonra bir tane daha... işte geldi...."

Daha da büyük bir dalga geldi ve tüm tekneyi salladı, bir süre sonra daha ufak bir dalga, sonra bir tane daha, giderek ufalan dalgalar geldi.

Kaptan masadan kalktı ve güverteye çıktı.

"Neymiş bu?" dedi kız.

"Bilmiyorum," dedi adam. "Mavna değil.... Motorlu bir gemi herhalde. Köprünün öteki tarafında olabilir."

Adam orada uzun bir süre, etrafa bakınarak durdu. Sonra aşağıya, kıza baktı.

"Çocuğun kaç yaşında şimdi?" diye sordu adam.

Kız şaşırmıştı. Bu da yeni bir soruydu. "Niçin öğrenmek istiyorsun bunu?"

"Bu soruları soracağımı sana önceden söylemiştim," dedi adam.

"Kızım öldü."

"Nasıl öldü?" diye sordu adam.

"Ben öldürdüm," dedi kız.

Kız adamın gözlerine bakıyordu. Adamın bakışlarından hoşlanmadı. Kötü bakıyordu adam.

"Yani kazayla demek istiyorsun," dedi adam.

"Üzerini yanlış bir şekilde örttüm, boğuldu," dedi Lila. "Çok zaman önceydi bu."

"Kimse seni suçlamadı herhalde."

"Kimse suçlayamazdı. Ne diyebilirlerdi ki... bilmiyorum."

Lila siyah cenaze giysilerinin hâlâ durduğunu hatırladı. O yıl onları üç kez giymek zorunda kaldığını hatırladı. Dedesinin cenazesine gelen yüzlerce kişi vardı, çünkü dedesi rahipti ve Jerry'nin cenazesine bir sürü arkadaşı gelmiş, ama Dawn'unkine kimse gelmemişti.

"Bunları aklıma getirme," dedi kız.

Ranzada ilk kez arkasına dayandı ve yemek yemeyi kesti. "Başka sorular sor," dedi kız, "Florida'ya varmak ne kadar zaman alacak gibi mesela."

"Yani tekrar evlenmedin," dedi Kaptan.

"Hayır! Aman Tanrım, hayır. Asla! Bir daha asla yapmadım o işi. O evlenen insanlar var ya," dedi kız, "en sahtekâr insan cinsidir. Bütün özgürlüğünden ve her şeyden, güya her gece seks için vazgeçiyorsun. Ama bu onları mutlu etmiyor. Hep bir kaçış yolu arayıp duruyorlar yal-

nızca. Şu patateslerden daha ister misin?

"Ben yalnızca özgür olmak istiyorum," dedi kız. "Amerika da bununla meşgul, öyle değil mi?"

Kaptan biraz patates aldı, kız da ayağa kalktı, tabağını kesme tahtasının üstüne koydu, patateslerin geri kalanını aldı ve tabağına doldurdu. "Bardağını ver bana," dedi kız.

Adam verdi, kız buz kutusunun kapağını kaldırdı ve bardağa biraz daha buz koydu. Üzerine kokteyl ve içki ilave etti, sonra da kendi bardağını doldurdu. Kız içkinin etiketin yarısına kadar azalmış olduğunu gördüğünde KÜT! diye bir ses duydu. Teknenin yan tarafından geliyordu ses.

"Nedir bu?" dedi kız.

Kaptan başını salladı. "Belki büyük bir dal falandır," dedi. Adam ayağa kalkıp kızın yanından geçti, güverteye çıktı ve kız, adamın ayak sesleri onun bulunduğu tarafa doğru gelirken teknenin hafifçe yana yattığını hissetti.

"Neymiş?" dedi kız.

"Kayık."

Bir süre sonra adam dedi ki: "Bu daha önce hiç olmamıştı... Yukarıya gel de usturmaçaları indirip kayığı bağlamama yardım et. Sabah onu yukarıya çekeriz."

Kız yukarı çıktı, adamı iki büyük lastik usturmaçayı alıp aşağı sarkacak şekilde küpeşte tırabzanına bağlarken gördü. Adam güvertenin öteki tarafına gitti ve elinde uzun bir gemi kancasıyla geldi. Kız, adam kancayla uzanıp kayığı tekneye yanaştırırken yanında durdu.

"Bu şekilde tut," dedi adam. Sonra direğin yanındaki büyük bir kutuya gitti, açtı ve bir ip çıkardı, sonra da geri geldi. İpi kayığın içine attı, sonra ayağını aşağıya atıp kendini küpeşte tırabzanından aşağıya sarkıttı.

Kız etrafa bakındı. Çok sessizdi burası. Köprüden geçip giden arabalar vardı yalnızca. Gökyüzü kentten gelen ışıklarla hâlâ portakal rengiydi, ama öylesine sakindi ki kentin nerede olduğunu asla tahmin edemezdiniz.

Kaptan işini bitirince tırabzanı kavradı ve kendini yine yukarıya çekti.

"Ne olduğunu anladım," dedi adam. "Gelgitin değişmesi yüzünden oldu bu.... İlk kez görüyorum böyle bir şeyi.... Diğer tüm gemilere bir bak. Hatırlarsın, geldiğimizde bunların hepsi köprüye doğru dönük de-

ğil miydi? Şimdi hepsi başka yöne dönmüş."

Kız baktı ve teknelerin her birinin farklı yönlere dönük olduğunu gördü.

"Bir süre sonra bunların hepsinin yönü köprünün aksi tarafına dönecek," dedi adam. "Hava ılık sayılır; burada oturup bunu gözleyelim. Bunu görmek büyüledi beni sanki."

Lila bardakları, buzu, süveterleri ve üzerlerine örtecek bir battaniyeyi alıp geldi. Adamın yanına oturdu ve battaniyeyi ikisinin de bacaklarının üzerine örttü. "Dinle bak ne kadar sessiz," dedi kız. "New York'a bu kadar yakın olduğumuza inanmak çok zor."

Uzun bir süre sessizliği dinlediler.

"Manhattan'a gidince ne yapacaksın?" diye sordu Kaptan.

"Bir arkadaşımı bulacağım ve bana yardım edebilir mi diye soracağım."

"Peki ya bulamazsan?"

"Bilmiyorum. Bir sürü şey yapabilirim. Garsonluk ya da ona benzer bir işe girerim...." Adama baktı ama bunu nasıl karşıladığını göremedi.

"Bu, New York'ta göreceğin kişi kimdir?"

"Jamie mi? Eski bir arkadaşım."

"Ne zamandır tanıyorsun onu?"

"Hımm, iki ya da üç yıldır" dedi kız.

"New York'ta mı tanıdın?"

"Evet."

"Yani orada uzun süre oturdun, öyle mi?"

"Pek uzun süre değil," dedi Lila. "Ama hep sevmişimdir orayı. New York'ta, nasıl biri olmak istersen olabilirsin ve kimse sana karışmaz."

Kızın aklına bir şey geldi birden. "Biliyor musun?" dedi kız, "iddiaya girerim ki sen ondan hoşlanırsın. Onunla iyi anlaşırsınız. O da denizcidir. Bir zamanlar bir gemide çalışmıştı."

"Biliyor musun?" dedi Lila. "Florida'ya yelkenle giderken bize yardım edebilir.... Eğer istersen, diyorum ki... diyorum ki ben yemek yaparım, o tekneyi kullanır ve sen de... elbette bütün emirleri sen verirsin."

Kaptan, bardağına bakıyordu hep.

"Bir düşün," dedi Lila. "Yalnızca üçümüz Florida'ya gidiyoruz."

Bir süre sonra, "O gerçekten çok iyi bir dosttur. Herkes sever onu," dedi.

Kız bir süre bekledi ama Kaptan yanıt vermedi. Kız, "Eğer onunla bu konuyu konuşabilirsem onu da alır mısın?" dedi.

"Sanmıyorum," dedi Kaptan. "Üç kişi çok fazla."

"Onu tanımadığın için böyle söylüyorsun," dedi Lila.

Kız, Kaptan'ın bardağını alıp yeniden doldurdu ve ısınmak için sokuldu ona. Adam bu fikre henüz alışmamıştı.

Ona biraz zaman tanı, diye düşündü kız.

Arabalar birbirinin ardı sıra köprüden geçip gidiyordu. Parlak far ışıkları bir yöne, kırmızı geri ışıkları öteki yöne gidiyordu boyuna.

"Sen bana birisini hatırlatıyorsun," dedi Lila. "Çok önceleri tanıdığım birisini."

"Kimi?"

"Hatırlayamıyorum.... Sen lisede ne yaptın?"

"Pek fazla bir şey yapmadım," dedi adam.

"Herkesin tanıdığı biri miydin?"

"Hayır."

"Kimsenin tanımadığı biriydin, öyle mi?"

"Öyle ya da böyle, kimsenin pek fazla dikkatini çekmezdim."

"Takımlarda oynamaz mıydın?"

"Satranç takımındaydım."

"Dansa giderdin."

"Hayır."

"Peki sen dans etmeyi nerden öğrendin?"

"Bilmiyorum. Bir iki yıl bir dans okuluna gitmiştim," dedi Kaptan.

"Peki, lisede daha başka ne yaptın?"

"Çalıştım."

"Lisede mi?"

"Kimya profesörü olmak için çalıştım."

"Bence sen dansör olmak için çalışmışsındır. Dün gece gerçekten iyiydin."

Lila birden, onun kimi hatırlattığını buldu. Sidney Shedar.

"Sen kadınlarla pek fazla ilgili biri değildin, öyle değil mi?"

"Evet, hiç ilgili değildim," dedi adam.

"Sözünü ettiğim kişi de öyleydi."

"Kimya, içine girince pek de fena değildir," dedi adam. "Bayağı ilgi çekicidir. Ben ve bir arkadaşım okul binasının anahtarını almıştık ve bazen gece saat onda yahut on birde okula döner, kimya laboratuvarına çıkardık ve sabaha kadar kimya deneyleri yapardık."

"Tuhaf bir şey."

"Yo. Gerçekten harika bir şeydi."

"Ne yapardınız?"

"Gençlik hevesi işte.... Yaşamın sırrı. Bunun üzerinde çok çalışıyordum."

"Bence sen dansı bırakmamalıydın," dedi Lila. "Yaşamın sırrı budur."

"Onu bulacağımdan emindim; proteinleri, genetiği ve buna benzer şeyleri araştırırdım."

"Gerçekten tuhaf."

"O sözünü ettiğin kişi de bundan mı hoşlanırdı?"

"Sidney mi? Evet, sanırım. O tam bir hanım evladıydı."

"Oo," dedi Kaptan. "Ben de sana onu hatırlatıyorum, öyle mi?"

"İkiniz de aynı şekilde düşünüyorsunuz. O da hep bir sürü soru sorardı. Bir sürü büyük fikri vardı hep."

"Nasıl biriydi?"

"Kimse ondan pek hoşlanmazdı. Çok zekiydi, ama sana hep ilgilenmediğin bir şeyleri anlatmaya çalışırdı."

"Ne hakkında konuşurdu?"

"Nerden bileyim! Onda herkesi gıcık eden bir şeyler vardı. Aslında hiç kötü bir şey yapmadı. O, ne olduğunu bilmiyorum ama, yapamıyordu.... Zekiydi, ama aynı zamanda da aptalın biriydi. Ne kadar aptal olduğunu da asla göremiyordu, çünkü her şeyi bildiğini sanıyordu. Herkes Hımbıl derdi ona."

"Ben de onu hatırlatıyorum, öyle mi?"

"Evet."

"Ben bu kadar hanım evladı biriysem geçen gece neden benimle dans ettin öyleyse?" diye sordu Kaptan.

"Sen istedin."

"Hayır, sanırım sen istemiştin."

"Belki istemişimdir," dedi Lila. "Bilmiyorum. Bana farklı göründün herhalde. Onlar ilk başta hep farklı görünür zaten."

"Sidney gerçekten de zekiydi," diye devam etti Lila. "Aşağı yukarı iki yıl önce bir restoranda oturuyordum, bir de baktım o; yaşlanmış, gözlük takmış ve kelleşmek üzere. Bir çocuk doktoruymuş artık. Dört çocuğu varmış. Gerçekten hoş görünüyordu. 'Merhaba Lila' dedi ve uzun süre konuştuk."

"Neler söyledi?"

"Benim nasıl olduğumu, her şeyi sordu; evlendim mi diye sordu, ben de 'Adam gibi biri henüz çıkmadı' dedim, buna güldü ve dedi ki: 'Bir gün çıkar.'... Neyi kastettiğimi anlıyor musun?" dedi Lila.

Kız özür diledi ve aşağıya, banyoya indi. Geri dönerken, adamı elinde tutacak şeylerle uğraşmalıydı artık. Bir şey fark etmezdi. Bir yere gittiği yoktu. Yine Kaptan'ın yanına oturdu ve adam sordu: "Richard Rigel'i ne zamandır tanıyorsun?"

"İlkokul ikinci sınıftan beri" dedi kız.

"İkinci sınıftan ha!"

"Şaşırdın mı, hı?"

"Hay Allah! Ne diyeyim. Bir fikrim yok."

Kız battaniyeyi düzeltti, sonra yine arkasına yaslandı ve gökyüzüne baktı. Kentten öyle çok ışık geliyordu ki, hiç yıldız yoktu neredeyse. Yalnızca turuncu ve siyah vardı. Cadılar Bayramı gibi.

"Vay be!" dedi Kaptan.

"Ne var?"

"Şoke oldum," dedi adam. "İkinci sınıf! İnanılmaz bir şey bu!"

"Neden inanılmazmış?"

"Yani o senin arkanda oturup da öğretmenin karşısında maskaralık etmek falan gibi şeyler mi yapardı?"

"Yo, biz sadece aynı sınıftaydık. Bu sana neden böyle inanılmaz geliyor ki?"

"Bilmiyorum," dedi Kaptan. "Hiç çocukluk yaşamamış biri gibi duruyor.... Ama herhalde yaşamış olması gerekir."

"Biz iyi arkadaştık," dedi Lila.

"Siz birbirinizin çocukluk aşkıydınız."

"Yo, hayır, yalnızca arkadaştık. Hep arkadaş kaldık. Buna neden şaştığını anlayamıyorum."

"Peki sınıfta bir sürü kişi içinden, arkadaş olmak için neden onun gibi birini seçtin?"

"O ikinci sınıfta geldi ve ona iyi davranan tek kişi bendim."

Kaptan başını salladı.

Bir süre sonra adam, "Cık!" diye bir ses çıkardı.

"Onu tanımıyorsun," dedi Lila. "O çok sessiz ve utangaç biriydi. Konuşurken hep kekelerdi. Herkes gülerdi ona."

"Şimdi hiç kekelemiyor ama," dedi Kaptan.

"Onu tanımıyorsun."

"Demek siz ilk ve ortayı birlikte okudunuz öyle mi?"

"Hayır, altıncı sınıfta o hazırlık okuluna gitti ve onu pek görmedim."

"Babası ne iş yapardı?"

"Bilmiyorum. Annesinden boşanmıştı. New York'ta bir yerde oturuyordu. Ya da, sanırım Kingston'da, belki de. Dün gece bulunduğumuz şehirde...."

"Evet, sanırım benim asıl merak ettiğim," dedi Kaptan, "madem birbirinizi ikinci sınıftan beri tanıyorsunuz ve bu kadar iyi arkadaşsınız, neden dün gece sana öyle kızgın davrandı?"

"Richard beni sever," dedi Lila.

"Hayır. Bu doğru değil," dedi Kaptan. "Benim kafamı kurcalayan da bu. O sana karşı neden öyle kabaydı? Niçin konuşmadı seninle dün gece?"

"Uzun hikâye" dedi Lila.

"Dün gece sana bir 'merhaba' bile demedi."

"Biliyorum. O böyledir işte. Benim yaşam tarzımı beğenmiyor, hepsi bu."

"Evet, bu doğru," dedi Kaptan.

Lila şişeyi kaldırdı ve Kaptan'a gösterdi. "Biliyor musun?"

"Neyi?"

"Sanırım birazcık ayvayı yemek üzereyiz.... En azından ben. Sen pek fazla içmiyorsun."

"Ama bir şeyler hâlâ eksik," dedi Kaptan.

"Neymiş o?"

"Hazırlık okulundan sonra onu hiç görmedin."

"Hazırlık okulundan sonra bol bol gördüm onu."

"Yani o seninle çıkıyor muydu?"

"Herkes benimle çıkardı," dedi Lila. "Sen benim ne olduğumu bilmiyorsun. Sen beni daha gençken bir görseydin keşke. Çok cana yakın bir tiptim.... Kendimi övüyormuşum gibi oluyor ama gerçek bu. Şimdi o kadar sevimli görünmüyorum ama sen beni o zamanlar görmeliydin. Herkes benimle çıkmak isterdi. Popülerdim o zamanlar.... Gerçekten popülerdim."

"Demek onunla çıkıyordun."

"Zaman zaman onunla çıkardık, ama sonra annesi bunu öğrendi ve onu engelledi."

"Neden?"

"Evet, nedenini biliyorsun. Onun annesi çok zengin, bense onların

sınıfından değildim. Ayrıca kadınlar benim gibi birinden hoşlanmazlar. Özellikle de oğulları benimle ilgilenen anneler."

İçki bu kez gerçekten çok sert çarpmıştı. Durmalıydı artık.

"Yine de Richie gerçekten nazik bir çocuktur," dedi kız.

Kaptan bir şey söylemedi.

"... Ama sen değilsin," diye ekledi kız.

"Rigel senin Jim adında birinin başına dert açtığını söyledi."

"Ondan da mı söz etti?" Lila başını salladı.

"Nedir o mesele?"

"Öff. Keşke bu konuda konuşmasaydı."

"Nedir bu mesele?"

"Hiçbir şey!

Hiçbir şey yapmadık biz... Senle ikimizin şu anda bu teknede yaptığımızdan daha kötü hiçbir şey yapmadık. Jim'e, kimseye bizimle ilgili bir şey anlatmamasını söylemiştim. Ama o gidip Richie'ye anlattı, Richie annesine anlattı ve annesi de gidip Jim'in karısına anlattı. İşte bütün bela o zaman başladı. Aman Tanrım, ne rezaletti o.... Hep bunlar Richie'nin annesinin bizi rahat bırakmaması yüzündendi."

"Annesi ha!"

"Bak, Richie annesine aşırı düşkündür; sabah, öğle, akşam. Bütün parasını ondan alır. Anasıyla yatıyordur da o! O kadın gerçekten nefret eder benden!" dedi Lila.

"Rigel'in annesi senden neden nefret ediyor?"

"Sana söyledim. Küçük Richie'sini ondan alacağımdan korktu. Jim'in karısının dedektifler tutmasına neden olan da odur."

"Dedektif ha!"

"İkimiz bir moteldeydik ve kapı çalındı, Jim'e 'cevap verme!' dedim, ama o dinlemedi. 'Yalnızca konuşacağım onlarla,' dedi. Elbette... tüm istedikleri buydu zaten. Yalnızca konuşmak.... İşte, böylesine aptaldı o. Çok korkunç bir şeydi. Kapıyı açar açmaz flaşlı fotoğraf makineleriyle içeriye dalıp her şeyin fotoğrafını çektiler. Sonra ondan bir itirafname imzalamasını istediler. İmzalarsa dava açmayacaklarını söylediler.

Ne yaptı biliyor musun? İmzaladı....

Beni dinlemedi. Beni dinleseydi hiçbir şey olamazdı. Kimsenin haberi bile olmazdı.

Sonra gittiler ve Jim ne yaptı biliyor musun?... Ağlamaya başladı.... En çok hatırladığım da bu; yatağın kenarına oturmuş, o kocaman göz-

leri yaşlarla dolu.

Ağlaması gereken biri varsa bendim! Ve niçin ağladığını tahmin edebiliyor musun?... Karısının ondan boşanmasını istemediği için.... Nasıl iğrendim ondan anlatamam. Herkesi iğrendirdi o.

Zayıf biriydi. O kadının yaşamını yönlendirmesinden hep şikâyet eder dururdu ama, aslında istediği oydu. Geri dönmek istemesi bu yüzdendi.

Hep karılarını bırakacaklarını söylerler ama asla bırakmazlar. Hep geri dönerler."

"Karısı o adamı kabul etti mi?"

"Hayır.... O kadın aptal değildi. Onun yerine onun parasını aldı. Hemen hemen yüz bin dolar.... Kadın bundan sonra artık ona benden daha fazla dayanamazdı."

"Ondan sonra Jim'le görüştün mü?"

"Bir süre. Fakat ondan sonra ona hiç saygım kalmadı. Sonra bankadan da sepetlendi ve ondan bıktım ve bu New York'lu arkadaşımla, Jamie'yle buluştum ve onunla bir süre buralara geldik."

"Sanırım Rigel, Jim'in avukatı olduğunu söyledi."

"Öyleydi, fakat onlar fotoğrafları çekip itirafnameyi alınca onun yapabileceği pek bir şey kalmadı."

"Neden aldı o davayı peki?"

"Benim yüzümden. Ona gitmesini Jim'e ben söyledim."

Kaptan yine bir "Cık" sesi çıkardı. Başını geriye attı, gökyüzüne baktı.

Adam uzun süre bir şey söylemedi. Yıldız arıyormuş gibi gökyüzüne bakıp durdu yalnızca.

"Hiç yıldız yok gökte," dedi Lila. "Ben baktım."

"Rigel evli mi?" diye sordu Kaptan.

"Hayır."

"Neden?"

"Bilmiyorum. O da diğer herkes gibi berbat bir durumda.... Biliyor musun?"

"Neyi?"

"Sen benim kadar içmiyorsun." Kız şişeyi havaya kaldırdı ve içinde kalana baktı. "Ve bir şey daha var, biliyor musun?"

"Nedir?"

"Artık senin sorularına cevap vermeyeceğim."

"Neden?"

"Dedektifsin sen. Sen busun. Bir şey öğreneceğini sanıyorsun, bilmiyorum nedir o, ama hiçbir şey öğrenemeyeceksin.... Benim kim olduğumu asla bulamayacaksın, çünkü ben hiçbir şey değilim."

"Ne demek istiyorsun?"

"Ben hiç kimse değilim. Sorduğun tüm bu sorular zaman kaybından başka bir işe yaramaz. Biliyorum, benim nasıl biri olduğumu bulmaya çalışıyorsun ama hiçbir şey bulamayacaksın, çünkü öğrenecek hiçbir şey yok."

Kızın sesi abartılı bir duygusallık kazanmaya başlamıştı. Kendisi de bunu fark etti.

"Demek istediğim, ben şöyle bir kişiyim, böyle bir kişiyim diye oyun oynayıp durdum ama tüm bu oyunlardan çok sıkıldım artık. Bu tür bir şey bu ve hiçbir işe yaradığı yok. Benim kim olduğumu gösteren bir sürü resim var ve bunlar bir araya gelmiyor. Onlar, ben olduğum sanılan bambaşka insanlar ama hiçbiri ben değilim. Ben hiç kimse değilim. Ben burada değilim. Şu anda senin de olmadığın gibi. Kafanda benim hakkımda bir sürü kötü izlenim edindiğini biliyorum. Ve kafandaki kişi burada seninle konuşuyor sanıyorsun ama burada kimse yok. Ne demek istediğimi anladın mı? Evde kimse yok. Lila budur. Evde kimse yok."

"Biliyor musun?" dedi Lila.

"Neyi?"

"Senin yapmak istediğin şey beni olduğumdan başka bir şey yapmak."

"Hayır, tam tersi."

"Sen tam tersi sanabilirsin. Fakat aslında yapmaya çalıştığın, bana hoşlanmadığım bir şey yapmak."

"Neymiş o?"

"Sen beni... sen beni yok etmeye çalışıyorsun."

"Hayır."

"Evet."

"Ama sen bu soruları sormamdaki amacımı tamamen yanlış anladın," dedi Kaptan.

"Hayır, yanlış anlamadım. Tamamen doğru anladım," dedi Lila. "Bütün erkekler böyle yapar. Sen de büyük bir istisna değilsin. Jerry de yaptı bunu. Her erkek yapar bunu. Ama biliyor musun, işe yaramaz bu."

"Ben seni yok etmeye çalışmıyorum," dedi adam.

"Sen öyle sanıyorsun. Ama hep kenarlarda dolaşıyorsun, öyle değil mi? Benim merkezime giremezsin sen. Benim merkezimin nerede olduğunu bilmiyorsun!"

Adam şaşırdı.

"Sen kadın değilsin. Bilmezsin. Erkekler seviştiklerinde aslında seni yok etmeye çalışırlar. Kadın sakin olmak zorundadır, çünkü erkeğe bir şey gösterirse o şeyi öldürmeye çalışırlar.

Ama bunların hepsi başarısız olur, çünkü kendi kafalarındakinden başka yok edecek hiçbir şey yoktur. Bunun sonucunda o kafalarındakini yok ederler ve geriye kalandan nefret ederler ve geriye kalan şeye 'Lila' derler ve Lila'dan nefret ederler. Ama Lila hiç kimse değildir. Gerçek budur. Sen inanmıyorsun, ama gerçek budur."

"Kadınlar çok derindir," diye devam etti Lila. "Ama erkekler asla anlayamaz bunu. Onlar çok bencildir. Hep kadınlar onları anlasın isterler. Bütün dertleri budur. Onları hep yok etmeye çalışmaları bu yüzdendir."

"Ben sadece bazı sorular soruyordum," dedi Kaptan.

"Sikerim senin sorularını! Senin soruların beni neye döndürdüyse oyum ben. Bunu anlamıyorsun. Benim kim olduğum senin sorularına bağlı. Benim bir melek olduğumu düşünüyorsan öyleyim. Bir orospu olduğumu düşünüyorsan da öyleyim. Ne düşünüyorsan oyum ben. Benim hakkımdaki düşünceni değiştirirsen ben de değişirim. Yani Richard sana ne söylemişse doğrudur. Benim hakkımda yalan söylemiş olamaz."

Lila şişeyi aldı ve kafaya dikip bir yudum içti. "Bardağın canı cehenneme," dedi kız. "Herkes Lila'yı başka birisi yapmak istiyor. Kadınların çoğu da buna razı olur, çünkü çocuk isterler, para ve şık elbiseler isterler. Ama bana işlemez. Ben yalnızca Lila'yım ve hep böyle kalacağım. Erkekler de benim tarzımı beğenmiyorlarsa çekip gidebilirler. Onlara ihtiyacım yok. Benim kimseye ihtiyacım yok. Ölürüm de muhtaç olmam. Ben buyum."

Biraz sonra Lila çevreye baktı ve bütün teknelerin Kaptan'ın dediği gibi bir hizaya gelmiş olduğunu gördü. Bu bayağı iyiydi. Adam bilmişti bunu. Kız bunu adama söyledi. Adam hiçbir şey söylemedi. Uzun bir süre hiçbir şey söylememişti zaten.

Kötü bir his uyanmaya başladı içinde. Adam içki içmiyordu, asabı mı bozulmuştu? İçmeye devam etmediğin zaman olan budur. Asabın bozulmuştur.

Kız çok konuşuyordu. Ayıl Lila, çok geç kalmadan. Dayan. Ayıl.

"Biliyor musun?" dedi Lila.

"Neyi?"

"Kendim hakkında konuşmaktan gerçekten fenalık geldi. Başka şeylerden konuşalım."

"Burası soğuk oldu," dedi Kaptan.

Adam kalktı. "Dün gece doğru dürüst uyku uyuyamadım," dedi. "Erken yatacağım."

Lila kalktı ve onun peşinden kamaraya gitti. Adam teknenin baş tarafındaki ranzaya gitti, kız onun yattığını işitti ve sonra adamdan hiç ses duyulmaz oldu.

Kız kamarada bakındı. Tüm bu yiyecekleri ve malları yerine kaldırmalı. Ne karışıklık.

Birden, çikolatalı pudingi yapmamış olduğunu hatırladı.

Belki de onu hiç yiyemeyeceğim diye düşündü.

XV

Phaedrus ön kamarada yatak örtüsünü açtı, ranzaya oturdu ve sonra süveterini ve diğer giysilerini ağır ağır çıkardı. Yorgundu.

Arkeolojik keşif gezisi, diye düşündü. Çıkan hep çöp. Aslında arkeolog buydu işte - yüksek eğitimli bir çöpçü. Büyük buluntuları müzelerde görüyorsunuz. Fakat onları bulmak için neler çektiklerini görmüyorsunuz.... O antik harabelerin bazıları, Phaedrus hatırlıyordu, şehir çöplüklerinin altında bulunmuştu.

Rigel olsa şeytanca gülerdi şimdi. "Ne düşünüyorsun?" derdi.

"Lila Nitelikli mi? Yanıtın ne?"

Lombar deliğinden bir ışık parladı ve sonra kayboldu. Bir teknenin ışıldağıdır, ya da bir fenerin ışığıdır diye düşündü. Bu ışığın tekrar görünmesini bekledi, ama görünmedi.

Phaedrus kesinlikle gününde değildi bugün. Her şeyin kızla birlikte liseye geri dönüp durması gülünçtü. Olan buydu işte. Bir kızı evine erken bırakır da iyi geceler anlamında öpmezseniz onu tekrar arayıp da çıkma önerisinde bulunduğunuzda kızın yapacak başka bir şeyi olduğunun söylenildiği lise facialarından biriydi bu.

Bu, gerçekten, tramvaydaki o kızdı.

Kendisi de gerçekten o çocuktu. Oydu. O, kızla çıkamayan çocuk.

"Hımbıl" hakkında söylediği nelerdi? "... Çoğu zaman suskundu.... Seni dinlediği için öyle olduğunu sanırdın... ama dinlemezdi. O hep başka bir şeyler düşünürdü. Kimya, sanırım.... Ona acıdım.... Çok şey biliyordu, ama olup bitenden haberi yoktu. Kadınları anlamıyordu, çünkü kimseyi anlamıyordu.... Onunla asla yakınlaşamazdın. Bazı yönlerden çok zeki, bazı yönlerden de çok aptaldı; anlıyor musun ne demek istediğimi?..."

Phaedrus kızın ne demek istediğini anlıyordu. Kimi kastettiğini biliyordu.

Bacaklarını battaniyenin altında yavaşça uzattı ve yıllardır düşünmediği başka bir şeyi hatırladı.

Çok eskiden, kimya öğrencisiyken gördüğü bir film vardı. Filmde güzel bir kız vardı, Priscilla Lane oynuyordu, hatırlıyor gibiydi; bu kız başroldeki yakışıklı bir erkekle -herhalde Richard Powell'dı- romantik sorunlar yaşıyordu. Filmin komik öğesi olarak da Priscilla'nın salak bir kız arkadaşı vardı, herkesi güldürüyordu ve sıcak bir kendine güven duygusu veriyordu; çünkü izleyiciler, ne kadar aptal olsalar da onun kadar aptal olamayacaklarını biliyorlardı. O kızı bunun için sevmişlerdi.

Filmin bir sahnesinde salak kız danstan eve döndü ve Priscilla Lane ile Richard Powell'la karşılaştı -mavi gözlü, parlak ve güzeldiler- ve kıza sordular: "Dans nasıldı?"

Kız dedi ki: "Berbattı. Hep bir kimya profesörüyle dans ettim."

İzleyicilerin nasıl kıkır kıkır güldüklerini hatırlıyordu.

"Siz hiç bir kimya profesörüyle dans ettiniz mi?" diye sordu salak kız. İzleyiciler güldü. "Ovv, ayaklarım!" diye inledi kız.

İzleyiciler gürültülü kahkahalar attı.

Bir kişi hariç. O orada, yüzü yanarak oturmuş ve şu anda duyduğunun aynısı, sersemletici bir depresyonla, kendini ve inandığı her şeyi gülünç duruma düşüren o öteki modelin yol açtığı boşlukta kalmışlık ve felç duygusuyla oturmuştu filmin sonuna dek.

Ondan sonra ne yaptığını hatırlamıyordu. Herhalde hemen tramvaya atlayıp eve dönmüştü.

Bu, Lila'nın tramvayda olduğu gece olabilirdi....

...O gülümseme. En çok hatırladığı bu. Oradaydı. Tramvaydaki Lila. Lila ve baharda leylaklar. Biraz baskılanmış bir gülüş. Biraz yarı gizli bir aşağılama. Ve Phaedrus'un hiçbir şey yapamamasının ve söyleyememesinin acıklılığı onun Phaedrus'a gülümsemesini böyle farklı kılmıştır belki.

Bir zamanlar, bir gece vakti çok büyük bir kavak ağacını hatırladı onun altında tek başına durmuş ve dinlemişti; yaprakları gece esintisiyle hafifçe hışırdıyordu. Sıcak bir geceydi ve rüzgârda leylakların kokusu vardı.

Bu düşünce biçimleri yavaşça uykuya karışıp gitti.

Bilinmeyen bir süre sonra, yeni biçimler su parıldaması şeklinde geri döndü. Parıldama Phaedrus'un üzerindeydi. Okyanusun dibindeki kumların oluşturduğu bir sığlığın üzerinde yatıyordu. Su soluk mavi renkteydi, fakat öyle berraktı ki, kum yüzeyindeki tepecikleri ve kırışıkları, sanki hiç su yokmuş gibi net görebiliyordu.

Dipten yukarıya doğru uzanan şeyler suyun akıntısıyla, sanki kumdan kurtulmak istermiş gibi dalgalanan, koyu yeşil yosun kılıçlarıydı. Aynı akıntıyı kendi bedeninde de hissediyordu. Hoş bir akıntıydı bu, huzur duygusu veriyordu. Akciğerleri mücadeleyi çoktan bırakmıştı ve her şey sakindi artık. Kendini buraya aitmiş gibi hissediyordu. O hep buraya ait olmuştu.

Yosunların uçlarının üzerinde suda yüzen yüzlerce, süt gibi, pembe ve beyaz denizanası vardı. Önce sanki akıntıyla sürükleniyormuş gibi görünüyorlardı ama dikkatli bakınca, sanki gizemli bir hedefleri varmış gibi, boyuna bir içeri bir dışarı kasılmalarıyla kendilerini ittirdiklerini gördü. En küçükleri öylesine ince ve saydamdı ki, onları, kendisiyle su yüzeyinde duran karanlık şekil arasından geçerlerken sudaki parıltıların kırılmalarıyla görebiliyordu ancak. Karanlık şekil, okyanusun dibinden bakınca gökyüzünde duran bir uzay gemisine benzeyen bir teknenin görüntüsüydü. Kendisinin gelmiş olduğu başka bir dünyaya aitti o tekne. Artık ona bağlı olmadığı şu anda kendisini daha iyi hissediyordu.

O acayip sütbeyaz yaratıklardan biri adama doğru yüzdü ve vücu-

duna dokundu, önce koluna, sonra yan tarafına, biraz korkutarak. Bu yaratık dost muydu? Bir şeye mi acıkmıştı? Kalkıp ondan uzaklaşmak istedi, ama bunu yapamadığını fark etti. Hareket yeteneğini tümüyle yitirmişti. Yaratık boyuna dokundu, okşadı, dokundu, okşadı, bir rüyadan uyanmakta olduğunu yavaş yavaş fark edinceye dek.

Artık ortalık karanlıktı ve yine dokunulduğunu hissetti. Bir eldi bu. Adam kımıldamadı. El, adamın kolunun üzerinde bir yukarı, bir aşağı, dikkatle ve ağır ağır hareket etti; sonra bedeninde daha başka serüvenlere doğru yola çıktı. Sonunda el, hedefine ulaşacak kadar uzaklara varmıştı. Hedefi sertti ve bekliyordu. O düşsel çaresizlik ve hareketsizlik duygusu hâlâ vardı ve adam okyanusun dibinde yatıyormuş gibi, kendini bu olanlara bırakmış, her şeyi uzaktan izlermişçesine, sanki eski bir ritüeli görülmeden, ya da fark edilmeden, gizlice gözleyen biri gibi sessizce yatıyordu.

El dokunmaya, okşamaya, hafifçe tutmaya devam etti ve sonra karanlıkta, yavaşça Lila'nın bedeni adamın üzerinde yükseldi, adamın bedeni üzerinde kaydı, dizleri üzerinde yükseldi ve sonra kendini hafifçe ve yavaşça aşağı bıraktı, gelmesinin nedeni olan şeyi içine alıncaya dek.

... Sonra sıktı. Sonra, yavaşça yükseldi ve bir süre durdu. Sonra gevşedi ve aşağı indi. Sonra yükseldi ve sıktı, sonra gevşedi ve aşağı indi bir kez daha. Sonra bir kez daha. Bir kez daha. Her seferinde birazcık daha az yavaş. Her seferinde biraz daha baştan çıkarıcı. Her seferinde, alacağı ne varsa her şeyi daha çok isteyerek.

Her istemi adamın bedeninde uyanan tahrik dalgalarını daha çok büyüttü. Dalgalar gittikçe güçlendi, sonunda adam ellerini kaldırıp kızın kalçalarını kavradı ve kendi bedeni de her yükseliş ve inişte onunla birlikte hareket etmeye başladı. İçi duyguların okyanus akıntısıyla dolan düşünceleri dibe battı ve bu kocaman bir denizanası gibi beden boyuna bir içeri bir dışarı kasılarak, genişleyip sıkarak üzerinde devinip duruyordu. Hiçbir şeyin yönlendiremediği dev heyecan dalgaları hissediyordu adam. Neredeyse gelmek üzere olan patlamayı hissedebiliyordu....

NEREDEYSE geliyordu....

Sonra... kızın bedeni birden adamı gergin ve demir gibi sımsıkı sardı, kız bir çığlık attı, adamın tüm benliğini içine aldı ve bilincini her

yerin daha da ötesinde bir yere sıçrattı.

... Bilinci yeniden kazandığında kızın vulvasındaki basıncın yavaş yavaş azaldığını ve kalça kaslarının yeniden yumuşadığını hissediyordu.

Kız uzun süre hareketsiz kaldı.

Sonra adamın yanağına bir damla ter düştü. Adamı şaşırttı bu.

"Çok hoşlandığım birisi için yaptım bunu," diye fısıldadı kızın sesi. Bu ses adamın üzerindeki bedenden değil de başka bir yerden, tüm bunları yukarıdan izlemiş birisinden geliyor gibiydi sanki.

Sonra Lila onun yanına uzandı, tüm bedenini onunkine boydan boya yapıştırdı ve kollarıyla sardı onu, sanki sonsuza dek sahibiymişçesine.

Uzun süre öylece, birlikte yattılar. Kızın kolları adamı sarıyordu, fakat adamın aklı kimsenin tutamayacağı bir şekilde geri çekilen bir düşünce cezirinin akıntısıyla, kendi kendine sürüklenmeye başladı.

Bir süre sonra adam kızın uykuya daldığını gösteren düzenli soluklarını işitti.

***

Uykuyla uyanıklık arasında bazen, aklın eski aktif bilinçaltı dünyalardan kalma şeyleri bir an için görülverdiği bir alan olur. Phaedrus bu alanı henüz geçmişti ve uykuya dönerse unutacağı bir şey görmüştü bir an. Ama eğer daha fazla uyanık kalsa da hatırlayamayacaktı onu.

İlk kez böyle pasif olmuştu. Daha önce bu hep onun düşüncesi, onun saldırganlığı, onun tensel isteğiydi. Ama şimdi bu pasiflik bir pencereyi açmış gibiydi sanki.

Görmüş gibi olduğu şey, belki de "kendisinin" bu işle hiçbir ilgisinin olmadığıydı. Bunun üzerinde durmaya çalıştı yarı uyur, yarı uyanık şekilde.

Limanda yine bir ışık parladı. Belki de kıyıdaki bir otomobilin farı. Lila battaniyenin altında döndü ve kolunu yüzünün üzerine koydu; böylece kızın eli yukarıya, adama doğru açık halde durdu. Sonra kız öylece kaldı.

Adam elini onun yanına koydu. İkisi aynıydı. Onun buraya gelmesini ve bunu yapmasını sağlayan biçim, bu iki eli de benzer kılmıştı. Bunlar ağaçların yaprakları gibiydiler; yaprakların, hücrelerinin kendilerini neden oluşturduğu ve neden böyle benzer kıldığı hakkında bil-

diklerinden daha fazla bir bilgileri yoktu. Buydu belki de. Bu, ne Lila ne de kendisi olmayanı yapan şey, o diğer şey işte buydu.

Otomobil farı kayboldu ve sonra kızın elinin düşünsel imgesi sönüp giderken başka bir şey daha görmüş olduğunu hatırladı. Kızın önkolunda, bileğine yakın bir yerde uzun yara izleri vardı ve bir tanesi diğerleriyle hafifçe bir açı yapıyordu. Bunları kızın kendisinin mi yaptığını merak etti.

Adam döndü ve işaret parmağının ucunu bileğe dokundurdu. Evet, yara izleri vardı, ama kabarık değildi. Çok önceden olmuş olmaları gerekti. Bu elbette bir trafik kazası ya da başka bir travma da olabilirdi ama sanki bir şey öyle olmadığını söylüyordu. Bu daha çok, onu bu gece buraya getiren şeyle geçmişte yapılmış bir iç savaşın -aklının anlayışıyla hücrelerinin anlayışı arasındaki korkunç bir kavganın- kanıtı gibi görünüyordu.

Eğer öyleyse hücreler kazanmıştı. Herhalde enfeksiyonu dışarı atacak kadar kanamışlar, sonra kanamayı yavaşlatmak için şişmişler, pıhtılaşmışlar ve sonra yavaşça, Lila'nın aklıyla hiçbir ilgisi olmayan kendi zekâlarıyla, kızın onları kesip birbirinden ayırmasından önce nasıl olduklarını hatırlamışlar ve yeniden birleşmişlerdi dikkatle. Onların kendi zekâları ve iradeleri vardı. Akılsal Lila ölmeye çalışmış, ama hücresel Lila yaşamak istemişti.

Bu her zaman böyleydi. Aklın anlayışı yaşamak için hiçbir neden göremez, ama yine de yaşamaya devam eder; çünkü hücrelerin anlayışı ölmek için hiçbir neden görmemektedir.

Bu, bu gece olanları açıklıyordu. Diğer kamaradaki ilk anlayış adamdan hiç hoşlanmamıştı ve hâlâ da hoşlanmıyordu. Buraya gelip de sevişen, ikinci anlayıştı. İlk Lila'nın bununla hiçbir ilgisi yoktu.

Bu hücresel biçimler milyonlarca yıldan beri aşk yaparlar ve olup bitenden neredeyse hiç haberi olmayan bu yeni gelmiş kıyıtırık düşünsel biçimler tarafından engellenmeye hiç niyetleri yoktur. Hücreler ölümsüzlük ister. Günlerinin sayılı olduğunu bilir onlar. Böylesine ayaklanmaları bu yüzdendir.

Çok eskidir onlar. Şu soldaki bedeni şu sağdaki bedenden ayırt etmeye başlayalı bir milyar yıldan fazla olmuştur. İnanılmaz bir şey. Akılsal biçimlere hiç aldırmazlar elbette. Onların zaman ölçeğine göre akıl, daha birkaç dakika önce gelmiş ve belki de birkaç dakika sonra geçip gidecek olan, kelebek gibi kısacık ömürlü bir şeydir ancak.

Görmüş olduğu ve o anda ayrılmamaya çalıştığı şey, akılsal ve bi-

yolojik biçimlerin ikisinin de uyanık, birbirinin farkında ve kavga halinde olduğu bu ek yeriydi.

Cezir duygusu. Cezir sırasında, bu hücresel cinsel etkinlik entelektüel yönden çok bayağı ve uzak durulacak bir şeydir ama med akıntısı geri dönünce bu bayağılık sihirli bir şekilde, yüksek nitelikli bir çekiciliğe dönüşüverir ve bu, aklın, akılla hiç ilgisi olmayan bir şey tarafından yolundan saptırılmasıdır ve bunda korku uyandıran bir duygu vardır. Her şeyden ayrı duran, mesafeli ve her şeyin bilincinde olan akıl birdenbire, kendisinden daha güçlü diğer anlayış tarafından kaba bir şekilde kenara itiliveriyor. Sonra da, akıntı yine geri çekildiğinde aklın bayağı ve sakınılası göreceği, garip şeyler oluyor.

Yanındaki bedenin tekdüze soluk alışlarını dinledi. O alacakaranlık bölgesi bitmişti artık. Aklı üstünlüğü kazanıyor, gittikçe uyanıyor, görmüş olduğu şey hakkında düşünebiliyordu.

Nitelik Metafiziği'nce vurgulanan, evrim düzeylerinin birbirlerinden bağımsızlığı ve birbirlerine karşıtlığı olgusuna da uyuyordu bu. Akılsal anlayış dilinde hücrelere doğrudan söylenebilecek hiçbir şey yoktur. Onlar onu anlamazlar. Hücrelerin dilinde de akla doğrudan söylenebilecek hiçbir şey yoktur. Akıl da o dili konuşmaz. Bunlar tümüyle ayrı biçimlerdir. Şu anda uyuyan "Lila", elektrik devresi kapatılmış bir bilgisayardaki bir programın var olduğundan daha fazla var değildir. Hücrelerinin anlayışı, tıpkı bir donanım düğmesinin bir bilgisayar programını kapatması gibi, Lila'yı gece için kapatmıştır.

Ama bize miras olarak kalan dil bu durumu karıştırır. Biz "benim" bedenim, "senin" bedenin ve "onun" bedeni deriz ama bu aslında böyle değildir. Bu, bir FORTRAN programının "bu benim bilgisayarım" demesine benzer. "Şu soldaki beden," ve "şu sağdaki beden". Aslında işte böyle söylenmelidir. Bu Descartes'çı "Ben", gözyuvarlarımızın ardında oturup da onlarla, dünya olayları hakkında ahkâm kesmek için bakan bu küçük, özerk insancık tümüyle bir saçmalıktır. Gerçeğin bu kendince editörü, incelendiği anda dağılan, gerçekleşmesi olanaksız bir uydurmadan başka bir şey değildir. Bu Descartes'çı "Ben" bir donanım gerçeği değil, bir yazılım gerçeğidir. Bu soldaki beden ve sağdaki beden ikisine de ait olmayan aynı programın, aynı "Ben"in varyasyonlarıyla çalışmaktadır. "Ben'ler", bir program formatından başka bir şey değildir.

Başka bir gezegenden gelmiş yabancılar hakkında konuşalım. Bu program "Ben'ler"e dayalıdır ve "Biz'ler", yabancıdır. "Biz" ortaya çı-

kalı ancak birkaç bin yıl falan olmuştur. Ama "Biz"in ele geçirdiği bu bedenler "Biz"in var olduğundan on kat daha fazla zaman öncesinden beri vardı. Ve hücreler - aman Tanrım, hücreler ise ondan bin kat daha fazla zamandır vardı.

"Biz"in işgal ettiği bu zavallı, aptal bedenler, diye düşündü. Dün gece ve bu gece olduğu gibi, her seferinde programlarını bozdular ve bunun nasıl olabildiğini anlayamayan "Biz"i terk ederek kendi yollarına gittiler. Şimdi olan da bu.

"Biz" olanları anlamadığı ve onlardan dehşete kapıldığı halde, bedenler bunu onun izni olmadan yaptılar. Rigel'in tüm o cinsel ahlâkı - yalnızca sosyal kurallar değildi. Aynı zamanda o, "Biz"in işgal ettiği bu hücrelerden, "Biz"in gelmesinden önce var olmuş o garip biçimlerden duyulan dehşet duygusunun da bir parçasıydı.

Bu hücreler ter, sümük ve balgam üretir. Onlar geğirir, kanar, sikişir, osurur, işer, sıçar, kusar ve tıpkı kendileri gibi yapan, üzeri kanla ve plasenta salgısıyla kaplı, daha çok sayıda bedeni doğadan zorla çekip alırlar hep; o çekip aldıkları bedenler de tekrarlar bunu.

"Biz", yani yazılım gerçeği bu donanım gerçeklerini öyle sıkıntı verici bulur ki bunların üzerini daha kibar sözlerle, giysilerle, tuvalet kapısıyla ve tıbbi sırla örter. Ama "Biz"in gizlediği şey hücrelerin katıksız niteliğidir. Hücreler bu ileri derecede evrimleşmiş durumlarına tüm bu sikişme, osurma, işeme ve sıçma sayesinde ulaşmışlardır. Nitelik budur! Özellikle de cinsel fonksiyonlar. Hücre açısından, cinsellik saf Dinamik Niteliktir, her şeyin üstünde bir İyidir.

Yani Phaedrus Rigel'e, Lila Niteliklidir, dediğinde doğru söylemişti. Lila Nitelikliydi. Şu anda ahlâkça kınanan bu çekicilik, kendisini kınayanları yaratan şeydi aynı zamanda.

Bu nankörlüktür. Cinsel nitelik olmasaydı bu bedenler hâlâ akılsız bir bakteri yığını olarak kalacaktı. Mutasyon genetik değişimin tek yolu olarak kalsaydı yaşam üç milyar yıldır hemen hemen hiçbir değişiklik olmadan sürer giderdi. Yaşamı bugün sahip olduğumuz bitkiler ve hayvanlar şeklinde ilerleten, cinsel seçimdir. Bir bakteri kendi soyunun gelecekte nasıl olacağı konusunda seçim yapamaz, ama bir kraliçe arı binlerce erkek arı arasından seçim yapabilir. Bu seçim Dinamiktir. Lila tüm cinsel seçimlerinde, Dinamik olarak, geleceğe aktarmak istediği bireyleri seçer. Eğer adam onda Nitelik duygusunu uyandırırsa Lila onu bir diğer kuşakta devam ettirmek için onunla birleşir ve o adam yaşamaya devam eder. Fakat adam onu kendisinin Nitelikli olduğuna

inandıramazsa -hastaysa, sakatsa ya da kızı bir şekilde tatmin edemiyorsa- kız onunla birleşmeyi reddeder ve ondaki bozukluk ileriye taşınmaz.

Phaedrus artık tam anlamıyla uyanmıştı. Şimdi bir tür kaynağın dibinde bulunduğunu hissediyordu. Bu gece görmüş olduğu şey, tramvayda görüverdiği şeyin, tüm bu yıllar boyunca ona dert olan şeyin aynısı değil miydi? Bunun üzerinde uzun uzun düşündü ve yavaş yavaş kararını verdi; galiba öyleydi.

Lila bir yargıçtır. Bu gece burada yanında yatan, budur işte: Yüz milyonlarca yıldır var olan bir yargıçtır o, ve onun gözünde o hiç de çok önemli biri değildir. Phaedrus'un yaptığını hemen hemen herkes yapar ve hatta çoğunluğu ondan da daha iyi yapar.

Bir süre sonra, Louvre'daki ünlü "Mona Lisa Gülümsemesi"nin de, Lila'nın tramvaydaki gülümsemesi gibi, görenlere belki de bu yüzden yıllarca dert olduğunu düşündü. Sosyal ilerlemenin selameti için devrilmiş ve baskı altına alınmış, ama sessizce ve kendi başına hâlâ hüküm veren bir yargıcın gizlice gülümsemesidir bu.

"Hımbıl." Lila'nın kullandığı terim buydu. Bunun entelektüel bir anlamı yok, ama bir sürü anlamı var yine de. Bunun anlamı, o adamın tüm o entelektüelliğinin bu biyolojik yargıcın gözünde bir tür sakatlık olduğudur. Kız onu reddetmiştir. Onun istediği şey bu değildir. Tıpkı, entelektüel biçimlerin bedensel fonksiyonlardan iğrenmesi gibi, biyolojik biçimler de, yani Lila'nın biyolojik biçimleri de entelektüel biçimlerden iğrenmektedir. Onlar ondan hoşlanmazlar. Onların düğmesini kapatır çünkü o.

Phaedrus, William James Sidis'i, beş yaşındayken beş dilde okuyabilen o dâhiyi düşündü. Phaedrus onun Kızılderililer hakkında söylediklerini fark edince onun tam biyografisini okumuş ve onun henüz yirmi yaşına varmamışken, yaşamının geri kalan bölümünde artık seksle hiçbir şekilde ilgilenmeyeceğini açıklamış olduğunu görmüştü. Doyurucu bir entelektüel yaşamı desteklemek için, kendisini, kesin gerekli olduğu durumlar dışında, sosyal ve biyolojik egemenlikten koparması gerektiğini hissetmiş gibiydi sanki. Eski zamanlardaki rahiplere ve münzevi dervişlere özgü bu yemin bir zamanlar ahlâkın yüksek bir biçimi olarak görülürdü ama yirminci yüzyılın "Çılgın Yirmili Yıllar"ında yeni bir ahlâk standardı gelmişti ve bu yemini öğrenen gazeteciler Sidis'le acımasızca alay ettiler. Bu, yaşamının sonuna dek süren bir inzivanın başlangıcına denk düşmektedir.

"Hikmetli olmak mı, yoksa bayanlara çekici gelmek mi daha iyidir?" Provence'lı şairlerin daha on üçüncü yüzyılda uzun uzun tartıştıkları bir sorudur bu. Sidis hikmeti seçmişti ama, ikisini de seçebilmenin bir yolu olması gerekir gibi geliyordu Phaedrus'a.

Bu soru kadınların budalalığını ima eder gibidir ama, bir feminist arkasına dönüp sorabilir: "Hikmetli olmak mı, yoksa erkeklere çekici gelmek mi daha iyidir!" Pratik olarak, tüm feminist hareketlerin asıl derdi budur. Her ne kadar feminstlerle Provence'lı erkek şairler karşı cinsi kınıyor gibi görünüyorlarsa da aslında ikisi de aynı şeyi kınıyorlar: Erkekleri ya da kadınları değil, sosyal ve entelektüel Niteliğin statik biyolojik karşıtını kınıyorlar yani.

Phaedrus teknenin yavaşça sallandığını hissetti. Hücreleri tüm bu düşüncelerden bezmişti. Bir günlük bu kadar yeterdi onlara. Bu onlara çok fazla gelmişti ve Phaedrus'u kapatmaya başlıyorlardı. Yarın açıktıklarında ona yine gerek duyacaklardı ve onu, yiyecek bulması için yeniden açacaklardı; ama şimdi onu siliyorlardı. *2001 Uzay Macerası*'ndaki bilgisayar Hal'm, iç düzenekleri yavaşladığı zamanki hali gibiydi. "Daisy... Daisy... doğru... yanıtı... ver bana."

Lila, Lila, senin doğru yanıtın ne?

Ne acayip bir gündü bu.

Phaedrus yine yanındaki Lila'nın bedenini ve yine teknenin hafifçe sallanışını fark etti. Gün boyunca olmuş tek iyi şeydi bu; bedenlerinin tüm sosyal ve entelektüel farklarına aldırmaması ve onların "sahibi olan" bu "insanlar" sanki hiç yokmuş gibi kendi yoluna gitmesi. Onlar bu yaşama işinin çok uzun süredir içindeydiler.

Phaedrus şimdi sakindi ve teknenin hareketinin şiddetli bir sallantı değil de dalgalara uyarak yapılan, çok belli belirsiz, çok yavaş bir yükselip alçalma olduğunu fark etti. Bu, okyanustan gelen büyük bir dalga mı diye merak etti. Herhalde değil, diye düşündü. Henüz okyanustan çok uzakta, nehrin içlerindeydiler. Ama yine de olabilir, diye düşündü. Gelgit Troy'a kadar uzanabildiğine göre kaba dalga da buraya gelebilirdi.

Belki de....

O hafifçe yükselme ve alçalmaların her birinin gelişini bekledi bunlar hakkında düşünerek, bir süre sonra da artık düşünmez oldu.

İkinci Bölüm

XVI

Fatso'ya göre, Lila'nın içeri girişi bayağı tuhaftı. Dediğine göre kız içeriye, "Karo Damı gibi" girmiş ve demişti ki: "Bay Jamison'ın nerede bulunabileceğini *öğrenmek istemiştim.*" Fatso herkesi kusursuz bir şekilde taklit edebilirdi.

Fatso, kıza hiçbir şey söylemeyip onu yalnızca dinlediğini söyledi.

Kız "Sezon için Florida'ya gitmekte olduğunu" söylemişti. "Bir beyefendiyle birlikte yatta" olduğunu ve "bir uğrayıp eski arkadaşları görmek istediğini" de eklemişti.

Fatso bunu söyleyince Jamie bir kahkaha attı.

"Bir beyefendiyle birlikteyse ne demeye beni görmek istiyor ki?" dedi Jamie.

"Seni özlemiş herhalde."

"İstediği *bir şey* vardır mutlaka."
"Anlamanın tek yolu var," dedi Fatso.

Ertesi gün, kızın Fatso'ya kendisinin bulunacağını söylediği yere gittiler. Kız orada yoktu, oturup beklediler. Sonra kız kapıdan içeri girdi. Üzgündü. Bayağı yaşlı görünüyordu. Oysa eskiden tam bir fıstıktı. Şimdi şişmanlamıştı da. Çok fazla bira içiyordu. Birayı hep severdi. Kız kendine dikkat etse iyi olurdu. Lila onları gördü ve oturdukları masaya geldi. Jamie ayağa kalktı ve sıkı bir kucaklaşma için kollarını açtı. Dedi ki: "Sen onca yoldan buraya sırf beni görmeye mi geldin? Çok zahmet etmişsin. *Çok!*"

Sonra, kızın ardından içeriye giren adamın kızla birlikte olduğunu fark etti. O adamla birden göz göze geldi ve kasları gerildi.... Lila'yla kucaklaştı ama gözü o adamdaydı. Adamın saçları bembeyazdı... kar gibi ve gözleri *soğuktu*, gerçekten soğuk.... Bir buzhaneye... morgdaki bir buzhaneye bakar gibi sanki.... Boktan bir haller vardı herifte.... Lila'ya sarıldığı sürece hep onları gözledi adam....

Bu kız ne halt etmeye getirmişti ki bu herifi buraya? Fatso bu konuda hiçbir şey söylememişti. Bu kıza, müşterileri uyandırmamasını belki yüz kere söylemişti. Kural buydu. Neydi derdi yine?

Adam, sıkmak üzere elini uzattı.

Jamie adamın elini sıktı.

Adam Fatso'ya da elini uzattı.

Fatso da adamın elini sıktı.

"Bu, Kaptan," dedi Lila.

"Memnun oldum Kaptan," dedi Jamie.

Kaptan oturmak istiyor gibi görünüyordu.

Oturdu.

Kaptan dünyanın en kibar adamıymış gibi gülümseyip duruyor. Kimse yutmadı. Herkese içki ısmarlamak istiyor. Herkes içiyor. Herkes gülümsüyor. Herkes burada oturup dişleri dökülene kadar sohbet edebilir, eğer istedikleri buysa tabii. Fakat istedikleri bu değil.

Jamie söyleyecek hiçbir şey bulamadı. Hepsi de ona, sanki bir şey söyleyeceğini sanıyormuş gibi baktılar ama o hiçbir şey söylemedi.

Sonra Fatso sorular sormaya başladı. Kaptan'a nereli olduğunu, nereye gittiklerini ve bununla ilgili bir sürü şey sordu. Teknelerinin nasıl

bir şey olduğunu, büyüklüğünü ve hızını sordu. Jamie, Fatso'nun bu kadar soru sorduğunu hiç görmemişti.

Kaptan o soğuk bakışlarıyla oturdu ve her şeyi tam doğru bir şekilde cevapladı. Bir dedektif gibi, belki de. "Dikkat et Fats, bir şey kaçırmayasın ağzından," diye düşündü Jamie.

Lila, sanki Jamie'nin bir şeyler söylemesini istiyormuşçasına bakıp durdu hep. Sonra kız, "Bugünlerde ne yapıyorsun Jamison?" dedi.

Jamison!?? Bu kız ona daha önce hiç böyle hitap etmemişti. *Bu* da ne biçim havaydı böyle? Biraz düşündü. Sonra da "Bilmiyom Bağyan Lila," dedi. Kızla biraz alay edercesine söylemişti bunu. "Pek yaptığım bi şey yok, sanırım." Sanki Alabama'dan yeni gelmiş gibi aksanını yayarak konuşuyordu.

"Hiçbir şey yapmıyor musun?"

"Yok, hanfendi. Her yıl birazcık daha tembelleşiyom. Yapmamam gereken hiç bi şeyi yapmak istemiyom. Yapmamam gereken şeyleri yapmaktan bıktım usandım."

Bunu söylerken Kaptan'ı gözlüyordu. Kaptan gülümsedi yalnızca.

Jamie'ye moral verdi bu. Eğer bu adam hafiyeyse bunun ne anlama geldiğini çakardı.

"Sana bir teklifimiz var," dedi Lila, "senin ilgileneceğini umuyoruz."

"Ya, *sahi* mi?" dedi Jamie. "*Duyalım* hele."

Lila, sanki ne olacağını anlamış gibi, garip bir şekilde baktı.

Dedi ki: "Kaptan'a, okyanusta yapacağı yolculuk için bir tayfa daha almasını öğütlemişler ve biz de senin bu teklifle ilgileneceğini umuyoruz. Ona senin mükemmel bir insan olduğunu söyledim."

Jamie kızın göz kırptığını gördü. Önce hafifçe gülümsedi. Sonra da güldü.

"Neye gülüyorsun?" dedi Lila.

"Sen hiç değişmemişin. Çılgın Lila! Hep böyle çılgın şeyler düşünürsün. Bunca yolu sırf *benimle* konuşmaya mı geldin? Sırf *bunun* için mi?"

"Evet," dedi kız ve ona baktı. Bu adam sanki onun bütün güzel duygularının içine etmiş gibi, ağız köşeleri aşağı kıvrıldı. "Bunda yanlış olan ne var ki?"

"Yapma Lila," dedi adam. "Çok da uzun yoldan gelmişin."

Jamie ikisine de baktı bir süre. Bunların nasıl bir yerden gelip de kendisiyle böyle konuştuklarını merak etti.

Adam "Yani sen istiyosun ki Kaptan'la ikiniz lüks yatınızda oturup buzlu içkilerinizi çekerek güneşin batmasını seyretçeeniz, ben de önünüzde 'peki efeem, peki efeem' diycem, öyle mi?" dedi.

"Öyle değil," diye yanıtladı Lila.

"Ne sanıyon lan sen beni?" dedi Jamie. Buraya kadar gelip de bunları duymak gerçekten asabını bozmuştu. Bir de ona iyilik ettiklerini sanıyorlardı.

Kaptan'a döndü. "Buraya tek bunun için mi geldiniz? Kendinize, teknenizde çalışçak ucuz bi zenci bulmağa mı?"

Kaptan ona, dediklerini hiç duymamış gibi baktı. Söyledikleri taş bir duvara çarpmıştı sanki. "Bu benim fikrim değil," dedi adam.

"Peki, buraya n'etmeye geldiniz?"

"Bilmiyorum," dedi Kaptan. "Ben de onu bulmaya çalışıyorum."

Kaptan ayağa kalktı. "Benim yapacak bazı işlerim var." Paltosunu aldı. "Çıkarken hesabı halledeyim," dedi. Lila'ya gerçekten kızgın bir suratla baktı. "Görüşürüz," dedi. Sonra da gitti.

Lila ürkmüş görünüyordu.

"Ne haltlar karıştırıyon sen Lila?" dedi Jamie.

"Hiçbir işin olmadığını söylemiştin," dedi kız. "Neden öyle sıvadın o adamı? N'aaptı ki o sana?"

"Onun ne düşündüğünü biliyosun," dedi Jamie.

"Onu hiç tanımıyorsun," dedi Lila. "O çok kibar bir adamdır ve gerçek bir beyefendidir."

"Yahu, bu kibar beyefendiyle yatıyosan ne diye buralara getiriyon onu? Bu kibar çatlak morukla yatıyosan, sen en iyisi onunla yatmaya devam et Lila, başka hiç bi yerde yapamıyon çünkü bu işi."

"Sana bir iyilik etmeye çalışıyorum," dedi Lila.

"Ne biçim bi iyilikmiş *bu*?"

"Pekâlâ, bir *düşün* hele," dedi Lila. "Onunla Florida'ya gidersek ne olacağını sanıyorsun? Onun ebediyen yaşayacağını mı sanıyorsun?"

Jamie Fatso'ya baktı, kızın söylediğini duydu mu diye. Fatso da aynı şekilde Jamie'ye bakıyordu.

"Yani o adam kazara gemiden düşüverirse falan, sana yardım etmek için orda olmamı mı istiyosun?" diye sordu Jamie.

"Evet."

Jamie yine Fatso'ya baktı ve sonra gözlerini yere indirdi. Başını sallayıp güldü. Sonra bunun üzerinde biraz daha düşündü.

Sonra kıza baktı. "Bazen kötü olduğumu düşünüyom Lila, sonra senin gibi biri gelip nasıl olduğumu gösteriyor."

Eski zamanlardan konuştular. Millie gitmişti. Nerede olduğunu kimse bilmiyordu. Mindy evlendi, dedi adam. Hiçbir şey iyi değil artık dedi. Ne kadar kötü olduğunu hayatta bilemezsin.

Kız dinlemiyordu. Tek istediği, Florida'dan konuşmaktı.

Kız gidince Fatso sordu: "Bu kızı ne zamandır tanıyorsun?"

"Uzun zamandır," dedi Jamie. "Bir zamanlar iyiydi. Ama hep karşılık verirdi. Birlikte olduğu şu osuruktan moruk var ya, şu anda ona uyan odur. Onun hızı bu kadar. Ancak o herifle. Beni bırakıp gitti, ama ben ona hiç bi şey yapmamıştım. Şimdi cehenneme kadar yolu var."

"Çok bıktım onlardan," dedi Jamie. "Çok önceleri her şeyin onlar olduğunu sanırdım. Biliyosun, hep para, büyük arabalar, boyuna gülümsemek ve fiyakalı görünen elbiseler. Biliyon mu? Vatkalı omuzlar. Bunların *sahici* olduğunu sanırdım. Ama sonra aslında onlarla işi götürenin ne olduğunu ve tüm bunları, o paraları, tekneleri, kürkleri, vatkalı omuzları neden almak zorunda olduklarını anladım."

"Neden?"

"*Neden* mi? Çünkü o büyük paraları yitirdiler mi *hiç* bi şeyleri kalmaz. Bütün o büyük paraların altında hiç bi şey yoktur! Hiç kimse! Kimse yok."

"Ben *ciddiyim*," dedi Jamie. "Onlar gece gündüz bunun peşindedir. Bunu gizlemeye çalışırlar. Bildiğimiz şeyi. Seni kandırdıklarını sanıyolar. Ama kimseyi kandıramıyolar.

Bizde onlarda olmayan bi şey olduğunu biliyorlar. Buraya geliyorlar, onu bizden alıp götürmeye çalışçaklar. Ama bunun ne olduğunu çıkaramıyorlar. Onları çıldırtıyor bu. Bizden alıp götüremedikleri şeyimiz nedir?"

Fatso teknenin nereye kadar gidebileceğini merak ediyordu.

"Kızın dediğini duydun mu?" diye sordu Fatso. "Tekne ta Güney Amerika'ya kadar gidebilir."

Fatso Long Island'da, tekneleri hiçbir şey sormadan satın alan bir adamı duyduğunu söyledi.

"Bu tekne kaç para eder sence?" dedi Fatso.

"Böyle büyük bir teknen olması güzel bi şey tabii," dedi Fatso.

"Yelken açıp Florida'ya gidersin. Bi sürü güzel şey var Florida'da."

"Her türlü şey," dedi Fatso. "Belford'u tanırsın değil mi? Andrew

adalarına gidiyor ve her türlü iyi haberi alıyor. Bu işte çok para var. Sen bi teknede olursan o iyi haberlerin bi kısmını kimsenin bulamayacağı yerlere koyabilirsin ve geri döndüğünde yine çıkarıp alırsın. Bunu kimse fark etmez."

Fatso gülümsedi. "Eğer bulurlarsa da senin o iyi arkadaşın Lila'nın hapse girmesi gerekebilir."

Jamie, Fatso'ya bir şey söylemedi. Ama düşünüyordu.

XVII

Otel çok uzaktaydı ama Phaedrus oraya kadar yürümenin hoşuna gideceğini hissetti. Lila onun tepesini attırdıktan sonra yürümek gereksinimi duymuştu. Bu kent ona hep yürümekten hoşlanacağı duygusunu verirdi. Daha önce bu kente her gelişinde her yere yürüyerek gitmişti hep. Yarın da ayrılacaktı zaten.

Şimdi çevresinde gökdelenler yükseliyordu ve cadde insanlar ve arabalarla tıklım tıklım doluydu. Gideceği yirmi yahut otuz blok olduğunu tahmin ediyordu. Ama bunlar adayı baştan sona geçen kısa bloklardı, enlemesine giden uzun bloklar değildi. Hızlandığını hissetti.

Şimdi her yerde New York bakışları vardı. Çabuk, temkinli, duygusuz. Dikkat et, diyorlardı. Konsantre ol! Buralarda her şey hızlıdır... Korna seslerine dikkat et!

Bu kent! Bu kente *asla* alışamamıştı. Buraya gelirken hep midesini sakinleştiriciyle doldurmak isterdi. Bir gün bu kente sinirleri bozulmadan ve bunalmadan gelecekti ama o gün henüz gelmemişti. Hep bu vahşi, çılgınca coşmuş duygular. Kalabalık, yüksek hız, ruhsal soyutlanmışlık.

Bu çılgın gökdelenler. Üç boyutlu. Yalnızca önünde, arkanda, sağında, solunda değil *üstünde* ve *altında* da. Binlerce insan gökyüzünün yüzlerce metre yüksekliğinde, sanki normal bir şeymiş gibi telefonla konuşuyor, bilgisayarlara bakıyor ve birbiriyle görüşüyor. Eğer buna normal diyorsanız, her şeye normal diyebilirsiniz.

Sarı ışık yandı. Caddeyi geçmek için acele etti... Yoksa şoförler arkanızdan yetişip sizi öldürebilir buracıkta. İşte bu yüzden sakinleştirici almamalısınız. Sakinleştirici alırsanız ölebilirsiniz. Adrenalin bir tür korunma sağlar.

Kaldırıma varınca içi mektupla dolu bez torbasını kaldırıp omzuna aldı, böyle daha kolay taşıyordu; sonra yoluna devam etti. Bunun içinde on kilo mektup vardır herhalde, diye düşündü; Cleveland'dan beri tüm mektuplar. Günün geri kalan kısmını otel odasında bunları okuyarak geçirebilirdi. Editörüyle yediği öğle yemeğinde öylesine doymuştu ki akşam yemeğini atlayabilir ve ünlü konuğu görününceye dek hep okuyabilirdi.

Dergi röportajları bayağı iyi gitmiş görünüyordu - şu anda ne yapıyor (bundan sonraki kitabını yazıyor), bundan sonraki kitabı ne hakkında (Kızılderililer) ve ilk kitabını yazdığından bu yana ne gibi değişiklikler oldu, gibi tahmin edilebilir sorular. Onlara ne yanıt vereceğini bilirdi, çünkü kendisi de bir zamanlar gazetecilik yapmıştı, ama bazı nedenlerden ötürü, onlara tekne hakkında bir şey söylemedi. Bu onun paylaşmak istemediği bir şeydi. İki yaşama yetecek övgüler işitirdi hep. Şimdi de olan buydu.

. . . Dükkân vitrinlerinde tapon mallar... radyolar. Cep tipi hesap makineleri....

... Ona doğru gelen bir kadın o hızlı, New York tarzı bakış fırlatmasıyla tıklamadı henüz, ama tıklayacak... İşte oluyor... Tık!... Sonra gözünü başka yöne çeviriyor... Geçip gidiyor... Teklifsiz bir fotoğraf makinesi deklanşörünün tıklaması gibi....

Bu şimdi manik New York'tu. Daha sonra da depresif New York gelecekti. Şimdi her şey heyecan verici, çünkü çok farklı. Heyecan tükenir tükenmez depresyon gelir. Hep böyle olur bu.

Kültür şoku. Tüm yaşamları boyunca burada yaşamış olanlar bu kültür şokuna uğramazlar. Hep bunalarak yaşanmaz. O yüzden, onlar bununla başa çıkabilmek için o bütünün küçük bir parçasını alıp onun zirvesine çıkmaya çalışıyor görünürler. Ama bazı şeyleri kaybederler.

. . . Üst katlarda birisi piyano çalışıyor.... Daaa-diii-daaaa-diii... polis arabası.... Beyaz çiçekler, krizantemler, 70 dolar.... Caddede kaykaya binmiş bir herif, Koreliye benziyor, Leo Vito'nun şarküterisine doğru gidiyor. Burayı gerçekten anlayabilenler, kendisi gibi, burada kısa süre kalıp giden, bunalmış, manik ve depresif hale gelmiş kişiler; Zen shoshin'ine, yani "acemi aklı"na sahip olanlar belki de....

. . . Öylece yürüyor.

. . . El ele sevgililer. Pek de genç değiller üstelik.

. . . İki kat yukarıdaki yarı açık bir pencerede pankarta benzer bir şey... Okunamayacak kadar uzak. Ne dediğini asla öğrenemeyecek.

Tüm bu birbirinden farklı insan yaşamları birbirinin içinden geçiyor, birbirine hiç dokunmadan.

. . . Kokular... hepsi birbirinden farklı yemek kokuları.... Purolar.

. . . Pankartlı pencerenin üzerinde Marx Kürkleri'nin reklam tabelası. Öfkeli bir şey.... Model.... Son moda, birinci sınıf. "Ben işte böyle çekici, işte böyle erişilmez biriyim. Ama fiyatımı ödeyecek paran varsa (değersiz, aşağılık herif) satılığım." Fiyat.... Fiyatını ödeyecek paranız varsa her şey satılık mı?... Kadınlar gerçekten böyle mi davranır burada?... Bazıları, diye düşündü.... Kürkleri bu satıyor herhalde. Mücevherleri de kozmetikleri de.... Ahh, bu yalnızca bir reklam sloganı. Satılık olan asıl o heriflerdi.

. . . Daha başka, teklifsiz fotoğraf makinesi bakışlar, kimileri alaycı. Bir halt edeceği yoksa bu adam niçin gelmiş buraya? ... Canınızı sıkıyor bu, suçsuzluğu kanıtlanıncaya dek suçlu yaklaşımı. O hiç kimseye hiçbir şeyi kanıtlamak istemiyordu. Bundan bıkmış, usanmıştı artık.

İşte bu kadar. Hiçbir şeyi kanıtlamak istemiyordu. Ne Rigel'e, ne Lila'ya, ne de onun "arkadaşları"na... Tanrım, ne şoktu o. Kızın dostları bunlarsa düşmanlarıyla karşılaşmak bile istemezdi.

Phaedrus, onlara sinirlendiğinde kızın bunu anlayamamasına şaştı. Kız, kafeye gelinceye dek, on beş dakika onların ne mükemmel insanlar olduğunu anlatıp durmuş ve gelecek olanı asla görememişti. Her şeyin tüm özünü gözünden kaçırmıştı. Herkes gibi o da Niteliği arıyor, ama Niteliği biyolojiye dayanarak tanımlıyor. Entelektüel Niteliği hiç anlamıyor. Sosyal Niteliği bile görmüyor.

Nehirde onunla birlikteyken her şey Mae West'le Sherlock Holmes gibiydi. Ne uyumsuzluktu yahu. Sherlock, Mae'yle ilgilenebilmek için standartlarını düşürüyor, ama Mae de Sherlock'la ilgilenebilmek için *kendi* standartlarını düşürüyor. Sherlock entelektüeldir, tamam; ama Mae'i ilgilendiren bu değildir. Lila'nın şu biyolojik "arkadaşları": Kız bunun peşindedir.

. . . O kızı alabilirler. Kız bu geceyi karada geçirecek. Eğer oteldeki bu son buluşma da daha öncekiler gibi pürüzsüz geçerse kendisi de yarın buradan ayrılıp güneye gidecekti.

. . . Başka gözler.... Size bakmaktan çok, size *karşı* tetikteler. Hayatta kalmayı başarabilmişlerin bakışı.

Eskiden bir şeylerin bulunduğu yerde şimdi açılmış dev bir çukuru çevreleyen çelik örgü çitin etrafını dolaşmak için kaldırımdan inmek zorunda kaldı. Çukurun dibinde betonyer kamyonlar beton döküyordu. Çukurun öte yanındaki komşu bina tümüyle hasarlı görünüyordu. Bundan sonra da o bina inecekti herhalde. Daima bir şeyler iniyor. Boyuna hep değişiklik, hiç durmaksızın. Buraya ne zaman gelse burada hep sürüp giden bir yıkım ve inşaat vardı.

Birdenbire, şık kumaş ve giyim mağazalarına dönmüştü yine çevre. Bu kentin neye benzediğini söylemek Avrupa'nın neye benzediğini söylemeye benzer. Hangi semtte olduğunuza, günün hangi saatinde bulunduğunuza ve üzüntülü olup olmadığınıza bağlıdır bu.

Ceketinin üst düğmesini ilikledi, serbest elini cebine soktu ve daha hızlı yürüdü. Bu ceketin altına bir süveter giymeliydi. Hava yeniden soğuyordu.

Bu kentte ilk kez ne zaman tek başına kalmıştı? Askerdeyken herhalde. Hayır, olamaz. II. Dünya Savaşı sıralarında. Hatırlayamıyordu. Hatırladığı tek şey, gittiği yoldu. Bowling Green'den başlayıp Broadway boyunca, Columbus Meydanı'nın ötesinde bir yere dek gitmişti.

Hatırlıyordu, bugünkü gibi soğuk bir gündü, yavaşlayınca çok üşümüştü. O da yorulup gittikçe yavaşlayacağına gittikçe hızlanmıştı ve sonunda kalabalığın arasından, blokların yanından koşmuş, kavşakları birbiri ardına koşarak geçmiş, hem giysileri hem de yüzü terden sırılsıklam olmuştu. Ertesi gün otelde bacakları öyle tutulmuştu ki zorlukla hareket edebiliyordu.

Hindistan'a giderken olsa gerekti bu. Tüm bu sistemden kaçış. Özgürlüğe doğru koşu. Bir daha hiç öyle koşamamıştı. Asla yapamamıştı bunu. Şimdi yavaş gitmek, aklını daha çok kullanmak zorundaydı.

Kaçtığı neydi? O zamanlar bilmiyordu bunu. Tüm yaşamı boyunca kaçmıştı sanki.

Düşlerinde hep bunu görürdü, her gece. Çocukken bu, çizgi filmlerde gördüğü dev bir ahtapottu. Ahtapot kumsala çıkıverir, kollarıyla onu yakalar, öldürünceye dek sıkardı. Karanlıkta uyanır, ölmüş olduğunu sanırdı. Daha sonralarıysa bu, onu öldürmeye gelen, karanlık, yüzü olmayan korkunç bir devdi. Korkuyla uyanır ve sonra devin gerçek olmadığını yavaş yavaş fark ederdi. Herkesin böyle düşler gördüğünü sanıyordu, ama çoğunluğun bunları bu denli sık gördüğünden kuşkuluydu.

Düşleri, gerçeğin Dinamik algılanması olarak düşünür olmuştu. Onlar sosyal ve entelektüel düzenin geleneksel statik biçimleri tarafından baskılanıp bilinçten dışarı sızdırılmışlardı ve birincil bir gerçeği açığa vuruyorlardı: Değer gerçeğini. Düşlerin statik biçimleri gerçekdışıydı, fakat o biçimleri yaratan temeldeki değerler gerçekti. Statik gerçekte bizi sıkarak öldürmeye gelen ahtapot da, bizi kendisi gittikçe güçlensin, biz ise eriyip hiçlikte yok olalım diye gövdesine indirip sindiren ve bizi kendi bedeninin bir parçası haline getiren dev de yoktur.

Ama ya Dinamik gerçekte?

. . . Caddelerdeki bu yuvarlak delik kapakları büyülerdi onu hep. Çoğu kavşakta, kimileri yeni ve pürüzlü, kimileriyse üzerinden geçen arabalardan ötürü aşınmış ve parlak, yaklaşık on tane kapak vardı. Çelik bir yol kapağının aşınıp da böyle düzleşmesi için üzerinden kaç lastik geçmesi gerekirdi acaba?

Bu kapakların yeraltına, tüm bu adayı meydana getiren, hayret verici derecede karışık şebekelere nasıl indiğini gösteren çizimler görmüştü: Elektrik şebekesi, gaz şebekesi, kanalizasyon şebekesi, metro tünelleri, TV kabloları ve belki de hiç duymadığı kim bilir daha bir sürü özel amaçlı şebeke; sinirleri, damarları ve kas lifleri dev bir organizmanın.

Düşlerindeki devin.

Tüm bunların bir insanın aklının alamayacağı, kendine özgü bir şekilde işlemesi esrarlı bir şeydi. Yerin altında uzanıp giden bu tel ve boru sistemlerinden hiçbirinin nasıl düzenlendiğini bilmiyordu. Ama bunu yapan birisi vardı yine de. Gerektiğinde bu kişiyi bulmak için bir sistem ve onu bulacak o sistemi bulmak için de bir sistem vardı. Tüm bu sistemleri bir arada tutan birleştirici güç: Dev buydu işte.

Phaedrus gençken inekleri, domuzları, tavukları düşünürdü ve on-

ların, kendilerine yiyecek ve barınak sağlayan o iyi çiftçinin bunu yalnızca, onları öldürülüp yenmek üzere satmak amacıyla yaptığını neden hiç anlamadıklarını merak ederdi. Onlar "muu" ya da "gıdak" dediler mi o adam yiyecek getirirdi, onlar da onun bir tür uşak olduğunu sanırlardı herhalde.

Phaedrus aynı şeyi insanlara da yapan daha üst düzeyde bir çiftçinin, insanların her gün gördüğü, yiyecek, barınak sağlayan ve düşmanlardan koruyan, yararlı bir şey saydıkları, ama bu insanları gizlice, kendi beslenmesi için yetiştiren, onları besleyip sonra da onlarda biriken enerjiyi kendi amaçları için kullanan farklı türde bir organizmanın olup olmadığını merak ederdi. Olduğunu anladı daha sonra: İşte bu Dev. Dev. İnsanlar bu Dev'in toplumsal biçimlerine tıpkı ineklerin ve atların çiftçiye baktığı gibi bakarlardı; kendilerinden farklı, akıl sır ermez, ama yararlı ve cazip bir şey olarak yani. Yüksek bir organizma daha aşağı bir organizmayı besliyor ve bunu yapmakla, daha aşağı organizmanın kendi başına yapabileceğinden daha fazla şeyi başarıyor.

Madde metafiziği Dev'in görülmesini zorlaştırır. New York gibi bir kentin "insan yapısı" olduğunu düşünmeyi alışkanlık haline getirir; fakat onu hangi insan yarattı peki? Hangi insan grubu yarattı ki onu? Kim oturup da her şeyin nasıl bir araya geleceğini düşündü?

Eğer toplumları ve kentleri yaratan "insan"sa neden tüm toplumlar ve kentler "insan"ı bunaltıyor? "İnsan" niçin kendine cefa çektirmeyi amaçlayan, kendi içinde çelişkili standartları ve varlığı kendisine bağlı toplumsal gelenekleri yaratsın ki? Bu, kendisini bunaltacak toplumları icat edip duran "insan", onu soyut olarak düşündüğümüz sürece gerçek gibi görünür ama buharlaşır gider.

Kimi zaman insanlar, bir yerlerde, kendilerini sömüren birtakım kötü "insanlar"ın, örneğin gizli bir kapitalist entrikacı grubunun ya da "Wall Street bankerleri"nin ya da WASP'ların ya da falanca azınlık grubun var olduğunu, bunların periyodik olarak bir araya gelip, onları nasıl sömürelim diye gizli konferanslar düzenlediklerini sanırlar. Bu "insanlar"ın, "insan"ın düşmanı olduğu varsayılır. Bu kafa karıştırıcı bir şeydir ama kimse bu karışıklığın farkında değil gibidir.

Madde metafiziği tüm evrimin, en yüksek evrimleşmiş madde olan fiziksel insan bedeninde sona erdiğine inandırır bizi; kentlerin, toplumların ve düşünce sistemlerinin hep insanın bu fiziksel bedeninin daha alt düzeydeki ürünleri olduğuna bizi inandırır. Ama bir kenti ya da bir toplumu insan bedenlerinin yarattığını düşünmek saçmadır; tıp-

kı insan bedenini hücrelerin yarattığını düşünmek ya da hücreleri protein ve DNA moleküllerinin yarattığını ya da DNA'yı karbon ve diğer inorganik atomların yarattığını düşünmek gibi. Bu safsatayı yeterince uzatırsanız sonunda her bir elektronda New York kentini tümüyle, kendi başına yapabilecek aklın bulunduğu gibi bir sonuca varırsınız. Saçmalık.

Kandaki iki alyuvar hücresinin kafa kafaya verip de "Bizden daha yüksek evrimleşmiş bir biçim var mı acaba?" diye sorduklarını ve çevrelerine bakınıp da göremeyince olmadığına karar verdiklerini bir düşünürseniz, Manhattan'ın bir caddesinde yürüyen iki kişinin, biyolojik insan anlamına gelen "insan"dan daha yüksek evrimleşmiş bir biçim var mı diye sormalarının da ne denli saçma olduğunu anlayabilirsiniz.

Biyolojik insan, kentleri ya da toplumları domuzların ve tavukların kendilerini besleyen çiftçiyi yaratmalarından daha fazla yaratamaz. Maddede evrimsel yaratma gücü yoktur. Madde, yaratıcı gücün ardında bıraktığı statik biçimlerden biridir sadece.

Bu kent de yaratıcı gücün ardında bıraktığı diğer bir statik biçimdir. Maddeden oluşmuştur ama madde onu kendi başına yaratamaz. "İnsan" denen biyolojik organizma da onu kendi başına yaratamaz. Bu kent maddeden de, insan denen biyolojik biçimden de daha yüksek bir biçimdir. Biyoloji nasıl maddeyi kendi amaçları için kullanırsa kent denen bu sosyal biçim de biyolojiyi aynı şekilde, kendi amaçları için kullanır. Tıpkı bir çiftçinin, inekleri sırf mideye indirmek amacıyla beslemesi gibi, bu biçim de canlı insan bedenlerini sırf mideye indirmek amacıyla yetiştirir. Devin yaptığı da budur aslında. Birikmiş biyolojik enerjiyi kendine yarayan biçimlere dönüştürür.

Toplumlar, kültürler ve kentler "insan"ın ürünü değil de biyolojik insandan daha yüksek organizmalar olarak görülürse savaş ve soykırım fenomenleri ve insanın kötüye kullanılmasının diğer tüm biçimleri daha bir anlaşılabilir hale gelir. "İnsanoğlu" hiçbir zaman kendisini öldürtmeye meraklı olmamıştır. Ama biyolojik insan bedenlerinin üzerine yüklenmiş bir değerler biçimi olan o üstün organizma, yani Dev kendi daha büyük çıkarlarını korumak için birkaç bedeni yitirmeye aldırmaz.

Phaedrus üniversitedeyken o Dev, Dinamik düşlerinden çıkıp gerçeğe dönüşmeye başlamıştı. Bir kimya profesörü öğrenci kulübünde, büyük bir kimya firmasının okul mezunlarına çok iyi iş tekliflerinde bulunduğunu söylemişti ve kulübün hemen hemen tüm üyeleri bunun

harika bir haber olduğu kanısındaydı. II. Dünya Savaşı yeni bitmişti ve hemen hemen kimsenin iyi bir işten başka düşüncesi yoktu. Altmışlı yıllardaki devrime daha yirmi yıl vardı. *The Graduate* (Aşk Mevsimi) filmini yapmayı kimse düşünmüyordu o zamanlar.

Phaedrus bilimin gerçeği arayış olduğuna inanmıştı hep. Gerçek bir bilim adamı bu amacını daha çok kâr peşinde koşan şirketlere satmamalıydı. Ya da geçimini sağlamak için satmak zorunda kalırsa bu hiç de sevinilecek bir şey değildi. Kulüpteki arkadaşlarıysa bilimin gerçeği aramak olduğunu hiç duymamış gibi davranıyorlardı. Phaedrus birden Dev'in kollarından birinin uzanmakta olduğunu görmüştü ve bunu görebilen tek kişi oydu.

İşte o Dev, o adı ve yüzü olmayan sistem, onu gövdeye indirip sindirmeye hazır, ona doğru geliyordu. Onun enerjisini tüm yaşamı boyunca kullanıp gittikçe güçlenecek, Phaedrus yaşlanıp, güçten düşüp de artık pek işe yaramaz hale gelince onu dışarı atacak ve onun yerine, enerjiyle dolu, daha genç birini bulacak ve aynı şeyi yeni baştan, tekrar yapacaktı.

O gün tüm o trafiğin arasından -adanın tüm bu sistemlerinin ve alt sistemlerinin arasından- koşarak geçmesi bu yüzdendi. Hindistan'a gidiyordu, bu şirketleşmiş yalancı bilimle tüm ilişkisini kesmişti, hâlâ gerçeğin peşindeydi ve onu bulunca o Dev'den kurtulacağını biliyordu.

Şu anda, üzerindeki gökyüzünde, çok yıllar önce o kimya profesörünü kulüpte o konuşmayı yapmaya iten şirket başları vardı. Burası o şirketler şebekesinin beyin merkeziydi, onun çevresinde de diğer şebekeler vardı: Finans şebekeleri, bilişim şebekeleri, elektronik aktarım şebekeleri. Tüm o ufacık bedenlerin gökyüzünün yüzlerce feet yüksekliğinde yaptıkları şey buydu işte. Dev'e eklenmek.

Phaedrus da kaçıvermişti o zaman. Ama şimdi -gülünçtü- bu aslında onun memleketiydi. Tüm kazancı buradan geliyordu. Onun tek sabit adresi buradaydı - Madison Avenue'daki yayımcısının adresi buradaydı. O da diğer herkes gibi, Dev'in bir parçasıydı.

Bir şeyi iyi anladınız mı ondan kaçmanıza gerek kalmaz. Son yıllarda New York'a her dönüşünde bu eski canavar korkusunun azaldığını ve bu kente karşı bir yakınlık duygusunun gelişmeye başladığını hissediyordu.

Nitelik Metafiziği'nin bakış açısına göre insan bedenlerinin mideye indirilmesi ahlâklı bir etkinliktir, çünkü sosyal bir biçimin biyolojik bir biçimi mideye indirmesi, biyolojik bir biçimin sosyal bir biçimi

gövdeye indirmesinden daha ahlâklıdır. Sosyal biçim evrimsel sürecin daha yüksek bir düzeyidir. Bu kent, insan bedenlerini hiç durmaksızın mideye indirmesiyle, herhangi bir biyolojik organizmanın kendi başına başarabileceğinden daha iyi bir şey yaratıyordu.

Tabii ya, elbette! Tanrım! Gördün mü! Buranın gücü! Harika! Hangi bireysel sanat ürünü buna erişebilecek düzeye gelebilir? Elbette: Pis, gürültülü, kaba, tehlikeli, pahalı. Hep böyleydi ve belki de hep böyle kalacak. Aradığınız şey istikrar ve sükûnetse New York hep bir cehennemdir... İstikrar ve sükûnet arıyorsanız mezarlığa gidin, buraya gelmeyin! Dünyanın en Dinamik yeridir burası!

Şimdi Phaedrus tüm çevresinde hissediyordu bunu - hızı, yüksekliği, kalabalığı ve onların gerilimini. İlk yabancılık tümüyle kaybolmuştu artık. Kentin içindeydi.

Bu kentin simgesinin, borsadaki fiyatları yazan, her saniyede yükselen ya da düşen bilinmez talihlerin hesabını gösteren o kâğıt şerit, o büyük şans simgesi olduğunu hatırladı. E. B. White, "Eğer New York'ta yaşamak istiyorsanız şanslı olmaya hazır olmalısınız," diye yazdığında kastettiği yalnızca "şanslı" değil, şanslı olmaya hazır - yani Dinamik- olmaktı. Belli bir statik biçime bağlı kalırsan fırsat eline geçtiği zaman kullanamazsın. Hiçbir şeyi takmadan, istifini bozmadan yaşamalısın ve şanslı olma zamanı geldiğinde de şanslı olmalısın: Dinamik yaşam budur.

Buna özgürlük derlerse de bu yanlıştır. "Özgürlük" hiçbir anlam taşımaz. Özgürlük yalnızca, olumsuz bir şeyden kurtulmaktır. Özgürlüğün böyle kutsal olmasının nedeni, insanlar onun sözünü ettiklerinde asıl kastettikleri şeyin Dinamik Nitelik olmasıdır.

Sosyalistlerin de, kapitalistlerin de anlayamadığı şey budur. Statik bir bakış açısından bakılırsa sosyalizm kapitalizmden daha ahlâklıdır. Daha yüksek bir evrimleşme düzeyidir. Akılsız geleneklerle değil, aydınca yönetilen bir toplum demektir. Sosyalizmin itici gücü budur. Ama sosyalistlerin işin içine katmadıkları ve onların tüm girişimini hemen hemen berbat eden şey, belirsiz Dinamik Nitelik kavramının yokluğudur. Hangi sosyalist kente giderseniz gidin, bunlar sıkıcı yerlerdir, çünkü orada Dinamik Nitelik azdır.

Öte yandan, serbest girişimin üstünlükleri hakkında kafa şişirip duran tutucular aslında yalnızca kendi çıkarlarını savunmaktadır. Onların

yaptığı, zenginlerin yoksulları çağlar boyu sömürmelerini alışılagelmiş biçimde gizlemektir yalnızca. Onların bazıları serbest girişim sisteminde anlaşılmaz bir erdemin de var olduğunu hissetmiş gibidirler ve bunu sözcüklere dökmeye çabalarken görürsünüz onları, ama bunun için gerekli metafizik sözcük dağarcıkları sosyalistlerinkinden daha zengin değildir.

Bu dağarcığı Nitelik Metafiziği sağlar. Serbest pazar *Dinamik* bir kurumdur. Hiçbir entelektüel formül insanların neyi satın aldığını ya da sattığını, yani başka bir deyişle insanların neye *değer* verdiğini gösteremez. Pazarın işlemesini sağlayan şey Dinamik Niteliktir. Pazar daima değişir ve bu değişimin yönü asla önceden belirlenemez.

Nitelik Metafiziği, serbest pazarın, statik ekonomik biçimlerin belirmesini ve ekonomik büyümeyi durgunluğa sürüklemesini önleyerek herkesi zenginleştirdiğini söyler. II. Dünya Savaşı'ndan beri, dünyanın başta gelen kapitalist ekonomilerinin başta gelen sosyalist ekonomilerden çok daha başarılı olmasının nedeni budur. Bunun nedeni Viktoryen sosyo-ekonomik biçimlerin sosyalist entelektüel ekonomi biçimlerinden daha ahlâklı olması değildir. Tam tersine. Statik biçimler varlığını koruduğu sürece daha *az* ahlâklıdır. Serbest girişim sistemini üstün kılan, entelektüel bir biçimde ve nesnel mantıkla davranan sosyalistlerin, alım-satım işlerinin kapılarını Dinamik Niteliğe temelli kapatmış olmalarıdır. Bu kapıyı kapatmalarının nedeniyse nesnelliklerini sağlayan metafizik yapının, Dinamik Niteliğin var olduğunu onlara asla göstermemesidir.

Başka her şey gibi insanlar da paralel halde, seri halde olduğundan daha iyi çalışır ve bu serbest girişim kentinde olan budur. Her şey sosyalist bir biçimde, bürokratik bir seri halinde düzenlenirse karmaşıklığın artışı hata olasılığını artırır. Ama her şey serbest girişim paraleli şeklinde düzenlenirse karmaşıklığın artışı Dinamik Niteliğe daha iyi yanıt verebilecek çeşitliliğin artışına ve dolayısıyla da başarı şansının artmasına yol açar. Bu kenti etkin kılan bu çeşitlilik ve paralelliktir.

Yalnızca bu kent de değil. Bizim en büyük ulusal ekonomik başarımız olan tarım hemen hemen tümüyle paralel tarzda düzenlenmiştir. Tüm yaşamda, yapısından gelen bir paralellik vardır. Hücreler paralel çalışır. Bedendeki organların çoğu paralel çalışır: Gözler, beyin, akciğerler. Türler paralel yaşar, demokrasiler paralel yaşar; hatta bilimin bile, bilimsel toplulukların paralelliğiyle düzenlendiğinde en iyi şekilde çalıştığı görülür.

Bilim felsefesinin önceden belirlenemeyen hiçbir Dinamik etkinliğe yer vermemesine karşın onun biliminin, Dinamikle ilgili benzersiz düzeni sayesinde üstünlük kazanması ironiktir. Bilimin eskimiş dinsel biçimleri yenerek onların yerine geçmesi, söylediği şeylerin (*ne* olursa olsun) mutlak doğru olmasından değil, söylediği şeylerin daha Dinamik olmasındandır.

Eğer bilim adamları konuyu daha fazla inceleme isteği duymaksızın, yalnızca, Kopernik'in doğru, Batlamyus'un yanlış olduğunu söylerse o zaman bilim diğer bir dinsel amentü olur çıkar. Ama bilimsel gerçeğin teolojik gerçekten daima baskın gelen bir farkı vardır: Bilimsel gerçek geçicidir. Bilimin daima bir silgisi, yani yeni Dinamik anlayışla bilimin kendisini yok etmeksizin eski statik biçimleri silebileceği bir mekanizması vardır. Bu nedenle bilimde, ortodoks teolojinin tersine, sürekli evrimsel bir gelişim yeteneği görülür. Phaedrus'un katalog kartlarından birine yazdığı gibi: "Kurşunkalem dolmakalemden güçlüdür."

En önemli şey işte bu: Statik ve Dinamik Niteliği *aynı anda* elde etmek. Eğer bilimsel bilginin temel olarak kullanılacak statik biçimlerinden yoksunsanız mağara adamından bir farkınız yoktur. Ama bu biçimleri değiştirecek özgürlükten yoksunsanız daha ileriye doğru hiçbir gelişimi gerçekleştiremezsiniz.

Siyasi kurum ve geleneklerin yüzyıllar boyu süren, iyiye doğru gelişiminin izini sürerseniz daima bir statik-Dinamik kombinasyonuna vardığını görürsünüz: Statik olanı koruyacak bir kral ya da bir kurum, ve Dinamik bir silgi olarak işlev gören bir parlamento ya da bir jüri; yeni Dinamik anlayışın, devletin kendisini yok etmeksizin eski statik biçimleri silebildiği bir mekanizma yani. Phaedrus, Robert'in *Düzen Kuralları*'nda her şeyi iki cümlede ifade edebilmesine şaşırmıştı: Hiçbir azınlık, çoğunluğun düzeni meşru yoldan yürütmesine engel olma hakkına sahip değildir. Hiçbir çoğunluk da azınlığın çoğunluk olmak için barışçı girişimlerini engelleme hakkına sahip değildir. Bu iki cümlenin gücü, Dinamik Niteliğin gelişebileceği istikrarlı bir statik durum yaratmalarındadır.

En azından soyut olarak. Fakat özele indiğinizde bu o denli basit değildir.

Dinamik Niteliğe açık bir statik mekanizma sanki aynı zamanda, yozlaşmaya da -yani daha düşük nitelik biçimlerine düşüşe de- açıkmış gibi görünür.

Bu, Dinamik Niteliğin ortaya çıkmasına maksimum özgürlük tanırken geçmişin evrimsel kazanımlarını yok edecek yozlaşmayı da yasaklama sorununu getirir. Amerikalılar özgürlüklerinden söz etmeyi severler ama bunun Amerika'da sık görülen Avrupalı bir şeyden ayrı olduğunu da düşünürler: Dinamikle birlikte giden yozlaşmadan yani.

Yozlaşmanın hiçbir türüne karşı toleransı olmayan bir toplum kendi Dinamik gelişimini durdurur ve statik hale gelir. Ama yozlaşmanın her türüne karşı toleranslı bir toplum da yozlaşır. Her iki yön de tehlikelidir. Dengeli bir toplumun gelişeceği, ama yozlaşmayacağı mekanizmaları tanımlamak, olanaksız değilse bile zordur.

Bu iki yönü birbirinden nasıl ayırt edeceksiniz? Her ikisi de statükoya karşıdır. Radikal idealistlerle yozlaşmış hooliganlar bazen tıpatıp birbirine benzerler.

Caz ilk çıktığında genellikle yoz müzik olarak görülüyordu. "Modern" sanat da yoz olarak görülürdü.

Ahlâkı bilimsel açıdan, gelişmenin değerini arturan bir şey olarak tanımladığınız zaman, ahlâkın ne olduğu sorununu gerçekten çözmüş gibi görünürsünüz. Ama neyin gelişme olduğunu, neyinse olmadığını ve gelişmenin nereye gittiğini net olarak söylemeye kalkışırsanız yine vartayı atlatamadığınızı görürsünüz. Yani sorun, spesifik bir değişikliğin, ortaya çıktığı anda, bunun gelişim yönünde olup olmadığını gerçekte bilememenizdir. O ancak aradan bir yüzyıl falan geçip de değeri anlaşıldıktan sonra gelişme olarak görülür.

Örneğin Zuñi rahiplerinin, baş parmaklarından astıkları o herifin kabilenin müstakbel kurtarıcısına dönüşeceğini bilebilmelerinin *hiçbir yolu* yoktur. Ortada, yetkililerin hepsine bela okuyan ve ona hiçbir şey yapamayacaklarını söyleyen, sarhoş, yüksekten atan bir dikizci vardı.

Ne yapacaklardı ona? Başka ne yapa*bilirlerdi* ki ona? Zuñi'de her türlü lanet olası yoz herife, gelecekte bir gün kabileyi kurtarabilir diye, canının istediği gibi davranma izni veremezlerdi. Kabileyi bir arada tutan kuralları uygulamak zorundaydılar.

Bu, evrimleşmedeki statik-Dinamik çatışmasının gerçekten en önemli sorunudur: Kurtarıcıları yozlardan nasıl ayıracaksınız? Özellikle de görünümleri, konuşmaları ve kuralları çiğneme tarzları birbirine benzer olduğunda? Kurtarıcıları koruyan özgürlükler yozları da korur ve onların tüm toplumu parampara etmesine olanak verir. Ama yozları engelleyen kısıtlamalar evrimin yaratıcı Dinamik güçlerini de engeller.

İnsanların New York'a gelip de öyle ya da böyle kıyamet gününün

geleceği kehanetinde bulunmaları ve sonra bunun geleceği günü beklemeleri neredeyse bir alışkanlık haline gelmiştir. Bugün de bunu yapıyorlar. Ama o kıyamet bugüne dek gelmedi. New York hep cehenneme gider durur ama nedense bir türlü varmaz. Hep değişir. Değişimi hep daha kötüye doğru gibi görünür ama o daha kötünün orta yerinden, daha önce kimsenin duymadığı bu yeni Dinamik şey çıkıverir ve daha kötü unutulur, çünkü bu yeni (ve de kötüleşecek olan) Dinamik şey ortaya çıkmıştır. Cehenneme benzeyen şey eninde sonunda başka bir şeye dönüşür hep .

Yeni ve Dinamik bir şey dünyaya gelmek istediğinde genellikle hep bir facia gibi görünür, ama New York'ta doğabilir. Yani *ortaya çıkabilir*. Sanki her yerde ortaya çıkabilirmiş gibi görünür ama öyle değildir. Bunun için orada, ona bakıp da "Hey dur bir dakika! Bu çok güzel yahu!" diyebilecek ve bunu derken aynı şeyi söyleyen başka birileri de var mı diye çevreye bakınmayacak türden insanlar bulunması gerekir. Ender bir şeydir bu. Dünyada insanların bir şeyin başka bir yerde kabul edilip edilmediğini sormadıkları çok az yerden biridir burası.

Phaedrus Nitelik Metafiziği'nin burada görülen en iyiyle en kötünün o inanılmaz kontrastını bu şekilde açıkladığını düşündü. En iyiye de, en kötüye de burada korkunç bir yoğunlukta rastlanır, çünkü New York statik biçimlerinin korunmasına asla razı olmamıştır. O her zaman değişikliğe hazırdır; siz hazır olsanız da, olmasanız da. Onun dehşetini de yaratan budur, gücünü de yaratan budur. Onun gücü gevşekliğidir. Ona böylesine iyi olabilme özgürlüğünü veren, böylesine korkunç olabilme özgürlüğüdür.

Burada hep böyle, durumu kurtaran o Dinamik kıvılcımı çakabilen şeyler olur boyuna. Her şey ters giderken birden o kıvılcım çakıverir.

Çocuklar da öyle. Onları göremezsiniz, ama buradadırlar, gizli yerlerde yetişen mantarlar gibi büyürler. Birinde Phaedrus hafta arası bir günün sabahında bir müzeye gitmişti ve orada onların yüzlercesi vardı; mineralleri, dinozorları parmaklarıyla gösterip birbirlerinin koluna asılıyorlar, el ele tutuşuyorlar, gülüşüyorlar ve kızdı mı diye arada bir öğretmenlerine bakıyorlardı. Sonra birden hepsi kayboldu ve onlar orada hiç olmamışlar gibiydi sanki.

New York'u nasıl göreceğiniz statik biçimlerinize bağlıdır. Bu kenti Dinamik yapan şey o statik biçimlerin hepsinin canına okumasıdır. Bu sabah restorandayken, kafasına pis bir yün başlık geçirmiş, katil su-

ratlı, zenci mi zenci bir herif içeri giriyor. Kirli mavi satenden spor ceketi ve Reebok ayakkabıları da pis. Bir fincan kahve ısmarlıyor, yasa gereği getirmek zorundalar ve sonra adam ne yapıyor bilin bakalım? Tabanca mı çıkarıyor? Hayır. Tekrar düşünün. Bir *New York Times* çıkarıyor. Okumaya başlıyor. Kitaplar köşesini okuyor. Bu bir aydın. Burası da New York.

Küt! Burada, görmeye hazır olmadığınız şeyler görürsünüz hep. Şu fakir-zengin uçurumu tümüyle de kötü değildir. En kötüyü çıkarıp atmak için birtakım statik yasalar yürürlüğe koyarsanız en iyi de onunla birlikte gider, kıvılcım yok olur ve geriye kenar mahalle yavanlığı kalır sadece. Birçok insana, aksi takdirde çok tembelce yapacakları birtakım şeyleri jet hızıyla yaptıran psikolojik bir yakıt olmuştur bu. Buradaki herkes aynı gelire, aynı giysilere, aynı kültüre sahip olsa, fırsat eşitliği olsa tüm bu kent ölür. Buraya bu gücü veren, insanlar arasındaki bu fiziksel yakınlığa karşın bu inanılmaz sosyal uçurumdur. Bu kent herkesi bir derece yükseltir. Yahut on derece düşürür. Ya da yüz derece yükseltir. Bu onları sınıflandırır. Bu hep böyle olagelmiştir; hepsi bir aradadır, milyonlarca zenginle yoksul, gökdelenlerle parklar, vitrinlerdeki elmas taçlarla caddelerdeki sarhoş kusmukları. Bu sizi gerçekten sarsar ve harekete geçirir. Altta kalanın canı çıkmaktadır, hem de gözlerinizin önünde! Dilencilerin birazcık ötesinde ekâbirler arka arkaya dizilmiş limuzinlerine biniyor şoförlerinin yardımıyla. Vay be!! Haydi, durma! Yavaşlama!

Size gülümseyen ve sizi dolandırmaya hazır insanlar görürsünüz. Bazen, size dik dik bakan, ama size gizlice, elinden geldiğince destek olan birilerini ararsınız. Bunlarla konuştuğunuzda size çok mesafeli davranırlar ama yine de o gizli sevgiyi uzaktan hissedersiniz. Onlar tüm pürüzlü yüzeyleri aşınıp düzleşmiş, hayatta kalmayı başarabilmiş kişilerdir. Bir kentin böyle bir üne sahip olması ne demektir, bilir onlar.

Hava kararıyordu artık. Soğuyordu üstelik. Bir sıkıntı yaklaşıyordu. Er ya da geç daima gelirdi. Adrenalin hemen hemen normal düzeydeydi ve daha da düşüyordu. Yürüyüşü yavaşlamıştı.

Phaedrus Central Park'ın kıyısı olarak bildiği bir yere vardı. Burası daha rüzgârlıydı. Kuzeybatı yönünden. Bu soğuk havayı getiren buydu. Ağaçlar artık kararmıştı ve rüzgârla sertçe dalgalanıyorlardı.

Hâlâ yapraklıydılar; bu herhalde burasının okyanusa daha yakın olması ve Troy'la Kingston'dan daha ılık olmasındandı.

Yürümeye devam ederken parkın her şeye karşın yine de sakinliğini, soylu görünüşünü hâlâ koruduğunu gördü.

Viktoryenlerin bu kentte bıraktıkları tüm anıtlar arasında en büyüğü Olmstead* ve Vaux'nun başyapıtıydı, diye düşündü. Madem onlar para, güç ve gösterişten başka bir şeyle ilgilenmiyordu, burası neden vardı?

Şu anda Viktoryenler olsa burası hakkında ne düşünür diye merak etti. Parkı tümüyle çevreleyen gökdelenler onları hayretler içinde bırakırdı. Fakat ağaçların böyle kocaman olmasından hoşlanırlardı. Phaedrus'ta, bu parkın hemen hemen ağaçsız halini gösteren eski bir Currier and Ives taşbaskı resmi vardı. Parkı güzel bulurlardı muhakkak. Ama New York'un diğer yerleri için herhalde daha farklı düşünürlerdi.

Onlar bu kente damgalarını vurmuşlardı elbette. Bu damga tüm o Art Deco ve Bauhaus'un altında hâlâ durmaktadır. Aslında New York'u kuranlar Viktoryenlerdir, diye düşündü ve bu kent derinden derine hâlâ onların kentidir. Tüm o kahverengi taştan süslü kabartma sütunları ve saçaklıkları, demode olunca çirkinlik tapınakları gibi görülmüştü ama şimdi o yapılar yıldan yıla azaldıkça tüm o yirminci yüzyıl parlaklığına hoş bir vurgu katıyorlar.

Viktoryen rokoko tuğla yapılar, taş işçiliği ve demir işçiliği. Tanrım, süslemeyi amma da seviyorlarmış. Onların diline de uyuyordu bu. Vahşilikten çıkışlarının kesin ve nihai kanıtı. Bunu gerçekten bu kentte gerçekleştirdiklerini düşünüyorlardı.

Onların bu kent hakkında ne düşündüklerini gösteren küçük işaretleri hâlâ her yerde görebilirsiniz. Tüm o kahverengi taştan kabartma saçaklık süsleri ve insan ya da hayvan başı biçiminde oluk ağızları yıkıcının güllesini bekliyor. Central Park'ta perçinli demirden köprüler. Onların harika müzeleri. Halk kütüphanesinin önündeki aslanları. Onların kendi görünümlerinin heykeli bunlar.

Geride bıraktıkları bütün bu gereksiz süslemeler: Sırf gösteriş değildi bu. Yaptıkları işe aşkla bağlanmışlardı. Bu kenti böylesine fiyakalı hale getirmelerinin bir nedeni de onu sevmeleriydi. Tüm bu hayvan başlı oluk ağızlarına ve süsleme demir işlerine, yeni zengin bir ba-

* Frederick Law Olmstead (1822-1903), ABD'de birçok parkın, özellikle de New York Central Park'ın dizaynını yapmış Amerikalı peyzaj mimarı. (ç.n.)

banın gurur duyduğu kızına balo kıyafeti alması gibi para harcadılar.

Onları gösterişçi züppeler diye kınamak -bu kınamaya açıkça davetiye çıkarmışlardı zaten- ve bu tarzda oluşturdukları tarihi görmezden gelmek kolay. Kendileri de o tarihi görmezden gelmek için ellerinden geleni yaptılar. Viktoryenlerin bilmenizi asla istemediği şey, aslında onların kaba köylülerden oluşmuş bir zenginler grubundan başka bir şey olmadığıydı. Onların çoğunluğu İç Savaş'tan sonra yaşamları karmakarışık olmuş, kendilerini birdenbire bir endüstri çağının ortasında buluvermiş, kırsal, durgun, dindar insanlardı.

Bu durumun önceli yoktu. Nasıl davranacaklarını gösteren kurallar yoktu gerçekten. Çeliğin, buharın, elektriğin ve bilimin sağladığı olanaklar göz kamaştırıcıydı. En olmadık düşlerinin de ötesinde zengin oldular ve para, bir gün duracağını gösteren hiçbir işaret olmaksızın akıp geliyordu. Onların sonradan kınanan birçok özelliği, züppeliğe, gösterişli mimariye ve bezemeli demirdöküme düşkünlükleri, tüm bu zenginliğe yaraşır bir yaşam sürmeye çalışan saf insanların takındığı tavırdan başka bir şey değildi. Var olan tek zenginlik modeli Avrupa aristokrasisiydi.

Unutma eğiliminde olduğumuz şey ise Amerikan Viktoryenlerinin, öykündükleri Avrupalı aristokratların tersine, çok yaratıcı insanlar olduğudur. Telefon, telgraf, demiryolu, Atlantik ötesi kablo, elektrik ampulü, radyo, fonograf, sinema filmleri ve seri üretim teknikleri - yirminci yüzyıla eşlik eden hemen hemen tüm büyük teknolojik değişimler aslında Amerikan *Viktoryenlerinin* icadıdır. Bu kent onların değer biçimlerinden *ibarettir*! Aslında yirminci yüzyıl Amerikası'nı kuran onların iyimserliği, geleceğe olan inançları, hüner, çalışma, ekonomi ve özdisiplinle ilgili kurallarıydı. Viktoryenlerin ortadan kaybolmasından sonra bu yüzyılın eğilimi onların değerlerinin har vurup harman savrulmasıydı hep.

Düşünün, eski Viktoryen aristokratlar bu caddelere geri dönüp de çevreye bakınsalar göreceklerinden yüzleri nasıl da taş gibi donar kalırdı.

Phaedrus ortalığın hemen hemen karanlık olduğunu gördü. Oteline de gelmişti neredeyse. Caddeden karşıya geçerken bir taksi farının aydınlattığı kaldırım üzerindeki tozların ve kâğıt parçalarının bir esintiyle

girdap gibi döndüğünü fark etti. Taksinin tepesindeki amblemde "BÜYÜK ELMAYI GÖR" yazıyordu, onun altında da aynı tur şirketinin adı ve telefon numarası vardı.

"Büyük Elma." Bir Viktoryenin *bu* isim karşısında duyacağı nefreti hissedebiliyordu sanki.

Onlar New York kentine böyle bir isim takmayı asla düşünmemişlerdi. "Büyük Fırsat", "Büyük Gelecek" yahut "Emperyal Kent" onların düşlerine daha uygundu. Onlar bu kenti kendi büyüklüklerinin bir anıtı gibi görmüşlerdi, gövdeye indirecekleri bir şey gibi değil. "New York'u bir 'Büyük Elma' olarak gören kafa," derdi bir Viktoryen olsa, "bir kurtçuğun kafasıdır." "Elbette ki kurtçuk lafı ancak bir iltifat anlamındadır, çünkü kurtçuk Büyük Elma'yı yemesinin sonuçları hakkında en ufak bir fikre sahip değildir."

Phaedrus otele yaklaşınca otel kapıcısı Phaedrus'u tanıdığını gösterdi ve altın harfli amblemlerle süslenmiş cam kapıyı profesyonel bir gülümseme ve gösterişle açtı. Ama Phaedrus da ona gülümseyince kapıcının herhalde içeri giren herkese "tanıdığını gösterdiğini" anladı. Onun rolü buydu. New York yanılsamasının bir parçası.

İçerde, lobinin daha ılımlı bir hava verilmiş olan yaldız ve kadife dünyası Viktoryen şıklığı hatırlatmakla birlikte yirminci yüzyıl modernliğinin üstünlüğünü de inkâr etmiyordu. Dış dünyayı hatırlatan yalnızca, asansör kapılarındaki aralıkta uğuldayan rüzgârdı.

Asansördeyken, tüm bu binalarda olması gereken, aşağıdan yukarı, dikey yönlü rüzgârları düşündü ve dışarıda, aşağıya doğru bunu dengeleyen bir hava akıntısı var mıdır diye merak etti. Herhalde yoktu. Sıcak asansör rüzgârları binadan çıktıktan sonra gökyüzüne doğru yükselmeye devam ederdi. Soğuk hava da caddedeki yatay rüzgârlarla doldururdu içerdeki boşluğu.

Odası o çıkıp gittikten sonra temizlenmiş ve yatağı yapılmıştı. Mektuplarla dolu ağır bez çantayı yatağın üzerine bıraktı. Artık mektup okuyacak pek fazla zamanı yoktu. Yürüyüş tahmin ettiğinden uzun sürmüştü. Biraz yorgun olmasına karşın kendini rahatlamış hissediyordu ve güzel bir duyguydu bu.

Oturma odasının ışığını yaktı ve ampulden gelen bir vızıltı duydu. Ampulün gevşek olduğunu sandı önce, ama sonradan, vızıltının büyük bir pervaneden geldiğini gördü.

Pervaneye bir süre baktı ve şaşırdı: "Bu kadar yükseğe nasıl çıkabildi bu?" Pervanelerin yere yakın yaşadıklarını sanırdı.

Pervane lamba ışığının çevresinde kanat çırptıkça odanın Viktoryen dekoruna uydu.

"Bu Viktoryen bir pervane," diye düşündü, "ezelden beri hep daha yükseklere göz dikiyor. Sonra da, hedefine ulaşınca yanarak ölüp toza toprağa karışıyor." Viktoryenler böyle bir betimlemeyi severdi.

Phaedrus, balkona açıldığı anlaşılan büyük bir cam kapıya gitti. Odanın camdaki yansıması öyle güçlüydü ki öteki tarafta ne olduğu görülemiyordu; bu yüzden kapıyı biraz açtı. Açıklıktan karanlık gökyüzünü ve uzaklarda diğer gökdelenlerin pencere ışıklarının dağınık dizilişlerini gördü. Kapıyı daha çok açtı, balkona doğru bir adım attı ve soğuk havayı hissetti. Burası rüzgârlıydı. Yüksekti de. Central Park'ın o büyük karanlık boşluğunun öte yanındaki binaların tepeleriyle hemen hemen aynı hizada olduğunu görüyordu. Balkon gri bir taştan yapılmışa benziyordu, ama görebilmek için yeterince aydınlık değildi.

Taştan korkuluğun üzerine çıktı ve aşağıya baktı.

VAY BE!! . . .

Aşağıdaki arabalar küçücük uğurböcekleri gibiydi. Sarıydılar çoğunlukla ve tıpkı böcekler gibi ağır ağır gidiyorlardı. Sarılar taksiler olsa gerekti. Çok yavaş gidiyorlardı. İçlerinden biri Phaedrus'un tam altına rastlayan kaldırıma yanaştı ve durdu. Phaedrus sonra da, insan olması gereken bir noktanın arabadan çıktığını ve kendisinin girdiği kapıdan girdiğini gördü....

Buradan ta aşağıya düşmek ne kadar zaman alırdı acaba? Otuz saniye mi? Daha azdır, diye düşündü. Otuz saniye uzun bir süre. Beş saniye daha doğruydu....

Bu düşünceyle bedeni sızlamaya başladı. Sızlama başına yükseldi ve başı döndü. Aşağı indi dikkatle.

Bir süre gökyüzüne baktı. Tam bir gece göğü değildi bu. Nyack'ta Lila'yla gördükleri aynı turuncu ışımayla doluydu. Şimdi biraz daha fazlaydı yalnızca. Onun tahmininee bu, atmosfer kirlenmesinden ya da normal deniz pusundan ya da kentin ışıklarını gökyüzünden geri yansıtan tozdan olabilirdi; ama gerçekten açık havada olduğunuz duygusunu vermiyordu hiç.

Ne kadar sessizdi şimdi her şey. Sakindi. Buradan, aşağıdaki tüm o gürültüye, cangıla ve gerilime bakarken üstteki bu sessizlik katmanı garipti doğrusu. Aşağıda, caddedeyken böyle bir şeyi aklınıza bile getiremezsiniz.

Mültimilyonerlerin böyle gökyüzünde bir mekân için korkunç paralar harcamasına şaşmamak gerek. Geri çekilecek yukarıda böyle bir yerleri olduktan sonra aşağıdaki tüm o mücadele yaşamına katlanabilirler.

Dev sana çok iyi davranabilir, diye düşündü....

. . . Eğer isterse tabii.

XVIII

Lila *nereye* gittiğini bilmiyordu. Kaptan'a öylesine sinirlenmişti ki suratına tükürebilirdi. Seni orospu çocuğu! O kim oluyordu da ona o lafı -"it dalaşına hazır bir orospu"- söylemeye cesaret edebiliyordu? Ona bir *tokat* atmalıydı!

Ne biliyor ki o? O herife demeliydi ki: "Evet ama beni kim bu hale getirdi? Ben mi? Sen beni tanımıyorsun!" Demeliydi ki: "Kimse tanıyamaz beni. Hele sen *asla* tanıyamayacaksın. Sen beni tanımayı başarana kadar ölür giderim. Ama, *ulan, ah ulan, ben SENİ öyle bir tanıyorum ki!*" İşte böyle demeliydi ona.

Erkeklerden çok usanmıştı artık. Erkek sesi bile duymak istemiyordu. Onlar seni kirletmek isterler hep. Tek yapmak istedikleri budur. Seni kirletmek, sen de tıpkı onlar gibi olasın diye. Sonra da sana orospunun teki olduğunu söylerler.

Dürüst olmasının karşılığı buydu işte. Tuhaf değil mi bu? O herife yalan söylemiş olsaydı her şey yolunda gidecekti. Eğer o gerçekten orospunun biri olsaydı Lila'nın ona Jamie hakkında tüm o lafları *söyleyebileceğini* düşünebilir miydi? Hayır. Bu gerçekten tuhaftı.

Bu gömlekleri ne yapacaktı şimdi? Onları artık götürüp o herife vermeyecekti elbette. Bunları taşımaktan bıkmıştı. Bunları aramak için saatler harcamıştı ve şimdi de geri vermesi gerekecekti. Neden o herife karşı iyi olmaya çalışması gerekiyordu ki? Öğrenmemişti bir türlü. Sen ne yaparsan yap onlar seni kendilerinden aşağı göstermek isterler.

Sen hiç kötü bir şey yapmamışsın, kimseyi üzmemişsin, hiçbir şey çalmamışsın, ama yine de sırf ondan ötürü, sevişmeden ötürü *nefret* ederler senden. Onlar üzerine çıkmadan önce sen tam bir meleksin, ama üzerinden indikten sonra tam bir orospusun. Bir süre için. Onlar yeniden hazır oluncaya kadar. Ondan sonra yeniden meleksin.

O asla her gece sokaklarda müşteri aramazdı. Öyle kötü kadınlardan değildi o. Yalnızca bazen, içinden geldiği zaman yapardı. Bu işten hoşlanıyordu. Hep hoşlanmıştı. Her seferinde *hoşlanmıştı*. Her gece. Ne olmuş? Bu işi hep aynı adamla yapmaktan da hoşlanmıyordu. İnsanların onun hakkında ne düşündüğü umurunda değildi. Parayı da severdi, para harcamayı. İçkiyi de, daha birçok şeyi de severdi. Bunların hepsini bir araya getirirsen Lila çıkar ortaya, demeliydi o herife. "Beni başka bir şeye çevirmeye uğraşma. Çünkü işe yaramaz. Ben Lila'yım ve hep öyle kalacağım. Benim yaşama tarzımı beğenmiyorsan da çeker gidersin. Sana ihtiyacım yok. Benim kimseye ihtiyacım yok. Ölürüm de muhtaç olmam. Ben buyum işte." İşte böyle söylemeliydi o herife.

Vitrinde kendi yansımasını gördü. Telaşlı bir görünümü vardı. Biraz sakinleşmeliydi. Böyle fazla acele etmesine gerek yoktu. Gidip eşyalarını alacağı o tekneden başka gideceği bir yer yoktu.

O herife bir şeyler anlatmaya çalışmak aptallıktı. Onun gibilere hiçbir şey anlatamazsın. Anlatırsan çeker giderler. O herifin tüm derdi Lila'ya ne kadar büyük bir adam olduğunu göstermekti. Kızın ne dediği umurunda değildi; bütün derdi Lila'yı kobay olarak kullanabilmekti, üzerinde inceleme midir nedir yapmak için; onunla ilgili o berbat şeyleri gerçekten hep düşünüyorsa eğer.

Herif hiçbir zaman açık konuşmuyordu ama Lila onun, kafasında, Lila'nın söylediği şeylerde hep kusurlar arayıp bulduğunu anlıyordu. Bir yandan da Lila'ya "kibar" davranmaya çalışıyordu. Herif hep onun

ne düşündüğünü öğrenmek istiyordu ama *kendisinin* ne düşündüğünü asla söylemiyordu. Hep kenarlarda dolaşıyordu. Lila işte buna dayanamamıştı. Lila ona asla, onun gibi hanım evlatları hakkında o lafları söylememeliydi. Hep bundan olmuştu ne olduysa. Onun gibi hanım evlatları o lafları duymaya dayanamazdı.

Onun gibilere nasıl davranacağını biliyordu. Onlarla yaşamak zor değildir. Tek yapman gereken onları konuşturmaktır. Onun gibileri hep göklere çıkarmalısın, yoksa senden kaçarlar. Lila da çenesini tutsaydı belki de yarın onunla Florida'ya gidiyor olacaktı. Adam her istediğinde Lila onunla ilgilenirdi. Jamie aldırmazdı. Jamie, Lila'nın kimle yattığını dert etmezdi. Herkes mutlu olurdu.

Jamie de Kaptan'dan hoşlanmamıştı. Jamie insanların ne düşündüğünü anlardı hep. Birisi Jamie'nin başına bela olmaya niyetliyse Jamie bunu anında fark ederdi.

Süpürgeye binmiş zenci bir cadı bir vitrinden ona bakıyordu. Cadılar Bayramı gelmişti neredeyse.

Kentin bu bölümünü bilmiyordu. Burada hiç bulundu mu, bulunmadı mı, hatırlayamadı. Ya da belki burası öyle değişmişti ki, tanıyamamıştı. Burada her şey daima değişiyor. Büyük binalar hariç.

İlk geldiğinde, o büyük binalarda buralardaki gidişatı bilen birileri var sanırdı. Onlar hiçbir zaman aşağı inip de onunla konuşmazlardı. Ama bir süre sonra anladı ki, burasının gidişatını kimse bilmiyordu.

Jamie neden ona adresini bile vermemişti ki? Çok farklı davranmıştı. Bir mesele vardı. Lila onun o arkadaşından hoşlanmamıştı. Belki de Kaptan'ın orada bulunması yüzündendi tüm bunlar.

Bu caddede daha önce hiç bulunmamıştı. Bu caddede hoşlanmadığı bir şeyler vardı. Tehlikeli gibi durmuyordu, yalnız döküntü bir yerdi.

Jamie hep derdi ki ona: "Etrafına bakın, tek başına yürüyen bir kadın göremezsen gözünü dört aç!" Ama caddenin ötesinde, yanında köpeğiyle yürüyen yaşlı bir kadın vardı.

. . . Şimdi, Kaptan'la ilişkisi tamamen bittiyse bu bir sürpriz değildi.... Lila alışıktı buna. Bir şey bulmalıydı.... O hep dört ayağı üstüne düşerdi.

Vitrininde birtakım şişelerle, tozlu, pis öteberi bulunan küçük bir dükkân. Buralarda bir gün her şeyi düzelteceklerini sanırdı hep, ama kimsenin hiçbir şeyi düzelttiği falan yoktu. Her şey boyuna daha kötüye gidiyordu.

Eski bir kilisenin kapısında bir asma kilit ve kapalı olduğunu söyleyen bir yazı vardı. Yazı öylesine solmuştu ki, çok uzun süredir kapalı olsa gerekti. Pencere altında duran tahta saksının içindeki bütün çiçekler kurumuştu. Dedesinin kilisesine benzemiyordu bu. Dedesinin kilisesi daha büyüktü ve böyle pis bir kentte değildi.

Bir oda tutmalıydı bir süre, hatta birkaç günlüğüne ve biraz aranmalıydı. Bu fikir iyi görünüyordu. Yine sokaklarda sürtmek istemiyordu. Değmezdi. Jamie bunu yapmamasını söylemişti, o doğrusunu bilir. Jamie demişti ki bu iş çok tehlikelidir. Senin bildiğin gibi değildir.

Bu caddeyi sevmemişti.

Daima bir garsonluk işi bulabilirdi. Nasıl yapılacağını biliyordu. Bir süre sonra da her şey yoluna girerdi. Böyle düşünmeye çalışırsa kendini daha iyi hissederdi. Ama ilk önce kalacak bir yer bulmalıydı.

Blokların yanından yürüyüp durdu. Kiralık oda yazısı bakınıyordu, ama yoktu. Caddenin ortasındaki, etrafında insanların geçişini önlemek için turuncu-beyaz bariyerler bulunan büyük bir çukurun yanından geçti. Çukurdan buhar çıkıyordu. Çimento torbası taşıyan bir adam gözünü dikmiş Lila'ya bakıyordu. Bir şey yapacağı yoktu. Yalnızca bakıyordu.

Gördüğü tüm yazıları okumaya başladı. Emniyet Şeridini Acil Araçlara Bırakınız.... Karda İzlenecek Yol.... Acil Halde Durmak Yasaktır... Çekilmiş Araçlar. Saati 9,95 Dolar .... Tablo. Değerini Siz Biçin. %10 İndirim....

Belki de bu yazılar olanı biteni bildirirdi ona.... Uyuşturucu Rallisi.... "Uyuşturucu rallisi yok" demek istiyorlar.... Irving Kasabı.... Greyer Şarküteri.... Closet King Giyim.... Ses Teknolojisinde Yenilikler.... Koşer ve Koşer Olmayan Yiyecekler Satılır.... Doğal ve Sağlıklı Yiyecek Dükkânı. Tüm Vitaminlerde % 20 İndirim....

Demir parmaklığın arkasında, üzerinde kırmızı-turuncu meyveler olan bir ağaç vardı. Kendi arka bahçelerindeki buna benzer bir ağacı hatırladı. Meyveleri ağaçtan toplardı hep, ama bir işe yaramazlardı. Burada yaptıkları da ne? Bu kocaman demir parmaklık insanların meyveleri toplamasına engel oluyordu. Oraya girmeye kalksa onu dışarı atarlardı. Ağaçların altında güvercinler vardı.... Güvercinler oraya girebilirdi ama kendisi giremezdi.

Birisi demir parmaklığın iç tarafına geçti ve duvara boydan boya sprey boya ile bir şeyler yazdı. O yazıda ne dediğini hiç anlayamadı. Birtakım isimlere falan benziyordu. Fakat öyle garip bir şekilde yazı-

yor ki ne demek istediği anlaşılmıyor. Bunlar hiçbir zaman "Anamı Sikeyim" falan gibi şeyler yazmaz. Bunlar hep kimsenin bilmediğini bildikleri böyle acayip şeyler yazar. ... Sürücü.... Elektrik Şirketi.... Garaj Çıkışına Park Etmeyiniz.... Tek Yön.... Onlar hiçbir zaman senin istediğin şeyi söylemez, onlar yalnızca kendi istediklerini söyler sana....

Bir duvarda İbranice bazı sözcükler, Napoli Pizza. Franklin Kuru Temizleme. Kuruluşu 1973.... Polis Hattı. Mavi Çizgiyi Geçmeyiniz. Polis Departmanı.... Binalarda bir sürü dikenli tel. Orası bu kadar dikenli tele alışık değildi.

Kaldırımda yatmış bir adam var. İnsanlar ona bakmadan geçip gidiyorlar yanından....

Kişisel temas. Mükemmel Çamaşır ve Kuru Temizleme. Oteller, Hastaneler ve Kulüpler.... Athens Sıhhi Tesisat ve Kalorifer.... Non-Stop Kahkaha. Gülmeme hakim olamadım - *New York Times*'tan McGillicudy. Tony Ödülü sahibi.

Yerlerde bir sürü plastik poşet.... Tek Yol....

Bu ayakkabılar canını acıtıyordu. Bu cadde kötüleşiyor. Kaldırımlar sökülüyor burada. Kaldırımlar hep kırık dökük ve eğimli, dikkat etmezse bileği burkulabilirdi. Ortalığa yayılmış kırık camların üzerine düşebilirdi. Cam kırıkları boş bir vitrinden dökülmüştü, birisi içeri girmek için kırmışa benziyordu.

Hava soğumaya başlıyordu.

Daha farklı şeyler yapıyor olmalıydı. Ne yapıyordu ki burada? Böyle yaşamak zorunda kalması yanlıştı. Daha iyi bir yerde olmalıydı.

Bir caddeyi geçti ve caddenin aşağılarına bakınca uzaklarda su varmış gibiydi. Nehir olsa gerek bu, diye düşündü.

Bir taksi tutmaya karar verdi. Önce tekneye gitmesi ve karanlık olmadan bavulunu alması gerekiyordu. Orası yürüyerek gidilmeyecek kadar uzaktı. Ayaklarının yorulduğunu hissediyordu artık. Uzun süredir bu kadar çok yürümemişti. Taksi çok para tutacaktı ama başka çaresi yoktu. Şu aptal gömlekleri almasaydı keşke.

Ama köşeye geldiğinde caddenin aşağı tarafında, blokun öteki ucunda, bir restoran tabelası gördü. Gerçekten iyi bir yere benziyordu. Orada oturup bir şeyler yiyebilir ve oradan taksi çağırabilirdi.

Restoran penceresinden bakınca mönü fiyatlarının pahalı olduğunu gördü. İçerdeki masaların üstünde kumaş örtüler ve kumaş peçeteler vardı.

Aman, satayım anasını, diye düşündü. Bir şeyleri kutlamanın za-

manı gelmişti. Kaptan'la ilişkisinin bitmesini mesela.

İçerisi kalabalık değildi. Salonun öteki tarafında ufak tefek, yaşlı bir kadın garson peçeteleri seriyordu. Lila'yı gördü, ona hafiften gülümsedi, ona doğru yavaş yavaş yaklaştı ve cam kenarındaki bir masayı gösterdi.

O masaya oturdu Lila. Oturmak gerçekten hoşuna gitmişti.

Garson kadın Lila'ya, yemekten önce bir şey içmek ister mi, diye sordu.

"Viski soda içerim," dedi kız. "Hayır. Johnnie Walker Black ve soda olsun," dedi ve gülümsedi. Garson kadının yüzü ifadesizdi. Bara doğru yürüyüp gitti.

Pencereden görünen cadde Rochester'daki caddelerden biri gibi duruyordu. Eski bir caddeydi, pek fazla insan yoktu. Eski bir yangın merdiveninin altındaki su oluğunun yan tarafında bulunan pis çamurun içinde bir kedi bir şeyler aranarak yavaşça yürüyordu. Kedi çamurları pençesiyle önce bir tarafa, sonra öteki tarafa doğru iteledi. Aradığı şeyi bulmuşa benzemiyordu.

Lila eski adres defterini hâlâ saklıyordu. Bazı eski arkadaşlarını arayabilirdi, onlar da belki onu davet ederlerdi ve onunla oturup konuşurlardı. Onları ararsa belki ona nerede iyi bir oda bulabileceğini söyleyebilirlerdi. Hatta belki bir süre yanlarında misafir bile edebilirlerdi onu. Ne olacağını bilemezdin.

Pencereden bakınca caddenin karşısındaki kedinin gitmiş olduğunu gördü.

Eski arkadaşlarını tekrar görmedeki asıl mesele, bunu istememesiydi. Bunu düşünmek hoşuna gitmiyordu. Onların hiçbiriyle konuşmak istemiyordu. Onlarla hiçbir ilişiği kalmasın istiyordu. Kimseyle konuşmak istemiyordu.

Kadın garson içkiyi getirince Lila ona iyice gülümsedi ve esaslı bir "teşekkür" etti. Kadın garson hafifçe gülümseyerek gitti.

Lila içkisinden bir yudum aldı. Oh, amma güzeldi tadı!

Ne yiyebileceğini görmek için mönüye baktı.

Ucuz bir şeyler yemek zorundaydı. Ama mesele de epey acıkmış olmasıydı. O biftekler gerçekten güzel görünüyordu. Ve kızarmış patatesler. Tüm kalorileriyle birlikte. Biraz dikkat etse iyi olurdu. Bunlara hiç girmek istemiyordu. Yeterince kilo almıştı zaten. Ama hiç fena görünmüyordu yine de. Teknede yaptığı patates kızartmalarını hatırladı. Ah, o adama neden birtakım şeyleri söylemişti sanki? Çenesini tut-

saydı Florida'ya gidene kadar hep patates kızartması yapabilirdi.

Bunları düşünürken, pencereden ona bakıp duran bir adamın yüzünü gördü. Bu onu irkiltti bir an. Ama daha sonra düşündü, ne var ki Lila, erkeklerden korkuyor musun yoksa?

Adam fena görünmüyordu.

Adama gülümsedi.

. . Adam ona bakıp duruyordu sadece. Sonra başka yere baktı adam.

Sonra adam tekrar ona baktı.

Ne olacak diye görmek için göz kırptı kız.

Adam hafifçe gülümsedi, sonra da penceredeki mönüyü okuyormuş gibi yaptı. Lila da kendi önündeki mönüye indirdi gözlerini ama göz ucuyla da adamı kollamaya devam etti.

Bir süre sonra adam yürümeye başladı. Lila kapının açılma sesini bekledi ama kapı açılmadı. Adam gitmişti.

Jamie'yi kızdıracak bir şey mi söylemişti acaba? Bu kez çok farklıydı çünkü. Bir sorun vardı. Ona bir şey olmuştu ve Lila'ya adresini vermemesinin nedeni buydu. Jamie de olanları anlatmayan biriydi. Lila'nın duygularını incitmek istememişti. Bu yüzden öyleydi işte.

Kaptan bu konuda hiçbir şey öğrenmedi. Onun gibiler asla öğrenmezler zaten. Onlar ancak çıkıp giderler ve büyük bir iş yaptıklarını sanırlar. Yapmasını bildikleri tek şey budur. İşte bu yüzden de hesabı ödemek zorundadırlar. Onlara bir şey göstermek için uğraşırsan boşa vakit harcarsın. Ne yaptığını anlamazlar bile. Kaptan, Lila'nın onun için ne yapmaya çalıştığını hiçbir zaman anlamadı. O hanım evladı onu asla anlayamazdı zaten. Herhalde gömlekler için bile para vermeyecekti.

O herif hakkında düşünmeyi bırakmalıydı artık.

Garson kadın siparişi almaya gelmişti ama Lila hâlâ kararını vermemişti. "Sanırım sonra söyleyeceğim," dedi. Bardağına baktı. "Şundan bir tane daha getirsenize?"

Kafayı bulmak istemiyordu, yapacak bir sürü işi vardı çünkü; fakat içki gerçekten hoşuna gitmişti. Bir sonrakine kadar epey zaman geçecek diye düşündü.

Bundan sonra ne yapacağını bilmiyordu. Ölmüş, bitmiş gibiydi sanki. Pek gücü kalmamıştı. Yorgundu.

Pencereden, caddenin eskimeye, grileşmeye ve kararmaya başladığını görüyordu. Caddenin karşısındaki çamurun içinde sinsice yürüyen

o kedi nereye gitmişti acaba?

Karanlığı sevmiyordu.

Rochester daha da karanlıktı, diye düşündü.

Belki Rochester'a geri dönüp düzenli bir iş bulabilirdi.

Hayır, geri dönemezdi. Orada herkes nefret ediyordu ondan. Bu yüzden sepetlemişlerdi onu. Çünkü onlara gerçeği söylemişti.

Herkes onu hizmetçi gibi kullanmak istiyordu. Onların hizmetçisi olmayı istemediğin zaman da sen iyi değilsin. Kötüsün yani. Onları memnun etmek için ne kadar uğraşırsan uğraş yine de iyi olamazsın. Onlara yapacağın hizmet asla kâfi gelmez. Hep daha fazlasını isterler. Yani sonuçta fark etmez; sen ne yaparsan yap, eninde sonunda senden nefret ederler.

Karma'yı terk etmemeliydi. George'a illet olmasaydı hâlâ orada olacaktı. Florida yolunda. Florida daha aydınlıktı. Çünkü güneydi orası. Orada mutlu günler geçireceğinden emindi. Yine de gidebilirdi oraya, fakat önce biraz para bulmalıydı.

Belki de Kaptan'a gidip özür dileyebilirdi ve belki o da kararını değiştirebilirdi. Ama bunu yapmak istemiyordu. O zaman Florida'ya kadar o herifin hanım evladı konuşmalarına dayanması gerekecekti. Bunu istemiyordu. Herif ona teknesinden çekip gitmesini söylemişti üstelik.

Onun New York'ta ne yaptığını merak etti. Bu gece nereye gideceğini merak etti. Lila'yı yanında götürmek istemeyeceği kesindi. Lila aldırmazdı. Onunla gitmek istemezdi zaten. Ama nedenini biliyordu. Karılarının arkadaşlarından biri ortalıkta göründüğü anda Lila'dan kurtulurlardı.

Yine de, onun için fark etmezdi.

Lila'nın yapmak istediği neydi peki? Bir şey vardı ama ne olduğunu bilmiyordu.

Yapmak istediği hiçbir şey yoktu. Asıl mesele buydu. İnsanlarla bir şey yapmak istemiyordu artık. Bıkmıştı insanlardan. Tek istediği şey çekip bir yere gitmek, kendi başına ve yapayalnız kalmaktı.

Garson kadın yine geldi. Lila bir içki daha ısmarladı. Bu iyi değildi işte. Böyle boş mideye. Midesi ağrıyordu zaten. Çoktan bir Empirin almış olmalıydı.

Empirini almak için çantasına uzandı. Bulamadı. Tuhaftı bu. Burada olduğunu biliyordu. Diğer hapları da yoktu! O yuvarlak plastik şişeyi eliyle aradı. Onu şeklinden bulurdu hep. Ama yoktu.

Ruju, aynayı, sigara paketini ve kâğıt mendilleri gittikçe daha hızla karıştırıp durdu.

Onları teknede bırakmış olamazdı, çünkü bu sabah üç tane almıştı. Çantayı yukarıya aldı ve içini aradı. O zaman çantanın diğer cebinin de içine baktı. Ama yoktu orada.

Sonra Lila birden, cüzdanının da çantada olmadığını anladı. Etrafa bakındı ve korktuğunu hissetti. Pencerenin dışarısında cadde karanlık olmaya başlamıştı.

Her şeyi yeni baştan gözden geçirdi, bütün ceplerini, çantasının her yerini... ama yoktu. Gerçekten yoktu.

Bütün parası oydu!

Başka müşteriler giriyordu içeri. Soğukça baktılar. Lila ufak tefek yaşlı garson kadını göremedi. Onun yerini başka bir erkek garson almıştı galiba. Papyon kravatlıydı adam, bakışlarından hoşlanmadı Lila.

Hâlâ inanamıyordu. Nasıl kaybetmişti cüzdanını? Bütün parası onun içindeydi. Çantadan düşmesi imkânsızdı. Bu sabah oradaydı. Bu gömlekleri onunla satın almıştı. Hatırlıyordu, çünkü fişi cüzdanına koymuştu onları geri vermek gerekebilir diye. Şimdi o fiş de gitmişti.

Yeni garson ona bakıyordu.

Jamie'nin o arkadaşını hatırladı. Onun yanında oturmuştu. Çanta da ikisinin arasındaydı.

O olmalıydı. Lila'ya bakışından o herifte bir gariplik olduğunu anlamıştı. Jamie'ye söyleyeyim de gör.

Lila bardağına baktı. Boşalmıştı.

Jamie'nin yeni telefonunu bilmiyordu. Vermemişti. Ne yapacaktı şimdi? Akşam yemeğini bile ısmarlayamıyordu. Durup düşünmesi gerekti. Doğru dürüst düşünemiyordu bile. Telefonunu vermemesi bu yüzden miydi? Yani bunu Jamie'ye söylemenin bir yolu yok muydu?

Yani Jamie ona tuzak kurmuş olabilir miydi?

Garson geldi.

"Sonra söyleyeceğim," dedi Lila.

Adam ona bomboş baktı ve gitti.

Jamie bunu yapmış olamazdı. Jamie para isteseydi söylerdi. Ondan para çalması gerekmezdi.

Bunu düşünmesi bile zordu. Şu içkileri içmeseydi keşke. Çantada bir de bozuk para cüzdanı vardı. Onu almamıştı. Çıkardı ve paraları saydı. İki tane yirmi beş sent, dört tane beş sent ve yedi peni.

İçkileri ödemeye yetecek kadar bile parası yoktu. Başı derde girecekti.

Kendini kötü hissetti. Tuvalete gitmesi gerekti.

Garsonun yanından geçerken adam, onun para ödemeyeceğini çoktan anlamış gibi bakıyordu. Tuvalet pis kokuyordu. Elini yıkamak istedi ama sabun yoktu. Lanet olası, boktan bir yerdi burası. Yüzü de kirliydi ama yıkayacak yer yoktu. Ne pis şehir. Aynada saçının da kirli olduğunu gördü. Yıkanması gerekirdi.

Bozuk paraları kullanarak bazı arkadaşlarını arasa belki gelip yardımcı olabilirlerdi. Ama dört yıl olmuştu. New York'ta kimse olduğu yerde dört yıl kalmazdı.

Telefona gidince ilk metal parayla Laurie'nin numarasını çevirdi. Telefon çaldı, çaldı. Telefon çalarken, eğer isterse telefonun bulunduğu yerden yürüyüp kapıdan dışarı çıkabileceğini ve onu durduramayacaklarını fark etti.

Garson onu gözlüyordu. Lila'yı durduracak olan oydu. Kötü kötü bakıyordu herif. Bu yollardan çok geçmişe benziyordu.

Laurie'nin telefonu açılmıyordu. Mesele yoktu. Parayı geri alabilecek demekti bu. Fakat sonra açıldı ve telefondaki ses kimin aradığını sordu. "Lila Blewitt," dedi. Kadın gitti ve Lila bekledi. Çok şükür, Laurie oradaydı.

Ama sonra ses tekrar geldi ve "Numaranız yanlış herhalde," dedi ve kapattı.

Ne demekti bu?

İki numara daha çevirdi, parasını geri aldı. Başka bir adresi daha arayacaktı fakat aslında o kadını tanımadığını fark etti. O kadın onu hatırlasa bile yardımcı olmazdı.

Garson hâlâ gözlüyordu.

Lila bu adam hakkında düşündü bir süre. Bu adam ona ne yapabilirdi ki? Lila bu sorunu aşabilirdi.

Kendini hazırladı, adama gitti ve "Birisi paramı çalmış. Hesabı ödeyemiyorum," dedi.

Adam yalnızca bakıyordu. Hiçbir şey söylemedi.

Söylediğini duymamış mıydı acaba?

Sonra adam, "Telefona koyduğun neydi?" dedi.

"Onlar bozuk paraydı," dedi Lila. "Benim kâğıt para cüzdanımı çalmışlar."

Adam ona bir süre daha bakıp durdu. Ona inanmadığını fark ediyordu.

Bir süre sonra adam "Cüzdanını çaldılar demek," dedi.

"Evet" dedi kız.

Bir süre daha baktı adam.

Sonra, "Ben burada çalışan biriyim. Şef yok burada," dedi.

Adam döndü ve mutfağa gitti.

Geri dönünce, "Adını ve adresini bıraksın diyorlar," dedi.

"Benim adresim yok," dedi kız. Adam yine bakıp durdu.

"Adresin yok," diye tekrarladı adam.

"*Söyledim ya.*" Lila'nın tepesi atmaya başlıyordu.

"Nerede kalıyorsun?"

"Bir teknede."

"Nerede bu tekne?" diye sordu adam. Onun bunu neden öğrenmek istediğini merak etti kız. Ne yapmaya çalışıyordu?

"Nehirde," dedi kız. "Ama bir yararı yok. Bu gece ayrılmam gerek. Teknenin nerede olduğunu bilmiyorum."

Garson ona bakıp duruyordu hâlâ. Amma da seyretti ha!

"Pekâlâ, teknenin adını yaz," dedi adam.

Kız bir kâğıt parçası üzerine yazarken yazdığı yere baktı adam. Sonra kıza pis pis baktı ve dedi ki: "Ve şimdi, teknene geri döndüğünde, lütfen teknenden biraz para al da buraya getir, tamam mı? Biz de ekmek paramızı çıkarıyoruz bundan?"

Kız bozuk para cüzdanını ve gömlekleri telefonun altındaki döşemenin üzerinden aldı ve kapıdan çıkarken adamın mutfaktaki birisine bakarak güldüğünü ve kafasını salladığını gördü. Adam en azından, sandığı kadar kötü davranmamıştı. Polis falan çağırabilirdi. Adam onun bir berduş olduğunu sanmıştı herhalde.

Hava kararıyordu ve cadde karanlıkta pek tekin durmuyordu artık.

Restoran kapısı arkasından kapandı. Hesabı ödemek için şu gömlek kutularını bırakabilirdim, diye düşündü. Şimdi taşımak zorundaydı onları. Fakat adam böyle bir şey istememişti.

Geri dönüp bunları adama vermeyi düşündü.... Hayır, geçmişti artık. Üstelik adam bunları almazdı....

Ama ona öyle pis pis bakması gerekmezdi, diye düşündü Lila. Hırkasının düğmelerini ilikledi. Ona öyle bakması için maaş vermiyorlardı ki.

Belki Kaptan bunları görse beğenirdi. O zaman Lila'ya restorana ö-

demesi için para verirdi ve buraya gelirler, yemek yerlerdi, Kaptan da o garsona bahşiş vermezdi. Hayır, çok yüklü bir bahşiş verirlerdi, sırf onu utandırmak için.

Şimdi taksi tutacak parası yoktu artık. Polisi arayamazdı. Belki de arayabilirdi polisi. Herhalde hatırlamazlardı onu. Kimse hatırlamıyordu onu. Ama bunu yapmak istemiyordu.

Herkes gitmişti. Herkes nerelere gitmişti acaba? Herkes gidiyordu, ne oluyordu böyle? Önce Kaptan gitmişti, sonra Jamie gitmişti. Ve Richard da, Richard bile gitmişti. Lila ona hiçbir şey yapmamıştı oysa. Gerçekten kötü şeyler oluyordu. Ama ne olduğunu ona söylemiyorlardı. Onun bilmesini istemiyorlardı.

Lila ellerinin hafiften titrediğini hissetti.

Haplarını almak için çantaya uzandı, ama sonra onların da gittiğini hatırladı.

Korkmaya başladı.

Hastaneden çıktığından beri ilk defa hapsız kalıyordu.

Teknenin ne kadar uzakta olduğunu bilmiyordu.... Nehre doğru, bu yönde, diye düşündü.... Belki de değildi.... Kötü bir şey düşünmemeye çalışmalıydı, o zaman belki ellerinin titremesi geçerdi.... Doğru yönde olduğunu umuyordu....

. . . Hava iyice kararmıştı artık.

XIX

Dışarısı karanlık, diye düşündü Phaedrus. Otel odasının sürgülü büyük cam kapılarının ötesindeki gökyüzünde hiçbir ışık izi kalmamıştı. Odanın tüm ışığı pervanenin hâlâ kanat çırptığı duvar lambasından geliyordu.

Saatine baktı. Konuğu gecikmişti. Yaklaşık yarım saat geç kalmıştı. Hollywood ünlüleri için geleneksel bir şeydi bu. Ne denli büyükseler o denli geç kalırlardı ve bu Robert Redford da büyük biriydi gerçekten. Phaedrus, George Burns'ün bir esprisini hatırladı; gittiği bazı partilerde davetliler öylesine ünlüydü ki, hiçbiri gelmemişti. Ama Redford bu kez film hakları üzerinde görüşmek için geliyordu ve bu çok önemli bir işti. Onun buraya gelmeyeceğini düşünmek için hiçbir neden yoktu.

Phaedrus kapının vurulduğunu duyduğunda bu ses dünyadaki tüm yanmaz otel kapılarından çıkan o özel metalik sesti ama bu kez birden-

bire heyecanlandı. Kalktı, gidip kapıyı açtı ve işte Redford, o ünlü yüzünde umut dolu, mütevazı bir bakışla koridorda duruyordu.

Filmlerde göründüğünden daha kısa boyluydu.

O ünlü saçlarını bir golf şapkası örtüyordu; çok değişik, çerçevesiz gözlükler dikkatin arkadaki yüze yönelmesini engelliyordu ve yukarı kaldırılmış ceket yakaları onu iyice göze çarpmayan biri haline getirmişti. Bu gece hiç de Sundance Kid'e benzer bir hali yoktu.

"İçeri buyrun," dedi Phaedrus gerçek bir sahne korkusu dalgasını duyarak. Birdenbire fark etti ki, gerçek bir anı yaşamakta. Şimdiki zamandır bu. Sanki bu açılış gecesidir, perde şu anda kalkmıştır ve artık her şey Phaedrus'a bağlıdır.

Phaedrus zorla gülümsediğini fark ediyor. Redford'un paltosunu tutuyor gergin bir şekilde, heyecanını belli etmemeye çalışarak, tüm bunlara karşın sakin olarak, ama paltoyu arkadan kat yapturıyor istemeden, beceriksizce ve bu yüzden Kid bir kolunu çıkarmada zorlanıyor.... Tanrım, kolunu çıkaramıyor.... Phaedrus bırakıyor ve Kid paltosunu kendi başına çıkarıyor ve ona uzatıyor soru soran bakışlarla, sonra da şapkasını uzatıyor.

Ne başlangıç ama.... Tam bir Charlie Chaplin sahnesi. Redford yürüyüp oturma odasına gidiyor, cam kapılara doğru yürüyor ve parka bakıyor; kendini duruma alıştırmaya çalışıyor anlaşılan. Onu arkadan izleyen Phaedrus o odaya konmuş, ipekten, tıkız döşemeli, yaldızlı Viktoryen koltuklardan birine oturuyor.

"Geç kaldığım için özür dilerim," diyor Redford. Cam kapılardan geriye dönüyor, sonra yavaşça, dilediğince hareket ederek karşıdaki kanepeye oturuyor.

"Yarım saat önce Los Angeles'tan geldim," diyor. "Bu yolla gelirseniz üç saat kaybınız oluyor. Geceleri 'Kırmızı Göz' uçuşu diyorlar buna...."

Tepki ararcasına bir bakış fırlatıyor. "İyi isim vermişler... hiç uyuyamıyorsunuz...."

Redford bunları söylüyor ama bunları söylerken gerçek biri oluyor. Bu tıpkı, filmdeki bir karakterin perdeden çıkıp izleyicilerden birinin yaşamını paylaştığı *Kahire'nin Mor Gülü* gibi. Ne söylüyor?

"Oraya her geri dönüşümde daha az hoşlanıyorum," diyor. "Ben orada büyüdüm, biliyorsunuz.... Eskiden nasıl olduğunu hatırlıyorum da.... orada olanlara sinirleniyorum...." Phaedrus'un tepkisini gözlemeye devam ediyor.

"California'yla ilgili birçok güzel anım var hâlâ," diyor Phaedrus, sonunda konuya girerek.

"Orada bulundunuz mu?"

"Hemen yakınında bulunmuştum bir zamanlar, Nevada'da," diyor Phaedrus.

Konuşması bekleniyor. Konuşuyor: California ve Nevada hakkında oradan buradan rastgele birkaç cümle. Çöller, çamlar, inişli yokuşlu tepeler, okaliptüs ağaçları, otoyollar ve oraya her gittiğinde duyduğu o özlem ve yoksunluk hissi. Bunlar şimdi yalnızca zaman dolduruyor, dostça ilişkiyi geliştiriyor ve Redford bunları dikkatle dinlerken Phaedrus bunun, onun normal alışkanlığı olduğunu hissediyor. Gerçek sahne duruşu. Az önce bütün ülkeyi bir uçtan bir uca uçarak geçmiş, herhalde ondan önce de bir yığın insanla konuşmuştur; ama yine de burada, o ünlü yüzüyle, sanki o güne dek hep yurtdışındaymış, sanki bu odaya girmeden önce önemli hiçbir şey olmamış ve odadan çıktıktan sonra onu bekleyen önemli hiçbir şey yokmuş gibi dinleyerek oturuyor.

Bu konudan konuya atlamalar, Phaedrus'un çoğu kişinin California'lı saymadığı bir kişiliği simgelediğini söylediği, Yüksek Mahkeme'nin eski başyargıcı Earl Warren adında ortak bir ilinti noktası bulununcaya dek sürüyor. Redford kişisel görüşlerini açığa vurarak aynı görüşü destekliyor. "O bizim valimizdi, biliyorsunuz," diyor Redford. Phaedrus "Evet, ama Warren'ın ailesi Minnesotalı'dır," diyor.

"Sahi mi?" diyor Redford. "Bunu bilmiyordum."

Redford Minnesota'ya hep özel bir ilgi duyduğunu söylüyor. Onun *Sıradan İnsanlar* adlı filmi, Kuzey Illinois'da çekmiş olmalarına karşın bir Minnesota öyküsüydü. Üniversitedeki oda arkadaşı Minnesotalıydı, onun evini ziyarete gitmişti ve hiç unutamamıştı.

"Nerede oturuyordu arkadaşınız?" diye soruyor Phaedrus.

"Minnetonka Gölü'nde," diyor Redford. "O bölgeyi biliyor musunuz?"

"Elbette. Kitabımın ilk bölümü bir saniyeliğine, Minnetonka Gölü üzerindeki Excelsior'a iniş yapar."

Redford sanki önemli bir ayrıntıyı kaçırmış gibi düşünüyor, "O bölgeyle ilgili bir şey var... ne olduğunu anımsayamadım..."

"Belirgin bir 'canayakınlık' vardır," diyor Phaedrus.

Redford başıyla onaylıyor, sanki aradığı buymuş gibi.

"Minneapolis'e yakın, 'Kenwood' diye bir yer vardır. Oranın halkında Earl Warren'dakinin aynısı, 'büyü' müdür, 'canayakınlık' mıdır

neyse ondan vardır."

Redford ona bir an heyecanlı bir şekilde bakıyor. Bu onun perdede hiç göstermediği bir heyecan.

"Nedendir bu?" diye soruyor.

"Para," diye yanıtlıyor Phaedrus, ama sonra bunun çok doğru olmadığını fark ederek "ve daha başka bir şeyler tabii," diye ekliyor.

Redford onun devam etmesini bekliyor.

"Orada eskiden kalma bir zenginlik vardır," diyor Phaedrus. "Kereste zamanından ve eski un değirmenleri zamanından kalma servetler. Bir hizmetçin, şoförün, ortalıkta koşuşturan yedi tane uşağın varsa canayakın olmak kolaydır."

"Minnetonka Gölü civarında oturdunuz mu?"

"Hayır, oraya yakın bir yerde oturmadım ama otuzlu yıllarda çocukken oradaki doğum günü partilerine giderdik sık sık."

Redford kendini kaptırmış görünüyor.

Phaedrus diyor ki: "Ben zengin çocuğu değildim. Minneapolis'teki bir okulda burslu okuyordum; o okula zengin çocukları giderdi... genellikle şoförle.

Sabahları Packard marka kocaman, uzun, siyah limuzinler okulun önünde durur, siyah üniformalı şoförler aşağı atlar, arabanın öteki tarafına koşup arka kapıyı açardı ve o ufak çocuklar arabadan fırlardı. Bu limuzinlerin ve şoförlerin hepsi öğleden sonra yine geri gelirdi ve o çocukların her biri birer limuzine atlayıp Minnetonka Gölü'ne dönerlerdi.

Ben okula hep bisikletimle giderdim ve bazen bisikletin aynasında o büyük Packard'lardan birinin arkamdan gelmekte olduğunu görürdüm, arkama döner ve arabadaki çocuğa el sallardım, o da bana el sallardı, bazen şoför de el sallardı ve komik olanı da, o çocuğun beni kıskandığını daima biliyor olmamdı. Ben her türlü özgürlüğe sahiptim. O ise o kara Packard içinde bir mahkûmdu ve bunun farkındaydı."

"Hangi okuldu bu?"

"Blake."

Redford'un bakışları gerginleşiyor. "Benim oda arkadaşımın gittiği okul bu!"

"Dünya küçük," diyor Phaedrus.

"Gerçekten de!" Redford'un heyecanı bir şeyin, burasıyla, dış yüzeyde bulunan, alttaki daha önemli bir yapıyı gösteren önemli noktayla bağlantı yaptığını gösteriyor.

"Orasıyla ilgili daha başka güzel anılarım da var," diyor Phaedrus.

Redford'un bakışı, bunları dinlemeye devam etmekten hoşlanacağını, ama tabii ki buraya bunun için gelmediğini söylüyor sanki. Rastgele şeyler üzerinde biraz daha konuştuktan sonra asıl konuya geliyor.

Bir süre susuyor ve diyor ki: "Sanırım, her şeyden önce, kitabınıza büyük bir hayranlık duyduğumu ve kitabınızın beni mücadeleye çağırdığını ve tahrik ettiğini söylemeliyim. 'Nitelik' hakkındaki o görüşler benim hep düşündüğüm şeyler. Ben *daima* öyle yaptım. O kitabı çıkar çıkmaz okudum ve sizinle temas kuracaktım ama, o kitabı bir başkasının satın aldığı söylendi bana."

Sanki tüm bunların daha önce provasını yapmış gibi, garip bir ruhsuzluk yayılmıştı konuşmasına. O neden böyle ucuz bir aktör gibi görünmek zorunda ki? "Bu kitabın film haklarını almayı gerçekten istiyorum," diyor Redford.

"Aldınız," diyor Phaedrus.

Redford irkilmiş görünüyor. Phaedrus yanlış bir şey söylemiş olsa gerek. Redford'un biyografileri onun hiç "afallamayan" biri olduğunu yazıyordu ama şimdi afallamış görünüyor.

"Onu size vermek niyetinde olmasam bunca işe girişmezdim," diyor Phaedrus.

Ama Redford çok neşeli görünmüyor. Aslında şaşırmış görünüyor ve kendi içinde bir yerlere çekiliyor. O kendini kaptırmış hali yok artık.

Daha önceki film sözleşmelerini öğrenmek istiyor. "Bunun uzun bir hikâyesi var," diyor Phaedrus ve satılan, sonra şu ya da bu nedenle vazgeçilmesine izin verilen bir dizi film opsiyonunu anlatıyor. Redford o ilk önceki, ilgiyle dinleyen kişiliğine dönüyor yine. O konu çözümlenince, kitabın nasıl ele alınacağı konusuna geçiyorlar dikkatlice. Redford, Phaedrus'un tanıdığı bir yazarı öneriyor. Phaedrus peki diyor.

Redford, öğretmenin bir sınıf dolusu öğrencinin önünde bir saat boyunca hiçbir şey söylemeden oturduğu ve dersin sonunda öğrencilerin çok gerginleşip korktukları ve kelimenin tam anlamıyla kapılara doğru koşarak kaçtıkları o sahneyi tümüyle kullanmak istiyor. Öyküyü, o sahneden "flashback"lerle oluşturmak istiyor anlaşılan. Phaedrus bu fikrin çok iyi olduğu görüşünü belirtiyor. Redford'un kitap üzerinde tuttuğu yön harika. O sahne için, diğer senaryo yazarlarının başaramadığı tüm o yol sahnelerini, motosiklet bakımıyla ilgili her şeyi es geçiyor ve doğrudan doğruya, kitabın -İngilizce kompozisyonun nasıl öğretileceği hakkında küçük bir monografi olarak- başladığı o sınıf sahnesine yöneliyor.

Redford yol sahnelerinin yerinde çekileceğini söylüyor. Phaedrus'un film setini ne zaman isterse ziyaret edebileceğini söylüyor; "ama her gün değil," diyor. Phaedrus bunun neye yol açacağını bilmiyor.

Soyut düşüncelerle ilgili en önemli soruna geliyor sıra. Kitap büyük ölçüde, Nitelik üzerine felsefi düşüncelerle ilgili. Büyük ticari filmler düşünceleri görsel olarak göstermez. Redford düşünceleri özetlemek ve dolaylı olarak göstermek gerektiğini söylüyor. Phaedrus bunun ne anlama geldiğini pek anlamış değil. Bunun nasıl yapılacağını görmek istiyor.

Redford Phaedrus'un kuşkularını seziyor ve onu, "Film nasıl yapılırsa yapılsın siz onu beğenmeyeceksiniz," diye uyarıyor. Phaedrus, bunu sırf kendini korumak için mi söyledi diye merak ediyor. Redford, filme çektiği diğer bir kitabın yazarının filmi izlediğini ve beğenmeye çalıştığını, ama bütün hevesinin kaçtığının belli olduğunu anlatıyor. "Bunu kabul etmesi zor," diyor Redford ve sonra ekliyor: "Ama bunun olup olacağı budur."

Başka konular gündeme geliyor ama bunlar çok önemli görünmüyor. Sonunda Redford saatine bakıyor.

"Evet, sanırım bu konuda öyle büyük bir sorun yok," diyor, "şimdi gidip yazarı arayacağım ve işin neresinde olduğunu öğreneceğim."

Oturduğu yerde öne doğru eğiliyor. "Gerçekten yorgunum," diyor, "ve tüm gece boyu size bu konuda masal anlatmanın bir anlamı yok.... Öteki arkadaşları arayacağım ve sonra ilerde bir gün bizim ajans sizinle temasa geçecek."

Kalkıyor, vestiyere gidiyor ve şapkasıyla paltosunu alıyor. Kapıda, "Şu anda nerede oturuyorsunuz?" diyor.

"Teknemde. Nehirde."

"Ah, size ulaşmak için bir şey var mı orada?"

"Hayır, yarın gidiyorum. Buralar buza kesmeden güneye inmek istiyorum."

"Pekâlâ, o zaman sizinle avukatınız aracılığıyla temas kuracağız demek."

Kapıda şapkasını, gözlüklerini ve paltosunu düzeltiyor. Hoşçakalın diyor, dönüyor ve koridorda yürümeye başlıyor gergin bir yaylanmayla, bir kayakçı ya da bir kedi gibi -ya da Sundance Kid gibi- ve köşeyi dönüp kayboluyor.

Sonra koridor herhangi bir otel koridoruna dönüşüyor yine.

XX

Phaedrus otel koridorunda uzun süre, nerede olduğunu düşünmeden durdu. Bir süre sonra geriye döndü, odaya girdi ve kapıyı kapattı.

Redford'un oturmuş olduğu boş kanepeye baktı. Onun varlığının birazı hâlâ oradaymış, fakat artık onunla *konuşamıyormuş* gibiydi sanki.

Kendine bir bardak içki doldurmak istedi canı... ama yoktu.... Oda servisini çağırmalıydı.

Fakat aslında *istediği* içki değildi. O kadar sıkıntıya girmeye değmezdi. Ne istediğini bilmiyordu.

Bir "boşlukta kalmışlık" dalgası geldi. Bu buluşma için oluşmuş tüm gerginlik ve enerji gidecek yer bulamıyordu. Dışarı çıkıp koridorlarda koşmak istedi canı. Ya da belki bu gerginlik geçinceye dek yine

sokaklarda uzun bir yürüyüş... ama buraya gelene dek yaptığı uzun yürüyüşten ötürü bacakları ağrıyordu zaten.

Balkon kapısına yürüdü. Camın öteki tarafında o harika kent silueti vardı yine.

Şimdi daha bir eskimiş görünüyordu.

Böyle bir görüntüsü olan yerlere büyük paralar verenler için sorun, bunun ilk seferinde harika görünmesi, sonra gittikçe daha statikleşmesi ve sonunda onun varlığının bile farkına varılmamasıydı. Görüntünün sürekli değiştiği tekne daha iyiydi.

Siluet ışıklarının bulanıklaşmasından yağmurun başladığını anladı. Balkon ıslak değildi gerçi. Rüzgâr, yağmuru binanın bu tarafından uzağa atıyor olsa gerekti.

Kapıyı aralayınca uğuldayan bir soğuk hava dalgası girdi içeri. Kapıyı geçebileceği kadar açtı, sonra balkona çıktı ve kapıyı kapattı yine.

Ne vahşi bir rüzgâr vardı burada. Dikey rüzgâr. Çılgın. Tüm gece silueti yağmur fırtınasıyla bir bulanıklaşıp bir açılıyordu. Parkın uzaktaki kısımlarını ancak, ışıkların onun sınırında kesilmesinden anlıyordu.

Bağlantı yok. Tüm bunlar başka bir insana olmuş gibiydi. Bir tür heyecan vardı; gerginlik, şaşkınlık gibi; ama gerçek bir duygusal katılım yoktu. Birdenbire en yükseğe vurdurulmuş, ibresi takılıp kalmış, göstermeyen bir galvanometre gibi hissediyordu kendini.

Kültür şoku. Bunun o olduğunu sanıyordu. Bu şizofrenik duygu kültür şokuydu. Başka bir dünyaya giriyorsunuz; tüm değerler öylesine farklı, öyle tersine ve baş aşağı çevrilmiş ki, onlara adapte olmanız imkânsız - işte o zaman kültür şoku geliyor.

Şu anda gerçekten dünyanın tepesindeydi onun görüşünce... yirmi yıl önce o büyük sarsıntıyla ilerleyen o polis kamyonunda sarsıla sarsıla Güney Chicago'yu geçerek akıl hastanesine giderken bulunduğu o inanılmaz toplumsal konumun tam tersi uçtaydı.

Şimdi daha iyi olan ne vardı?

Gerçekten bilmiyordu. O delice yolculuktan iki şey hatırlıyordu: İlki, o polisin "Seni *yola* getireceğiz oğlum" dercesine -bu sanki polise gerçekten zevk veriyormuşçasına- yol boyunca ona sırıtıp durmasıydı. İkincisi ise aynı anda iki farklı dünyada birden yaşadığını, dünyalardan birinde tüm insan yığınının en dibinde, diğerinde ise kesinlikle en üstünde bulunduğunu hissettiği o delice duyguydu. Bundan nasıl bir anlam çıkarabilirdiniz? Ne yapabilirdiniz? Polisi boşver, ama bu ikinci-

sine ne demeli peki?

İşte şimdi yine her şey ters dönmüştü. Şimdi o ilk dünyanın tepesindeydi ama ikinci dünyanın neresindeydi peki? Dibinde miydi? Bilmiyordu. Film haklarını satarsa bu ilk dünyada büyük şeyler olacağını hissediyordu fakat ikinci dünyada bir yerlere doğru kayacaktı. O duygunun bu gece yok olmasını umuyordu ama yok olmamıştı.

Aklının arkasında "yanlış bir şey var - yanlış bir şey var - yanlış bir şey var" duygusu vızıldayıp duruyordu. Bu onun imgelemi değildi yalnızca. Gerçekti. Olumsuz niteliğin ilk algısıydı bu. Yüksek ya da düşük niteliği önce hissedersiniz, nedenleriniyse daha sonra bulursunuz; bunun başka yolu yoktur. İşte, hissediyordu onu.

New Yorker'ın eleştirmeni George Steiner, Phaedrus'u uyarmıştı. "En azından, bir filmi düşünmek zorunda değilsin," demişti. Kitap, film yapmaya kalkışanlar için çok fazla entelektüel görünüyordu. Sonra Steiner'e, kitabının deneme için 20th Century-Fox'a verildiğini söylemişti. Steiner'ın gözleri büyümüş ve sonra başka yere bakmıştı.

"Ne oldu ki?" diye sormuştu Phaedrus.

"Çok üzüleceksin," demişti Steiner.

Daha sonra Manhattanlı bir film avukatı ona demişti ki: "Bak, eğer kitabını seviyorsan sana tavsiyem onu Hollywood'a satmamandır."

"Neden söz ediyorsun?"

Avukat sert sert bakınıştı ona. "Neden söz ettiğimi iyi biliyorum ben. Her sene burada, sinemayı bilmeyen insanlarla konuşurum ve sana söylediğim şeyleri söylerim onlara. Bana inanmazlar. Sonra da geri gelirler, dava açmaya kalkarlar. Onlara derim ki: 'Bak! ben sana söylemiştim! Sen haklarını veren belgeyi imzaladın. Artık bu gerçekle yaşayacaksın!' "

"Şimdi, sana da söylüyorum," demişti avukat, "eğer kitabını seviyorsan Hollywood'a satma."

Onun sözünü ettiği şey sanatsal denetimdi. Tiyatro oyununda, oyun yazarının yazdıklarını onun izni olmadan kimse değiştiremez geleneği vardır; ama sinemada bir yazarın yapıtını, ona bildirmek zahmetine bile katlanmadan, olduğu gibi çöpe atmak hemen hemen standart bir tavırdır. Sonuçta yazar satmıştır onu; öyle değil mi?

Phaedrus bu gece Redford'un tüm bunları yalanlamasını ummuştu ama tam tersi olmuştu. Redford doğrulamıştı onları. Steiner'i ve avukatı *onaylamıştı.*

Yani bu buluşma, Phaedrus'un umduğu kadar önemli görünme-

mişti. Tüm heyecanı yaratan şey ünlü kişi olgusuydu, işin kendisi değildi. Redford'a, "Aldınız," demişti ama sözleşme imzalanıncaya kadar hiçbir şey kesinleşmiş değildi. Daha kesinleştirilecek fiyat konusu vardı ve bu da hâlâ vazgeçme olanağının varlığı demekti.

Tam bir düş kırıklığı hissediyordu. Bu, belki normal bir boşlukta kalma duygusuydu; belki de yalnızca, Redford'un uçak yolculuğunda yorulmuş olmasından ötürüydü; ama Phaedrus Redford'un gerçekte ne düşündüğünü, yahut en azından düşündüklerinin hepsini, ya da hatta çoğunu onun ağzından duyamamış olduğu kanısındaydı. Böyle ünlü bir kişiyi bu denli yakından görmek daima heyecan vericiydi ama, bu heyecanı çıkardığında geriye kalan, Redford'un yalnızca standart bir biçim izlediğini gösteriyordu.

Bu konuda her şey yenilikten yoksundu. Redford dürüst çalışmakla ünlenmişti ama bunun tam tersi üne sahip bir endüstrinin içinde çalışıyordu. Kimsenin gerçek düşüncesini söylemesi beklenmezdi. "İşlerin" belli bir yöntemi izlemesi gerekirdi. Redford'un dürüstlüğü bu yönteme karşı zafer kazanamaz, hatta onunla mücadele bile edemezdi.

Paylaşma duygusu yoktu. Bu daha çok, bir evi satmaya benziyordu; evin gelecekteki sahipleri onu ne renge boyayacaklarını ya da mobilyaları nasıl düzenleyeceklerini size bildirmek zorunluluğu duymazlardı. Hollywood yöntemi buydu işte. Redford bu tür pazarlıklardan çok geçmiş olduğu izlenimi vermişti. Bu onun için bir tür ritüeldi. Bunu daha önce en az on kez yapmıştı. Eski biçimlere göre davranıyordu yalnızca.

Phaedrus "Aldınız," dediğinde şaşırmış görünmesinin nedeni herhalde buydu. Yöntem izlenmediği için afalladı. Phaedrus'un bütün pazarlığını orada yapması gerekirdi. Bütün ödünleri alacağı nokta orasıydı ve işte, şimdi hepsini vermişti: Her iki tarafın da ötekinden en iyi "iş"i koparmak için akla gelen her türlü taktiği kullanacağı, ticari tür hukuksal "hasımlar" yöntemi açısından büyük bir hataydı bu. Redford vermekten çok, almak için gelmişti buraya ve birdenbire, kendisi hiçbir çaba harcamaksızın, umduğundan da fazlası kendisine verilince bir süre dengesini yitirmiş gibi görünmüştü. Görünüş işte böyleydi.

Film setini ziyaret konusundaki o, "ama her gün değil" lafı da edilmişti. Phaedrus kesinlikle yaratıcılardan biri olmayacak, ancak VIP statüsünde bir ziyaretçi olacaktı. Bu noktada film jargonunun bir parçası olan "masal anlatma" gerçek anahtardı. "Masal anlatma" yöntemin bir parçasıdır. Prodüktör ya da senaryo yazarı ya da yönetmen ya

da bu işe önayak olan her kimse, yazara "masal anlatarak" işe başlar. Ne kadar çok para alacağını anlatırlar ona, bir opsiyon için imzasını alırlar ve sonra gidip finansla ilgili kişilere, ne denli büyük bir kitabı almış *olacaklarını* anlatarak "masal anlatırlar". Hem kitabı, hem de parayı aldılar mı masal biter. Para babaları da, yazar da elden geldiğince ekarte edilir, "yaratıcı ekip" yoluna devam eder ve filmi yapar. Onlar Phaedrus'un yazdıklarını değiştirecekler, daha çok işe yarayacağını düşündükleri zırvaları ekleyecekler, bunu satacaklar ve Phaedrus'u hemencecik yok olacak bir miktar para ve hiç yok olmayacak kötü anılarla bırakıp başka bir işe girişmek üzere yollarına devam edeceklerdi.

Phaedrus titremeye başladı ama yine de içeri girmedi. Arkadaki oda camdan bir kafes gibiydi. Dışarıdaki yağmur dinmişe benziyordu ve ışıklar artık öylesine güçlenmişti ki gökyüzündeki bulutları tavana benzer bir görünüme sokmuşlardı. Burada, soğukta durmayı yeğledi.

Yukarıdan kente ve sonra aşağıya, böcek arabaların olduğu caddeye baktı. Buradan oraya varmak oradan buraya varmaktan çok daha kolaydı. Birçok atlayışın nedeni budur belki de. Öylesi daha kolay çünkü.

Çılgın herif! Beton korkuluktan uzaklaştı. Bir insanın kafasına böylesi düşünceleri sokan nedir?

"Kültür şoku." İşte buydu. "Tanrılar." Phaedrus yıllardır onlar tarafından izlenmişti, "Tanrılar," statik kültür biçimleriydi. Asla vazgeçmediler. Bunca yıl onu başarısızlıklarla öldürmeye çalıştıktan sonra şimdi vazgeçmiş gibi yapıyorlardı. Bu kez de öteki yolu, onu başarıyla elde etmeyi deniyorlardı.

Onun kendinde böylesi bir gariplik hissetmesi, çılgın rüzgâr ya da park üzerindeki gökyüzünde uzanan, yağmurla bulanıklaşmış ışıklar yüzünden değildi. Kültür şokuna yol açan, kendi kendisiyle ilgili, yan yana duran iki delice farklı kültürel değerlendirmesiydi - iki farklı gerçeğiydi. Bunlardan birine göre o, dünyanın Redford kadar beğendiği, yüksek voltajlı, ünlü bir kişisiydi. Ötekisine göre ise o, Rigel, Lila ve diğer herkes gibi en düşük düzeyde biriydi. Bu iki kültürel tanımlamadan yalnızca biri içinde kaldığı sürece onunla yaşayabilirdi. Fakat iki telde de aynı anda yürümeye kalkışırsa işte o zaman kültür şoku başlayıverirdi.

Bir Japon Zen ustası "Eğer çok fazla ünlü olursanız dosdoğru ce-

henneme gidersiniz," diye uyarmıştı Phaedrus'un da içinde bulunduğu bir grubu. O zamanlar bu, bir anlam taşımayan Zen "gerçek"lerinden biri gibi gelmişti ona. Oysa anlamı şimdi ortaya çıkıyordu.

Dante'nin anlattığı şeylerden söz etmiyordu o. Dante'nin Hıristiyan cehennemi, yaşamdan sonraki ebedi işkencedir; ama Zen cehennemi, çepeçevre yaşamı gördüğün ama katılamadığın, buradaki ve şu andaki bu dünyadır. Kendi yaşamının ebediyen yabancısısın, çünkü yaşamında seni engelleyen bir şey var. Başkaları kendilerini çevreleyen yaşamın içinde yüzüyor, bunu görüyorsun; oysa sen onu ancak bir saman çöpüyle çekerek içmek zorundasın.

Ünün ve talihin sana diğer insanlarla bir yakınlık duygusu vereceğini sanırsın ama tam tersi olur. Onların senin olduğunu sandıkları ve senin gerçekte olduğun iki ayrı kişiye bölünürsün ve bu da Zen cehennemini yaratır.

Sizi bir aynanın bir yöne, diğerinin başka yöne çarpıtarak gösterdiği, panayırlardaki aynalı odalara benzer bu. Phaedrus bu hafta içinde kendini tümüyle farklı üç aynada görmüştü: Ahlâki yönden yozlaşmış birinin görüntüsünü yansıtan Rigel'in; sıkıcı bir ihtiyar hanım evladı görüntüsünü yansıtan Lila'nın; ve şimdi de belki onu efsanevi bir görüntüye sokacak Redford'un üç ayrı aynası.

Karşılaştığınız her insan farklı bir aynadır. Sen de onlar gibi bambaşka bir insan olduğundan, belki sen de başka bir aynasındır ve senin kendine gösterdiğin kendi görüntünün de başka bir çarpıtma olup olmadığını bilmenin yolu yoktur. Belki de gördüğün her şey aynadaki yansımalardan ibarettir. Belki de elinde aynalardan başka bir şey yoktur. Önce ana-babanın aynaları, sonra arkadaşlarının ve öğretmenlerinin, sonra patronlarının ve subaylarının, rahiplerin aynaları ve belki yazarların ve ressamların da aynaları. Onların işi budur; ayna tutmak.

Ama tüm bu aynaları denetleyen kültürdür, Dev ya da tanrılar, ama kültürle çatışmaya girersen seni yok etmeye çalışan görüntüler yansıtmaya başlar, yahut aynaları geri çekerek seni o şekilde yok etmeye çalışır. Phaedrus şu ün denen şeyin bir tür ayna narkozuna dönüşebileceğini anlıyordu; hoşnutluğunu sürdürebilmen için seni destekleyen yansımaları gittikçe daha çok görmelisin. Aynalar yaşamını ele geçirir ve *kim* olduğunu hemen unutursun. O zaman kültür sana egemen olur ve senin aynalarını geri alırsa ve halk seni unutursa geri çekilme semptomları belirmeye başlar. Ve işte sen, ünlülüğün Zen cehennemindesin.... Kafatasının tepesi uçmuş Hemingway ve bedeni reçeteli uyuştu-

rucularla dolu Presley. Marilyn Monroe'nun o bunaltıcı, hiç bitmeyen kötüye kullanımı. Ya da daha onlarcası. Bunu yapanın ün, yani "tanrılar"ın aynaları olduğu anlaşılıyor.

Özne-nesne metafiziği tüm bu aynaların öznel ve dolayısıyla gerçekdışı ve önemsiz olduğunu varsayar; ama bu varsayım da, diğer birçokları gibi, apaçık olan bir şeyin kasten görmezden gelinmesidir.

Bu görüş, Redford gibi birinin sokakta yürüdüğünde onu gören insanların, onun deyimiyle "şapşallaması" olgusunu görmezden gelir. Redford'un menajeri onun halk arasındaki toplantılara katılmasının hemen hemen hiç mümkün olmadığını, çünkü onun orada olduğunu gören tüm insanların arkalarına dönüp *onu* seyrettiklerini söyledi.

Phaedrus, kendisinin de Redford kapıya geldiğinde "şapşallamaya" başladığını hatırladı. Paltoyla ilgili tüm o Charlie Chaplin saçmalıkları. Bu "şapşallama" olgusu nedir? Öznel bir yanılsama değil bu. Son derece gerçek bir birincil gerçeklik, ampirik bir algı.

Bunun açlık, korku ya da hırs gibi biyolojik kökenleri var gibi görünüyor. Sahne korkusuna benzer bir şey mi? Burada gerçek-zaman bilincinin yok olması durumu var gibi görünüyor. Sundance Kid gibi ünlü bir kişinin sabit imajı, karşılaşma anında var olan Dinamik gerçek-zaman kişiliğinden daha üstün geliyor anlaşılan. Phaedrus'un başlangıçta o büyük sorunlarla karşılaşmasının nedeni buydu.

Fakat ondan daha fazlası da var.

Tüm bu ünlülük olgusunda hissedilir derecede bir yozluk var. Bayağı yoz ve müthiş çekici ve zaman zaman kafayı meşgul edici; aynen, cinselliğin zaman zaman bayağı, yoz, müthiş çekici ve kafayı meşgul edici görülmesi gibi.

Cinsellik ve ün. Phaedrus tekneyi satın alıp da Minnesota'dan uzaklaşmadan önce, partilerde ona dokunmak için yanına gelen kadınları hatırladı. Verdiği konferanslardan birinde kendinden geçerek çığlıklar atan yirmi yaşın altındaki o genç kızı. Öğle yemeğinde Phaedrus'u kolundan yakalayıp "Benim olmalısın. *Seni* istiyorum," diyen o radyo yayıncısı kadını. Sanırsınız ki Phaedrus sandviç falan gibi bir şeydi. Kırk yıl önce, kadınların ona iki kez bakması için, onda belli ki olmayan, fakat olması gereken nedir diye merak ederdi? Ün müydü bu? Hepsi bu muydu? Bundan daha başka bir şeylerin de var olduğu kanısındaydı.

Buna benzer başka bir nokta var, diye düşündü. Tüm bu ün duygusunda hafif bir müstehcenlik var. Gazete bayilerinin standlarındaki

seks dergilerinin uyandırdığı duygunun aynısıdır bu. Oradaki o dergilere bakmak insana zor gelir. Ama yine de, eğer gören kimse yoksa dergilere bakmak isteyebilirsiniz. Bir parçanız o dergilerden sakınmak ister, bir parçanız da onlara bakmak ister. Burada iki nitelik biçimi, yani toplumsal biçimlerle biyolojik biçimler arasında bir çatışma vardır.

Ün de bunun aynısıdır, yalnızca, çatışma toplumsal ve entelektüel biçimler arasındadır!

Cinsellikte biyolojik biçimler neyse, ünde de toplumsal biçimler öyledir. Şimdi anlıyordu. Bu ün denen şey evrimin statik toplumsal düzeyindeki Dinamik Niteliktir. Bir süre saf Dinamik Nitelik gibi görünür ve algılanır, ama değildir. Cinsel istek, ilkel biyolojik biçimlerin kendilerini organize etmede bir zamanlar kullandıkları Dinamik Niteliktir. Ün de ilkel *toplumsal* biçimlerin kendilerini organize etmek için bir zamanlar kullandıkları Dinamik Niteliktir. Bu, üne yeni bir önem kazandırır.

Bu ünün özne-nesne evreninde hiçbir anlamı yoktur. Ama değerle kurulmuş bir evrende ün, muazzam bir temel parametre olarak, kükreyerek gerçeğin en önüne çıkar. Evrimin tüm toplumsal düzeyinin organize edici bir gücü haline gelir. Bu ün olmasaydı ileri ve karmaşık insan toplumları olmayabilirdi. Hatta basitleri bile.

Garip doğrusu, bir soru şurada öylece duruyor ve derken birdenbire, en ummadığın zamanda yanıtı ortaya çıkmaya başlıyor.

Ün, kültür gücüydü. İşte buydu. Ona benziyor nitekim.

Bu çılgınlıktı. İnsanlar bir fıçı içinde Niagara Şelalesi'nden atlıyor ve sırf ün uğruna kendini öldürüyor. Suikastçılar bunun için cinayet işliyor. Belki de ulusların savaş ilan etmelerindeki asıl neden ünlülük statülerini yükseltmektir. Bunun üzerine bir antropoloji kurabilirsiniz.

Tabii, elbette. Batı dünyasının tarihindeki ilk yazılara, Babil'in pişmiş toprak tabletleri üzerindeki çiviyazılarına bakacak olursanız, ne hakkındadır bunlar? Ünle ilgilidir elbette: Ben, Hammurabi, buranın en büyük kodamanıyım. Şu kadar çok atım ve şu kadar çok kapatmam ve şu kadar çok kölem ve şu kadar çok öküzüm var ve ben gelmiş geçmiş kralların en büyüklerinin en büyüğüyüm ve buna inansan iyi edersin. Yazı bunun için icat edilmiştir. Rig Veda'yı, yani en eski dinsel Hint literatürünü okursanız, neden söz eder? "Gökler ve yer benim yarım kadar bile olamadılar: Beden özsuyunu içmedim mi ben? Ben büyüklüğümle gökleri, tüm bu uçsuz bucaksız toprağı geçtim: Beden özsuyunu içmedim mi ben?" Bu, Tanrı'ya adanma olarak yorumlanır; fa-

kat ün, apaçık görülmektedir. Phaedrus, Homeros'un Odysseia'da zaman zaman Nitelikle ünü eşit göstermesinin kendisini vaktiyle biraz sıkıntıya soktuğunu şimdi hatırlıyordu. Belki de Homeros'un zamanında evrim henüz toplumsal düzeyi aşıp entelektüel düzeye geçmediğinden bu ikisi birbirinin aynısıydı.

Piramitler ün aracıydı. Tüm heykeller, saraylar, kaftanlar ve sosyal otoriteyi gösteren takılar; bunlar hep ün araçlarıydı. Kızılderili başlıklarındaki tüyler. Eğer kazara imparatora bakacak olurlarsa kör olacakları söylenen çocuklar. Tüm o "Sir"ler, "Lord"lar ve "Hazretleri"ler ve Avrupa bilimlerinin "Doktor"ları; bunlar ün simgeleridir. Tüm madalyalar ve kupalar, tüm mavi kurdeleler, kariyerindeki tüm terfiler, "genel müdürlük" için tüm seçimler ve çay partileriyle kokteyl partilerinin tüm iltifatları ve yağcılıkları ün artırımlarıdır. Akademisyenler ve bilim adamları arasında, prestij için yapılan tüm o kavgalar ve mücadeleler. "Hakaretlere" karşı tüm saldırılar. Doğu'nun tüm "dış yüzü". Ün. Ün.

Bir polis üniforması bile onun her dediğini soru sormadan yapmanız için bir ün aracıdır. Ün olmasa kimse kimseden emir almaz ve toplumu yürütmenin hiçbir olanağı kalmaz.

. . . Lise. Lise aslında ünün *tam* yeriydi. O hanzoların her öğleden sonra oynadıkları futboldan elde ettikleri buydu. O ponponlu kızlar hep bunun içindi. Bu, *ündü*. Onların hepsi ün nehrinde yüzüp duruyordu. Phaedrus ise o nehrin varlığından bile habersizdi. Ya da varlığını biliyordu belki, fakat önemini anlamış değildi. Onu böyle hanım evladı kılan da buydu herhalde. Onu, o gözünü hırs bürümüş, şık giyimli, güleç ve konuşkan kalabalıktan ayıran da buydu.

Üniversitede, özellikle de öğrenci kuruluşlarında ve aktivite gruplarında ün gücünün yine var olduğunu hatırlıyordu. Ama daha zayıftı. Aslında bir üniversitenin niteliğini ün biçimleriyle entelektüel biçimlerin güçleri arasındaki orantıyla bulabilirsiniz. Ünden kaçınamazsınız, en iyi üniversitelerde bile; fakat oradaki entelektüeller onu yok sayabilmeli ve bunlar da ayrı bir sınıflanma oluşturabilmelidir.

Yine de vardı işte: Phaedrus'un incelemeye asla zaman bulamayacağı, başka bir koskoca alan - ün antropolojisi.

Bunun bir bölümü yapılmıştır: Antropologlar, kimin kime secde ettiğini bulmak için kabile biçimlerini dikkatle inceler. Ama yaptıkları yapılabileceklerle karşılaştırılırsa hiçbir şey değildir.

Para ve ün, toplumsal değerlerin Dinamik üretiminde etkin olan i-

kiz güçler olarak eşleştirilen şan-şöhret ve servettir. Şan-şöhret de servet de, topluma biçim ve anlam veren muazzam Dinamik parametrelerdir. Ekonominin, yani servetin incelenmesi için koskoca kürsülerimiz, daha doğrusu koskoca üniversitelerimiz var; ama şan-şöhretin de aynı şekilde incelenmesi için neyimiz var? Kültür, tüm bu farklı ün imgelerini yaratan ayna biçimlerini hangi mekanizmayla düzenliyor? Aynaları değiştiren o gücün analizi etnik çatışmaları çözebilir mi? Phaedrus bunu bilmiyordu. Örneğin neden Almanya'da büyük biri olduğunuz halde sınırı yürüyerek geçip Fransa'ya girdiğinizde, hiçbir şey yapmadığınız halde kendinizi birdenbire çok kötü biri olarak bulabiliyorsunuz? Aynaları değiştiren nedir?

Belki siyasettir; ama siyaset, ünlülükle statik yasal biçimleri birbirine karıştırır ve salt bir ün incelemesi değildir. Aslında siyaset biliminde öğretilenlere göre ün, siyasete olağandışı, normal dışı bir bakış sağlamak için üretilmiştir. Ama herhangi siyasi bir topluluğa gidin ve o topluluğu neyin yürüttüğüne bakın. Ün peşinde manevra yapan adayları gözleyin. Onlar bu işi neyin yürüttüğünü bilirler.

Düşünceler sürekli geçip durdu.

Ama bu, Nitelik Metafiziği'nin, tüm bu toplumsal aynaların ötesinde bir gerçeğin var olduğu savıydı. Phaedrus'un *bulduğu*. Aslında bu aynaların ötesinde iki gerçeklik düzlemi vardır: Bir entelektüel gerçek ve onun da ötesinde, bir Dinamik gerçek.

Nitelik Metafiziği de, ünün toplumsal aynalarından başlayan yukarıya doğru bir hareketin düşük bir evrim düzeyinden daha yüksek bir evrim düzeyine doğru, ahlâki bir hareket olduğunu söyler. İnsanlar gidebiliyorsa bu yoldan gitmelidirler.

Artık Phaedrus, şöhret hakkındaki tüm düşüncelerini tetikleyen şeyin nasıl ete kemiğe büründüğünü görmeye başlıyordu: Her şey kitabıyla ilgili filmden kaynaklanıyordu. Filmler toplumsal medyadır; onun kitabı ise epey entelektüeldi. Sorunun asıl merkezi de buydu. Redford'un öyle kapalı olmasının nedeni buydu belki de. Bu konuda açığa vuramadığı kuşkuları da vardı. Elbette, sinemayı özellikle entelektüel amaçlar için, yani bir belgesel yapmak için kullanmak olanaklıdır; ama Redford bir belgesel yahut ona benzer bir şey yapmak için gelmemişti.

Sam Goldwyn'in dediği gibi, "Eğer bir mesajın varsa telgraf çek." Onu film yapma. Filmler entelektüel medya değildir. Film, filmdir. Film yapma işi ünlü kişilerin elindedir ve onlar böyle entelektüel bir

kitabı nasıl göstereceklerini öğrenmeye çalışmayacaklar. Bu kitabı gösterseler bile halk ona para vermez herhalde ve bu da filmcilerin paralarını yok eder.

Phaedrus henüz bir karara varmak istemiyordu yine de. Bunun üzerinde bir süre düşünmeli ve her şeyin yerli yerine oturmasını beklemeliydi; o zaman, istediği şeyin ne olduğunu anlayacaktı.

Ama şu anda gördüğü, sosyal bir değer biçiminin, yani bir filmin entelektüel bir değer biçimini, yani onun kitabını mideye indirmekte olduğuydu. Düşük bir yaşam biçimi daha yüksek bir yaşam biçimiyle beslenecekti.

Bu nedenle de bu, ahlâksızlık olacaktı. Ve Phaedrus'un bunu algılaması tam böyleydi: Ahlâksızlık.

Tüm o "bu işte bir yanlışlık var" duygusunu yaratan buydu. Aynalar gerçeği gasp etmeye çalışıyordu. Onlar size para verdikleri için, ki bu tatmin etmenin sosyal bir biçimidir, bir kitabın entelektüel gerçeğine ne isterlerse yapma hakkını kendilerinde görüyorlar. İşte bu kadar.

Ah bu tanrılar. Yapamayacakları şey yok.

XXI

Dışarısı gerçekten iyice soğumuştu.

Phaedrus büyük cam sürme kapıya gitti, çekip açtı ve rüzgâr bir *vuuuşş* sesi çıkararak içeriye daldı.

Ohh. İşte yeniden sıcaktı. Ve sakindi. Oda, seyirciler gittikten sonra geriye kalan boş bir sahneye benziyordu. Daha önce gördüğü pervane Redford'un kalktığı kanepenin üzerindeki, tam onun başının hizasında bulunan duvar lambasının çevresinde dönüp duruyordu. Siperliğin altına uçtu, siperliğe çarpıp biraz gürültü çıkardı ve sustu. Phaedrus bir süre onun yeniden uçmaya başlamasını bekledi ama başlamadı. Dinleniyordu belki.... Belki de ampulün sıcaklığıyla yanmıştı....

Ünün size yapabileceği budur.

Phaedrus yukarıdaki bir borudan akan su sesine benzer bir gürültü

ve ardından, küçük bir kız çocuğunun ağlamasına benzer bir bağırtı duydu. Kız üç yaşlarında olsa gerekti. Belki de televizyondu. Bir kadın sesi onu yatıştırmaya çalışıyordu. Kadının sesi iyiye benziyordu. İyi eğitilmiş biri. Ayak takımından değil. Sonra ses sustu. Televizyon değildi.

Bu otelin kaç yıllık olduğunu merak etti. Yirmili yıllardan kalma, herhalde. En iyi dönem. Bu kenti Viktoryenler yarattı ama bu kent yirmili yıllarda çiçek gibi açılıp gelişti gerçekten.

. . . O Viktoryen pervane metaforunda komik olan, bilime göre aslında pervanenin ateşe doğru uçmamasıdır. Aslında pervane düz uçmaya çalışmaktadır. Pervaneler Güneş'le yahut Ay'la belli bir açıyı koruyarak uçarlar, çünkü Güneş ve Ay öyle uzaktır ki onlarla değişmeyen bir açı, aslında düz bir çizgi demektir. Ama bir ampule çok yakın olunca, sabit açı bu kez bir daire oluşturur. Kelebeklerin boyuna dönüp durmasının nedeni budur. Pervanelerin ölümüne yol açan, "daha yüksek bir yaşam"a doğru atılmaları değildir. Bu yalnızca bir Victoria saçmalığıdır. Statik biyolojik bir değer biçimidir. Pervaneler bunu değiştiremezler.

Phaedrus'un bu kentten aldığı duygu buydu. Phaedrus ünlülük yörüngesinde amaçsızca, tehlike içinde dönüp duran bir pervane gibiydi. Belki prehistorik dönemlerde, ün henüz önem kazanmamışken insanlar dümdüz ilerlemelerini sağlayabilmek için doğal isteklerine güvenebiliyorlardı. Fakat ünün yapay güneşi icat edilince daireler çizmeye başladılar. Beyinler tarihöncesi zamanlarda fiziksel ve biyolojik biçimlerin üstesinden gelebilecek güçteydi ama beyinler modern sosyal biçimlerin üstesinden gelebilecek kadar Dinamik mi? Belki de o bilimsel açıklama Viktoryen metaforunu zayıflatmıyor. Ona uyuyor belki de.

Redford'la konuşmanın birdenbire Blake Okulu'nda odaklanması garipti. Phaedrus o okula gittiğini söyleyince Redford hayretle bakmıştı. Bakışı sanki Phaedrus ona çoktandır öğrenmek istediği bir şeyi söyleyecekmiş gibiydi.

"Dünya küçük," demişti Phaedrus, Redford da onaylamıştı. Phaedrus ona daha başka şeyler de anlatacaktı fakat o konuya girmediler. Neydi o?

Ah evet, ona anlatacakları, tüm o Packard'lara ve Minnetonka malikânelerine ve diğer tüm kapitalist simgelere karşın sırf paranın içerdiğinden daha öte bazı şeylerin olduğuydu. Üzerinde konuştukları "ca-

na yakınlık" Viktoryen zamanlardan kalma bir şeydi.

O Viktoryenler Redford'a da ışık tutmuştu anlaşılan. O dönemle ilgili birçok film yapmıştı. Onların bazı şeyleri diğer çoğu kişi gibi onu da ilgilendirmişti herhalde. Viktoryenler tam anlamıyla statik en son toplumsal biçimin simgesiydiler. Ve belki de yaşamını çok karmakarışık, çok fazla değişken bulan biri geçmişe, onlara imrenebilir. Onların neyin doğru, neyin yanlış olduğu konusundaki katı inançları kırklı ve ellili yılların geri kalmış Güney California'sında yetişmiş birinin hoşuna gidebilir. Redford oldukça Viktoryen birine benziyordu: Kendine hâkim, nazik tavırlı, cana yakın. Belki de bu yüzden burada, New York'ta oturuyor. Burada hâlâ var olan Viktoryen cana yakınlığı seviyor.

Gerçi çok fazla olacaktı ama Phaedrus Redford'a, beşinci sınıftaki *Cimri'nin Düşü* adlı okul piyesini anlatmalıydı; kendisi o oyunda, başından geçen çeşitli olaylar sonucunda cömert olmayı öğrenen cimriyi oynamıştı. Bu oyun Blake Okulu için iyi bir seçimdi. O küçücük sahne geleceğin milyonerleriyle doluydu. Daha sonra soyunma odasına kel kafalı, yaşlı bir Viktoryen gelmiş, Phaedrus'un elini sıkmış, onu kutlamış ve onunla cana yakın bir ilgiyle uzun süre konuşmuştu ve daha sonra öğretmenlerden biri "O adam kimdi biliyor musun?" diye sormuştu, Phaedrus bilmiyordu tabii onun kim olduğunu. Ama yirmi yıl sonra General Mills, yani dünyanın en büyük un üretim şirketi hakkında bir dergi yazısı okurken birden, o kel kafalı ufak tefek yaşlı adamın yüzünü hatırlamıştı. O adam General Mills'in *kurucu*suydu.

O yüz, diğer şeylere uymayan anı parçalarından biri olarak kafasına takılıp kalmıştı. Gözünü hırs bürümüş o kötü kapitalist geleneğin büyük devlerinden biriydi işte bu; ama doğrudan ilk izlenimi sevecen, içten ve cana yakın bir adamdı.

Phaedrus Blake Okulu'nun bugün nasıl olduğunu bilmiyordu fakat onun zamanında o okul Viktoryen gelenekler ve değerleri üzerine kurulmuştu. Başöğretmen her sabah kilisede, Theodore Roosevelt'in adanmışlığı ve gayretiyle, Viktoryen ahlâka ilişkin konular üzerine vaaz verirdi. Adam öylesine ateşliydi ki Phaedrus onca yıldan sonra onu kalabalıkta görse yüzünü hemen hatırlardı.

Başöğretmenin kafasında, niteliğin ne olduğu konusunda en ufak bir kuşku yoktu. Nitelik, iyi eğitilmiş bir adamın sahip olacağı görgü ve manevi karakterdi. Öğretmenler bunu anlardı fakat öğrenciler anlamazdı. Eğer öğrenciler iyi çalışır, iyi eğlenir ve yaşamı ciddiye aldık-

larını gösterirlerse bir gün değerli kişiler olma şansları var demekti. Fakat öğretmenlerin gözünde, bunun hemen olacağına dair hiçbir belirti yoktu. Öğretmenler neyin iyi, neyin doğru olduğundan her zaman çok emindiler. Ne kadar uğraşırsanız uğraşın onların standartlarına asla ulaşamayacağınızı bilirdiniz. Kalvenist Erdemi gibiydi bu. Senin için bir şans vardı. Sana bir şans veriyorlardı.

Erdem ve ahlâk daima dışsaldı. Bunlar sizde vücut bulmuş bir şey değildi. Ancak sizin amaçlayabileceğiniz şeylerdi bunlar. Kötü olduğunuz için kötü şeyler yapmıştınız ve yanlış bir şey yaptığınız için dövülürseniz bu, sizin eski kötü halinizi kalıba sokma girişimiydi. Bu "kalıba sokma" sözcüğü önemliydi. Kalıba sokmaya çalıştıkları şey, kendiliğinden ve değişmez bir şekilde kötüydü fakat öğretmenler onu dayakla, hapisle, kınamayla, bir çamur gibi yoğurarak *şekle* sokmaya çalışırlarsa, onun yine o bozuk şey olduğunu herkesin bilmesine karşın onu iyi gösterebilecek bir şekle sokabilecekleri kanısındaydılar.

Gerçek, bilgi ve güzellik, insanlığın tüm idealleri bir meşale gibi kuşaktan kuşağa geçen dışsal nesnelerdir. Başöğretmen her kuşağın bu meşaleyi yüksekte tutması ve onun sönmesini hayatı pahasına önlemesi gerektiğini söylemişti.

O meşale. Tüm okulun simgesi buydu. Okul ambleminde de vardı. İnsanlığın yolunu aydınlatmak için, onun anlamını bilen ve onun ideallerine sadık kalacak kadar güçlü ve temiz olanlar tarafından bir kuşaktan ötekine devredilmeliydi. Bu meşale sönerse ne olacağı hiç söylenmemişti ama Phaedrus bunun dünyanın sonu gibi bir şey olacağını tahmin ediyordu. İnsanlığın tüm ilerlemesi karanlık yüzünden sona erecekti. Başöğretmenin orada bulunmasında tek amacın bize o meşaleyi devretmek olduğundan kimsenin kuşkusu yoktu. Ama biz o meşaleyi alabilecek kadar değerli miydik? Herkesin ciddiye alması gereken bir soruydu bu. Ve Phaedrus bunu ciddiye almıştı.

Sulandırılmış ve ters anlamda, diye düşündü, yaptığı şey hâlâ buydu. İnsanlığın karanlığında bir yolu aydınlatmaya çalıştığını hiçbir Viktoryenin kabul etmeyeceği saçma bir meşale, Nitelik Metafiziği buydu işte.

Ne bayat bir imaj. Berbat. Ama yine de çocukluğundan beri onun içinde yakılmıştı bu meşale işte.

Yirmi-otuz yıl sonra bile düşlerinde hâlâ kahverengi yapraklı meşeler arasından geçip Blake Okulu binalarının bulunduğu tepeye çıkan o yoldan giderken görürdü kendini. Ama binalar kilitliydi, terk edil-

mişti ve içeri giremiyordu. Bütün kapıları zorluyordu ama hiçbiri açık değildi. Kütüphanenin penceresinden bakıyordu camdaki yansımalar içeriyi görmesini engellemesin diye elleriyle gölge yaparak. İçeride sarkacı bir öne bir arkaya salınan bir büyükbaba saati görüyordu ama kimse yoktu. Bir tek sarkacın hareketi vardı. Sonra rüya bitiyordu.

O pervane yine lambanın yanında vızıldıyordu.

Balkona açılan büyük cam kapıyı açıp onu gece karanlığına kışkışlaması gerekirdi belki de....

Bu ahlâklı olur muydu?...

Pervaneler hakkındaki bilgisi buna yanıt verecek kadar yeterli değildi.

Belki de yine başka bir yerde, başka bir ışık, örneğin bir projektör bulup geberir giderdi.

Ama belki de balkondan öyle yükseklere uçardı ki, kentin ışıklarından kurtulur, Ay'ı görür ve düz uçmaya başlardı. Bu onu salıvermeyi ahlâklı kılar mıydı? Nitelik Metafiziği ne der bu işe?

En iyisi hiç müdahale etmemek. Belki de o pervanenin izlemesi gereken kendi biçimleri vardı, Phaedrus'un da izlemesi gereken ayrı biçimleri vardı, her neyse onlar. Nitelik Metafiziği gibi, mesela. Ama pervaneleri dışarı kışkışlayan romantik bir Viktoryen gibi koşturup durmak değil kesinlikle.

Niteliğin anlamını entelektüel yönden gerçekte hiç kavramaksızın, sosyal niteliğin bazı romantik nosyonlarıyla duygulanmak Viktoryenlere has bir tavırdı.

Zaten onların, o cana yakın Viktoryen dinozorların hiçbiri bugün artık yok ve onlara, onların size baktığından biraz daha az tedirgin ve biraz daha az düşmanca bakmak olanağı var artık.

Phaedrus, düşüncelerinin -ve belki Redford'un düşüncelerinin de ve belki daha birçok kişinin düşüncelerinin de- boyuna onlara geri dönüp durması, onların zamanıyla bizim zamanımız arasındaki dönemde korkunç derecede önemli ve akıl almaz bazı şeylerin olmasındandır, diye düşündü. Onlara geri dönüp de onların kim olduklarını iyice anlamak için önce, onların zamanından bu yana dünyayı allak bullak eden toplumsal güçleri anlamak gerekir diye düşündü. Bugün onları birer dinozor gibi göze batar hale getiren, onlarla bizim aramızdaki uçurumdur. Muazzam bir kültürel mutasyon olmuştur. Onlar gerçekten

kültürel yönden farklı bir canlı türüydü. Nitelik Metafiziği meşalesinin aydınlatmasıyla bu uçurumu görüyoruz ve bu uçurumun tarihteki en derin uçurumlardan biri olduğunu fark ediyoruz.

Ama Phaedrus, eğer Viktoryenlerden söz ederken hata yapmak istemiyorsa özel bir grup insandan söz ediyormuş izlenimi vermemeye çok dikkat etmeliydi. Onun kullandığı haliyle "Viktoryen" terimi biyolojik bir biçimin değil, Amerikan İç Savaşı'yla I. Dünya Savaşı arasındaki dönemde egemen olmuş bir sosyal değerler biçiminin ifadesidir. Örneğin Mark Twain'in yaşamı bu süreye denk düşüyordu ama Phaedrus onun bir Viktoryen olduğu kanısında değildi. Onun sermayesi, Viktoryenlerin kendini beğenmişliğiyle dalga geçerek yaptığı mizahtı. O, Viktoryenlerden bunalanlar için bir *rahatlamaydı*. Fakat öte yandan Herbert Hoover ve Douglas McArthur yaşamlarının çoğunluk süresinde biyolojik olarak Viktoryen döneminin dışındaydılar. Ama yine de bunlar Viktoryendi, çünkü toplumsal değer yargıları Viktoryen tarzdaydı.

Phaedrus madde metafiziğinin bizlerle Viktoryenler arasındaki uçurumu aydınlatamayacağı, çünkü hem toplumu hem de aklı biyolojiye ait şeyler saydığı kanısındaydı. Madde metafiziği toplumun ve aklın maddeden yoksun olduğunu ve bu nedenle de gerçek olamayacağını söyler. Gerçeğin gelip durduğu yerin biyoloji olduğunu söyler. Toplum ve akıl gerçeğin kısa ömürlü ürünleridir. Sonuç olarak, madde metafiziğinde toplumla akıl arasındaki ayrım, biyolojik bir insanın sağ cebindekiyle sol cebindeki arasındaki ayrım gibidir.

Ama değer metafiziğinde toplum ve akıl, değer biçimleridir. Bunlar gerçektir. Bunlar bağımsızdır. Bunların "insan"a ait olması, kedilerin kedi mamasına, ağaçların da toprağa ait olmasından daha fazla değildir. Biyolojik insan kendi toplumunu, toprağın bir ağacı "yarattığından" daha fazla yaratamaz. Ağacın biçimi topraktaki minerallere bağımlıdır ve onlar olmazsa ölür, fakat ağacın biçimi toprağın kimyasal biçimi tarafından yaratılmamıştır. Ağacın kimyasal biçimine düşmandır o. Toprağı "sömürür", kendi amaçları için "mideye indirir", kedinin kedi mamasını kendi amaçları için gövdeye indirmesi gibi tıpkı. Bu anlamda biyolojik insan, esas olarak biyolojik yapısına düşman olan sosyal biçimler tarafından sömürülür ve mideye indirilir.

Aynı şey akıl ve toplum için de geçerlidir. Toplumun biyolojiden bağımsız olması gibi, aklın da toplumdan bağımsız kendi biçimleri ve amaçları vardır. Değer metafiziği, akılla toplum arasında, toplumla bi-

yoloji ya da biyolojiyle ölüm arasındaki kadar sert bir çelişki olduğunun görülebilmesini sağlar. Biyoloji, ölümü milyarlarca yıl önce yendi. Fakat akılla toplum hâlâ kavga halindedir ve hem Viktoryenleri hem de yirminci yüzyılı anlayabilmenin anahtarı budur.

Nitelik Metafiziği'ne göre, Viktoryen denen değer biçimlerini onu izleyen I. Dünya Savaşı sonrası dönemden ayıran şey, statik değer düzeylerinde kıyamet gibi bir kaymadır; değerlerde bir depremdir, sonuçları bizi hâlâ afallatan korkunç bir depremdir; bizi öyle serseme çevirmiştir ki, bize ne olduğunu hâlâ anlayabilmiş değiliz. Bu depremin sonuçları, hem demokratik hem de komünist sosyalizmin ve bunlara karşı faşist tepkinin gelmesidir. Yirminci yüzyılın hâlâ kuşaktan kuşağa devam eden, sanki sonsuza dek kaybolmuş tüm "Kayıp Kuşağı" bu depremin sonucudur. Yirminci yüzyılın ahlâk çöküntüsü de bunun bir sonucudur. Daha başka sonuçları da gelecektir.

Viktoryen kültürünü bugünün kültüründen ayıran şey Viktoryenlerin, akıl biçimlerinin toplum biçimlerine boyun eğmesi gerektiğine inanan son insanlar olmalarıdır. Viktoryen biçimleri bir arada tutan entelektüel kurallar değil, sosyal kurallardır. Onlar buna ahlâk dediler fakat aslında bu salt sosyal bir kuraldı. Bu kural tıpkı onların döküm demirden mobilyaları gibiydi: Pahalı görünümlü, ucuzca yapılmış, kırılgan, soğuk ve rahatsız.

Doğan yeni kültür tarihte, toplumsal biçimlerin akılsal biçimlere boyun eğmesi gerektiğine inanan ilk kültürdür. Bu yüzyıla egemen olmuş sorulardan biri, "Dünyamızın toplumsal biçimleri mi entelektüel yaşamımıza uymalı, yoksa entelektüel yaşamımız mı toplumsal biçimlere uymalı?" olmuştu. Ve bu kavgayı entelektüel biçimler kazandı.

Şimdi bu ışıkla her şey netleşiyor. Viktoryenlerin bugün bize bu denli yüzeysel ve ikiyüzlü görünmesinin nedeni değerlerdeki bu uçurumdur. Onlar bizim atalarımız olmasına karşın çok farklı bir kültürdür. Başka kültürden bir insanı, onun değerlerindeki farkları göz önüne almaksızın anlamaya çalışmak boşunadır. "Almanlar böyle yaşamaya nasıl dayanabiliyor?" diye soran bir Fransız bu konuda Fransız değer yargılarını kullandığı sürece bir yanıt alamaz. "Fransızlar böyle yaşamaya nasıl dayanabiliyor?" diye soran bir Alman da bu konuda Alman değer yargılarını kullandığı sürece bir yanıt alamaz. Biz de, Viktoryenlerin o ikiyüzlü ve yüzeysel yaşama nasıl dayanabildiklerini soruyorsak, onlara sahip olmadıkları yirminci yüzyıl değerlerini yüklediğimiz sürece doğru bir yanıt alamayız.

Viktoryen değer biçimlerinin özde, toplumun her şeyin üzerinde tutulması olduğu anlaşılırsa her şey yerli yerine oturuverir. Bizim bugün Viktoryen ikiyüzlülük dediğimiz şey o zamanlar ikiyüzlülük olarak görülmezdi. Düşünceleri toplumsal adabın sınırları içinde tutmaya yönelik, erdemli bir çabaydı o. Viktoryenlerin kafasında niteliğin entelektüellikle ilişkisi, niteliğin entelektüel anlamda sınanmadan geçmesi *gerektiği* şeklinde değildi. Viktoryenlerin kafasında her şeyin sınavı "Toplum onaylar mı?"ydı.

Toplumsal biçimleri entelektüel yönden sınamak "nezaketsizlik"ti ve Viktoryenler toplumsal nezakete gerçekten inanırdı. Onlar bunu, uygarlığın en üst özelliği sayarlardı. "Nezaket" önemli bir tarihi olan ilginç bir sözcüktür ve onların onu kendi bildikleri gibi kullanmış olmaları bu sözcüğü daha da ilginç kılar. Kalvenistlerin tanımlamasıyla "nezaket hali" bir dinsel "aydınlanma" haliydi. Ama Viktoryenler bundan sıyrıldıkça "nezaket" "iyilik"ten çıkıp "toplumsal cila"ya yakın bir anlama dönüştü.

Bu sözcüğün içini boşaltmak, gerek ilk Kalvenistlere, gerekse de bize göre çok çirkindir; ama Viktoryenlerin değer biçimlerine göre toplumun Tanrı *olduğu* bilinirse bu durum anlaşılabilir hale gelir. Edith Wharton'ın dediği gibi, Viktoryenler skandaldan, hastalıktan bile çok korkardı. Atalarının dinsel değer ölçülerine göre imanlarını yitirdiler ve bunun yerine topluma iman ettiler. Kişi kötü olmaktan yalnızca, toplumsal korseyi giyerek korunabilirdi. Biçimcilik ve namus taslama, kötüyü, "daha yüksek" düşünceler arasında yer bırakmayarak yadsıma çabalarıydı ve Viktoryenler için manevi yönden daha yüksek demek, daha çok toplumsal demekti. Bu ikisi arasında fark yoktu. "Tanrı bir beyefendidir haza, ve Episkopaldir de keza." Bir beyefendi olmak, dünyadayken Tanrı'ya ulaşmak ne kadar kolaysa o kadar kolaydı.

Tüm bunlar Amerika'daki Viktoryen hırsız baronların neden Avrupa aristokrasisine, bugün bize böylesine gülünç gelen bir şekilde öykündüklerini açıklıyor. Bu bize "önde gelen yurttaşlar"ın biyografilerini yazan kitaplarda yer almak için büyük paralar ödemenin Viktoryen yeni zenginler arasında neden o kadar revaçta olduğunu açıklar. Bu bize Viktoryenlerin Amerikan kişiliğinin Yeni Dünya bölümünü neden o denli hor gördüklerini ve gizlemek için gülünç derecede aşırıya kaçtıklarını açıklar. Onu tarihlerinden atmak, olabilecek her yolla gizlemek istediler.

Bu bize Viktoryenlerin Kızılderililere duyduğu nefretin neden o ka-

dar şiddetli olduğunu açıklar. "Tek iyi Kızılderili ölü Kızılderilidir" sözü Viktoryenlerin deyişidir. Tüm Kızılderililerin kökünü kazıma fikri on dokuzuncu yüzyıldan önce yaygın değildi. Viktoryenler "aşağı" toplulukları yok etmek isterdi, çünkü aşağı topluluklar bir tür kötülüktü. O zamana gelinceye dek yalnızca ekonomik bir çıkar sağlama fırsatı olan sömürgecilik Viktoryenlerle birlikte ahlâki bir akıma, kendi sosyal biçimlerini, dolayısıyla da ahlâklarını tüm dünyaya yayma konusunda "beyaz adamın yükümlülükleri"ne dönüştü.

Gerçek ve bilgi ve güzellik, insanlığın tüm idealleri, kuşaktan kuşağa, bir meşale gibi aktarıldı, demişti başöğretmen; her kuşak o meşaleyi yüksekte tutmalı ve onun sönmesini hayatı pahasına önlemelidir. Fakat onun o meşaleyle kastettiği, statik bir Viktoryen sosyal değer biçimiydi. Ve onun ya bilmediği ya da bilmezden gelmeyi uygun gördüğü şey ise o Viktoryen romantik idealizm meşalesinin, bu sözleri söylediği 1930'larda çoktan sönmüş olduğuydu. Belki de onu yeniden tutuşturmaya çalışıyordu.

Ama bir Viktoryen değer biçiminin içindeki o meşaleyi tutuşturmanın hiçbir yolu yok. Akıl toplumsal baskı şişesinden bir kez çıktı mı onu tekrar içeri tıkmak hemen hemen olanaksızdır. Ve bunu yapmaya çalışmak da ahlâksızlıktır. Gerçeği kendi amaçları uğruna baskı altına almaya çalışan bir toplum, toplumu kendi amaçları uğruna baskı altına alan bir gerçekten daha düşük bir evrim düzeyidir.

Viktoryenler toplumca kabul edilemez görünen her gerçeği baskıladılar, at arabalarıyla bu kentte dolaşırlarken üstlerinde uçuşan tozamış at gübresi tozuyla ilgili düşünceleri baskıladıkları gibi tıpkı. Onun havada var olduğunu biliyorlardı. Onu soluyup duruyorlardı. Ama bunun hakkında konuşmayı sosyal yönden uygun bulmuyorlardı. Dümdüz ve açık açık konuşmak bayağılıktı. En aşırı sosyal durumlar kendilerini buna zorlamadıkça asla böyle davranmazlardı, çünkü bayağılık bir tür kötülüktü.

Gerçeği açıkça konuşmak kötü olduğu için de onların toplumsal öz-onarım sistemleri atrofiye uğradı ve felç oldu. Evleri, yaşamları, çoğalması asla durdurulamayan süslü kıvrımlarla doldu. Gereksiz süsler bazen öylesine fazlaydı ki o nesnenin ne için olduğunu bulmak bile zordu. O nesnenin asıl amacı, üzerine koydukları süs püsün ve ıvır zıvırın altında kaybolup gidiyordu neredeyse.

Sonunda kafaları da aynı hale geldi. *Dilleri*, neredeyse anlaşılmaz hale gelene dek, çoğalması asla önlenemeyen süslü kıvrımlarla doldu.

Eğer anlamamışsanız bunu belli etmeye kalkışmazdınız, çünkü bunu belli etmek sizin bayağı ve iyi eğitilmemiş olduğunuzu gösterirdi.

Viktoryenlerin atrofiye uğramış ruhları ve sosyal yasaklarla kuşatılmış akıllarına göre, sosyal nitelik dışındaki her türlü niteliğe giden yollar kapalıydı. Ve böylece, hiçbir entelektüel anlamı ve hiçbir biyolojik amacı olmayan toplumsal yapı yavaşça ve çaresizce kaydı o aptalca kendi kendini yok edişe: Milyonlarca çocuğunun I. Dünya Savaşı siperlerinde anlamsızca katledilmesine.

XXII

Fiziksel iklim yüksek sıcaklıktan düşük sıcaklığa ya da yüksek atmosfer basıncından düşük atmosfer basıncına doğru ansızın değişirse sonuç genellikle fırtınadır. Sosyal iklim, tüm düşüncelerin mantığa aykırı bir şekilde sosyal baskı altında tutulmasından her tür sosyal biçimin görece terk edilmesine doğru değişirse bunun sonucu da sosyal güçlerin bir kasırgasıdır. Yirminci yüzyılın tarihi işte bu kasırgadır.

Buna benzer başka zamanlar da vardır, diye düşündü Phaedrus.

Protozoonların bir metazoa topluluğu oluşturmak üzere bir araya gelmeye ilk kez karar verdikleri gün. Yahut ilk kez, hilkat garibesi bir balığın ya da her ne idiyse o yaratığın suyu terk etmeye karar verdiği gün. Ya da tarihte Sokrates'in, entelektüel biçimlerin sosyal kökenlerinden bağımsızlığını kabul ettirmek için öldüğü gün. Ya da Descar-

tes'ın, gerçeğin en kesin kaynağı olarak kendisinden yola çıkmaya karar verdiği gün. Bunlar evrimsel başkalaşım günleriydi. Ve başkalaşım günlerinin çoğu gibi, neyin başkalaşıma uğradığı konusunda kimsenin hiçbir fikri yoktu o anda.

Phaedrus, toplumun akıl üzerindeki üstünlüğünden aklın toplum üzerindeki üstünlüğüne kayma olayının gerçekleştiği günü seçmesi gerekirse 11 Kasım 1918'i, yani Ateşkes gününü, I. Dünya Savaşı'nın bittiği günü seçeceğini düşündü. Ve bu kaymayı herkesten daha çok simgeleyen birini seçmesi gerekirse de Başkan Woodrow Wilson'u seçerdi.

Seçeceği Wilson fotoğrafı onu üstü açık bir otomobille New York'tan, Viktoryen sosyetenin üst sıralarda olduğunu gösteren ipek şapkasıyla halkı selamlayarak geçerken göstereni olurdu. Anahtar sözler olarak da onun etkili konuşmaları arasından, Wilson'ın entelektüel topluluk içindeki üstün yerini simgeleyen sözlerini seçerdi: Gelecekteki savaşları durdurmak için aklımızı kullanmalıyız; sosyal kurumların kendi başlarına ahlâklı davranabileceğine güvenilemez; aklın onlara yol göstermesi gerekir. Wilson iki ayrı dünyaya da aitti; hem Viktoryen sosyeteye, hem de yirminci yüzyılın yeni entelektüel dünyasına: Birleşik Devletler'in başkanlığına seçilen tek üniversite profesörüydü.

Wilson'dan önce akademisyenler Viktoryen iktidar yapılanmasında azınlıkta ve kenarda kalırdı. Akıl ve bilgi yüksek bir toplumsal başarı göstergesi olarak kabul edilirdi, ama entelektüellerin toplumu yönetmeleri düşünülmezdi. Onlar, rahipler ve doktorlar gibi, toplumun değerli hizmetkârlarıydı. Onların toplumsal resmi geçidi süslemeleri gerekirdi, önder olarak en önde yürümeleri değil. Önderlik, ticari yeteneği olan pratik "hayat adamları" içindi. Viktoryenlerin pek azı kuşkulandı gelmekte olandan: Yüksek kültürlerinin en iyi temsilcileri diye idealize ettikleri entelektüellerin birkaç yıl içinde onlara düşman kesileceğinden ve o kültürü hor görerek yok edeceklerinden yani.

I. Dünya Savaşı'nı başlatan Viktoryen sosyal sistem ve Viktoryen ahlâk, savaşı, ülkelerinin hizmetine idealistçe adanmış soylu kişiler arasındaki maceramsı bir mücadele olarak görürdü: Şövalyeliğin bir tür uzantısı yani. Viktoryenler salonlarında, kahramanca savaş sahnelerini gösteren, zarif bir şekilde yapılmış tabloları sergilemeyi severlerdi; çekilmiş kılıçlarıyla düşmana doğru dörtnala saldıran süvarilerin, ya da "Kötü Haber" adlı, binicisiz geri dönen bir atın resmi gibi. Ölüm, arkadaşının kollarında, donuk bir yüzle göğe bakan tek bir askerle simgelenirdi.

Ama I. Dünya Savaşı öyle değildi. Mitralyöz, soyluluğu da, kahramanlığı da aldı götürdü. Viktoryen ressamların gösterdiği savaş alanları asla çamurla, bomba çukurlarıyla, dikenli tellerle ve -kimi göğe, kimi çamura bakan, kiminin bir yere bakacak yüzü bile olmayan- *yarım milyon* kokmuş cesetle dolu değildi. Bu kadar çok insan tek bir muharebede öldürülmüştü.

Sağ kalanlar bir şaşkınlığa, bir kaybolmuşluğa düştüler ve onlara bunu yapan topluma karşı kötü duygulara kapıldılar. Aklın, o eskimiş Viktoryen "soyluluğu"ndan ve "erdemi"nden arınmış, daha mantıklı ve aydın bir dünyaya giden yolu bulması gerektiği inancına katıldılar. Züppece revaçta olan o Viktoryen toplumsal dünya bir anda yok oluvermişti sanki.

Yeni teknoloji bu değişimin yakıtı oldu. Nüfus tarımdan sanayiye doğru kayıyordu. Elektrifikasyon geceyi gündüze çeviriyor, yüzlerce ağır ve sıkıcı işi ortadan kaldırıyordu. Otomobiller ve otoyollar ülke manzarasını ve insanların her şeydeki hızını değiştiriyordu. Kitle gazeteciliği ortaya çıktı. Radyo ve radyo reklamları başladı. Tüm bu yeni değişimlerin hüneri sosyal yeterliliklere bağlı olamazdı artık. Bu yeni akım, teknolojik olarak eğitilmiş, analitik bir akıl gerektiriyordu. Kararınız kesin, davranışınız yumuşaksa ve korkunuz yoksa bir ata hükmedebilirdiniz. O işte gereken ustalıklar biyolojik ve sosyal türdeydi. Ama yeni teknolojiyle uğraşırken durum farklıydı. Kişisel biyolojik ve sosyal niteliklerin makinelere hiçbir yararı yoktur.

Yeni teknolojiyle, fiziksel olarak, tarlalardan kurtulup kente, güneyden kuzeye ve doğudan batı kıyılarına akın eden tüm nüfus ahlâkî ve psikolojik yönden de geçmişteki statik Viktoryen sosyal biçimlerinden kurtulup başıboş kalmıştı. İnsanlar ne yapacağını pek bilmiyordu. Frapan kızlar, uçaklar, plaj güzeli yarışmaları, radyo, özgür aşk, filmler, "modern" sanat. . . kapı birdenbire, varlığının bile pek farkında olmadıkları Viktoryen eskimişlik ve tekdüzelik hapishanesinin üzerine kapanıvermişti ve yeni teknolojik ve sosyal özgürlüğün yarattığı sevinç baş döndürücüydü. F. Scott Fitzgerald bu sersemleten neşeyi iyi yakalamıştı.

Bir orkestra olsa
Bingo! Bango!
Bizim için çalsa
Yapalım diye tango,

Herkes alkışlar bizi
Ayağa kalktığımızda
Onun güzel yüzünü
Ve yeni giysilerimi

Kaybolmuşluk şaşkına çevirmişti herkesi. O dönemi çözümleyecekler ise herkesten daha çok kaybolmuştu. "Karmaşa Kraldır" diye yazıyordu Walter Lippman "Ahlâka Giriş"inde. Zamana hükmeden karmaşaydı, kaostu sanki. Sanki kimse nereye, niçin gittiğini bilmiyordu. İnsanlar bir toplumsal hevesten ötekine, bir sansasyonel manşetten diğerine koşuyordu bunun kaybolmuşluklarının gerçek çözümü olduğunu umarak, olmadığını anlayıp uçmaya devam ederek. Yaşlı Viktoryenler toplumu paramparça eden yozlaşmaya söylenip duruyordu, ama hiçbir genç onlara kulak asmıyordu artık.

Kaotik zamanlardı, ama yalnızca sosyal biçimlerin bir kaosuydu bu. Eski sosyal değerlerin ezdiği insanlara, artık değerli hiçbir şey kalmamış gibi geliyordu. Ama yeni entelektüel formülasyonların yok ettiği, yalnızca sosyal değerlerdi.

Yirmili yıllarda insanları heyecanlandıran olaylar aklın toplum üzerindeki yeni egemenliğini dramatize eden olaylardı aslında. Sosyal biçimlerin kaosu ortamında yeni ve vahşi bir entelektüel deneme ortaya çıkabilirdi artık. Soyut sanat, atonal müzik, Freud psikanalizi, Sacco-Vanzetti davası, içki yasağını çiğnemeler. Edebiyat, özgür düşünceli, soylu bireyin habis toplumsal tekdüzeliğin ezici baskısına karşı savaşımını vurguluyordu. Viktoryenler *dar kafalılıklarından, toplumsal* gösterişçiliklerinden ötürü kınandılar. Neyin iyi, neyin kötü olduğu sınaması "Toplum bunu onaylar mı?" değil, "Aklımız bunu onaylar mı?"ydı artık.

1925'teki Scopes davasını öylesine büyük bir sansasyonel basın olayı haline getiren de işte bu, akıl mı toplum mu sorunuydu. O duruşmada Tennessee eyaletinden bir öğretmen olan John Scopes, yasak olduğu halde Darwin'in evrim teorisini öğretmekle suçlanıyordu.

O duruşmada pek doğru olmayan bir şeyler, bir tür düzmecelik vardı.

Bu, bilimsel özgürlük için verilen bir mücadele diye sunuldu; ama bu türden mücadeleler zaten yüzyıllardır, Scopes davası gibi bir ilgiyi uyandırmaksızın sürüp gidiyordu. Eğer Scopes yaptığı kâfirlikten ötürü kollarından, bacaklarından gerdirilerek işkence görebileceği eski

zamanlarda yargılanmış olsaydı tavrı daha kahramanca diye nitelenebilirdi. Ama 1925'te onun avukatı Clarence Darrow'un yaptığı, dişleri sökülmüş bir kaplanı kolayca vurmaktan öte bir şey değildi. Evrim teorisinin öğretilmesine ancak fanatik dinciler ve Tennessee'nin cahil, dağdan inme köylüleri karşı çıkabilirdi yalnızca.

Fakat o dava sosyal ve entelektüel değerler arasındaki bir çatışma olarak görüldüğü zaman anlamı ortaya çıkar. Scopes ve Darrow bilimsel özgürlüğü savunuyordu ama daha da önemlisi, geçmişin eski dinsel statik biçimlerine bir kovuşturma açmışlardı. Aydınlara, uzun süredir varmayı bekledikleri bir yere varmanın sıcak duygusunu yaşattılar. Kilise bağnazları ve kendileriyle aynı görüşte olmayan aydınlara yüzyıllardır öfkeyle saldıran ve onlara kara çalan toplum ileri gelenleri şimdi bunun karşılığını görüyordu. Aklın toplumu devirmesiyle serbest kalan toplumsal güçlerin kasırgası en çok Avrupa'da, özellikle de I. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisinin en fazla olduğu Almanya'da hissedildi. Komünizm ve sosyalizm, yani aklın toplum üzerinde denetim kurmasına yönelik programlar faşizmin, yani toplumun akıl üzerinde denetim kurmasına yönelik bir programın tepkisel gücüyle karşılaştı. Aydınların eski düzeni devirmedeki kararlılığı başka hiçbir yerde o denli güçlü değildi. Eski düzen de hiçbir yerde, yeni entelektüalizmin aşırılıklarını yok etmenin yollarını bulmada o denli ateşli değildi.

Phaedrus başka hiçbir tarihsel ve siyasal analizin bu güçlerin korkunç boyutunu Nitelik Metafiziği'nden daha net bir şekilde açıklayamayacağı kanısındaydı. Bu yüzyılı baştan sona istila eden sosyalizm ve faşizmin dev gücü, evrim düzeyleri arasındaki bir çatışmayla açıklanıyordu. Bu çatışma, Hitler'in ardındaki itici gücü, delice bir iktidar hırsı olarak değil de sosyal otoritenin her şeyi yok edercesine yüceltilmesi ve entelektüalizme karşı nefret olarak açıklar. Onun antisemitizminin yakıtı antientelektüalizmdir. Onun komünistlere karşı nefretinin yakıtı antientelektüalizmdir. Alman halkını üstün görmesi de yakıtını bundan almıştır. Düşünsel özgürlüğün her türüne fanatik bir zulümle karşılık vermesinin ardındaki itici güç budur.

Birleşik Devletler'de ekonomik ve sosyal kargaşa Avrupa'daki kadar büyük değildi ama Franklin Roosevelt ve New Deal hareketi sosyal ve entelektüel güçler arasındaki, görece daha zayıf bir fırtınanın merkezi haline geldi. New Deal'da pek çok şey vardı ama onun temelindeki düşünce, toplumun yeniden sağlığını kazanması için hüküme-

tin akılcı bir planlama yapmasının gerekliliği inancından başka bir şey değildi.

New Deal, çiftçiler, işçiler ve tüm yoksullar için bir program diye tanımlanmıştı fakat aynı zamanda o, Amerika'daki aydınlar için de yeni bir işlemdi. Planlama işleminin merkezinde ilk kez ve birdenbire yer alan -Tugwell, Rosenman, Berle, Moley, Hopkins, Douglas, Morgenthau, Frankfurter gibi- aydınlar geçmişte, normal olarak işçi ücretinden biraz daha fazla bir paraya çalıştırılan bir sınıftandı. Şimdi ise aydınlar Amerika'nın en üstün, en köklü ve en zengin sosyal gruplarına emir verir konumdaydılar. Yaşlı aristokratların bazen Roosevelt için dedikleri gibi, "O Adam" koskoca Amerika Birleşik Devletleri'ni yabancı radikallere, "ukala dümbeleklerine", "komonisler"e falan teslim ediyordu. "Sınıfının haini"ydi o.

Viktoryenlerin gözü önünde birdenbire, onların kendi askeri ve ekonomik kastlarının üzerinde yepyeni bir sosyal kast, yani kültürlü aydınlar kastı yaratılıvermişti. Bu yeni aydınlar onlara tepeden bakabileceklerini ve onları Demokrat Parti'nin siyasal egemenliği sayesinde bir kenara itebileceklerini sezdiler. Sosyal züppeliğin yerini entelektüel züppelik almıştı. Danışmanlık grupları, beyin takımları, akademik kurumlar sarıyordu bütün ülkeyi. Thorstein Veblen'in Viktoryen sosyeteye yönelik ünlü entelektüel saldırısı "Boş Oturan Sınıfı Teorisi"nin, o güne uyarlanarak, "Teori Sınıfının Boş Oturması"na dönüştürülmesi gerektiği yolunda espriler yapılıyordu. Yeni bir sosyal sınıf doğmuştu: Kendini daha önce hükmetmiş sosyal kastların açıkça üzerine çıkaran teori sınıfı.

Bir zamanlar Viktoryen sosyetenin saygın bir hizmetkârı olmuş entelektüalizm, sosyetenin efendisi haline gelmişti ve entelektüeller ülke için en iyi şeyin bu yeni düzen olduğu yolundaki duygularını açığa vurmakla meşguldüler. Kızılderililerin yerini öncü Amerikalıların alması gibi bir şeydi bu. Kızılderililer için çok kötüydü ama, kaçınılmaz bir ilerleme biçimiydi. Bilimsel gerçek üzerine kurulu bir toplumun, körü körüne, düşüncesiz sosyal geleneklere dayalı bir toplumdan üstün olması *gerekirdi*. Yeni bilimsel modern bakış toplumu düzelttikçe bu eski Viktoryenlerin nefreti de yok olacak ve unutulacaktı.

Ve böylece yirminci yüzyıl, insanın en yüksek ürünü toplumdur görüşünden, insanın en yüksek ürünü düşüncedir görüşüne geçti. Akademik dünyada her şeyde patlama vardı. Üniversiteye kayıt yaptıranların sayısında patlama vardı. Doktora derecesi en üst sosyal statü simgesi

olma yolundaydı. Eğitime para, akademi dünyasının hiç görmediği bir hızla akıyordu. Yeni akademik alanlar hayal bile edilmemiş yeni topraklara doğru nefes kesici bir hızla yayılıyordu ve en hızlı yayılan o nefes nefese alanların biri de Phaedrus'un diğer hepsinden daha çok ilgisini çeken alandı: Antropoloji.

Nitelik Metafiziği, Montana Dağları'nda umutsuzca antropoloji okuduğu günlerinden bu yana epey yol almıştı artık. Phaedrus antropolojinin o işgal edilemez Olimpos Dağı gibi "nesnelliği"nin bu yüzyılın ilk on yıllarında kendine ait çok partizanca kökler edinmiş olduğunu anladı. Viktoryenleri ve onların sosyal değerler sistemini bozguna uğratmak için kullanılan siyasi bir araç olmuştu o. Akademik yelpazede, Viktoryenlerle yeni yirminci yüzyıl entelektüelleri arasındaki uçurumu bu kadar açıkça gösteren başka bir bilim dalı olduğundan kuşkuluydu.

Bu uçurum Viktoryen evrimcilerle yirminci yüzyıl relativistleri arasındaydı. Morgan, Tylor ve Spencer gibi Viktoryenler tüm ilkel toplumların "Toplum"un ilk biçimleri olduklarını ve bunların Victoria İngiltere'si gibi tam bir "uygarlığa" ulaşacak şekilde "gelişmeye" çalıştıklarını varsayıyordu. Boas'ın "tarihsel yeniden oluşma" görüşünü işleyen relativistler ise tüm ilkel toplumların yöneldiği bir "Toplum"un varlığını gösteren hiçbir ampirik bilimsel kanıtın olmadığını söylüyorlardı.

Kültürel relativistler, B kültüründeki değerlerin A kültürünün değerleriyle yorumlanmasının bilimdışı olduğunu savundular. Avustralya yerlisi bir Buşman antropolog, New York'a gelip de kimse doğru dürüst boomerang atmasını bilmiyor diye buradaki insanları geri ve ilkel diye nitelese bu yanlış olur. New Yorklu bir antropoloğun Avustralya'ya gittiğinde bir Bushman'ı, okuma yazma bilmediği için geri ve ilkel bulması da aynı ölçüde yanlıştır. Her kültür kendine özgü değerleri olan, benzersiz bir tarihsel biçimdir ve başka kültürlerin değerlerine dayanarak irdelenemez. Boas'ın bilimsel ampirisizm öğretisini destek alan kültürel relativistler eski Viktoryen evrimcilerin saygınlığını fiilen yok ettiler ve antropolojiye, bugüne dek gelen biçimini verdiler.

O zafer daima, bilimsel nesnelliğin bilimdışı önyargılara karşı bir zaferi olarak sunulmuştur; ama Nitelik Metafiziği işin içinde daha derin konuların var olduğunu söyler. Ruth Benedict'in *Kültür Modelleri* ve Margaret Mead'in *Samoa'da Yaşlanma* adlı kitaplarının olağanüstü satışı başka bir şeyi gösterdi. Bir Güney Denizi adasının sosyal gelenekleri hakkındaki bir kitap birdenbire bestseller oluyorsa o kitapta Pa-

sifik adalarındaki geleneklere yönelik akademik bakış dışında bir şeyler olduğu bellidir. Halktan böyle muazzam bir ilgi görmesi için o kitaptaki bir şeylerin insanların "bam teline basması" gerekir. Bu olayda "bam teli", toplumla akıl arasındaki çatışmaydı.

Bu kitaplar meşru antropoloji dokümanlarıydı, fakat aynı zamanda toplumun üstünlüğünden aklın üstünlüğüne doğru o yeni kayma hareketinin siyasi risaleleriydi ve bunlarda varılan yargı şuydu: "Samoa'da özgür seksin olabildiğini ve bunun hiç kimseyi incitmediğini bilimsel olarak saptadığımıza göre bu, aynı şeyi burada da uygulayabileceğimizi ve bunun hiç kimseyi incitmeyeceğini kanıtlar. Neyin doğru, neyin yanlış olduğunu bulmak için eski geleneklerimizi körü körüne izlemek yerine aklımızı kullanmalıyız." Bu yeni kültürel relativizm, aklın toplum üzerinde üstünlüğünü sağlayacak korkunç bir araç olduğu için popüler oldu. Artık akıl, Viktoryen gelenekler de dahil olmak üzere her türden sosyal gelenek hakkında yargıya varabilirdi fakat artık toplum akıl hakkında yargıya varamazdı. Bu durum aklı şoför koltuğuna oturttu kesinlikle.

İnsanlar, "Eğer Viktoryen kültür de içinde olmak üzere hiçbir kültür neyin doğru neyin yanlış olduğunu söyleyemiyorsa o zaman biz neyin doğru neyin yanlış olduğunu nasıl bilebiliriz?" diye sorsaydı bunun yanıtı şöyleydi: "Kolay. Size bunu aydınlar gösterecek. Aydınlar, incelenecek kültürlerin üyesi olan kişilerin aksine, üzerinde konuştukları ya da yazdıkları şeyin bilincindedirler, çünkü onların söylediği şey kültürel yönden relatif değildir, yani belli bir kültüre bağlı değildir. Onların söylediği şey nesneldir. Bunun nedeni, onların nesnel olan bilimi izlemeleridir. Nesnel bir gözlemcinin göreli düşüncesi yoktur; çünkü o, gözlemlediği dünyanın hiçbir yerinde değildir."

İlahi Dusenberry. Onu 1950'lerin Montana'sında suçlarken kullandıkları martaval işte buydu. Bu kez, Nitelik Metafiziği'nin yirminci yüzyıl perspektifine katkılarıyla, o düşüncenin kökenlerini görebiliyordunuz. Artık bir Amerikan antropoloğunun nesnellik dışılığı benimseme özgürlüğü Stalinci bir bürokratın borsada oynayabilme özgürlüğünden daha fazla değildi. Ve bunun nedeni de aynı ideolojik, konformist gerekçelerdi

Şimdi burada, Nitelik Metafiziği'nin düşüncenin toplum üzerindeki bu egemenliğini *desteklediğini* belirtmek gerekir. Nitelik Metafiziği, düşüncenin toplumdan daha üstün bir evrim düzeyi olduğunu, bu nedenle toplumdan daha ahlâklı bir düzey olduğunu söyler. Bir düşün-

cenin bir toplumu yok etmesi bir toplumun bir düşünceyi yok etmesinden daha iyidir. Ama bunu söyleyen Nitelik Metafiziği daha da devam eder ve bilimde, yani toplumu devralmakla görevlendirilen entelektüel biçimde bir hata olduğunu söyler. Bu hata, özne-nesne biliminde ahlâka yer olmamasıdır. Özne-nesne bilimi yalnızca gerçek olgularla ilgilidir. Ahlâkta nesnel gerçek yoktur. Yaşamınız boyunca ister mikroskopla, ister teleskopla, ister osiloskopla bakın tek bir ahlâkı bulamazsınız. Onların hiçbiri orada değildir. Hepsi sizin kafanızdadır. Yalnızca sizin imgeleminizdedir onlar.

Özne-nesne biliminin bakış açısıyla dünya tümüyle amaçsız, değerleri olmayan bir yerdir. Hiçbir şeyde hiçbir amaç yoktur. Doğru ya da yanlış hiçbir şey yoktur. Her şey fonksiyonlardan ibarettir, makineler gibi. Tembel olmada ahlâken yanlış bir şey yoktur, yalan söylemede de yoktur, hırsızlıkta da, intiharda da, cinayette de, soykırımda da yoktur. Ahlâken yanlış hiçbir şey yoktur, çünkü ahlâk yoktur; yalnızca fonksiyonlar vardır.

Şimdi bu akıl tarihte ilk kez toplumun kumandasını ele geçirmişti de, toplumun yolunu bulacağı entelektüel biçim bu muydu?

Phaedrus'un bildiği kadarıyla bu soru hiçbir zaman başarılı bir şekilde yanıtlanmamıştı. Buna karşılık, yapılan, "baskıcı toplum" denen bir günah keçisini her türlü suçun açıklanmasında kullanarak tüm toplumsal ahlâk kurallarının kaldırılmasıydı. Yirminci yüzyıl aydınları, Viktoryenlerin tüm çocukların günahla doğduklarına ve onları bu durumdan kurtarmak için sıkı bir disiplinin gerekli olduğunu inandıklarını söylediler. Yirminci yüzyıl aydınları buna "saçmalık" dediler. Çocukların günahla doğduklarını gösteren hiçbir bilimsel kanıt yoktur, dediler. Günah fikri nesnel gerçeklikten tümüyle yoksundur. Günah, çocukların, boyun eğmeleri bir yana, ayırdına varmaları bile beklenmeyecek birtakım keyfi toplumsal kurallardan başka bir şey değildir. "Günah"ın çok daha nesnel bir açıklaması ise onun, kendi kötülüğünü kabul edeceğine kendisine uymayanları kötü ilan ederek varlığını haklı göstermeye çalışan, eskimiş, çürümüş ve çökmüş bir sosyal biçimler topluluğu olduğudur.

Bu "günah"tan kurtulmanın iki yolu vardır, dedi aydınlar. Birincisi, tüm çocukları bu kuralların doğru mu yanlış mı olduğunu sormaksızın bunlara boyun eğmeye zorlamaktır. İkincisiyse bu ayıplamaya

yol açan sosyal biçimleri incelemek ve *bunların*, masum bir çocuğun doğal eğilimlerinin onun gereksinimlerini karşılamasına bu günahkârlık suçlaması ortaya çıkmaksızın izin verecek şekilde nasıl değiştirilebileceğini bulmaktır. Eğer çocuk doğal davranıyorsa o zaman düzeltilmesi gereken, ona günahkâr diyen toplumdur. Çocuklara sevecenlik ve sevgiyle yaklaşılır, kendi başlarına düşünüp araştırma özgürlüğü verilirse kendileri ve dünya için en iyi olana mantıksal olarak, kendiliklerinden varabilirler. Bundan farklı bir yola gitmeyi neden istesinler ki?

Yeni yirminci yüzyıl entelektüalizmi, doğru sosyal davranışı belirleyen bazı ilkeler olacaksa bunların en çok hoşnutluğu yaratan şeyi anlamaya yönelik toplumsal deneylerle bulunması gerektiğini savundu. Neyin ahlâklı olduğunu, neyin olmadığını belirleyen sosyal gelenek değil, en çok sayıda kişinin en çok hoşnutluğunun sağlanmasıdır. Bir "ayıp"ın bilimsel yönden sınanması "Toplum bunu onaylar mı, yoksa kınar mı?" olmamalıdır. Bu sınama "Bu mantıklı mı, değil mi?" olmalıdır.

Örneğin trafik kazasına, işin yitirilmesine yahut aile sorunlarına yol açacak şekilde içki içmek mantıksızdır. Bu şekilde içki içmek sefahat sayılır. Bu, en çok sayıda kişinin en çok hoşnutluğuna katkıda bulunmaz. Öte yandan, içki içmek yalnızca sosyal ve entelektüel rahatlamaya yol açıyorsa mantıkdışı değildir. Bu şekilde içki içmek sefahat sayılmaz. Aynı sınama kumar oynamaya, küfür etmeye, yalan söylemeye, iftira etmeye ya da diğer herhangi bir "sefahat biçimleri"ne de uygulanabilir. Yanıtı dikte ettirecek olan entelektüel bakıştır, toplumsal bakış değil.

Tüm "sefahat biçimleri" arasında hiçbiri evlilik öncesi yahut evlilikdışı cinsel ilişki kadar tartışmalı değildi. Viktoryenlerin bundan daha şiddetle kınadığı bir başka ahlâksızlık da, yeni entelektüellerin bundan daha yiğitçe savunduğu bir başka özgürlük de yoktu. Bilimsel konuşmak gerekirse cinsel etkinlik ne iyi, ne de kötüdür, dedi aydınlar. Bu yalnızca, yemek yemek yahut uyumak gibi biyolojik bir fonksiyondur. Bu normal fizyolojik fonksiyonun bazı yalancı ahlâk gerekçeleriyle yadsınması mantıkdışıdır. Evlilik öncesi cinselliğe kapıları açarsanız yapacağınız, kimseye zararı olmayan bir özgürlüğe izin vermekten başka bir şey değildir.

Lady Chatterley'nin Âşığı ve *Yengeç Dönencesi* gibi kitaplar toplumsal baskıya karşı savaşın büyük öncüleri olarak savunuldu. Fuhuş ve zinayla ilgili yasalar hafifletildi. Yeni mantıksal tavırla, cinselliğe

de diğer şeyler gibi, Sigmund Freud'un açığa çıkardığı korkunç gerilimler olmaksızın ve toplumsal baskılarla engellenmeksizin yaklaşılabileceği umuluyordu.

Yani bu yüzyılda aydınların her seferinde suçu insanın biyolojik doğasına değil de bu *biyolojik* doğayı *baskılayan sosyal biçimlere* yüklediğini tekrar tekrar gördük. Belli ki her fırsatta bu Viktoryen sosyal baskı biçimleriyle alay ettiler, onları suçladılar, yıprattılar ve saygınlığını yok ettiler, bunun insandaki suç eğilimini düzelteceğine inanarak. Aydınların, antropolojinin kendi toplumumuzu daha iyi yönetmede yardımcı olacak yeni bilimsel kurallara temel oluşturacak gerçekleri sağlayacağı umuduyla bu alana heyecanlı bir ilgi duymaya başlamaları da toplum üzerindeki bu yeni üstünlüğün bir parçasıydı. *Samoa'da Yaşlanma*'nın önemi buydu.

İşte bu ülkede -Viktoryenler tarafından, Custer'ın Son Durağından* bu yana paryalar düzeyine düşürülmüş- Amerikan Kızılderilileri ilkel komünal erdemin modelleri olarak yeniden dirildiler birden. Viktoryenler Kızılderilileri çok ilkel oldukları için hor görürlerdi. Kızılderililer Amerikan Viktoryenlerinin taptığı Avrupalıların tam tersi yöndeki en uç toplumdu. Ama bu kez dört bir yandan gelmiş "antropologlar" bulabilecekleri yeni bir yüksek ahlâklı yerli Amerikan yaşam tarzı hakkında yeni bilgilerin arandığı o büyük define avında yer almak için, bulabildikleri her Kızılderili kabilesinin kulübelerine, çadırlarına, damlarına üşüştüler.

Ama bunda bir mantık yoktu; çünkü, eğer özne-nesne bilimi ahlâk diye bir şeyi görmüyorsa hiçbir tür bilimsel araştırma Viktoryen toplumun devrilmesiyle geride kalan ahlâk boşluğunu dolduramaz. Toplumsal otoritenin yok edilmesi ve entelektüel hoşgörü Viktoryen disiplininden daha bilimsel değildir.

Phaedrus bu mantık kaymasının onun başlangıçta savunduğu teze harika bir şekilde uyduğunu düşünüyordu: Amerikan kişiliğinin Avrupalı ve Kızılderili olmak üzere iki bileşenden oluştuğu görüşüne yani. Eskimiş Avrupalı Viktoryen ahlâk değerlerinin yerini alan yenileri Amerikan Kızılderililerinin ahlâk değerleriydi: Çocuklara karşı sevecenlik, maksimum özgürlük, açık konuşma, basitliği sevme, doğaya tutkunluk gibi. Tüm ülke, bu yeni ahlâkın nereden geldiğini fark etmeksizin, doğru olduğunu hissettiği yöne doğru ilerliyordu.

* Amerikalı süvari subayı George H. Custer'ın 1876'da Montana Sioux Kızılderilileriyle giriştiği ve 267 kişilik birliğiyle yok edildiği savaş. (ç. n.)

Yeni entelektüalizm, kültürel değerlerin kaynağı olarak eski Viktoryen Avrupa modellerine değil, "sıradan insanlara" bakıyordu. Otuzlu yılların Grant Wood, Thomas Hart Benton, James Farrel, Faulkner, Steinbeck ve daha yüzlerce sanatçı ve yazarı yeni ahlâkı bulmak için Amerikan kültürünün kara cahil kökenlerinin dibine daldılar. Kızılderili değerlerine en yakın olanın bu kara cahil Amerikan kültürü olduğunun farkına bile varmadan. Yirminci yüzyıl aydınları yaptıklarının bilimce onaylanmasını istiyordu, fakat Amerika'daki değişimler aslında Kızılderili değerlerine doğru bir değişimdi.

Dil bile Avrupalılardan Kızılderililere doğru değişiyordu. Viktoryenlerin dili, onların duvar kâğıtları gibi süslemeliydi. Hiçbir pratik işlevi olmayan ve içeriğini gözden kaçıran sarmallar, kıvrımlar ve çiçekli biçimlerle doluydu. Ama yirminci yüzyılın yeni stili basitliği ve dolaysızlığıyla Kızılderili tarzıydı. Hemingway, Sherwood Anderson, Dos Passos ve daha birçokları, eskiden olsa kaba diye nitelenecek bir stil kullanıyordu. Şimdi bu stil, sıradan insana has dolaysızlığın ve dürüstlüğün yeniden dünyaya gelmesiydi.

Yirminci yüzyılın saf Amerikan kültürü haline gelmiş olan kovboy kültürüne dönüşmüş Kızılderili değerlerini gösteren western filmleri de bu değişimin bir başka örneğidir. Herkes beyazperdedeki kovboyların asıl kopyalarıyla pek bir ilişkisi olmadığını sansa da bir şey fark etmez. Aslolan tarihsel doğruluk değil, değerlerdir.

Phaedrus'un yetiştiği ortam işte bu teknolojik başarıların, zayıflayan sosyal otorite biçimlerinin, ahlâkla ilgisiz bir bilimselliğin, "sıradan insan"a tapınmanın ve bilincine varmaksızın Kızılderili değerlerine doğru kaymanın egemen olduğu bir dünyaydı. Avrupa sosyal değerlerinden uzaklaşma olgusu önceleri gayet iyi gitti ve Viktoryenlerin, kökleşmiş Viktoryen sosyal alışkanlıklarından yararlanan ilk kuşak çocukları yeni özgürlük sayesinde entelektüel yönden muazzam bir serbestliğe kavuşmuş gibiydiler. Fakat ikinci kuşak, yani Phaedrus'un kuşağıyla birlikte sorunlar çıkmaya başladı.

Kızılderili değerleri Kızılderili tarzı yaşam için iyidir de, karmaşık bir teknoloji toplumuna pek uymaz. Kızılderililer yerleştirme kamplarından kente geldiklerinde korkunç kötü anlar yaşarlar. Kentlerde her şey dakiklikle ve maddi ayrıntılara gösterilen özenle yürür. Bunlar da otoriteye boyun eğebilme yeteneğine bağlıdır; bu otorite bir polis, bir

büro şefi ya da bir otobüs şoförü olabilir. Çocukların Kızılderili tarzı "doğal şekilde" yetişmesine olanak sağlayan bir eğitim kent yaşamına en iyi uyumu garanti etmeyebilir.

Phaedrus'un yetiştiği zamanlarda akıl toplumda üstündü, ama yeni toplumsal gevşekliğin sonuçları umulduğu gibi çıkmamıştı. Yanlış bir şeyler vardı. Dünya entelektüel ve teknolojik yönden kuşkusuz daha iyi bir haldeydi ama, buna karşın, nedense "niteliği" iyi değildi. Bu niteliğin neden iyi olmadığını söyleyebilmek olanaksızdı. Onu yalnızca hissediyordunuz.

Zaman zaman, yanlış olan şeyin küçük parçalarını görebiliyordunuz ama bunlar yalnızca parçaydı ve bunları bir araya getiremiyordunuz. Tennessee Williams'ın *Sırça Kümes* adlı oyununu izlediğini hatırlıyordu; sahnenin bir kenarında durmadan yanıp sönen, neon lambasıyla yapılmış bir ok işareti, onun altında da yine yanıp sönen "CENNET" sözcüğü vardı. Cennet, diyordu boyuna, tam bu okun gösterdiği yerdedir:

CENNET⇨ CENNET⇨ CENNET⇨

Ama cennet hep işaretle gösterilen bir yerde, hep başka bir yerdeydi. Cennet asla burada değildi. Cennet entelektüel ve teknolojik bir yolculuğun sonundaydı hep, ama oraya vardığınızda cennetin orada da olmayacağını biliyordunuz. Orada göreceğiniz yalnızca başka bir işaretti:

CENNET⇨ CENNET⇨ CENNET⇨

Ve gidilecek başka bir yönü gösterecekti.

Bir sinema afişinde gördüğü *Rebel Without a Cause** (Asi Gençlik) başlığı da aynı şekilde dikkatini çekmişti. Bu da aynı, her yerde gördüğü ama sözcüklere dökemediği o düşük niteliği işaret ediyordu.

Filmin adında, *Rebel Without a Cause*'da dediği gibi, uğruna isyan edecek bir davanız olmadan bir asi olmak *zorundaydınız*. Entelektüeller tüm nedenleri sizden önce tutmuştu çünkü. Yirminci yüzyıl aydınları için nedenler Viktoryenlerin görgüleri gibiydi. Bir Viktoryeni görgüde geçmeniz nasıl olanaksızsa yirminci yüzyıl aydınını da nedenler konusunda geçemezdiniz. Onların *her şeyleri* düşünülerek bulunmuştu. Sorunun bir bölümü buydu. İsyan edilecek şey işte buydu. Dünyayı yöneteceğini sanan tüm o harika bilimsel bilgi yani.

Phaedrus'un kimseye açıklayabileceği bir "nedeni" yoktu. Onun nedeni, yaşamının entelektüellerin "nesnel" dilleri içinde dile getirile-

* Filmin İngilizce aslı "Nedeni Olmayan Asi"dir. (y.h.n.)

meyen ve bu yüzden de onlara göre hiç de neden falan olmayan Niteliğiydi. Entelektüelce yaratılan teknolojik aygıtların gerek sayılarının gerekse karmaşıklığının arttığını biliyordu, ama bu aygıtları kullanma yeteneğinin orantılı bir şekilde arttığını sanmıyordu. İnsanların Victoria döneminden daha mutlu bir halleri olduğunu kesin bir şekilde söyleyebileceğinizi sanmıyordu. Bu "mutluluk peşinde koşma", bilimin yarattığı, hangi hızla kovalanırsa o hızla kaçan mekanik tavşanın peşinden koşmaya benziyordu giderek. Onu birkaç saniyeliğine yakalasanız bile, peşinden koşmak için harcadığınız tüm çabayı anlamsız kılacak, garip bir sentetik, teknolojik tat bulacaksınız.

Herkesi yöneten "nesnel" ve "bilimsel" bir dünya görüşü sanki herkese diyordu ki: Senin benliğinin özü maddesel bedeninin gelişmiş biçimidir. Düşünceler ve toplumlar beyinlerin bir unsurundan başka bir şey değildir. İki beyin fiziksel olarak birleşemez, bu nedenle de iki insan gemilerde gece vakti sağa sola mesajlar gönderen radyo operatörünün tarzı dışında gerçek bir iletişim kuramaz. Bilimsel, entelektüel kültür, her biri kendi küçük ruhsal inziva hücresinde yaşayıp ölen, bilimsel yönden imkânsız olduğu için birbiriyle gerçekte konuşamayan ve birbiri hakkında yargıya varamayan milyonların kültürü haline gelmişti. Kendi tecrit hücresindeki her bireye, ne denli uğraşsa da, ne denli çalışsa da tüm yaşamının, yaşayıp ölen diğer hayvanlar gibi, bir hayvanın yaşamından farksız olduğu söylenmiştir. Kendisine ahlâki amaçlar yaratabilir ama bunlar yapay icatlardan başka bir şey değildir. Bilimsel anlamda onun amacı yoktur.

Yirmili yıllardan sonra zaman zaman ülkenin üzerine gizli bir yalnızlık çöktü; öylesine derin etkili ve soyutlayıcıydı ki onun büyüklüğünü daha yeni anlamaya başlıyoruz. Bu bilimsel, psikiyatrik soyutlanma ve boşluk eski Viktoryen "erdem"den çok *daha kötü* bir ruhsal tutsaklık haline gelmişti. Çok önceleri Lila'nın da olduğu o tramvay yolculuğu. O, duyguydu. Onun Lila'ya ulaşması yahut onu anlaması ve Lila'nın da onu anlaması, araya giren tüm bu akıl ve akıl ilişkileri ve ürünleri ve tasarılan yüzünden olanaksızdı. *Gerçekliklerinin* bir bölümünü yitirmişti ikisi de. Onlar bir filmde yaşıyordu; bu filmi, onların mutluluğu için yapılmış entelektüel, elektromekanik bir makine oynatıyordu ve diyordu ki:

CENNET➪ CENNET➪ CENNET➪

Fakat onları yaşamın kendisini yaşama deneyiminden -ve birbirlerinden- uzağa atıyordu geri dönülmez bir şekilde.

XXIII

Tüm bu olanlar gördüğü bir düşmüş gibi geliyordu Lila'ya. Nerede başlamıştı? Hatırlayamıyordu. Korktuğu zamanlar aklı hep böyle koşturur dururdu. O herif onun haplarını çantasından neden almıştı ki? Haplar onu pek durduramamıştı herhalde. Onları uyuşturucu falan sanmıştı anlaşılan. Bu yüzden almıştı onları. Lila, haplara gerek duyduğunu her şeyin onu korkutmasından anlardı. Şimdi onlara fena halde ihtiyacı vardı.

Bavulunu söylemiş olduğu gibi, bugün öğleden sonra alması gerekirdi. O zaman tekneye böyle geri dönmesi gerekmeyecekti. Hava kararlıktı artık.

O lanet garson. Lila'ya yardımcı olmak için biraz para verebilirdi pekâlâ. Lila da bir taksi tutardı. Şimdi hiçbir şeyi yoktu artık. Herif

sanki Lila ona yalan söylüyormuş gibi davranıyordu. Ama Lila yalan söylememişti. Ve Lila'nın yalan söylemediğini o da biliyordu. Bunu anlamıştı. Ama bir şey fark etmemişti. Lila'nın yanlış bir şey yapmadığını bilse bile ona yanlış bir şey yapmış gibi bakmak zorundaydı.

Hava çok soğuktu artık. Rüzgâr süveterinin içine giriyordu. Caddeler çok pisti burada. Burada her şey pisti. Her şey eskimiş ve soğuktu.

Yağmur yağmaya başladı.

Bunun doğru yol olduğunu bile bilmiyordu. Nehre yaklaşıyor olsa gerekti herhalde.

Caddenin ilerisine bakınca arabaların hızlı gittiği bir anayol gördü. Ama park, düşündüğü yerde yoktu. Herhalde başka bir yöne dönmüştü ve yanlış yolda yürüyordu. Yağmur arabaların farlarında parlıyordu. Kaptan'la tekneden çıkıp yürüdüklerinde bir park gördüklerini hatırlıyordu.

Belki bir taksi tutabilir, para da ödemezdi. Işığını söndürmüş bir taksinin geldiğini gördü. Ona eliyle işaret etmeyi düşündü ama yapmadı. Eski zamanlarda olsa yapabilirdi bunu. Para almaya kalkıştığında da herifin suratına tükürürdü. Ama bıkmıştı artık. Kavga etmek istemiyordu.

Belki birilerinden biraz para istemeliydi. Hayır işe yaramazdı bu. Kimse para vermezdi. Hele burada. Bu şehirde insanlara durup dururken yaklaşmak tehlikeliydi. İnsanın başına her şey gelebilirdi.

Polise ya da bir sığınma evine gidebilirdi.... Fakat onu hatırlarlardı. Bu şehirde bir defa kayıtlara geçtin mi onlara tekrar görünmesen daha iyi olurdu.

Tekneye varmak için nehir boyunca yürümek istemiyordu. Oraya varınca bu işin hoşuna gideceğini sanmıyordu. Durup marinanın nerede olduğunu görünceye kadar bakınmalıydı. Sonra oraya doğru yürürdü.

Restoran penceresinden ona bakan o adam. İşte bu çok kötüydü. On ya da on beş yıl önce olsaydı, o adam kimsenin durduramayacağı bir hızla kapıdan giriverirdi. Şimdi ise yürüyüp gitmişti. Allie'nin hep söylediği bir şeyi hatırladı: "*Sen* hiç değişmezsin tatlım, fakat *onlar* değişir." O hep derdi ki: "Onlara ihtiyacın yoksa ayağına dolaşırlar. Ama bir tanesi lazım oldu mu hiç bulunmaz."

Allie şimdi neredeydi kim bilir? Şimdi elli yaşlarında olsa gerekti. Dün gördüğü o kadın gibi yaşlı bir berduş olmuştur belki de. Lila'nın da olacağı oydu. Bir berduş kadın. Üstünde eski püskü çaputlarla bir

havalandırma mazgalına oturup ısınmaya çalışan bir kadın...

Vitrindeki cadı gibi. Kocaman, siğilli burnu çenesinin üstüne sarkan bir kadın....

Saçını düzeltmeliydi. Gerçekten sıçan gibiydi, kılıksız görünüyordu. Yağmur saçını öyle ıslatmıştı ki sahiden bir cadıya benziyor olsa gerekti.

Tepesinde yukarıya doğru yüksek, yeşil kuleleri olan büyük bir şato olsa gerekti buralarda. Hatırladığı buydu. Şatoyu buldu mu oradan aşağı nehre inerdi ve teknenin orada olması gerekti. Tekneden çıktıkları zamandan hatırlıyordu bunu.

Ayakkabıları sırılsıklam oluyordu. Elbiseleri ve bu gömlek kutuları da öyle. Belki yürümeyi bırakıp yağmurun dinmesini beklemeliydi. Fakat o zaman o şatoyu bulamazdı. Şatoyu buluncaya kadar durmak yoktu.

İnsanlara sinirlenmemeyi neden bir türlü öğrenememişti? Sanırsın ki hep birileri gelecek ve seni koruyacak, ama bu defa çok geç artık. Bazı iyi insanlar gelip seni koruyacak. O Kaptan gibi. Hep bunu düşünüyorsun değil mi? Fakat onların hiçbiri yok artık Lila. En sonuncusu da o Kaptan'dı. Artık kimse olmayacak Lila. En sonuncusu oydu.

O pencereden bakanın ona söylediği buydu işte.

Kaptan için aldığı gömlekler sırılsıklam olacaktı. Herif artık bunlar için para bile vermezdi. Yağmur dininceye kadar bir apartman girişinde falan beklese gömlekleri ıslanmaktan koruyabilirdi. Onların içinde bulunduğu torbayı atmamalıydı. O torba onların ıslanmasını önlerdi. O zaman gömlekleri dükkâna geri verip taksi tutmak için biraz para alabilirdi. Ama dükkâna gitmek için de taksi gerekirdi. Üstelik dükkân bu saatte kapalıydı.

Fişi cüzdandaydı. Belki onu hatırlarlardı. Hayır, hatırlamazlardı....

. . . Belki teknede para olabilirdi. Tekneye girer, tüm çekmeceleri ve ona benzer yerleri ararsı. Fakat o zaman, tekneye giremeyeceğini hatırladı. Kilidin şifresini almamıştı. Kaptan gelip onu içeri alıncaya kadar beklemesi gerekti. O zaman da, Kaptan orada olduğuna göre çekmecelere bakamazdı. Belki Kaptan ona biraz para verirdi. Yo, herif çok kızgındı. Lila'ya hiçbir şey vermezdi.

Belki de tüm gece boyu yürüyüp nehri bulamayacaktı. Şatoyu geçmişti belki de. Ne kadar yürüse de asla bulamayacaktı. Teknenin nerede olduğunu bile soramazdı. Teknenin bulunduğu yerin adını bile bilmiyordu. Bu yönde olduğunu sanıyordu yalnızca. Belki de onu hiç bu-

lamayacak, boyuna yürüyüp durduğuyla kalacaktı.

Sonra Kaptan denize açılıp gidiverecekti ve onu bir daha göremeyecekti. Lila'nın bütün eşyalarıyla birlikte! Onun bavulunu alıp götürecekti! Her şeyini! Varı yoğu o bavulun içindeydi!

Nehrin hiçbir belirtisini göremiyordu. Birisine, nehirdeki tekne yeri nerede diye sormalıydı ama ne soracağını bilmiyordu. Yürüdükçe binalar yavaş yavaş değişiyordu. Bunların hiçbirini hatırlamıyordu.

Bisikletli biri geliyordu. Adam geçip gidiverdi. Ortalık gittikçe sessizleşiyordu. Burası daha iyi bir semte benziyordu ama hiç belli olmazdı. Geldikleri yer burasıydı belki de.

Çok uzaklara gitmişti herhalde. Bu semti hatırlamıyordu. Nehirden uzaklaşmamalıydı. Şimdi bir yerlerden Harlem'e çıkıverecekti ve orada olmayı istemiyordu. Hem de gece vakti. Bazı pencerelerde demirler ve altında da dikenli teller vardı.

Şato mato yoktu. O şato, uzay gemisine benzeyen yeşil sivri tepesiyle ince uzun bir şey olacaktı ama yoktu öyle bir şey.

Neden tutup Kaptan'a sövüp sayıp da adamı öyle sinir etmişti sanki? Şimdiyse ne yapacağını bilmiyordu. Onu paylayacağına ona karşı biraz riyakâr davransaydı şimdi Florida'ya gidiyor olacaktı. Onun Jamie'yi de tekneye alması için uğraşmamalıydı. Onu söylediği anda adamın nasıl bozulduğunu görmüştü. Çenesini tutmalıydı.

Onunla tartışmaya girmemeliydi. Onlara sinsice davranmaz, riyakârca tatlı sözler etmezsen sana bozuk çalarlar. Senden bunun acısını çıkarırlar. Onların sana hep, ne büyük ve güçlü biri olduklarını göstermeleri gerekir. Onların, göründükleri kadar büyük ve güçlü olmadıklarını söylemeye kalkışırsan senden nefret ederler. Bunu kaldıramazlar. Onlar onsuz olmaz. Jamie onun zayıflığını açığa çıkardı. Kaptan'ın hoşlanmadığı buydu işte.

Lila'nın tüm istediği, Kaptan'a aslında Lila'nın ne olduğunu göstermekti. Adam onun hakkında her şeyi öğrenmek istiyordu, öyle demişti. Lila'nın aslında nasıl biri olduğunu görmek istiyordu. Bunun üzerine o da ona göstermeye çalışmış ve neler olduğunu görmüştü. Jamie de o herifin nasıl olduğunu gördü. Anında gördü hem de.

Onların ne kadar zayıf olduğunu, bu sırlarını asla açığa vurmamalısın. Onu fark etmediğini sanırlar. Eğer açığa vurursan sinir olurlar. O zaman *gerçekten* nefret ederler senden. Sana sövüp sayarlar. Rochester'da yaptıkları buydu. Fakat o onlara gerçeği söylemişti. Ona hasta demeleri bu yüzdendi. Gerçeği duymak istemiyorlar. Eğer onlara bunu

söylersen sana her şeyi yaparlar.

Ayakları çok kötü ağrıyordu. Ayakkabılarını çıkarıp yalınayak yürümesi gerekirdi. Soğuk da olsa. Yalınayak yürümek hoşuna gidecekti. Bir süre daha yürürdü. Nehri yine göremezse o zaman belki ayakkabılarını çıkarırdı. Belki de her şeyi çıkarırdı.

Evine doğru yürürken yağmurun başladığı o günü hatırladı. Üzerindeki yeni elbisesiydi. Ağaçların altına sığınmaya çalışmış ve ürkmüştü. Eve gidince azar işiteceğini biliyordu ve öyle olmuştu. Elbiseleri öylesine sırılsıklamdı ki onlarla suda yüzmüştü sanki. Yürüdükçe ayakkabılarından vıjk diye sesler çıkıyordu ve o yeni elbiseleriyle hendeğin kenarına oturup ağlamıştı ve suyun onun her tarafını ıslatmasına aldırmadan öylece oturmuştu. O zaman kendini daha iyi hissetmişti.

Belki şimdi de oturmalıydı. Hayır, burada değil. Henüz değil.

Elinin biriyle bir tabela direğine tutundu, ayakkabısının birini çıkardı, sonra da ötekini. Böyle daha iyiydi. Çıplak ayaklarıyla yürümek hoşuna gitti.

Aslında her şeyi çıkarmak istiyordu. Her şeyi çıkarıp atmak. O zaman birisi durup ona yardım ederdi. Onlara senin aslında var olmadığını düşündüren şey elbiselerdir. Eğer tüm elbiselerini çıkarırsan o zaman senin gerçekten var olduğunu görürler.

"*Bu yolla mutluluğu asla bulamazsın Lila.*" Böyle zamanlarda annesinin yüzü hep gözünün önüne gelirdi. Onun o küçük topluiğne gibi gözleri. Annesi her zaman haklıydı. Onu mutlu eden iki şey vardı, haklı olmak ve herkesten daha üstün olduğunu sanmak. İyi bir şey yaptın mı bir şey söylemezdi. Ama kötü bir şey yaptın mı boyuna bunu söylerdi, tekrar tekrar.

Ama sen kötü bir şey yapmıyorsun, biliyorsun. Kimseyi incitmiyorsun, hiçbir şey çalmıyorsun, biliyorsun, ama insanlar yine de o yüzden senden nefret ediyorlar.

İnsanları gerçekten seversen bu yüzden canına okurlar. Onlardan nefret edeceksin, fakat onları seviyormuş gibi *görüneceksin.* O zaman sana saygı gösterirler. Fakat insanlardan nefret etmek ve onları da senden nefret ettirmekten başka yapabileceğin bir şey yoksa yaşamanın ne anlamı vardı ki? Herkesin herkesten nefret etmesi gereken bu dünyadan bıkmış, usanmıştı.

Her Allah'ın günü bu nefretle nasıl yaşayabiliyorlardı? Bu hiç bitmiyordu. Bak, şimdi kendisi de buna katılıyordu. Onu da buna katmışlardı artık. İşte böyle yürüyordu bu iş. Artık onu da buna bulaştırmış-

lardı ve kendisini nefretten kurtaramıyordu. Hiçbir şey kalmamıştı geriye. Ne varsa almışlardı.

Onların tek istediği seni kirletmektir. Yapmak istedikleri budur. Seni kirletmek, sen de onlar gibi olasın diye. Pisliklerini senin içine atmak ve sonra, "Bana bak Lila, sen orospunun birisin! Sen bir sürtüksün!" demek.

İnsanlar sevişirse onlar bundan nefret eder. Sonra yumruklaşırlar, birisi adamakıllı hırpalanır, kanlar içinde kalır ve onların hoşlandığı da budur. Ya da savaştır yahut ona benzer bir saçmalıktır. Hepsinin kafası karışıktır ve bunun acısını senden çıkarırlar senin de kafan karışsın diye. Seni de kendileri gibi bu işe karıştırmak isterler, senin de kafan karmakarışık olur, o zaman senden hoşlanırlar. "Lila, sen gerçekten iyisin," derler. Aslında deli olan onlardır. Onlar seni tanımazlar Lila. Kimse tanıyamaz seni. Onlar seni asla tanıyamazlar! Ama ulan, ah ulan, sen *onları* öyle bir tanırsın ki!

Sonradan daima çok sakinleşirler. Seni nasıl bırakacaklarını düşünmeye başladıkları zamandır bu. Boşalmalarından bir dakika önce sen Dünyanın Kraliçesisindir, ama bir dakika sonraysa bir süprüntüsündür.

O Kaptan gibi. Herif artık hevesini aldı. Artık Lila'nın gitmesini istiyor sadece. Artık alacak teknesini, parasını ve her şeyini, Florida'ya gidecek ve onu burada bırakacak.

Sokakta hiç kimse yoktu ama birisi onu gözetliyormuş gibi bir duygu vardı içinde. Başını birden geriye çevirse tam arkasında birisini görecekmiş gibiydi.

Karanlık binalar onun daha önce hiç görmediği yerlere benziyordu. İnsanların öldürüldüğü kötü filmler.

Bu kadar korkmasına ne gerek vardı ki? Korkacak hiçbir şey yoktu. Soyulmayacaktı en azından. Bu gömleklerden başka hiçbir şeyi yoktu. Gülünç bir şey olurdu. "Al," derdi Lila. "Bu gömlekler var." Ne yapacaklarını bilemezlerdi.

Takip edenin kim olduğunu anlamak için birdenbire dönüp arkasına baktı. Hiçbir şey yoktu. Pencerelerin çoğu karanlıktı. Birkaç pencerede perde arkasında ışık vardı. Bir pencerede portakal rengi yuvarlak, küçük bir ışık vardı. Bir yüze benziyordu.

Birisi pencereye kabaktan oyulmuş, insan yüzü biçiminde bir süs asmıştı. Vitrindeki cadı gibi. Cadılar Bayramı.

Dün gördüğü, cadıya benzeyen o yaşlı berduş kadın gibi. Çok garip bir şekilde bakmıştı Lila'ya. Sanki tanıyormuş gibi. Belki de ger-

çekten cadıydı! Ona bu yüzden öyle bakmıştı.

Cadı olmak istemiyordu. Küçükken birinde korsan kıyafeti giymek istemişti fakat onun yerine Em giymişti onu. Lila da cadı kıyafetini giymek zorunda kalmıştı. O yaşlı berduş kadın da ona benziyordu işte. Küçükken giydiği o cadı kıyafetinin üstüne taktığı maske gibi. Onu giymek istememişti fakat annesi giydirtmişti.

Annesinin yüzü gözünün önüne geldi. "*Lila, neden Emmaline'a daha çok benzeyemiyorsun?*"

"Emmaline'dan *nefret* ediyorum!" demişti Lila.

"Em senden nefret etmiyor ama."

"Sen öyle san," demişti Lila. Lila onun ne olduğunu gayet iyi biliyordu. Daima, istediği her şeyi elde eder. Hep dalkavukluk eder. Annesinin istediği buydu işte. Yalan. Bütün iyi kıyafetleri Em almıştı. Lila cadı olmak zorundaydı.

Dedesinin cenazesinde annesi ona Em'in eski mavi elbisesini giydirtmişti ve o mavili beyazlı tabakların hepsini Emmaline'a vermişti. Bu sabah bir arabanın üzerinde bir arı görmüştü ve adayı ve dedesini düşünmüştü.

Lila şimdi o adada olsaydı keşke. Dedesinin arıları vardı, arılardan aldığı balla tost yapardı ve Lila'ya verirdi. Hatırlıyordu, onu hep mavili beyazlı bir tabağa koyardı. Sonra cenaze geldi, onun evini sattılar, mavili beyazlı tabakları Emmaline'a verdiler ve Lila o arıları bir daha hiç görmedi. Arıların dedesiyle birlikte o adaya gittiğini düşünürdü hep. Ve bazen uçup geriye gelirlerdi, onları yine görürdü ve onlar dedesinin nerede olduğunu bilirlerdi hep. Bu sabah bir arabanın üstünde o arıyı gördüğünde bunları düşünmüştü.

"*Mutluluğu bu şekilde asla bulamayacağını söylemiştim Lila,*" demişti annesi. Birisini üzdüğünde hep beliren o hafif gülümseme vardı yüzünde.

"Bunları duymaktan bıktım anne," diye cevap vermişti Lila, "Sen ne mutluluk buldun ki?"

Küçük, topluiğne gibi gözler, gözler, gözler....

Annesi Lila'nın cehenneme gideceğini düşünüyordu, çünkü Lila kötüydü; fakat o ada, oraya gittiğinde kötü olsan da olmasan da bir şey fark etmezdi; oraya gidiyordun işte. Dedesinin duvarındaki resimdeydi o.

Rüzgâr köşeden esti, süveterinin içine girdi ve gözlerini kum ya da toz, ya da göremediği bir şeyle doldurdu. Durması, tuğladan bir duva-

ra dayanıp gözlerini açıp kapatarak onu çıkarması gerekti.

İşte orada! Binanın köşesinden gördü onu! Onu takip ediyordu! Ona dikkat kesildi. Lila gerçekten bir cadıydı, çünkü yüz yavaşça belirmeye başlamıştı. Her şeyi kendisine çekebiliyordu.

Ama şimdi onu takip edenin adam falan olmadığını görüyordu. Bir köpekti bu.

Köpek, Lila'mn onu gördüğünü anlar anlamaz yine binanın ardında kayboluverdi.

Dikkatle bakmaya biraz daha devam etti. Hayvan bir süre sonra yeniden gelmeye başladı yavaşça. Lila kımıldamadı, gözlerini ondan ayırmadı ve sonra hayvan adım adım ona doğru geldi. Hayvan caddenin ortasına geldiğinde onun kim olduğunu gördü. Lucky'ydi bu! Bunca yıldan sonra.

"Ah Lucky, geri döndün," dedi. "Sapasağlamsın yine."

Lila ona doğru yürümeye başladı. Onun yanına gitmek, onu okşamak istiyordu; ama Lucky geriye kaçtı.

"Beni tanımadın mı Lucky?" diye sordu. "Sapasağlamsın yine. Beni hatırlamadın mı?"

Arabanın çarptığı yerini göstermiyordu.

"O adadan nasıl dönebildin Lucky? Yüzerek mi? Nerede o ada Lucky? Ona yaklaşmış olmamız gerek. Sen bana yolu gösterirsin."

Ama Lila ona doğru yürüdükçe Lucky ondan uzaklaşıyordu ve kız onun peşinden giderken Lucky'nin ayaklarının yere pek değmediğini gördü, hiç ağırlığı yokmuş gibiydi.

Caddenin ötesindeki karanlıktan, farları yanmayan bir kamyon geldi. Pek ses de çıkarmıyordu üstelik. Korkunç. Kamyon bir sokak lambasının yanına gelip de kimin kamyonu olduğunu görünce yüreği ağzına geldi. Bu kez gerçekten korktu. O gelmişti işte! Lila'yı bulmuştu.

O kamyonu son kez gördüğünde onu araba mezarlığına çekiyorlardı. Hurdahaş olmuştu. Şoförü gibi. Kamyonun kapısı, onun başının dayandığı yerden akan kanlara bulanmıştı. Morgda Lila ona asla bakmadı. Lila'yı ona baktıramadılar.

İşte şimdi gelmişti, kamyonuyla, o caddenin ilerisinden geliyordu, kapıyı açacak ve ona "Bin!" diyecekti.

Sonra ne yapacağını bilirdi o. Jamie'nin, onun parasını çalan o lanet olası puşt arkadaşını bulacak ve o parayı ona geri verdirecekti. Sonra da o herifi paramparça edecekti. Tek eliyle hem de. Bunu yapmasını bilirdi o. O hep birilerini paramparça ederdi. Orospu çocuğu....

Ölmüş birisine bunu söylememelisin. Bunu söyler söylemez kamyon Lucky'ye çarpacak şekilde dönüverdi.

Ama Lucky yoldan çıktı.

Kamyon Lila'nın yanından sağa doğru geçti ve Lila onun, tahmin ettiği adam olduğunu gördü. Adam Lila'ya, ilgilenmek istemediği biriymiş gibi baktı. Fakat adam Lila'nın kim olduğunu biliyordu, Lila da onun kim olduğunu biliyordu fakat adam gaza bastı ve kamyon gitti.

Lila kanı hatırladı. Herkes Lila için üzülmüş gibi davranmıştı. Tüm o ikiyüzlüler, "Ah Lila, çok üzgünüz!" demişlerdi. Fakat onlar tam anlamıyla ikiyüzlüydü. En az Lila kadar nefret ederlerdi ondan. Orospu çocuğu. Ölmüş birisine bunu söylememek gerekir fakat o öyleydi işte. Lila bunu hayattayken de söylemişti ona. Şimdi niye değiştirsin ki? Gerçek bu işte.

Köşeyi dönünce, işte oradaydı, şato! Lucky buldu onu! Ama şato ummadığı kadar uzaktaydı. Ama gördü ki buradan dönerse aşağıda bir park ve o betondan yer vardı, hem teknelerin de orada olduğunu sanıyordu.

Ne iyi köpek! Lucky hep böyle iyiydi zaten. Birisi onu, Lila'ya yolu göstersin diye adadan göndermişti mutlaka. Artık Lila tekneye gidip Kaptan'ı bekleyebilirdi ve Kaptan da Lila'yı alıp nehrin ötesindeki adaya götürürdü.

Betondan yeri pek iyi hatırlamıyordu. Korkunçtu. Aslanların falan çıkıp üstüne saldıracağı bir yere benziyordu. Öteki taraftan giden ayak sesleri vardı ve orada bekleyenin kim olduğunu bilmiyordun. Yavaş yavaş yürüdü, adım adım....

Bir ses duymuyordu ama korkmuştu....

Bir adım daha ilerledi. Yapabileceği başka bir şey yoktu. Buradan geçmek zorundaydı. Nefesini tuttu ve köşeden baktı....

İşte marina oradaydı! Ve nehrin suyu. İşte bulmuştu! Oh, tekrar geriye dönmek çok hoşuna gitti. Gemi halatlarının rüzgârda çıkardığı bing-bing-bing sesini duyuyordu.

Marinanın kapısında siyah bir adam vardı, bir şeyler söyledi ama Lila onun ne dediğini anlamadı. Adam boyuna ellerini sallıyor ve parmağıyla Lila'yı gösteriyordu, ama Lila onu geçip tekneye doğru yürüdüğünde ona dokunmadı.

İskeleye doğru yürüdü ve işte tekne oradaydı! Lucky bulmuştu yolu!

Lucky neredeydi?

Onu aradı ama göremedi. Adını seslendi ama gelmedi. Adaya dönmek üzere yüzmeye mi başladı diye nehre baktı ama tüm görebildiği uzaktaki, yağmurla bulanıklaşmış ışıklardı.

Tırabzanı aşıp da tekneye çıktıktan sonra kaptan köşküne oturdu. Oh, yeniden oturmak nasıl da hoşuna gitmişti! Dişleri birbirine çarpıyordu ve elbiseleri iyice sırılsıklam olmuştu fakat artık önemi yoktu. Tek yapması gereken Kaptan'ı beklemekti, adaya gideceklerdi.

Nehrin açıklarından bir gemi dalgası geldi. Onun gelişini, dalgaların üzerindeki ışıkların hareketinden görüyordu. Tekneyi havaya kaldırdı ve iskeleye çarpturdı ve bir süre sonra da geçip gitti.

Teknenin yan tarafındaki nehir suyu, içinde bir sürü çerçöple pis görünüyordu. Eski plastik şişe parçaları, pis köpükler, bir sünger, dallar ve dallardan birine takılmış ölü bir balık vardı. Balık yan yatmıştı ve kısmen çürümüştü. Sonra balık ve dal geçip gittiler ve Lila balığın kokusunu duydu. Sonra dal yine geri geldi, bir girdap onu yakaladı, girdabın merkezine sürüklendi ve kayboldu.

Tüm pislikler girdabın içinde dönüp duruyordu boyuna. Girdap tüm pisliği nehrin dibine çekiyordu sanki. Bir zamanlar seyrettiği balıkları hatırladı, içlerinden biri boyuna yan yatıp duruyordu ve ötekiler de ondan birer parça koparmaya çalışıyordu. Sonra balık tekrar doğrulmuştu. Ama bir süre sonra yine yan yatmış ve bir daha da doğrulamamıştı. Sonra ötekiler onu yemeye başlamıştı, o da karşı koymamıştı artık.

Lila, Lucky yüzerek adaya dönerken onu yememelerini ümit ediyordu. Yavaşlarsan balık seni diri diri yutar. Yavaşlayacağını gösteren hiçbir şey yapmamalısın, yoksa peşinden gelirler.

Lucky'yi yemeye cesaret edemezlerdi.

Kaptan gelseydi keşke.

Nehrin bu tarafından öyle bıkmıştı ki artık. Gerekirse yüzerdi bile. Kaptan'ın ne kadar zaman sonra geleceğini bilmiyordu ve daha fazla beklemek istemiyordu artık.

Lila süveterini çıkardı. Onu çıkarınca kendini daha iyi hissetti.

Sonra elini suya soktu.

Su ılıktı! Nehir gerçekten ılıktı. Eğer adaya yüzerse artık hiç üşümeyecekti.

Yine suya baktı.

Üşümek istemiyordu artık. Soğukla mücadele etmekten bıkmıştı. Vazgeç artık. Bırak gitsin artık.

Bırak gitsin artık. Sudaki o ele doğru. O el az önce dalın bulunduğu yerden dışarıya doğru çıkıyordu, Lila'ya doğru uzanıyordu onu tutmak için. El ona yaklaştı, ama sonra sudaki küçük bir girdap onu uzaklaştırdı. Bu, sudan dışarı uzanan bir bebek eline benziyordu. Bir bebek eli.

Küçük el sudan dışarıya uzanıyordu. Bir bebeğin eliydi. Küçücük parmaklarını görüyordu. Girdabın içine doğru gidiyordu ve Lila'nın uzanabileceğinden biraz daha uzaktaydı. Sonra daha yaklaştı, Lila onu yakaladı ve sudan çıkardığında kalbi duracak gibi oldu.

Bebeğin küçük bedeni kaskatı ve soğuktu.

Gözleri kapalıydı. Çok şükür. Üzerindeki pislikleri temizledi ve bebeğin hiçbir yerinin eksik olmadığını gördü. Balıklar henüz yememişti onu. Ama nefes almıyordu.

Sonra süveterini döşemenin üzerinden aldı, kucağına serdi, bebeği içine sardı ve göğsüne bastırdı. Ve çocuğu öne arkaya salladı soğukluğunun biraz azaldığını hissedinceye dek. "Bir şey yok," dedi. "Bir şey yok. Güvendesin artık. Hepsi geçti. Güvendesin artık. Artık kimse üzmeyecek seni."

Biraz sonra Lila bebeğin bedeninin ısınmaya başladığını hissetti kendi bedeninde. Onu yine birazcık ileri geri sallamaya başladı. Sonra da, çok eskiden bildiği bir şarkıyı mırıldanmaya koyuldu usulca...

Üçüncü Bölüm

XXIV

"Lila Nitelikli mi?" Bu soru hiç bitmeyecek galiba. Phaedrus'un buna verdiği "Biyolojik yönden evet, sosyal yönden hayır" yanıtı henüz bunun dibine ulaşamadı. Toplum ve biyolojiden daha farklı şeyler de var işin içinde.

Phaedrus koridordan gelen, yükselen ve yaklaşan bazı sesler duydu, sonra bunlar geçip gitti yine.

I. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra olanlar entelektüel düzeyin sahneye çıkması ve her şeyi ele geçirmesiydi. Her şeyin içine eden de işte bu entelektüel düzeydi. Rastgele cinsel ilişkinin ahlâklı olup olmadığı sorunu tarihönesi çağlardan Victoria döneminin bitimine dek çözümlenmiş olarak gelmişti, ama rastgele cinsel ilişkinin ahlâklı ya da ahlâksız bir şey olmadığını, bunun yalnızca, ahlâkla ilgisiz bir insan

davranışı olduğunu söyleyen bu yeni entelektüel egemenlik yüzünden her şey birdenbire tepetaklak oluvermişti.

Rigel'in Kingston'da öylesine kızgın olmasının nedeni bu olabilirdi. Onun görüşünce Lila ahlâksızdır, çünkü bir aileyi yıkmış ve bir adamın sosyal topluluktaki konumunu bozmuştur - yani biyolojik bir nitelik biçimi olan cinsellik, sosyal bir nitelik biçimi olan bir aileyi ve bir işi yok etmiştir. Rigel'i sinirlendiren işte budur; sahneye Phaedrus gibi entelektüeller giriyor ve diyorlar ki: Biyolojik dürtüleri bastırmak akılsızlıktır. Bu konularda toplumsal kurallara dayanarak değil, mantığa dayanarak karar vermelisin.

Fakat eğer Rigel Phaedrus'u bu, akıl mı, toplum yasaları mı çelişkisiyle ve onun yarattığı kargaşayla bir tuttuysa kesinlikle yanlış kişiyi seçmiş demektir. Çünkü Nitelik Metafiziği bu karışıklığın entelektüel *kaynağını*, yani "Bilim, değerlerle ilgili değildir. Bilim yalnızca gerçek olgularla ilgilidir," diyen doktrini kökünden söker.

Özne-nesne metafiziğinde bu saçmalık dokunulmaz, çürütülemez bir konumdadır, ama Nitelik Metafiziği sorar: Bilim *hangi* değerlerle ilgili değildir?

Yerçekimi inorganik bir değer biçimidir. Bilim bununla ilgili değil midir? Gerçek, entelektüel bir değer biçimidir. Bilim bununla ilgili değil midir? Bir bilim adamı, "Komşunu öldürmen doğru mudur?" gibi bir ahlâk sorusunun mantıksal yönden, bilimsel bir soru olmadığını savunabilir. Ama "Bilimsel verilerini uydurarak yazman doğru mudur?" gibi bir ahlâk sorusunun bilimsel bir soru olmadığını savunabilir mi? Bir bilim adamı olarak "Bilimsel verileri uydurmak bilimi ilgilendirmez," diyebilir mi? İşin hilesine kaçıp da, bunun bilimin bir *parçası* olmayan, bilimle *ilgili* bir ahlâk sorunu olduğunu söylemeye çalışırsa o zaman içinde bulunduğu durum şizofrenidir. Bilimin kapsayamadığı ve anlayamadığı gerçek bir dünyanın varlığını kabul etmektedir.

Nitelik Metafiziği'nin açıkladığı, bilimin ilgilenmediği şeyin yalnızca *sosyal* değerler ve sosyal ahlâk, özellikle de kilise değerleri ve ahlâkı olduğudur.

Bunun önemli tarihsel nedenleri vardır:

Bilimin sosyal ahlâkla ilintisiz olduğu doktrini, düşüncenin toplumdan bağımsız olduğu, kendi başına bulunduğu, anasız-babasız doğduğu yolundaki Eski Yunan inancına dek gerilere uzanır. Sokrates ve Pythagoras gibi Antik Yunanlılar bilimin ardındaki temel ilkenin yolunu açtılar: Gerçek, toplumsal inanıştan bağımsızdır. Söylentilerle de-

ğil, doğrudan gözlemle ve deneyle bulunur. Dinsel otorite bu ilkeye dinden sapma diyerek saldırmıştır daima. Toplumdan bağımsız bir bilim ideali buna inanan ilk insanlar için, savunması çok tehlikeli bir kavramdı. Bu yüzden birçok insan öldü.

Bilimi kilisenin egemenliğine karşı korumak için savaşım verenler bilimin ahlâkla ilgili olmadığını savundular. Entelektüeller ahlâk konusunda yargıya varma işini kiliseye bırakıyorlardı. Ama Nitelik Metafiziği'nin daha büyük entelektüel yapısı göstermiştir ki, bilimin kendini sosyal ahlâk kurallarının egemenliğinden kurtarmak için verdiği bu siyasal savaş da aslında bir *ahlâk* savaşıdır! Daha yüksek, entelektüel bir evrim düzeyinin, daha düşük, sosyal bir evrim düzeyi tarafından gövdeye indirilmekten kurtulmak için verdiği savaştır bu.

Bu siyasal savaş sonuçlandığına göre Nitelik Metafiziği geriye dönüp soruyu yeniden sorabilir artık: "Doğrusunu söyleyecek olursak, bilim toplumdan *gerçekte ne kadar* bağımsızdır?" Buna verilecek yanıt "Hiç"tir. Sosyal biçimlerin yok sayıldığı bir bilim, biyolojik biçimlerin yok sayıldığı bir toplum kadar gerçekdışıdır ve saçmadır. Olabilecek bir şey değildir bu.

Eğer toplum bilimsel açıklamalar yapma işinin hiçbir yerinde yoksa o zaman bilimsel bir hipotez nereden geliyor? Eğer gözlemciler tam anlamıyla nesnelse ve yalnızca gözlemlediği şeyi kaydediyorsa hipotezi nerede gözlemlemişler peki? Atomlar yanlarında, bagajlarının bir parçası olarak hipotez taşımazlar. Yalnızca özneyle nesne, ruhla maddeden oluşmuş bir bilimin varlığını benimsediğimiz sürece bu soru tümüyle, kaçılması olanaksız bir entelektüel kara delik olarak kalacaktır.

Doğayla ilgili tanımlamalarımız daima kültürden türetilmiştir. Doğa bize ancak, kültürümüzün bizi işitmeye hazır hale getirdiği şeyleri söyler. Hangi inorganik biçimlerin gözlemleneceği, hangilerininse görmezden gelineceğinin *seçimi* sosyal değer biçimleri temelinde veya öyle olmadığında da biyolojik değer biçimleri temelinde yapılır.

Descartes'ın "Düşünüyorum, öyleyse varım"ı, entelektüel evrim düzeyinin sosyal evrim düzeyinden bağımsızlığını duyuran, tarihsel yönden yıkıcı bir açıklamaydı, fakat o bir on yedinci yüzyıl Çinli filozofu olsaydı bunu söyler miydi? Söylese bile on yedinci yüzyıl Çin'inde herkes onu dinler ve ona büyük bir düşünür der ve adını tarihe yazar mıydı? Descartes, "On yedinci yüzyıl Fransız kültürü var, öyleyse ben düşünüyorum, öyleyse varım" deseydi daha doğru söylemiş olurdu.

Nitelik Metafiziği akılla toplum, özneyle nesne, ruhla madde arasındaki ilişkileri, tüm bunları daha geniş bir anlayış sisteminin içine alarak çözümler. Nesneler inorganik ve biyolojik değerlerdir, özneler ise sosyal ve entelektüel değerlerdir. Birbirleriyle gerçek bir temasta bulunmalarına izin vermeyen bir özne-nesne düşünde yüzüp duran iki ayrı, esrarengiz evren değildir onlar. Gerçek anlamda, evrimsel bir ilişkileri vardır. Bu evrimsel ilişki aynı zamanda ahlâkidir de.

Bu evrimsel ilişki içinde aklın bilimden ve felsefeden daha önce gelen fonksiyonlarının olduğunu görmek olanağı vardır. Aklın evrimsel hedefi hiçbir zaman evrenin nihai amacını keşfetmek olmamıştır. Görece yeni bir hevestir bu. Aklın tarihsel amacı topluma, yiyecek bulmada, tehlikeleri görmede ve düşmanları yenmede yardımcı olmaktır. Bunu iyi ya da kötü yapması bu amaç için geliştireceği anlayışlara bağlıdır.

Hücreler durumlarını korumak ve düzeltmek için hayvanı yarattılar Dinamik bir şekilde. Hayvanlar Dinamik bir şekilde toplumları ve toplumlar Dinamik bir şekilde entelektüel bilgiyi, aynı nedenle yarattılar. Bu nedenle, "Tüm bu entelektüel bilgilerin amacı nedir?" sorusuna Nitelik Metafiziği şu yanıtı verir: "Bilginin temel amacı toplumu Dinamik bir şekilde geliştirmek ve korumaktır." Bilgi bu amaçtan yola çıkarak gelişmiş ve kendisi bir amaç haline gelmiştir; aynı şekilde, toplum da insanın fiziksel varlığını korumak amacından yola çıkıp kendisi bir amaç haline gelmiştir ve bu, ilk amaçlardan yola çıkarak daha yüksek Niteliklere doğru gelişmeler ahlâklı bir gelişimdir. Fakat o ilk amaçlar hâlâ vardır ve her şey kaybolup da boşlukta kaldığında o başlangıç noktasını hatırlamak yararlıdır.

Nitelik Metafiziği yirminci yüzyıl kaosuna, bu başlangıç noktasına geri dönüp ondan bu yana gelinen yolun yeniden değerlendirilmesiyle bir çözüm bulunabileceğini savunur. Nitelik Metafiziği, aklın toplumun egemenliğinde olması neden ahlâksızlıksa, çocukların ana-babalarının egemenliğinde olmasının da aynı nedenle ahlâksızlık olduğunu söyler. Ama bu, çocukların ana-babalarını katletmeleri yahut entelektüellerin toplumu katletmeleri gerektiği anlamına gelmez. Akıl, toplumun statik biçimlerini, sosyal-biyolojik ahlâk çelişkilerini entelektüel-sosyal olanlardan dikkatle ayırt ederek ve her iki yolda da bir müdahale olmamasını güvence altına alarak, boyunduruk altına girme korkusu duymaksızın destekleyebilir.

Burada söz konusu olan yalnızca toplumla biyolojinin çarpışması

değil, tümüyle farklı iki ahlâk kuralının, toplum arada kalacak şekilde çarpışmasıdır. Biyolojiye karşı toplumu savunan ahlâk kuralları da vardır, topluma karşı aklı savunan ahlâk kuralları da vardır. Rigel'in saldırdığı Lila değil, topluma karşı aklı savunan ahlâk kurallarıydı.

Toplumun biyolojiye karşı verdiği savaşta yeni yirminci yüzyıl entelektüelleri biyolojinin tarafını tuttular. Toplum biyolojiyi ancak hapis, silah ve ordu zoruyla denetleyebilir. Ama toplumu denetimi altına alan entelektüeller topluma karşı biyolojinin tarafını tutarsa o zaman toplum kendini koruyamayacağı bir çapraz ateş altında kalır.

Nitelik Metafiziği yalnızca iki tür ahlâk kuralı olmadığını, aslında beş tür ahlâk kuralı bulunduğunu söyler: İnorganik-kaotik, biyolojik-inorganik, sosyal-biyolojik, entelektüel-sosyal ve Dinamik-statik. Bu sonuncusu, yani Dinamik-statik kuralı, yaşamda iyi olanın toplum *ya da* akıl *ya da* biyoloji tarafından belirlenmediğini söyler. İyi olan, her türlü statik biçimin egemenliğinden kurtuluştur; ama bu kurtuluş bizzat biçimleri yok ederek sağlanmaz.

Rigel'in ahlâkın yakın zamandaki tarihine getirdiği yorum herhalde bunu bayağı basite indirgeyen bir yorumdur: Eski yasalar kaosa karşı. Ama Nitelik Metafiziği bunun bu denli basit olmadığını söyler. Farklı ahlâk sistemlerinin analizi sonucu, yirminci yüzyıl tarihi bambaşka bir şekilde görünür:

Viktoryen toplum kuralları I. Dünya Savaşı'na dek hüküm sürdü. I. Dünya Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı'na dek entelektüeller karşı koyulmaz bir şekilde üstündü. II. Dünya Savaşı'ndan yetmişli yıllara dek entelektüeller yine üstündü ama gittikçe artan -ve "hippi devrimi" diye adlandırabileceğimiz- ama başarısız olmuş bir direnişle karşılaştı. Ve yetmişli yılların başından itibaren de bir tür sahte Viktoryen ahlâki tavra doğru yavaşça, karmaşık ve anlamsız bir geri dönüş görüldü, benzeri görülmemiş ve açıklanamayan bir suç artışıyla birlikte.

Bu dönemlerden son ikisi en çok yanlış anlaşılmış dönemlerdir. Hippiler işsiz güçsüz şımarık çocuklar, bu akımın geçmesinden sonraki dönem ise "değerlere dönüş" olarak görüldü; ne demekse. Ama Nitelik Metafiziği bunun gerileme olduğunu söyler: Hippi devrimi bir ahlâk hareketiydi. Şimdiki dönem ise değerlerin çöküşüdür.

Altmışların hippi devrimi *hem* topluma, *hem de* entelektüelliğe karşı bir ahlâk devrimiydi. Hiçbir entelektüelin tahmin edemeyeceği ve açıklayamayacağı yepyeni bir sosyal fenomendi. Hali vakti yerinde, yükseköğrenim görmüş, "modern" insanların yetiştirdiği, varlığına

kimsenin inanamadığı bir nefretle ana-babalarına, okullarına, toplumlarına düşman kesilmiş çocukların devrimiydi bu. Yirminci yüzyıl entelektüellerinin Viktoryen yasaklardan kurtularak yaratmaya çalıştığı yeni bir cennet falan değildi bu. Bu, onların suratlarında patlayan, bambaşka bir şeydi.

Phaedrus, bu hareketin bu denli zor anlaşılması, "anlayış"ın kendisinin, yani statik aklın bunun düşmanı olmasındandır, diye düşünüyordu.

O dönemin Jack Kerouac tarafından yazılmış kültür taşıyıcı kitabı *Yolda*, akla çatan bir yergiydi. ". . . New York'taki tüm arkadaşlarım toplumun ağzını kapamak ve o yorgun, kitaptan alınma ya da siyasi ya da psikanalitik mantıklarını aktarmak gibi olumsuz bir kâbus konumundaydılar," diye yazıyordu Kerouac, "ama Dean" (kitabın kahramanı) "ekmeğe ve aşka duyduğu şiddetli istekle toplumun içine dalıverdi; öyle ya da böyle diye aldırmadı hiç."

Yirmili yıllarda, insanın mutsuzluğuna toplumun neden olduğu ve aklın bunu düzelteceği düşünülüyordu; altmışlı yıllarda ise toplumun da, aklın da tüm mutsuzlukların nedeni olduğu ve bunları aşmanın bu mutsuzluğu düzelteceği düşünülüyordu. Yirmilerin entelektüellerinin yaratmak için savaş verdikleri ne varsa hepsini yıkmak için savaş verdi altmışların çiçek çocukları. Kurallara, maddi servete, savaşa, polise, bilime, teknolojiye karşı çıkmak standart repertuvardı. Aklı "uçurmak" gerekiyordu. Mantık yürütme yeteneğini yok eden uyuşturucular neredeyse kutsal bir şeydi. Aklın tutsaklığından kurtuluş vaat eden Zen ve Vedanta gibi Doğu dinleri tartışılmaz doğrular sayıldı. Siyahların ve Kızılderililerin kültürel değerleri, antientelektüel olduğu ölçüde taklit edildi. Anarşi en popüler siyaset, pislik, yoksulluk ve kaos da en popüler yaşam tarzı haline geldi. Yozlaşmak için yozlaşıldı. Sosyal-entelektüel kodamanların felç edici entelektüel kıskacını söküp atan her şey iyiydi.

Yirmili yılların entelektüalizmi altmışlı yılların sonunda kendini, kurtulması olanaksız bir tuzak içinde buldu. Viktoryen sosyal kurallara karşı daha çok özgürlüğü savunmaya devam etse tüm elde edeceği, aslında kendi anti-Viktoryenizminin aşırı ucuna kaymış olan hippilerin sayısında bir artış olacaktı. Fakat öte yandan, hippilere karşı çıkıp topluma daha çok ve olumlu bir şekilde boyun eğilmesi gerektiğini savunsa bu kez de tüm elde edeceği, gerici sağ biçimindeki Viktoryenlerin sayısında bir artış olacaktı.

Testere gibi işleyen bu siyasi cadı avı karşı konulmaz bir şeydi ve 1968'de, New Deal döneminin büyük liberal ve entelektüel liderlerinin en sonuncusu olan Demokrat Parti başkan adayı Hubert Humphrey'yi budayıverdi.

"Ben bunu yeterince gördüm," diye bağırıyordu Humphrey, 1968'deki o talihsiz Demokrat Parti kongresinde, "Ben bunu fazlasıyla gördüm!" Ama ne onun ne de bir başkasının buna getireceği bir açıklaması ve çözümü vardı. XX. yüzyıl ilk yarısının büyük entelektüel devrimi, insan aklıyla insanca hale getirilmiş "Büyük Toplum" düşü öldürülmüş, kendi kazdığı, sosyal kısıtlamalara karşı özgürlük kuyusuna düşmüştü.

Phaedrus, bu hippi devrimi, entelektüel yirmilerin ötesinde, hemen hemen yirmilerin, toplumsallıkla şekillenmiş 1890'ların ötesinde kaydettikleri kadar büyük bir ilerleme olabilirdi, diye düşündü; ama yaptığı analizler bu "Dinamik" altmışlar devriminin, onu daha adamakıllı başlamadan yok eden feci bir hata yapmış olduğunu gösterdi.

Sosyal ve entelektüel biçimlerin hippilerce reddedilmesi sonucu gidilecek iki yön kalmıştı yalnızca: ya biyolojik niteliğe doğru, ya da Dinamik Niteliğe doğru. Altmışların devrimcileri, bu yolların ikisi de toplumdışı ve antientelektüel olduğuna göre neden aynı şey olmasın diye düşündüler. İşte hata buydu

Amerika'da bu dönemde Zen üzerine yazılmış yazılar bu kafa karışıklığını gösteriyordu. Zen'in genellikle, "ne olsa uyar" türünden, gevşek bir inanış olduğu sanılıyordu. Hoşunuza giden bir şeyi toplumun kısıtlamalarına aldırmadan, onu yapmak hoşunuza gittiği anda yaptıysanız bu sizin Buda doğanızı gösterirdi. Bu düşünce bu ülkeye gelen Japon Zen ustalarının bayağı garibine gitmiştir herhalde. Japon Zen'i toplumsal disiplinlere öylesine sıkı bağlıdır ki Püritenler onların yanında neredeyse yozlaşmış gibi kalır.

Phaedrus da ellili ve altmışlı yıllarda biyolojik nitelik ile Dinamik Nitelik arasındaki bu karışıklığı yaşamıştı, ama Nitelik Metafiziği bu konuyu açıklığa kavuşturmada yardımcı olmuşa benziyordu. Biyolojik nitelikle Dinamik Nitelik birbirine karıştırılırsa sonuç Dinamik Nitelikte bir artış değildir. Bu durum, Manson çetesi, Jonestown çılgınlığı ve tüm ülkedeki suç ve uyuşturucu bağımlılığında görülen artış şeklinde ortaya çıkan, son derece yıkıcı bir yozlaşmadır. Yetmişli yılların başında insanlar bunu gördükçe hareketten kopmaya başladılar ve hippi devrimi, aynı yirmilerin entelektüel devrimi gibi, yenik düşmüş bir ah-

lâk isyanı haline geldi.

Bugün Phaedrus'a göre genel görünüm, ahlâk hareketlerinden birinin iflas ettiğiydi. Entelektüel devrim sosyal biçimleri baltaladı, hippiler ise hem statik hem de entelektüel biçimleri baltaladılar. Fakat onların yerine koyacak daha iyi bir şey üretilmemişti. Sonuç, hem sosyal hem de entelektüel nitelikte düşüştü. ABD'nin, SAT* rakamlarıyla belirlenen ulusal entelektüellik düzeyi düştü. Örgütlü suçlar daha güçlü ve daha korkunç bir şekilde arttı. Büyük kentlerdeki gettolar daha büyük ve daha tehlikeli hale geldi. Yirminci yüzyılın sonu Amerika için entelektüel, sosyal ve ekonomik yönden bir körelme dönemi olacak gibi görünmektedir; tüm toplum Dinamik ilerlemeden vazgeçmiş ve Viktoryenizme, yani son statik dişli stopuna geri kaymaya çalışmaktadır. Daha Dinamik yabancı kültürler Amerika'yı geride bırakıyor ve gerçekte onu işgal ediyor, çünkü artık Amerika bununla rekabet edebilecek güçte değildir. Eski Viktoryen toplumsal ahlâk kurallarının neredeyse tümüyle yok edildiği kent varoşlarından çıkıp gelecek olan şey devrimcilerin umut ettiği yeni bir cennet değil, terörle, şiddetle ve çete cinayetleriyle hükmetmeye -yani ilkel toplumların bile aştığı, prehistorik eşkıyanın, güçlü olan haklıdır türü, eski biyolojik ahlâkına- geri dönüştür.

Phaedrus otel odasının penceresinden dışarıya, camın ötesindeki karanlığa baktı. New York'a her gelişinde kafasında sanki daha çok büyüyordu bu soru: Bu kent yaşayacak mı? Bu kentin sosyal sorunları hep oldu ve bunları hep aştı, nasıl olduysa bunlardan güç kazandı ve belki yine öyle olacak. Ama bu kez gelecek pek parlak görünmüyor. Rudyard Kipling'in Victoria Çağı'nda Kalküta için kullandığı nitelemeyi hatırladı: "Korkunç Geceler Kenti". Bu kent de böyle oluyordu işte.

Bu kent dünyanın en Dinamik yeriydi; ama Dinamik olmanın bedeli istikrarsızlıktır. Her Dinamik durum yıpranma, bozulma ve hatta tümüyle çökme tehlikesine açıktır. Bilinmeyene doğru bir adım attığınızda daima, o bilinmeyen tarafından parçalanma tehlikesi altındasınızdır. Burada daima, bir yandaki en Dinamik ve en ahlâklılarla diğer yandaki en biyolojik ve en az ahlâklıların en ateşli lejyonlarının, yani 1. sınıf insanlarla 10. sınıf insanların karşılaştığı bir savaş olmuştu.

* Okullarda uygulanan yetenek ve eğilim belirleme testi. (ç.n.)

2.'ler ve 3.'ler bunun dışında kalmıştı; onlar, başka kasabalarda ve banliyölerde statik şeyler yapmakla meşguldüler. Ama şimdi burada 10.'lar kazanacak gibi görünüyordu.

Otel penceresinden parka doğru bakarken sanki kuzeyden, oradaki getto bölgelerinden başlayan korkunç bir gecenin, denetimsiz biyolojik biçimlerin istilasıyla sönmüş sosyal biçimlerden arda kalan karanlığın New York'u sardığını ve onu yavaş yavaş, asla uyanamayacağı bir uykuya yatırdığını görür gibi oluyordunuz. Bu bir ırklar ya da kültürler savaşı değil. Toplumun bu yüzyılın hatalarından ötürü başıboş kalmış mantık biçimlerine ve biyoloji biçimlerine karşı savaşıdır bu.

Roma İmparatorluğu'nun çöküşünün en korkunç yönü, onu fethedenlerin bunu nasıl yaptıklarının hiç farkında olmamalarıydı. Roma sosyal yapısını o denli felce uğratmışlardı ki, o yapının nasıl olduğunu herkes unutmuştu. Vergi toplanamaz hale geldi. Parayla tutulmuş barbarlardan oluşmuş ordu maaşını alamaz oldu. Her şey bitiverdi. Uygarlık biçimleri unutuldu ve bir Karanlık Çağ başladı.

Phaedrus emin değildi ama buranın sokaklarında, geçmişten hatırlamadığı, garip bir kibarlık ve yumuşaklık vardı sanki. Eski ve çürümüş kültürlerde rastlanan, Napoliten sokak şarkılarında ve eski Meksika *cansiones*lerinde duyulan, uğursuz bir yumuşaklıktı bu. Bu kibarlık şiddetin yokluğundan değil, aşırılığından kaynaklanır. Sağ kal ve sağ bırak. Beladan kaç. Kavga etmek çok tehlikeli olduğu için kavgadan açıkça vazgeçen birinin kibarlığıydı bu. Roma İmparatorluğu'nun düşüşü sanki burada ortaya çıkmaya başlıyormuş gibi iğrenç bir duyguya kapılıyordu. Şu anda New York'taki uğursuzluk, bu kenti kuran biçimlerin artık bilinmemesiydi - yahut o biçimleri, bilenlerin bilmeyenleri artık denetleyememesiydi.

Bu ölümcül gecenin çökmesine izin veren şey ise tüm bunlardan sorumlu olması gereken, tehlikeyi fark etmesi ve buna karşı savaşı yönetmesi gereken entelektüel biçimlerin felç olmasıydı. Entelektüel biçimleri felç eden herhangi bir dış güç değil, onları olan biteni anlayamaz hale getiren kendi iç yapılarıydı.

Örümceğin, yabanarısının ona saldırmaya hazır hale gelinceye dek beklemesini izlemeye benziyor bu. Örümcek her an kaçıp canını kurtarabilir, ama bunu yapmaz. Onu tehlikeyi fark edemez hale getiren bazı iç tepkisel biçimleriyle felç olmuş bir şekilde, öylece bekler yalnızca. Yabanarısı örümceği sokarak gövdesine yumurtalarını bırakır ve örümcek, yabanarısı larvaları onu yavaş yavaş yiyip yok edinceye dek

yaşamaya devam eder.

Phaedrus, Nitelik Metafiziği'nin, tüm bu yok olma sürecinin denetimsiz bir şekilde sonuca gitmesine izin veren o felç edici entelektüel sistemin yerini alabileceği kanısındaydı. Amerika'nın felci ahlâk biçimlerinin felcidir. Ahlâk normal işlevini yerine getirememektedir; çünkü bugünkü sosyal düşünceye egemen olan özne-nesne metafiziği, ahlâkın meşru olmadığını ilan etmiştir. Bu özne-nesne biçimleri asla toplumu yönetmeye elverişli bir şekilde oluşturulmamıştır. Yaptıkları bu değildir. Bu biçimler toplumu denetleyecek, ahlâki standartları saptayacak ve değerleri açıklayacak bir konuma getirilir ve bir de değerin ve ahlâkın olmadığını ilan ederlerse sonuç ilerleme olamaz. Sonuç sosyal bir felakettir.

Amerika'nın sosyal çürümesinden sorumlu olan işte bu, ahlâkla ilgisiz "nesnelliğin" entelektüel biçimleridir, çünkü bunlar çürümeyi önlemek için gerekli statik sosyal değerlerin altını oymuştur. Sosyal baskıyı özgürlük düşmanı olarak kınamış, ama bunun yanı sıra, sosyal baskıya karşı savaşan bir Galileo'yu sosyal baskıya karşı savaşan bir adi suçludan ayırt edebilecek tek bir ahlâk ilkesi bile geliştirememiştir. Sonuçta iki dalda da şampiyon olmuştur. Sorunun kökeni işte budur.

Phaedrus ellili ve altmışlı yıllarda, kendisi gibi, zaman zaman ortaya çıkan suçlu tiplere aslında hayranlık duyan liberal entelektüellerle dolu partileri hatırladı. "İşte biz buyuz," diye düşünüyorlardı sanki, "uyuşturucu kaçakçıları, çiçek çocukları, anarşistler, insan hakları savaşçıları, üniversite profesörleri - hepimiz bu vahşi ve çürümüş ve hepimizin gerçek düşmanı olan sosyal sisteme karşı isyan yoldaşlarıyız."

O partilerde hiç kimse polisten hoşlanmazdı. Polisi engelleyen her şey iyiydi. Neden? Elbette, çünkü polis hiçbir şey hakkında entelektüel değildir. Onlar sosyal sistemin yardakçılarından başka bir şey değildir. Sosyal sisteme saygı duyarlar ve aydınlardan nefret ederler. Kastlara benzer bir şeydi bu. Polis aşağı kasttı. Entelektüeller ise polisin sürekli uğraştığı, suç ve şiddetle ilgili tüm o şeylerin üzerindeydiler. Üstelik polisler genellikle pek iyi eğitilmemişti de. Yapılacak en iyi şey onların silahlarını almaktı. Her şeyin daha iyi olduğu İngiltere'deki polisler gibi olmalıydılar. Suçu yaratan, polis baskısıydı.

Bu gruptakiler için ahlâk yerine geçen şey, "insan hakları" diye bilinen, muğlak ve her şekli alabilen bir duygu çorbasıydı. Ayrıca, "man-

tıklı" da olmanız gerekirdi. Phaedrus bu terimlerin gerçekte ne anlama geldiğinin herhangi bir şekilde açıklandığını duymamıştı hiç. Onları alkışlamanız gerekiyordu yalnızca.

Kimsenin ona açıklamadığı o anlamları kimsenin zaten açıklayamayacağını şimdi anlıyordu. Dünyayla ilgili özne-nesne anlayışında bu terimlerin bir anlamı yoktur. "İnsan hakları" diye bir şey yoktur. Ahlâki uygunluk diye bir şey de yoktur. Özneler ve nesnelerden başka hiçbir şey yoktur.

Mantıksal yönden var olmayan varlıklarla ilgili bu duygular çorbası Nitelik Metafiziği sayesinde düzene sokulabilir. Nitelik Metafiziği, "insan hakları"yla kastedilen şeyin topluma karşı aklı savunur: ahlâk kuralı, yani akla toplumsal denetime karşı özgür olma hakkını veren ahlâk olduğunu söyler. Konuşma özgürlüğü, toplantı ve seyahat özgürlüğü, jüriyle yargılanma, mahkemeye çıkarılma, yönetimin oyla seçimi - tüm bu "insan hakları" topluma karşı aklın savunulmasıyla ilgili konulardır. Nitelik Metafiziği'ne göre, bu "insan hakları"nın dayandığı temel yalnızca duygusal değil, mantıksal ve metafizik bir temeldir. Bunlar yaşamın düşük bir düzeyden daha yüksek bir düzeye doğru evriminin özüdür. Bunlar gerçektir.

Ama Nitelik Metafiziği'nin açıkladığı bir başka şey de, topluma karşı aklı koruyan bu ahlâk kurallarının biyolojiye karşı toplumu koruyan, tarihöncesi zamanlara dek uzanan ahlâk kurallarıyla hiç de aynı şey olmadığıdır. Bunlar birbirine asla karıştırılmamalıdır.

Bu iki kural düzeyinin karışması olayında arada kalan terim, "toplum"dur. Toplum iyi midir yoksa kötü müdür? Bu sorunun yanıtı karışıktır; çünkü "toplum" terimi bu iki düzeyde de ortak öğedir, ama düzeylerden birindeki toplum daha yüksek, diğerindeki ise daha aşağı bir evrimsel biçimdir. Ahlâki kuralların bu iki düzeyini birbirinden ayırmadıkça toplumun ahlâklı mı ahlâksız mı olduğu konusunda felç edici bir karışıklığa düşersiniz. Bugün ahlâk ve toplumla ilgili tüm düşüncelere egemen olan, bu kargaşadır.

"İnsan özgür doğar, ama her yerde zincire vurulmuştur" görüşü asla doğru olmamıştır. Her çocuğun doğunca içine düştüğü biyolojik gereksinimlerden daha sert zincir yoktur. Toplum öncelikle, insanları bu biyolojik zincirlerden kurtarmak için vardır. Toplum bunu öylesine şaşırtıcı derecede iyi başarmıştır ki entelektüeller bu gerçeği unuturlar ve topluma, onun yaptıklarına karşı utanç verici bir nankörlükle düşman kesilirler.

Biz bugün entelektüel ve teknolojik bir cennette, fakat ahlâki ve toplumsal bir kâbus içinde yaşıyoruz; çünkü entelektüel evrim düzeyi sosyal düzeyden kurtulma savaşımı verirken sosyal düzeyin biyolojik düzeyin denetim altına alınmasındaki rolünü görmezden gelmiştir. Entelektüeller sosyal düzen tarafından sürekli baskı altında tutulan biyolojik nitelikler okyanusunu fark edemediler.

Biyolojik nitelik, yaşamın sürdürülmesi için gereklidir. Ama toplumu egemenliği altına alma ve yok etme tehlikesini yaratırsa biyolojik nitelik kötülüğün ta kendisi, yirminci yüzyıl Batı uygarlığının "Büyük Şeytan"ı haline gelir. Köktendinci İslam kültürlerinin Batı'ya karşı bu denli fanatik bir nefret duymasının nedenlerinden biri, Batı'nın, İslam'ın yüzyıllardır denetim altına alma savaşı verdiği kötü biyolojik güçleri serbest bırakmış olmasıdır.

Nitelik Metafiziği'nin gösterdiği şey, insanın kendiliğinden ve doğal olarak temelde iyi olduğu yolundaki yirminci yüzyıl entelektüel inancının feci bir saflık olduğudur. Herkesin, hiçbir baskı görmeksizin, herkesin karşılıklı iyiliği için, herkese seve seve yardım edeceği dengeli bir toplum ideali, mahvedici bir hayaldir.

Bilimsel gerçeğe uygun değildir bu. Mağara adamlarından kalan kemiklerin incelenmesi toplum öncesi normun işbirliği değil yamyamlık olduğunu göstermiştir. Amerikan Kızılderilileri gibi ilkel kabilelerde diğer kabilelerle dostluk ve işbirliğine rastlanmamıştır. Birbirlerini pusuya düşürmüşler, işkence etmişler, çocuklarının beyinlerini kayalarda parçalamışlardır. Eğer insan temelde iyiyse onun temelindeki iyilik belki de öncelikle, bu türde biyolojik vahşetleri öncelikle engelleyecek sosyal kurumları yaratmış olmasıdır.

Sonra birden, Amerikan kültürünün kurucularına, yani Püritenlere ve onların "doğuştan gelen günah"la bunaltıcı bir şekilde ilgilenmeleri ve ondan kurtulmaları konusuna geldik. Bu doğuştan gelen günahı açıkladıkları mitoloji bilim dünyası için artık yararlı değil, fakat onların bu doğuştan gelen günahla özdeşleştirdikleri çağdaş topluma bakarsak göze çarpan bir şey görürüz. İçki içmek, dans etmek, seks, keman çalmak, kumar oynamak, aylaklık: Bunlar biyolojik zevklerdir. İlk dönem Püriten ahlâkı biyolojik nitelik üzerinde büyük ölçüde bir baskıydı. Nitelik Metafiziği'nde eski Püriten dogma yok olur, fakat onun ahlâki bildirisi anlamlı bir şekilde açıklanır.

Viktoryenler, Püritenlerin uyguladığı şekliyle eski Püriten biyolojik yasaklarına gerçekte inanmıyorlardı. Onlardan kurtulma sürecin-

deydiler. Ama bu ilkelere, içten olmayan, yüzeysel bir şekilde yine de bağlıydılar ve o eski, "sopayı esirgeme, çocuğu şımartma" türü biyolojik baskı hâlâ geçerliydi. Ve o geleneklerle yetişmiş çocukların yapıtları okunursa bugünün insanlarından ne denli daha olgun ve saygıdeğer oldukları dikkati çeker. 1920 entelektüelleri eski sosyal kuralları yıkmaya çalıştılar ama bu kurallar çocukluktan beri onların içinde yer etmişti ve başardıkları yıkma olayından etkilenmediler. Fakat onların bu kurallar olmaksızın yetişen çocukları çekti bunun acısını.

Nitelik Metafiziği'nin vardığı sonuç, eski Püriten ve Viktoryen sosyal kurallarının körü körüne izlenmemesi, ama bunlara körü körüne de saldırılmaması gerektiğidir. Onların ne yapmaya çalıştıklarının ve daha güçlü bir toplumu ulaşmak açısından gerçekte neyi *başardıklarının* görülebilmesi için onların adamakıllı ve yansız bir şekilde, iyice bir tozunun attırılması ve yeniden gözden geçirilmesi gerekir. Bilmeliyiz ki, bir toplum düşünsel özgürlüğü kendi amaçları için baltalıyorsa bu, ahlâk yönünden kesinlikle kötüdür; ama biyolojik özgürlüğü kendi amaçları için baskı altına alıyorsa bu, ahlâk yönünden kesinlikle iyidir. Bu ahlâki iyiler ve kötüler yalnızca "gelenek" değildir. Kayalar ve ağaçlar kadar gerçektir bunlar. Altmışlı yıllardan beri entelektüellerin yasa tanımazlığa duyduğu yıkıcı sempati, hiç kuşkusuz, ortak düşman olarak algılanan sosyal sistemden kaynaklanmaktadır. Ama Nitelik Metafiziği bu sempatinin aslında aptallık olduğu sonucuna varır. Altmışlı yıllardan bugüne dek geçen yıllar bunu kanıtlamıştır.

Phaedrus altmışlı yılların başında, Chicago Üniversitesi'ne bitişik Woodlawn semtinden taşınmakta olan bir üniversite öğretim üyesiyle yaptığı konuşmayı hatırladı. Adam o semtten, zenci suçlular oraya yerleştiği ve orada yaşamak çok tehlikeli hale geldiği için taşınıyordu. Phaedrus, oradan taşınmanın bir çözüm olmadığını söylemişti.

Profesör ona çok fena patlamıştı. "Senin hiçbir şeyden haberin yok!" demişti. "Her şeyi denedik! Atölyeler, çalışma grupları, danışma kurulları oluşturduk. *Yıllarımızı* harcadık bu işe. Eğer atladığımız bir şey varsa da nedir bilmiyoruz. Ne yaptıysak *hiçbiri* sonuç vermedi."

"Bunun bizim için nasıl bir bozgun olduğunu tahmin edemezsin," diye eklemişti Profesör. "Sanki hiçbir şey yapmamışız gibiydi sonuç."

Phaedrus'un o zaman buna vereceği bir yanıtı yoktu ama, şimdi vardı. Biyolojik suçların yalnızca düşünceyle sona erdirilebileceği, yani suçu ölmeye ikna edebileceğiniz düşüncesi gerçekdışıdır. Entelektüel biçimler biyolojik biçimleri doğrudan denetim altına alamaz. Biyo-

lojik biçimleri ancak sosyal biçimler denetim altına alabilir ve toplumla biyoloji arasındaki konuşmanın aracı, sözcükler değildir. Toplumla biyoloji arasındaki konuşmanın aracı daima polis yahut asker ve onların silahı olmuştur. Tarihteki tüm yasalar, tüm kanıtlar, tüm anayasalar ve insan hakları bildirgeleri ve bağımsızlık bildirgeleri orduya ve polise verilen talimatlardan başka bir şey değildir. Eğer ordu ve polis bu talimatlara gerektiğince uyamazsa ya da uymazsa, bunlar hiç yazılmasa da olur.

Phaedrus şimdi, o profesörün uğradığı felcin bir kısmının, kendi üniversitesinin de önemli bir rol üstlenmiş olduğu yirminci yüzyıl entelektüel doktrinlerine bağlılıktan kaynaklandığı kanısındaydı. O felcin ikinci kısmı ise suçluların siyah olmasından kaynaklanıyordu herhalde. Onlar o semte taşınmış, hırsızlık yapan, ırza geçen ve cinayet işleyen beyaz serseriler olsaydı gösterilen tepki çok daha şiddetli olurdu; ama beyazlar siyahları hırsızlık, ırza geçme ve cinayetle suçlarlarsa kendilerini ırkçılık suçlamasına açık bir halde bulurlar. O günlerin kamuoyu atmosferinde hiçbir entelektüel kendisini ırkçı olma suçlamasına açık hale getirmeye cesaret edemezdi. Bunu düşünmek bile onları susturmaya yetti. Felç.

O suçlama burada, bu kentin felcinin de bir kısmını oluşturuyor. Şu anda bile. "Irkçılık" suçlamasının kökleri ta başlangıca, insanın kültür denen bir dizi özelliğe sahip bir nesne olduğu özne-nesne metafiziğine dek gerilere uzanır. Özne-nesne metafiziği biyolojik insanla kültürel insanı tek bir moleküler ünitenin ayrı yönleri olarak bir araya koyar. Bunun uzantısı olan mantığa göreyse bir halkı genetik özelliklerinden ötürü yermek ahlâkdışı olduğu için, bundan dolayı, bir halkı kültürel özelliklerinden ötürü yermek de ahlâkdışıdır. Antropolojinin kültürel relativizm öğretisi bunu destekler. Bir kültürü başka bir kültürün değerlerine göre irdeleyemeyeceğinizi söyler. Bilim, kültürel ahlâk dışında hiçbir ahlâk olmadığını söyler, bu nedenle de bu kentte bir azınlıkla ilgili bir suç biçimi konusunda ahlâk bekçiliği yapmak kendiliğinden ahlâkdışıdır. Felç budur.

Bunun tersine, Nitelik Metafiziği yine ta en başa dönerek insanın, Dinamik Niteliğe tepki verme yeteneğine sahip olan evrim biçimlerinin statik düzeylerinden ibaret olduğunu söyler. Nitelik Metafiziği biyolojik biçimlerle kültürel biçimlerin genellikle birlikte bulunduğunu söyler ama, kültürel bir biçimin biyolojik bir kişinin ayrılmaz bir parçası olduğunu söylemek, Lotus 1-2-3 programının bir IBM bilgisaya-

rının ayrılmaz bir parçası olduğunu söylemek gibidir. Öyle değildir. Kültürler tüm ahlâkların değil, yalnızca sınırlı birtakım ahlâkların kaynağıdır. Kültürler yaşamın evrimine yaptıkları katkılarına göre ahlâki yönden sınıflandırılabilir ve değerlendirilebilir.

Sosyal değerleri biyolojik değerlerden üstün tutan bir kültür, tutmayandan kesinlikle üstündür ve entelektüel değerleri sosyal değerlerden üstün tutan bir kültür de tutmayandan kesinlikle üstündür. Bir halkı derilerinin rengi yüzünden ya da başka bir genetik özelliğinden ötürü yermek ahlâkdışıdır, çünkü bunlar değiştirilemez ve zaten hiçbir önemleri yoktur. Ama bir insanın kültürel özellikleri ahlâkdışıysa o kişiyi kültürel özelliklerinden ötürü yermek ahlâkdışı değildir. Bunlar değiştirilebilir şeylerdir ve önemlidir.

Siyahların sosyal kuralları çiğnemeye ve biri onları durdurmaya çalışınca buna "ırkçılık" demeye hakları yoktur, o kurallar ırkçı kurallar değilse eğer. Bu, iftiradır. Sosyal kuralları destekleme savaşımı siyahlarla beyazlar ya da Hispaniklerle siyahlar, ya da yoksullarla zenginler ya da hatta cahillerle entelektüeller ya da başka kültürel karşıtlıklar arasında bir savaş değildir. Biyolojiyle toplumun savaşıdır bu.

Bu, bir yanda *biyolojik* siyahlar ve *biyolojik* beyazların, öte yanda ise *sosyal* siyahlar ve *sosyal* beyazların yer aldığı bir savaştır. Genetik biçimler bu konuyu karıştırır yalnızca. Ve bu savaş, aklın toplumun felcini sona erdirmek için kimin tarafında yer alacağını bilmesi ve onu desteklemesi, asla baltalamaması gereken bir savaştır. Entelektüeller biyolojik değerlerin *sosyal* değerleri baltaladığı her yerde, sosyal davranışı hiçbir etnik bağlantısına bakmaksızın ayırt etmeli ve bunu hiç çekinmeden desteklemelidir. Entelektüeller *biyolojik* davranışı etnik bağlantılarına bakmaksızın ayırt edebilmeli ve biyolojik biçimleri, onlar uygarlığı yok etmeden, tıpkı bir doktorun mikropları öldürdüğü gibi, ahlâki yönden tam bir acımasızlıkla sınırlamalı ya da yok etmelidir.

Korkunç geceler kenti bu. Ne facia!

Phaedrus, burada bir olaydan diğerine savrulup duran Lila'nın başına neler geleceğini merak ediyordu. Lila kendi başının çaresine bakabilecek kadar deneyimliydi, Phaedrus böyle düşünüyordu ama bunu kafaya takıyordu yine de. Onun öyle gittiğini görmek üzmüştü Phaedrus'u.

Kalktı, yatak odasına gitti ve şimdi uyusa mı, uyumasa mı diye dü-

şünürek yatağa baktı. Onun yerine duş almaya karar verdi. Yapacağı son duş olacaktı bu, bir süre için.

Aslında burada, otel odasında kalmanın pek bir anlamı yok, diye düşündü. Redford'la işi bitmişti artık. Gerçekten, nehre dönüp bazı şeyleri gözden geçirmesi gerekliydi. Tekne halatlarını dün kontrol etmişti ama hiç belli olmazdı. Mavnanın biri kuvvetli bir dalga yapabilir, bu da her şeyi karıştırabilirdi. Lila oraya dönüp bavulunu alacağını söylemişti ama bu durumda, Lila ona böylesine sinir olmuşken bu durumu biraz denetlemesi gerekli olabilirdi belki. Özellikle bu kentte. Bu korkunç gecede.

Duşu bitirdiğinde toplanıp geriye dönmeye ve teknede yatmaya karar vermişti. Giyindi, bez torbasını hazırladı ve gitmeye hazırlandı. Sonra bir elindeki, okunmamış mektuplarla dolu büyük çantayı öteki elindeki bez torbayla dengeleyerek oturma odasını geçip kapıya gitti. Orada, pervanenin hâlâ lamba siperliği altında vızıldayıp durduğunu fark etti; pervane, karanlık güçlere karşı kendi kişisel savaşıyla meşguldü. Odanın öte yanındaki o büyülü balkon penceresine son bir kez baktı ve kapıyı üzerine ebediyen kapattı.

Holde asansörü beklerken asansör şaftının uğuldayan rüzgâra benzer sesini dinledi. Uğuldayan rüzgârın sesi. Gemi adamları için, başkalarının pek anlamadığı bir anlamı var bunun.

Birden aklına geldi, pervane buraya çıkmak için hiç de büyük bir mücadele vermemişti. O pervane buraya, diğer herkes gibi asansörle çıkmıştı. Bu bir yirminci yüzyıl pervanesi. Ancak Viktoryen pervaneler karanlığa karşı mücadele etmişlerdi.

Buna gülümsedi biraz.

XXV

Phaedrus, bindiği taksi 79. Cadde'deki yat limanına vardığında nehirden esen rüzgârın kuzeydoğuya döndüğünü gördü. Yağmurun çok yakında duracağını gösteren bir işaretti bu.

Kapıda, korkuluğun üzerine oturmuş zenci bir adam ona bakıyordu. Phaedrus önce bir süre, bu adam burada ne arıyor diye düşündü. Sonra onun bekçi olabileceği geldi aklına. Üzerinde üniforma falan yoktu gerçi.

Phaedrus şoförün parasını ödedi, taksinin koltukları üzerinden çantalarını aldı ve dışarı çıktı.

"Buraya sen mi bakıyorsun?" dedi bekçiye.

Adam başını salladı ve sordu: "O en sondaki sizin tekne mi?"

Phaedrus "Evet" dedi. "Bir şey mi olmuş ki ona?"

"Yok." Adam Phaedrus'a baktı. "Ama üstünde biri var."

"N'apıyor orada?"

"Bir bayan. Oturup duruyor orda. Yağmurluğu yok, sordum kendisine, n'oldu diye, dedi ki, o oraya 'aitmiş'. Öyle bakıp durdu bana sadece."

"Onu tanıyorum," dedi Phaedrus. "Kilit şifresini unuttu herhalde."

İskelenin tahtaları kaygandı ve elindeki onca yükle, dikkatlice yürürken kızın orada, seren direklerinin altında oturduğunu gördü.

Bundan hoşlanmadı. Bu kız güya temelli gidecekti. Bu kız ona ne biçim bir sürpriz hazırlamıştı kim bilir?

Phaedrus oraya vardığında Lila'nın gözleri kocaman açılmış ve dalgın bakıyordu. Phaedrus'u tanımıyormuş gibi davrandı. Phaedrus onun uyuşturucu almış olduğunu sandı.

Çantalarını yedek halatların üzerine attı ve sonra kendisi de tekneye çıktı. "Neden içeri girmedin?" diye sordu.

Kız yanıt vermedi.

Phaedrus olan biteni en kısa zamanda anlayacaktı nasılsa.

Kilit şifresinin silindirlerini karanlıkta, çıt seslerini sayarak çevirdi, sonra kilidi sertçe çekiverdi ve açıldı. Herhalde bu yüzden içeri girememişti.

"Kilidi mi açamadın?"

"Cüzdanımı çaldılar."

Ah, sorunu *buydu* demek.

Biraz rahatladığını hissetti. Eğer tüm istediği paraysa yarın sabah gitmesi için ona yeterince para verirdi. Onu bir gece daha misafir etmenin bir zararı yoktu.

"Tamam, içeri girelim," dedi Phaedrus.

"Biz artık gitmeye hazırız," dedi Lila. Garip bir şekilde kalktı, kollarıyla sardığı ağır bir şeyi taşıyormuş gibiydi.

"Biz" dediği kimdi acaba, Phaedrus anlayamadı.

Aşağıya inince kıza bir havlu verdi ama kız kendini kurulamak yerine taşıdığı şeyi açtı ve bebek yüzüne benzer bir şeyi silmeye başladı.

Phaedrus daha yakından bakınca bunun bir bebek olmadığını gördü. Bir oyuncak bebeğin başıydı bu.

Lila Phaedrus'a gülümsedi. "Hep beraber gidiyoruz," dedi.

Phaedrus kızın yüzüne dikkatle baktı. Kız ciddiydi.

"O bana geri döndü," dedi Lila, "nehirden."

"Kim?"

"O bizim adaya varmamıza yardım edecek."

Ne adası? Anlayamadı. Bu oyuncak bebek de ne?... "Ne diyorsun sen?" diye sordu.

Kıza çok yakından baktı. Kız da onun bakışına karşılık verdi ve adam birden yine gördü - Kingston'daki barda gördüğü şeyi, ışığı ve bunun kendisini çok uygunsuz bir şekilde rahatlattığını hissetti.

Uyuşturucu değildi bu. Bunu iyice düşünecek bir boşluk bulmaya çalışarak ranzaya oturdu yine. Çok hızlı gelmişti ona bu olanlar.

Bir süre sonra kıza, "Bana o adayı anlat," dedi.

"Lucky herhalde varmıştır oraya," dedi kız.

"Lucky?"

"Hepimiz gidiyoruz," dedi kız. Sonra ekledi: "Evet, senin kim olduğunu biliyorum."

"Kim?" diye sordu.

"Kayıkçı."

Ona daha fazla soru sormanın bir anlamı yoktu. Karşısına daha başka sorular çıkacaktı yalnızca.

Kız yine gözlerini aşağı indirdi ve bebeğe baktı hayran bir bakışla. Bu, uyuşturucu falan değil, diye düşündü adam. Bu gerçekten büyük bir sorundu. Kızın söylediği şeylerdeki o tarzı, "laf salatası"nı fark etti. Bir zamanlar kendisi de bununla suçlanmıştı. Söylediği şeylerin kız için bir anlamı var ama konuşurken kimi şeyleri atlıyor ve oradan oraya sıçrayıp duruyor. Kızı bir süre seyretti, sonra kızın düş görmeye başladığını fark etti.

"Kurulanıp giysilerini değiştirsen iyi edersin," dedi. Kız yanıt vermedi. Aşağıya, bebeğe bakıyor ve bebeğe sevgisini gösteren hafif sesler çıkarıyordu yalnızca.

"Neden kalkıp da dinlenmiyorsun?" dedi adam.

Yine yanıt yok.

"Bir şeyler yemek ister misin?"

Kız başını salladı ve düşteymiş gibi gülümsedi.

Adam kalktı ve onu omuzlarından tutup sarstı, "Haydi," dedi, "uyuyorsun."

Kız biraz uyandı, adama kör gibi baktı, sonra bebeği yine dikkatle sardı ve ayağa kalktı. Adamın yanından uyurgezer gibi yürüyüp ön kamaraya gitti ve sonra bebeği orada, önündeki ranzanın üzerine dikkatlice koydu ve sonra kendisi de ranzaya çıktı yavaşça.

"İstediğin kadar uyu," dedi adam.

Kız yanıt vermedi. Zaten uyuyor gibiydi.

Adam geriye dönerek oturdu.

Pek de zor olmadı, diye düşündü.

Bu kızı yarın sabah ne yapsaydı acaba? Belki birdenbire uyanıverirdi. Bazen öyle olurdu.

Bir el lambası aldı ve sintina suyu yüksekliğine bakmak için kamaranın taban tahtalarını kaldırdı.

Hâlâ çok düşüktü.

Sonra bir somun anahtarı aldı, içme suyu tankının üst kapağını açtı ve el lambasının ışığını içerisine tuttu. Aşağı yukarı yarı dolu görünüyordu. Onu yarın sabah doldurabilirim, diye düşündü, hareket etmeden hemen önce.

Bu ne işti yahu! Yarın sabah nasıl gidecekti? Bu kızı ne yapacaktı?

Kıça gitti ve oturdu yine. Bu işi hâlâ kavrayabilmiş değildi.

Bir süre sonra, polisi çağırabileceğini düşündü.

Ama ne diyecekti onlara?

"Evet, görüyorsunuz, teknemde bu deli bayan var ve onu alıp götürmenizi rica ediyorum."

"Nasıl bindi teknenize?" diye soracaklardı.

"Ee, Kingston'da bindi," diyecekti... saçma. O konuşmadan başarıyla çıkması olanaksızdı.

Bu işten kurtulmanın en kolay meşru yolu onu bir psikiyatriste göstermek, diye düşündü. O zaman, kızın başına gelenler neyse, Phaedrus'un onunla bir ilişiği kalmazdı. Bu onların işiydi. Ama kızı buna nasıl ikna edecekti? O ranzaya bile güçbela yatırabilmişti.

Peki parayı kim ödeyecekti? O herifler ucuza gelmezdi. Bunu bir hayır işi olarak kabul etmezler miydi acaba? New York'ta yabancı, garip biri olarak? Zor. Zaten bu işin evrakını hazırlamak, kırtasiye işi günlerce sürer, buradan ayrılamazdı.

İçine düştüğü bela yavaş yavaş kafasına dank etti. Oğlum! Hiçbir şey bedava değil. Bu kız onu gerçekten tuzağa düşürmüştü. Şimdi ondan kurtulmanın yolu yoktu. Ne halt edecekti?

Trajik değildi bu. Aptalcasına komikti. Bu kız onun ayağına fena takılmıştı!

Kendini, yaşamının geri kalanını bu deli kadınla, ön kamarada, onu kimseye bildirmeye cesaret edemeden, yelken açmış Uçan Hollandalı gibi limandan limana dolaşarak -yaşamının geri kalanında onun uşağı olarak- geçirirken düşündü.

Woody Allen gibi hissetti kendini.... Filmlerde onu oynayacak kişi

oydu. Woody Allen. Doğrusu buydu.

Ne yapmalı? Çözümsüzdü bu.

Onu alıp götürebileceği, sonra da denize atabileceği geldi aklına. Bir süre düşündü bunu hastalıklı bir karamsarlık vermeye başlayıncaya dek. Saçmalamanın âlemi yok. Gerçekten kapana kısılmıştı.

Kamara soğuktu. Tüm bu olanların şokundan bunu fark edememişti. Odun kömürü briketlerini çıkardı ve sobada bir ateş yaktı ama tüm kibriti bitti. Woody Allen'a devam. Birdenbire hiçbir şey yolunda gitmez olmuştu.

Onu Kingston'da ilk tanıdığı günden bugüne dek olanları tekrar gözden geçirdi. Kız böyle şeylerin olabileceğini gösteren küçük belirtiler vermişti aslında. Ama kız öylesine yabancıydı ki, Phaedrus onu anlayamamıştı. Durup dururken ansızın öfkelenmeler, Nyack'ta ön kamaradaki o çılgın seks sahnesi. Baştan beri hep öyle davranmıştı.

Rigel'in onu uyarmaya çalıştığı şey belki de buydu, diye düşündü.

Kahve yapmak için ocağı yakmayı düşündü ama yapmamaya karar verdi. Biraz uykusunu almaya çalışmalıydı. Yarın sabah yapılamayacak şeyler için şu anda yapabileceği hiçbir şey yoktu. Bir uyku tulumunu ranzaya serdi, soyundu ve içine girdi.

"Kayıkçı"yla ilgili o sözler; ne demekti ki *onlar*?

O kız barda, onca insanın arasında neden onu seçmişti acaba?

Onu bir sığınak, bir kurtarıcı gibi görmüştü herhalde.

Onun gerçekten ne denli yalnız bırakılmış olduğunu düşünmeye başladı.

Sonra da, bunun her şeyi açıklayabileceğini tahmin etti. Bu gece buraya geri dönmesinin nedeni buydu. Belli ki ondan başka gidebilecek kimsesi yoktu.

Bu kızı ne yapacağını bilmiyordu. Onu bir süre dinle, diye düşündü, sonra bulursun. Tüm yapabileceği buydu.

Burada limandan hiç ses gelmemesi tuhaftı. Burada, New York Limanı'nda gece vakti boyuna geçip duran römorkörler, mavnalar ve kocaman okyanus gemileri olacağını sanırdı. Böyle olacağını tahmin etmezdi. Ülkenin içlerinde bir yerlerdeki sakin bir göl gibiydi burası....

Uyku gelmedi....

. . . Kızın çevresinde gördüğü o ışık. O ışık ona bir şeyler anlatmaya çalışıyordu.

"Uyanık ol," diyordu.

Ama neye karşı?

Yükümlülüklerine karşı uyanık ol, belki de.

Neymiş onlar?

Belki de fazla statik olmamak.

Phaedrus'un akıl hastası olduğu o yıllardan bugüne çok zaman geçmişti. Çok statikleşmişti. Artık aklı başında kişiler için daha anlaşılır olmuştu, çünkü onlara yaklaşmıştı. Ama Lila gibi insanlardan çok uzaklaşmıştı.

Şimdi bu kızı da, başkalarının yıllar önce kendisini gördükleri gibi görüyordu. Artık o da tıpkı onlar gibi davranıyordu. Onlar başka türlüsünü bilmedikleri için bağışlanabilirdi. Nasıl bir şey olduğunu bilmiyorlardı çünkü. Fakat onun böyle bir mazereti yoktu.

Bu, meşru bakış açısıdır. Cankurtaran sandalı meselesi. Çok fazla sorunu olan çok fazla insanla çok fazla dolarsanız sizi dibe çekerler. Siz onları kurtaramazsınız. Onlar *sizi* batırır.

Bu kız elbette önemsizdir. Bu kız elbette zaman kaybıdır. Yaşamın daha önemli diğer amaçlarının kesintiye uğramasına yol açıyor. Kimse kabul etmez ama, delinin kapatılmasının nedeni gerçekte budur. Kurtulmak isteyip de kurtulamadığınız iğrenç insanlardır onlar. Bu, onların başka kimsenin inanmadığı saçma düşünceleri olması sorunu değildir yalnızca. Onları "deli" yapan, bu tür düşüncelerinin olması ve başkaları için bir sıkıntı olmalarıdır.

Bunu meşru olmaktan çıkaran şey ise onlardan kurtulurken onlara yardım ediyormuş gibi görünmenizdeki ikiyüzlülük ve hiledir. Fakat aslında Lila'nın onu batırması olanaksızdı. O şu anda yalnızca bir sıkıntıydı ve Phaedrus bunu idare edebilirdi. O ışığın ona anlatmaya çalıştığı şey buydu belki de. Sıkıntı da olsa, ona yardımcı olmaya çalışmaktan başka seçeneği yoktu. Aksi takdirde Phaedrus kendini incitirdi. Kendinizi incitmeden başka insanlardan kaçamazsınız.

Evet, diye düşündü; bu kız ya mümkün olabilecek en iyi kişiye rastladı, yahut en kötüsüne. Hangisinin doğru olduğunu bilmenin yolu yok şu anda.

Öteki tarafına döndü ve sakin bir şekilde uzandı.

Kızın konuşmalarını, o tarzı daha önce duymuş olduğunu biliyordu ve şimdi, akıl hastanesinde konuşmuş olduğu bazı kişileri hatırladı. İnsanlar delirirken böyle çok zeki olmaya eğilimlidir.

. . . Neler hatırlıyordu? Hepsi de çok eskilerde kalmıştı.

Ellen Teyze. Phaedrus yedi yaşındayken.

Aşağıda karanlıkta bir gürültü olmuştu. Annesiyle babası hırsız sanmışlardı ama Ellen'dı. Ellen'ın gözleri kocaman açılmıştı. Bir adam beni kovalıyor diyordu. Adam onu hipnotize etmeye ve ona bir şeyler yapmaya çalışıyordu.

Phaedrus daha sonra onun akıl hastanesindeki yakarışlarını hatırladı. "Benim bir şeyim yok. Benim bir şeyim yok! Bir şeyim olmadığını *bildiğim* için beni burada tutuyorlar."

Daha sonra oradan ayrıldıklarında Phaedrus'un annesi ve teyzeleri ağlamıştı. Ama Phaedrus'un gördüğünü görmemişti onlar.

Phaedrus gördüğü şeyi hiç unutmamıştı; Ellen delilikten korkmuyordu. *Onlardan* korkuyordu.

Kendisinin akıl hastanesine kapatılması sırasında da ona en zor gelen şey buydu. Delilik değil. O doğal geliyordu. Ona en zor gelen şey, akıllı kişilerin haklılığıydı.

Eğer sen akıllılarla aynı fikirdeysen bu onlar için büyük bir rahatlık ve güvence demektir; ama onlarla aynı fikirde değilsen iş değişir. O zaman tehlikeli olurlar. O zaman her şeyi yapabilirler. Phaedrus'a en çok korku veren o uğursuz şey, ona *iyilik* ediyoruz diye yaptıklarıydı. Onun en çok sevdiği ve onu en çok seven kişilerin hepsi birdenbire, ötekilerin Ellen'a yaptıkları gibi, ona karşı tavır alıvermişti. Diyorlardı ki boyuna: "Sana ulaşmamız olanaksız. Sana bunu anlatabilseydik keşke."

Görmüştü ki, akıllılar kendilerinin iyi olduğunu daima *bilir*, çünkü kültürleri böyle söyler onlara. Bundan farklı bir şey söyleyen biri hastadır, paranoyaktır ve tedavisi gerekir. Phaedrus bu suçlamadan kurtulmak için, hastanedeyken söylediklerine çok dikkat etmek zorundaydı. Akıllılara onların duymak istediği şeyleri söylüyordu ve gerçek düşüncelerini kendisine saklıyordu.

O günlerden bu ana döndü yine. Bu yastık taş gibi sertti. İyi yastıkların hepsi kızın yattığı yerdeydi. İçlerinden birini almak olanaksızdı.... Zararı yoktu.

Onun kitabından film yapmanın yanlışlığı buydu işte. Deliliği film yapamazsınız.

Belki de, gösteri sırasında tüm tiyatro çöker ve izleyiciler kendilerini altları boşlukta, çepeçevre uzayda ve yıldızların arasında bulurlar ve böyle yıldızların arasında oturup da onlarla hiçbir ilgisi olmayan bir filmi izlemek ne saçma bir şey diye düşünürken birden, bu filmin var

olan tek gerçek olduğunun ve bununla ilgilenseler iyi edeceklerinin, çünkü gördükleri şeyle kendilerinin aynı şey olduğunun ve o durursa kendilerinin de duracağının farkına varıverirler....

İşte bu. Her şey! Yok olmuş!!

Kalan hiçbir şey yok!!

Bir süre sonra da bu düş gibi şey devam eder ve onlar da içindedir.

İşte böyle olmalıydı.

Bu, "akıllılık" denen düşte yaşamaya öylesine alışmıştı ki artık onun hakkında pek düşünmez olmuştu. Yalnızca arada sırada, bunun gibi bir şey onu hatırlatmıştı ona. Şimdi o ışığı çok ender, o gece olduğu gibi, ancak arada sırada görüyordu. Ama daha önceleri her şey o ışıktı.

Herhangi bir şeyin farklı görünmesi değildi bu. Her şeyi çevreleyen genel koşulların tümünün, aynı şeyi içeriyor olmasına karşın bambaşka olmasıydı.

Bir zamanlar aklına gelmiş bir metaforu hatırladı; tüm yaşamı boyunca pis kokulu bir çorabın içinde dolaşıp duran bir böcek vardı; ama bir şey ya da birisi birden çorabın içini dışarıya çıkarıvermişti. Phaedrus'un kapladığı alan, yaşamının tüm ayrıntıları aynıydı fakat o anda nedense her şey daha bir açık ve özgür gibi görünüyordu ve her şeye sinmiş o korkunç pis koku yoktu artık.

Aklına gelmiş başka bir metafor da, yaşamı boyunca gergin bir ipin üzerinde yürüdüğüydü. O anda aşağı düşmüştü ve paramparça olmak yerine uçtuğunu, sahip olduğunu hiç bilmediği yeni ve garip bir becerisini fark etmişti.

Neşe ve canlılık duygusunu; eski sırların çözüldüğü, yeni sırların araştırıldığı yolundaki hissini nasıl da sürdürdüğünü hatırladı. Kendisine hiç de kataleptik trans durumuna falan girmiş gibi gelmediğini hatırladı. Bireyliğin dışına düşmüştü. Yaşamının, değişmez sandığı statik bir biçiminden kurtulmuştu.

Tekne biraz sallandı ve nerede olduğunun farkına vardı yeniden. Biraz uyumazsa yeniden delirecekti. Ne çok kaos... caddeler, gürültü, bir yıldan daha fazla zamandır görmediği insanlar ve Robert Redford tüm bu teknenin fonunda yan yana dizildi birden... ve şimdi de hepsinin üstüne bu Lila sorunu. Çok fazla.

. . . Her şey boyuna değişiyor, değişiyor. Statik bir biçimde takılıp

kalmak istemiyordu ama bu kadar akışkanlık da fazlaydı. Kaosla durağanlığın ortasında bir karışım olması gerekti. Bunlar için yaşı geçiyordu artık.

Belki bir süre bir şeyler okuması gerekiyordu. İşte, limandaydı ve haftalardır ilk kez 120 volt elektrikle donanmış, ama bunu bir kez bile kullanmamıştı. Tüm yeni mektupları okuyabilirdi. Bu onu sakinleştirebilirdi belki.

Biraz sonra kalktı, 120 voltluk okuma lambasını kutusundan çıkardı, fişe taktı ve düğmesine bastı. Lamba yanmadı. Elektrik kablosunun limandaki bağlantısı çıkmıştı herhalde. Bu hep olurdu. İçerisi soğuktu da üstelik. Ateşi yeniden canlandırması gerekecekti.

Pantolonunu ve süveterini giydi, el lambası ve alet kutusundan bir voltmetre aldı ve elektriği onarmak üzere tekne üst kapağını açtı.

Dışarıda yağmur durmuştu ama gökyüzü hâlâ kapalıydı ve kentin ışıklarını yansıtıyordu. Yağmur daha sonra devam ederdi belki de. Yarın sabah görecekti bunu.

İskelede, ona ait elektrik kablosunun ucundaki fişin yerinde takılı olduğunu gördü. Elektrik direğine gitti, fişi yerinden çıkardı ve onun yerine voltmetreyi taktı. Elektrik yoktu.

Islak bir iskelede yalınayak durmak ve 120 voltluk elektrik devresini kontrol etmek pek de güzel bir şey değil doğrusu, diye düşündü. Direğin yan tarafındaki bir kapağı açtı ve altında, kapalı olduğu kesin olan bir düğme buldu. Size hep yaparlar bunu. Düğmeyi çevirince voltmetre 114 voltu gösterdi.

Tekneye döndüğünde lamba da yanıyordu. Biraz alkol döküp sobadaki ateşi canlandırdı.

Yine de mektup okumak istediğini sanmıyordu. Bu iş özel bir konsantrasyon gerektiriyordu. Hemen hemen aynı şeyi söyleyen yüzlerce hayran mektubundan sonra onları zinde bir kafayla okumak gittikçe zorlaşırdı. Yine o ün sorunu; ve bugün buna daha fazla girmek istemiyordu artık.

Satın aldığı o kitaplar vardı. Onları okuyabilirdi. Bu tekne yaşamının dezavantajlarından biri de kütüphanelere gidememenizdir. Ama Phaedrus William James'in iki ciltlik, kendisini bir süre meşgul edecek eski bir biyografisini satan bir kitapçı dükkânı bulmuştu. İnsanı uyutmak için "filozofoloji"den daha iyisi olamazdı. Bez çantanın en üzerindeki kitabı aldı, uyku tulumuna girdi ve kitabın kapağına baktı bir süre.

XXVI

Phaedrus "filozofoloji" sözcüğünden hoşlandı. Çok doğruydu. İçerdiği konuya tam uyan, sıkıcı ve yavan bir izlenim veriyordu ve Phaedrus bunu zaman zaman kullanmıştı. Müzik için müzikoloji ya da sanat için sanat tarihi ve sanat uzmanlığı ya da yaratıcı yazarlık için edebiyat eleştirmenliği neyse felsefe için de filozofoloji odur. Bu, türetilmiş, ikincil bir alandır; yaşadığı bedeni, bu bedenin davranışlarını analiz ederek ve bunun üzerinde fikir yürüterek denetim altında tuttuğunu sanmaktan hoşlanan, zaman zaman parazitleşen bir tümördür.

Edebiyat bilimcileri bazen, çoğu yaratıcı yazarın onlara duyduğu nefret karşısında şaşkına dönerler. Sanat tarihçileri de kendilerine yönelik düşmanlığa bir anlam veremezler. Phaedrus aynı şeyin müzikologlar için de geçerli olduğunu sanıyordu, ama bu konuda yeterli bil-

gisi yoktu. Ama filozofologların böyle bir sorunu hemen hemen yoktur, çünkü normalde onları kınayacak filozoflar mevcudu var olmayan bir sınıfı oluşturur. Yani yoktur. Kendine filozof diyen filozofologlar, var olan filozofların hemen hemen tümüdür çünkü.

Bir sanat tarihçisinin, öğrencilerini müzelere götürmesi; onlara orada gördüklerinin tarihsel ve teknik yönleri üzerinde tezler yazdırması ve bundan birkaç yıl sonra da onlara, başarılı sanatçılar olduklarını gösteren unvanlar vermesindeki saçmalığı düşünün. Bu insanlar ellerine hiç fırça ya da çekiç ve keski almamışlardır. Tüm bildikleri sanat tarihidir.

Ne denli saçma da görünse, kendisine felsefe diyen filozofolojide de durum budur. Öğrencilerin felsefe yapmaları gerekmez. Eğer yaparlarsa öğretmenleri buna ne diyeceklerini pek bilemez. Onların yazılarını büyük bir olasılıkla Mill ya da Kant ya da bunun gibi biriyle karşılaştırırlar, öğrencilerin yapıtını onlardan çok aşağıda bulurlar ve bu işten vazgeçmelerini öğütlerler. Phaedrus'a da öğrenciyken, eğer kendi felsefi görüşlerine çok bağlı kalırsa "çuvallayacağı" uyarısında bulunulmuştu.

Edebiyat bilimi, müzikoloji, sanat tarihi ve filozofoloji akademik kurumlarda gelişir, büyür, çünkü bunları öğretmesi kolaydır. Bazı filozofların söylediği şeylerin fotokopisini çıkarıp öğrencileri bunun üzerinde tartıştırırsınız, bunu hatırlamalarını sağlarsınız ve unuturlarsa da dönem sonunda onları sınıfta çaktırırsınız. Resim yapmayı, beste yapmayı ve yaratıcı yazarlığı öğretmek hemen hemen olanaksızdır ve bunlar akademik kapıdan çok zor girer. Hele gerçek felsefe hiç giremez. Filozofologlar yaratıcı felsefeye genellikle ilgi duyarlar ama, tıpkı bir edebiyat bilimi araştırmacısının kendi yaratıcı yazarlık hevesini bastırması gibi bastırırlar bunu. Eğer sıradışı biri değilseler asıl normal çalışma yaşamlarında felsefe yaratmakla pek ilgilenmezler.

Phaedrus bir yazar olarak, filozofolojiyi hep erteleyip durmuştu; bunun nedeni kısmen ondan hoşlanmaması, kısmen de filozofoloji arabasını felsefe atının önüne koşmaktan kaçınmasıydı. Filozofologlar arabayı öne koymakla kalmaz, atı tamamen unuturlar. Önce tarihin tüm büyük filozoflarının söylediklerini öğrenmeniz ve ne söyleyeceğinize *ondan sonra* karar vermeniz gerektiğini söylerler. Buradaki bityeniği, tarihteki tüm büyük filozofların söylediklerini okuduğunuzda en azından iki yüz yaşında olacağınızdır. İkinci bityeniği ise bu büyük filozofların çok inandırıcı olmaları ve onları safça okursanız söyledikle-

ri şeylerle sizi alıp götürebilmeleri ve onların atladığı noktaları asla fark edememenizdir.

Phaedrus ise tam tersine, bazen arabayı unuturdu, fakat at onu büyülemişti. Çeşitli filozofolojik arabaların içindekileri araştırmanın en iyi yolunun önce neye inandığınızı düşünmek ve sonra büyük filozofların sizinle hangi konuda aynı görüşte olduklarına bakmak olduğu kanısındaydı. Sizinle aynı fikirde olan birkaçı daima vardır. Bu şekilde okumak çok daha ilginçtir, çünkü onların söylediklerini alkışlar, düşmanlarını yuhalarsınız ve düşmanlarının onlara nasıl saldırdığını görünce, iskambil oyununda bütün kâğıtları gören birisi gibi ona biraz akıl verirsiniz ve yanlış mı doğru mu olduklarıyla gerçekten ilgilenirsiniz.

Bu yöntemle, William James gibi birine, sıradan bir filozofologdan çok farklı bir şekilde yaklaşabilirsiniz. James'i okumadan önce kendi yaratıcı düşüncenizi oluşturmuş olduğunuz için hep James'in peşi sıra gitmezsiniz. Onun söyledikleriyle sizin inandıklarınızı çarpıştırarak bir sürü yepyeni fikir edinirsiniz. Onun düşüncesinin çıkmazlarıyla sınırlı kalmazsınız ve onu aşan yolları görebilirsiniz sık sık. Phaedrus'un bugüne dek okuduklarında böyle oluyordu hep. James'in felsefesinin tamam olmadığı ve Nitelik Metafiziği'nin bunu gerçekten düzeltebileceği yolunda kesin bir izlenim alıyordu. Filozofologlar normalde, büyük Harvard filozofunu düzeltebileceğini düşünen birinin küstahlığına sinirlenirler; ama James'in kendisi olsa, Phaedrus'un şimdiye dek okuduklarından vardığı yargıya göre, bu çabaları büyük bir zevk ve heyecanla karşılardı. O bir filozoftu her şeyden önce.

Phaedrus'un James hakkındaki bu kitapları almasının nedeni de Nitelik Metafiziği'ni saldırılardan korumak için biraz bir şeyler okuma gereksinimiydi. Şimdiye dek filozofologları epeyce görmezden gelmiş, onlar da bu iltifata epeyce karşılık vermişlerdi. Ama bu ikinci kitabında bu denli şanslı olma ihtimali yoktu, çünkü metafizik herkesin çekiştirip çürütebileceği bir şeydir. Bunların en azından bazıları, edebiyat eleştirmenlerinin, müzikologların ve sanat tarihçilerin köklü gelenekleriyle onu didikleyip dudak bükeceklerdi ve bunlara hazır olsa iyi ederdi.

Kitabının *Harvard Educational Review*'da çıkan bir eleştirisinde, onun gerçekle ilgili görüşünün James'inkiyle aynı olduğu yazılmıştı. *The London Times* onun bir Aristoteles takipçisi olduğunu yazmıştı. *Psychology Today* onun bir Hegel takipçisi olduğunu yazmıştı. Eğer

herkes haklıysa olağanüstü bir sentezi başardığı kesindi. Fakat onu en çok ilgilendiren, James'le yapılan karşılaştırmaydı, çünkü onda olağanüstü bir şeyler var gibi geliyordu ona.

Bu aynı zamanda çok iyi bir filozofolojik haberdi. James genellikle çok katı merkezci bir Amerikan filozofu olarak bilinir; oysa Phaedrus'un ilk kitabıysa genellikle bir "kült" kitap, yani bir inanç kitabı olarak nitelenmişti. Bu terimi kullananların onun bir kült kitap olmasını ve bir kült kitap olarak bir kenarda kalmasını *diledikleri*, çünkü belki de o kitabın onların kendi bazı filozofolojik kültlerine müdahale ettiği yolunda bir şeyler seziyordu. Fakat eğer filozofologlar Nitelik Metafiziği'nin James'in yapıtının bir dalı olduğunu kabut etmeye yanaşsalardı o zaman o "kült" suçlamasına gölge düşerdi. Ve bu, siyasetin önemli bir faktör olduğu bir alanda iyi bir siyasal haberdi.

Phaedrus öğrencilik yıllarında, James'in kitaplarından birinin *Dinsel Deneyim Çeşitlemeleri* adını taşıması yüzünden hemen onun defterini dürüvermişti. James güya bir bilim adamıydı ama bir bilim adamı kitabına böyle bir ad seçebilir miydi? James bu dinsel deneyim çeşitlemelerini hangi araçla ölçecekti? Verilerini ampirik olarak nasıl doğrulayacaktı? Burada daha çok, Tanrı'yı laboratuvar verilerine kaçak yollardan sokmaya çalışan Viktoryen din propagandacılarının kokusu vardı. Darwin'e karşı çıkmak için yaparlardı bunu.

Phaedrus, hidrojen ve oksijenin suyu oluşturacak doğru karışım oranlarında bir araya gelmesi tanrısal aklın harika bir şekilde çalıştığını gösterir diye yazan, on dokuzuncu yüzyıl başından kalma kimya metinleri okumuştu. Bu da onlardan biri gibiydi.

Ama James'i tekrar okuduğunda onun bu erken önyargısını ortadan kaldırmaya başlayan üç şeye rastlamıştı o güne dek. Bunların ilki, aslında gerçek bir neden değildi fakat öyle akla gelmeyecek bir rastlantıydı ki Phaedrus bunu hiç unutamamıştı. James, William James Sidis'in, yani beş yaşında beş dil konuşan ve kolonyal demokrasinin Kızılderililerden geldiğini düşünen dâhi çocuğun *vaftiz* babasıydı. İkincisi, James'in evrenin özneler ve nesneler olarak ikiye bölünmesinden hoşnutsuzluğuna bir göndermeydi. Bu elbette James'i otomatikman Phaedrus'un melekleri arasına koydu. Ama, belki ilgisi yokmuş gibi görünen, oysa Phaedrus'un ilk önyargısını diğer her şeyden daha çok gideren üçüncüsüyse James'in anlattığı, bir sincapla ilgili anekdottu.

James ve bir grup arkadaşı bir kır gezisindeydiler ve içlerinden biri bir sincabı bir ağacın çevresinde kovaladı. Sincap içgüdüsel olarak

ağacın ters tarafına saklandı ve adam ağacın çevresini dolaştıkça sincap da hep ağacın çevresinde, onun tersi yönünde döndü.

James ve arkadaşları bunu gözlemledikten sonra bir soruyu felsefi olarak tartışmaya başladılar: Adam sincabın çevresini dolaştı mı, dolaşmadı mı? Grup iki felsefi kampa bölündü ve Phaedrus o sorunun nasıl çözüldüğünü hatırlıyordu. Onu etkileyen, James'in soruya yönelik ilgisiydi. James'in, kuşkusuz uzman bir filozofolog olmasına karşın -bu konuyu Harvard'da okutmak zorunda olduğu kesindi çünkü- onun yaratıcı bir filozof olduğunu da gösteriyordu bu. Bir filozofolog böyle bir tartışmayı hafiften küçümser, çünkü bunun "önemi" yoktur; yani bununla ilgili bir felsefe yazısı yoktur. Ama James gibi yaratıcı bir filozof için bu soru bir yabansümbülü gibi ilginç bir şeydir.

Bunda, gerçek filozofları felsefeye çeken şeyin kokusu vardı. Adam sincabın çevresinde dolaştı mı, dolaşmadı mı? Adam sincabın kuzeyinde, güneyinde, doğusunda ve batısında bulunmuştu; öyleyse çevresini dolaşmış olması gerekir. Ama yine de hiçbir zaman sincabın arkasına ya da yan tarafına geçemedi. O sincap mutlak bir bilimsel doğrulukla, "O herif asla benim çevremi dolaşamadı," diyebilir.

Kim haklı? "Çevresinde" sözcüğünün birden fazla anlamı mı var? Bu bir sürpriz! Birden fazla doğru geometri sistemi olduğunu bulmak gibi bir şey bu. Kaç tane anlam var ve hangisi doğru?

Bu durumda sanki sincap, "çevresinde" terimini kendisine göre kullanıyordu fakat adam ise o terimi uzaydaki, sincabın da kendisinin de dışında, mutlak bir noktaya göre kullanıyordu. Ama sincabın görece bakış açısını bırakır da mutlak, değişmez bakış açısını benimsersek kendimizi ne duruma sokarız? Uzayda sabit bir noktadan bakılırsa bu gezegendeki her insan her gün, doğusundaki ya da batısındaki diğer tüm insanların çevresini dolaşmaktadır. East River her sabah Hudson Nehri'nin üzerinden bir perende atmakta, her akşam da altından bir perende daha atmaktadır. "Çevresinde" sözcüğüyle kastettiğimiz anlam bu mudur? Eğer öyleyse bunun kullanılması niçin doğrudur? Ve eğer sincabın görece bakışı yanlışsa, kullanılması niçin doğru değildir?

Bundan çıkan sonuç, evrendeki en açık, en mutlak ve en değişmez terimlerden biri gibi görünen "çevresinde" sözcüğünün birdenbire görece ve öznel bir hale gelmesidir. "Çevresinde"nin ne olduğu sizin kim olduğunuza ve onu kullandığınız anda ne düşündüğünüze bağlıdır. Onu ne denli dürterseniz o denli çok şey çözülmeye başlar. Bu felsefi dürtücülerden biri de zamanın ve uzayın tümüyle gözlemciye göre de-

ğiştiği sonucuna varan Albert Einstein'dır.

Yani biz hep o sincabın konumundayız. Her şeyin, hatta uzay ve boyut gibi konuların bile ölçüsü daima insandır. Ama James ve Einstein gibi felsefe ruhuyla dolu insanlar dünyaya, ağaçların çevresinde dönen sincaplar gibi, ister istemez saçma bir şekilde bakmazlar, çünkü onlar felsefede ve bilimde böylesi bilmeceleri çözmek için vardır. Gerçek bilim ve gerçek felsefe, hangi konuların önemli sayılacağı konusundaki önyargıların peşinden gitmez.

Bu, Lila gibi kişilere nasıl bakılacağı konusunu da kapsar. Bu delilik sorunu -onun kanısınca, özellikle metafizik sınırlamalar yüzündengörmezden gelinmiş, son derece önemli bir felsefi konudur. Nitelik Metafiziği felsefenin -etik, ontoloji falan gibi- geleneksel dallarına ek olarak yeni bir dalın temelini kurar: Delilik felsefesi. Eski ve alışılagelmiş bakışa bağlı kaldığımız sürece, delilik, "nesnenin özne tarafından yanlış anlaşılması" olarak kalacaktır. Nesne gerçektir, özne hatalıdır. Tek sorun, öznenin aklının nesnel gerçeği doğru algılamaya nasıl döndürüleceğidir.

Ama Nitelik Metafiziği'yle düşünülürse, ampirik deneyim bir "nesneler" deneyimi değildir. Ampirik deneyim yalnızca inorganik biçimlerin değil, bir sürü kaynağın ürettiği bir *değer biçimleri* deneyimidir. Deli bir kişi -ya da hipnotize olmuş bir kişi ya da ilkel bir kültürden gelme bir kişi- evrenin geçerli bilimsel gerçeğe taban tabana zıt bir açıklamasını öne sürerse onun ampirik dünyanın ötesine sıçrayıp aşağı düştüğüne inanmak zorunda değiliz. O yalnızca, bizim kendi kültürümüzün sınırları dışında kaldığı için çok düşük nitelikli olarak algıladığımız entelektüel biçimlere değer veren biridir. Bazı biyolojik, sosyal ya da Dinamik güçler onun nitelik yargısını değiştirmiştir. Buysa onun, bizim normal kültürel entelektüel biçimler dediğimiz şeyleri, aynen bizim onunkileri dışarı attığımız gibi kabaca dışarı atmasına yol açmıştır.

Açıktır ki hiçbir kültür meşru biçimlerinin çiğnenmesini istemez ve çiğnendiğinde de bir bağışıklık sistemi, biyolojik bağışıklık sisteminkine benzer bir şekilde devreye girer. O meşru olmayan kültür biçimlerinin tehlikeli sapkınlık kaynağı ilk önce belirlenir, sonra soyutlanır ve sonunda da kültürel varlığı yok edilir. Akıl hastaneleri kısmen bunun içindir. Dinden dönmeyle ilgili davalar da tabii. Kültürü, dene-

timsiz bir şekilde büyümesine izin verilirse onu yok edecek yabancı düşüncelerden korur bunlar.

Phaedrus'un psikiyatri koğuşunda gördüğü, onu "nesnel gerçekliğe" döndürmeye çalışan insanlardı. Psikiyatristlerin sevecenliğinden asla kuşku duymadı. Onlar bu işe dayanabilmek için normalden daha sevecen olmak zorundaydılar. Ama Phaedrus onların kültürün temsilcileri olduğunu ve delilikle daima kültür temsilcileri olarak uğraşmaları gerektiğini gördü ve onların bitmez tükenmez rol yapmalarından korkunç şekilde usandı. Onlar hep, dinden dönmüşü koruyan rahip rolünü oynuyordu. Phaedrus bu konuda bir şey söyleyemiyordu, çünkü bu onlara paranoyakça ve onların iyi niyetlerini yanlış anlamak gibi görünecekti ve sorununun gerçekten de çok büyük olduğunu kanıtlayacaktı.

"Akıllı" raporunu aldıktan yıllar sonra, yaşamış olduğu şeylerle ilgili "nesnel" tıbbi tanımlamaları okuyup da onların ne kadar iftiracı olduklarını görünce şoke olmuştu. Bir dinsel mezhebin, ona düşman başka bir dinsel mezhep tarafından yazılmış tanımlaması gibiydi bunlar. Psikiyatri tedavisi gerçeğin araştırılması değil, bir dogmanın resmen ilanıydı. Psikiyatristler delilik belirtisinden, bir zamanlar engizisyoncuların şeytana yenilmekten korktukları gibi korkuyorlardı sanki. Psikiyatristler eğer deliyseler psikiyatriyle uğraşmalarına izin verilmezdi. Onların, üzerinde konuştukları şeyi *tam anlamıyla* bilmemeleri *gerekirdi.*

Phaedrus, onların da buna karşılık, zatürreeyi nasıl tedavi edeceğinizi bilmeniz için zatürreeye yakalanmış olmanız gerekmediğine göre, deliliği nasıl tedavi edeceğinizi bilmeniz için de deliliğe yakalanmış olmanız gerekmez, diyebileceklerini düşündü. Ama suçlamanın bu şekilde çürütülmesi sorunun asıl merkezine götürüyordu bizi. Zatürree biyolojik bir biçimdir. Bilimsel olarak doğrulanabilir. Bacillus pneumococcus'u mikroskop altında inceleyerek bu hastalık hakkında bilgi edinebilirsiniz.

Öte yandan, delilik entelektüel bir biçimdir. Biyolojik nedenleri olabilir ama fiziksel ya da biyolojik bir gerçekliğe sahip değildir. Kimin deli, kimin akıllı olduğunu yasal olarak gösterecek hiçbir bilimsel araç üretilememiştir. Delilik evrenin bilimsel yasalarının *hiçbirine* uymaz. Evrenin bilimsel yasaları akıllılık tarafından *yaratılmıştır.* Akıllılığın, kendi yarattığı araçları kullanarak ve yarattıklarının *dışında* bir şeyi ölçebileceği bir yöntem yoktur. Delilik bir gözlem "nesne"si değildir.

Gözlemin kendisinde bir *değişikliktir*. Akıl biçimlerinin "hastalığı" diye bir şey yoktur. Yalnızca, inançtan sapma vardır. Ve deliliğin aslı işte budur.

Soralım, "Eğer dünyada tek bir kişi olsaydı deli olabilir miydi?" Delilik daima başkalarına göre vardır. Delilik sosyal ve entelektüel bir sapmadır; biyolojik bir sapma değildir. Mahkemede ya da diğer her yerde deliliğin tek sınanma yolu kültürel statükoya uygunluktur. Psikiyatri mesleğinin eski rahiplikle bu denli benzerlik göstermesinin nedeni budur. Bunların ikisinin de kişiyi alıkoyup fiziksel olarak kısıtlama yetkisi vardır ve bu yetkiyi, statükoyu uygulamada kötüye kullanırlar.

Böyle olduğu için de, deliliğin tedavisi görevini doktorlara vermek onların eğitimini kötü yerde kullanmaktır. Entelektüel döneklik aslında onların işi değildir. Tıp doktorları her şeye inorganik ve biyolojik perspektiften bakmak üzere eğitilmiştir. Bu yüzden de onların tedavileri çoğunlukla biyolojiktir: Şok, ilaç, lobotomi ve fiziksel tutukluluk.

Psikiyatristler de, biyolojik ve sosyal olmak üzere iki ayrı dünyada yaşayan polisler gibi, sosyal ve entelektüel olmak üzere iki ayrı dünyada yaşarlar. Polisler gibi, kendilerinin altındakileri kesinlikle denetimleri altında tutarlar, üstlerindekilere ise boyun eğmeleri gerekir. Akıllılığı suçlayan bir psikiyatrist, toplumu suçlayan bir polis gibidir. Doğru olmayan bir şey yani. Bir doktoru, sürdürdüğü entelektüel düzenin çürümüş olduğuna inandırma şansınız, bir polisi, koruduğu sosyal düzenin çürümüş olduğunu inandırma şansınızdan daha fazla değildir. Eğer size inanırlarsa işlerini bırakmaları gerekir.

Yani Phaedrus, akıl hastanesinden kurtulmak istiyorsanız yapacağınız şeyin psikiyatristleri, sizin "sorununuz" hakkında sizin onlardan daha fazla şey bilebileceğinize inandırmaya çalışmamak olduğunu görmüştü. Bunu başarmak umudu yoktu. Oradan çıkmanın yolu onların sizden daha çok bildiğini tümüyle anlamış ve onların entelektüel otoritesini kabul etmeye tümüyle hazır olduğunuza onları inandırmaktır. Dinden dönenlerin yakılmaktan kurtulma yöntemi de budur. Sözlerini geri alırlar. Birinci sınıf bir oyuncu gibi rol yapmalı ve kızgınlığınızı gösteren en ufak bir bakışa bile engel olmalısınız. Yoksa sizi buradan yakalarlar ve bunu hiç denemeseydiniz olacağınızdan da daha kötü bir duruma düşebilirsiniz.

Eğer size kendinizi nasıl hissettiğinizi sorarlarsa "Harika!" diyemezsiniz. Bu bir tür deliliğin semptomu olacaktır. Ama "Berbat!" da diyemezsiniz. Buna inanırlar ve sakinleştiricinin dozunu artırırlar.

"Eh... sanırım belki birazcık iyileşiyorum..." demelisiniz ve bunu, biraz alçakgönüllü bir görünümle ve yakaran bakışlarla söylemelisiniz. Bu, gülümsemelerini sağlar.

Bu strateji zamanla Phaedrus'a, oradan kurtulması için yeterli gülümsemeyi sağlamıştı. Bu onu daha az dürüst ve, geçerli kültürel statükoya daha uyumlu biri haline getirdi, fakat aslında herkesin istediği buydu. Bu durum onu hastaneden çıkarıp ailesine ve bir işe ve dünyada yeniden bir yere kavuşturdu ve bu uyumlu, rol yapan ve protesto etmeyen biri olduğunun söylenmesi için ne yapması gerektiğini bilen eski ruh hastası kimliği onun hiç bırakmadığı, kalıcı bir kişilik haline geldi.

Bir zamanlar dürüst davrandığı insanlara karşı sürekli rol yapmak mutlu bir çözüm değildi. Bu, onun o insanlarla hiçbir şeyi gerçek anlamda paylaşamamasına yol açtı. Bu kez akıl hastanesindeki halinden daha da soyutlanmış bir haldeydi ama yapabileceği bir şey yoktu. Bu soyutlanmış rol oynayıcıya ilk kitabında, öyküyü anlatan, görünürde normal olduğu için sevilebilir, ama yaşamı göğüslemede zorluk çeken, çünkü onu dürüstçe ele alma yeteneğini yitirmiş bir adam rolünü vermişti. Dolaylı olarak, onun ailesini dağıtan ve onu şimdiki yaşama yönelten işte bu soyutlanmışlıktı.

Şimdi, yıllar sonra, hastanede olanlardan dolayı kırgınlığı azalmıştı ve psikiyatristlerin de tıpkı polisler gibi gerekli olduğunu anlamaya başlamıştı. Toplumun ve aklın yozlaşmış biçimleriyle birilerinin uğraşması gerekir. Ancak, anlaşılması gereken şey şu ki, toplumda reform yapacaksanız buna polislerle başlamazsınız. Ve akılda reform yapacaksanız buna da psikiyatristlerle başlamazsınız. Eğer bugünkü sosyal sistemi ya da entelektüel sistemi beğenmiyorsanız polisler ve psikiyatrisler konusunda yapabileceğiniz en iyi şey onların semtine uğramamaktır. Onları en sona bırakmaktır.

Peki, kimle başlayacaksınız?... Antropologlarla.

Aslında bu o kadar da kötü bir fikir değildir. Antropologlar o çekingen "nesnellikleri" olmadığında yeni şeylerle ilgilenmeye çok eğilimlidir.

Bu düşünce Phaedrus'a ilk kez Bozeman, Montana yakınlarındaki dağlarda antropoloji okumaya başladığında gelmişti. Zuñi'deki *brujo*'nun sorununun, onun duygusal özelliklerinin daha iyi uyduğu Ortabatı kabilelerinden birine gönderilerek düzeltildiği Ruth Benedict'in o karmaşık olayını okuduğu yer de orasıydı. *Bu* durumda ne demeli? Deli-

leri tedavi için psikiyatriste değil, *antropoloğa* gönder!

Ruth Benedict, psikiyatrinin, karakteristik tepkilerinin geçerliği toplumlarınca yadsınmış kişiler olan delileri ayrı vakalar halinde incelemek yerine, saptanmış bir semptomlar listesiyle işe başlayarak her şeyi birbirine karıştırdığını söyler. Başka bir antropolog, D.T. Campbell, "Laboratuvar psikologları açıkça söylemeseler de hâlâ, üniversitedeki arkadaşlarının insanın genel psikolojisi için uygun bir temel yapıyı saptayabileceğini varsayıyorlar," diyerek bunu onaylamıştır. Campbell bu eğilimlerin sosyal psikolojide, antropoloji literatürüyle karşılaşma sonucu adamakıllı engellendiğini söyler.

Psikiyatristlerin buna yaklaşımıysa *brujo*'nun davranışlarının nedenlerini bulmak için onun çocukluğunu araştırmak, onun neden bir pencere dikizleyici haline geldiğini açıklamak, ona pencereleri gözetlememesi yolunda öğüt vermek ve eğer buna devam ederse belki de "onu kendi iyiliği için hapsetmek" olurdu. Fakat öte yandan antropologlar o kişinin sorunlarını dinleyip bu sorunların çözüleceği bir kültür bulabilir ve kişiyi oraya gönderebilir. *Brujo*'nun olayında antropologlar onu kuzeye, Çheyenne bölgesine gönderdiler. Viktoryenlerin cinsel yasaklarından rahatsız biri ise Margaret Mead'ın Samoa'sına gönderilebilirdi; ya da bu kişi paranoyadan rahatsızsa kuşkucu yaklaşımların daha normal karşılandığı Ortadoğu ülkelerinden birine gönderilebilirdi.

Antropologların tekrar tekrar görüp anladığı şey, deliliğin kültürel olarak tanımlandığıdır. Delilik her kültürde ortaya çıkar ama, neyin delilik olduğu konusunda her kültürün farklı bir ölçütü vardır. Kluckhohn, ufak bir fiziksel rahatsızlıktan ötürü San Francisco hastanesine gelmiş, çok az İngilizce bilen yaşlı bir Sicilyalıyı örnek gösterir. Onu muayene eden stajyer doktor, adamın sürekli olarak, bir kadının kendisine büyü yaptığını ve hastalığının asıl nedeninin bu olduğunu mırıldanıp durduğuna dikkat etmişti. Doktor onu hemen psikiyatri servisine göndermiş ve adam oranın koğuşunda yıllarca kalmıştı. Ama onun ait olduğu İtalyan kolonisinde onun yaşındaki herkes büyü yapan cadıların gücüne inanıyordu. Standartlar açısından "normal"di bu. Eğer stajyer doktorun kendi ekonomik ve eğitimsel koşullarına sahip gruptan birisi bir cadının infazına uğradığından şikâyet etseydi bu haklı olarak, delilik diye yorumlanırdı.

Delilik semptomlarının kültürle bağlantılı olduğunu savunan daha birçok kişi vardır. M.K. Opler İrlandalı şizofrenlerin cinsellik konu-

sundaki günahları ve suçları kafaya taktıklarını buldu. Fakat İtalyanlar öyle değildi. İtalyanlar hipokondriyak şikâyetlere ve bedensel takıntılara düşkündüler. Otoritenin açıkça reddedilmesi İtalyanlar arasında daha sıktı. Clifford Geertz, Bali'de deli tanımının Amerikalılar gibi, gülecek bir şey olmadığı halde gülen adam olduğunu bildirmiştir. Phaedrus bir dergide, kültüre göre özelleşmiş farklı psikozların tanımını bulmuştu: Chippewa Cree'ler *windigo*'ya, yani bir tür yamyamlığa yakalanıyordu; Japonya'da *imu*, yani yılan sokmasından sonra ortaya çıkan bir, etrafa sövüp sayma olgusu vardı; Kutup Eskimoları arasında bu, *pibloktog*, yani giysilerini yırtıp atma ve buz üzerinde koşmaydı; Endonezya'da da ünlü *amok*, yani kuluçkaya yatmış, ama tehlikeli bir şiddet patlamasıyla sonuçlanan bir depresyon vardı.

Antropologların bulgularına göre şizofreninin en sık rastlandığı grup, kültürel geleneklerle bağları en zayıf kişilerdir: Uyuşturucu kullananlar, entelektüeller, göçmenler, üniversitede ilk yılını okuyan öğrenciler, askere yeni alınmış olanlar.

Minnesota'daki Norveç doğumlu göçmenler arasında yapılan bir araştırma bu kişilerin kırk yıllık bir süre içinde ruh hastalığından ötürü hastaneye yatırılma oranının göçmen olmayan Amerikalılardan da, Norveç'teki Norveçlilerden de daha yüksek olduğunu göstermiştir. Isaac Frost, Britanya'daki yabancı hizmetçiler arasında psikozun sık görüldüğünü, genellikle de ülkeye gelişlerinden sonraki on sekiz ay içinde ortaya çıktığını bulmuştur.

Kültür şokunun aşırı bir biçimi olan bu psikozların bu insanlar arasında görülmesinin nedeni onların akıl sağlığının temelini oluşturan, değerlerin kültürel tanımının değişmesidir. Bu, onların akıllılığını destekleyen bir "gerçeğin" farkında olma değil, kültürel direktiflerinden emin olma olgusudur.

Şimdi, psikiyatri tüm bunlarla gerçek anlamda başa çıkamaz, çünkü eli ayağı, belli bir entelektüel biçimin doğru, ötekilerin yanılsama olduğunu söyleyen özne-nesne gerçeklik sistemiyle bağlanmıştır. Psikiyatri bu konumu almaya, bir çağın yanılsamalarının diğer çağın gerçekleri olduğunu tekrar tekrar gösteren tarihe ve bir bölgenin gerçeklerinin bir başka bölgenin yanılsamaları olduğunu gösteren coğrafyaya aykırı bir şekilde zorlanmıştır. Ama Nitelik Metafiziği'nin yarattığı delilik felsefesi, birbiriyle çelişen tüm bu entelektüel gerçeklerin yalnızca değer biçimleri olduğunu söyler. Belli bir ortak tarihsel ve coğrafi gerçekten, deli olmadan *sapılabilir*.

Antropologlar ikinci bir konuya daha dikkat çekmişlerdir: Kültürden kültüre fark gösteren yalnızca *delilik* değildir, *akıllılığın kendisi de* kültürden kültüre farklılık gösterir. Antropologlar, "gerçeği görebilme yeteneği"nin yalnızca akıllıyla deli arasındaki bir fark olmadığını, aynı zamanda, akıllılığın çeşitli kültürler arasında da fark oluşturduğunu bulmuşlardır. Her kültür kendi inancının dışsal bir gerçeğe uygun olduğunu varsayar ama dinsel inançların coğrafyası bu dışsal gerçeğin lanet şeylerle ilgili olabileceğini gösterir. İnsanların, "gerçeği" doğrulamak için gözlemlediği *gerçek olaylar* bile içinde yaşadıkları kültüre bağlıdır.

"Belli bir kültürün gerekli bulmadığı kategoriler," der Boas, "o kültürün dilinde de yoktur." Kültürel yönden önemli kategoriler ise ayrıntılarıyla vardır. Boas'ın öğrencisi olan Ruth Benedict diyordu ki:

> Her uygarlığın kültür biçimi insanlığın potansiyel amaçlarından ve dürtülerinden oluşan büyük bir yayın belirli bir bölümünü kullanır; aynen... her kültürün seçilmiş belli maddi teknikleri ve kültürel özellikleri kullanması gibi. Olası tüm insan davranışlarının dağılmış olduğu bu büyük yay çok geniştir ve bunun önemli bir bölümünü kullanan her kültür için çelişkilerle doludur. En önemli gereksinim, seçimdir. Seçim olmaksızın hiçbir kültür anlaşılabilirliği sağlayamaz ve seçtiği ve kendine ait kıldığı amaçlar teknolojinin herhangi bir ayrıntısından ya da benzer şekilde seçtiği evlilik formalitesinden çok daha önemli bir konudur.

Paranın geçerli olduğu bir toplumda yaşayan bir çocuk madeni para resmini ilkel toplumda yaşayan bir çocuktan daha büyük çizer. Üstelik paranın egemenliğindeki toplumda yaşayan çocuklar madeni paranın boyutunu değerine göre daha fazla abartılı görür. Bu abartma yoksul çocuklarda zengin çocuklara göre daha fazladır.

Eskimolar, ağaçlarla çalıların bize farklı görünmesi gibi, on altı farklı buz biçimi görür. Öte yandan Hindular hem buz hem de kar için aynı sözcüğü kullanır. Creek ve Natchez Kızılderilileri sarıyla yeşili birbirinden ayırt etmez. Yine, Choctaw, Tunica, Keresian Pueblo Kızılderilileri ve diğer birçok halk yeşille maviyi sözcüklerle ayırt etmez. Hopilerin zaman anlamına gelen sözcüğü yoktur.

Edward Sapir diyor ki:

Aslında "gerçek dünya", farkında olmaksızın, büyük ölçüde, grubun dilsel alışkanlıkları üzerine kuruludur.... Dışarıdan birisine apaçık gibi görünen şekiller ve anlamlar o biçimleri yürüten tarafından tümüyle yadsınır; yürütenler için gayet açık olan ana hatlar ve imalar ise dışarıdan bakan tarafından hiç görülmeyebilir.

Kluckhohn'un dediği gibi:

Diller düşünceleri ileten bir araçtan, hatta başkalarının duygularını etkilemeye ve derdini anlatmaya yarayan bir araçtan daha öte bir şeydir. Her dil aynı zamanda bir kategorize etme deneyimi demektir.

"Gerçek" dünyadaki olaylar hiçbir zaman bir makine gibi algılanmaz yahut aktarılmaz. Karşılık verme eyleminin yapıldığı anda bir seçme işlemi ve bir yorumlama da vardır. Dışsal durumun bazı özelliklerine dikkat çekilirken diğerleri ya görmezden gelinir, ya da tam olarak ayırdına bile varılmaz.

Her halkın, bireylerinin deneyimlerini sınıflandıracakları kendine özgü karakteristik bir sınıflaması vardır. Örneğin dil "buna dikkat et", "bunu daima ondan ayrı tut", "şu ve şu şeyler daima birbirine aittir" der. İnsanlar çocukluktan beri bu tarzda karşılık verecek şekilde eğitildikleri için bu ayrımları yaşamın vazgeçilmez bir parçası sayarlar.

Bunlar, Phaedrus'un psikiyatri koğuşunda duyduklarına epey bir açıklama getiriyordu. Hastaların gösterdiği şey ortak bir karakter değil de, ortak bir karakterin *eksikliğiydi*. Eksik olan şey, "normal" insanların üstlendiği standart sosyal rol oynama edimiydi. Akıllı insanlar bir rol yapanlar grubu olduklarını fark etmez, ama deli bu rol oynamayı görür ve buna içerler.

Akıllı bir kişinin psikiyatri koğuşuna yatıp deli numarası yaptığı ünlü bir deneme vardır. Personel onun deli olmadığını hiç anlayamamış, ama diğer hastalar anlamıştı. Hastalar onun rol yaptığını görmüştü. Kendi standart sosyal rollerini oynayan personel ise farkı anlayamamıştı.

Deliliğin bir ortak karakter eksikliği olduğu, Rorschach'ın şizofreni için mürekkep lekesi testinde de görülür. Bu testle hastaya rastgele şekillenmiş mürekkep lekeleri gösterilir ve ne gördüğü sorulur. Eğer hasta "Güzel bir kadın görüyorum, başında çiçekli bir şapka var," diyorsa bu bir şizofreni belirtisi değildir. Ama "Mürekkep lekesinden başka hiçbir şey görmüyorum," diyorsa şizofreni belirtileri gösteriyor

demektir. En özenilmiş yalanla karşılık veren, akıllılıkta en yüksek puanı alır. Kesin gerçeği söyleyen puan alamaz. Akıllılık gerçek değildir. Akıllılık sosyal gerekliliğe uyumdur. Gerçek ise bazen uyumsuzdur, bazen de değildir.

Phaedrus bu fenomen için "statik süzgeç" terimini benimsemişti. Bu statik süzgecin her düzeyde etkin olduğunu gördü. Örneğin birisi sizin doğduğunuz kenti yahut ailenizi ya da düşüncelerinizi överse bunlara inanırsınız ve bunları hatırlarsınız; ama birisi bu kurumları kınarsa sinirlenirsiniz, onu suçlarsınız, söylediklerine kulak asmazsınız ve onları unutursunuz. Statik değer sisteminiz istenmeyen görüşleri süzüp dışarıya atar, istenen görüşleriyse korur.

Ama süzülüp dışarıya atılanlar yalnızca görüşler değildir. Veriler de dışarı atılır. Bir arabanın belli bir modelini satın aldığınız zaman yolların aynı model arabayı kullanan diğer insanlarla dolu olduğunu görerek şaşar kalırsınız belki de. Çünkü siz artık bu modele daha çok değer veriyorsunuz ve onu daha çok görüyorsunuzdur.

Phaedrus yatçılıkla ilgili literatürü okumaya başladığında güneşin "yeşil parıltı"sı diye bir terime rastladı. Nedir *bu* diye merak etti. Onu neden daha önce görmemişti? Güneşin yeşil parıltısını hiç görmediğinden emindi. Fakat onu görmüş olması gerekti. Fakat eğer onu gördüyse nasıl olmuş da *görmemişti*?

Bunun açıklaması bu statik süzgeçti. Yeşil parıltıyı hiç görmemişti, çünkü onu görmesi hiçbir zaman *söylenmemişti* ona. Ama bir gün yatçılıkla ilgili, sanki gidip onu görmesini söyleyen bir kitap okudu. O da öyle yaptı. Ve onu gördü. İşte karşısında, kent merkezindeki trafik lambasının "GEÇ" ışığı gibi, olabildiğince yeşil bir güneş vardı. Ama tüm yaşamı boyunca görememişti bunu. Kültür onu görmesini söylememiş, o da onu görmemişti. Eğer yatçılıkla ilgili o kitabı okumasaydı onu hiç göremeyeceğinden emindi.

Birkaç hafta önce, faciaya yol açabilecek bir statik süzgeçleme olayı ortaya çıkmıştı. Bu olay Erie Gölü'ndeki bir yaz fırtınasından kaçıp geldiği Ohio limanındaydı. Gece vakti yelkenle, rüzgâra karşı, kayalar arasından zorlukla geçerek Cleveland kıyılarından yirmi mil ötedeki limana güçbela varabilmişti.

Oraya varıp da dalgakıranın rüzgâr altı bölümünde güvenliğe kavuşunca aşağıya inip bir liman haritası kapmış, yukarıya çıkmış ve sırılsıklam ıslatan yağmur altında haritayı tutup teknenin seyir ışığıyla okurken bir taraftan da beton bölme duvarları, iskeleler, liman şamandı-

raları ve diğer işaretler arasında dümen kullanmıştı bir yat bağlama yeri bulup da tekneyi babaya bağlayana dek.

Ertesi günün çoğunu bitkin bir halde uyuyarak geçirmişti ve uyanıp da dışarı çıktığında ikindi olmuştu. Birisine, oradan Cleveland'a ne kadar mesafe olduğunu sordu.

"Cleveland'*dasınız*," dendi ona.

Buna inanamamıştı. Harita, Cleveland'dan *kilometrelerce* ötede bir limanda olduğunu söylüyordu.

Sonra, limana girdiğinde harita üzerinde gördüğü küçük "çelişkileri" hatırladı. Bir şamandıranın üzerinde "yanlış" numara olduğunda harita yapıldığından bu yana değişmiş olduğunu düşünmüştü. Haritada gösterilmeyen bir duvarla karşılaşınca bunun yeni yapılmış olduğunu ya da belki henüz oraya varmamış olduğunu ve bulunduğunu sandığı yerde henüz bulunmadığını düşünmüştü. Bambaşka bir limanda olduğunu düşünmek *hiç* aklına gelmemişti!

Bilimsel nesnellik yolundaki öğrencilerin gülünç bir öyküsüydü bu. Gözlemleri harita tarafından doğrulanmadığında *gözlemi reddetmiş* ve haritayı izlemişti. Bildiğini sandığı şey yüzünden aklı, ona uymayan her türlü veriyi dışarı atan, statik bir süzgeç, bir bağışıklık sistemi oluşturmuştu. Görmek inanmak değildir. İnanmak görmektir.

Eğer bu salt bireysel bir fenomen olsaydı pek ciddi bir şey olmazdı. Ama bu muazzam bir kültürel fenomendir ve çok da ciddidir. Biz tüm kültürel entelektüel biçimleri geçmişin aşırı derecede seçilmiş "gerçekleri" üzerine kurarız. Bu biçime uymayan yeni bir gerçek geldiğinde biçimi atmayız. O gerçeği atarız. Çelişen bir gerçek, bir yahut iki kişi onu görene dek, bazen yüzyıllarca, boyuna çekiçle vurup durmak zorundadır. Ve sonra bu bir yahut iki kişi diğer insanları, onlar da bu gerçeği görene dek uzun süre çekiçlemeye koyulmak zorundadır.

Biyolojik bağışıklık sistemi, yaşamı kurtaracak bir deri greftini pnömoniyle mücadele ederkenki şiddetle nasıl yok ederse, kültürel bağışıklık sistemi de Zuñi'deki *brujo*'nunki gibi yararlı bir yeni anlayışı, suçu yok ederkenki şiddetiyle yok etmek için mücadele eder. Bunların arasındaki farkı ayırt edemez.

Phaedrus bir kültürün Dinamik bir şeyi kabul etmeye hazır olmamasında ahlâkdışı bir şey olmadığını kabul ediyordu. Statik stoplama, kültürün geçmişte sağladığı kazanımları korumak için gereklidir. Çözüm, aptal gibi toplumu kınamak değil, yeni veriyi kabul edilebilir kılacak faktörleri aramaktır: Anahtarları yani. Phaedrus Nitelik Metafizi-

ği'ni bir anahtar gibi görüyordu.

Dharmakaya ışığı. Bu, insan deneyiminin, kültürel süzgeçlemeyle budanıp atılmış, muazzam bir bölümüdür.

O ışık hakkındaki bu bilgi Phaedrus'a yıllar boyu yük olmuştu. Bu bilgi başkalarıyla mantıksal katılım alanını tümüyle yok etmişti. Bu, kültürel bağışıklık sisteminin darbesini yemeksizin, deli olduğu sanılmaksızın konuşabileceği bir şey değildi ve kaydettiği deneyimlerine göre de, bu kuşkuyu davet etmek pek iyi bir şey değildi.

Fakat o ışığı tekrar bu akşam Lila'da görmüştü ve daha önce de Kingston'da çok güçlü bir şekilde görmüştü. Onu tüm bu olanlara çeken o ışıktı sanki. Işık ona, burada önemli bir şeyler olduğunu söylüyordu. Uyanmasını ve bu kızla ilgilenirken kitabı bırakmasını söylüyordu.

Bu ışığın, fiziksel gerçeklikte temeli bulunmayan bir tür doğaüstü olay olduğunu sanmıyordu. Aslında onun fiziksel gerçeğe dayandığından emindi. Ama kimse onu görmez; çünkü neyin gerçek, neyinse gerçekdışı olduğu hakkındaki kültürel tanımlama *Dharmakaya* ışığını yirminci yüzyıl Amerikan "gerçeğinden" dışarı süzdürüp atmıştır; aynı, zamanın Hopilerin gerçeğinden süzülüp atılması ve yeşille sarı farkının Natchezler için hiçbir anlam taşımaması gibi tıpkı.

Phaedrus bunu bilimsel olarak kanıtlayamazdı, çünkü bunun ne zaman ortaya çıkacağını önceden bilemezdiniz ve dolayısıyla da bunu sınayacak bir deney oluşturamazdınız. Ama deney olmaksızın da bu ışığın, iristeki, gözlemcinin gözüne daha fazla ışığın girmesini ve bakılanın daha parlak görülmesini sağlayan, istemsiz bir genişlemeden kaynaklanan optik stimulasyonun yol açtığı, halüsinasyon niteliğindeki bir tür ışıktan, bir şeye çok uzun süre bakıldığında ortaya çıkan ışık gibi yalancı bir görüntüden fazla bir şey olamayacağı kanısındaydı. Aynı, göz kırpma gibi, "gerçekte" görülenin konuyla ilgisiz bir şekilde kesintiye uğraması sayılacak; ya da gerçek olan nesnel bir fenomenin karşıtı olarak, gerçekdışı, öznel bir fenomen sayılacaktı.

Ama kültürel bağışıklık sistemi tarafından süzülüp dışarı atılmasına karşın bu ışığa tanıklık eden şeyler birçok yerde, dağınık, birbirleriyle bağlantısız ve konuyla ilgisiz bir şekilde ortaya çıkar. Işık bazen, öğrenmenin simgesi olarak kullanılmıştır. Neden peki? Meşale, yani eski Blake Okulu'nunki gibi bir meşale kimi zaman idealist esinin simgesi olarak kullanılmıştır. Bir şeyi birdenbire anlayıverdiğimizde "birden ışık yandı" ya da "bende birden şafak attı" deriz. Karikatüristler,

aklına iyi bir fikir gelen birini göstermek istediklerinde o karakterin başının üzerine yanan bir elektrik ampulü çizer. Herkes de bu simgenin ne anlama geldiğini hemen anlar. Neden? Nereden geldi bu? Bu çok eski olamaz, çünkü bu yüzyıldan önce elektrik ampulü falan yoktu. Elektrik ışığının yeni fikirle ne ilgisi var? Neden karikatüristler o elektrik ampulüyle ne anlatmak istediklerini hiç açıklamak zorunda kalmıyorlar? Neden herkes onların ne anlatmak istediğini *anlıyor*?

"Nesnelliğin" ürünü olan bağışıklık sisteminin zayıf olduğu ya da hiç var olmadığı diğer kültürlerde ya da geçmişimizdeki dinsel literatürde bu ışığa tanıklık eden göstergeler, Protestan ilahisi "Yol Göster Şefkat Işığı"ndan, azizlerin başı çevresindeki haleye dek hep vardır. Batı mistisizminin ana terimi olan "aydınlanma" bunun doğrudan bir anlatımıdır. Darsana, yani Hindu dinsel eğitiminin temel biçimi "ışık vermek" anlamındadır. Zen *sartori* tanımlamaları da bunu söyler. *Tibet Ölümler Kitabı*'nda da geniş bir şekilde anlatılır. Aldous Huxley meskalin deneyiminin bir bölümü olarak buna değinir. Phaedrus bunu, Dusenberry'le birlikte katıldığı peyote toplantısından hatırlıyordu; gerçi o zaman bunun yalnızca, uyuşturucudan kaynaklanan görsel bir yanılsama olduğunu ve pek önemli olmadığını düşünmüştü.

Proust *Kayıp Zamanın İzinde*'sinde bunun hakkında yazmıştır. El Greco'nun *İsa'nın Doğumu* adlı tablosunda *Dharmakaya* ışığı, var olan tek aydınlatma kaynağı olan çocuk İsa'dan çıkmaktadır. Bu ışığı resmettiği için, bazıları El Greco'nun hatalı bir şekilde gördüğünü sanmıştır. Ama yine onun yaptığı, Cardinal Guevera'nın, yani İspanyol engizisyon savcısının portresinde, kardinalin giysilerindeki dantel ve ipek, özellikle "nesnel" bir parlaklıkla gösterilmiştir; fakat ışık tümüyle eksiktir. El Greco bunu yapmak *zorunda* değildi. Ne gördüyse onun resmini yaptı.

Bir keresinde Phaedrus, Boston Güzel Sanatlar Müzesi'nde galerilerden birini gezerken duvarın birinde Buda'nın kocaman bir tablosunu, onun yanında da bazı Hıristiyan azizlerinin tablolarını gördü. Daha önce düşünmüş olduğu bir şey yeniden dikkatini çekti. Budistlerle Hıristiyanların birbirleriyle tarihsel bir ilişkisi olmamasına karşın ikisi de başında haleli olarak resmedilmişti. Haleler aynı büyüklükte değildi. Budistler haleyi büyük ve kimi zaman kişinin tüm bedenini çevreleyecek şekilde resmetmişlerdi, Hıristiyanlarınki ise daha küçüktü ve kişinin başının arkasında yahut üzerindeydi. İki dinin birbirinden örnek almadığını gösteriyordu bu, çünkü aksi takdirde haleleri aynı bü-

yüklükte yaparlardı. Fakat ikisi de ayrı ayrı gördüğü bir şeyin resmini yapmışlardı ve bu, onların resmini yaptığı "şey"in gerçek ve bağımsız bir varlığa sahip olduğu anlamına gelirdi.

Sonra, Phaedrus bunları düşünürken köşede bir resim daha gördü ve içinden dedi ki: "İşte. Ötekilerin simgesel olarak gösterdiği şeyi bu adam doğrudan gösteriyor. Onlar o ışığı dolaylı olarak görüyorlar. Buysa dolaysız görüyor."

Bu, başında hiç halesi olmayan bir İsa tablosuydu. Ama başının arka fonundaki gökyüzünde başının çevresindeki bulutlar ötedekilerden hafifçe daha aydınlıktı. Ve başının çevresindeki gökyüzü de aydınlıktı. Hepsi bu kadar. Ama bu hiç de nesnel bir obje değil, gerçek bir aydınlanmaydı; ışığın şiddetinde bir değişimdi yalnızca. Phaedrus dipteki isim plaketini okumak için tabloya doğru yürüdü. El Greco'ydu yine.

Kültürümüz tüm bunlara çok önem vermeye karşı bizi bağışık kılar, çünkü ışıkta "nesnel" bir gerçek yoktur. Yani o yalnızca "öznel" ve dolayısıyla gerçekdışı bir fenomendir. Ama bu ışık Nitelik Metafiziğinde önemlidir, çünkü *tanımlanmayan uğurla*, yani Dinamik Nitelikle birlikte belirir sık sık.

Statik bir duruma Dinamik bir müdahalenin sinyalini verir. Statik biçimlere yol verme durumu olduğunda bu ışık belirir. Bu genellikle bir rahatlama, gevşeme duygusuyla birlikte gelir, çünkü statik biçimler sarsılıp gevşemiştir o anda.

Phaedrus bunun çocukların, dünyaları henüz taze ve bütünken, bilinçleri bu dünyayı biçimlere bölmeden önce gördükleri ışık, içinde her şeyin sönüp yok olduğu bir ışık olduğu kanısındaydı. "Ölüme gidip gelme deneyimi"ni yaşayan insanların izlenimlerinde bir "beyaz ışık" çok güzel ve geri dönmek istemedikleri yerden gelen karşı konulmaz bir şey olarak anlatılır. Bu ışık, kişinin aklının statik biçimleri yıkılıp da çocuklukta terk ettiği saf Dinamik Niteliğe geri döndüğü sırada belirir.

Bu ışık Phaedrus deliyken ve kültürel sınırların ötesinde özgürce gezinirken, başka zamanlarda olsa gözden kaçıracağı şeyleri gösteren; mantıksal aklının önemsiz gibi gördüğü, fakat daha sonra sandığından daha önemli olduğunu keşfedeceği olaylarda beliren, değerli bir yoldaş olmuştu. Bu ışık diğer zamanlarda da, önemini kavrayamadığı fakat onu hayretler içinde bırakan olaylarda belirmişti.

Birinde onu küçük bir kedi yavrusunda gördü. Bundan sonra o ke-

di yavrusu uzun süre, nereye gitse onun peşinden geldi ve Phaedrus bu kedi yavrusu da ışığı gördü mü acaba, diye merak etti.

Birinde de bu ışığı hayvanat bahçesindeki bir kaplanda gördü. Kaplan Phaedrus'a birden, gördüğü şeyden şaşırmış gibi baktı ve daha yakından bakmak için parmaklıklara doğru geldi. O zaman aydınlık, kaplanın yüzünün çevresinde belirmeye başladı. Hepsi bu. Daha sonra bu deneyime William Blake'in "Kaplan! Kaplan! Işıl ışıl yanıyor"u eşlik etti.

Gözler, içten geldiği görünen bir ışıkla parlamıştı.

XXVII

Düşünde birisinin ona ateş ettiğini sanıyordu, ama sonra fark etti; hayır, düş değildi bu. Birisi tekne bordasına vuruyordu.

"Tamam!" diye bağırdı. "Bir dakika." Para ödemesini falan isteyen marina sorumlusu olsa gerekti bu.

Kalktı ve üstünde pijamalarıyla tekne üst kapağını kaydırarak açtı. Tanımadığı bir adamdı bu. Zenciydi, yüzünde geniş bir gülümseme ve üzerinde, diğer her şeyi safdışı bırakacak kadar parlak ve temiz, beyaz bir tunik vardı. Uncle Ben's marka pirinç paketinden henüz çıkmış gibiydi sanki.

"İkinci kaptan Jamison göreve hazırdır efendim!" dedi ve şık bir selam çaktı hâlâ gülümseyerek. Tuniğinde büyük, parlak pirinç düğ-

meler vardı. Phaedrus onun böyle bir şeyi nereden bulduğunu merak etti. Adam kendi gülünç haline gülüyordu sanki.

"Ne istiyorsunuz?" dedi Phaedrus.

"İşe başlamağa geldim."

"Yanlış tekneye geldiniz."

"Yok, değil. Yalnız beni bu üniforma içinde tanıyamadınız. Lila nerde?" dedi adam.

Phaedrus birden tanıdı onu. Jamie'ydi bu, o barda tanıştığı adam.

"Lila uyuyor daha," dedi Phaedrus.

"Uyuyor mu!?" Jamie başını geriye attı ve güldü. "Yahu, onun böyle yırtmasına izin veremezsiniz. Saat sabah onu geçiyor."

Jamie altın kol saatini gösterdi. "Onu kaldırmanın zamanıdır!" Sesi çok yüksekti. Phaedrus diğer tekneden bir kafanın onlara baktığını fark etti.

Jamie yine gülmeye başladı, sonra yukarıya baktı ve sonra gözlerini tekneye indirdi gülümseyerek. "Evet, siz beni kesin kandırmışsınız. Lila bana öyle anlatmıştı ki, sandım bu tekne en az beş kat büyük. Ama hepsi bu ufacık şeymiş meğer."

Bunlara tepkisini anlamak için tekrar Phaedrus'a baktı. "Tamamdır, tamamdır. Benim için yeter de artar bile. Beni kandıran Lila'ydı."

Phaedrus kafasındaki bulutları dağıtmaya çalışıyordu. Bu da neyin nesiydi Allah aşkına?

"Lila size ne dedi?" diye sordu.

"Lila bana bu sabah buraya çalışmaya gelmemi söyledi. Ben de geldim."

"Delilik bu," dedi Phaedrus. "Yanlış söylemiş size."

Jamie'nin yüzündeki gülümseme yok oldu. Şaşkın ve incinmiş görünüyordu. Sonra, "Bence, onla biraz konuşçam," dedi ve tekneye adım attı. Yedek halatların üzerine atlayışı onun denizci olmadığını gösteriyordu: İzin almadan, ayağında kirli sokak ayakkabılarıyla. Phaedrus onu kirli ayakkabıları hakkında uyarmak üzereyken birden, iskeleye doğru gelen Richard Rigel'i gördü. Rigel el sallayarak ona doğru geldi. Nereden çıktı şimdi *bu adam*?

"Onla konuşmağa aşağı incem," dedi Jamie.

Phaedrus başını salladı. "Kız yorgun."

Jamie de başını salladı. "Gücenmek yok," dedi, "ama Lila'nın ne bok olduğunu bilmezsiniz siz."

"Hayır, yorgun."

"Yok yahu. O hep böyle söyler. Ben onu nasıl düzeltçeemi biliyom." Jamie merdivenden aşağıya yöneldi. "Hemen yukarıya çıkçaaz," dedi.

Phaedrus telaşlanmaya başladı. Rigel'in ona bakıp durduğunu gördü. "Senin burada olduğunu bilmiyordum," dedi Rigel'e.

"Bir süredir buradaydım," dedi Rigel. "Kimdi o adam?"

"Lila'nın bir arkadaşı."

"*O* hâlâ burada mı?"

"Sorunları var." Rigel'e baktı. "*Gerçekten* sorunları var...."

Rigel gözlerini kısarak baktı. Sanki bir şey söyleyecekmiş gibi duruyordu ama bir şey demedi. Sonunda, "O konuda ne yapacaksın?" dedi.

"Bilmiyorum," dedi Phaedrus, "daha yeni kalktım. Kafamda bir şey yok henüz."

Rigel daha yanıt veremeden aşağıdan gelen boğuk bir gürültü duydular; ardından bir bağrış, sonra bir boğuşma sesi, sonra yine bir bağrış geldi.

Birden Jamie'nin yüzü belirdi. Unde Ben'inkine benzer beyaz ceketindeki düğmelerden birinin yanında koca bir kan lekesi vardı. Yanağını tutan elinde de kan vardı.

"Siktiğimin orospusu!" diye bağırdı.

Kapaktan güverteye çıktı. Kapak tırabzanına uzandı ve Phaedrus adamın yanağında kanlı ve derin bir yara gördü.

"Lanet olası *orospu! Gebertçem* onu!"

Phaedrus kanamayı durdurmak için bir bez parçasını nerede bulabileceğini düşündü. Belki aşağıda bir yerlerde olacaktı.

"Yol verin gideyim burdan," dedi Jamie, "Polis çağarcam!"

"Ne oldu?" dedi Rigel. Onun omzu üzerinden başka bir tekne sahibi daha gelmiş, bakıyordu.

"Karı beni *öldürmeğe* kalktı!"

Jamie Rigel'e baktı. Rigel'in yüz ifadesindeki bir şeyler onu durdurmuşa benziyordu. Jamie tekne yedek halatlarına basıp iskeleye çıktı. Rigel'e baktı yine. "O karı yaptı bunu!" dedi. "Beni *öldürmeğe* kalktı!" Rigel'in yüz ifadesi değişmedi. Sonra Jamie döndü ve marina yönetim ofisine doğru yürüdü. Kafasını omuzları üstünde hızla döndürdü ve geriye baktı. "Polis çağarcam. Karı beni *öldürmeğe* kalktı. *Görcek* o."

Phaedrus Rigel'e ve hâlâ bakıp duran öteki adama baktı. "Aşağı i-

nip neler olduğuna baksam daha iyi olacak," dedi Phaedrus.

"Buradan çekip gitsen daha iyi olur," dedi Rigel.

"Ne? Neden? Ben bir şey yapmadım ki."

"Bir şey fark etmez," dedi Rigel. Kingston'da ettikleri kahvaltıdaki aynı kızgın bakış belirdi yüzünde.

Phaedrus Jamie'nin uzakta, marinanın öteki ucundaki marina ofisinde, oradakilere bir şeyler söylediğini görüyordu. Konuşurken bir elini sallayarak hareketler yapıyor, öteki eliyle de yüzünü tutuyordu. Rigel'in arkasındaki adam oraya doğru yürümeye başladı.

Rigel, "Ben de oraya gidiyorum, bakalım adam ne söylüyor," dedi. Gitti ve Phaedrus, Rigel'in yürüdüğü marina ofisindeki konuşmaların devam ettiğini gördü.

Lila ne yapıyordu şimdi? Aşağıda uğursuz bir sessizlik vardı. Merdivenden aşağı indi ve ön kamara kapısının kapalı olduğunu gördü.

Phaedrus kapıya gitti, yavaşça açtı ve ranzada Lila'yı gördü. Burnu kanıyordu. Elinde bir çakı vardı. Dün geceki hipnotik görüntü tümüyle yok olmuştu. Başının altındaki çarşafta küçük kan lekeleri vardı.

"Neden yaptın bunu?" diye sordu Phaedrus.

"O benim bebeğimi öldürdü."

"Nasıl?"

Kız ranzanın altındaki yer döşemesini gösterdi.

Phaedrus oyuncak bebeğin yüzükoyun yerde yattığını gördü. Ne söyleyeceğini dikkatle düşünerek kıza bir an baktı.

"Onu yerden kaldırayım mı?" dedi sonunda.

Lila bir şey söylemedi.

Phaedrus bebeği büyük bir dikkatle, iki elini de kullanarak kaldırdı ve kızın yanına koydu dikkatle.

"Kötü bir yer burası," dedi Lila.

Phaedrus baş tarafa gitti, kızın burnundan akan kan için bir avuç tuvalet kâğıdı aldı ve kıza getirdi.

"Dur bir bakayım," dedi kıza.

Burnu kırığa benzemiyordu. Ama bir gözünün altı şişmeye başlamıştı. Kızın elinin çakıya sımsıkı kenetlenmiş olduğunu gördü.

Bunun üzerinde konuşma zamanı değildi şimdi.

Bordaya vurulduğunu duydu.

Merdiveni çıkınca Rigel'i gördü yine.

"Adam gitti," dedi Rigel, "ama milletin asabı bozulmuş. Bazıları

polis çağırmayı düşünüyor. Senin hemen ayrılacağını söyledim onlara. Hemen şimdi ayrılırsan her şey çok daha kolaylaşacak."

"Polis ne yapacak ki?" dedi Phaedrus.

Rigel sinirli bir şekilde baktı. "Burada beş saniye daha da kalabilirsin, beş hafta daha da kalabilirsin. Hangisini tercih edersin?"

Phaedrus düşündü. "Tamam," dedi, "palamarı çöz."

"Kendin çözmen gerek."

"Ne oldu sana yahu?"

"Suça iştirak..."

"Aman, Allah aşkına."

"Sen gittikten sonra ben bu insanlarla yüz yüze kalacağım."

Phaedrus ona baktı ve başını salladı. Tanrım ne rezalet. İskeleye atladı, elektrik kablosunu çekip tekneye attı, kıçtaki palamarı da çözüp tekneye attı. Palamarı çözmek için baş tarafa doğru gittiğinde ofiste toplanmış insanların kendisine baktıklarını gördü. Rigel'in bir dakika önceki hali gibi sinirliydiler. Ve Rigel haklıydı, her zamanki gibi.

Phaedrus palamarı tekneye attı ve ellerini tekneye dayayarak ağır bordayı iskeleden uzaklaştırmak için tüm gücünü kullandı. Akıntı kıç tarafı uzaklaştırmaya başlamıştı zaten. Sonra Phaedrus puntallardan birini yakaladı ve kendini tekneye çekti.

"Sandy Burnu'nun iç tarafında bir liman var," dedi Rigel. "Horseshoe Koyu. Haritada gösteriyor."

Phaedrus teknenin kontrolünü almak için, karmakarışık olmuş halatların üzerinden ustaca geçip kıç tarafa doğru yürüdü ama kaptan köşküne geldiğinde anahtarın motor üzerinde olmadığını gördü. Tekne artık kontrol dışı durumdaydı, fakat o an için bir şey fark etmezdi, çünkü akıntı onu iskeleden uzaklaştırıp nehrin ortasına doğru götürüyordu. Phaedrus hemen koşup aşağıya indi, harita masasının altındaki en üst çekmeceyi açtı, anahtarı buldu, yine hızla yukarı koşup anahtarı motora taktı ve döndürdü.

Motor çalışmasa müthiş bir an olurdu doğrusu.

Fakat öyle olmadı. Motor aldı ve Phaedrus onu bir süre rölantide bıraktı.

İskelede, artık on beş-yirmi metre ötede Rigel, çevresine toplanmış insanlarla konuşuyordu. Phaedrus vitese taktı, gaz verdi ve onlara el salladı. Onlar el sallamadılar, fakat ona bakıyorlardı boyuna.

İçlerinden biri ellerini ağzının iki yanına koyup bağırarak bir şeyler söyledi ama dizelin sesi onun işitilmesini önleyecek kadar yüksek-

ti. Phaedrus onlara el salladı ve nehirde New Jersey kıyılarına doğru yol almaya başladı.

Vay be!

Omzunun üzerinden geriye baktığında tekneyle marina arasındaki nehir yüzeyinin gittikçe büyüdüğünü ve insanların gittikçe ufaldığını gördü. Boyutları küçüldükçe önemleri de azalıyordu sanki.

Şimdi bütün kent, suyun perspektifinden şekil almaya başlıyordu. Marina kentin siluetine gömüldü. Şimdi ekspres yolun iki yanındaki yeşil ağaçların ardında kaldı ve ağaçlar da yolun üzerindeki apartmanların ardında kaldı. Şimdi de adanın ortasındaki koca gökdelenlerin apartmanların üzerinde yükseldiğini görüyordu.

İşte Dev!

İçinde bir korku uyandırdı bu.

Phaedrus'u tam yakalayacakken güçbela sıyrılmıştı elinden.

XXVIII

Phaedrus, nehrin öteki kıyısına yaklaşınca tekneyi akıntı yönüne döndürdü. Artık engin suları hissediyordu ve kendisiyle kent arasındaki uzaklık onu sakinleştirmeye başladı.

Ne sabahtı ama! Daha üstünü bile giyinmemişti. İskele gerçekten uzaklaşmıştı ve onu gözleyen insanlar yok olmuş gibiydi. Nehrin yukarısındaki George Washington Köprüsü kayalıkların arkasına çekilmeye başlamıştı.

Kaptan kabini yanındaki güvertede kurumaya başlayan kanlar gördü. Motoru yavaşlattı, dümeni bağladı, aşağı inip bir paçavra buldu. Giysilerini ranzanın üzerinden aldı ve hepsini güverteye çıkardı. Sonra dümeni çözdü ve tekneyi yine akıntı yönüne döndürdü. Sonra da görebildiği tüm kan lekelerini silip temizledi.

Acelesi yoktu artık. Ne garip. Tüm o telaşlardan ve belalardan sonra şimdi birden, dünya kadar zamanı vardı. Zorunluluk yoktu, alıkonulma yoktu.

. . . Aşağıdaki Lila hariç. Kız hiçbir yere gitmiyordu ama.

Bu kızı ne *yapacaktı*?

. . . Yola devam edecekti herhalde.

Aslında hiçbir baskı altında değildi. Onu sınırlayacak hiçbir yasak bölge yoktu....

Kar ve buzdan uzak durmalıydı yalnızca. Ama bu da sorun değildi. Dosdoğru güneye inebilirdi ve kızın da orada, ön kamarada kalmasına izin verebilirdi; kalmak istediği yer orasıysa eğer.

Düş gibi bir gün. Güneş gitti! Nehirde hâlâ pek bir gemi yok. Üstünü giyinirken Manhattan kıyısı boyunca, nehirden dışarı uzanmış antrepolar gibi duran eski, yeşil binalar gördü. Harap olmuş ve terk edilmiş gibi görünüyorlardı. Ona bir şeyleri hatırlattılar.

O binaları çok zaman önce görmüştü....

. . . Üstünden yürüdüğü bir tahta vardı, hep yukarıya çıkıyordu, yukarıya - kocaman kırmızı bacalı büyük bir gemiye uzanıyordu ve onun üstünden annesinin önü sıra yürümüştü -annesi oldukça endişeli görünüyordu- ve Phaedrus tahtanın altındaki betona bakmak için durduğunda annesi ona "Çabuk! Çabuk! Gemi kalkıyor!" diye bağırmıştı ve tam bunu dediği anda bir sis düdüğü korkunç bir gürültüyle ötmüş, Phaedrus çok korkmuştu ve tahtanın üstünde yukarıya doğru koşmuştu. Daha dört yaşındaydı ve gemi de İngiltere'ye giden *Mauritania*'ydı.

. . Bunlar herhalde, geminin kalktığı o liman binalarıydı. Ama şimdi hepsi harabeye dönmüştü.

Bunlar hep çok eskilerdeydi.... Selim... Selim... o neydi? Annesinin ona okuduğu bir öykü. Balıkçı Selim, fırıncı Selim ve denize gömülmek üzereyken güçbela kaçıp kurtulduklan sihirli bir ada. Bu da burasıyla bir bağlantı kurmuştu anılarında.

Ne tuhaf. Akıntı yönünde giden bir mavna ve diğer bir yelkenliden başka hiçbir şey yoktu nehirde hâlâ. Güneye doğru, uzakta, ufuktaki tüm o bina yığınlarının arasından Özgürlük Heykeli'ni görüyordu.

Çocukluğunda yaptığı o yolculuktan, o eski *Mauritania* iskelesini hatırlayıp da Özgürlük Anıtı'nı hatırlamaması tuhaftı.

New York'a daha sonra yaptığı bir gezide diğer turistlerin kalabalığına karışmış ve Özgürlük Heykeli'nin içinden yukarıya çıkmıştı.

Onun hep yeşilimsi bir bakırla kaplanmış ve eski görünümlü, eski bir Viktoryen köprü gibi, perçinli metal direklerle desteklenmiş olduğunu hatırlıyordu. Yukarıya çıkan demir merdiven gittikçe incelip ufaldı, incelip ufaldı ve yukarı çıkan insanların oluşturduğu kuyruk gittikçe yavaşladı ve Phaedrus birden korkunç bir klostrofobi dalgasına kapıldı. Bu kuyruktan çıkması olanaksızdı! Önünde çok şişman bir kadın vardı ve kadın, bu merdivenden çıkmak onun gücünün çok üzerinde bir işmiş gibi hareket ediyordu. Sanki her an yığılıp kalıverecekmiş gibiydi. Bu kadının altındaki, Phaedrus'un da içinde olduğu bütün kuyruğun bir dizi domino taşı gibi devrildiğini, kimsenin ezilmekten kurtulamadığını gözünün önüne getirdi. Bu kadın devrilse onu tutacak gücü var mıydı ki?

. . . Özgürlük Heykeli'nin içinde, şişman bir kadının arkasında kısılı kalıp klostrofobiden çıldırmak. Amerika'yla ilgili bir öykü için ne allegorik bir tema olurdu bu.

Phaedrus güvertenin hâlâ, bir kenara kaldırılması gereken karmakarışık halatlarla dolu olduğunu gördü. Dümeni bağladı, baş tarafa gitti, iskele halatını topladı, kaptan köşküne geri getirdi ve sonra, yine akıntıya dümen kırarken halatı sardı ve kıç ambarına attı; sonra dümeni yine bağladı ve bu işi tekrar tekrar yaparak dört halatın hepsini ve elektrik kablosunu ortalıktan kaldırıp usturmaçaları içeriye aldı. Bunları yaparken Manhattan kent merkezi yaklaşıyordu.

Jersey kıyılarında, göze oldukça hoş görünen Viktoryen tarzda evler vardı. Bazı binalar yüksekti ama bunlar şaşırtıcı derecede azdı. Kıyıda katedrale benzer yüksek bir yapı ve dimdik dağa tırmanan bir yol vardı. Dağın ne kadar dik olduğunu görüyordu. Burada nehrin öteki kıyısına göre bu kadar az gelişme olmasının nedeni buydu belki de.

Heykel yaklaştıkça Phaedrus eski Blake Okulu'nun o meşalesinin hâlâ yüksekte tutulduğunu gördü; bir Viktoryen heykeli bu, fakat özellikle böyle nehirden bakınca hâlâ etkileyici. Bu etkiyi yaratan, onun büyüklüğü özellikle. Ve konumu. Eğer bu kadın sıradan bir park heykeli olsaydı bu etkinin çoğu kaybolurdu.

Şimdi suda daha çok trafik vardı. Governors Adası civarında römorkörler büyük bir gemiyi East River'a doğru çekiyordu. Herhalde Staten Adası'na giden bir feribot olması gereken bir gemi görüyordu. Daha yakında, nehir turu yapan bir gemi Phaedrus'un yönünde geliyordu.

Geminin neden öylesine yana yatmış olduğunu merak etti; sonra bunun, tüm yolcuların o her şeyin üstünde hayal gibi görünen silueti

seyretmek için teknenin Manhattan tarafına toplanması yüzünden olduğunu anladı.

Ne siluet ama! Bulutlar en yüksek binaların camlarında yansıyordu. *Rhapsody in Blue*. Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kuleleri yükseklik yarışını o anda kazanmış gibi görünüyorsa da öteki gökdelenler bundan habersize benziyordu. Onların hepsi de artık yalnızca binalar ya da kentin bir parçası değil, insanların ne olduğunu anlamadığı, bambaşka bir şeydiler. Planlanmamış bir tür enerji ve güç, büyüklüğüyle herkesi şaşkına çeviriyordu hep. Kimse yapmadı bunu. O kendi kendini yaptı. Dev kendi kendini yarattı.

Verrazano Köprüsü gittikçe yaklaşıyordu. Köprünün altından, Lower Körfezi'nin öteki kıyısı olması gereken bir siluet görüyordu. Son köprüydü bu. En sonuncu!

Phaedrus köprüye yaklaştıkça sularda derinden ve periyodik bir kabarmanın başladığını hissetti. Trapezde olmak gibi bir duyguydu bu. Ama yavaştı; çok yavaş. Kabarma tekneyi havaya kaldırdı, sonra indirdi. Sonra yine kaldırdı ve indirdi. Sonra yine. Bu, okyanustu.

Birden, nereye gittiğini bilmediğini fark etti. Dümeni tekrar bağladı, aşağıya inip harita çekmecesinden bir yığın harita aldı -Lila'dan hâlâ bir ses seda yoktu- ve güverteye çıktı yine. Haritaları, üzerinde "New York Limanı" yazan haritayı buluncaya dek karıştırdı. Haritanın arka yüzünde gemilerin Lower Körfezi'nde gideceği yolları belirten şamandıralar noktalarla gösterilmişti.

Lower Körfezi'nin en dip yerinde Sandy Burnu ve Sandy Burnu'nun çizdiği yayın ortasında da Horseshoe Koyu vardı. Rigel'ın ona söylediği koy bu olsa gerekti. Harita, köprüden o koya yaklaşık on deniz mili gösteriyordu. Körfezde öyle çok şamandıra vardı ki hangisinin hangisi olduğunu anlamak zordu; ama haritaya göre bunun bir önemi yoktu, karaya oturması olanaksızdı çünkü. Aslında, büyük gemilerin giremediği kanal dışı yollarda daha güvenlikteydi.

Phaedrus, köprü gittikçe gerilerde kalırken motorun sesinde bir gariplik hissetti ve ısı göstergesinin kırmızıya yaklaştığını gördü. Gazı keserek rölantinin biraz üzerine kadar düşürdü.

Herhalde suyun içindeki bazı öteberiler motorun soğutma suyu girişini tıkamıştı. Daha önce de olmuştu bu. Burada sorun, boru girişinin su seviyesinin çok altında olması ve bordanın o nesneyi görmeyi yahut onu bir gemi kancasıyla çekip almayı engelleyecek kadar kavisli olmasıydı. Kayığa binmesi ve onu çekip çıkarmaya çalışması gerekirdi.

Ama şimdi bunu yapamazdı, çünkü körfeze giren kaba okyanus dalgaları kayığı her tarafa çarptırırdı. Koya girene dek beklemek zorundaydı. Güneybatı New Jersey kıyılarından yeni bir esinti geliyor gibiydi. Yolun kalan bölümünü yelkenle de gidebilirdi.

Motoru durdurdu ve bir süre sessizliği dinledi zevkle. Yalnızca rüzgârın hafif sesi ve dalgaların bordaya çarpmasıyla çıkan, tekne yavaşladıkça azalan ses vardı. Kalan hızı kullanarak tekneyi rüzgâr yönüne çevirdi ve mayistra yelkenini açmak üzere, direğe doğru ilerledi.

Teknenin sallantısına karşı dengesini korumak için epey ustaca davranmak zorunda kaldı, ama yelken açılıp da tekne rüzgâra tutunuverince tekne hafifçe yana yatmış bir durumda sabitlendi, hızlandı ve Phaedrus kendini çok iyi hissetti birden. Kaptan köşküne gidip tekneyi akıntı yönüne çevirdi, flok yelkenini de açtı ve tekne biraz daha hızlandı. Eski deniz sevdasını yaşıyordu yine. Ontario Gölü'nden beri ilk açık denizdi bu ve bu büyük dalgalar ona bu sevdayı yaşatıyordu yeniden.

Doğuda, işte orada karasız ufuk vardı. Uzaktan görünen birtakım gemilerin bu yöne geldiği belli oluyordu. Ama sorun yok. Tekneyi kanal dışında tutması yeterliydi.

İhtiyar Pancho olsa gülümserdi şimdi.

Bu deniz sevdası sıtmaya benzerdi. Uzun süre, bazen yıllarca kaybolur ve sonra, şimdiki gibi, okyanus dalgasına benzer bir dalgayla birden geri geliverirdi.

Çok önceleri "John B. Yelkenlisi" adlı, ritmi alışılmadık bir şekilde hızlanıp yavaşlayan bir şarkının onu nasıl alıp götürdüğünü hatırladı. Bu şarkıdan neden bu denli çok hoşlandığını anlayamamış, ama sonra bir gün bu hızlanma ve yavaşlamanın okyanus dalgasının aynısı olduğunu fark edivermişti. Rüzgârı ve dalgayı arkanıza aldığınızda geçip giden okyanus dalgasıydı bu; altınızdan geçen her dalgayla tekne ileri atılır ve yükselir ve sonra dalga sizi geçip ilerlediğinde aşağı düşer ve duraklardı.

O hareket onu asla rahatsız etmezdi, onu çok sevdiğindendi herhalde bu. Hep bir deniz sevdası getirirdi.

Bu sevdanın başladığı günü hatırladı; altıncı doğum gününden sonraki bir Noel günüydü, ana-babası alabilecekleri en pahalı dünya küresini almışlardı ona; ağırdı ve gürgenden bir ayağı vardı ve onu ekseni etrafında döndürüp durmuştu boyuna. Ondan öğrenmişti bütün kıtaların biçimlerini, adlarını ve dünyanın çoğu ülkesini ve denizlerini: Arabistan, Afrika, Güney Amerika, Hindistan, Avustralya, İspanya ve Ak-

deniz, Karadeniz, Hazar Denizi. Yaşadığı koskoca kentin bu küre üzerinde ufacık bir nokta olduğu düşüncesinden ve kürenin çoğu yerinin mavi olmasından çok etkilenmişti. Eğer gerçekten tüm dünyayı görmek istiyorsanız o maviyi aşmadan oralara gidemezdiniz.

Bundan yıllarca sonra da onun en sevdiği kitap eski gemilerle ilgiliydi; onun sayfalarını yavaş yavaş, tekrar tekrar çevirir, o ufacık pencereli, süslü, küçük kıç kamarasında oturup, altınızdan geçen okyanus dalgalarına Sir Francis Drake gibi bakarak yaşamak nasıldır acaba diye merak ederdi. Ondan sonraki tüm yaşamında, çıktığı her uzun yolculuğu bir yerlerdeki bir limanın bir iskelesinde, gemilere bakarak bitirmiş gibiydi sanki.

Tekne yaklaştıkça Sandy Burnu, Verrazano ve Hudson adlı ahşap gemilerin yelken açarak gelip geçtiği günlerden beri pek fazla değişmemiş gibi görünüyordu. Kuzey uçta radyo kuleleri ve terk edilmiş bir istihkâmın bölümleri gibi duran eski görünümlü binalar vardı. Geri kalan kısım hemen hemen tümüyle bomboştu.

Tekne, burnun dalgadan koruduğu sulara girdikçe kaba dalga yok oldu ve güneydoğudan esen rüzgârın hafif dalgacıkları kaldı yalnızca. Körfez, Phaedrus'un görebildiği her yeri karayla çevrili, sakin bir göle döndü. Tekneyi biraz yavaşlatmak için flok yelkenini sardı ve derinlikölçeri çalıştırmak amacıyla bir an için aşağıya indi. Ön kamarada Lila'dan hâlâ ses seda yoktu.

Tekrar güverteye çıkınca koy gayet güzel görünüyordu. Koy batı rüzgârına açıktı, ama harita suyun sığ olduğunu ve batı yönünde uzun bir dalgakıran bulunduğunu gösteriyordu, büyük dalgaların girmesini önleyen buydu herhalde. Kesinlikle hiç dalga yoktu artık. Çok sakin bir kıyı ve güvertelerinde kimse olmayan, demir atmış bir iki yelkenli. Çok güzel.

Derinlikölçer yaklaşık üç metre su derinliği gösterince dalga yönünde döndü, yelkeni ve demiri koyverdi, demiri yerleştirmek için motoru çalıştırıp tornistan etti, sonra motoru durdurdu, mayistra yelkenini sardı ve aşağı indi.

Haritayı yerine koydu, sonra hava raporunu almak için Sahil Muhafaza hava istasyonunu açtı. Anonsu yapan kişi güneydoğudan esen hafif rüzgârın ve iyi havanın birkaç gün daha devam edeceğini, daha sonra havanın soğuyacağını söyledi. İyi. Bu ona, okyanusa açılmadan önce Lila'yı ne yapacağını düşünmesi için az da olsa bir zaman kazandıracaktı.

XXIX

Lila'nın hareket ettiğini gösteren sesler duydu.

Phaedrus onun kapısına gitti, kapıyı çaldı ve açtı. Kız uyanıktı fakat ona bakmıyordu. Yüzünün sağ tarafının renk değiştirmiş ve şişmiş olduğunu gördü ilk kez. O herif kızı adamakıllı pataklamıştı.

Bir süre sonra Phaedrus, "Selam," dedi.

Kız yanıt vermedi. Tam karşıya bakıyordu yalnızca. Gözbebekleri büyümüş görünüyordu.

"Rahat mısın?" diye sordu Phaedrus.

Kızın bakışı değişmedi.

Sorduğu pek yerinde bir soru değildi. Başka bir soru denedi: "Nasılsın?"

Yine yanıt yok. Bakışı Phaedrus'u geçip daha uzaklara yöneldi yalnızca.

Oo, oo. Bunun ne olduğunu biliyordu galiba. Bunun gelmekte olduğunu bilmem gerekirdi, diye düşündü. Dışarıdan bakılınca görünen buydu. Katatonik trans. Kız her şeyden kopmuştu.

Biraz sonra kıza, "Her şey yolunda. Ben sana bir süre bakacağım," dedi. Kızın yüzünde, onayını gösteren ufacık, geçici bir belirti aradı, ama yoktu. Yalnızca o hipnotik bakış - tam karşıya.

Bu kız benim burada olduğumu biliyor, diye düşündü; benim burada olduğumu, belki benim onun burada olduğunu bildiğimden de daha iyi biliyor. Ama bunu onaylamıyor yalnızca. Bu kız, çok zorda kalıp ağaca çıkmış bir kedi gibi. Onun üzerine gitmek onu daha çok zora sokup ürkütmekten başka bir şeye yaramaz, yahut onu dövüşmeye zorlar.

Phaedrus bunu istemiyordu, limanda olanlardan sonra hem de.

Kapıyı yavaşça kapattı ve kamarasına geri döndü.

Ee, ne olacak şimdi?

Okuduğu, antropolojiyle ilgili şeylerden, bu transımsı durumların tehlikeli sayıldığını hatırlıyordu. Limanda olanlar Malaya amokunun tanımına uyuyordu - bazen ani bir şiddetin izlediği yoğun ve derin düşüncelere dalmak. Ama kişisel deneyimlerinden, bunun pek tehlikeli olmadığını hatırlıyordu. Eğer bir şiddet olursa da bu, transı bozmaya çalışan düşman kişilerin tahrikleriyle olurdu ki Phaedrus'un böyle bir şey yapmaya niyeti yoktu.

Aslında, en kötü olanın artık geçtiği yolunda bir his vardı içinde. Geçen gece Manhattan'daki olayda korkunç olan şey kızın çok mutlu olmasıydı. Acı çekmiyordu. Kız bebeği bağrına basıp da salladığı zaman bu durum, donarak ölmekte olan birinin, sıcaklık hissediyorum, dediğini duymak gibi bir şeydi. "Hayır! Hayır! Soğuğu hisset! Ne kadar acı çekersen o kadar iyidir," demek gelir içinizden.

O şimdi değişti. Ama soru, değişim iyi yönde mi, yoksa kötü yönde mi? Şu anda yapılacak en iyi şey, diye düşündü, bir süre beklemek ve kızın ne yöne doğru gideceğini görmek. İyi havanın bir süre daha devam etmesine benziyordu bu. Kendini meşgul etmek için yapacağı bir sürü işi vardı.

. . Yemek yemek örneğin. Neredeyse ikindi olmuştu. Atlantic Highlands'da tekneyi bir limana bağlayıp oradan yiyecek almayı planlamıştı ama şimdi oraya birkaç mil uzaktaydı. Belki yarın kıçtan tak-

ma motoru kayığa takar ve hava sakin olursa atlar giderdi. Ya da belki kıyıda bir otobüs arar ve onunla giderdi. Ama şimdilik, Nyack'tan ne yiyecek kalmışsa onunla idare etmek zorundaydılar.

Nyack. Çok gerilerde kalmıştı. Her şey eskiyordu.

Buz kutusunun kapağını kaldırdı ve içine baktı. Buz kutusunun dibine uzandı, ne bulduysa çıkardı ve mutfak tezgâhının üzerine koydu.

. . . Küçük kavanozlar içinde kokteyl sosisler... içinde et, salam ve kızarmış biftek bulunan ufak kutular.... Ekmek hâlâ var. Çıkardı ve sertleşmiş olduğunu gördü.... Ekmeğin ambalajını açtı.... Hâlâ yenebilire benziyordu... ton balığı konservesi... fıstık ezmesi... marmelat.... Tereyağı iyi görünüyordu. Ekim ayında yolculuk yapmanın iyi yönlerinden biri de yiyeceklerin yavaş bozulmasıdır... çikolatalı puding.... En kısa zamanda yiyecek almalıydı. Sorun olmaya başlıyordu bu.

Peki ya içecek? Viskiden ve sudan başka bir şey yoktu. Bir de kokteylden....

Bu kokteyl sosisleri de kavanoza yapışmıştı. Kavanozu lavabonun üzerinde baş aşağı tuttu, sosislerin çevresindeki tüm suyu aşağı akıttığı halde sosisler hâlâ yapışıktı. Bir çatal aldı ve sosislerden birini çatalla çekip bir tabağa düşürdü. Sosis parçalandı. Birden, kalanların hepsi plop! diye aşağı iniverdi. Yumuşak ve pelte gibi ezik görünümdeydiler ama kokuları iyiydi.

Kıza içmesi için viski ve kokteyl de verebileceğini düşündü. Evet, bu iyi olurdu. Kız yiyeceği reddedebilirdi fakat içki birazcık daha baştan çıkarıcıydı....

Bayat ekmeğin üzerine tereyağı sürdü, üzerine üç parça kokteyl sosis yerleştirdi, onun da üstüne bir dilim ekmek daha koydu. Sonra kıza adamakıllı sert bir içki doldurdu, bardağı sandviçle birlikte tabağa koydu, baş tarafa götürdü.

Kapıyı hafifçe tıklattı ve "Yemek. Güzel bir yemek!" dedi.

Kapıyı açtı ve tepsiyi kızın karşısındaki ranzaya koydu. "Eğer içkiyi çok sert koymuşsam söyle de biraz su katayım," dedi.

Kız yanıt vermedi ama bakışı kızgın ya da kopuk değildi. Bu bir ilerlemeydi, belki de.

Kapıyı kapadı, ana kamaraya döndü ve kendi yemeğini hazırlamaya başladı....

Kızın gidebileceği üç yol var, diye düşündü. Birincisi, kız hiç düzelmeyip sürekli o deli hayallerine dalabilir, o oyuncak bebeği ve artık daha ne uyduracaksa onu bırakmayabilir ve sonunda Phaedrus ondan

kurtulmak zorunda kalabilirdi. Zor olurdu bu, ama yapılması gerekirdi. Gidecekleri kasabada bir doktor çağırır, onu muayene ettirir ve orada ona ne yapılacağı bulunurdu. Phaedrus bundan hoşlanmadı ama, yapması gerekirse yapabilirdi.

Ama sorun, deliliğin insanların seni gittikçe daha çok reddetmesine yol açmasıyla ve bunun seni daha çok çıldırtmasıyla oluşan bir kısırdöngünün varlığıydı ve Phaedrus'un gireceği durum buydu. Pek de ahlâklı değil. Eğer olaylar bu yolda giderse kız belki de yaşamının geri kalanını bir akıl hastanesinde geçirecekti, kafese kapatılmış bir hayvan gibi.

Kız için ikinci olasılık, diye düşündü, kavga ettiği şey neyse, ona boyun eğmek ve "uyum sağlamayı" öğrenmektir. Bu durumda muhtemelen bir tür kültürel bağımlılığa girecek, "tedavi" için bir psikiyatristi ya da bir "sosyal hizmetler danışmanını" düzenli olarak ziyaret edecek, isyanının doğru olmadığı yolundaki kültürel "gerçeği" kabullenecek ve bununla yaşayacaktı. Kız bu şekilde, var olan sorunları neyse onları alışılmış kültürel sınırlar içinde sürdürerek "normal" bir yaşamı yürütmeye devam edebilirdi.

Ama sorun, Phaedrus'un aslında bu çözümden, birincisinden çok daha fazla hoşlanmamış olmasıydı.

Asıl soru, "İnsanları deli eden ne?" değildir. "İnsanları akıllı eden ne?"dir. İnsanlar delilere ne yapmak gerektiğini yüzyıllardır sorup durmuşlardı ve Phaedrus insanların bir yere varamadığını görüyordu. Deliliği gerçekten ele almanın yolu, diye düşündü, durumu tersine çevirmek ve bunun yerine gerçek hakkında konuşmaktır. Delilik, kötü olduğunu herkesin kabul ettiği tıbbi bir olgudur. Gerçek ise üzerinde kimsenin uzlaşamadığı metafizik bir konudur. Gerçeğin bir sürü farklı tanımı vardır ve bunların içinden bazıları Lila'ya neler olduğuna öznenesne metafiziğinden çok daha fazla açıklık getirebilir.

Eğer kesin gerçek nesnelerse, o zaman her şeyin tek bir doğru entelektüel yapısı vardır: Nesnel dünyaya uygun olanı yani. Fakat eğer gerçek, entelektüel biçimlerin yüksek nitelikli bir grubu olarak tanımlanırsa o zaman delilik entelektüel biçimlerin düşük nitelikli bir grubu olarak tanımlanabilir ve böylece, bambaşka bir tablo çıkar karşımıza.

Eğer kültür, "Bu insan her şeyi neden bizim gördüğümüz gibi görmüyor?" diye sorarsa, buna, o kişinin onları değer vermediği için görmediği yanıtını verebilirsiniz. O insan meşru olmayan değer biçimlerine gitmiştir, çünkü meşru olmayan değer biçimleri kültürün başa çıka-

madığı değer çatışmalarını çözebilmektedir. Deliliğin nedenleri, kimyasal dengesizlikten tutun da sosyal çelişkilere varıncaya dek, her türlü şey olabilir. Ama delilik bu çelişkileri, daha yüksek nitelikli gibi görünen, anormal biçimlerle çözmüştür.

Lila orada, transa benzer bir durumda; ama ne anlama geliyor bu? Trans durumu ve hipnoz özne-nesne dünyasında kocaman ornitorenklerdir. Hipnoz ve trans yadsınamadığı halde onlarda "yanlış" bir şeylerin olduğu yolundaki önyargının varlığı bu yüzdendir. Bunlar olabildiğince, "esrarengiz şeyler" denen ampirik çöp yığınına doğru ittirilmiş ve astrolojiyle, Tarot kartlarıyla, Yi ding'le ve buna benzer şeylerle uğraşan antiampirik tiplere bırakılmıştır. Eğer görmek inanmaksa hipnoz ve trans imkânsız olmak zorundadır. Ama bunlar var olduğuna göre, yıkılan ampirizmin ampirik olarak gözlemlenebilen bir vakası vardır karşınızda.

Asıl ironi, kültürün, trans ve hipnozu zaman zaman kendi amaçlarına ulaşmak için desteklemesidir. Tiyatro bir tür hipnozdur. Sinema ve televizyon de öyledir. Bir sinema salonuna girdiğinizde tüm göreceğiniz şeyin, insanların ve nesnelerin hareket ettiği yanılsamasını vermek için bir perde üzerine düşürülen, saniyede 24 görüntü olduğunu bilirsiniz. Bunu bilmenize karşın yine de, saniyede 24 görüntü espri yaptığında gülersiniz, görüntüler ölme numarası yapan aktörleri gösterdiğinde ağlarsınız. Bunun yanılsama olduğunu bildiğiniz halde bu yanılsamaya katılıp onun bir parçası olursunuz ama, yanılsama olayı sırasında bunun bir yanılsama olduğunun bilincinde olmazsınız. Bu, hipnozdur. Bu, transtur. Bir tür geçici deliliktir üstelik. Fakat öte yandan, kültürü takviye eden güçlü bir destektir aynı zamanda ve bu nedenle kültür, sinemayı kendi yararı için destekler ya da sansür eder.

Phaedrus, sürekli delilik olgusunda ise, dışarıdaki gösterinin genellikle çok daha kötü olduğu bilindiği için sinema çıkışlarının kapatılmış olduğunu düşünüyordu. Deli insan kendine özgü, onaylanmayan bir filmi sürdürmektedir ve bu, yürürlükte olan kültürün sürdürdüğü filmden daha çok hoşuna gitmektedir. Onun herkesin seyrettiği filmi sürdürmesini istiyorsanız, çözümün ona, bunu yapmanın değerli bir şey olduğunu kanıtlama yollarını bulmak olduğu kanısındaydı Phaedrus. Yoksa, o neden "daha iyi" olsun ki? O zaten daha iyi. Söz konusu olan "daha iyi olma durumunu" oluşturan, biçimlerdir. İçerden bakacak olursanız delilik sorun değildir. Delilik çözümdür.

Lila'ya daha değerli gelecek şey ne olabilir; Phaedrus bunu bilmiyordu.

Sandviçini bitirdi, yiyecekleri kaldırdı ve tabağını lavaboda temizledi. Kafa yoracağı ikinci sorun ise şu motor ve onun neden ısındığı olacaktı herhalde.

Eğer şanslıysa, bu, motor soğutma sisteminin bordadan gelen girişinin içine kaçan yahut ağzını tıkayan bir şeydi. Fakat eğer şanssızsa, bu, motorun içindeki su yollarını tıkayan bir şeydi. Ve bu da silindir manşetlerinin sökülmesi ve o tıkayan şeyi, silindir manşetleriyle silindir gömleği arasında arayıp bulmak demekti. Bunu düşünmesi korkunçtu. Tekneyi satın aldığında, ikinci olasılığı ortadan kaldıran tatlı su soğutma sistemini almamış olması gerçekten aptallıktı.

Her şeyi düşünemezsiniz.

Güverteye çıkıp kayığı direk makarasıyla kaldırdı, kayık askıdayken onu teknenin yan tarafına döndürdü ve kıç tarafı aşağıya düşmesin diye dikkatle indirdi. Sonra kayığa bindi, kayığı direğe bağlı halatlardan kurtardı, elleriyle küpeşteden çeke çeke kayığı teknenin kıç tarafına götürdü.

Gömleğini çıkardı, kayığın içine yüzükoyun yattı ve kolunu, neredeyse omzuna kadar suya daldırdı. Su soğuktu! Eliyle yokladı ama motor girişini tıkayan bir plastik poşet ya da başka bir şey var gibi görünmüyordu. Kötü haber. Kolunu dışarı çıkardı ve gömleğiyle kuruladı.

O tıkayan şey neyse, motoru durdurduktan sonra, yelkenle giderken düşüp gitmiş olabilir, diye düşündü. Kayığa binmeden önce, o olay yine olacak mı diye görmek için motoru bir süre çalıştırması gerekirdi. Böyle şeyler aklınıza hep sonradan gelir. Kafası diğer şeylerle çok fazla doluydu. Kayığı puntallardan birine bağlayıp tekneye çıktı. Kaptan köşküne gitti ve motoru çalıştırdı. Motor ısınmaya başlarken Lila'yı düşündü yine.

Bu kız "aykırı" diye nitelenebilecek biridir. "Sen de benim gibi tek başınasın," demişti Kingston'dan ayrıldıkları gün. Bu söz kafasına takıldı, çünkü doğruydu. Ama kızın bununla kastettiği yalnızca tek başına olan biri değil, bir aykırı, her şeyi kasten, inadına yanlış yapan biriydi, belli ki.

Aykırılar bazen, karşılarına çıkan her tür statik ahlâk biçimine vahşice saldırıyor gibi görünürler. Ahlâkı, bir tür öç alırcasına yok etmeye çalışıyor gibidirler sanki.

Phaedrus o sözcüğü, okuduğu antropoloji metinlerinden almıştı. Aykırılarda, bireysel "yanlış"lardan daha öte bir şeylerin var olduğunu gösteriyordu bu. Zuñi'deki *brujo* bir aykırıydı. Çeyenlerde, bu fenomeni kendi sosyal dokularında sindirecek koskoca bir aykırılar topluluğu vardı. Çeyen aykırıları ata ters biner, çadıra ters girerdi ve tersten yaptıkları şeylerle dolu büyük bir repertuvarları vardı. Aykırılar toplumuna yeni üyelerin, kendilerine büyük bir yanlışlık, büyük bir haksızlık yapıldığını hissettiklerinde katıldığı görülürdü ve bunun haksızlığı düzeltmenin bir yolu olduğu sezilirdi açıkça.

Bunu böylesi bir yabancı kültürde görüp de sonra kendi kültürümüze dönünce, resmen olmasa da, bizde de aykırılar grubunun olduğunu görürsünüz. Viktoryen dönem "bohemleri" aykırıydı. Altmışların hippileri de bir dereceye kadar öyleydi.

. . . Motor şimdi ısınacak gibi görünmüyor. Sorun ortadan kalktı mı acaba?. . . Oh - çok kesin değil.... Belki de bu, motorun boşta olması ve zorlanarak çalışmamasındandır. Phaedurs vitesi tornistana geçirdi ve motoru bir süre, dipteki demiri ters yöne zorlayacak şekilde çalıştırdı. Bekledi ve ısı göstergesini gözledi....

Zaten ona öyle geliyordu ki, dünyanın mantıksal kavranışına "Dinamik Nitelik" kavramını kattığınızda aykırıların kavranışına da bir sürü şey katabilirsiniz. Bunların bazıları statik ahlâk biçimlerine karşı olumsuz değildir yalnızca; onlar Dinamik bir hedefin peşindedirler aktif bir şekilde.

Herkes zaman zaman bu olumsuz, aykırı çizgiye girer; ne yaptığını sanarsa sansın, yapmak istediği şeylerden en az biri budur. Bazen bu, biyolojik güçlerin güdümüne girildiğinde yozlaşmış bir olumsuzluktur. Bazen de bu, "Ben böyle aptalca statik şeyler yapmayacak kadar önemli biriyim," diyen bir ego biçimidir.

Bazen de aykırı antistatik dürtünün kendisi bir statik biçim haline gelir. Bu aykırılık olayı kaplanın sırtına binmeye dönüşebilir; bir türlü aşağı inemez, koşan kaplanın sırtında boyuna gider durursunuz, sonunda kaplan sizi üstünden atar ve gövdeye indirir. Yozlaşmış aykırılık genellikle böyle sonuçlanır. Uyuşturucu, yasadışı seks, alkol falan.

Ama bazen, statik durumun yaşamın düşmanı olduğunu tüm varlığınızla duyduğunuzda da Dinamiktir. Sanatçılar, besteciler, devrimciler gibi gerçek yaratıcı kişilere, birilerinin çevrelerinde örmüş olduğu o hapishaneden kaçmazlarsa ölecekleri duygusunu veren budur.

Fakat onların aykırılığı eskimiş, çökmüş bir tarzda değildir. Onlar

çökmeyecek kadar enerjik ve saldırgandır. Onları statik biçimlerden kurtaracak bir tür Dinamik özgürlük için savaşırlar. Fakat uğrunda savaştıkları bu Dinamik özgürlük bir tür ahlâktır aynı zamanda ve bu, genel ahlâk sürecinin çok önemli bir parçasıdır. Dinamik özgürlük yozlaşmayla karıştırılır sık sık, fakat aslında ahlâki düzelişin, yeniden doğuşun bir biçimidir. Onun sürekli yenilenmesi durursa statik biçimler yaşlanıp ölür gider.

Lila'ya bu şekilde bakarsanız onun şu andaki durumunu, psikolojinin söyleyeceğinden çok daha ciddi olarak yorumlamak olanaklıdır. Eğer bu kız bir şeyden kaçıyor gibi görünüyorsa bu kaçtığı şey onun kendi yaşamının statik biçimleri olabilir. Ama Nitelik Metafiziği onun bir şeye *doğru* koşuyor olma olasılığını da ekler buna. Eğer bu koşu durursa, herhangi bir statik biçim o kıza sahip olursa -eğer ya kendi delilik biçimleri ya da uzak durduğu ve kaçtığı statik kültürel biçimler ona sahip olursa- onun kaybedeceği hipotezini de dikkate alır.

Phaedrus'un düşündüğü şey, delilik için -kilit altında tutulmak yahut uyum sağlamayı öğrenmek gibi- alışılmış çözümlere ek olarak kendine ve kültüre ait *tüm* filmleri reddetmek ve hiç de film olmayan Dinamik Niteliğin kendisine yönelmek gibi üçüncü bir yolun daha bulunduğuydu.

Eğer bir insanı oluşturan statik biçimlerin düzeylerini bir ormanın ekolojisiyle karşılaştırırsanız ve farklı biçimlerin bazen birbirleriyle rekabete girdiklerini, bazen birbirlerine simbiyotik destek verdiklerini, ama tüm bunların daima, evrimleşen duruma bağlı olarak, her an o yöne ya da bu yöne kayabilecek bir gerilim içinde sürdüğünü görürseniz evrimin yalnızca toplumlarda değil, bireylerde de olduğunu anlarsınız. Lila'yı, geleneksel sosyolojik yahut antropolojik tanımlamaların saptadığından çok daha büyük bir şey olarak görmek olanaklıdır. O zaman Lila, biçimlerin Dinamik Niteliğe doğru hareket eden karmaşık bir ekolojisi haline gelir. Lila bireysel olarak, kendi içinde, kendi yaşamının statik biçimlerine karşı evrimsel bir savaş halindedir.

Dün gece kızın hiçbir acı duymamasının o denli korkunç görünmesi ve bugünkü, acı duyuyor gibi bir hale doğru değişimin Phaedrus'a kızın iyileştiği duygusunu vermesi bu yüzdendi. Bu dünyadan acıyı elimine ederseniz yaşamı da elimine edersiniz. Evrim yok olur. Acı çekmeyen canlılar varlığını sürdüremez. Acı, tüm süreci götüren Niteliğin olumsuz yüzüdür. Evrimsel biçimler arasındaki tüm bu savaşlar Lila gibi acı çeken bireylerde sürer.

Ve biliyor musunuz, Lila'nın savaşı herkesin savaşıdır. Deliler, aykırılar, intiharın eşiğindeki kişiler toplumun sahip olduğu en değerli insanlardır bazen. Onlar toplumsal değişimin habercisi olabilir. Onlar kültürün yükünü üstlenmişlerdir ve kendi sorunlarını çözme savaşımıyla kültürün de sorunlarını çözerler.

Yani Phaedrus'un umduğu üçüncü olasılık, Lila'nın anlayışında bir mucizenin gerçekleşmesi ve Lila'nın *gerek* kendisinden, *gerek* kültürden gelen tüm biçimlerden uzak durabilmesi ve ulaşmaya çalıştığı Dinamik Niteliği görmesi ve sonra geri dönüp tüm bu karmaşık durumu, onun tarafından yok edilmeden çözmesiydi. Burada sorun, Lila'nın karşı koymayı gerekli kılan şeyin içine dalarak mı yoksa çevresini dolaşarak mı ilerleyeceğidir. Eğer içine dalarak ilerlerse sonunda Dinamik bir çözüme varacaktır. Fakat eğer çevresini dolaşırsa acılardan ve geçici rahatlamalardan oluşan o eski yazgısal döngüye geri dönüverecektir yine.

Motorun aşırı ısınmasına neden olan şey gitmişti belli ki. Onun artık bir daha olmayacağından kuşkusu yoktu. Motoru durdurdu ve tekne öne, demire doğru bıraktı kendini.

Suyun ötesinde görünen güneş ikindi sonrasına doğru ilerliyordu ve hafifçe sıkıntılı bir duygu uyanmaya başladı içinde. Günlerin en iyisi değil bu. Bir martının kıyıdaki kumdan bir midye yahut istiridye yahut ona benzer bir şeyi kapıp göğe uçtuğunu, sonra da ağzındakini düşürdüğünü gördü. Başka bir martı geldi ve onu öteki martının elinden kapmak için inişe geçti. Adamakıllı bir çığlıklaşma başlattılar hemencecik. Phaedrus onları bir süre izledi. Onların kavgası da ayrı bir sıkıntı yarattı onda.

Demirlemiş diğer teknelerden birinin üzerinde birisinin olduğunu fark etti. Phaedrus güvertede kalırsa el sallayıp yakınlık kurmak isteyebilirlerdi.

Hiç istemediği bir şeydi bu. Eşyalarını topladı ve aşağı indi.

Uzun bir hafta olmuştu. *Tanrım*, ne haftaydı ama! Eski yaşamına dönmek istiyordu. O koskoca kent ve onun *bütün* yazgısal sorunları ve şimdi de hepsinin üzerine bir de Lila ve onun yazgısal sorunları çok fazla olmuştu artık. Herhalde, bir süre hiçbir şeyi kafaya takmamalıydı artık.

Kılavuz ranzasının üstünde mektuplarla dolu bez torba vardı. Hiç

olmazsa bunlarla başlayabilirdi, iyi bir oyalanma olurdu bu. Yemek masasının kanadını açtı, bez torbayı üzerine koydu, en üstteki mektup yığınını çıkardı ve masanın üstüne yaydı.

Geri kalan tüm ikindi saatlerini ayakları masanın üzerinde, mektupları okuyarak, onlara gülümseyerek, onlara kaş çatarak, onlara kıkır kıkır gülerek ve gerekli görünenlere yanıt vererek, bir şey isteyenlere olabildiğince nazik bir şekilde "hayır" diyerek geçirdi. Ann Landers gibi hissetti kendini.

Lila'nın bir iki kez kıpırdadığını duydu. Kız bir kez kalktı ve tuvaleti kullandı. O *kadar* da katatonik değildi. Demirlemiş bir teknedeki bu sessizlik ve sıkıntı katatoni için dünyanın en iyi tedavisiydi.

Karanlık olduğunda, mektup yanıtlamaktan usandığını hissetmeye başladı. Gün bitmişti. Rahatlama zamanıydı artık. Gündüzün hafif esintisi tümüyle durmuştu ve ara sıra teknenin hafifçe sallantısı dışında her şey sakindi artık. Ne bulunmaz bir nimet.

Gaz lambasını yalpalıklı yuvasından çıkardı, yaktı ve mutfak lavabosunun yanına koydu. Nyack'tan artan yiyeceklerle yeni bir yemek daha hazırladı ve yine Lila'yı düşündü ama daha önce varmış olduğundan başka bir sonuca varmadı: Beklemekten başka yapacak bir şey yoktu.

Lila'nın yemeğini kamarasına götürünce, daha önce götürdüğü tabağın ve bardağın boş olduğunu gördü. Kızla yeniden konuşmayı denedi ama kız yine yanıt vermedi.

Güneş battığında artık havanın soğuduğunu hissetti. Bu gece ısıtıcıyı çalıştırmaktansa erkenden uyku tulumuna girmeyi düşündü. Uzun bir gün olmuştu. William James'le ilgili bu yeni kitaplardan birkaç not çıkarabilirdi belki.

Bu kitaplar biyografiydi. James'in felsefesi hakkında çok azıcık bir şey okumuştu. Şimdi de, bunun üzerinde bir perspektif edinmek için onun biyografisine girmek istiyordu.

Phaedrus özellikle, James'in tüm amacı "dinle bilimi birleştirmekti" savını doğrulayan gerçek kanıtların ne kadar olduğunu görmek istiyordu. Bu iddia Phaedrus'u yıllar önce James'e düşman etmişti ve şimdi de bundan pek hoşlanmıyordu. İşe böyle gizli bir niyetle başlarsanız yanlış bir sonuca varacağınız kesindir. O iddia, felsefenin amacı hakkındaki anlayışı zayıf birisi tarafından yazılmış felsefi bir özete benziyordu daha çok. Felsefeyi toplumsal bir organizasyonun ya da bir dogmanın emrine vermek ahlâkdışıdır. Daha yüksek bir evrim biçiminin

daha düşük bir evrim biçimi tarafından gövdeye indirilmeye çalışılmasıdır bu.

Phaedrus mektup çantasını kılavuz ranzasına götürdü, sonra gaz lambasını, onun ışığıyla okuyabilmesi için omuzlarından yukarıda duracağı buz kutusunun üzerine koydu, sonra oturdu ve okumaya başladı.

Bir süre sonra lambanın ışığının azaldığını fark etti ve fitili açmak için okumayı bıraktı.

Daha sonra, okuduklarıyla ilgili bazı notlar yazmak için, küçük tahta kutusunu kılavuz ranzasından aldı.

Okumaya devam ettiği sürede bir düzine katalog kartı doldurdu.

Bir ara, okuduğu metinden gözlerini kaldırdı ve bir süre kulak kesildi. Hiç ses yoktu. Ara sıra teknenin hafifçe yana yatması, hepsi buydu.

Okuduklarında, James'in dinle ilgili değişmez sonuçları kanıtlamaya çalışan dinci bir ideolog olduğunu gösteren hiçbir şey yoktu. İdeologlar genellikle çok geniş genellemelere dayanarak konuşurlar ve Phaedrus'un okudukları, James'in bunlardan soyutlayabildiğiniz ölçüde açığa çıkacağını doğruluyor gibiydi. James'in, özellikle ilk dönemlerinde, nihai gerçekle ilgili kavramları somut ve bireysel şeylerle ilgiliydi. Gençliğinde, Hegel'i ya da felsefeye egemen olmuş Alman idealistlerinin hiçbirini, özellikle yaklaşımları çok genel ve evrensel olduğu *için* sevmezdi.

Ama James yaşlandıkça düşüncelerinin de giderek genelleştiği görüldü. Doğrusu da buydu. Genelleme yapmazsanız felsefe de yapamazsınız. Ama James'in genellemeleri, Nitelik Metafiziği'ne çok benzeyen bir şeye doğru yöneliyor gibi göründü Phaedrus'a. Bu elbette, Phaedrus'un entelektüel sisteminin James'in felsefesinde Nitelik Metafiziğine uyan tarafları seçip uymayanları görmezden geldiği bir "Cleveland Limanı Olayı" da olabilirdi. Ama sanmıyordu. Okuduğu her yerde, seçici okumanın yaratamayacağı kadar çok uygunluklar ve denklikler görüyordu sanki.

Aslında James'in uyguladığı iki ana felsefe sistemi vardı: *Pragmatizm* dediği bir sistem ve *radikal ampirisizm* dediği diğer sistem.

En iyi hatırladığı, pragmatizmdi: Gerçeğin sınanması, onun kullanıma elverişli ya da yararlı olmasıdır, düşüncesi yani. Pragmatik bir bakış açısıyla bakılırsa sincaba ait "çevresinde" tanımı gerçekti, çünkü yararlıydı. Pragmatik olarak konuşursak o adam sincabın çevresini asla dolaşamadı.

Phaedrus diğer çoğu kişi gibi, pragmatizm ve kullanılabilirliğin daima aynı şey olduğunu sanırdı, ama James'in bu konu üzerinde söylediklerinden tam bir alıntı yaptığında daha farklı bir şey gördü:

James diyordu ki: "Gerçek, iyinin bir türüdür ve hep sanıldığı gibi iyiden ayrı bir kategori değildir ve onunla belirlenir." Diyordu ki: "Gerçek, iyi olduğunu inançla kanıtlayan şeyin adıdır." "*Gerçek, iyinin bir türüdür.*" Aynen böyleydi. Nitelik Metafiziği'nin söylemek istediği şey *tam da* buydu işte. Gerçek, Nitelik denen, daha büyük bir varlığın içindeki statik bir entelektüel biçimdir.

James kendi pragmatizmini uygulanabilirlik sayesinde seçtirerek popüler kılmaya çalışmıştı. James, pragmatizmi "sokaktaki adam"a anlaşılır kılmak için "para-değer", "sonuç" ve "yarar" gibi ifadeleri kullanmaya hep hevesliydi ama bu onun başına dert olmuştu. Pragmatizme, eleştirmenler tarafından, gerçeği piyasa değerlerine peşkeş çekmeye kalkışmak olarak saldırılmıştı. James bu yanlış anlama öfkeleniyordu ve bu yanlış yorumu düzeltmek için çok uğraştı fakat aslında saldırının üstesinden gelemedi.

Phaedrus'un anladığı, Nitelik Metafiziği'nin, gerçeğin bulunacağı iyinin uygulanabilirlik değil, entelektüel ve Dinamik Nitelik olduğunu belirterek bu saldırıdan kurtulacağıydı. James'in yanlış anlaşılması, sosyal niteliği entelektüel ve Dinamik Nitelikten ayırt edecek net bir entelektüel çerçevenin olmaması ve onun yaşadığı Viktoryen dönemde bunların korkunç bir şekilde karıştırılması yüzünden olmuştu. Ama Nitelik Metafiziği, uygulanabilirliğin iyinin sosyal bir biçimi olduğunu söyler. Gerçeğin *sosyal* değerlerin aşağısında görülmesi ahlâkdışıdır; çünkü bu, daha düşük bir evrimsel biçimin daha yüksek bir evrimsel biçimi gövdeye indirmesi demektir.

Hoşnutluğun her şeyin sınanmasında tek ölçüt olduğu görüşü çok tehlikelidir Nitelik Metafiziği'ne göre. Çok farklı hoşnutluk türleri vardır ve bunların bazıları ahlâki bir faciadır. Yahudi Soykırımı Nazileri hoşnut etmişti. Onlar için nitelik buydu. Onlar bunu uygulanabilir buldular. Ama bu, tüm amacı gerçeğin ve Dinamik Niteliğin evrimini geciktirmek olan, düşük düzeyli sosyal ve biyolojik biçimlerin dikte ettiği bir nitelikti. James, kendi pragmatizminin Naziler tarafından diğer herkes gibi serbestçe kullanılabildiğini görse herhalde dehşete kapılırdı ama Phaedrus bunu önleyecek bir şey göremiyordu. Ama Nitelik Metafiziği'nin, iyinin statik biçimlerini sınıflamasıyla, bu türden bir alçalmayı önleyeceği kanısındaydı.

James'in iki ana felsefe sisteminden, pragmatizmden bağımsız olduğunu söylediği ikincisi ise onun *radikal ampirisizmidir*. James bununla, öznelerin ve nesnelerin deneyimin başlangıç noktaları olmadığını söylemek istemiştir. Özneler ve nesneler ikincildir. Onlar James'in, "yaşamın, bizim daha sonra kavramsal kategorileriyle birlikte oluşacak tepki-düşüncemize malzeme sağlayan, hazırdaki akıntısı" diye tanımladığı, daha temel bir şeyden türetilmiş kavramlardır. Bu temel deneyim akıntısında, bilinç ve öz, özne ve nesne, ruh ve madde arasındaki ayrımlar gibi tepkisel düşünceye dayalı ayrımlar bizim onları soktuğumuz biçimlerde ortaya çıkmamışlardır henüz. Saf deneyime fizikşel ya da ruhsal denemez: Mantıksal olarak, bu ayrımlardan önce gelir o.

James en son ve bitmemiş yapıtı olan *Felsefenin Bazı Sorunları*'nda bu tanımı tek bir cümlede toplamıştır: "Kavramlarla gerçek arasında daima bir çelişki olsa gerektir; çünkü kavramlar statik ve süreksizdir ama gerçekler ise dinamiktir ve akıp gider." Burada James, Phaedrus'un Nitelik Metafiziği'ndeki temel alt bölümler için kullandığı sözcüklerin aynısını seçmişti.

Nitelik Metafiziği'nin James'in *pragmatizmine* ve *radikal ampirisizmine* ekleyeceği şey, öznelerin ve nesnelerin kaynaklandığı ana gerçeğin *değer* olduğu düşüncesidir. Nitelik Metafiziği'nin bunu yapmakla, pragmatizmle radikal ampirizmi tek bir dokuda birleştirdiği görülür. Değer, yani gerçeğin pragmatik sınavı aynı zamanda birincil ampirik bir deneyimdir. Nitelik Metafiziği saf deneyimin değer olduğunu söyler. Değerlendirilmeyen deneyim yaşanmamış demektir. Bunların ikisi aynı şeydir. Değerin uyduğu yer budur. Değer, onu beyin korteksinde, bilinmeyen, gizemli bir yere koyan bir dizi yüzeysel bilimsel çıkarsamaların en sonunda değildir. Değer, ampirik olayın en önündedir.

Ampirisistler geçmişte bilimi değerlerden arındırmaya çalışmıştı. Değerler mantıksal bilimi kirleten şeyler olarak görülüyordu. Ama Nitelik Metafiziği o kirlenmenin daha düşük evrim düzeylerinden gelen tehditlerden kaynaklandığını belirtir: Jenner'in çiçek hastalığıyla ilgili deneyimini tehdit eden biyoloji korkusu gibi statik *biyolojik* değerlerden ve Galileo'yu işkenceyle tehdit eden dinsel sansür gibi statik sosyal değerlerden yani. Nitelik Metafiziği bilimin biyolojik ve sosyal değerleri ampirik olarak yadsımasının yalnız mantıksal yönden değil, ahlâki yönden de doğru olduğunu, çünkü bilimin entelektüel biçimlerinin eski biyolojik ve sosyal biçimlerden daha yüksek bir evrimsel düzene

ait olduğunu söyler.

Ama Nitelik Metafiziği, Dinamik Niteliğin -yani mükemmel bir matematiksel çözümü çok zor bir çözüme; ya da zekice bir deneyi karışık ve sonuçsuz bir deneye yeğleyen Dinamik Niteliğin- tümüyle bambaşka bir şey olduğunu da söyler. Dinamik Nitelik statik bilimsel gerçekten daha yüksek ahlâklı bir düzendir ve bilimi savunan filozofların Dinamik Niteliği baskı altına almaya çalışmaları, kilise yetkililerinin bilimsel yöntemi baskı altına almaları kadar ahlâkdışıdır. Dinamik değer bilimin ayrılmaz bir parçasıdır. Bilimsel sürecin keskin kenarıdır.

Her halükârda tüm bunlar, Nitelik Metafiziği'nin dünyaya bakışta yabancı, inançsal, sapkın bir yol olup olmadığı sorusunu kesin bir şekilde yanıtlamıştır. Nitelik Metafiziği yirminci yüzyıl Amerikan felsefesinin merkezci görüşünün bir devamıdır. Nitelik Metafiziği, gerçeğin sınavı iyi olup olmamasıdır diyen pragmatizmin, araçsalcılığın bir biçimidir. Nitelik Metafiziği buna, bu iyinin bir sosyal kural yahut entelektüalize edilmiş Hegelci mutlaklıklar olmadığını da ekler. Bu iyi, günlük, doğrudan deneyimdir. Nitelik Metafiziği, saf değeri saf deneyimle bu şekilde tanımlayarak, deneyime, geleneksel ampirisizmin üstesinden gelemediği her türlü anormal durumu çözüme kavuşturabileceği, daha geniş bir bakışa götüren yolları açar.

Phaedrus, James'le ilgili tüm bu metinleri okumaya devam edebileceğini düşündü, fakat o ana dek bulduklarından daha farklı bir şey bulabileceğinden kuşkuluydu. Araştırmanın da, karar vermenin de zamanı vardır ve Phaedrus karar verme zamanının gelmiş olduğunu seziyordu. Saati henüz daha dokuz buçuğu gösteriyordu ama günün bitmesinden memnundu. Gaz lambasının fitilini kıstı, üfleyip söndürdü, lambayı duvardaki yuvasına yerleştirdi ve sonra uyku tulumunun içine yerleşti.

Ah, uyumak ne güzel!

XXX

Bir çekeleme hareketiyle uyandı. Hafif bir rüzgâr sesi ve dalgaların hafifçe çırpıntıları vardı. Rüzgâr yön değiştirmişti herhalde. Uzun süredir duymamıştı bunu. Tekne iskele yönünde biraz çekiliyor, sonra sancak yönünde geri çekiliyordu yine... ve uzun bir süre sonra tekrar iskeleye doğru çekiliyordu.... Sürekli. İskeledeki ışıklar gökyüzünün kapalı olduğunu gösteriyordu.

Teknenin bu sesleri ve devinimleri ona hep yalnızlığı çağrıştırırdı. Sabit bir rüzgâra yaslanmış demirli bir tekne hemen hemen daima, tenha ve yalnızca teknelerin ulaşabileceği bir yerdedir.

Rahatlatıcı bir sesti bu. Gri gökyüzü ve rüzgâr, hiçbir yere gitmeyip kamarada, daha önce ertelediğiniz işlerle oyalanmanın, haritaları ve liman rehberlerini inceleyip nereye gideceğinize karar vermenin

zevkli olacağı bir gün demektir.

Sonra, bugün kasabaya gidip yiyecek almaya çalışacağını hatırladı.

Sonra Lila'yı hatırladı. Belki de bugün, onda bir iyileşme varsa farkına varabilirdi.

Uyku tulumundan çıktı. Ayak tabanları kamara döşemesine değince her zamanki şoku yaşamadı. Kamara termometresi 13 dereceyi gösteriyordu. Fena değil.

Okyanus yapıyordu bunu. Karadaki göller ve kanallar bir ay içinde falan buzlanmaya başlardı ama bu suyun donabileceğini pek sanmıyordu. Gelgitler ve akıntılar onu hep hareketli tutardı. Bu körfezin ötesindeki okyanus elbette asla donmaz, öyleyse Phaedrus o tehlikeden kurtulmuş demekti. Buz onu yakalayamazdı artık.

Merdivenden çıktı, üst kapağı ittirip açtı ve başını dışarı çıkardı.

Güzeldi. Gri gökyüzü. Güney rüzgârı. Okyanus kokulu ılık rüzgâr. Demirlemiş diğer iki tekne gitmişti. Burnun çıkıntısı Manhattan ve Brooklyn'i gizliyordu. Körfezde batıya doğru tüm görebildiği, demirlemiş bir mavna ve kilometrelerce uzaktaki başka bir dünyadan, yüksek bir apartmandı.

Vahşi bir özgürlük hissetti birden.

Rüzgârın değişmesiyle teknesi şimdi kıyıya biraz daha yaklaşmıştı ve dün pek fazla dikkat etmediği bir şeyi fark etti. Kıyıda yığılmış artıklar vardı. Plastik şişeler vardı, eski bir lastik vardı ve daha da ötede, kıç tarafı kırılmış bir tekne kalıntısının bitişiğinde kuma yarı gömülü, eski, ziftlenmiş telefon direklerine benzer bir şey vardı. Sandy Burnu, Hudson Nehri'nden gelen tüm uygarlık çerçöpünün son dinlenme yeri gibiydi sanki.

Saatine baktı. Dokuz. Gerçekten iyi uyumuştu. Aşağı indi, uyku tulumunu sardı, kitapları ve dün geceki okumadan kalan not kâğıtlarını yerlerine kaldırdı. Ateşi yeniden yaktı, bu arada yalnızca iki günlük kömür kalmış olduğunu fark etti. Ateş yanmaya devam ederken harita masasına gitti ve ikinci çekmeceyi açtı. Tüm Hudson Nehri haritalarını çıkardı, hepsini bir deste yaptı ve onları sakladığı yer olan, kanepe ranzasının üzerindeki bir dolaba kaldırdı. Onlara gereksinimi olmayacaktı artık. Onların yerine, Sandy Burnu'ndan May Burnu'na ve Delaware Nehri'ne kadar gösteren bir harita rulosunu alıp getirdi. Harita masası üzerine serdi ve hepsini inceledi. Kıyılarda, gemi enkazlarını gösteren bir sürü çapraz işaret vardı. Rigel onu, New Jersey kıyılarından açıkta poyraza yakalanmaması için uyarmıştı. Ama hava iyi olur-

sa önce Manasquan Koyu'na kolayca bir seyir ve sonra Atlantic City'ye daha uzun bir seyirle May Burnu'na kadar üç gün rahat geçeceğe benziyordu.

Phaedrus haritaları katladı ve harita masasının çekmecesine koydu. Kendine basit bir kahvaltı hazırladı, yedi ve sonra da Lila'nınkini hazırladı.

Kahvaltıyı götürdüğünde kız uyanıktı. Yüzünün şişi pek inmiş gibi görünmüyordu ama kız Phaedrus'a bakıyordu artık; gerçekten bakıyordu ona bu kez: Temas kuruyordu.

"Tekne neden sallanıyor?" dedi kız.

"Bu normaldir," dedi Phaedrus.

"Beni serseme çevirdi," dedi kız. "Teknenin sallantısını durdur."

Kız yalnızca konuşmuyor, diye düşündü Phaedrus, yakınıyor da. Bu gerçekten ilerleme. "Gözün nasıl?" diye sordu kıza.

"Berbat."

"Üstüne sıcak bez falan koyalım."

"Hayır."

"Peki, o halde işte kahvaltın."

"Adada mıyız?"

"New Jersey'in Sandy Burnu'ndayız."

"Herkes nerde?"

"Nerde?"

"Adada," dedi kız.

Phaedrus kızın neden söz ettiğini anlamıyordu ama, bir şey ona soru sormamasını söylüyordu.

"Burası ada değil, anakaranın bir uzantısı. Burada kimse yok, en azından bu bölgede. Ortalığa yayılmış bir sürü öteberi var yalnızca."

"Neyi kastettiğimi biliyorsun," dedi kız.

Phaedrus bir sorun çıkacağını sezdi. Kızın ona söylediklerini reddederse kız da onu reddederdi. Phaedrus bunu istemiyordu. Kız şu anda ona ulaşmaya çalışıyordu. Phaedrus da yolun yarısına kadar ilerleyip onu karşılamalıydı.

"Evet, bu da ada sayılır," dedi Phaedrus.

"Richard geliyor."

"Rigel mi?"

Kız bir şey söylemedi. Phaedrus kızın Rigel'i kastettiğini farz etti. Başka bir Richard yoktu.

"Rigel teknesini satmak için Connecticut'a gideceğini söyledi," de-

di Phaedrus. "Burası da New Jersey olduğuna göre buraya gelmeyecek."

"Evet, ben hazırım," dedi Lila.

"İyi," dedi Phaedrus. "Çok iyi. Ben yiyecek almak için yola iniyorum. Birlikte gelmek ister misin?"

"Hayır."

"Tamam. Burada canının istediği kadar kalabilirsin," dedi. Dışarı çıktı ve kapıyı kapattı.

Ne için hazır acaba, diye merak etti ana kamaraya girdiği sırada. Onlar filmlerini size kabul ettirmek isterler. Çatlak bir dinciyle konuşmak gibidir bu. Onunla tartışamazsın, ortak bir zemin bulmak zorundasın. Kız elbette epeyce daha iyiydi, fakat alınacak çok yol vardı daha.

Onu burada tek başına bırakmanın güvenli olup olmadığını düşündü. Yapabileceği başka bir şey yoktu pek. Kızı, diğer teknelerdeki insanlarla ilişkiye girebileceği bir limanda bırakmaktan çok daha güvenliydi bu. Kim bilir neler olurdu öyle bir durumda?

Harita güneye, bir market bulunabilecek Navesink denen bir yere doğru yaklaşık dört kilometre yürüyeceği yahut otostop tekılacağı, kıyıya çok yakın bir yol olduğunu gösteriyordu.

Küçük bir çekmeceden para cüzdanını aldı, yirmiliklerle doldurdu ve harita masasının yanındaki tezgâhaltı dolabından, yiyecekleri taşımak için iki tane büyük bez torba aldı. Lila'ya hoşçakal dedi, güverteye çıkıp yine kayığa bindi ve kıyıya kürek çekti.

Kumsal grimsi ince kum gibi görünüyordu. Kumun üzerine çıktı, kayığı kumsala çekti, sonra da, kıyıya vurmuş büyük bir tahta direğin ucundan uzanan büyük bir çiviye bağladı. Teknedeyken gördüğü öteberi her yere yayılmıştı ve yola doğru yürürken yakından baktı onlara - cam bardaklar; rengi ağarmış, uçları ve köşeleri yuvarlaklaşmış tahta parçaları; bir ayakkabının iç tabanı; üzerinde solmuş bir Budweiser etiketi bulunan bir kutu; eski yastıklar; tahtadan bir oyuncak lokomotif.

Lila'nınki gibi bir oyuncak bebeğe rastlar mı diye merak etti fakat öyle bir şey göremedi.

Daha sonra kauçuk köpüğünden bir çay fincanı, bir lastik, başka bir kahve fincanı ve üzerinden geçmesi gereken, üstünde paslanmış çelik çiviler olan, büyük, yanmış keresteler vardı. Aşınıp yıpranmış ve ağarmış görünüyordu hepsi ve buraya gelmiş turistlerin getirdiği değil de

körfezden sürüklenip gelmiş şeylere benziyorlardı. Burası turistler için çok pisti. Manhattan'a bu denli yakın olduğunuz halde böylesine kırsal bir yerde bulunmanız garip. Tam anlamıyla kırsal değildi. Aslında yalnızca terk edilmişti burası kesinlikle. Bir şeyden geriye kalmış yıkıntıydı burası. Bitkiler, yıkıntılara has otlardı.

Çerçöpün ötesinde, porsukağacı yahut ardıca benzeyen, yaprağını dökmeyen türden bitkiler vardı. Diğer çalılardaysa birkaç kırmızı yaprak kalmıştı yalnızca. Daha da ötede, çoğu sararmış ama hâlâ biraz yeşili kalmış olan, çeşitli türlerde bataklık otları vardı. Tarihöncesi bitkiler gibi saf ve güzel görünüyorlardı.

Bataklığın öteki yanından da ötede, terk edilmiş bir fenerin yanında bir beyaz balıkçıl duruyordu.

Phaedrus haritanın gösterdiği yerde o yolu buldu; iyi bir asfalt, temiz, bomboş. Bacaklarının hareketi hoşuna gitti.

Buradaki sumak otları kırmızıya dönmek üzereydi.

Yeni bir yol bu. Bunun gibi kaç tane yol yürümüştü bugüne dek?

Ekim, açık havada yürüyüş için güzel bir aydır.

Ağaçlar ve fundalar arasından geçen yolda, şu anda burada bulunmasının harika bir şey olduğu duygusuyla yürüdü. Dinamik bir şeydi bu.

Lila konuşuyordu. Bu bir başarıydı. Phaedrus'un doğru yolda olduğunu gösteriyordu bu.

Kızın o ada ve Rigel'le ilgili laflarında henüz bir anlam yoktu ama zamanla olacaktı. Yapılacak şey onu zorlamamak, zıtlaşma yaratmamaktı. Lila gibi birini tedavi amacıyla Samoa'ya göndermek ilginç bir fikirdi ama, işe yaramazdı. Deliliğin sorunu, bu kızın *her türlü* kültürün dışında olmasıdır. Bu kız, tek kişiye özgü bir kültürdür. Başka *hiçbir* kültürün anlayamayacağı kendi gerçeği var onun. Uzlaştırılması gereken budur. Eğer Phaedrus ona birkaç gün herhangi bir sorun çıkarmazsa kızın kendine has kültürü her şeyi kendi başına çözümleyebilir.

Onu bir hastaneye göndermeyecekti. Bundan emindi artık. Hastanede ona bir sürü iğne vurmaya başlarlar ve uyum göstermesini söylerler. Onların anlayamadığı şey, onun zaten uyum göstermekte olduğudur. Delilik budur. O kız bir şeye uyum sağlıyor. Delilik uyumdur. Deliliğin ille de yanlış yönde bir adım olması gerekmez, doğru bir yönde ara bir adım da olabilir. Bir hastalık olması da gerekmez. Tedavinin bir bölümü de olabilir.

Phaedrus bu konuda uzman değildi ama deli bir insanı "tedavi et-

mek" ona, bir Müslümanı "tedavi etmek" ya da bir komünisti "tedavi etmek" ya da bir Cumhuriyetçiyi yahut bir Demokratı "tedavi etmek" gibi geliyordu. Onlara ne kadar hatalı olduklarını söyleyerek pek fazla bir ilerleme sağlayamazsınız. Bir mollayı inancını değiştirip Hıristiyan olursa her şeyin daha değerli olacağına inandırabiliyorsanız o zaman bir değişim yalnız olanaklı değil, olasıdır da. Fakat eğer yapamıyorsanız vazgeçin bundan. Ve eğer Lila'yı "bebeğini" bir oyuncak bebek olarak görmenin oyuncak bebeğini gerçek bir bebek olarak görmekten daha değerli olduğuna inandırabiliyorsanız o zaman onun "delilik" durumu hafifleyecektir. Bunun dışında değil ama.

O oyuncak bebek bir sorunun, çocuklukla ilgili bir şeyin çözümüydü ama Phaedrus bunun ne olduğunu bilmiyordu. Burada önemli olan onun yanılgılarını desteklemek ve sonra, onunla kavga etmek yerine onu sütten keser gibi, yavaşça vazgeçirmektir.

Buradaki, hemen hemen her filozofun bulacağı bit yeniği "yanılgı" sözcüğüdür. "Yanılan" hep *öteki* kişidir. Ya da geçmişteki bizleriz. Bizler bugün asla "yanılmayız". Yanılgılar bizim ait olmadığımız her grupta var olabilir. Eğer biz de o grubun üyesiysek o zaman yanılgılar bir "azınlık görüşü" haline gelir.

Delilere has yanılgılara hiçbir grup inanmaz. Bir insan, eğer onunla aynı şeye inanan bir sürü insan varsa deli sayılmaz. Delilik bulaşıcı bir hastalık olarak görülmez. Başka bir kişi ya da iki yahut üç kişi o adama inanmaya başlarsa o zaman bu bir dindir.

Nitekim İtalya'da yahut İspanya'da akıllı yetişkin insanlar sokaklarda İsa'nın heykellerini taşırsa bu bir deli yanılgısı değildir. Bu, anlamlı bir dinsel etkinliktir, çünkü onlardan çok vardır. Ama Lila gittiği her yerde bir bebeğin plastik heykelini taşırsa bu bir deli yanılgısıdır, çünkü onun bir tek kendisi vardır.

Bir Katolik papaza ekmek ve şarap ayininde, elindeki mayasız ekmeğin gerçekten İsa'nın eti olup olmadığını sorarsanız "evet" der. Ona "*Sembolik* olarak mı demek istiyorsunuz?" diye sorarsanız "Hayır, gerçek anlamda söylüyorum," diye yanıt verir. Aynı şekilde, eğer Lila'ya tuttuğu oyuncak bebeğin ölü bir bebek mi olduğunu sorarsanız evet der. Ona "*Sembolik* olarak mı demek istiyorsun?" diye sorarsanız o da "Hayır, gerçek anlamda söylüyorum," yanıtını verir.

O ekmeğin gerçekten İsa'nın bedeni olduğunu anlamadıkça ekmek ve şarap ayinini anlayamayacağınızı söylemek doğru sayılır. O oyuncak bebeğin gerçekten bir bebek olduğunu anlamadıkça Lila'yı asla

anlayamayacağınız da ona eşit bir kuvvetle söylenebilir. O tek başına bir kültürdür. O tek başına bir dindir. En önemli fark, Hıristiyanın, Constantinus döneminden beri muazzam sosyal otorite biçimleriyle desteklenmiş olmasıdır. Lila ise desteklenmemiştir. Lila'nın dininin hiçbir şansı yoktur.

Bu çok iyi bir karşılaştırma değildir gerçi. Eğer dünyanın büyük dinleri heykeller, mayasız ekmekler ve buna benzer öteberiden ibaret olsaydı bilimsel bilgi ve kültürel değişim karşısında çoktan yok olup giderlerdi, diye düşünüyordu Phaedrus. Onların sürmesini sağlayan başka bir şeydi.

Dinle deliliği karşılaştırmak için aynı yere koymak dine küfretmek gibi geliyor ama Phaedrus'un amacı dini alçaltmak değil, yalnızca deliliği açıklığa kavuşturmaktı. "Akıllılık" konusunun "din" konusundan entelektüel yönden ayrılmasının her ikisiyle ilgili anlayışımıza da zararlı olduğu kanısındaydı.

Günümüzde geçerli olan özne-nesne bakış açısının dine, fanatikleri tahrik etmemek için geleneksel olarak yumuşatılmış bakışı, aslında dinsel mistisizmle deliliğin aynı şey olduğudur. Dinsel mistisizm entelektüel çöptür. Kimsenin hiçbir şey bilmediği ve tüm dünyanın giderek pislik, hastalık, yoksulluk ve cehalete gömüldüğü, eski boş inançların Karanlık Çağlarından kalmış bir izdir. Sırf çok fazla insanı kapsadığı için delilik denmeyen yanılgılardan biridir bu.

Çok yakın zamanlara dek Doğu dinleri ve Doğu kültürleri de aynı şekilde, deli bir mistisizme gömüldüğü için hastalık, yoksulluk ve cahillik çeken kişilere has ve "geri" diye niteleniyordu. Özne-nesne kültürlerini bir anda biraz geri kalmış gibi bırakan Japon fenomeni olmasaydı, bu bakışın çevresindeki kültürel bağışıklık sistemi aşılmaz halde kalacaktı.

Nitelik Metafiziği, dinsel mistisizmi Dinamik Nitelikle bir tutar. Özne-nesne görüşündeki insanların dinsel mistisizmi delilikle bir tutmalarının *hemen hemen* haklı olduğunu söyler. Bu ikisi *hemen hemen* aynı şeydir. Deliler de mistikler de kendilerini kültürlerinin geleneksel statik entelektüel biçimlerinden kurtarmışlardır. Aradaki tek fark delinin kendine ait, özel bir biçime kaymış olmasına karşılık mistiğin saf Dinamik Nitelik uğruna tüm statik biçimleri bırakmış olmasıdır.

Nitelik Metafiziği, psikiyatrik yaklaşımın, özne-nesne metafizik anlayışı içinde kapalı tutulduğu sürece, deliliğe daima basmakalıp bir çözüm arayacağını, mistik bir çözümü asla arayamayacağını söyler.

Modern psikoloji, Choctaw Kızılderililerinin maviyi yeşilden ayırt edememelerinin ve Hintçe konuşan insanların buzu kardan ayırt edememelerinin tümüyle aynısı bir nedenden ötürü, biçimlendirilmiş gerçekle biçimlendirilmemiş gerçeği birbirinden ayırt edemez ve dolayısıyla da deliyle mistiği birbirinden ayırt edemez. Bunlar aynı gibi görünür.

Sokrates, diyaloglarından birinde, "En büyük nimetlerimiz bize delilik yoluyla gelir, delilik bize ilahi armağanla verilmişse eğer," deyince psikiyatri bilimi onun neden söz ettiğini anlamaz.

Bu da, aramadığınız şeyleri görmediğiniz diğer bir Cleveland Limanı olgusudur, çünkü kültürümüzün kayıtlarında deli anlayışıyla mistik anlayış arasındaki bağlantılar aranırsa bunlar her yerde hemen bulunuverir. Hatta deliliğin "cinlere kapılmak" olduğu düşüncesi bile Nitelik Metafiziği'nce, "cin"in , yani daha düşük düzeyde biyolojik bir biçimin daha yüksek düzeydeki, kültürel bir inanca uyumu yenmeye çalışması olarak açıklanabilir.

Nitelik Metafiziği deliliğin -kültürel biçimlere uyum ya da kilit altında tutulma gibi- geleneksel çözümlerine ek olarak başka bir çözümün daha var olduğunu savunur. Bu çözüm şekli, gerek akıllı, gerekse deli *her türlü* statik biçimi yok etmek ve gerçeğin bunların ikisinden de bağımsız olan temelini, yani Dinamik Niteliği bulmaktır. Nitelik Metafiziği, akıllı insanların deliliği yaratan Dinamik dürtüleri baskı altına alarak kültürel uyumu dayatmalarının ahlâkdışı olduğunu söyler. Böylesi bir baskı, düşük bir evrimsel biçimin daha yüksek bir evrimsel biçimi gövdeye indirmesidir. Statik sosyal ve entelektüel biçimler ancak *ara* bir evrim düzeyini oluşturur. Bunlar yaşamın iyi hizmetçileridir, fakat efendiye dönüşmelerine izin verilirse yaşamı yok ederler.

Bu teorik yapı kurulduktan sonra Nitelik Metafiziği, deliliğin şu anda geçerli olan tedavisindeki bazı sırlara çözümler sunar. Örneğin doktorlar şok tedavisinin "işe yaradığını" bilirler, ama nedenini kimsenin bilmediğini söylemeyi de pek severler.

Nitelik Metafiziği buna bir açıklama getirir. Şok tedavisinin değeri bir deliyi normal kültürel biçimlere geri döndürmesi değildir. Şok tedavisi bunu kesinlikle *sağlamaz*. Onun değeri, gerek kültürel, gerekse özel *tüm* biçimleri yok etmesi ve hastayı geçici olarak Dinamik bir durumda bırakmasıdır. Şokun tüm yaptığı şey, hastanın kafasına bir beysbol sopasıyla vurulmasının yaratacağı etkiyi ikiye katlamaktır. Hastayı çarpıp bayıltır resmen. Gerçekte, Ugo Cerletti'nin şok tedavisini ge-

liştirmedeki amacı öncelikle, birisinin kafasına beysbol sopasıyla vurmanın yaratacağı etkiyi kafatasında yaralanma riski olmaksızın taklit etmekti.

Fakat özne-nesne teorik yapısında bilinmediği halde işe yarayan şey ise bu baygın ve biçimlenmemiş durumun değerli bir varoluş hali olmasıdır. Hasta bu duruma geldi mi tabii ki psikiyatristler ne yapacaklarını bilmezler ve hasta genellikle yine deliliğe kayar ve tekrar tekrar bayıltılması gerekir. Ama bazen da bir Zen hikmeti anında hasta hem kendi zıt biçimlerinin hem de kültürel biçimlerin yüzeyselliğini görür; bunlardan birinin onu günler boyu elektriksel bir şekilde döveceğini, ötekinin ise onu o tımarhaneden kurtaracağını anlar ve bunun üzerine bu cehennemden hangi yol varsa onunla kaçmak yönünde zekice mistik bir karara varır.

Deliliğin tedavisindeki, değer merkezli metafizikle açıklanan bir başka sır da huzurun, sessizliğin ve soyutlanmanın değeridir. Bu yöntem yüzyıllardır deliliğin ilk tedavisi olmuştur. Onları yalnız bırakmak yani. İronik bir şekilde, akıl hastanelerinin ve doktorların yaptıkları en iyi şey, onlara hiçbir zaman onur kazandırmayan şeydir. Belki de oraya gelip, "Bakın, tüm o zavallı deliler hiçbir şey yapılmaksızın oraya kapatılmış; insanlık dışı muamele" diyerek kampanya başlatacak bazı gazetecilerden ya da diğer reformculardan korkarlar ve konunun bu yönünü öne çıkarmazlar. Bu yöntemin işe yaradığını görürler ama bunu doğrulamaları olanaksızdır, çünkü içinde çalışmak zorunda oldukları kültür sistemi hiçbir şey yapmamanın yanlış yapmayla aynı şey olduğunu söyler.

Nitelik Metafiziği bir akıl hastanesinde bazen kazara olan, ama mistik bir inziva köşesinde isteyerek ortaya çıkan şeyin Sanskritçe *dhyana* denen doğal bir insan yöntemi olduğunu söyler. Bizim kültürümüzde *dhyana*'ya muğlak bir şekilde "meditasyon" denir. Mistiklerin geleneksel bir şekilde yalnızlığı ve sessizliği bulabilecekleri inziva yerleri olarak manastırları, Hindu tekkelerini ve zaviyeleri aramaları gibi, deliler de görece sakin, sade ve sessiz yerlerde soyutlanmayla tedavi olurlar. Yalnızlığı ve sessizliği buldukları bu keşişçe inziva sonucunda hastalar bazen Karl Menninger'in "tedavi olmuş hallerinden daha iyi" diye tanımladığı bir duruma erişirler. Hasta gerçekten, deliliğin başlamasından önceki durumundan da daha iyidir. Phaedrus bu "rastlantısal" vakaların birçoğunda hastaların -kültürel, özel ya da diğer- hiçbir statik düşünce biçimine bağlı kalmamayı kendi kendine öğren-

dikleri kanısındaydı.

Akıl hastanelerinde bu *dhyana*'ya önem verilmez, sık sık da buna zarar verilir, çünkü onu bilimsel olarak anlamaya elverişli bir metafizik temelleri yoktur. Ama *dhyana*, dinsel mistikler, özellikle de Doğu mistikleri arasında en çok üzerinde durulan uygulamalardan biri olmuştur.

Batı'nın *dhyana*'ya karşı bu tavrı bir kültürün statik biçimlerinin varolan bir şeyi bile nasıl yok ettiğini gösteren güzel bir örnektir. Bu kültürün insanları, gerçekte meditasyon yaptıkları halde, yapmadıklarını düşünecek şekilde hipnotize edilmiştir.

Dhyana, bu tekne neye yarıyorsa oydu. Phaedrus onu bunun için satın almıştı; yalnız kalacağı, sakin ve gözden ırak olacağı, kendi içine çekilebileceği ve sanıldığı yahut olması beklendiği değil de gerçekte olduğu kişi olabileceği bir yer olarak yani. Bunu yapmakla bu tekneye özel bir amaç yüklediği kanısında değildi. Zaten amacı hep buydu bunun gibi teknelerin... ve de deniz kıyısındaki yazlık evlerin... ve göl kıyısındaki kulübelerin... ve dağlardaki yürüyüş yollarının... ve golf alanlarının.... Tüm bunların ardındaki şey dhyana gereksinimidir.

Tatiller de... ne isabetli bulunmuş bir sözcük, tatil,* bir boşaltma... dhyana da budur işte; yaşamın *tüm* statik gürültüsünü, süprüntüsünü ve çerçöpünü boşaltmak ve tarifsiz bir dinginliğe gömülmek.

Şu anda Lila'nın içinde bulunduğu durum da bu işte; muazzam bir tatil, yani yaşamının çerçöpünü boşaltma. Kız şimdi yeni bir biçime sarılıyor, çünkü onun eski biçimi bastıracağını düşünüyor. Fakat onun yapması gereken şey gerek eski gerek yeni tüm biçimlerden tatile çıkmak ve bir tür boşluğa gömülmektir bir süre. Eğer bunu yaparsa kültürün onu rahatsız etmemek gibi ahlâkî bir yükümlülüğü var. Etkinliklerin en ahlâklısı, yaşamın ilerlemesi için bir boşluk yaratmaktır.

Nitelik Metafiziği Dinamik Nitelikle dinsel mistisizme katılır ama, Nitelik Metafiziği'nin herhangi bir dinsel mezhebin statik inancını onayladığını sanmak kesinlikle hata olur. Phaedrus mezhepsel ve sekter dinin Dinamik Nitelikten kopan statik bir sosyal döküntü olduğu ve bazı mezhepler ötekilerden daha az kopmuş olsa da hiçbirisinin tam gerçeği söylemediği kanısındaydı.

---

* İngilizcede tatil anlamına gelen "vacation" sözcüğü "vacate" (=bırakmak, boşaltmak) kökünden türetilmiştir. Türkçede de, boşaltma edimini doğrudan belirtmemesine karşın, yazarın kastettiği anlamı taşıyan, çok sakin bir tatilde "kafayı dinlemek" deyimi vardır. (ç.n.)

Phaedrus'un en sevdiği Hıristiyan mistik, "Kusursuz olasın, Tanrı'ya it gibi ağlamayasın," diyen Johannes Eckhart'tı. Eckhart derin bir mistik gerçeği gösteriyordu, ama Kilise'nin statik otoritelerinden ne kadar bir alkış aldığını tahmin edebilirsiniz. "Çirkin konuşan, düşüncesiz ve muhtemelen dinden dönmüş birisi"ydi genel hüküm.

Phaedrus'un gözlemleyebildiği kadarıyla, hemen hemen her dinsel örgütte rahiplerle mistiklerin ilişkisi kediyle köpeğin birlikte yaşaması gibiydi. Her iki grup da birbirine gereksinim duyar, fakat ikisi de birbirinden hiç hoşlanmaz.

"Piskoposu hiçbir şey, bölgesinde bir azizin bulunması kadar rahatsız edemez," diye bir atasözü vardır. Phaedrus'un en sevdiği atasözlerinden biriydi bu. Azizin Dinamik anlayışı onu ne yapacağı bilinmez ve denetlenemez kılar; ama piskoposun izlemesi gereken bir takvim dolusu statik seremoni, toplaması gereken bir sürü para, ödemesi gereken bir sürü fatura, görüşmesi gereken bir sürü cemaat üyesi vardır. O azizi diplomatik bir şekilde yola getiremezse herif her şeyi altüst edebilir. Ama yine de o herif herkesin keyfini kaçıracak, önceden tahmin edilemeyen, çılgınca bir şey yapabilir. Ne zor bir durum! Piskoposların, bir azizin bir gün içinde yaratabileceği kargaşayı yatıştırması yıllarca, hatta yüzyıllarca sürebilir. Jeanne d'Arc bunun ilk örneğidir.

Tüm dinlerde piskoposlar Dinamik Niteliği binbir türlü statik yorumla allayıp pullama eğilimindedirler, çünkü kültürlerinin buna gereksinimi vardır. Ama bu yorumlar bir ağaca sarılan, onun ışığını kesen, sonunda da onu boğan asmalar gibidir.

Phaedrus, arkasından gelen bir otomobilin sesini duydu. Araba yaklaşınca başparmağını kaldırarak işaret etti ve araba durdu. Şoföre bir market aradığını söyledi ve şoför onu arabanın yolu üzerinde olan Atlantic Highlands'a bıraktı. Phaedrus bez torbaları süpermarkette, güzel gördüğü tüm yiyeceklerle doldurdu ve onu Sandy Burnu'nun başladığı yerdeki kavşağa kadar geri götürecek bir araba buldu. Bir başka arabanın geçmesini bekleyerek artık adamakıllı ağırlaşmış çantaları omzuna atıp yürüdü, ama gelen araba yoktu.

Lila'nın deliliğini ve bunun dinsel mistisizmle nasıl ilintili olduğunu ve Nitelik Metafiziği'yle bu ikisinin tek bir mantıkta nasıl bütünleştiğini biraz daha düşündü. Bu bütünleşme gerçekleşir de Dinamik Nitelik dinsel mistisizmle bir tutulursa bunun Dinamik Niteliğin ne oldu-

ğu konusunda nasıl bir bilgi çağı yaratacağını düşündü. Bu dinsel mistisizmin önemli bir bölümü düşük düzeyli bir "Tanrı'ya köpekler gibi ağlamalar"dır elbette, fakat onun kaynaklarını araştırır ve köpek gibi ağlamaları harfi harfine almazsanız çok ilginç şeyler çıkar ortaya.

Çok önceleri, Nitelik düşüncesini ilk araştırdığında, Nitelik tüm anlayışımızın ilk kaynağı olduğuna göre onu en iyi görebileceğimiz yerin, onun üzerine henüz bugünkü statik entelektüel bilgi biçimleriyle gelen yanılgıların en az yığıldığı yıllar olan, tarihin başlangıç dönemi olduğunu düşünmüştü. Bunun üzerine, Niteliğin izini onun Eski Yunan felsefesi ve düşüncesinde, gidebildiği kadar gerilerdeki kökenlerine dek geri dönerek sürmüştü. Sonra da, Eski Yunan filozoflardan da önceki bir döneme yani retorikçilere uzanabileceğini buldu.

Filozoflar genellikle, düşüncelerini "doğadan" ya da bazen "Tanrı'dan" geldi diye sunarlar; ama Phaedrus bunların hiçbirinin tam doğru olmadığı kanısındaydı. Filozofların incelediği şeylerin mantıksal düzeni "mitos"tan türetilmiştir. Mitos, felsefenin ortaya çıkabilmesi için kültürün yaratmak zorunda olduğu sosyal kültür ve retoriktir. Bu eski dinsel sözlerin çoğu saçmadır elbette; ama saçma da olsa, modern bilimsel söylemimizin anasıdır bunlar. Bu "mitostan logosa" tezi Nitelik Metafiziği'nin, entelektüel statik nitelik biçimleri sosyal statik nitelik biçimlerinden türemiştir, savıyla doğrulanır.

Phaedrus antik Yunan tarihinin gerilerine, bu mitostan logosa geçişin oluştuğu zamanlara dek derinlere inerken Yunanistan'ın antik retorikçilerinin, yani Sofistlerinin, Niteliğin eşanlamlısı olan *aretê*'yi öğrettiklerini fark etti. Viktoryenler *aretê*'yi "erdem" diye çevirmişlerdi; ama Viktoryen "erdem" cinsel perhiz, namusluluk taslama ve "senden daha kutsal" demeye getiren bir züppeliği çağrıştırdı. Eski Yunanlıların kastettiği anlamdan epey uzaktı bu. Eski Yunan edebiyatı, özellikle de Homeros şiiri *aretê*'nin çok önemli bir terim olduğunu gösteriyordu.

Phaedrus Homeros'la, gidilebilecek en gerilere dek uzanmış olduğundan emindi; ama bir gün onu irkilten bir bilgiye rastladı. Dilsel analizi izleyerek Homeros'tan da daha gerilere, mitosa gidebileceğinizi söylüyordu bu. Eski Yunanca orijinal bir dil değildi. Bugün Pro-Hint-Avrupa dili denen çok daha eski bir dilden geliyordu. Bu dilden metin kalmamıştı ama bilim adamları tarafından Sanskritçe, Yunanca ve İn-

gilizce gibi diller arasındaki benzerliklerden ortaya çıkarılmıştı ve bu, bunların ortak bir prehistorik dilden ayrılmış diller olduğunu gösteriyordu. Yunanca ve İngilizceden ayrılmasından binlerce yıl sonra bile Hintçede "anne" sözcüğü hâlâ "Ma" dır. *Yoga* da ona benzer ve "yoke"* diye söylenmektedir. Bir Hint racasının unvanındaki mantığın "regent"** sözcüğününkiyle aynı olması bu iki terimin de Ön-Hint-Avrupa dillerinden gelmiş olmasındandır. Bugün bir Ön-Hint-Avrupa sözlüğünde, yüzden fazla dile yayılmış türevleriyle birlikte bini aşkın sözcük vardır.

Phaedrus sırf meraktan ötürü, *aretê* bu sözlükte var mı diye bakmaya karar verdi. "A" ile başlayan sözcüklere baktı ve olmadığını görünce düş kırıklığına uğradı, sonra eski Yunanlıların Ön-Hint-Avrupa telaffuzuna pek sadık kalmadıkları şeklindeki bir bilgi dikkatini çekti: Yunanlıların bu konuda işledikleri kabahatler arasında birçok Ön-Hint-Avrupa sözcüğünün başına "a" önekini koymak da vardı. Bunu, *Aretê*'yi "r" harfi altında arayarak şansını denemek istedi. Bu kez bir kapı açılıverdi.

Aretê'nin Ön-Hint-Avrupa kökü, rt morfemiydi. Orada, *aretê*'nin ardında, "*rt*"den türetilmiş diğer sözcüklerin bulunduğu bir hazine vardı: "Aritmetik", "aristokrat", "art" (sanat), "retorik", "worth" (değer), "ritüel", "wright" (işleyen, işçi, zanaatkâr), "right (sağ, doğru)". Aritmetik hariç tüm bu sözcüklerde Nitelikle bulanık bir benzerlik var gibiydi; burada birbiriyle bağlantılı sözcüklerden oluşan dev bir dizin oluşuyordu sanki. Phaedrus ne tür bir kavramın, dünyaya ne tür bir bakışın böyle bir sözcük topluluğunu ortaya çıkarabileceğini tahmin etmeye çalışarak, iyice sindirerek bunları dikkatle inceledi.

Morfem aristokrat ve aritmetikte ortaya çıktığında kaynak "firstness"ti. *Rt* "ilk, birinci" anlamına geliyordu. "Art" ve "wright"ta ortaya çıktığında ise "yaratılmış" ve "güzellikle ilgili" anlamına geliyor gibiydi. "Ritüel", yinelenen düzeni anıştırıyordu. Ve *right* sözcüğünün iki anlamı vardı. "Sağ elini kullanan" ve "ahlâki ve estetik doğruluk". Tüm bu anlamlar yan yana dizilince de *rt* morfeminin tam bir resmi ortaya çıktı. *Rt*, "ahlâki ve estetik doğruluğun ilk olarak yaratılmış, yineleyen düzeni" anlamına geliyordu.

İlginçtir, bilimde aritmetik bu statüyü hâlâ koruyor.

Phaedrus daha sonra İbranilerin "nehrin öteki tarafından" olmasına

* Yoke : İng. Boyunduruk, bağlılık, kulluk. (ç.n.)
** Regent : İng. Saltanat vekili, kral naibi. (ç.n.)

ve Pro-Hint-Avrupa grubunun bir parçası olmamalarına karşın onların da "tek" anlamına gelen ve ağza alınmasına bile izin verilmeyecek kadar kutsal sayılan *arhetton* diye benzer bir terimleri bulunduğunu keşfetti.

Sağ elini kullanır olmak da ilginçti. Solaklığın "uğursuz" diye lanetlenmesinin hemen hemen evrensel bir antropolojik özellik olduğunu kanıtlayan, Robert Hertz tarafından yazılmış, *La Prééminence de la Main Droite* [Sağ Elin Önceliği] adlı bir antropoloji kitabına rastlamıştı bir zamanlar. Bizim modern yirminci yüzyıl kültürümüz çok az istisnadan biridir ama, bugün bile, yasa önünde bir yemin edilirken, asker selamı verilirken, el sıkışırken ya da başkanlar göreve başlarken ve ülkesinin ahlâki ve estetik doğruluğunun ilk olarak yaratılmış, güzel ve yinelenen düzenini korumayı kabul ettiğini belirtirken sağ eli kaldırmak zorunludur. Okulda çocuklar, kabile yaşamından kalma bu güzelliğin ve ahlâki doğruluğun simgesi olarak bayrağa bağlılık yemini ederken de aynı şeyi yapmak zorundadırlar. Prehistorik *rt* hâlâ bizimledir.

Ön-Hint-Avrupa konusundaki bu keşifte Phaedrus'un önceleri halının altına süpürmeye çalıştığı, ama her seferinde yine dışarı çıkan tek bir sorun vardı. Gruplar halinde bir araya getirilen anlamlar onun *âre-te*'yle ilgili yorumundan farklı bir şeyi anlatıyordu. Bu sözcüklerin kastettiği anlam "önem"di; ama bu biçimsel, toplumsal, prosedürle ilgili ve üretilmiş bir önemdi; onun sözünü ettiği Niteliğin neredeyse tersi bir anlamdı. Tamam, *rt* "nitelik" anlamına geliyordu ama kastettiği nitelik Dinamik değil, statikti. Bunun öteki türlü çıkmasını istemişti fakat öyle olmayacağa benziyordu. Ritüel. Phaedrus'un *aretê*'nin dönüşmesini istediği en son şey buydu işte. Kötü haber. Sonuçta, *aretê*'nin "erdem" olarak yapılmış Viktoryen çevirisi daha iyi gibi duruyordu, çünkü "erdem", sosyal protokole ritüel bir şekilde uyumu anıştırıyordu.

Rt morfemiyle ilgili tüm yorumlar üzerinde kafa yorduğu o kasvetli ruh halindeyken yeni bir "buluş" daha geldi. O anda artık, Nitelik - *aretê - rt* yolunun sonuna kesinlikle vardığı kanısındaydı. Ama sonra aklı, eski anıların tortusunu tarayıp uzun süredir üzerinde düşünmediği yahut işitmediği bir sözcüğü çıkarıverdi:

Rta. Sanskritçe bir sözcüktü bu ve Phaedrus onun anlamını hatırladı: *Rta*, "her şeyin kozmik düzeni"ydi. O zaman hatırladı ki Sanskritçenin Ön-Hint-Avrupa kökenlerine en sadık dil sayıldığını okumuştu;

bunun nedeni herhalde dilsel kalıpların Hindu rahipleri tarafından çok titizlikle korunmuş olmasıydı.

Rta, içi güneşle dolu bir sınıfın tebeşirli, bej rengi parlak duvarlarının anısıyla çevrelenmiş olarak gelmişti. Sınıfın başında ter döken, *dhoti* giymiş bir Brahma rahibi, Bay Mukerjee, öğrencilerin kafasına sokmaya çalışıyordu bir sürü eski Sanskritçe sözcüğü: *Advaita, maya, avidya, brahman, atman, prajna, samkhya, visistadvaita, Rig-Veda, upanısad, darsana, dhyana, nyaya* falan. Adam her gün bunların her birini, arkasından daha yüzlercesinin geleceğini gösteren bir gülümsemeyle öğretirdi.

Phaedrus sınıfın gerisindeki duvara bitişik, eski tahta sırasında ter içinde ve vızıldayan sineklerden rahatsız olarak otururdu. Bunaltıcı sıcak ve ışık ve sinekler öte taraftaki, Hindistan'da gerek olmadığı için cam takılmamış pencerelerden serbestçe girip çıkıyordu. Defterde elini koyduğu yer ıslanmıştı. Kalem ıslak yere yazmıyordu, bu yüzden o bölgenin dışına yazmak zorundaydı. Sayfayı çevirince ıslaklığın alttaki sayfaya da geçmiş olduğunu gördü.

O korkunç sıcakta tüm o sözcüklerin ne anlama geldiğini hatırlamak bir işkenceydi - *ajıva, moksa, kama, ahimsa, susupti, bhakti, samsara.* Aklından birer bulut gibi geçip kayboluyorlardı. Duvardaki açık pencerelerden gerçek bulutları -binlerce metre yüksekteki dev muson bulutlarını- ve aşağıda otlayan, beyaz hörgüçlü Sind ineklerini görüyordu.

Tüm o sözcükleri yıllar önce unuttuğunu sanmıştı ama *rta* yine geri gelmişti. *Rta*; Hint-Avrupa dillerinde yazılmış, bilinen en eski metin olan Rig Veda'nın en eski bölümünden. Güneş tanrısı Surya iki tekerlekli at arabasıyla göklerdeki gezintisine *rta* evinden başlardı. Varuna, yani Phaedrus'un eğitim gördüğü kentin adını aldığı tanrı, *rta*'nın baş destekçisiydi.

Varuna "her şeyi bilen"di ve -"gizli işler çeviren her iki kişinin yanındaki üçüncü" kişi olarak- insanın doğruluğunun ve yanlışlığının ebedi tanığıydı. Aslında o bir doğruluk tanrısıydı, değerli ve iyi olan her şeyin koruyucusuydu. Metinler Varuna'nın belirleyici özelliğinin, yüksek ilkelere sapmaz bağlılığı olduğunu söylüyordu. Daha sonra bu tanrı yıldırım tanrısı, Hint-Avrupalıların düşmanlarını yok edici İndra tarafından gölgede bırakılmıştı. Ama tüm tanrıların "*rta*'nın koruyucuları" olduğu, yani doğruyu amaçladıkları ve onun gerçekleşmesini sağladıkları bilinirdi.

Phaedrus'un M. Hiriyanna tarafından yazılmış eski ders metinlerinden birinde iyi bir özetleme vardı: "Etimolojik olarak 'gidiş' yerine geçen *rta*, aslında 'kozmik düzen', yani tüm tanrıların amacı olan şeyin sürdürülmesi anlamındadır; ve bunun da arkasından 'doğru' anlamı gelir, yani tanrıların dünyayı yalnızca fiziksel düzensizlikten değil, ahlâki kaostan da koruduğu düşünülür. Bir düşünce diğerinin içinde gizlidir: Ve evrende düzen vardır, çünkü denetimi doğruluktan yana ellerdedir..."

Evrenin fiziksel düzeni aynı zamanda evrenin ahlâki düzenidir. Bunların ikisi de *Rta*'dır. Nitelik Metafiziği'nin savunduğu da tam buydu işte.

Yeni bir düşünce değildi bu. İnsana malum olmuş en eski düşünceydi.

Rta'nın ve *aretê*'nin bu tanımı olağanüstü derecede önemli, diye düşündü Phaedrus, çünkü statik ve Dinamik Nitelik arasındaki temel çatışmanın sonuçlandığı muazzam bir tarihsel panorama sunuyordu. *Aretê*'nin neden ritüel anlamına geldiği sorusunu yanıtlıyordu. *Rta* da ritüel anlamına gelmekteydi. Ama Yunanlılardan farklı olarak Hintliler binlerce yıllık kültürel evrimlerinde ritüelle özgürlüğün çatışmasını çok büyük bir dikkatle izlemişlerdi. Bu çelişkiye Budist ve Vedacı felsefelerde buldukları çözüm insan aklının çok büyük başarılarından biridir.

Rta'nın ilk anlamı Hint tarihinin Brahmanas denen döneminde, Batı dinlerinde duyduklarımızdan da daha katı ve ayrıntılı, aşırı ritüalist statik biçimlere doğru bir değişime uğradı. Hiriyanna'nın yazdığı gibi:

> Çeşitli doğa tanrılarına dua etmekten amaç önceleri, çoğunlukla hem buradaki hem de öteki dünyadaki başarı için onların desteğini kazanmaktı. Dua edenler doğal olarak yanlarında buğday ve tereyağı gibi basit armağanlar getirirdi o zamanlar. Ama bu basit tapınma biçimi gittikçe daha karmaşık bir hale geldi ve zamanla çok ince ayrıntılı kurban törenlerine ve hatta bu ayinleri yönetebilecek tek kişi olduklarına inanılan özel bir profesyonel rahipler sınıfına yöneldi. Daha sonraki ilahilerde, çok uzun süren ve kurban adayan kişinin birçok rahibi görevlendirdiği ayinlerden söz edilir. Bu dönemde, tanrılara adak sunmanın esprisinde bir değişim oldu. Adak sunma eyleminin ardındaki amaç tanrıların desteğini ya da tehlikelerden korunma gibi bir yardımını kazanma düşüncesi değildi artık; onları, adak adayan kişinin olmak iste-

diği şeyi yapmaya zorlamak ve bunu gerçekleştirmek zorunda bırakmaktı....

Adak adama kavramında ve bunun sonucunda da tanrı-insan ilişkisi anlayışında köklü bir değişiklik oldu. Üzerinde diretilen tek şey ise çeşitli ayinlerle ilgili her türlü ayrıntının titizlikle yerine getirilmesiydi; ve bunlardan orada ya da başka bir yerde alınacak iyi sonucun kendiliğinden bunun arkasından geleceğine inanıldı.... Böylece, ritüel kurallara düşkünlük ve bunların titizlikle uygulanması, doğa yasalarıyla ve ahlâki doğrulukla aynı kefeye kondu.

Modern dünyada bunun benzeri şeyleri görmek için çok uzaklara bakmanız gerekmez, diye düşündü Phaedrus.

Ama Hindu deneyimini böylesine derin kılan şey, Dinamik Niteliğin statik nitelik içinde bozulmasının öykünün sonu olmamasıydı. Brahmanas döneminin ardından Upanişad dönemi ve Hint felsefesinin filizlenme dönemi geldi. Dinamik Nitelik Hint düşüncesinin statik biçimlerinin içinde yeniden doğdu.

"*Rta*," diyordu kitabında Hiriyanna, "Sanskritçede hemen hemen hiç kullanılmaz olmuştu ama... aynı düşünce *dharma* adı altında, daha sonraki Hint yaşam görüşünde de çok önemli bir yer tutmaktadır."

Dharma'nın daha çok bilinen anlamı, "tahmin edildiği gibi, gözle görünmez bir şekilde etkili olan, kişiye gelecekte, burada ya da başka bir yerde iyilik getiren dinsel bir değerdir. Yani, belli bazı adak adama etkinliklerinin kişiyi bugünkü yaşamından sonra cennete götüreceğine, bazılarının ise ona bu yaşamda zenginlik, çocuk gibi şeyler getireceğine inanılır."

Ve yazar kitabında diyordu ki: "Bu kimi zaman saf bir ahlâk kavramı olarak kullanılır ve sonuçta kişiyi iyinin bir biçimine yönelten doğrunun ve erdemli davranışın yerine geçer."

Dharma da *rta* gibi, "bir arada tutan" anlamına gelir. Tüm düzenin temelidir o. Doğrulukla eşdeğerdir. Ahlâk kuralıdır. İnsana kusursuz bir doyum sağlayan istikrar durumudur.

Dharma sorumluluktur. Ama başkaları tarafından keyfi bir şekilde dayatılan dışsal bir sorumluluk değildir. Yasalarla değiştirilebilecek yahut da ortadan kaldırılabilecek yapay bir düzen değildir. Ama kişinin kendi iradesiyle, kendince karar verebileceği içsel bir sorumluluk da değildir. *Dharma* neyin içsel, neyin dışsal olduğu yolundaki tüm soruların ötesindedir. *Dharma*, Niteliktir; tüm yaşamın evrimine ve yaşa-

mın yarattığı evrenle ilgili olarak gelişen anlayışa yapısını ve amacını veren "doğruluk" ilkesidir.

Hindu geleneğinde *dharma* görelidir ve toplumsal durumlara bağlıdır. Daima sosyal bir çağrışımı vardır. Toplumu bir arada tutan bağdır. Bu, terimin antik zamanlardaki ilk haline uymaktadır. Ama modern Budist düşüncesinde *dharma* doğal olaylar dünyası -algılama, düşünme yahut anlama hedefi- haline gelir. Örneğin bir sandalye madde atomlarından oluşmamıştır, *dharma*'lardan oluşmuştur.

Bu ifade alışılmış özne-nesne metafiziği için kesinlikle saçma sapan bir şeydir. Bir sandalye nasıl olur da ayrı ayrı küçük ahlâki düzenlerden oluşabilir? Ama buna Nitelik Metafiziği uygulanır ve sandalyenin statik bir inorganik biçim olduğu görülürse, tüm statik biçimlerin değerden ibaret olduğu ve değerin de ahlâkın eşanlamlısı olduğu görülürse o zaman bütün bunlar anlam kazanmaya başlar.

Phaedrus'a öyle geliyordu ki, Japonya, Tayvan, Uzakdoğu'nun diğer yerlerindeki işçilerin Batı'dakilerle mükemmel yarışabilen bir nitelik düzeyini nasıl koruyabildiği sorusunun bir yanıtı, belki de asıl yanıtı buydu. Geçmişte, mistiklerin inorganik statik biçimlere, "doğa yasa"larına ilgilerinin geleneksel olarak düşük bir düzeyde bulunması, bu kültürlerin bilimsel yolla türetilmiş teknolojilerinin zayıf kalmasına neden oluyordu ama Doğulular bu önyargıyı yenmesini öğrenince durum değişti. Elektronik bir sistemin nötr bir madde yığını değil de öncelikle ahlâki bir düzen olduğu bir kültürden geliyorsanız onun üzerinde iyi bir iş yapmanın ahlâki sorumluluğunu duymak daha kolaydır.

Phaedrus Doğu'ya özgü toplumsal bağlılığın ve uzun süre, yakınmaksızın çok çalışabilmenin genetik değil, kültürel bir özellik olduğu kanısındaydı. *Dharma* sorunu üzerinde yüzyıllarca çalışarak özgürlükle ritüeli bağdaştırmanın sonucuydu bu. Batı'da ilerlemenin, birbirini izleyen özgürlük ve ritüel dalgalarıyla gerçekleştiği görülür. Eski ritüellere karşı bir özgürlük devrimiyle yeni bir düzen yaratılır, ama bu da hemen, bir sonraki kuşağın ayaklanacağı başka bir ritüele dönüşür ve böyle sürüp gider. Doğu'da da bir sürü çatışma vardır ama bu tür çatışma tarihsel olarak baskın durumda olmamıştır. Phaedrus bunun, *dharma*'nın hem statik hem de Dinamik Niteliği çelişkiye düşmeksizin barındırabilmesinden kaynaklandığı kanısındaydı.

Örneğin Zen konusundaki literatürden ve onun "yazılı olmayan *dharma*"yı bulma konusu üzerinde çok fazla durmasından ötürü, ritüel "yazılı *dharma*" olduğu için Zen'in şiddetle anti-ritüel olduğu sonu-

cunu çıkarırsınız. Fakat öyle değildir. Zen keşişlerinin günlük yaşamı saatlerce, günlerce, tüm yaşam boyunca birbiri ardına gelen ritüellerden başka bir şey değildir. Ondan istedikleri, yazılı olmayan *dharma*'yı bulmak için o statik biçimleri kırmak değildir. Ondan istedikleri, o biçimleri kusursuzca yerine getirmesidir!

Bu çelişkinin açıklaması kendinizi statik biçimlerden, onlara karşı başka zıt statik biçimleri kullanarak savaşmakla kurtaramayacağınız inancıdır. Buna bazen "kendi kuyruğunu kovalayan kötü yazgı" denir. Kendinizi statik biçimlerden ancak onları uyutarak kurtarabilirsiniz. Yani onlara öyle ustaca egemen olursunuz ki, sizin doğanızın uyuyan bir parçası haline gelirler. Onlara öyle alışırsınız ki, tümüyle unuturlar ve yok olurlar. O zaman, en tekdüze ve sıkıcı statik ritüel biçimlerinin ortasında Dinamik özgürlük bulunur.

Phaedrus, ritüeller ancak Dinamik Niteliğin statik birer resmi, toplumsal olarak biçimlerin egemenliğindeki insanların Dinamik Niteliği görmelerini sağlayan birer kılavuz olarak görüldüğü sürece, bu ritüelle dolu dinde yanlış bir şey görmüyordu. Tehlike daima ritüellerin, yani statik biçimlerin, aslında sadece temsil ettikleri şeyle karıştırılması ve aslında korumaları gereken Dinamik Niteliği yok etmelerine izin verilmesidir.

Birden, yol kıyısındaki yeşillik aralandı ve işte: Okyanus.

Phaedrus, kıyıda bir an durup dalgaların ufuktan ağır ağır geldiği o sonsuz akışı izledi öylece.

Güney rüzgârı burada daha güçlü esiyordu ve onu üşüttü. Alize gibi biteviye esen bir rüzgârdı bu. Bu rüzgârın o koskoca okyanustan ona doğru esmesine engel olan hiçbir şey yoktu. "Engin bir boşluk bu ve kutsal olan hiçbir şey yok." Eğer Dinamik Niteliği anlatan açık ve somut bir metafor varsa, buydu.

Burada kıyı burnun öteki tarafından daha temiz duruyordu; burada biraz yürümek isterdi Phaedrus, ama tekneye dönmeliydi.

. . . Ve Lila'ya.

O kıza nereden başlamalı? Sorun buydu. Niteliğin *rta* yorumu, ona gerekli olan şeyin daha çok ritüel -Dinamik Niteliğe karşı savaşan türden değil, onu somut bir şekilde gösteren türden ritüel- olduğunu söylerdi. Ama hangi ritüel? O kız hiçbir tür ritüeli izlemeye hazır değildi. Ritüel onun savaştığı şeydi.

Ama bu bir yanıt olabilirdi. Lila'nın sorunu Dinamik özgürlük yokluğunun sıkıntısını çekmek değildi. Onun belki de bundan daha fazla bir özgürlüğe sahip olabileceğini görmek çok zordu. Şimdi ona gerekli olan, bu özgürlüğü koruyacak sağlam biçimlerdi. Günlük yaşamın ritüelleriyle bütünleşmenin bir yolunu bulması gerekiyordu.

Ama nereden başlamalı?...

. . . O oyuncak bebekten belki de. Kız o bebeği bırakmalıydı. Kimseyi o dine çekemezdi. Ona ne kadar uzun süre bağlı kalırsa o denli katı statik biçimler edinecekti büyük olasılıkla. Savunma durumundaki biçimler onun kaçtığı biçimler kadar kötü olmakla kalmaz; daha da beterdir onlar! Şimdi onun kurtulması gereken iki grup biçim var; kültürünkiler ve kendininkiler.

. . . Savunmaya geçmiş bu biçimleri o bebek yoluyla uyutma olanağı var mıydı acaba? O oyuncağın gerçekten onun çocuğu olduğunu kabul ediver ve o bebeğe, tüm bu özlemleri yatıştıracak şekilde davran. Kız o oyuncağın, yani bebeğinin öldüğünü söylüyor. Burasının bir ada falan olduğunu sanıyor. O bebek neden saygıda kusur etmeksizin gömülmesin?

Bu bir ritüel olur, diye düşündü Phaedrus. Lila'nın istediği de tam buydu. Kızın biçimleriyle savaşma sakın. Onlarla birleş. Kız zaten Phaedrus'u herhalde rahibimsi bir tip gibi görüyor. Onu düş kırıklığına uğratmak niye? Bu imajı, kızın delilik biçimlerini bebekle birlikte gömmeye çalışmada kullanabilirdi. Bu biraz tiyatro gibi ve sahte olacak, diye düşündü; ama cenazeler zaten buydu işte: Tiyatro. Cenazeler cesetler için değildi elbette, yaşamaya devam etmesi gerekenlerin özlemlerini ve eski biçimlerini sona erdirmeye yardımcı olmak içindi. Cenaze Lila için gerçek olacaktı. O bebek onun tüm endişelerinin somutlaşmış biçimiydi büyük olasılıkla.

Rta. Onun yaşamında eksik olan buydu işte. Ritüel.

Pazartesi sabahı işe gitmek *rta*'dır. Cuma akşamı para almak *rta*'dır. Markete yürüyerek gitmek ve çocuklarımızın beslenmesi için raftan yiyecek almak *rta*'dır. Bunların tutarını cuma günü aldığınız parayla ödemek daha çok *rta*'dır. Tüm toplum mekanizması baştan sona *rta*'dır. Aslında Lila'ya gerekli olan buydu işte.

Bu ritüeller evreni içindeki ilişkilerin ne kadar eskilere uzandığını ancak tahmin edebilirdi; belki elli bin belki de yüz bin yıl. Mağara adamları genellikle ritüelle pek uğraşmayan, kıllı, aptal yaratıklar olarak resmedilir; ama günümüzde ilkel kabileler üzerine yapılan antro-

polojik incelemeler, taş devri insanlarının belki de tüm gün boyunca ritüellere bağlı olduğunu göstermektedir. Yıkanmak için, ev yapmak için, evlenmek için, yemek yemek için ve daha birçok şey için ritüeller vardır - bunlar öyle çoktur ki "ritüel" ile "bilgi" birbirinden ayırt edilemez hale gelir. Ritüel, kitabın olmadığı kültürlerde gençleri eğitecek, ortak değerleri ve bilgileri koruyacak bir halk kütüphanesi haline gelmiş gibidir.

Bu ritüeller belki de evrimin sosyal ve entelektüel düzeyleri arasındaki bağlantı halkasıdır. İlkel şarkı ve dans ritüellerinin ilk ilkel dinleri oluşturan bazı kozmoloji öykülerine, yani mitlere eşlik ettiği düşünülebilir. İlk entelektüel gerçekler bunlardan türetilmiş olabilir. Ritüel daima daha önce, entelektüel ilkeler ise daima daha sonra geliyorsa, o zaman ritüel hep aklın çürümüş bir çöküntüsü olamaz. Onların tarihteki sırası ilkelerin ritüelden çıktığını gösterir, bunun tersini değil. Yani biz dinsel ritüelleri Tanrı'ya inandığımız için uygulamayız. Dinsel ritüelleri uyguladığımız için Tanrı'ya inanırız. Öyleyse bu, kendi içinde önemli bir ilkedir.

Ama Phaedrus yürüdükçe, bebeğin cenazesi konusundaki hevesi giderek azalmaya başladı. Bu, aslında inanmadığı bir ritüele uyma düşüncesinden pek hoşlanmamıştı. Gerçek ritüelin kendi doğanızdan çıkıp gelmesi gerektiği yolunda bir his vardı içinde. Düşünerek bulunabilecek ve aktarılabilecek bir şey değildi o.

Cenaze bir hile olacaktı. Bir insanı "gerçeğe" nasıl geri götürebilirsiniz, ona getirdiğiniz gerçek, bilerek yapılmış bir sahtekârlıksa eğer? Bu iyi bir şey değil. Akıl hastanesindeyken böyle bir sahtekârlıkla asla uzlaşmamıştı ve bunun şimdi de işe yaramayacağından emindi. Noel Baba saçmalığı. Yalan eninde sonunda ortaya çıkar... ve o zaman hangi hamleyi yapacaksın?

Phaedrus bu konuyu kâh bir yöne kâh bir başka yöne eğilim göstererek düşünmeye devam etti, sonunda Horseshoe Koyu'na varmış olduğunu gösteren bir belirtiyle karşılaştı.

Koy görüş alanına girince teknesi orada, olduğu gibi duruyordu ama başka bir tekne gelip boylu boyunca yanaşmıştı ona.

Hiç de mistik olmayan bir tedirginlik dalgası yayıldı içine.

XXXI

Phaedrus, yaklaştıkça, bunun Rigel'in teknesi olduğunu fark etti. Ne rahatladı ama. Fakat Rigel güya Connecticut'a gidecekti. Ne arıyordu ki burada?

Phaedrus sonra Lila'nın, Rigel geliyor dediğini hatırladı. Kız nereden bilmişti *bunu*?

Phaedrus kayığa varınca yiyecek dolu bez çantaları kayığa koydu ve kayığın halatını direk üzerindeki çelik çividen çözmeye başladı.

"Bir dakika!" diye bir ses duydu.

Arkasına döndü ve Rigel'i kendi teknesinin güvertesinde, ellerini ağzının iki tarafına koymuş seslenirken gördü.

"Kıyıya geleceğim," diye bağırdı Rigel.

Phaedrus kayığı çözmeyi bıraktı. Rigel'in kendi teknesinin kayığı-

na binişini seyretti. Rigel onunla karşılaşmak için neden orada beklememişti acaba?

Phaedrus, Rigel'in o kısa mesafede kürek çekişini, omuzlarının üzerinden yavaşça arkaya bakışını, gittikçe yaklaşan ve belirginleşen aristokratik yüzünü gördü. Gülümsüyordu. Kıyıya varınca Phaedrus teknenin kuma çekilmesine yardım etti.

"Kıyıya çıkıp seninle biraz konuşsam iyi olur diye düşündüm," dedi Rigel. Gülüşü resmi ve hesaplıydı - bir hukukçu gülüşü.

"Hayrola?" dedi Phaedrus.

"Evet, ilk olarak, buraya para almaya geldim," dedi Rigel. "Senin marina ücretini ödedim."

"Tanrım," dedi Phaedrus, "Ben onu tamamen unuttum."

"Evet, *onlar* unutmadılar," dedi Rigel ve cebinden bir makbuz çıkardı. Phaedrus makbuza bakıp kendi ücretini bulurken Rigel dedi ki: "Onları sakinleştirmek için biraz daha fazla para verdim. Bunun bir uyuşturucu işi olduğunu sandılar ve bulaşmak istemediler. Sen gider gitmez sakinleştiler ve her şeyi unuttular."

"İyi," dedi Phaedrus.

Phaedrus ona para öderken Rigel, "Ne yapıyordun?" diye sordu.

"Biraz yiyecek almıştım," dedi Phaedrus, "bizi, en azından Atlantic City'ye kadar idare etsin diye."

"Hımm," dedi Richard Rigel. "Peki."

Bir duraklama oldu ve yüzü biraz gerginleşti.

"Bill Capella nerde?" diye sordu Phaedrus.

"Onun geri dönmesi gerekti," dedi Rigel.

"Bu çok kötü."

Rigel onun konuşmaya devam etmesini istiyor gibiydi ama Phaedrus havasında değildi nedense. İkisi de sustukça Rigel'in belirgin bir şekilde gerginleştiği görülüyordu.

"Biraz yürüsek mi," dedi Rigel, "şu yoldan?"

"Evet, sen istersen yürüyebilirsin," dedi Phaedrus. "Ben tekneye dönmek istiyorum. Sabahtan beri yürüyorum zaten."

"Konuşmak istediğim bazı şeyler var," dedi Rigel.

"Ne gibi?"

"Önemli şeyler."

Rigel zaten her zaman, söyleyemediği şeylerden ötürü tedirginmiş gibi görünürdü ama bu kez daha da kötü görünüyordu. Sözel diliyle beden dili farklıydı sanki.

"Kingston'da Lila hakkında konuştuklarımızı hatırlıyorsun değil mi?"

"Evet," diye yanıtladı Phaedrus, "iyi hatırlıyorum." Bunu normal bir şekilde söylemeye çalışmıştı fakat alaycı gibi göründü yine de.

"O zamandan beri," dedi Rigel, "söylediğin şeyler kafama takılıp durdu."

"Sahi mi?"

"Bu düşüncelere bir son verebileceğe benzemiyordum, bunları seninle biraz daha konuşmak istedim ve Lila varken bunu pek iyi yapamayacağımız için de belki yürüyüşe çıkarız diye düşündüm."

Phaedrus omuzlarını silkti. Halatı yine paslı çiviye bağladı ve sonra Rigel'le birlikte öte taraftaki yola doğru yürüdüler.

Bu yöne giden yol odun talaşlarıyla halı gibi örtülmüştü ve yürümeye devam ettikçe üst tabakanın ince siyah taştan bir yol kaplamasına dönüştüğünü gördü. Kenardaki, daha önce fark etmediği bir tabelada "ABD İçişleri Bak." yazıyordu. İçinde o eski fenerin bulunduğu bataklık daha önceki gibi görünüyordu yine, ama beyaz balıkçıl gitmişti.

"Hatırlıyorsun, Lila'nın nitelikli olduğunu söylemiştin," dedi Rigel.

"Evet."

"Bu karara *nasıl* vardığını bana anlatmayı düşünür müsün?"

Aman Allahım, diye düşündü Phaedrus. "Bu bir karar değildi," dedi. "Bir algılamaydı."

"Peki nasıl vardın ona?"

"Ben ona 'varmış' değilim."

Sessizce yürümeye devam ettiler. Rigel'in elleri yumruk gibi sıkılmıştı. Phaedrus onun kafasında dönüp duran şeylerin sesini duyacaktı neredeyse.

Sonra, "Ne vardı ki *algılanacak*!" dedi kızgın bir şekilde.

"Nitelik" dedi Phaedrus.

"Saçmalıyorsun," dedi Rigel.

Yürümeye devam ettiler.

Rigel dedi ki: "O sana o gece bir şey mi söyledi? Bu yüzden mi onun nitelikli olduğunu düşünüyorsun? Onun akıl hastası olduğunu biliyorsun, değil mi?"

"Evet."

"Emin olmak istemiştim. Onun karıştığı hiçbir şeyden pek emin değilim çünkü. Ben Rochester'dan ayrıldıktan sonra New York'un her yerinde beni takip ettiğini anlattı mı sana?"

"Hayır bana bunu anlatmadı."

"Allah kahretsin; her barda, her lokantada, nereye dönsem Lila oradaydı. Ona, kendisiyle ilgilenmek istemediğimi söyledim. O Jim davası bitmişti ve hiçbir ilişiğim kalmamıştı; ama sanırım, onun söylenenleri ne kadar iyi dinlediğini sen de şimdiye kadar anlamışsındır."

Phaedrus bir şey söylemeden başını salladı.

"Onun Kingston'daki o bara gelmesinin nedeni benim orada olduğumu bilmesiydi. Onun o gece barda seninle takılması rastlantı değildi, biliyorsun. Senin benim arkadaşım olduğunu gördü. Seni uyarmaya çalıştım ama sen dinlemiyordun."

Phaedrus Lila'nın barda Rigel hakkında bir sürü soru sorduğunu hatırlıyordu şimdi. Evet, *doğruydu*.

Sonra bir şey daha hatırladı: "Öyle sarhoştum ki, tüm olanları hatırlamak zor," dedi, "ama bir şeyi hayal meyal hatırlıyorum. Bizim tekneye gitmek için senin güvertenden geçerken, aşağıda uyuyor olduğunu düşündüğüm için ona çok sessiz olmasını söyledim. O zaman kız 'Nerede?' dedi, ben de orasını işaret ettim ve bunun üzerine bavulunu ta yukarıya kadar kaldırdı ve tam oraya atıverdi bütün gücüyle."

"Bunu *hatırlıyorum*!" dedi Rigel. "Bir patlamaydı sanki!"

"Neden yaptı bunu?"

"Çünkü artık onunla hiçbir ilgim kalmamıştı!" dedi Rigel.

"Neden seni takip ediyordu?"

"Ooo, bu çook eskilere gider."

"İkinci sınıfa kadar, demişti bana."

Rigel birden, neredeyse korkmuş gibi baktı Phaedrus'a. Sinirlendiği şey neyse, bununla bir ilgisi vardı.

"Sana iyi davranan tek kişinin o olduğunu söyledi," diye devam etti Phaedrus.

"Bu doğru değil," dedi Rigel.

İleride, çalıların üzerini örttüğü, ne olduğu belirsiz bir beton yıkıntı vardı; yabani otlar arasından yükselen modern bir heykele benziyordu. Sarı çalıların parçalara ayırdığı beton bloklardan paslanmış metal cıvatalar çıkmıştı. İki çelik vincin kaidesi gibi duruyordu.

"O, her zamanki halinden farklı," dedi Rigel. "Şimdi inanmayacaksın ama Lila Blewitt ilkokuldayken hayatta tanıyabileceğin en ağırbaşlı, en iyi huylu kızdı. Onun 'nitelikli' olduğunu söyleyince o yüzden böyle şoke oldum. Bir şey mi gördün diye merak ettim."

"Peki o, ne oldu da değişti?"

"Bilmiyorum," dedi Rigel. "Sanıyorum hepimize olan şey oldu. Büyüdü ve dünyanın bizim çocukken sandığımız gibi olmadığını fark etti."

"Onunla hiç cinsel ilişkide bulundun mu?" diye sordu Phaedrus. Rastgele bir soruydu bu.

Rigel şaşkın bir yüzle baktı. Sonra küçümsercesine güldü. "Herkes yaptı bunu!" dedi. "Senin bu yönden bir ayrıcalığın yok!"

"Peki ondan sonra gebe mi kaldı?"

Rigel başını salladı ve eliyle, bir şeyi def ediyormuş gibi bir hareket yaptı. "Hayır, böyle sonuçlara atlama hemen. Bu herkesten olmuş olabilir."

Yürümeye devam ettiler ve Phaedrus sıkılmaya başladı. Bu yol hiçbir yere varmadan hep gidiyordu boyuna. "Dönsek iyi olur," dedi Phaedrus.

Gizli bir cinayet bilmecesinin sonuna gelmiş bir dedektif gibi hissetmeye başladı kendini; yalnız, dedektifler avın izini sürüp inini bulmanın doyumunu yaşarlar, ama Phaedrus bundan hiçbir doyuma varma zevki almıyordu.

Aslında, bu adamla artık hiç ilgilenmek istemiyordu.

Geri döndüler ve yürürken Rigel, "Ele alınacak bir sorun daha var," dedi.

"Nedir o?"

"Lila benimle birlikte geri dönmek istiyor."

"*Şimdi mi?*"

"Evet."

"Nereye?"

"Rochester'a. Onun ailesini, arkadaşlarını tanıyorum ve ona bakılmasını sağlayabilirim."

"Bakılmasını mı?"

"Raporla."

Aman Tanrım, diye düşündü Phaedrus. Tımarhanede.

Esaslı bir sıkıntı dalgasıyla sarsılmışlardı.

Bir süre hiçbir şey söylemeden yürüdü, çünkü yanlış bir şey söylemek istemiyordu.

Sonunda dedi ki: "Bence bu korkunç kötü bir fikir. O benim teknemde iyi durumda."

"Geri dönmek *istiyor*."

"Çünkü sen onu buna ikna ettin."

"Kesinlikle hayır!"

"Onunla en son konuştuğumda hedefimiz olan güneye gitmek istediğini söylemişti."

"Onun istediği bu değil," dedi Rigel.

"Ben onun ne istediğini biliyorum," dedi Phaedrus.

Bu kez de Rigel hiçbir şey söylemedi.

Yürümeye devam ettiler ve tekneler epey önceden yine görüş alanına girdi.

Rigel, "Sana bunu nasıl söyleyeceğimi pek bilmiyorum. Ama duyman daha iyi olur," dedi.

"Neyi duymam?"

"Lila onu Rochester'a geri götürmemi istedi..." Durakladı. "... çünkü sen onu öldürmeye çalışıyormuşsun."

Phaedrus ona baktı. Şimdi Rigel de dosdoğru ona bakıyordu ve sinirli hali gitmişti. "Evet, sorunun ne olduğunu anladın," dedi Rigel.

"Seninle bu yürüyüşü bu nedenle yapmak istedim," diye devam etti. "Buraya geldiğimde böyle bir şeyi beklemiyordum. Her şey yolunda mı diye bakmaya gelmiştim yalnızca. Ama bu koşullarda... seni bu duruma sokmak zorunda kaldım... gerçi bunu kesinlikle yapmamaya çalıştım ama...."

"Onunla konuşacağım," dedi Phaedrus.

"Bavulunu ve diğer eşyalarını benim tekneme taşıdı bile," dedi Rigel.

"O zaman onunla orada konuşurum!" dedi Phaedrus.

Bela geliyorum diyordu. Ama şu anda tepesinin atması o belayı daha olası kılardı ancak. Kayığına bindi, Rigel onun daha önceden gitmesi için arkada kaldı. Phaedrus kayığı kendi teknesine bağladı, tekneye çıktı ve teknenin öteki tarafından, palamarların üzerinden geçip Rigel gelmeden onun teknesine atladı. Aşağı kata bakınca Lila'nın gülümseyerek yukarıya bakan, fena halde çürük içindeki yüzünü gördü. Sonra gülümseme yok oldu. Kız onun Rigel olduğunu sanmıştı herhalde.

Aşağıya inip onun karşısına oturdu. Kız şimdi Rigel'in baktığı gibi kızgın bakıyordu.

"Merhaba," dedi Phaedrus.

"Merhaba," dedi Lila.

"Geri dönmek istediğini duydum."

Kız gözlerini yere indirdi. Suç. Onun böyle suçlu bir şekilde baktığını ilk kez görüyordu.

"Bence bu çok büyük bir hata."

Kız hâlâ yere bakıyordu.

"Neden geri dönüyorsun?"

Lila gözlerini yukarı kaldırdı ve sonunda dedi ki: "Seninle gitmek istemiştim. Ne kadar kötü, bilmiyorsun. Ama şimdi fikrimi değiştirdim. Daha önce yapmak istediğim bir sürü şey var."

Phaedrus, "Seni orada bir yığın dert bekliyor yalnızca," dedi.

"Biliyorum, ama bana ihtiyaçları var."

"Kimin?"

"Annemin, herkesin."

Phaedrus kıza baktı. "Peki," diye sormak geldi içinden, "madem sana böyle fena halde ihtiyaçları vardı, ne diye güneye gidiyordun daha önce?" Ama bunu sormadı. "Ne değişti?" diye sormak geldi içinden. "Bunu senin aklına Rigel mi soktu? Kim soktu bunun senin aklına? Oraya dönünce sana neler olacağını biliyor musun? Bir tür intihar mı yoksa bu? Aman Tanrım, Lila, seninle tanıştığımdan beri bir kez olsun akıllıca davranmadın, biliyor musun bunu? Kafanı kullanmaya ne zaman başlayacaksın?"

Ama Phaedrus bunların hiçbirini söylemedi. Orada, cenaze törenindeki bir çocuk gibi, ona öylece bakıp oturdu yalnızca.

Söyleyebileceği daha fazla bir şey yoktu gerçekten. Kız geri dönmek istiyordu. Bu konuda yapabileceği bir şey yoktu.

"*Kesinlikle emin misin?*" dedi Phaedrus.

Lila uzun süre baktı ona. Phaedrus kızda ufacık bir tereddüt belirtisi bekliyordu ve beklemeyi sürdürdü, ama kız öylece oturuyordu ve sonra öylesine yavaşça konuştu ki Phaedrus zorlukla duyabildi.... "Ben iyiyim...."

Sonra Phaedrus son bir şans olabilecek, söylemesi gerektiği halde eksik kalmış bir şey var mı diye, bir süre daha düşündü.

Aklına hiçbir şey gelmiyordu.

Sonunda ayağa kalktı ve "Peki," dedi.

Güverteye çıktı, Rigel orada duruyordu. Phaedrus, "Gitmek istiyor.... Ne zaman gidiyorsunuz?" dedi.

"Hemen şimdi," dedi Rigel. "Hemen yola çıkmak istiyor ve bence, bu durumda en iyisi bu."

Phaedrus onun motoru çalıştırmasını izlerken donakaldığını hissetti. Kendi teknesine geçti, Rigel'in palamarı çözmesine yardım etti ve teknesinin dönüp sonra da körfezin kuzeyine doğru yol almaya başlamasını felç olmuş gibi, garip bir halde seyretti.

XXXII

Tüm bunları ayıklamak epey bir zaman alacaktı.

Bir saat önce, yaşamının geri kalanını Lila'ya bakarak geçirmeyi planlıyordu. Şu anda ise onu artık hiç göremeyecekti. Küt. Küt. Aynen böyle.

Kafası o kumsal gibiydi sanki; fırtına geçtikten sonra geriye kalan eski lastiklerle, bırakılmış tekne parçalarıyla ve beyazlamış şişelerle dolu.

Şimdi, daha önce bulunduğu yere dönmesi için ona biraz zaman ve sessizlik gerektiğini düşünüyordu.

Tüm bu olaylar onun geçmişini tümüyle kesip atmıştı sanki. Ne olduysa, geçmişti artık. Geride kalmıştı gerçekten. Okyanus şuracıkta, şu kumdan engelin hemen ötesindeydi. Burada, şimdi başlayan, yepyeni

bir yaşamdı bu. Hemen sonra, burada bulunmuş olduğunun izi bile kalmayacaktı.

Tekne hafif bir esintiyle yavaşça sallanıyordu. Boş görünüyordu artık. Sessiz. Yeniden yapayalnızdı. Lila burada hiç olmamış gibiydi sanki....

Biraz fazla sevinmişti galiba. Neden bu denli rahatlama duyduğunu bilmiyordu. Onun istediği buydu. Bunu kutluyordu herhalde....

Ama Lila'nın böyle bir sona varmak zorunda kalması gerçekten üzücüydü. Neden Rigel'e onu öldürmeye çalıştığını söylemişti ki? Bu gerçekten kötüydü. Onu öldürmeye çalışmadığını Lila da biliyordu. Lila'yla konuştuğunda kızın ona karşı tavrı böyle düşünen birinin tavrı değildi.

Tabii ya, kendisinin onu öldüreceğini kızdan hiç duymamıştı. Kızın bunu söylediğini yalnızca Rigel *söylemişti*.

. . . Ama Rigel böyle bir şey için yalan söylemezdi. Kız buna benzer bir şeyler söylemiş olsa gerekti.

. . . Bunu böylesine üzücü kılan da kızın Phaedrus'la birlikte olduğu sürece ona karşı yaptığı, gerçekten ahlâksız ilk şey olmasıydı. Evet, kız ona bir sürü kötü isimler ve saçmalıklar yakıştırmıştı. Ama bunlar açıkça bir kötülükten çok, kendini savunmaydı. Kız ona yalnızca gerçeği söylemeye çalışmıştı. Ama bu kez yalan söylüyordu. Buradan böyle çabucak gitmek istemesi de bu yüzdendi.

Onun öyle yere baktığını ilk kez görmüştü. Öylesine acıklı görünen şey buydu. Onun en çekici tarafı, kendine karşı dürüst insanlara has, başkaları ne düşünürse düşünsün, dosdoğru karşısındakinin gözlerinin içine bakışıydı. Fakat o bakış artık yoktu. Bunun anlamı, gelmiş olduğu statik biçimlere geri dönüyor olduğuydu. Elden çıkarılmıştı artık. Sistem yenmişti onu. Sistem sonunda bir üçkâğıt çekivermişti ona.

Kız, atacağı tek bir adım varken ve sonra cehennemden ebediyen kurtulacakken o adımı atmak yerine geri dönmüştü sanki. Artık gerçekten mahvolmuştu. O orospu çocukları onu ömür boyu tımarhaneye tıkacaklardı.

Ama Phaedrus yine de, işine bakması ve yarın buradan ayrılmaya hazırlanması gerektiğini düşünüyordu. Her şeyi, güneş doğarken denize açılmaya hazır hale getirmeliydi. Belki de bunların hepsini, eğer varabilirse Barnegat Koyu'nda yapabilirdi. Haritalara yeniden bakmalıydı.

Nedense yerinden kalkmak istemiyordu. Canı hiçbir şey yapmak istemiyordu.

. . . Belki de Lila'ya o kadar sert davranmamalıydı. Ona olanlar çok korkunç bir şeydi. Daha güvenli olduğunu düşündüğü bir yere geri dönmek istiyorsa onu kim suçlayabilirdi ki?

. . . Fakat işin gülünç olan tarafı, kız Phaedrus'un onu öldürmeye çalıştığını söylediğinde bu delilikti; ama tümüyle de yanlış değildi. Phaedrus onu öldürmeye çalışıyordu ama biyolojik Lila'yı değil de, yol vermezse onu *gerçekten* öldürecek statik biçimleri öldürmeye çalışıyordu.

Statik açıdan bakılırsa Dinamik Niteliğe doğru kaçış daima bir ölüm deneyimi gibi görünür. Bir şeyden hiçbir şeye doğru bir harekettir o. "Hiçbir şey" ölümden nasıl farklı olabilir ki? Dinamik anlayış bu soruyu yanıtlamak için gerekli statik açıklamaları yapmadığı için bu soru yanıtlanmadan kalır. Buda'nın söyleyebileceği tek şey, "Kendi gözünle gör"dür.

İlk Batılı araştırmacılar Budist metinleri ilk kez okuduklarında onlar da nirvanayı bir tür intihar olarak yorumlamışlardı. Ünlü bir şiir vardır, der ki:

> Yaşarken sen,
> Ölü biri ol.
> Tamamen ölü ol,
> Ve sonra canının istediğini yap.
> Bak, her şey iyi olacak.

Bu sanki Hollywood'un bir korku filminden alınmış gibi duruyor, ama bu şiir nirvanayla ilgilidir. Nitelik Metafiziği onu şöyle çevirir:

> Biyolojik ve sosyal biçimleri korurken
> Entelektüel biçimleri öldür.
> Onların tümünü öldür
> Ve sonra Dinamik Niteliği izle
> Ve ahlâk yerine getirilmiş olacak.

Lila yine de Dinamik Niteliğe doğru gidiyordu. Tüm yaşam gidiyor. Onun yaşamındaki biçimlerin böylesine dağılması bunun da o hareketin bir parçası olduğunu gösteriyordu.

Phaedrus Hindistan'a ilk kez gittiğinde merak etmişti, eğer saf Dinamik Niteliğe giden bu aydınlanma geçidi böylesine evrensel bir gerçekse neden dünyanın bazı bölgelerinde ortaya çıkıyor da diğerlerinde

çıkmıyor? O zamanlar bu durumun, tüm bunların Doğu'ya özgü dinsel saçmalıklardan ibaret, Batılıların eğer iyi olurlarsa ve rahiplerden bilet alırlarsa gidecekleri "cennet" denen sihirli ülkenin benzeri bir şey olduğunu kanıtladığını düşünmüştü. Şimdi ise aydınlanmanın dünyanın her yerine, sarı rengin dünyanın her yerine dağılması gibi dağılmış olduğunu, ama bazı kültürlerin onu kabul ettiğini, bazılarının da onu eleyerek tanınmasını önlediğini anlıyordu.

Lila büyük olasılıkla, ona neler olduğunu asla bilmeyecek; Rigel ya da başkaları da öyle. Kız büyük olasılıkla, yaşamının geri kalanını tüm bu olayın bir tür yanlışlık olduğunu sanarak geçirecek; oysa aslında bu geçenler bir yanlışlık değil de bir gelişme olabilirdi.

Belki de Rigel çıkıp gelmeseydi kız tüm kötü biçimlerini burada, Sandy Burnu'nda öldürecekti. Fakat artık bunları öğrenmesi için çok geç.

... Onun Kingston'a *Karma** adlı bir tekneyle gelmesi garip. O teknedeki herkesin o sözcüğün ne anlama geldiğini bilmesi olanaksızdı. Bir tekneye "nedensel ilişki" adını vermeye benziyordu bu. Çok önceleri öğrendiği yüzlerce Sanskritçe sözcük arasında en uzun süre ve en iyi aklında kalanlar *dharma* ve *karma*'ydı. Diğer sözcükleri çevirebilir ve bir gruba sokabilirdiniz, ama bu ikisinin çevrilmesi asla bitmezmiş gibiydi.

Nitelik Metafiziği *karma*'yı "evrimsel çöp" olarak çevirir. Gemi adı olarak böyle gülünç olmasının nedeni budur. Lila'nın Kingston'a bir çöp mavnasıyla geldiğini söylüyordu sanki bu. *Karma*, dünyanın statik biçimlerine bağlanma sonucunda ortaya çıkan acı, dertti. Dertten tek kurtuluş yolu kendinizi statik biçimlerden sıyırmak, yani onları "öldürmek"ti.

Onları öldürmenin yaygın bir yolu intihardır, fakat intihar yalnızca biyolojik biçimleri öldürür. Bu, üzerindeki programa dayanamadığınız için bir bilgisayarı parçalamanıza benzer. İntihara yol açan sosyal ve entelektüel biçimlerin yükünü başkaları çeksin demektir. Evrimsel bir açıdan bakarsak bu gerçekten geri ve dolayısıyla ahlâkdışı bir adımdır.

Statik biçimleri öldürmenin diğer bir ahlâkdışı yolu da bu biçimleri Phaedrus'un "*karma* çöplüğü" dediği şeyin içindeki başka birisine aktarmaktır. Yahudilerden ya da zencilerden ya da beyazlardan ya da kapitalistlerden ya da komünistlerden -hiç fark etmez, kimden olursa

* Budizm ve Hinduizmde insanın iyi veya kötü kaderinin dünyaya daha önce gelişinde yaptığı iyi veya kötü hareketlerinin sonucu olduğunu savunan öğreti. (ç.n.)

olsun- kötü bir grup icat edersiniz ve sonra o grubun tüm dertlerinizin sorumlusu olduğunu söyler ve sonra onlardan nefret eder ve onları yok etmeye çalışırsınız. Herkesin günlük kişisel düzeyde nefret ettiği ve çektiği dertler için suçladığı şeyler yahut insanlar vardır ve bu nefret ve suçlama bir tür rahatlama sağlar.

Rigel'in Kingston'da kahvaltı ederken verdiği vaaz tam bir karma çöpüydü. Lila'nın şimdiki suçlaması da öyle. Onu böyle üzücü kılan da budur. Lila'ya yaşamı boyunca çok fazla karma çöpü yığılmıştı, bununla baş edemiyordu ve onu delirten buydu ve şimdi onun bir kısmını boşalttı ve bu onun, en azından bir süre daha az deli olmasını sağlayacak; ama bu ahlâklı bir çözüm değil.

Eğer tüm bu karma çöpleri üzerinize yığılmışsa ve bunu başkalarına aktarmak kendinizi daha iyi hissetmenizi sağlıyorsa bu normaldir.

Dünya böyle dönüyor. Fakat onu içinize çekip de başkasına aktarmamayı becerirseniz en ahlâklı davranış budur. Bu gerçekten yalnız sizi değil, her şeyi ileriye götürür. Tüm dünyayı ileriye götürür. Tarihteki - İsa, Lincoln, Gandhi gibi - büyük ahlâk örneklerine bakarsanız onların yaptığının gerçekten bu, yani karma çöpünü içlerine çekerek dünyayı temizlemek olduğunu görürsünüz. Onlar çöpü başkalarına aktarmadı. Onların peşinden gidenler zaman zaman yaptı bunu. Fakat onlar yapmadı.

Öte yandan Phaedrus, böyle bir karma çöpünü alan tarafta bulunuyorsanız bunun sizi özgürleştireceği kanısındaydı. Delirdiği zaman Lila'yı başından atsaydı sonradan bu, yapmaması gereken bir şeyi yapmış olmak Phaedrus'u üzecekti. Ama şimdi, hem Rigel'in hem de Lila'nın onu reddettiği bu durumda, Lila'nın ayrılmasından suçluluk duyması olanaksızdı. Yükümlülük bağı kopmuştu. Eğer Lila ona karşı minnet ve sevgiyle dolu olsaydı Phaedrus yine de ona bağlı kalırdı. Şimdiyse bu şeref Rigel'e aitti.

. . . Phaedrus kamaranın ötesine, kılavuz ranzasına bakınca kızın bavulunun olmadığını gördü. Güzel bir boşluk vardı orada. Bu iyiydi. Bu, not kâğıdı dosyalarını yine çıkarabilecek ve onlar üzerinde çalışmak için yer bulabilecek demekti. Bu da iyiydi. Lila tekneden gidene kadar bekle, diye yazdığı o PROGRAM notunu hatırladı. Onun üzerini çizebilirdi artık.

Tüm o not kâğıtlarına geri dönmeyi gerçekten isteyip istemediğini düşündü. Onlar da kendilerince bir sürü karma çöpüydü. Doğrusunu söylemek gerekirse metafizik yaratmak ahlâkdışı bir eylemdir; çünkü

o, daha yüksek bir mistik entelektüel biçimi mideye indirmeye çalışan daha düşük bir evrim düzeyi, yani akıldır. Filozofolojinin felsefeyi denetimi altına alıp mideye indirmeye çalışmasındaki yanlışlığın aynısı, metafiziğin dünyayı entelektüel yönden mideye indirmeye çalışmasında da vardır. Çünkü Dinamiği, statik bir biçime hapsetmeye kalkışmaktadır. Ama bunu asla başaramaz. Onun doğrusunu asla yapamazsın. Öyleyse bunun için uğraşmak niye?

Bu, hatasız ve hiç yenilmez bir satranç oyunu bulmak için uğraşmaya benziyor. Ne kadar usta olursanız olun, herkes için, her zaman, her yerde "doğru" bir oyunu asla oynayamazsınız. On tane soruya verilecek yanıtlar yüz soru daha getirir ve onlara verilecek yanıtlar ise bin soru daha getirir. Onun doğrusunu asla yapamamakla kalmayacaktı, onun üzerinde ne kadar çok uğraşırsa belki de o denli yanlış yapacaktı.

. . . Bunlar üzerinde kasvetli düşüncelere dalmışken ranzanın gerisindeki gölgeli yerde başka bir şey gördü:

Oyuncak bebekti bu.

Lila o bebeği bırakmıştı geride.

Bu da üzücü bir şeydi. O bebekle ilgili bir sürü yaygaradan sonra şimdi de çekip gidiyor ve onu orada bırakıyor. Bu da bir ahlâksızlık duygusu uyandırıyor. Oyuncak bebeğini yalnız bırakıp terk ederek çekip giden küçük bir kız hakkında ne düşünürsünüz? Aynı şeyi büyüyünce de yapmaz mı?

Kalktı ve bebeğe baktı.

Bu, makineyle kalıplanmış plastikten -pek pahalı olmayan- sıradan bir bebekti. Gözleri hareketli değildi. Kahverengi saçları da makineden çıkmış kalıbın bir bölümüydü. Başındaki bir yerin, nehirdeki bir şeyin uzun süre sürtünmesinden ötürü aşınmış olduğunu gördü. Ama belki başında tutkalla yapıştırılmış saç olsaydı da şimdiye dek tümüyle ayrılıp düşmüş olurdu.

Orada çırılçıplak ve cinsiyetsiz bir şekilde oturan bu bebeğin halinde gerçekten acıklı bir şey vardı. Masum bir hal. Bir haksızlığa uğramışlık. Phaedrus ona bakmak istemiyordu. Kafasını onunla meşgul etmek istemiyordu.

. . . Onunla ne diye ilgilensindi ki?

. . . Onu teknede tutmak istemiyordu.

Onu tekneden hemen atabileceğini düşündü. Kumsaldaki tüm o diğer çerçöp gibi bir şeydi bu da. Farkı kimse anlayamazdı. Lila onu nehirden çekip almasaydı onun geleceği yer zaten burasıydı belki de.

Bebeğin yanında bir de, Phaedrus'a ait olmadığı belli olan bir gömlek vardı. Yeni ve temiz görünüyordu. Eline aldı. Gömlekte bir toplu iğne vardı, çekip çıkardı ve harita masası üzerine koydu. Bu gerçekten yeni olmalı, diye düşündü, üzerinde hâlâ iğneler olduğuna göre.

Gömleği giymeye kalktığında karnını içine çekmeden düğmelerini ilikleyemedi. Gömlek çok dardı. Onun gömleği olamazdı. Bunu Lila bırakmış olsa gerekti. Lila bir erkeğin yeni gömleğiyle ne yapıyordu ki? Şimdi hatırlamaya başlıyordu, bebeği buna benzer bir şeyle sarmıştı. Oradan geliyordu herhalde. Ama bebeğe neden yeni bir gömlek alsındı ki? Kız gerçekten bir hayal dünyasında yaşıyordu.

Evet, kız bu gömleği bunun için, yani bebeği örtmek için aldığına göre bu onun için hemen şu anda uygulanacak en iyi kullanım gibi görünüyordu. Belki de bu, bebeğin uyandırdığı o haksızlığa uğramışlık duygusunu aşmaya yardımcı olabilirdi.

Gömleği bebeğin başından aşağı geçirdi. Gömlek bebeğin bacaklarının üzerinden gecelik entarisi gibi sarktı. Bu daha iyi görünüyordu. Yakasını bebeğin boynunda iliklediı. Bu bebekte var olan bir şeyler, imalatçısının hiç katmadığı bir sürü Nitelik veriyordu ona. Lila onun üzerine bir sürü değer yüklemişti ve bu değerler onda hâlâ duruyordu. Dinsel bir put gibiydi neredeyse.

Bebeği kılavuz ranzasının kenarına koydu, geriye gidip oturdu ve ona bir süre baktı. Üzerinde gömlekle daha iyi duruyordu.

Bir put; bu bebek buydu işte. Birisinin bırakılmış dinine ait, gerçek bir puttu bu. Putlarda daima var olan o ürkütücü özelliklerin tümü bunda da vardı. Phaedrus'u ürperten de buydu. Ritüelleştirilip tapılmışlarsa eğer, bu putların değeri değişir. Onları rastgele kaldırıp atamazsınız, eski bir kilise heykelini çöpe atamayacağınız gibi.

Gerçekten, eski ve bırakılmış kilise heykellerini ne yaparlar acaba, diye merak etti. Bir "kutsallıktan arındırma" törenleri mi vardı yoksa? Lila için bu puta bir cenaze yapmaya kalkıştığını hatırladı. Belki de yalnızca kendisi için bu bebeğe bir cenaze yapmak zorundaydı; onu çöpe dönüştürmeden bir yere bırakmak yani.

Gülünç duygular. Antropologlar putlardan bir sürü şey çıkarabilirdi. Belki de çıkarmışlardı zaten. Okumayı hep istediği, *Tanrı Maskları* adlı bir kitabı hatırlıyor gibiydi. Bir kültür hakkında, onun kendi put-

ları hakkında söylediklerinden yola çıkarak çok şey keşfedebilirdiniz. Putlar, kültürlere ait gerçekler olan en içsel değerlerin nesnelleştirilmesiydi.

Bu bebek Lila'nın, gerçek Lila'nın en içsel değerlerini simgeliyordu ve onun hakkında, diğer her şeyle çelişen bir şeyler söylüyordu. Muazzam bir güçle çarpışan iki zıt biçimin varlığını ve olan bitenin, bu tektonik tabakalardaki, Richter ölçeğine göre yüksek şiddetli bir depreme yol açan türden bir kayma olduğunu gösteriyordu. Birinci biçim, yani Rigel'in açığa vurduğu biçim bir yöne doğru gidiyordu. Bu bebek ise diğer yöne giden bir biçimi simgeliyordu ve bu put Lila'nın öteki biçimi nesnelleştirmesini ve depreme yol açan basınçları hafifletmesini sağlıyordu. Ve kız şimdi onu bırakmıştı - daha kötü bir duruma geri döndüğünün kanıtıydı bu. Ama belki de değildi.

Belki de Phaedrus, kendisinde daha kötü bir şeylerin ortaya çıkmaması için onu saygıyla gömmesi gerekir, diye düşünüyordu; sırf kendisi için.

***

Bir çarpma sesi duydu ve kayık olduğunu fark etti. Yiyecekler hâlâ oradaydı. Her şey öylesine hızlı olmuştu ki, onları tümüyle unutmuştu.

Güverteye çıktı, sarkarak kayığa indi ve yiyecek dolu çantaları kaldırıp teknenin güvertesine koydu. Artık Lila gittiğine göre en azından Norfolk'a kadar yetecek yiyeceği vardı. Belki de yiyecekler daha önce bozulurdu.

Güverteye çıktı ve bez torbaları birer birer kamaraya indirip ranzanın üzerine koydu, sonra içindekileri çıkardı ve buz kutusuna yerleştirdi. Sonra da put bebeğe baktı.

Onu alıp kendi çocuğu gibi bir kolunun altına sıkıştırdı ve güverteye çıkarıp dikkatlice oturttu. Sonra tekrar kayığa indi, bebeği de aşağıya aldı; onu karşısına, kayığın kıç oturağına oturttu ve kıyıya kürek çekti. Bu putu sarmalamak için gerek duyacağı şu gömleğin olması iyi bir şeydi. Eğer birisi çıkar gelirse açıklama yapmakta bayağı zorluk çekerdi.

Patika, küçük kalın yapraklı ve üzerinde minik mavi-gri meyveleri olan bodur çalıların yanından geçiyordu. Yola turuncu-bej renkli küçük taşlarla kum döşeliydi ve üzerinde kuru ot parçaları vardı - on beş santim boyunda parçalara ayrılmış, yarım santim kalınlığında, içi boş, yu-

varlak kamışlar fırıldağı andırır şekillerde yere serilmişti. Bunu kasırga mı yaptı acaba, diye merak etti. İlerde, yolun bir tarafında, kuruyan bir sarı çalının yanında İçişleri Bakanlığı'na ait bir kadastro işareti vardı.

Daha sonra da, insanların, doğal yaşamı korumaları için bataklıktan uzak durmalarını isteyen, güzel yapılmış, renkli bir tabela vardı. Kasabaya giden ana yolun buradan geçmemesi iyi bir şeydi. Burası bu sayede böyle ıssızdı.

Yukardan gelen bir kaz sesi duydu. Yukarıya baktı ve aşağı yukarı otuz kırk tane yabankazının bir V oluşturarak uçtuğunu gördü; kuzeybatıya, yanlış yöne... Çılgın yabankazları. Bu aralar havanın ılık olması onları tongaya düşürmüş olsa gerek.

Phaedrus bu putla birlikte yürürken sanki ikisi bu olayı birlikte yaşıyorlarmış gibi hissetti; yeniden çocukluğuna dönmüştü sanki, bu da hayali bir arkadaştı. Ufak çocuklar bebekleriyle konuşur, büyük yetişkinler de idollerle konuşur. Phaedrus'un görüşünce, oyuncak bebek bir çocuğun anneymiş gibi davranabilmesini sağlıyor, put ise bir ana ya da babanın çocukmuş gibi davrabilmesini sağlıyordu.

Bunun üzerinde bir süre düşündü ve sonra aklı bir soru yarattı:

"Ne derdin," diye sordu puta, "şimdi Hindistan'da olsaydık? Ne derdin tüm bunlara?"

Uzun süre kulak kesildi ama yanıt yoktu. Bir süre geçtikten sonra düşünce kulağına, kendisininkine benzemeyen bir ses geldi.

"Bunların tümü mutlu bir sondur."

Mutlu son mu? Phaedrus bunu bir süre düşündü.

"Ben buna mutlu bir son demem," dedi Phaedrus. "Bitmemiş bir son derim ben buna."

"Hayır, bu herkes için mutlu bir sondur," dedi diğer ses.

"Neden?"

"Çünkü herkes istediğine kavuşuyor" dedi ses.

"Lila değerli Richard Rigel'ine kavuşuyor, Rigel o değerli üstünlük duygusuna kavuşuyor, sen değerli Dinamik özgürlüğüne kavuşuyorsun ve ben de yeniden yüzmeye kavuşuyorum."

"Ah, neler olacağını biliyor musun sen?"

"Evet, tabii ki," dedi put.

"Peki Lila'ya neler olacağını bildiğin halde buna nasıl mutlu son diyebiliyorsun?"

"Bu bir sorun değil," dedi putun sesi.

"Sorun değil mi? Adam onu yaşam boyu kilit altına koymaya çalışıyor ve sen de buna sorun değil mi diyorsun?"

"Senin için değil."

"Peki neden onun için böyle üzülüyorum?" diye sordu Phaedrus.

"Sen madalyanı bekliyorsun," diye yanıtladı put. "Onların belki dönüp buraya geri geleceğini ve sana üstün değerinden ötürü bir takdirname vereceğini düşünüyorsun."

"Ama adam onu *mahvedecek*."

"Hayır," dedi put. "Kız onun kendisine hiçbir şey yapmasına izin vermeyecek."

"Buna inanmıyorum."

"Rigel'e sahip oldu artık," diye devam etti put. "Adam *ayvayı yedi*. Buradan sonra kızın elinde oyuncaktır artık."

"Hayır," dedi Phaedrus. "O bir avukat. Kendini ona kaptırmaz."

"Bunu yapmasına gerek yok. Kaptırmış zaten," dedi put. "Kız şimdi tüm o ahlâkı ona karşı kullanacak."

"Nasıl?"

"Kız *tövbe etmiş bir günahkâr* haline gelecek. Bir kiliseye bile katılabilir. Kız ona hep ahlâk yönünden ne harika bir adam olduğunu ve onu senin gibi yozlaşmış bir adamın elinden nasıl kurtardığını anlatacak; bu durumda adam ne yapabilir? Bunu nasıl inkâr edebilir ki? Buna karşı mücadele etmesi olanaksız. Bu onun ahlâki egosunu balon gibi şişkin tutar ve balon sönmeye başlar başlamaz kıza geri dönmek zorundadır."

Of, bu da amma putmuş, diye düşündü Phaedrus. Alaycı, kötücül. Neredeyse kötü niyetli. Aslında kendisinin alttan alta benzediği şey bu muydu? Belki de. Rolünü abartılı oynayan bir put. Bir ucuz matine putu. Birisinin bunu nehre atmasına şaşmamak gerek.

"Kazanan sensin, biliyorsun," dedi put, ". . . hükmen."

"Neden öyle?"

"Tüm bu yolculuk boyunca ahlâklı tek bir şey yaptın, seni o kurtardı."

"Neymiş o?"

"Rigel'e, Lila'nın Nitelikli olduğunu söylemiştin."

"Kingston'dan mı söz ediyorsun?"

"Evet, ve senin bunu söylemenin tek nedeni onun seni gafil avlamış olması, senin de buna verilecek entelektüel yanıtı düşünememiş olmandı, ama sen yine de Rigel'i püskürttün. Eğer bu olmamış olsay-

dı Rigel buraya gelmezdi. O ana dek onun Lila'ya saygısı yoktu, ama sana saygısı çoktu. O andan sonra sana saygısı yoktu, ama Lila'ya biraz vardı. Yani sen Lila'ya bir şey verdin ve seni kurtaran budur. O tek ahlâklı eylem olmasaydı yarın sabah bu kıyıdan, yaşam boyu karşında Lila'yı görmek üzere açılacaktın."

Phaedrus bundan hoşlanmadı. Kendi kişiliğinin bir dalından gelen bu düşünceler insanı allak bullak eden türdendi ve biraz da ürkütücüydü. Bunları daha fazla duymak istemiyordu artık.

"Pekâlâ put," dedi, "haklı da olsan, haksız da olsan yolun sonuna geldik."

Eski bir istihkâmın yıkıntısı gibi duran kalıntıya varmışlardı. Bu biraz Hindistan'daki eski harabelere benziyordu; yalnız onlar yüzlerce yıl öncesinden kalmıştı. Bu, kaleye benzer bir şeydi ama betondandı ve yer yer çökmüş, paslanmış kalın beton demirleri betondaki çatlaklardan dışarı çıkmıştı. Bir bölümü, küçük bir amfitiyatronun duvarına benziyordu. Belli ki eski bir istihkâmın siperiydi bu. Bir yerinde de herhalde top mermilerini taşımak için yapılmış bir asma vagon sisteminin kalıntısı vardı. Bir duvardaki kocaman halkalar belli ki, artık orada bulunmayan büyük bir topun geri tepmesini önlemek içindi. Siperin ortasından çıkıp koskoca bir şemsiye gibi büyümüş, yapraksız, güzel bir ağaç vardı. Boyu ancak üç metre kadardı ama genişliği daha fazlaydı.

Kuzeydoğuya doğru yürüdükçe bu eski beton yapı kalıntısının parçalanmış, bir tarafa yatmış ve suya gömülmüş olduğunu daha iyi görüyordu.

Betonda, içine düşebileceğiniz dört köşe boşluklar vardı. Ayaklarının altındaki beton çatlaklar her an göçebilirmiş gibi duruyordu. Parçalanma ve aşınma, temelin oturmasından ve belki de denizin hareketinden kaynaklanıyordu anlaşılan. Fakat onun kanısınca asıl tahrip edici şey deniz değil, çoğu askeri tesise büyük zararlar veren ödenek yokluğuydu.

İnsanın dünya üzerindeki hâkimiyetini ilan etmek için yapılmış bu eski kalenin yavaşça Atlas Okyanusu'na gömüldüğünü görmek harika bir şeydi. Bu kale bu idolün defnedilmesi için hayırlı bir yere benziyordu kesinlikle.

Betonun altından geçen bir geçit buldu, karanlık bir odaya gidiyordu ve orada, aşağıda gürültüyle çağıldayan suyun sesini duydu. Dikine çakılmış demir direkli ve potrelli bir kapıdan içeri girdi. İçerisi bir

mağara gibi karanlıktı. Işık yalnızca aşağıdan geliyordu. Yamru yumru bir duvarın yanından sağa döndü ve küçük bir kuyuya inen beş basamağı indi. Basamakları, betonu ayağıyla dikkatlice sınayarak indi, sola saptı, ileriye gitti ve yine sağa, karanlık bir tünele girdi. Orada ışığın betonun parçalandığı ve altından Atlantik'in geçtiği yerlerden geldiğini gördü.

Gelgitin en üst düzeyinin duvarda bıraktığı izleri görebilecek kadar ışık vardı. Putu duvarın dibine, denizin girişine bakacak şekilde, oturur vaziyette yerleştirdi ve üzerindeki gömleği dikkatlice düzeltti. Birkaç saat sonra gelgit gelecek, onu buradan kaldıracaktı.

Puta, "Evet, küçük arkadaş, bayağı hareketli bir hayatın oldu," dedi içinden.

Geriye bir adım attı, bir zamanlar Hindistan'da öğrendiği gibi, elleri birbirine kenetlenmiş durumda hafifçe öne doğru eğildi ve sonra, nihayet her şeyin doğru olduğu duygusuyla geri döndü ve çıktı.

Gün ışığına ve gözünü sevdiğim akıllılığa dönüş. Birkaç cırcırböceği ötüyordu. Gökyüzünde bir gürültü duydu, yukarı baktı ve bir Concorde uçağının yavaş yavaş güneye döndüğünü, sonra yükseldiğini ve hızlandığını gördü.

Gözünü sevdiğim teknoloji. Tüm bu yirminci yüzyıl akıllılığı Phaedrus'un içeri kapatıldığı eski günler gibi ilginç değildi ama Phaedrus çok daha başarılıydı; en azından sosyal düzeyde. Diğer kültürler putlarla, hayvan ruhlarıyla, kayalardaki oyuklarla ve geçmişin hayaletleriyle konuşabilirdi fakat ona göre değildi bu. Onun yapacağı başka şeyler vardı.

Tekneye doğru yürüdükçe bir zindelik duygusu geldi içine. Ne inanılmaz gündü bu. Kaç kişi geçmişini böyle temizleyecek kadar şanslı olabilir? Bitmez tükenmez sorunlara takılıp kalmış herkes.

Ardıç çalılarının yanındaki bir kum tepesinin üstüne çıktı ve "Ohhh!" dedi. Kollarını açtı. Özgürlük! Putlar yok, Lila yok, Rigel yok, New York yok, Amerika bile yok artık. Yalnızca özgürlük var!

Gökyüzüne baktı ve fırıldak gibi döndü. Ohh, bu çok hoş! Uzun yıllardır böyle dönmemişti. Dört yaşından beri. Yine döndü. Gökyüzü, okyanus, körfez, burun, etrafında dönüp durdular boyuna. Semazen bir derviş gibi hissetti kendini.

Tekneye doğru, rahatlamış, yapacak hiçbir şeyi yokmuşçasına, hiçbir şey düşünmeksizin yürüdü. Sonra, Montana, Lame Deer yakınlarında, Kuzey Çeyen kampında bunun gibi toprak bir yolda yürüdüğü

günü hatırladı. Yanında Dusenberry ve kabile şefi John Yaralı Bacak ve Amerikan Kızılderililer Birliği'nden LaVerne Madigan adlı bir kadın vardı.

Bunlar ne kadar eskilerde kalmıştı. Ne çok şey olmuştu. Günün birinde Kızılderililere geri dönmesi gerekecekti. Başladığı yer de orasıydı, geri döneceği yer de.

Hatırlıyordu, o gün, Montana'nın en güzel zamanı olan ilkbahardı ve çam ağaçlarından gelen esintiler eriyen karın ve ısınan toprağın taze kokusunu getiriyordu ve hepsi birlikte, dördü yan yana, yolda yürüyorlardı; o sırada, Kızılderili yerleştirme kamplarını evi bellemiş o garip, perişan köpeklerden biri de yola çıkmış ve önleri sıra keyifli bir şekilde yürüyordu.

Köpeğin ardından sessizce yürüdüler bir süre.

Sonra LaVerne, "Ne tür bir köpek bu?" diye sordu John'a.

John güldü ve "O iyi bir köpektir," dedi.

LaVerne ona bir an garip bir şekilde baktı ve sonra gözlerini yola indirdi. Sonra kadının göz kenarları kırıştı ve Phaedrus, yürüdükçe, kadının kendi kendine güldüğünü ve kıkırdadığını gördü.

Sonra, John gidince Dusenberry'ye sordu: "O adam 'O iyi bir köpektir' ile ne demek istedi? Bu sırf 'Kızılderili konuşması' mıydı?"

Dusenberry bir süre düşündü ve öyle olduğunu sandığını söyledi. Phaedrus bir yanıt da alamamıştı ama bu, LaVerne kadar onun da hoşuna gitmiş ve şaşırtmıştı onu.

Bundan birkaç ay sonra o kadın bir uçak kazasında ölmüş, birkaç yıl sonra da Dusenberry ölmüş ve Phaedrus'un hastaneye yatırılması, sonra iyileşmesi bu anıyı o zaman iyice silmişti, Phaedrus da bunu tümüyle unutmuştu; ama şimdi birdenbire, her yerden uzaktayken geri gelmişti işte.

Phaedrus bazen, "madde"nin kesin bir gerçek değil de antik Yunanistan'dan kalmış bir miras olduğunun kanıtını arıyorsa, Yunanlılardan türememiş kültürlere bakması gerektiğini düşünürdü. Eğer bu kültürlerde maddenin "gerçekliği" yoksa, bu onun haklı olduğunu kanıtlardı.

Şimdi o perişan Kızılderili köpeğinin görüntüsü gözünün önündeydi ve onun ne anlama geldiğini fark etti.

LaVerne, sorusunu Aristotelesçi bir çerçeve içinde sormuştu. Kadın, önlerinde yürüyen bu nesnenin köpeklerin sınıflanmasında hangi genetik ve maddi gruba sokulabileceğini öğrenmek istemişti. Ama John Yaralı Bacak bu soruyu hiç anlamadı. Durumu komik kılan da

buydu. Adam, "İyi köpektir" derken espri yapmıyordu. Adam herhalde, kadın köpeğin kendisini ısırmasından korkuyor sanmıştı. Bir köpeğin, genellikle "nesneler" olarak bilinen entelektüel kategorilerin hiyerarşik yapısının bir üyesi olduğu fikri onun geleneksel kültürel görüş açısının tümüyle dışındaydı.

Phaedrus fark etmişti ki, önemli olan, John'un köpeği esas maddesine göre değil, Niteliğine göre ayırt etmiş olmasıydı. Onun, Niteliği daha önemli saydığını gösteriyordu bu.

Şimdi Phaedrus, Dusenberry'nin ölümünden sonra kampa gidip de onlara Dusenberry'nin arkadaşı olduğunu söylediğinde onların, "Haa, evet, Dusenberry. *İyi* adamdı" dediklerini hatırlıyordu. Onlar John'un köpekte yaptığı gibi, *iyi* üzerine daima vurgularını koyarlar. Bir beyaz adam olsa o iyi *adamdı* der ya da iki sözcüğü eşit vurgulardı. Kızılderililer, insanı "iyi" sıfatının kullanılabileceği ya da kullanılamayacağı bir nesne olarak görmüyorlardı. Kızılderililer bu sözcüğü kullandıklarında iyinin yaşantının tüm temeli olduğunu ve Dusenberry'nin, kendi doğasıyla, yaşamın bu temelinin somutlaşmış ya da beden bulmuş bir hali olduğunu kastediyorlardı.

Belki de, Phaedrus bu metafiziği tümüyle kurunca insanlar onun tanımladığı değer merkezli gerçeğin yeni bir yöne doğru giden, acaip bir tez değil, kendilerinin kültürel normlar tarafından baskı altında tutulan ve açılmaya gereksinim duyan parçalarıyla bağlantıyı sağlayan bir halka olduğunu göreceklerdi. Öyle olacağını umuyordu.

William James Sidis'in geçirdiği deneyim göstermişti ki, insanlara Kızılderililer hakkında bir şey anlatamazsınız ve onların bunu dinlemesini bekleyemezsiniz. Onlar Kızılderilileri biliyorlar zaten. Onların çay fincanları dolu. Kültürel bağışıklık sistemi onların daha farklı bir şey dinlemesini engeller. Phaedrus Nitelik Metafiziği'nin bağışıklık sistemini aşacak ve Amerikan Kızılderili mistisizminin Amerikan kültürüne yabancı olmadığını gösterecek bir şey olacağını umuyordu. Kızılderili mistisizminin, Amerikan kültürünün derinlere gömülmüş gizli kökü olduğunu gösterecekti bu.

Amerikalıların mistisizmin ne olduğunu öğrenmek için Doğu'ya gitmelerine gerek yoktu. O hep buracıkta, Amerika'daydı zaten. Doğu'da onu ritüellerle, tütsülerle, pagodalarla, ilahilerle ve tabii ki her yıl milyonlarca dolara eşdeğer para getiren muazzam organizasyonlarla süslerler. Amerikan Kızılderilileri bunu yapmadı. Onların tarzı hiç organize olmamaktır. Onlar hiçbir şeye yüklenmezler, yaygara kopart-

mazlar ve insanların onları kaale almamasının nedeni budur.

Phaedrus hatırlıyordu, peyote toplantısı biter bitmez Dusenberry'ye demişti ki: "Hindu anlayışı bunun daha düşük düzeyli taklidinden başka bir şey değil! Tüm o şatafatlı laflar başlamadan, bunun aslında böyle olması gerekir."

Ve Franz Boas'ın dediklerini hatırladı: İlkel kültürlerde insanlar yalnızca gerçek deneyimlerinden söz ederler. Erdemin, iyiliğin, kötülüğün, güzelliğin ne olduğunu tartışmazlar; günlük yaşamlarının istemleri, bizim eğitilmemiş sınıflarımızdaki gibi, belirli kişilerin belirli durumlarda göstereceği erdemlerden, kendi kabiledaşlarının iyi ya da kötü edimlerinden ve belirli bir adamın, kadının ya da nesnenin güzelliğinden öteye gitmez. Onlar soyut fikirler üzerinde konuşmazlar. Ama Boas diyordu ki: "Dakota Kızılderilileri iyiliği bir sıfat değil de isim sayarlar." Adam birisine "İyi ol" demek yerine "İyiliğini koru" diyecekler yani.

Bu doğru, diye düşündü Phaedrus ve çok da nesnel. Ama bu, bir kâşifin kayalıkların yan tarafından çıkan saf sarı renkte metallerden oluşmuş muazzam bir damarın varlığını fark edip bunu günlüğüne kaydetmesi ve sonra, kendisi yalnızca gerçek olgularla ilgilendiği ve yorum ve değerlendirme yapmak istemediği için bu konuya asla daha fazla girmemesi gibi bir şeydi.

İyi, isimdir. İşte *buydu*. Phaedrus'un aradığı buydu işte. Kaleye yapılan ve futbol maçını bitiren ataktı bu. Tüm Nitelik Metafiziği bir sıfattan çok bir isim olan "iyi"dir. Nihai Nitelik elbette bir isim ya da bir sıfat ya da diğer herhangi tanımlanabilir bir şey değildir; ama tüm Nitelik Metafiziği'ni tek bir cümleye indirgemeniz gerekseydi işte bu olurdu.

İlk kitabı *Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı*'nda Robert Pirsig, ovalar ve bataklıklardan başlayıp dağların doruklarından aşarak denize kadar uzanan motosiklet yolculuğunu aklın, akılcılık geleneğinin ve bu geleneğe bağlı değerlerin sorgulandığı bir felsefi şölene dönüştürmüştü. *Lila*'da ise şölen kaldığı yerden, denizden devam ediyor. Yazar, bir başına denize yelken açıp yeni kitabını yazmayı umarken zoraki bir yol arkadaşı katılıyor yanına: Lila. Ve en akıl almaz dörtlü olan deniz, felsefe, cinsellik ve delilik üzerine bir yolculuk başlıyor... *Lila*, yine bir yalnızın, bir düşünce isyancısının kitabı; asırlık otoritelerin kibrinden de, akademik gösteriş ve sahtelikten de bıkmış, düşüncenin derinliklerine dalmayı seven, duyarlı, gözlemci bir ruhun yolculuk notları...

Filozof-yazar Phaedrus, yelkenli teknesiyle Amerika kıyılarında ilerlerken Kızılderili ayinlerinden Hint felsefesine, Viktoryen ve Püriten ahlâk anlayışına kadar uzanarak kaynağa doğru bir yolculuğa çıkar. Bu yolculukta, sözcüklerin, kavramların, değerlerin kaynağını, kaynak birliğini keşfederken, özne-nesne, Statik ve Dinamik Nitelik karşıtlıklarını ve birliklerini de sorgular ve Nitelik Metafiziğini bir felsefi sistem halinde oturtur. Öte yandan yol arkadaşı Lila, geçmişinden taşıdığı acının ve nefretin yüküyle, çaresizce bir çırpınışa dönüşmüş cinselliğiyle deliliğe doğru ilerleyen kendi yolculuğuyla yazarın yaşamını bir kasırganın eşiğine getirecektir. Bu iki insanın ilişkisiyle yönlenen; kavramlar dünyasına yelken açarak günümüz insanının temel meselelerini irdeleyen; yaşamı, insanı ve özellikle ahlâkı sorgulayan sarsıcı bir felsefi arayışın öyküsüdür *Lila*.

Daha önce Phaedrus, metafiziği dağların doruklarına benzeterek "aklın yüce ülkesi" diye nitelemişti. *Lila*'da ise Nitelik Metafiziğini şu sözlerle açıklıyor: "Engin bir boşluk ve kutsal olan hiçbir şey yok."

Asıl ürkütücü olanın dağların doruklarına tırmanmak değil, vadilere sıkışıp kalmak olduğunu bilenler, Pirsig'in önümüze açtığı bu enginliğe, kutsal olan bir şeyler bulma umuduna hiç yüz vermeden açılmaktan da keyif alacaklar...

